

**НОРМАТИВНО-
ПРАВОВА БАЗА
У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ
УКРАЇНИ**

2012

А. ГРИЦЕНКО, А. ЄРМОЛАЄВ, Ф. ФЛУРІ

**НОРМАТИВНО-
ПРАВОВА БАЗА
У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

Київ, 2012

УДК 623.445
ББК 68.9 (укр)
З-45

ISBN 978-966-2631-00-5

У виданні зібрані закони, укази та постанови з ключових питань національної безпеки і оборони, які складають нормативно-правову базу сектору безпеки України. Для широких читацьких кіл.

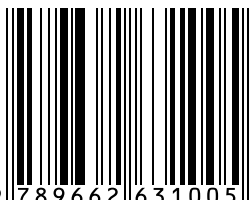
Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Видання друге, доповнене – Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, Київ, 2012. – 800 с.

Загальна редакція: А. Гриценко, А. Єрмолаєв, Ф. Флурі

Координатор проекту: Л. Поляков

© Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2012
© Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2012

ISBN 978-966-2631-00-5

9 789662 631005

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Анатолій Гриценко	1
Андрій Єрмолаєв	2
Філіпп Флурі	3

Розділ I .....

5

Конституційні засади політики у сфері оборони і національної безпеки України

Декларація про державний суверенітет України	5
Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України»	9
Конституція України	10

Розділ II .....

47

Концептуальні питання забезпечення національної безпеки і проведення оборонної політики

Закон України «Про основи національної безпеки України»	47
Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»	59
Закон України «Про оборону України»	70
Закон України «Про організацію оборонного планування»	85
Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	90
Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»	97
Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»	106
Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»	111
Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо дальшої демократизації суспільства та посилення цивільного контролю за діяльністю правоохоронних та розвідувальних органів України»	124

Розділ III ..... 125**Правове регулювання будівництва та реформування Збройних Сил України**

Закон України «Про Збройні Сили України»	125
Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу»	134
Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу»	170
Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»	176
Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України»	197
Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України»	200
Закон України «Про особливості приватизації підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України»	203
Закон України «Про використання земель оборони»	208
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 травня 2008 року Про проведення оборонного огляду»	210
Указ Президента України «Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України»	211

Розділ IV ..... 231**Законодавче забезпечення діяльності оборонно-промислового комплексу**

Закон України «Про державне оборонне замовлення»	231
Закон України «Про космічну діяльність»	238
Указ Президента України «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України»	248

Розділ V ..... 249**Правові основи забезпечення державної безпеки**

Закон України «Про Службу безпеки України»	249
Закон України «Про розвідувальні органи України»	262
Закон України «Про контррозвідувальну діяльність»	273
Закон України «Про боротьбу з тероризмом»	280
Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»	296
Закон України «Про інформацію»	305
Закон України «Про державну таємницю»	315

Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку»	338
Закон України «Про страховий фонд документації України»	341
Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»	352
Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму»	375
Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму»	388
Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму	390
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року Про Концепцію реформування Служби безпеки України»	403

Розділ VI .....

Демілітаризація і демократизація складових сектору безпеки держави – магістральний шлях її розвитку

Закон України «Про Державну прикордонну службу України»	411
Закон України «Про державний кордон України»	429
Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України»	440
Закон України «Про прикордонний контроль»	449
Закон України «Про Державну спеціальну службу транспорту»	467
Закон України «Про правові засади цивільного захисту»	476
Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми»	507

Розділ VII .....

Правове забезпечення участі України у міжнародній миротворчій діяльності, співробітництва у військовій і військово-технічній сферах

Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях»	523
Закон України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав»	527
Закон України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України»	531

Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»	541
Указ Президента України «Про Державну службу експортного контролю України»	561
Закон України «Про прийняття Протоколу про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни»	568
Закон України «Про ратифікацію Угоди між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулюванням криз»	577
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України»	584

Розділ VIII **591**

Соціальний захист військовослужбовців, членів їх сімей – важлива функція української держави

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»	591
Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»	615
Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист»	645
Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»	654
Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей»	679

Розділ IX **683**

Забезпечення законності і правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях

Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»	683
Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України»	695
Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»	699
Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції»	712
Указ Президента України «Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців»	726

Анатолій Гриценко **Голова Комітету Верховної Ради України** **з питань національної безпеки і оборони**

Шановні читачі!

З часу першого видання збірника нормативно-правових актів у галузі безпеки і оборони України у 2005 році минуло сім років. За цей період, на підставі всебічного аналізу сучасної геополітичної обстановки та наявності існуючих та ймовірних викликів, небезпек і загроз, вивчення досвіду вирішення безпекових і військових питань розвинутими державами світу та врахування економічних можливостей України, органами державної влади напрацьовано значний масив правових актів, направлених на удосконалення законодавства, яким врегульовуються суспільні відносини у даній сфері. Основні зусилля у нормотворчій діяльності були направлені на реалізацію прагнення України побудувати розвинуту демократію й партнерські відносини з Євroatлантичним співтовариством. Саме завдяки активізації діалогу між Україною і НАТО була створена Спільна робоча група з оборонної реформи Україна – НАТО, консультативні послуги європейських партнерів використані для трансформації системи національної безпеки і оборони.

У 2005 році прийнято Державну програму розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки, в 2007 році за допомоги наших партнерів завершено огляд сектору безпеки України та затверджено в 2008 році Комплексну цільову програму реформування Служби безпеки України, програми розвитку та реформування інших військових формувань та правоохоронних органів.

Значним кроком гармонізації українського законодавства до європейського послужила ратифікація Україною ряду важливих міжнародних конвенцій, що стосуються: протидії тероризму; боротьби з корупцією та кіберзлочинністю; обміну інформацією з обмеженим доступом; співробітництва України з іншими країнами у військовій та військово-технічній сферах.

Чільне місце у даному збірнику належить актам із законодавчого врегулювання проблем соціального захисту військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та членів їхніх сімей.

Предметом постійної уваги є питання законодавчого забезпечення виконання програм розвитку озброєнь і військової техніки, діяльності галузей оборонно-промислового комплексу України, вдосконалення системи управління ним та забезпечення структурної перебудови відповідних галузей промисловості, підвищення ефективності їх функціонування і розвитку.

Водночас повернення України до Конституції України в редакції 1996 року призвело до розбалансування системи стримувань і противаг гілок державної влади, що негативно позначилося на сфері національної безпеки і оборони. Парламент втратив важливі механізми здійснення контролю за цією сферою.

Немає сумніву, що видання буде корисним як для фахівців у безпековій та оборонній сферах, так і для широкого загалу.

Іслювляю глибоку подяку всім, хто причетний до підготовки та видання цього збірника, за здійснену ними кропітку працю.

Андрій Єрмолаєв **Директор Національного інституту стратегічних досліджень**

Широкому загалу пропонується підготовлений Центром досліджень армії, конверсії та роззброєння спільно з Женевським центром демократичного контролю над збройними силами черговий довідник «Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони. Видання друге, доповнене».

З часу видання першого такого довідника минуло понад 7 років. За ці роки глобальна фінансово-економічна криза прискорила становлення багатовимірної системи міжнародних відносин, формування нових світових «центрів сили», зміну балансу їх інтересів. Глибокі зміни відбулися і у геополітичній ситуації навколо Європи і Євразійського континенту загалом. Загострюється спектр проблем, пов'язаних з конкуренцією за ресурси розвитку. Криза значно зменшила економічні та інші можливості держав, в тому числі і України, щодо забезпечення власної безпеки і оборони.

Відбулися радикальні трансформації в зовнішній та внутрішній політиці України. Її позаблокова політика та курс на інтеграцію до європейської спільноти сприяють покращенню воєнно-політичної ситуації у регіоні, налагодженню партнерських взаємовідносин з Росією та іншими сусідніми державами. Крім того, Україна повернулася до Конституції 1996 року і президентсько-парламентського устрою влади держави.

Усе це супроводжувалося внесенням суттєвих змін до національного законодавства, пов'язаних із перерозподілом повноважень між органами державної влади, уточненням концепцій, програм і планів з реформування Збройних Сил, правоохоронних органів та оборонно-промислового комплексу України.

Зібрані у довіднику закони і постанови Верховної Ради України та акти Президента України надають системну уяву щодо засад оновленої зовнішньої та внутрішньої політики, правового поля держави, в межах якого Президент України здійснює реформу сектору безпеки та його основи – Збройних Сил України.

У матеріалах довідника також відображений розвиток участі нашої держави у міжнародних зусиллях з підтримання глобальної та регіональної безпеки і стабільності, боротьбі з тероризмом та піратством, а також міжнародного співробітництва у військовій та військово-технічній галузях.

Довідник допоможе вітчизняним та іноземним фахівцям і експертам в ознайомленні з останніми офіційними документами з питань національної безпеки і оборони України.

Користуючись нагодою, висловлюю щире вдячність Женевському центру демократичного контролю над збройними силами, багаторічна діяльність якого в Україні сприяє наближенню її законодавства до європейських стандартів.

Доктор Філіпп Флурі Заступник директора Женевського центру демократичного контролю над збройними силами

Одним з найважливіших напрямків діяльності Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (ДКВС) є розвиток і зміцнення парламентаризму в молодих демократичних державах Східної та Південно-Східної Європи, в тому числі співробітництво з самими парламентами та їх штатними працівниками.

Особливо активно розвивалося наше плідне співробітництво з Верховною Радою України, коли Комітетом з питань оборони й безпеки керував Георгій Крючков, така співпраця здійснювалася головним чином у вигляді обміну порівняльними даними про політику й законодавство у сфері безпеки. Сьогодні ми збираємо інформацію і обговорюємо не лише питання дотримання основних свобод і прав людини, а й роль силових структур у демократичному суспільстві. Починаючи з 2002 року, в Україні в рамках діяльності щодо посилення парламентського контролю над сферою безпеки регулярно проводяться зустрічі експертів, семінари та круглі столи. Організація цих заходів відбувається у тісній співпраці з Верховною Радою, парламентським комітетом з питань оборони й безпеки, а іноді й Офісом зв'язку НАТО або неурядовими організаціями.

На підтримку цього процесу у 2005 році вперше був опублікований повний збірник всього чинного законодавства в сфері оборони й безпеки, який був виданий українською, російською та англійською мовами. І хоча ми регулярно публікуємо прийняті зміни й доповнення до діючого законодавства (остання така публікація вийшла у 2011 році), це все одно не знімає з порядку денного необхідності чергового видання дійсно повної збірки усіх законів і постанов разом з ключовими поправками та доповненнями. Перше видання вийшло у 2005 році, і з тих пір в законодавство було внесено багато суттєвих змін. Наприклад, назву закону «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» було змінено на закон «Про військовий обов'язок і військову службу» (тобто виключено саме поняття «загального» військового обов'язку). Крім того, було прийнято й цілу низку нових важливих законів і постанов, зокрема, закон «Про прикордонний контроль» та указ Президента України про затвердження національної Стратегії міжнародної миротворчої діяльності.

За своєю загальною структурою друге видання не відрізняється від першого, і в ньому також є Розділ VI «Демілітаризація і демократизація складових Воєнної організації держави». З цього факту читач може зробити висновок про те, що питання демілітаризації сектору безпеки України іще потребує свого вирішення.

Так само, як і перше видання, другий повний збірник українського законодавства в сфері безпеки, який був виданий за кошти Міністерства оборони Швейцарії в рамках зобов'язань за програмою «Партнерство заради миру», має на меті вирішення двох завдань. По-перше, він дає можливість українським експертам і їх західним колегам орієнтуватися у діючому на сьогоднішній день нормативно-правовому середовищі України. По-друге, він може служити інструментом для оцінки потенціалу з подальшого вдосконалення законодавства у даній сфері. В рамках вирішення другого завдання українських експертів та членів Групи політико-правової допомоги ДКЗС запросять прокоментувати й оцінити це законодавство з точки зору передового світового досвіду.

З усіх парламентських програм ДКЗС наша взаємодія з Верховною Радою України видається однією з найбільш успішних і перспективних. Женевський центр ДКЗС має намір і надалі співпрацювати з Комітетом Верховної Ради з питань національної безпеки і оборони з метою подальшого вдосконалення національного законодавства у цій сфері.

Україна приймала участь у створенні ДКЗС і продовжує надавати активну підтримку нашій організації. Впродовж декількох останніх років ми активно й плідно співпрацювали із Комітетом з питань національної безпеки і оборони, про що свідчать попередні видання даного збірника. Серед останніх проектів, що були реалізовані за кошти Міністерства оборони Швейцарії в рамках Спільної робочої групи з питань оборонної реформи, слід також відзначити участь в розробці основ оборонного аналізу, залучення експертів до діяльності Департаменту воєнної політики та оборонного планування Міністерства оборони, активну роботу з Національною Академією оборони з питань будівництва оборонних організацій та систематизації передового досвіду у сфері державного управління сектором безпеки, а також участь експертів ДКЗС у роботі Мережі партнерства «Україна-НАТО».

ДКЗС вважає, що в попередні роки співпраця з установами сектору безпеки України була перспективною й плідною і сподівається, що це взаємовигідне партнерство продовжиться і надалі в межах існуючих фінансових можливостей.

Розділ I

Конституційні засади політики у сфері оборони і національної безпеки України

Декларація про державний суверенітет України

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429)

Верховна Рада Української РСР, виражаючи волю народу України, прагнучи створити демократичне суспільство, виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини, шануючи національні права всіх народів, дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, визнаючи необхідність побудови правової держави, маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України, проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

I. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення.

Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу.

Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом.

II. НАРОДОВЛАДДЯ

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці.

Повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР.

Від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада Української РСР. Жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть виступати від імені всього народу України.

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР.

Підстави набуття і втрати громадянства Української РСР визначаються Законом Української РСР про громадянство.

Всім громадянам Української РСР гарантуються права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР.

Українська РСР забезпечує рівність перед законом усіх громадян Республіки незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Українська РСР регулює імміграційні процеси.

Українська РСР виявляє турботу і вживає заходів щодо охорони і захисту інтересів громадян Української РСР, які перебувають за межами Республіки.

V. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки.

Вирішення питань загальносоюзної власності (спільної власності всіх республік) здійснюється на договірній основі між республіками – суб'єктами цієї власності.

Підприємства, установи, організації та об'єкти інших держав і їхніх громадян, міжнародних організацій можуть розміщуватись на території Української РСР та використовувати природні ресурси України згідно з законами Української РСР.

Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю.

Вищою кредитною установою Української РСР є національний Банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР.

Підприємства, установи, організації та виробничі одиниці, розташовані на території Української РСР, вносять плату за використання землі, інших природних і трудових ресурсів, відрахування від валютних надходжень, а також сплачують податки до місцевих бюджетів.

Українська РСР забезпечує захист всіх форм власності.

VII. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці.

Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління.

Українська РСР має право на відшкодування збитків, заподіяних екології України діями союзних органів.

VIII. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Українська РСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку.

Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя.

Українська РСР виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки.

Національні, культурні та історичні цінності на території Української РСР є виключно власністю народу Республіки.

Українська РСР має право на повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться за межами Української РСР.

IX. ЗОВНІШНЯ І ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА

Українська РСР має право на власні Збройні Сили.

Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР.

Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки.

Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Х. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи.

Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору.

Прийнята Верховною Радою Української РСР
м. Київ, 16 липня 1990 року N 55-XII

Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 38, ст.502)

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє:

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція, закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження акта проголошення незалежності.

Голова Верховної Ради Української РСР Л.КРАВЧУК
м. Київ, 24 серпня 1991 року N 1427-XII

Акт проголошення незалежності України

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – України.

Територія України є неподільною і недоторканною.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

Верховна Рада України
24 серпня 1991 року

Конституція України

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст.141)

(Текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 08.12.2004)

(Закон № 2222-IV від 08.12.2004 «Про внесення змін до Конституції України» визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

(Офіційне тлумачення до Конституції див. в Рішеннях Конституційного Суду

№ 1-зп від 13.05.97

№ 4-зп від 03.10.97

№ 6-зп від 25.11.97

№ 9-зп від 25.12.97

№ 8-рп/98 від 09.06.98

№ 11-рп/98 від 07.07.98

№ 1-рп/99 від 09.02.99

№ 4-рп/99 від 19.05.99

№ 7-рп/99 від 06.07.99

№ 9-рп/99 від 27.10.99

№ 10-рп/99 від 14.12.99

№ 4-рп/2000 від 11.04.2000

№ 6-рп/2000 від 19.04.2000

№ 13-рп/2000 від 16.11.2000

№ 15-рп/2000 від 14.12.2000

№ 2-рп/2001 від 28.03.2001

№ 4-рп/2001 від 19.04.2001

№ 5-рп/2001 від 17.05.2001

№ 7-рп/2001 від 30.05.2001

№ 11-рп/2001 від 13.07.2001

№ 14-рп/2001 від 16.10.2001

№ 4-рп/2002 від 20.03.2002

№ 7-рп/2002 від 27.03.2002

№ 8-рп/2002 від 07.05.2002

№ 10-рп/2002 від 29.05.2002

№ 12-рп/2002 від 18.06.2002

№ 15-рп/2002 від 09.07.2002

№ 16-рп/2002 від 17.10.2002

№ 17-рп/2002 від 17.10.2002

№ 2-рп/2003 від 28.01.2003

№ 5-рп/2003 від 05.03.2003

№ 12-рп/2003 від 26.06.2003

№ 16-рп/2003 від 14.10.2003

№ 19-рп/2003 від 10.12.2003

№ 21-рп/2003 від 25.12.2003

№ 22-рп/2003 від 25.12.2003

№ 5-рп/2004 від 04.03.2004

№ 11-рп/2004 від 19.05.2004

№ 19-рп/2004 від 01.12.2004

№ 6-рп/2005 від 05.10.2005

№ 9-рп/2005 від 13.10.2005

№ 7-рп/2007 від 09.10.2007

№ 11-рп/2007 від 11.12.2007

№ 12-рп/2007 від 11.12.2007

№ 5-рп/2008 від 02.04.2008

№ 6-рп/2008 від 16.04.2008

№ 12-рп/2008 від 25.06.2008

№ 16-рп/2008 від 17.09.2008

№ 23-рп/2008 від 15.10.2008

№ 26-рп/2008 від 27.11.2008

№ 6-рп/2009 від 26.02.2009

№ 7-рп/2009 від 16.04.2009

№ 8-рп/2009 від 28.04.2009

№ 23-рп/2009 від 30.09.2009

№ 7-рп/2010 від 11.03.2010

№ 8-рп/2010 від 11.03.2010

№ 10-рп/2010 від 01.04.2010

№ 11-рп/2010 від 06.04.2010)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст.68)

(Офіційне тлумачення до Конституції див. в Рішеннях Конституційного Суду

№ 12-рп/2011 від 20.10.2011

№ 16-рп/2011 від 08.12.2011

№ 19-рп/2011 від 14.12.2011

№ 2-рп/2012 від 20.01.2012

№ 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатотисялітню історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та майбутніми поколіннями, керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

(Офіційне тлумачення положення статті 1 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 5 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005, № 6-рп/2008 від 16.04.2008)

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 5 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005, № 6-рп/2008 від 16.04.2008)

Ніхто не може узурпувати державну владу.

(Офіційне тлумачення положення частини четвертої статті 5 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005)

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 10 див. в Рішенні Конституційного Суду № 10-рп/99 від 14.12.99)

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 18. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 19 див. в Рішенні Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16.04.2009)

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України – стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України – національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюється законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

РОЗДІЛ II. ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 26. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 32 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012)

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 32 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012)

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодуван-

ня матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 34 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012)

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 34 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012)

Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Стаття 37. Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 38 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99)

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 39 див. в Рішенні Конституційного Суду № 4-рп/2001 від 19.04.2001)

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 40. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополієм становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працюю військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку.

Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Стаття 45. Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 47. Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 49 див. в Рішенні Конституційного Суду № 10-рп/2002 від 29.05.2002)

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 50. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 51. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

(Офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 див. в Рішенні Конституційного Суду № 5-рп/2004 від 04.03.2004)

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 55 див. в Рішенні Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.97)

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

(Офіційне тлумачення частини другої статті 55 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 6-зп від 25.11.97, № 19-рп/2011 від 14.12.2011)

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Стаття 58. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 58 див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-рп/99 від 09.02.99)

Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

(Офіційне тлумачення статті 58 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97, № 6-рп/2000 від 19.04.2000)

Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 59 див. в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2000 від 16.11.00)

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 59 «кожен має право на правову допомогу» див. в Рішенні Конституційного Суду № 23-рп/2009 від 30.09.2009)

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

(Офіційне тлумачення частини другої статті 59 див. в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2000 від 16.11.00)

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 59 «для... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» див. в Рішенні Конституційного Суду № 23-рп/2009 від 30.09.2009)

Стаття 60. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 61. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачуться на її користь.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 62, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, див. в Рішенні Конституційного Суду № 12-рп/2011 від 20.10.2011)

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

(Офіційне тлумачення статті 64 див. в Рішенні Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.97)

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 66. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Стаття 67. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

РОЗДІЛ III. ВИБОРИ. РЕФЕРЕНДУМ

Стаття 69. Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

(Офіційне тлумачення положень статті 69 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2008 від 16.04.2008)

Стаття 70. Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стаття 71. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Стаття 72. Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

(Офіційне тлумачення положень частини другої статті 72 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2008 від 16.04.2008)

Стаття 73. Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України.

Стаття 74. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

РОЗДІЛ IV. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Стаття 75. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України.

(Офіційне тлумачення положень статті 75 див. в Рішенні Конституційного Суду № 17-рп/2002 від 17.10.2002)

Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

(Частина перша статті 76 в редакції Закону № 2952-VI від 01.02.2011)

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України

(Стаття 76 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 77. Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України.

(Частина перша статті 77 в редакції Закону № 2952-VI від 01.02.2011)

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяті днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

(Стаття 77 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі.

(Офіційне тлумачення частини другої статті 78 див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97)

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

(Офіційне тлумачення частини третьої статті 78 див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97)

(Стаття 78 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 79. Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу:

«Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників».

Присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата.

Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги.

(Офіційне тлумачення статті 79 див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97)

Стаття 80. Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність.

(Офіційне тлумачення положень частин першої статті 80 див. в Рішенні Конституційного Суду № 12-рп/2003 від 26.06.2003)

Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

(Офіційне тлумачення положень частини третьої статті 80 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 9-рп/99 від 27.10.99, № 12-рп/2003 від 26.06.2003)

Стаття 81. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) смерті.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

(Офіційне тлумачення частини третьої статті 81 див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97)

У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

(Офіційне тлумачення частини четвертої статті 81 див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97)

(Стаття 81 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України.

(Офіційне тлумачення положень статті 82 див. в Рішенні Конституційного Суду № 17-рп/2002 від 17.10.2002)

(Стаття 82 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або на вимогу Президента України.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

(Стаття 83 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 84. Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

(Офіційне тлумачення частини другої статті 84 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 11-рп/98 від 07.07.98, № 16-рп/2003 від 14.10.2003)

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

(Офіційне тлумачення частини третьої статті 84 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/98 від 07.07.98)

(Офіційне тлумачення положень статті 84 див. в Рішенні Конституційного Суду № 17-рп/2002 від 17.10.2002)

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;

- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;
- 11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 12) надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;
- 13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;
- 14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;
- 15) призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;
- 16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;
- 17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;
- 18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;
- 19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;
- 20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- 21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;
- 22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;
- 23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;
- 24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України;
- 25) надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;
- 26) призначення третини складу Конституційного Суду України;
- 27) обрання суддів безстроково;

- 28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;
(Офіційне тлумачення пункту 29 частини першої статті 85 див. в Рішенні Конституційного суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)
- 30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;
- 31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;
- 32) надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;
- 33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;
- 34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;
(Офіційне тлумачення пункту 34 частини першої статті 85 див. в Рішенні Конституційного Суду № 16-рп/2003 від 14.10.2003)
- 35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;
- 36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

(Стаття 85 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 86. Народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

(Офіційне тлумачення положень частини першої статті 86 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 4-рп/99 від 19.05.99, № 4-рп/2000 від 11.04.2000, № 4-рп/2002 від 20.03.2002, № 5-рп/2003 від 05.03.2003, № 16-рп/2003 від 14.10.2003)

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

(Стаття 87 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх.

Голова Верховної Ради України:

- 1) веде засідання Верховної Ради України;
- 2) організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України;
- 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;
- 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому законом про регламент Верховної Ради України.

(Стаття 88 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 89. Верховна Рада України затверджує перелік комітетів Верховної Ради України, обирає голів цих комітетів.

Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України.

(Офіційне тлумачення положень частини другої статті 89 див. в Рішенні Конституційного суду № 5-рп/2003 від 05.03.2003)

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

(Стаття 89 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

(Офіційне тлумачення положень частини другої статті 90 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2004 від 19.05.2004)

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України.

(Стаття 90 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 91. Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

(Офіційне тлумачення положень статті 91 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 17-рп/2002 від 17.10.2002, № 16-рп/2003 від 14.10.2003)

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

- 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;
- 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;
- 3) права корінних народів і національних меншин;
- 4) порядок застосування мов;
- 5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;
- 6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;
- 7) правовий режим власності;
- 8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;
- 9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- 10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;
- 11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;
- 12) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;
- 13) територіальний устрій України;
(Офіційне тлумачення пункту 13 частини першої статті 92 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)
- 14) судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури;
- 15) засади місцевого самоврядування;
- 16) статус столиці України; спеціальний статус інших міст;
- 17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;
- 18) правовий режим державного кордону;
- 19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;
- 20) організація і порядок проведення виборів і референдумів;
- 21) організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;
- 22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

(Офіційне тлумачення положення пункту 22 частини першої статті 92 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2001 від 30.05.2001)

Виключно законами України встановлюються:

- 1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;
- 2) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

- 3) одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;
- 4) порядок використання і захисту державних символів;
- 5) державні нагороди;
- 6) військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;
- 7) державні свята;
- 8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Законом України оголошується амністія.

Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 93 див. в Рішенні Конституційного Суду № 5-рп/2001 від 17.05.2001)

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 93 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2001 від 28.03.2001)

(Стаття 93 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 94. Закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

(Офіційне тлумачення частини другої статті 94 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 11-рп/98 від 07.07.98, № 6-рп/2008 від 16.04.2008)

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів.

(Офіційне тлумачення частини четвертої статті 94 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/98 від 07.07.98)

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

(Офіційне тлумачення частини п'ятої статті 94 див. в Рішенні Конституційного Суду № 4-зп від 03.10.97)

(Стаття 94 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 95 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 95 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Держава прагне до збалансованості бюджету України.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 95 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 26-рп/2008 від 27.11.2008, № 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені.

Стаття 96. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період.

Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 96 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Стаття 97. Кабінет Міністрів України відповідно до закону подає до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України.

Поданий звіт має бути оприлюднений.

Стаття 98. Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата.

(Стаття 98 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 99. Грошовою одиницею України є гривня.

Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України.

Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.

Стаття 101. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

РОЗДІЛ V. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 102. Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Стаття 103. Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

(Офіційне тлумачення до частини третьої статті 103 див. в Рішенні Конституційного Суду № 22-рп/2003 від 25.12.2003)

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень.

(Частина п'ята статті 103 в редакції Закону № 2952-VI від 01.02.2011)

Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

(Стаття 103 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 104. Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України.

Президент України складає таку присягу:

«Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі».

Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів.

(Офіційне тлумачення положень статті 104 див. в Рішенні Конституційного Суду № 17-рп/2002 від 17.10.2002)

Стаття 105. Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 105 див. в Рішенні Конституційного Суду № 19-рп/2003 від 10.12.2003)

За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпичменту.

Стаття 106. Президент України:

- 1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;
- 2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;
- 4) приймає рішення про визнання іноземних держав;
- 5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;
- 6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

(Офіційне тлумачення пункту 6 частини першої статті 106 див. в Рішенні Конституційного Суду № 23-рп/2008 від 15.10.2008)

- 7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;
- 8) припиняє повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися;

(Офіційне тлумачення положень пункту 8 частини першої статті 106 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2004 від 19.05.2004)

- 9) призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку;

- 10) призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах;
(Офіційне тлумачення положення пункту 10 частини першої статті 106 див. в Рішенні Конституційного Суду № 9-рп/2005 від 13.10.2005)
  - 11) призначає за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільняє його з посади;
  - 12) призначає половину складу Ради Національного банку України;
  - 13) призначає половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
  - 14) призначає на посади та звільняє з посад за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України;
  - 15) утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;
(Офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2003 від 28.01.2003)
  - 16) скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
  - 17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;
  - 18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;
  - 19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України;
  - 20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;
  - 21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;
  - 22) призначає третину складу Конституційного Суду України;
  - 23) утворює суди у визначеному законом порядку;
  - 24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;
  - 25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;
  - 26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;
  - 27) здійснює помилування;
  - 28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;
  - 29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
  - 30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;
  - 31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.
- Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

(Стаття 106 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 107. Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Стаття 108. Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України.

Повноваження Президента України припиняються достроково у разі:

- 1) відставки;
- 2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 3) усунення з поста в порядку імпичменту;
- 4) смерті.

Стаття 109. Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Стаття 110. Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України – за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

Стаття 111. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпичменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 111 див. в Рішенні Конституційного Суду № 19-рп/2003 від 10.12.2003)

Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України.

За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Прем'єр-міністра України. Прем'єр-міністр України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції України.

(Стаття 112 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

РОЗДІЛ VI. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття 113. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

(Стаття 113 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Президентом України за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України.

Персональний склад Кабінету Міністрів України призначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України входить із поданням до Президента України про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання цих органів.

(Стаття 114 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 115. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраним Президентом України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Президенту України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінетові Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Президентом України, за його дорученням продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів.

Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Президенту України заяву про відставку Кабінету Міністрів України за рішенням Президента України чи у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри.

(Стаття 115 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 116. Кабінет Міністрів України:

- 1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;
  - 2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;
(Офіційне тлумачення положення пункту 2 статті 116 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)
  - 3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
(Офіційне тлумачення положення пункту 3 статті 116 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)
  - 4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;
  - 5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;
  - 6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;
(Офіційне тлумачення положення пункту 6 статті 116 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)
  - 7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;
  - 8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;
  - 9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;
  - 10) виконує інші функції, визначені Конституцією та законами України, актами Президента України.
- (Стаття 116 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 117. Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Стаття 118. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 118 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003, № 9-рп/2005 від 13.10.2005)

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 118 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003, № 9-рп/2005 від 13.10.2005)

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 118 див. в Рішенні Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003)

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

(Офіційне тлумачення положення частини четвертої статті 118 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003, № 9-рп/2005 від 13.10.2005)

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Стаття 119. Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входить до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 120 див. в Рішенні Конституційного Суду № 16-рп/2002 від 17.10.2002)

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

(Стаття 120 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

РОЗДІЛ VII. ПРОКУРАТУРА

Стаття 121. Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

(Стаття 121 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 122. Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Строк повноважень Генерального прокурора України – п'ять років.

(Офіційне тлумачення положень частини другої статті 122 див. в Рішенні Конституційного Суду № 5-рп/2008 від 02.04.2008)

(Стаття 122 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 123. Організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

РОЗДІЛ VIII. ПРАВОСУДДЯ

Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 124 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.97, № 8-рп/2002 від 07.05.2002, № 15-рп/2002 від 09.07.2002, № 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 124 див. в Рішенні Конституційного Суду № 8-рп/2002 від 07.05.2002)

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Стаття 125. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 125 див. в Рішенні Конституційного Суду № 8-рп/2010 від 11.03.2010)

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 125 див. в Рішенні Конституційного Суду № 8-рп/2010 від 11.03.2010)

Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Стаття 126. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 126 див. в Рішенні Конституційного Суду № 19-рп/2004 від 01.12.2004)

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 126 див. в Рішенні Конституційного Суду № 19-рп/2004 від 01.12.2004)

Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.

Стаття 127. Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, які мають фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів. Ці судді відправляють правосуддя лише у складі колегій суддів.

Додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом.

Стаття 128. Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом.

Голова Верховного Суду України обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду України в порядку, встановленому законом.

Стаття 129. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 129 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012)

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Основними засадами судочинства є:

- 1) законність;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) забезпечення доведеності вини;
- 4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
- 6) забезпечення обвинуваченому права на захист;

- 7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
(Офіційне тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 див. в Рішенні Конституційного Суду № 16-рп/2011 від 08.12.2011)
- 8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом;
(Офіційне тлумачення положення пункту 8 частини третьої статті 129 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 11-рп/2007 від 11.12.2007, № 8-рп/2010 від 11.03.2010)
- 9) обов'язковість рішень суду.
Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій.
За неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 130 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2010 від 11.03.2010)

Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування.

Стаття 131. В Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить:

- 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
(Офіційне тлумачення пункту 1 частини першої статті 131 див. в Рішенні Конституційного Суду № 14-рп/2001 від 16.10.2001)
- 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

РОЗДІЛ ІХ. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Стаття 132. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття 133. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 133 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 133 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003, № 9-рп/2005 від 13.10.2005)

РОЗДІЛ X. АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 134. Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Стаття 135. Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує Верховна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання.

Стаття 136. Представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, депутати якої обираються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим має наслідком припинення повноважень її депутатів.

(Частина перша статті 136 в редакції Закону № 2952-VI від 01.02.2011)

Чергові вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обраної на чергових виборах.

(Статтю 136 доповнено новою частиною згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011)

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.

Стаття 137. Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання з питань:

- 1) сільського господарства і лісів;
- 2) меліорації і кар'єрів;
- 3) громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- 4) містобудування і житлового господарства;
- 5) туризму, готельної справи, ярмарків;
- 6) музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;
- 7) транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;
- 8) мисливства, рибальства;
- 9) санітарної і лікарняної служб.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Стаття 138. До відання Автономної Республіки Крим належить:

- 1) призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим;
- 2) організація та проведення місцевих референдумів;
- 3) управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;
- 4) розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;
- 5) розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля – відповідно до загальнодержавних програм;
- 6) визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;
- 7) участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;
- 8) забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;
- 9) участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;
- 10) ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих її місцевостях.

Законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

Стаття 139. В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України.

РОЗДІЛ XI. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 140 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 12-рп/2002 від 18.06.2002, № 21-рп/2003 від 25.12.2003)

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 140 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003, № 9-рп/2005 від 13.10.2005)

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 140 див. в Рішенні Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003)

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

(Офіційне тлумачення частини п'ятої статті 140 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради.

(Частина перша статті 141 в редакції Закону № 2952-VI від 01.02.2011)

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років.

(Частина друга статті 141 в редакції Закону № 2952-VI від 01.02.2011)

Чергові вибори сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах.

(Статтю 141 доповнено новою частиною згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011)

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

(Стаття 141 в редакції, що діяла до внесення змін Законом № 2222-IV від 08.12.2004. Див. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30.09.2010)

Стаття 142. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

(Офіційне тлумачення частини першої статті 142 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 143. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

(Офіційне тлумачення положень частини першої статті 143 див. в Рішенні Конституційного Суду № 10-рп/2010 від 01.04.2010)

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 144. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

(Офіційне тлумачення положень статті 144 див. в Рішенні Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16.04.2009)

Стаття 145. Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146. Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

РОЗДІЛ XII. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Стаття 147. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Стаття 148. Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Стаття 149. На суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.

Стаття 150. До повноважень Конституційного Суду України належить:

- 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):
  - законів та інших правових актів Верховної Ради України;

(Офіційне тлумачення положення абзацу другого пункту 1 частини першої статті 150 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2002 від 27.03.2002)

- актів Президента України;

(Офіційне тлумачення положення абзацу третього пункту 1 частини першої статті 150 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2002 від 27.03.2002)

- актів Кабінету Міністрів України;
- правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 150 див. в Рішенні Конституційного Суду № 15-рп/2000 від 14.12.2000)

Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Стаття 152. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Стаття 153. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом.

РОЗДІЛ XIII. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 154. Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третьою частиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 155. Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 156. Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу

Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

Стаття 157. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 158. Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 158 див. в Рішенні Конституційного Суду № 8-рп/98 від 09.06.98)

Стаття 159. Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

(Офіційне тлумачення статті 159 див. в Рішенні Конституційного Суду № 8-рп/98 від 09.06.98)

РОЗДІЛ XIV. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 160. Конституція України набуває чинності з дня її прийняття.

(Офіційне тлумачення статті 160 див. в Рішенні Конституційного Суду № 4-зп від 03.10.97)

Стаття 161. День прийняття Конституції України є державним святом – Днем Конституції України.

РОЗДІЛ XV. ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

2. Верховна Рада України після прийняття Конституції України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією.

Чергові вибори до Верховної Ради України проводяться у березні 1998 року.

(Офіційне тлумачення пункту 2 Перехідних положень див. в Рішенні Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97)

3. Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня 1999 року.

4. Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України має право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих законами, з одночасним поданням відповідного законопроекту до Верховної Ради України в порядку, встановленому статтею 93 цієї Конституції.

Такий указ Президента України вступає в дію, якщо протягом тридцяти календарних днів з дня подання законопроекту (за винятком днів міжсесійного періоду) Верховна Рада України не прийме закон або не відхилить поданий законопроект більшістю від її конституційного складу, і діє до набрання чинності законом, прийнятим Верховною Радою України з цих питань.

5. Кабінет Міністрів України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності.

6. Конституційний Суд України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності. До створення Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України.

7. Голови місцевих державних адміністрацій після набуття чинності цієї Конституцією набувають статусу голів місцевих державних адміністрацій згідно зі статтею 118 цієї Конституції, а після обрання голів відповідних рад складають повноваження голів цих рад.
8. Сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад у березні 1998 року.
Районні та обласні ради, обрані до набуття чинності цієї Конституцією, здійснюють визначені нею повноваження до сформування нового складу цих рад відповідно до Конституції України.
Районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цієї Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону.
9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства – до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.
10. До прийняття законів, що визначають особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі відповідно до статті 118 цієї Конституції, виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації.
11. Частина перша статті 99 цієї Конституції вводиться в дію після введення національної грошової одиниці – гривні.
12. Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до статті 125 цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років.
Судді всіх судів в Україні, обрані чи призначені до дня набуття чинності цієї Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження згідно з чинним законодавством до закінчення строку, на який вони обрані чи призначені.
Судді, повноваження яких закінчилися в день набуття чинності цієї Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження протягом одного року.
13. Протягом п'яти років після набуття чинності цієї Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.
14. Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України.
15. Чергові вибори до Верховної Ради України після відновлення положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року за Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України проводяться в останню неділю жовтня 2012 року.
(Розділ XV доповнено пунктом 15 згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011)
16. Чергові вибори Президента України після відновлення положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року за Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України проводяться в останню неділю березня 2015 року.
(Розділ XV доповнено пунктом 16 згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011)

* * *

Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року

Розділ II

Концептуальні питання забезпечення національної безпеки і проведення оборонної політики

Закон України «Про основи національної безпеки України»
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 39, ст.351)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, ст.116
N 2411-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010, N 40, ст.527)

Цей Закон відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Стаття 1. Визначення термінів

Наведені в цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій,

енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам; (Абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2411-VI від 01.07.2010)

- національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток;
- загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України;
- воєнна організація держави – сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз;
- правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій.

Стаття 2. Правова основа національної безпеки

Правову основу у сфері національної безпеки України становлять Конституція, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання законів інші нормативно-правові акти.

Відповідно до цього Закону розробляються і затверджуються Президентом України Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України, доктрини, концепції, стратегії і програми, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи воєнного будівництва, а також напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України. Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України є документами, обов'язковими для виконання, і основою для розробки конкретних програм за складовими державної політики національної безпеки.

Стаття 3. Об'єкти національної безпеки

Об'єктами національної безпеки є:

- людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи;
- суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси;
- держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність.

Стаття 4. Суб'єкти забезпечення національної безпеки

Суб'єктами забезпечення національної безпеки є:

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- Національний банк України;

- суди загальної юрисдикції;
- прокуратура України;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; (Абзац одинадцятий статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005) громадяни України, об'єднання громадян.

Стаття 5. Принципи забезпечення національної безпеки

Основними принципами забезпечення національної безпеки є:

- пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
- верховенство права;
- пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;
- своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- демократичний цивільний контроль над Военною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;
- використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення вираженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, военній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

Стаття 6. Пріоритети національних інтересів

Пріоритетами національних інтересів України є:

- гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів;
- захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві;
- забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України;
- створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення;
- збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;

- забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів;
- розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України. (Абзац одинадцятій статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2411-VI від 01.07.2010)

Стаття 7. Загрози національним інтересам і національній безпеці України

На сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві є:

у зовнішньополітичній сфері:

- посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;
- спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України;
- у сфері державної безпеки:
- розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб;
- загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;
- поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності;
- злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму;
- загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України;
- можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів;
- спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави;
- прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України; у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України;
- поширення зброї масового ураження і засобів її доставки;
- недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності;
- нелегальна міграція;
- можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами;
- нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що склалося;

- небезпечне зниження рівня забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує зниженням їх боєздатності;
- повільність у здійсненні та недостатнє фінансове забезпечення програм реформування Воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України;
- накопичення великої кількості застарілої та не потрібної для Збройних Сил України військової техніки, озброєння, вибухових речовин;
- незавершеність договірно-правового оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України;
- незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей;
у внутрішньополітичній сфері:
- порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина, в тому числі при проведенні виборчих кампаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України;
- можливість виникнення конфліктів у сфері міжнетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад;
- загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України;
- структурна та функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці;
- в економічній сфері:
- істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку;
- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;
- нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків;
- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення; загострення проблеми підтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України;
- недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці;
- критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;
- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;
- велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів;
- небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки;
- неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці;

- критичний стан з продовольчим забезпеченням населення;
- неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави;
- «тінізація» національної економіки;
- переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними; у соціальній та гуманітарній сферах:
- невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам;
- неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;
- криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб;
- загострення демографічної кризи;
- зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства;
- прояви моральної та духовної деградації суспільства;
- зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва; у науково-технологічній сфері:
- наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинутих країн;
- неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності;
- низька конкурентоспроможність продукції;
- нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної експансії;
- зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств, незадовільний рівень оплати науково-технічної праці, падіння її престижу, недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності;
- відплив учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України;
- в екологічній сфері:
- значне антропогенне порушення і техногенна перевантаженість території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характерів;
- нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як невідновлюваних, так і відновлюваних;
- неподоланність негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи;
- погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості води;
- загострення техногенного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на р. Дніпро;
- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, еко-

логічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів;

- неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;
- небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму;
- посилення впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, зокрема генетично змінених організмів, та біотехнологій;
- застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів;
- в інформаційній сфері:
  - прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
  - поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
  - комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
  - розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави;
  - намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Стаття 8. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки

З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеці її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викориненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації.

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є:

у зовнішньополітичній сфері – проведення активної міжнародної політики України з метою:

- створення сприятливих зовнішньополітичних умов для прогресивного економічного і соціального розвитку України;
- запобігання втручанню у внутрішні справи України і відвернення посягань на її державний суверенітет і територіальну цілісність з боку інших держав;
- забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу; (Абзац п'ятий частини другої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2411-VI від 01.07.2010)
- сприяння усуненню конфліктів, насамперед у регіонах, що межують з Україною;
- участь у міжнародній миротворчій діяльності під егідою ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій у сфері безпеки;

- участь у заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями та міжнародним тероризмом, протидія поширенню ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів її доставки;
- адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу; у сфері державної безпеки:
- реформування правоохоронної системи з метою підвищення ефективності її діяльності на основі оптимізації структури, підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів, покращення їх фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення;
- зосередження ресурсів і посилення координації діяльності правоохоронних, розвідувальних і контрольно-розвідувальних органів України для боротьби з організованою злочинністю та наркобізнесом;
- участь України в міжнародному співробітництві у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, тероризмом, наркобізнесом, нелегальною міграцією;
- відпрацювання ефективно діючої системи контролю за поставками продукції і технологій оборонного призначення і подвійного використання; у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України:
- прискорення реформування Збройних Сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності давати адекватну відповідь реальним та потенційним загрозам Україні; перехід до комплектування Збройних Сил України на контрактній основі;
- здійснення державних програм модернізації наявних, розроблення та впровадження новітніх зразків бойової техніки та озброєнь;
- посилення контролю за станом озброєнь і захищеністю військових об'єктів; активізація робіт з утилізації зброї;
- впровадження системи демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави;
- забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- дотримання угод щодо тимчасового розташування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України;
- прискорення процесу делімітації та демаркації кордонів України;
- боротьба з організованими злочинними угрупованнями, в тому числі міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України, в пунктах пропуску та виключній (морській) економічній зоні України;
- поглиблення транскордонного співробітництва з суміжними державами; у внутрішньополітичній сфері:
- забезпечення неухильного додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, захист конституційного устрою, вдосконалення системи політичної влади з метою зміцнення демократії, духовних та моральних підвалин суспільства; підвищення ефективності функціонування політичних інститутів влади;
- створення дійових, у тому числі судових, механізмів захисту конституційних прав людини і основних свобод;
- забезпечення політичної стабільності, громадянського миру та взаєморозуміння в суспільстві, запобігання проявам екстремізму;

- забезпечення прозорості в діяльності державних органів, прийнятті управлінських рішень, інформованості населення, зміцнення на цій основі його довіри до владних інститутів;
- створення повноцінного, ефективно діючого місцевого і регіонального самоврядування;
- формування і вдосконалення політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних засад етнопонаціональної стабільності, відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання міжнаціональних суперечностей;
- забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України;
- в економічній сфері:
- забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;
- вдосконалення антимонопольної політики; створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій;
- подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси;
- забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;
- здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;
- забезпечення продовольчої безпеки;
- захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;
- посилення участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях; у науково-технологічній сфері:
- посилення державної підтримки розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки як основи створення високих технологій та забезпечення переходу економіки на інноваційну модель розвитку, створення ефективної системи інноваційної діяльності в Україні;
- поетапне збільшення обсягів бюджетних видатків на розвиток освіти і науки, створення умов для широкого залучення в науково-технічну сферу позабюджетних асигнувань;
- створення економічних і суспільно-політичних умов для підвищення соціального статусу наукової та технічної інтелігенції;
- забезпечення необхідних умов для реалізації прав інтелектуальної власності;

- забезпечення належного рівня безпеки експлуатації промислових, сільськогосподарських і військових об'єктів, споруд та інженерних мереж;
- в екологічній сфері:
- здійснення комплексу заходів, які гарантують екологічну безпеку ядерних об'єктів і надійний радіаційний захист населення та довкілля, зведення до мінімуму впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;
- впровадження у виробництво сучасних, екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, підвищення ефективності використання природних ресурсів, розвиток технологій переробки та утилізації відходів;
- поліпшення екологічного стану річок України, насамперед басейну р. Дніпро, та якості питної води;
- запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів та поліпшення їх екологічного стану;
- стабілізація та поліпшення екологічного стану в містах і промислових центрах Донецько-Придніпровського регіону;
- недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин, організмів;
- реалізація заходів щодо зменшення негативного впливу глобальних екологічних проблем на стан екологічної безпеки України, розширення її участі у міжнародному співробітництві з цих питань; у соціальній та гуманітарній сферах:
- істотне посилення соціальної складової економічної політики, реальне підвищення життєвого рівня населення, передусім на основі піднесення вартості оплати праці, своєчасної виплати заробітної плати та гарантованих законом соціальних виплат, посилення цільової спрямованості матеріальної підтримки, зниження рівня безробіття;
- створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві;
- збереження та зміцнення демографічного і трудових потенціалів країни; подолання кризових демографічних процесів;
- створення ефективної системи соціального захисту людини, охорони та відновлення її фізичного і духовного здоров'я, ліквідації алкоголізму, наркоманії, інших негативних явищ;
- ліквідація бездоглядності, безпритульності та бродяжництва серед дітей і підлітків;
- в інформаційній сфері:
- забезпечення інформаційного суверенітету України;
- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;
- активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України;
- забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції;
- вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Стаття 9. Повноваження суб'єктів забезпечення національної безпеки

Відповідно до Конституції і законів України:

- Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України здійснює загальне керівництво у сферах національної безпеки та оборони України;
- Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної безпеки, формує законодавчу базу в цій сфері, схвалює рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України;
- Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони; з урахуванням змін у геополітичній обстановці вносить Президенту України пропозиції щодо уточнення Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України;
- Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, обороноздатності, національної безпеки України, громадського порядку і боротьби із злочинністю;
- Національний банк України відповідно до основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику в інтересах національної безпеки України;
- міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Служба безпеки України та Служба зовнішньої розвідки України в межах своїх повноважень забезпечують виконання передбачених Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України завдань, здійснюють реалізацію концепцій, програм у сфері національної безпеки, підтримують у стані готовності до застосування сили та засоби забезпечення національної безпеки; (Абзац сьомий статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують вирішення питань у сфері національної безпеки, віднесених законодавством до їхньої компетенції;
- Воєнна організація держави забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів; протидіє зовнішнім загрозам воєнного характеру;
- правоохоронні органи ведуть боротьбу із злочинністю і протидіють тероризму, забезпечують захист і врятування населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;
- суди загальної юрисдикції здійснюють судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди національній безпеці України;
- прокуратура України здійснює повноваження у сфері національної безпеки України відповідно до Конституції України та Закону України «Про прокуратуру України»;
- громадяни України через участь у виборах, референдумах та через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних

і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку.

Стаття 10. Основні функції суб'єктів забезпечення національної безпеки України

Основними функціями суб'єктів забезпечення національної безпеки є:

- вироблення і періодичне уточнення Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, доктрин, концепцій, стратегій і програм у сфері національної безпеки, планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України;
- створення нормативно-правової бази, необхідної для ефективного функціонування системи національної безпеки;
- удосконалення її організаційної структури;
- комплексне кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне та інше забезпечення життєдіяльності складових (структурних елементів) системи;
- підготовка сил та засобів суб'єктів системи до їх застосування згідно з призначенням;
- постійний моніторинг впливу на національну безпеку процесів, що відбуваються в політичній, соціальній, економічній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній, воєнній та інших сферах, релігійному середовищі, міжетнічних стосунках; прогнозування змін, що відбуваються в них, та потенційних загроз національній безпеці;
- систематичне спостереження за станом і проявами міжнародного та інших видів тероризму;
- прогнозування, виявлення та оцінка можливих загроз, дестабілізуючих чинників і конфліктів, причин їх виникнення та наслідків прояву;
- розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень з метою захисту національних інтересів України;
- запобігання та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на національні інтереси;
- локалізація, деескалація та врегулювання конфліктів і ліквідація їх наслідків або впливу дестабілізуючих чинників;
- оцінка результативності дій щодо забезпечення національної безпеки та визначення витрат на ці цілі;
- участь у двосторонньому і багатосторонньому співробітництві в галузі безпеки, якщо це відповідає національним інтересам України;
- спільне проведення планових та оперативних заходів у рамках міжнародних організацій та договорів у галузі безпеки.

Стаття 11. Контроль за здійсненням заходів щодо забезпечення національної безпеки

Контроль за реалізацією заходів у сфері національної безпеки здійснюється відповідно Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки і оборони України в межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України.

Стаття 12. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. З набранням чинності цим Законом втрачає чинність Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, схвалена Постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 року (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., N 10, ст.85; 2001 р., N 9, ст.38).

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 19 червня 2003 року N 964-IV

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 40, ст.527)

Цим Законом визначаються засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України.

Стаття 1. Завдання засад внутрішньої і зовнішньої політики

1. Засади внутрішньої і зовнішньої політики визначають принципи та пріоритети державної політики у відповідних сферах.

Стаття 2. Основні принципи внутрішньої і зовнішньої політики

1. Засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.
2. Внутрішня політика ґрунтується на таких принципах:
  - пріоритетність захисту національних інтересів;
  - верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи;
  - рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності;
  - здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову;
  - відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
  - забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості;
  - забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
  - свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами;
  - соціальне партнерство та громадянська солідарність.
3. Зовнішня політика ґрунтується на таких принципах:
  - суверенна рівність держав;
  - утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;
  - повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;
  - вирішення міжнародних спорів мирними засобами;
  - повага до прав людини та її основоположних свобод;

- невтручання у внутрішні справи держав;
- взаємовигідне співробітництво між державами;
- сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;
- пріоритет загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права;
- застосування Збройних Сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом та піратством або в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам;
- своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам.

Стаття 3. Засади політики у сфері розбудови державності

1. Основними засадами політики у сфері розбудови державності є:

- розвиток демократії шляхом удосконалення механізму державного управління, здійснення парламентського контролю;
- вдосконалення системи проведення виборів до Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування;
- модернізація системи державної служби з урахуванням європейського досвіду на принципах професійності та політичної нейтральності;
- посилення відкритості та прозорості процесів підготовки і прийняття державних рішень та здійснення будь-яких дій, пов'язаних із формуванням і використанням бюджетних коштів, кадровими призначеннями на керівні посади в центральних органах виконавчої влади, судах, правоохоронних органах;
- забезпечення справедливого і доступного судочинства;
- забезпечення дотримання міжнародних стандартів незалежності суддів;
- посилення протидії корупції та тіньовій економічній діяльності, забезпечення безумовного дотримання принципів законності насамперед вищими посадовими особами держави, політиками, суддями, керівниками правоохоронних органів і силових структур;
- боротьба із злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності.

Стаття 4. Засади внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів

1. Основними засадами внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів є:

- утвердження місцевого самоврядування як фундаменту народовладдя, розширення повноважень місцевих рад шляхом децентралізації функцій органів державної влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;

- реформування міжбюджетних відносин на користь місцевого самоврядування, створення умов для розвитку економічної самостійності регіонів;
- удосконалення системи адміністративно-територіального устрою на принципах економічної самодостатності та доступності адміністративних (управлінських) і соціальних послуг споживачам цих послуг;
- зміцнення матеріальної бази органів місцевого самоврядування та підвищення рівня їх ресурсного забезпечення;
- посилення відповідальності представників органів місцевого самоврядування, сільських, селищних, міських голів перед територіальними громадами, що їх обрали;
- розроблення та впровадження проектів міжрегіональних економічних зв'язків і транскордонного співробітництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку;
- зміцнення економічної інтеграції регіонів з використанням переваг територіального поділу і операції праці;
- створення ефективних механізмів забезпечення активної участі територіальних громад та органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації державної регіональної політики;
- досягнення високої функціональної спроможності кадрового потенціалу регіонів, передусім шляхом створення системи і технологій залучення інвестицій для підготовки високопрофесійних управлінських кадрів.

Стаття 5. Засади внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства

1. Основними засадами внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства є:
  - утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави;
  - завершення політичної реформи, посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян, запровадження громадського контролю за діяльністю влади;
  - забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень;
  - підвищення ролі та відповідальності політичних партій, сприяння політичній структуризації суспільства на засадах багатопартійності, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян у представницьких органах влади;
  - проведення регулярних консультацій з громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави;
  - проведення всеукраїнських та місцевих референдумів як ефективних форм народного волевиявлення, участі народу у прийнятті суспільно важливих рішень.

Стаття 6. Засади внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони

1. Основними засадами внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони є:
  - забезпечення життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у зовнішньополітичній, оборонній, соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах;

- зміцнення обороноздатності держави, посилення відповідальності органів державної влади всіх рівнів за неналежну підготовку і забезпечення безпеки держави;
- реформування Збройних Сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності оперативно реагувати на потенційні загрози Україні, надання особливої уваги прикриттю повітряного і морського простору держави, всебічному забезпеченню Збройних Сил України;
- забезпечення поступового переходу до комплектування Збройних Сил України на контрактній основі, насамперед за спеціальностями, що визначають боєздатність підрозділів;
- забезпечення оснащення Збройних Сил України новітніми видами військової техніки та озброєнь, відновлення спроможності оборонно-промислового комплексу щодо впровадження новітніх технологій як на основі кооперації з державами – партнерами, так і впровадження власних замкнутих циклів створення військової техніки та озброєнь;
- удосконалення системи демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами, забезпечення їх відповідності вимогам європейських інституцій;
- забезпечення реалізації гарантій соціального захисту військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, працівників правоохоронних органів, інших прирівняних до них осіб та членів їхніх сімей;
- завершення формування і розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу; впровадження практики державного замовлення на озброєння та військову техніку для Збройних Сил України, інших складових Воєнної організації держави.

Стаття 7. Засади внутрішньої політики в економічній сфері

1. Основними засадами внутрішньої політики в економічній сфері є:

- забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення високих темпів її зростання, забезпечення макроекономічної стабільності та низького рівня інфляції;
- розвиток внутрішнього ринку, підвищення ефективності його функціонування та вдосконалення механізмів державного регулювання, забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на окремих ринках;
- проведення узгодженої антиінфляційної політики та забезпечення цінової і валютно-курсової стабільності;
- проведення стабільної, раціональної та справедливої податкової політики, яка передбачає зниження податкового навантаження на економіку з розширенням бази оподаткування;
- проведення прозорості та виваженої бюджетної політики як дієвого інструменту соціально-економічного розвитку, захисту вразливих верств населення та інвестування в реальний сектор економіки для підтримки національного товаровиробника і збереження робочих місць;
- проведення ефективною політики управління державним боргом;
- підвищення результативності державних видатків, реалізація прозорості політики закупівель за державні кошти, яка гарантуватиме раціональне використання ресурсів;
- перенесення податкового навантаження з мобільних факторів виробництва (праці та капіталу) на споживання, насамперед шкідливої для здоров'я людей продукції, ресурсні та екологічні платежі;
- розвиток і зміцнення банківської системи та небанківських фінансових установ;

- забезпечення інституційної та фінансової незалежності Національного банку України одночасно з посиленням прозорості його діяльності;
- підвищення рівня захисту прав вкладників;
- впровадження ринкових інструментів акумулювання і перерозподілу довгострокових фінансових ресурсів, у тому числі в рамках введення обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення;
- розвиток ліквідного, прозорого та надійного фондового ринку, ефективне функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів;
- забезпечення економічної збалансованості розвитку регіонів, узгодженості напрямів їх розвитку із загальнонаціональними потребами;
- гарантування державою непорушності усіх форм власності як основи ринкової системи господарювання;
- створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, спрощення умов зачаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів;
- перехід на європейську модель ринкового нагляду, якості та безпеки продукції;
- впровадження європейських підходів у сфері делегування функцій держави суб'єктам господарювання;
- розвиток конкуренції як основного чинника підвищення ефективності економіки, забезпечення дієвого регулювання діяльності природних монополій, недопущення проявів монополізму на державному та регіональному рівнях;
- детінізація економіки, створення сприятливих умов для діяльності економічних агентів у легальному правовому полі;
- інтенсифікація інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема, шляхом залучення коштів підприємств і населення, утвердження ефективної системи страхування інвестиційних ризиків, стимулювання спрямування заощаджень громадян на інвестування економіки, забезпечення інноваційної складової інвестицій;
- запровадження економічних стимулів для заохочення модернізації національного виробництва, спрямування інвестицій у новітні технології, формування національної інноваційної інфраструктури та державних програм промислової модернізації;
- розвиток механізмів державно-приватного партнерства з метою залучення інвестицій у модернізацію промислової та соціальної інфраструктури;
- перехід від фіскальної до інвестиційно орієнтованої моделі приватизації, забезпечення прозорості прийняття рішень та взаємопов'язаності стратегії приватизації державного майна із стратегією розвитку економіки України та її окремих галузей;
- забезпечення ефективного управління об'єктами державної власності, запровадження прозорого та ефективного механізму реалізації державою своїх прав власника;
- досягнення високого рівня енергетичної безпеки, диверсифікація джерел постачання енергоносіїв, збільшення обсягу їх власного видобутку, підвищення ефективності використання енергоносіїв, впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

- переведення українських газо-, нафтотранспортних і електричних мереж на умови функціонування, що діють у державах Європейського Союзу;
- створення умов для відродження українського села, ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, формування конкурентоспроможного агропромислового комплексу, збільшення його експортного потенціалу, гарантування продовольчої безпеки держави;
- забезпечення високого рівня якості сільськогосподарської продукції та продовольства, формування прозорого ринку такої продукції;
- формування інфраструктури ринку земель, забезпечення оформлення правовстановлюючих документів на право власності на землю;
- розбудова транспортної інфраструктури, підвищення ефективності використання транзитного потенціалу держави, інтеграція транспортних мереж України у міжнародні транспортні коридори;
- реформування житлово-комунального господарства, забезпечення доступності комунальних послуг та підвищення їх якості, залучення мешканців до управління об'єктами житлово-комунального господарства.

Стаття 8. Засади внутрішньої політики в соціальній сфері

1. Основними засадами внутрішньої політики в соціальній сфері є:

- забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг;
- надання громадянам упродовж усього життя соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг;
- досягнення ефективного демографічного розвитку;
- поліпшення соціального захисту дітей, утвердження духовно і фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально благополучної сім'ї;
- сприяння молоді в реалізації творчих можливостей та ініціатив, залучення її до активної участі в соціальному, економічному та гуманітарному розвитку держави;
- забезпечення доступним житлом громадян, насамперед малозабезпечених, з обмеженими фізичними можливостями, молоді, працівників бюджетної сфери, формування потужного державного замовлення на будівництво соціального житла, відродження доступного іпотечного кредитування;
- трансформація державної політики у сфері зайнятості та ринку праці, у тому числі шляхом розвитку партнерства між роботодавцями і найманими працівниками, власниками підприємств, установ, організацій та професійними спілками;
- подолання бідності і зменшення соціального розшарування, зокрема, шляхом сприяння самозайнятості населення, розвитку малого та середнього бізнесу, недопущення виникнення заборгованості із заробітної плати на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності;
- забезпечення державних гарантій щодо реалізації соціальних прав працівників підприємств, установ, організацій усіх форм власності, забезпечення молоді першим робочим місцем;
- забезпечення захисту прав громадян України, які працюють за кордоном, та сприяння їх поверненню в Україну;
- поетапне погашення зобов'язань держави за знеціненими заощадженнями громадян;
- удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування;

- забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходів, на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, удосконалення системи підтримки соціально незахищених верств населення;
- подолання бездомності громадян, безпритульності та бездоглядності дітей.

Стаття 9. Засади внутрішньої політики в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки

1. Основними засадами внутрішньої політики в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки є:
  - забезпечення конституційних прав громадян на безпечне довкілля, створення екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності населення, посилення просвітницької діяльності з інформування населення про екологічні норми і стандарти;
  - збереження навколишнього природного середовища, вдосконалення національної екологічної політики, стимулювання розвитку екобезпечних технологій;
  - забезпечення комплексного захисту населення та реабілітації території від негативного впливу наслідків Чорнобильської катастрофи, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;
  - здійснення заходів щодо безпечного поводження з радіоактивними відходами, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему;
  - підвищення рівня цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
  - впровадження системи екологічно збалансованого використання природних ресурсів.

Стаття 10. Засади внутрішньої політики в гуманітарній сфері

1. Основними засадами внутрішньої політики в гуманітарній сфері є:
  - реалізація державної мовної політики на основі норм національного та міжнародного права, забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших рідних мов громадян України;
  - створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України, забезпечення рівного доступу громадян до здобуття якісної освіти незалежно від місця проживання, майнового стану та фінансових можливостей;
  - удосконалення системи освіти, забезпечення якісної дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, підвищення престижності праці педагогічних та науково-педагогічних працівників, підтримка обдарованої молоді;
  - підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної «економіки знань»;
  - реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір, запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України;
  - забезпечення ефективного захисту відповідно до міжнародних стандартів права інтелектуальної власності, в тому числі авторських і суміжних прав;
  - сприяння культурному розвитку громадян України, створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України у задоволенні культурно-духовних потреб;

- відродження духовних цінностей Українського народу, захист та примноження його культурного надбання, збереження національної культурної спадщини, підтримка розвитку культури і мистецтва, відродження та збереження культурної самобутності регіонів;
- захист, модернізація та розвиток національної культурної індустрії (книговидання, кінематографія, мистецтво);
- створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей, у центрі якої людина, її розвиток, права і свободи, максимальне забезпечення її потреб;
- відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних та етнічних груп, культур та релігійних конфесій;
- забезпечення умов для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання;
- забезпечення свободи засобів масової інформації та безперешкодного доступу громадян до інформації, створення умов для розвитку інформаційних технологій та інформаційного суспільства, широкої інтеграції і доступу громадян до світового інформаційного простору;
- створення суспільного мовлення та надання державної підтримки національному інформаційному продукту, здійснення заходів щодо захисту національного інформаційного простору;
- створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі;
- реформування системи охорони здоров'я з метою забезпечення якісної і доступної медичної допомоги, надання державою гарантованого обсягу безоплатної медичної допомоги, ефективної реалізації державних цільових програм лікування найбільш поширених небезпечних для здоров'я і життя людини захворювань, раціонального державного контролю за якістю лікарських засобів і виробів медичного призначення;
- розвиток страхової медицини, зокрема шляхом запровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування;
- запровадження пріоритетного розвитку та профілактичного спрямування первинної лікувально-профілактичної допомоги, розвиток інституту сімейного лікаря, забезпечення проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів (диспансеризації) з метою ранньої діагностики захворювань, створення єдиного простору доступної для всіх верств населення медичної допомоги;
- удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля.

Стаття 11. Засади зовнішньої політики

1. Україна як європейська позаблокова держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур.
2. Основними засадами зовнішньої політики є:
  - забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права;

- забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів;
- використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку;
- створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, її економічного потенціалу, історичної свідомості, національної гідності українців, а також етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України усіх національностей;
- утвердження провідного місця України у системі міжнародних відносин, зміцнення міжнародного авторитету держави;
- сприяння міжнародному миру і безпеці у світі, участь у всеосяжному політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання традиційних і нових загроз безпеці;
- дотримання Україною політики позаблоковості, що означає неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес;
- підтримка зміцнення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних, вироблення нових принципів і норм міжнародного права;
- запобігання конфліктам у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів;
- забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;
- створення сприятливих умов для задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, підтримання з ними сталих зв'язків;
- забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі;
- підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди;
- забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему;
- розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку;
- підтримка інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Стаття 12. Визначення та реалізація засад внутрішньої і зовнішньої політики

1. Визначення та реалізація засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюються на основі тісної взаємодії та координації зусиль Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у цьому напрямі.
2. Визначені цим Законом засади внутрішньої і зовнішньої політики мають урахуватися під час розроблення проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів.
3. Повноваження щодо визначення та реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюють:
  - Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні – шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, внесення у разі потреби змін до цього Закону, законодавчого

регулювання відносин, спрямованого на впровадження засад внутрішньої та зовнішньої політики у відповідних сферах, здійснення кадрової політики в межах, визначених Конституцією України, здійснення парламентського контролю;

- Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина – шляхом звернення із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, в яких пропонується визначення, коригування засад внутрішньої і зовнішньої політики з урахуванням внутрішнього і зовнішнього становища України, здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, керівництва у сферах національної безпеки і оборони держави, реалізації права законодавчої ініціативи, зокрема щодо внесення змін до цього Закону, застосування права вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів, у тому числі з підстав їх невідповідності визначеним цим Законом засадам внутрішньої і зовнішньої політики, здійснення кадрової політики в межах, визначених Конституцією України, видання на виконання Конституції і законів України указів та розпоряджень;
  - Рада національної безпеки і оборони України як контролюючий та координуючий орган у сфері національної безпеки і оборони при Президентові України – шляхом розгляду на своїх засіданнях стратегічних питань забезпечення національної безпеки і оборони, здійснення координації та контролю за діяльністю центральних та місцевих органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони;
  - Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади – шляхом забезпечення здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, спрямованої на реалізацію засад такої політики, забезпечення розроблення з метою реалізації цих засад у відповідній сфері проєктів законів та інших нормативно-правових актів, проведення експертизи таких проєктів на відповідність засадам, визначеним цим Законом, здійснення координації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та спрямування її на забезпечення реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, здійснення кадрової політики в межах, визначених Конституцією та законами України, реалізації права законодавчої ініціативи та видання в межах своєї компетенції постанов і розпоряджень;
  - центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи – шляхом участі в межах своєї компетенції у формуванні та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики у відповідній сфері, розроблення в межах наданих повноважень проєктів законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію засад внутрішньої і зовнішньої політики, здійснення кадрової політики в межах, визначених законодавством;
  - органи місцевого самоврядування – шляхом вирішення в межах Конституції і законів України питань місцевого значення у відповідних сферах внутрішньої політики та у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
4. У реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики беруть участь політичні партії, громадські організації у порядку, передбаченому законом.

Стаття 13. Контроль за дотриманням засад внутрішньої і зовнішньої політики

1. Контроль за дотриманням засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України, іншими органами державної влади у межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України.

Стаття 14. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Внести до Закону України «Про основи національної безпеки України» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., N 39, ст.351) такі зміни:
  - 1) абзац другий статті 1 доповнити словами «у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам»;
  - 2) в абзаці одинадцятому статті 6 слова «та в євроатлантичний безпековий простір» виключити;
  - 3) в абзаці п'ятому частини другої статті 8 слова «та Організації Північноатлантичного договору» виключити.
3. Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., N 37, ст.379).
4. Кабінету Міністрів України:
  - у тримісячний строк підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів України у відповідність із цим Законом;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, які суперечать цьому Закону.

Президент України В.ЯНУКОВИЧ
м. Київ, 1 липня 2010 року N 2411-VI

Закон України «Про оборону України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 9, ст.106)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 1933-XII від 06.12.91, ВВР, 1992, N 9, ст.107)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 3547-XII від 21.10.93, ВВР, 1993, N 44, ст.420

N 221/94-ВР від 20.10.94, ВВР, 1994,

N 45, ст.410 N 387/95-ВР від 17.10.95, ВВР, 1995, N 38, ст.284)

(В редакції Закону N 2020-III від 05.10.2000, ВВР, 2000, N 49, ст.420)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209

N 1003-IV від 19.06.2003, ВВР, 2004, N 2, ст.8

N 3428-IV від 09.02.2006, ВВР, 2006, N 26, ст.215

N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007, N 33, ст.442

N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 803-VI від 25.12.2008, ВВР, 2009, N 19, ст.258

N 2526-VI від 21.09.2010, ВВР, 2011, N 4, ст.27

N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63)

Цей Закон встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

РОЗДІЛ I. ЗАСАДИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ПІДГОТОВКИ ДЕРЖАВИ ДО ОБОРОНИ

Стаття 1. Визначення основних термінів

У цьому Законі терміни живаються у такому значенні:

- оборона України – система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту;
- обороноздатність держави – здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації;
- збройна агресія – застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:
- вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;
- блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;
- напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

- засилення іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в абзацах п'ятому – сьомому цієї статті діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;
- дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в абзацах п'ятому – восьмому цієї статті;
- застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів;
- особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій; (Абзац одинадцятий статті 1 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)
- воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;
- військове формування – створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій; (Абзац тринадцятий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- підрозділ збройних сил іншої держави (далі – підрозділ збройних сил) – військове формування іноземної держави, що має постійну чи тимчасову організацію, належить до сухопутних (наземних), морських, повітряних або спеціальних військ (сил) цієї держави, оснащене легкою зброєю чи важкою бойовою технікою, яка підпадає під дію Договору про звичайні збройні сили в Європі, перебуває під командуванням особи, відповідальної перед своєю державою і законами України за поведінку своїх підлеглих, які зобов'язані дотримуватися внутрішньої дисципліни, законів України, норм міжнародного права, та яке направляєється в Україну з конкретною метою, визначеною міжнародним договором України;
- військове командування – Генеральний штаб Збройних Сил України, командування видів Збройних Сил України, об'єднане оперативне командування, управління оперативних командувань, територіальні управління, командування військових з'єднань, частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; (Абзац п'ятнадцятий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- органи військового управління – Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до

законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації. (Абзац шістнадцятий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1014-V від 11.05.2007, N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 2. Основи оборони України

Оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони. (Частина перша статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Правовою основою оборони держави є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України та відповідні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Для організації оборони держави Президент України за поданням Кабінету Міністрів України затверджує військово-адміністративний поділ території України.

З метою запобігання збройній агресії та збройному конфлікту, забезпечення національних інтересів і реалізації власної воєнної політики Україна, дотримуючись норм відповідальної і заснованої на співробітництві поведінки в галузі безпеки, бере участь у міжнародних системах безпеки та міжнародному співробітництві у сфері оборони на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Визначаючи способи забезпечення власної безпеки у процесі підготовки держави до оборони та під час воєнних дій, Україна додержується принципів і норм міжнародного права, враховує законні інтереси безпеки інших держав.

Фінансування потреб національної оборони держави здійснюється виключно за рахунок і в межах коштів, визначених у законі про Державний бюджет України на відповідний рік. (Частина шоста статті 2 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Стаття 3. Підготовка держави до оборони

Підготовка держави до оборони в мирний час включає:

- прогнозування та оцінку воєнної небезпеки і воєнної загрози;
- проведення розвідувальної та інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах підготовки держави до оборони; (Статтю 3 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 2526-VI від 21.09.2010)
- здійснення заходів у зовнішньополітичній сфері, спрямованих на запобігання збройному конфлікту та відсічі збройній агресії;
- формування та реалізацію воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та військово-промислової політики держави;
- удосконалення структури, уточнення завдань і функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, забезпечення необхідної чисельності їх особового складу, а також їх розвитку, підготовку і підтримання на належному рівні боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності до оборони держави, планування їх застосування;

- розвиток військово-промислового комплексу, створення сприятливих умов для мобілізаційного розгортання галузей національної економіки з метою виробництва озброєння, військової техніки і майна в необхідних обсягах;
- забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів підготовленими кадрами, озброєнням, військовою та іншою технікою, продовольством, речовим майном, іншими матеріальними та фінансовими ресурсами;
- розвиток військово-технічного співробітництва з іншими державами з метою забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів озброєнням, військовою технікою і майном, які не виробляються в Україні;
- підготовку національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в особливий період;
- створення державного матеріального резерву та резервних фондів грошових коштів;
- забезпечення охорони державного кордону України;
- військово-патріотичне виховання громадян України, підготовку молоді до служби в Збройних Силах України, забезпечення престижу військової служби;
- забезпечення розвитку воєнної науки, формування науково-технічного і технологічного набутку для створення високоефективних засобів збройної боротьби;
- захист інформаційного простору України та її входження у світовий інформаційний простір, створення розвинутої інфраструктури в інформаційній сфері;
- забезпечення відкритого та демократичного цивільного контролю у сфері оборони в порядку, визначеному законодавством, та дотримання вимог щодо збереження державної таємниці;
- інші заходи, що впливають на стан обороноздатності держави.

Стаття 4. Відсіч збройній агресії проти України

У разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни.

Органи державної влади та органи військового управління, не чекаючи оголошення стану війни, вживають заходів для відсічі агресії. На підставі відповідного рішення Президента України Збройні Сили України разом з іншими військовими формуваннями розпочинають воєнні дії.

З моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни.

РОЗДІЛ II. ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ, МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ, ОBOB'ЯЗКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ, ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У СФЕРІ ОБОРОНИ

Стаття 5. Верховна Рада України

Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, здійснює законодавче регулювання питань сфери оборони.

Стаття 6. Президент України

Президент України здійснює повноваження у сфері оборони відповідно до Конституції України.

Повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України визначаються законом. (Частина друга статті 6 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)

Для здійснення повноважень у сфері оборони, визначених Конституцією та законами України, Президент України видає укази і розпорядження. Як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України Президент України видає накази і директиви з питань оборони. (Статтю 6 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 7. Рада національної безпеки і оборони України

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері оборони в межах повноважень, визначених Конституцією України та Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Стаття 8. Ставка Верховного Головнокомандувача

Для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в особливий період може створюватися Ставка Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави у цей період.

Пропозиції про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача, її персонального складу та граничної чисельності подаються Радю національної безпеки і оборони України на розгляд Президенту України і вводяться в дію Указом Президента України. Положення про Ставку Верховного Головнокомандувача затверджує Президент України.

Стаття 9. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері оборони

Кабінет Міністрів України:

- забезпечує в межах своєї компетенції державний суверенітет України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України у сфері оборони держави;
- визначає потреби в оборонних витратах, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України щодо фінансування заходів у сфері оборони у визначених обсягах;
- організовує розроблення і виконання державних програм розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань та розвитку озброєння і військової техніки, інших програм (планів) з питань оборони;
- здійснює передбачені законодавством заходи щодо формування, розміщення, фінансування та виконання державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних Сил України, інших військових формувань;
- встановлює порядок надання Збройними Силами України, іншим військовим формуванням у користування державного майна, в тому числі земельних (водних) ділянок, інших природних, енергетичних ресурсів, фондів, майна і послуг, використання повітряного і водного простору, морських і річкових портів, аеропортів та аеродромів (посадочних майданчиків), засобів зв'язку і радіочастотного ресурсу, комунікацій, інших об'єктів інфраструктури держави, навігаційної, топогеодезичної, метеорологічної, гідрографічної та іншої інформації, ведення геодезичних і картографічних робіт, необхідних для належного виконання покладених на ці органи функцій та завдань, як на платній, так і безоплатній основі, у грошовій та інших формах розрахунків;

- здійснює загальнодержавні заходи щодо забезпечення живучості об'єктів національної економіки та державного управління у воєнний час;
- забезпечує комплектування особовим складом Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних органів, здійснює заходи, пов'язані з підготовкою та проведенням призову громадян України на строкову військову службу; (Абзац восьмий статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)
- здійснює згідно із законодавством України заходи з мобілізаційної підготовки та мобілізації, створення державного матеріального резерву, резервного фонду грошових коштів, інших резервів для забезпечення потреб оборони держави;
- організовує підготовку населення і території держави до оборони;
- вирішує питання щодо врегулювання діяльності місцевих органів військового управління (військових комісаріатів), допризовної та призовної підготовки, підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, ведення військового обліку військовозобов'язаних і призовників, виконання військово-транспортного обов'язку;
- встановлює відповідно до закону порядок і терміни повного відшкодування вартості об'єктів права приватної власності, що згідно із законом відчужувалися у зв'язку із здійсненням заходів правового режиму воєнного стану;
- утворює, реорганізовує, ліквідує науково-дослідні установи Збройних Сил України, інших військових формувань і військові навчальні заклади та військові кафедри (відділення, факультети) інших державних вищих навчальних закладів;
- забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;
- здійснює у визначених законом випадках регулювання господарської діяльності у Збройних Силах України та інших військових формуваннях;
- встановлює відповідно до закону порядок реалізації та утилізації озброєння, військової техніки, іншого майна Збройних Сил України та інших військових формувань і правоохоронних органів, а також утилізації металобрухту, який утворився в них;
- забезпечує здійснення передбачених законодавством заходів щодо цивільного захисту України, надання військової допомоги іншим державам, направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав, допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України та участі України в міжнародних миротворчих операціях; (Абзац сімнадцятий частини першої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- контролює виконання законів у сфері оборони, здійснює відповідно до законів інші заходи щодо забезпечення обороноздатності України, координує і контролює їх виконання та несе, в межах своїх повноважень, відповідальність за забезпечення оборони України.

Стаття 10. Основні функції Міністерства оборони України

Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань.

Міністерство оборони України:

- бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, оборони і військового будівництва, підготовці проектів законодавчих та інших нормативних актів у сфері оборони, забезпечує їх виконання у Збройних Силах України, у встановленому порядку координує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони; (Абзац другий частини другої статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави, бере участь в аналізі воєнно-політичної обстановки, прогнозуванні, виявленні та визначенні рівня воєнної загрози національній безпеці України; (Абзац третій частини другої статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- забезпечує належний рівень боєздатності, укомплектованості, бойової та мобілізаційної готовності і підготовки Збройних Сил України;
- бере участь у формуванні оборонного бюджету, звітує перед Кабінетом Міністрів України про використання виділених коштів;
- проводить державну військову кадрову політику, забезпечує розвиток військової освіти і науки, зміцнення дисципліни, правопорядку та виховання особового складу;
- бере участь у забезпеченні функціонування національної економіки та державного управління в особливий період, у плануванні мобілізаційної підготовки її галузей та контролі за підготовкою підприємств, установ та організацій усіх форм власності до виконання мобілізаційних завдань та за їх виконанням;
- виступає, відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил України потреб, вимог та пріоритетів, замовником із державного оборонного замовлення на розроблення, виробництво, постачання, ремонт, знищення та утилізацію озброєння, військової техніки, військового майна і металобрухту, виконання робіт і надання послуг, а також на поставку матеріальних цінностей до мобілізаційного резерву Збройних Сил України;
- здійснює управління переданим Міністерству оборони України військовим майном і майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;
- організовує накопичення озброєння, військової техніки, інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі та мобілізаційному резерві, а також створення резерву військовонавчених людських ресурсів;
- забезпечує комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних органів особовим складом, здійснює разом з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування заходи щодо підготовки громадян до військової служби, їх призову на військову службу або прийняття на військову службу за контрактом, при мобілізації, звільнення в запас військовослужбовців, які вислужили встановлені строки служби та у разі демобілізації, а також забезпечує їх відповідні права і свободи; (Абзац одинадцятий частини другої статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)
- здійснює заходи, спрямовані на реалізацію соціально-економічних і правових гарантій військовослужбовцям, членам їх сімей та працівникам Збройних Сил України, особам, звільненим у запас або відставку, а також членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;

- забезпечує реалізацію заходів демократичного цивільного контролю за Збройними Силами України;
- здійснює в межах своєї компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, а також з питань цивільно-військових відносин з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями; (Абзац чотирнадцятий частини другої статті 10 в редакції Закону N 1003-IV від 19.06.2003)
- забезпечує виконання рішень про участь підрозділів Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях та надання військової допомоги іншим державам, направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав, допуск та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;
- забезпечує взаємовідносини Збройних Сил України з державними органами, громадськими організаціями та громадянами, реалізує інші повноваження, що випливають з цього та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України у сфері оборони.

Положення про Міністерство оборони України затверджує Президент України. (Частина третя статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008; в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Порядок організації розвідувальної діяльності в інтересах оборони держави визначається законом.

Стаття 11. Основні функції Генерального штабу Збройних Сил України

Генеральний штаб Збройних Сил України є головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами у межах, визначених цим Законом, іншими законами України і нормативно-правовими актами Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Генеральний штаб Збройних Сил України в особливий період є робочим органом Ставки Верховного Головнокомандувача.

Генеральний штаб Збройних Сил України:

- прогнозує тенденції розвитку форм і способів воєнних дій та засобів збройної боротьби, бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки, обґрунтовує напрями розвитку Збройних Сил України;
- здійснює стратегічне планування застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів для оборони держави;
- визначає потреби в особовому складі, озброєнні, військовій техніці, матеріально-технічних, енергетичних, фінансових, інформаційних ресурсах, продовольстві, земельних і водних ділянках, комунікаціях, фондах та майні, необхідних для належного виконання завдань Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, контролює повноту і якість їх отримання;
- здійснює керівництво у сфері оборони та забезпечення громадського порядку в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан у межах, визначених відповідним законом;
- бере участь у створенні та контролює стан системи управління державою в особливий період;
- доводить до Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, а в особливий період – і до міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, рад оборони Автономної Республіки Крим та областей, міст Києва та Севастополя директиви і накази Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України

з питань оборони, організовує їх виконання і здійснює контроль за їх реалізацією; (Абзац сьомий частини третьої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

- бере участь в організації та контролює підготовку системи зв'язку, комунікацій і в цілому території держави до оборони;
- бере участь у розробці мобілізаційного плану держави, контролює стан мобілізаційної підготовки державних органів, органів місцевого самоврядування, галузей економіки, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та виконання ними мобілізаційних завдань в особливий період;
- організовує стратегічне розгортання Збройних Сил України та інших військових формувань, взаємодію з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, радами оборони Автономної Республіки Крим та областей, міст Києва та Севастополя під час виконання завдань оборони держави; (Абзац десятий частини третьої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- бере участь в організації використання та контролю за повітряним, водним і інформаційним простором держави та здійснює його в особливий період;
- здійснює контроль за станом бойової та мобілізаційної готовності і боєздатності органів управління, з'єднань, частин, установ і організацій військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та для виконання завдань територіальної оборони;
- організовує комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних органів військовослужбовцями, призов громадян на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, накопичення військовонавчених людських ресурсів; (Абзац тринадцятий частини третьої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)
- проводить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах підтримання у готовності і бойового застосування Збройних Сил України, для чого має у своєму складі відповідний структурний підрозділ;
- організовує підготовку Збройних Сил України до виконання покладених на них завдань, здійснює координацію і контроль підготовки інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів до виконання завдань з оборони України;
- організовує використання національної системи зв'язку в інтересах оборони, здійснює відповідно до закону управління та регулювання в сфері використання радіочастотного ресурсу, виділеного для цілей оборони;
- організовує застосування засобів державного розпізнавання у державних органах, Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, використання цих засобів на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності;
- планує та здійснює контроль за військовими перевезеннями всіх видів у державі в особливий період, а також перевезеннями, здійснюваними для Збройних Сил України у мирний час;
- здійснює в межах своєї компетенції міжнародне військове співробітництво із збройними силами інших держав, бере участь у міжнародному співробітництві за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, забезпечує підготовку і участь миротворчого контингенту та миротворчого персоналу Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях; (Частину третю статті 11 доповнено абзацом згідно із Законом N 1003-IV від 19.06.2003)

- забезпечує згідно з міжнародними договорами у галузі роззброєння та контролю над озброєннями інспекційну діяльність на території України та поза її межами, збирає, опрацьовує інформацію та повідомлення відповідно до цих міжнародних договорів незалежно від підлеглості об'єктів інспектування;
- реалізує інші повноваження, що випливають з цього та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України.

Генеральний штаб Збройних Сил України організовує свою діяльність відповідно до Положення, яке затверджує Президент України.

Стаття 12. Завдання інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів

Участь в обороні держави разом із Збройними Силами України беруть у межах своїх повноважень інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, а також відповідні правоохоронні органи. (Частина перша статті 12 із змінами, внесені згідно із Законами N 662-IV від 03.04.2003, N 3428-IV від 09.02.2006, N 803-VI від 25.12.2008)

Діяльність і управління іншими військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні держави, здійснюються згідно із законодавством.

Інші військові формування, утворені відповідно до законів України, та відповідні правоохоронні органи:

- узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України їх програми розвитку в частині, що стосується оборони держави, а також плани підготовки їх органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та виконання завдань територіальної оборони;
- здійснюють під керівництвом Генерального штабу Збройних Сил України планування застосування органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління Збройних Сил України в особливий період та виконання завдань територіальної оборони, надають Генеральному штабу Збройних Сил України необхідну для цієї роботи інформацію;
- здійснюють разом із Збройними Силами України підготовку та забезпечують готовність до спільних дій з метою оборони, беруть участь у створенні єдиної системи управління та всебічного забезпечення на особливий період; узгоджують з Генеральним штабом оперативно-стратегічні вимоги до озброєння та військової техніки, військово-технічного майна, його якісні та кількісні показники, спільно з Міністерством оборони України розробляють державну програму розвитку озброєння і військової техніки та формують державне оборонне замовлення;
- узгоджують з Міністерством оборони України програми підготовки військових кадрів, вживають заходів щодо оптимізації системи військової освіти;
- беруть участь у підготовці громадян України до військової служби, в тому числі допризовній підготовці молоді, підготовці призовників з військово-технічних спеціальностей, забезпеченні призову на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і під час мобілізації, а також у військово-патріотичному вихованні громадян України;
- забезпечують здійснення відповідних заходів щодо підготовки території України до оборони;
- беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, сприяють забезпеченню правового режиму воєнного стану;
- сприяють Збройним Силам України у виконанні ними завдань, здійснюють їх пріоритетне забезпечення та інші повноваження у сфері оборони України згідно із законодавством.

В особливий період відповідним органам військового управління Збройних Сил України підпорядковуються визначені в установленому порядку Генеральним штабом Збройних Сил України органи управління, з'єднання, частини та установи інших військових формувань.

Стаття 13. Діяльність центральних та інших органів виконавчої влади у сфері оборони

(Назва статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Міністерства центральні та інші органи виконавчої влади у взаємодії з Міністерством оборони України у межах своїх повноважень: (Абзац перший частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

- організують і забезпечують виконання законодавства у сфері оборони, сприяють Збройним Силам України у виконанні ними завдань, здійснюють їх належне забезпечення за напрямками діяльності;
- узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України та забезпечують проведення заходів щодо розвитку системи зв'язку, шляхів, транспорту, інших об'єктів інфраструктури і території держави та підготовки своїх галузей до оборони, забезпечують їх територіальну оборону в межах своїх повноважень;
- забезпечують за замовленням Міністерства оборони України, інших центральних органів виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами, підготовку офіцерів запасу у вищих навчальних закладах, які належать до сфери їх управління;
- планують, організують і контролюють виконання заходів з мобілізаційної підготовки відповідних органів управління, установ, організацій і підприємств усіх форм власності відповідних галузей національної економіки, створюють і утримують визначені Кабінетом Міністрів України резерви матеріальних і фінансових ресурсів;
- організують роботу, пов'язану з військово-патріотичним вихованням громадян України, надають допомогу громадським організаціям, діяльність яких спрямована на зміцнення обороноздатності держави та військово-патріотичне виховання громадян України;
- беруть участь у формуванні та реалізації державних програм розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, розвитку озброєння і військової техніки, інших програм (планів) з питань оборони;
- узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України питання використання повітряного, водного та інформаційного простору держави;
- організують розроблення та виконання програм із створення нових і модернізації наявних зразків озброєння та військової техніки, військового майна, створення виробничих потужностей для їх випуску, набуття досвіду у сфері науки, техніки і технологій та впровадження його у виробництво оборонної продукції;
- забезпечують виконання державного оборонного замовлення;
- забезпечують виконання законодавства про соціально-економічний захист громадян України у зв'язку з проходженням військової служби;
- здійснюють згідно із законодавством інші повноваження у сфері оборони України.

Функції органів, які проводять розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки, визначаються Положенням про ці органи, яке затверджується Президентом України.

Стаття 14. Діяльність Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій у сфері оборони

Рада міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, забезпечуючи на відповідній території виконання підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, посадовими особами і громадянами Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади з питань оборони:

- організовують і виконують завдання територіальної оборони;
- вирішують питання організації цивільного захисту, виконання органами управління у справах цивільного захисту покладених на них завдань; (Абзац третій частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- організовують надання підприємствами, установами та організаціями комунально-побутових послуг і ресурсів, виробництво та постачання продукції, електро- і теплоенергії Збройним Силам України та іншим військовим формуванням на договірних засадах;
- надають у визначеному законодавством порядку частинам, підприємствам, установам та організаціям і навчальним закладам Збройних Сил України та іншим військовим формуванням службові приміщення і житлову площу як у мирний, так і у воєнний час;
- організовують військовий облік і підготовку громадян України до військової служби, в тому числі допризовну підготовку молоді, підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей та військово-патріотичного виховання, забезпечують їх призов на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і під час мобілізації;
- виконують передбачені законодавством заходи щодо мобілізаційної підготовки та проведення мобілізації на відповідній території, у тому числі здійснення контролю за станом мобілізаційної готовності підприємств, установ та організацій, що є об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах і перебувають в управлінні районних і обласних рад або належать до майна Автономної Республіки Крим чи підприємств, установ та організацій усіх форм власності, які в установленому порядку залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- реалізують право на соціально-економічний та соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;
- здійснюють інші повноваження в галузі оборонної роботи, передбачені законодавством.

В особливий період для керівництва виконанням на відповідній території заходів щодо оборони України рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій, державних адміністрацій міст Києва та Севастополя утворюються ради оборони Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Положення про ради оборони Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя затверджуються Кабінетом Міністрів України. (Частина друга статті 14 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 15. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері оборони

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі оборонної роботи забезпечують:

- підготовку громадян до військової служби, а також загальне військове навчання у воєнний час;
- приписку громадян до призовних дільниць, військовий облік військовозобов'язаних і призовників;
- призов громадян на строкову військову службу;

- направлення громадян на навчальні (або перевірочні) і спеціальні збори;
- організацію та участь у здійсненні на відповідній території заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою, територіальною обороною та цивільним захистом; (Абзац шостий статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час;
- проведення мобілізації людських, транспортних та інших ресурсів в особливий період;
- здійснення контролю за використанням і охороною наданих у встановленому порядку для потреб оборони земельних, водних та інших природних ресурсів згідно із законодавством;
- вирішення згідно із законодавством питань, пов'язаних з наданням частинам, установам, навчальним закладам Збройних Сил України та іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, та правоохоронним органам службових приміщень і житлової площі, інших об'єктів, здійснення контролю за їх використанням, наданням комунально-побутових та інших послуг;
- організацію виробництва і поставки військам підприємствами та організаціями, що належать до комунальної власності, замовленої продукції, енергетичних та інших ресурсів;
- сприяння у підтриманні відповідного режиму в прикордонній смузі та у контрольованих прикордонних районах;
- проведення заходів щодо військово-патріотичного виховання громадян України;
- здійснення інших повноважень у галузі оборонної роботи, передбачених законами.

Стаття 16. Завдання підприємств, установ та організацій і обов'язки їх посадових осіб у сфері оборони

Підприємства, установи та організації усіх форм власності:

- виконують державні оборонні замовлення, в тому числі проводять наукові дослідження та виконують розробки у сфері оборони, створюють і підтримують у готовності мобілізаційні потужності, зберігають матеріальні цінності мобілізаційного резерву;
- здійснюють на договірних засадах виробництво і поставки Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, та правоохоронним органам продукції, виконують інші роботи, надають комунально-побутові та інші послуги, що не входять у державне оборонне замовлення;
- здійснюють згідно із законодавством заходи щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- забезпечують та беруть участь у здійсненні заходів цивільного захисту. (Абзац п'ятий частини першої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- Посадові особи підприємств, установ та організацій усіх форм власності:
- виконують передбачені законодавством обов'язки у сфері оборони;
- сприяють забезпеченню ведення персонального військового обліку військовозобов'язаних і призовників, їх підготовці до військової служби, призову на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і під час мобілізації, створенню працівникам належних умов для виконання ними військового обов'язку згідно із законодавством, забезпечують здійснення заходів з їх військово-патріотичного виховання;
- несуть відповідальність за підготовку підприємств, установ та організацій до виконання мобілізаційних завдань, збереження матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;

- забезпечують виробництво оборонної продукції та постачання її за призначенням у встановлені строки та за визначеною номенклатурою, а також виконання робіт, надання послуг.

Стаття 17. Права та обов'язки громадян України у сфері оборони

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

Громадяни України чоловічої статі, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, а жіночої статі – також за відповідною фаховою підготовкою, повинні виконувати військовий обов'язок згідно із законодавством.

Громадяни проходять військову службу та виконують військовий обов'язок у запасі відповідно до законодавства.

Громадяни, які проходять державну військову службу у Збройних Силах України, при виконанні обов'язків служби носять військову форму одягу, їм довічно встановлюється законом військове звання. Порядок позбавлення військового звання визначається законом.

В умовах воєнного стану відповідно до закону допускається примусове вилучення приватного майна та відчуження об'єктів права приватної власності громадян з наступним повним відшкодуванням їх вартості у порядку та терміни, встановлені Кабінетом Міністрів України.

Громадяни України в установленому законом порядку можуть створювати громадські організації для сприяння зміцненню оборони держави.

РОЗДІЛ III. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА. ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

(Назва розділу III із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 18. Територіальна оборона України

Територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період із завданнями:

- охорони та захисту державного кордону;
- забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил);
- охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій;
- боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями;
(Абзац шостий частини першої статті 18 виключено на підставі Закону N 803-VI від 25.12.2008)
(Абзац сьомий частини першої статті 18 виключено на підставі Закону N 803-VI від 25.12.2008)
- підтримання правового режиму воєнного стану.

Територіальну оборону на всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, на території Автономної Республіки Крим, областей, у містах Києві та Севастополі – відповідно Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації в межах своїх повноважень. (Частина друга статті 18 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)

Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України. (Частина третя статті 18 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)

До виконання завдань територіальної оборони в межах їх повноважень залучаються Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи внутріш-

ніх справ, органи управління у справах цивільного захисту, сили і засоби цивільного захисту, підрозділи Державної спеціальної служби транспорту та відповідні правоохоронні органи. (Частина четверта статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Основні завдання, заходи щодо підготовки та ведення територіальної оборони, повноваження Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, військових формувань та основи їх взаємодії визначаються Положенням про територіальну оборону України, яке затверджує Президент України.

Стаття 19. Цивільний захист України

Цивільний захист України – система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами і засобами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, добровільними формуваннями, що забезпечують виконання зазначених заходів з метою запобігання виникненню та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період.

Завдання та порядок організації цивільного захисту визначаються законодавством.

Цивільний захист здійснюється з метою:

- реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення безпеки та захисту населення і територій, матеріальних і культурних цінностей та довілля від негативних наслідків надзвичайних ситуацій у мирний час і в особливий період;
- ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

(Стаття 19 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)

РОЗДІЛ IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОБОРОНУ УКРАЇНИ

Стаття 20. Відповідальність за порушення законодавства про оборону України

Посадові особи і громадяни, винні у порушенні законодавства та інших нормативно-правових актів у сфері оборони України, несуть відповідальність згідно із законом.

РОЗДІЛ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України в шестимісячний термін:
  - подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;
  - розробити і затвердити відповідні нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 6 грудня 1991 року N 1932-XII

Закон України «Про організацію оборонного планування» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 4, ст.97)

Цей Закон визначає завдання, принципи, зміст і порядок планування в галузі оборони та координації дій органів державної влади в цій сфері.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- Стратегія національної безпеки України – узгоджена за метою, завданнями, умовами і засобами довгострокова комплексна програма практичних дій щодо забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Стратегія національної безпеки України є основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері оборони і національної безпеки;
- Стратегія воєнної безпеки – складова частина Стратегії національної безпеки України, яка визначає напрями запобігання та нейтралізації реальних і потенційних загроз національній безпеці України у воєнній сфері;
- стратегічне планування – функція державного управління, що визначає мету, завдання, пріоритети та комплекс заходів стосовно реалізації державної політики у сфері оборони та військового будівництва;
- Стратегічний оборонний бюлетень – концептуальний довгостроковий програмний документ з реформування та розвитку Збройних Сил України та інших складових Воєнної організації держави;
- оборонне планування – складова частина системи стратегічного планування та управління державними ресурсами у сфері оборони, що здійснюється у встановлені законом строки з метою забезпечення необхідного рівня обороноздатності держави шляхом обґрунтування перспектив розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань з урахуванням характеру реальних і потенційних загроз у воєнній сфері та економічних можливостей держави, із зазначенням конкретних заходів, виконавців та термінів їх реалізації;
- директива з оборонного планування – документ, який визначає основні показники оборонного планування;
- державні програми розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань – програми, що розробляються центральними органами виконавчої влади, які здійснюють керівництво військовими формуваннями, з метою визначення перспективних цілей, завдань та практичних заходів організаційно-технічного і соціально-економічного характеру щодо розвитку відповідних військових формувань, з урахуванням визначених строків планування та основних орієнтовних показників забезпечення матеріальними, фінансовими і людськими ресурсами (далі – державні ресурси) у сфері оборони. Державні програми можуть включати декілька цільових програм;
- основні показники оборонного планування – вихідні дані для оборонного планування, які включають завдання мирного та воєнного часу для військових формувань на плановий період, пріоритетні цілі їх розвитку, перелік основних оборонних програм, аналіз стану та оцінку тенденцій розвитку військових формувань, основні (орієнтовні) показники забезпечення потреб оборони матеріальними, фінансовими і людськими ресурсами, мету, завдання, строки, порядок розроблення, узгодження та затвердження документів планування, інші необхідні дані;
- оборонний бюджет – видатки, передбачені в Державному бюджеті України на оборону держави.

Стаття 2. Суб'єкти та об'єкти оборонного планування

Суб'єктами оборонного планування в межах повноважень, наданих Конституцією і законами України, є:

- Верховна Рада України;
- Президент України;
- Кабінет Міністрів України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями;
- Генеральний штаб Збройних Сил України;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- урядові комісії, міжгалузеві та відомчі робочі групи.

Об'єктами оборонного планування є: Збройні Сили України, інші військові формування, а також органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, діяльність яких може впливати на обороноздатність держави.

Стаття 3. Основні принципи оборонного планування

Оборонне планування здійснюється з метою забезпечення відповідності перспективних і поточних планів, державних програм, дій органів державної влади у сфері національної безпеки та оборони засадам державної політики і оборони України на основі:

- застосування програмно-цільового методу для забезпечення оптимального та ефективного використання державних ресурсів;
- системності і паралельності процесу оборонного планування із збереженням колегіальності у прийнятті рішень;
- самостійності і відповідальності суб'єктів оборонного планування за визначення основних показників оборонного планування;
- безперервності управління процесом оборонного планування;
- своєчасності та адекватності заходів захисту національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз у воєнній сфері;
- гарантування державою організаційно-технічного, науково-методичного, інформаційного, матеріального та фінансового забезпечення реалізації планів і державних програм у сфері оборони та забезпечення їх ефективного використання;
- установа демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями.

Стаття 4. Основні завдання та види оборонного планування

Основними завданнями оборонного планування є:

- систематичне проведення, виходячи з засад державної політики у сфері оборони, оцінки реальних і потенційних загроз у воєнній сфері, визначення взаємозв'язку між цілями і завданнями діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань;
- перегляд перспективних і поточних планів розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань, які базуються на програмно-цільовому методі планування;

- створення і підтримання на належному рівні державних ресурсів у сфері оборони, а також ефективне управління ними для забезпечення розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань;
- упровадження механізмів ринкової економіки у сфері оборонного планування для залучення інвестицій в оборонну промисловість.
- Оборонне планування поділяється на довгострокове, середньострокове і короткострокове.
- Основоположними документами оборонного планування є:
  - законодавчі акти з питань національної безпеки та оборони, а також концептуальні документи з питань соціально-економічного розвитку;
  - Стратегія національної безпеки України та Стратегія воєнної безпеки;
  - Воєнна доктрина України;
  - Державна програма розвитку Воєнної організації держави;
  - Завдання Збройним Силам України та іншим військовим формуванням;
  - Стратегічний оборонний бюлетень;
  - Державна програма розвитку озброєння та військової техніки;
  - Державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу.

Стаття 5. Довгострокове оборонне планування

Довгострокове оборонне планування здійснюється з метою визначення (уточнення) засад державної політики у сфері оборони та створення нормативно-правової бази для середньострокового і короткострокового оборонного планування.

Довгострокові плани (державні програми) у сфері оборони складаються строком на 12 років.

Під час здійснення довгострокового оборонного планування:

- Рада національної безпеки і оборони України в межах своєї компетенції, на основі Стратегії національної безпеки України вносить Президенту України пропозиції щодо Стратегії воєнної безпеки, уточнення, в разі потреби, положень Воєнної доктрини України, завдань Збройних Сил України та інших військових формувань, проекти концепцій і програм їх розвитку та інших документів з питань національної безпеки і оборони;
- з питань, що належать до повноважень Верховної Ради України, розробляються відповідні законопроекти;
- Президент України, звертаючись до Верховної Ради України з посланням про внутрішнє і зовнішнє становище України, визначає, серед іншого, Стратегію національної безпеки України та подає, за необхідності, пропозиції про зміни до чинних законів з питань національної безпеки і оборони;
- Кабінет Міністрів України, розробляючи макроекономічні показники розвитку національної економіки, у тому числі оборонно-промислового комплексу, визначає матеріальні, фінансові і людські ресурси для гарантованого забезпечення потреб оборони, прогнозні показники витраток Державного бюджету України на оборону з урахуванням орієнтовних показників обсягів державного оборонного замовлення, узагальнює пропозиції щодо порядку стратегічного та оборонного планування, мобілізаційної підготовки, підготовки території держави до оборони на випадок воєнної загрози, організує розробку і попередньо схвалює проекти Концепції і Державної програми розвитку Воєнної організації держави, проекти концепцій і державних програм розвитку Збройних Сил України, інших складових Воєнної організації держави та вносить їх на розгляд Ради національної безпеки і оборони України;

- центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, розробляють проекти державних програм розвитку цих формувань та подають їх на затвердження в порядку, встановленому законом.

Довгострокове оборонне планування є основою для середньострокового і короткострокового планування.

Стаття 6. Середньострокове оборонне планування

Середньострокове оборонне планування здійснюється з метою визначення комплексу заходів організаційно-технічного і соціально-економічного характеру, що забезпечують підтримання необхідного рівня обороноздатності держави на плановий період.

Середньострокові плани (державні програми) у сфері оборони складаються строком на шість років. Під час здійснення середньострокового оборонного планування:

- Кабінет Міністрів України затверджує основні завдання центральних органів виконавчої влади у сфері оборони, концепції та державні цільові програми, прогнозні показники видатків Державного бюджету України на оборону з урахуванням орієнтовних показників обсягів державного оборонного замовлення;
- центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, на основі затверджених Президентом України концепцій розвитку відповідних військових формувань розробляють проекти державних програм розвитку цих формувань та подають їх на затвердження в порядку, встановленому законом.

Міністерство оборони України разом з іншими центральними органами виконавчої влади, що здійснюють керівництво відповідними військовими формуваннями, видає директиву або інший нормативний документ з організації оборонного планування. У разі потреби зазначеними центральними органами виконавчої влади розробляються і вносяться на затвердження Кабінету Міністрів України плани-графіки виконання державних програм розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань, а також забезпечення їх відповідними ресурсами.

Стаття 7. Короткострокове оборонне планування

Короткострокове оборонне планування передбачає щорічну розробку планів утримання та розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань на два роки, в яких деталізуються та конкретизуються і, за необхідності, коригуються у встановленому порядку державні програми розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань.

Під час здійснення короткострокового оборонного планування:

- Рада національної безпеки і оборони України бере участь у розгляді проекту Закону України про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України, та вносить Президенту України пропозиції щодо матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів у сфері національної безпеки і оборони;
- Кабінет Міністрів України уточнює на наступні два роки прогнозні показники видатків Державного бюджету України на оборону з урахуванням обсягів державного оборонного замовлення, передбачає у проекті Закону України про Державний бюджет України, який подається Верховній Раді України, показники видатків на національну оборону та обсягів державного оборонного замовлення на наступний бюджетний рік з урахуванням відповідного рішення Ради національної безпеки і оборони України, здійснює контроль за виконанням державних програм розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань;

- центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, розробляють плани утримання та розвитку відповідних військових формувань, бюджетні запити та сукупність документів державного оборонного замовлення на наступний бюджетний рік, а також пропозиції до проекту Державного бюджету України та проекту основних показників державного оборонного замовлення на другий наступний рік;
- короткострокові плани утримання та розвитку військових формувань затверджуються керівником відповідного центрального органу виконавчої влади, який здійснює керівництво ними.

Стаття 8. Координація заходів і контроль у сфері оборонного планування

Координація заходів і контроль у сфері оборонного планування здійснюються Радою національної безпеки і оборони України.

Контроль за використанням коштів Державного бюджету України, що виділяються на оборону держави, від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата.

Кабінет Міністрів України організовує розробку, виконання і здійснює контроль за виконанням державних програм розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань.

Центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, щороку подають до Кабінету Міністрів України у встановлені терміни звіт про стан оборонного планування, виконання оборонного бюджету та державних програм розвитку відповідних військових формувань.

У рамках оборонного планування для забезпечення формування і розроблення спільних засад виконання завдань оборонного планування, здійснення ефективної координації та взаємодії між центральними і місцевими органами виконавчої влади під час виконання цих завдань Кабінетом Міністрів України можуть утворюватися урядові комісії, міжгалузеві та відомчі робочі групи.

Стаття 9. Оборонний огляд

Оборонний огляд – процедура оцінки стану і готовності Збройних Сил України та інших військових формувань до виконання завдань у сфері оборони, за результатами якої розробляється Стратегічний оборонний бюлетень та здійснюються заходи, спрямовані на зміцнення обороноздатності держави.

Рішення про проведення оборонного огляду приймаються Радою національної безпеки і оборони України та вводяться в дію указами Президента України.

Кабінет Міністрів України організовує і контролює проведення оборонного огляду центральними органами виконавчої влади та іншими заінтересованими державними органами.

Організація розробки Стратегічного оборонного бюлетеня покладається на Раду національної безпеки і оборони України, яка подає Стратегічний оборонний бюлетень на схвалення Президентів України.

Стаття 10. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України:
  - забезпечити розробку і впровадження механізму та методології бюджетного фінансування стратегічного, у тому числі оборонного, планування;
  - у тримісячний строк подати Верховній Раді України пропозиції щодо приведення у відповідність із цим Законом інших законодавчих актів України;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 18 листопада 2004 року N 2198-IV

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 28, ст.224)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209
N 803-VI від 25.12.2008, ВВР, 2009, N 19, ст.258
N 1836-VI від 21.01.2010, ВВР, 2010, N 12, ст.119
N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63)

Цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану (порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб) та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення воєнного стану

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 2. Мета введення воєнного стану

Метою введення воєнного стану є створення умов для здійснення органами державної влади, військовим командуванням, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями наданих їм повноважень у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Стаття 3. Правова основа введення воєнного стану

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон, інші закони України та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Стаття 4. Військове командування

Військовим командуванням, якому цим Законом надається право разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, є:

- Генеральний штаб Збройних Сил України;
- командування видів Збройних Сил України; (Абзац третій частини першої статті 4 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)
- об'єднане оперативне командування, управління оперативних командувань, територіальні управління, командування військових з'єднань, частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань. (Абзац четвертий частини першої статті 4 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)

(Частину другу статті 4 виключено на підставі Закону N 803-VI від 25.12.2008)

РОЗДІЛ II. ПОРЯДОК ВВЕДЕННЯ ТА СКАСУВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 5. Порядок введення воєнного стану

Воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

Указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України, негайно оголошується через засоби масової інформації.

Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президентові України подає Рада національної безпеки і оборони України.

Стаття 6. Указ Президента України про введення воєнного стану

В Указі Президента України про введення воєнного стану зазначаються:

- 1) обґрунтування необхідності введення воєнного стану;
- 2) межі території, на якій вводиться воєнний стан, час введення і строк, на який він вводиться;
- 3) завдання військового командування, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану;
- 4) вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;
- 5) інші питання, що випливають із цього Закону.

Стаття 7. Скасування воєнного стану

Воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях скасовується Указом Президента України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України в разі усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, про що негайно оголошується через засоби масової інформації.

З пропозицією про скасування воєнного стану до Президента України може звернутися Верховна Рада України.

РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 8. Здійснення органами державної влади повноважень в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану Президент України, Верховна Рада України, органи державної влади, військовоє командування, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та законами України, і забезпечують виконання заходів, передбачених цим Законом.

(Стаття 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 9. Керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями в умовах воєнного стану

Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України в умовах воєнного стану здійснює керівництво стратегічним плануванням застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, запровадженням та здійсненням заходів правового режиму воєнного стану через робочий орган Ставку Верховного Головнокомандувача – Генеральний штаб Збройних Сил України.

(Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Міністерство оборони України у зв'язку з введенням воєнного стану діє відповідно до Положення про Міністерство оборони України, яке затверджується Президентом України.

(Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 803-VI від 25.12.2008, N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 10. Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади в умовах воєнного стану

У період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також судів, органів прокуратури України, органів дізнання та слідства.

Стаття 11. Діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану

Верховна Рада України в разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях збирається у дводенний строк без скликання і працює у сесійному режимі.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності зобов'язані сприяти негайному прибуттю народних депутатів України на засідання Верховної Ради України та здійсненню їх повноважень.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного стану.

Повноваження Верховної Ради України, передбачені Конституцією України, в період воєнного стану не можуть бути обмежені.

Стаття 12. Особливості дії нормативно-правових актів в умовах воєнного стану

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, рішення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які стосуються прав і свобод людини і громадянина, що обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, тимчасово не застосовуються.

Стаття 13. Діяльність військового командування в умовах воєнного стану

В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, керівництво у сфері оборони та забезпечення громадського порядку і безпеки, у запровадженні заходів, передбачених статтею 15 цього Закону, здійснюється відповідним військовим командуванням у тісній взаємодії з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування.

У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування.

Військове командування під час дії воєнного стану вживає всіх заходів для забезпечення захисту безпеки населення та інтересів держави і несе відповідальність за їх запровадження на відповідній території.

Стаття 14. Правові акти в умовах воєнного стану

Органи, зазначені в статті 10 цього Закону, та військове командування мають право видавати в межах своєї компетенції обов'язкові для виконання, у тому числі спільні, рішення, розпорядження, накази та директиви з питань запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

РОЗДІЛ IV. ЗАХОДИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ, ЩО ЗАПРОВАДЖУЮТЬСЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 15. Зміст заходів правового режиму воєнного стану

В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військовому командуванню надається право разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, а якщо це неможливо, – самостійно запроваджувати та здійснювати такі заходи правового режиму воєнного стану:

- 1) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період мобілізації і воєнного часу з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, які виникли в період дії воєнного стану, і їх наслідків, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. Працівникам, залученим до виконання суспільно корисних робіт, після закінчення таких робіт надається попередня робота (посада), а в разі її відсутності – інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою працівника, на іншому підприємстві, в установі, організації. Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт з визначенням орієнтовного переліку таких робіт та механізму надання компенсації (винагороди) за їх виконання встановлюється Кабінетом Міністрів України; (Пункт 1 частини першої статті 15 в редакції Закону N 1836-VI від 21.01.2010)
- 2) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їх роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;
- 3) вилучати для тимчасового використання необхідне для потреб оборони майно міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних громад, підприємств, установ і організацій усіх форм власності та громадян, у тому числі згідно з Положенням про військово-транспортний обов'язок – транспортні засоби, споруди, машини, механізми, обладнання та інші об'єкти, пов'язані з обслуговуванням транспорту, та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;
- 4) встановлювати охорону важливих об'єктів національної економіки України, які забезпечують життєдіяльність населення;
- 5) запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;
- 6) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;
- 7) перевіряти документи у громадян, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;
- 8) у порядку, визначеному Конституцією і законами України, порушувати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій, якщо вона загрожує суверенітету, національній безпеці України, її державній незалежності і територіальній цілісності, життю громадян;
- 9) здійснювати контроль за роботою підприємств зв'язку, поліграфічних підприємств, видавництва, телерадіоорганізацій, театральних, концертно-видовищних та інших підприємств, установ і організацій;

- цій культури, використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; регулювати роботу цивільних телерадіоцентрів, забороняти роботу аматорських приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;
- 10) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян радіопередавальне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;
  - 11) забороняти торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;
  - 12) вилучати у громадян вогнепальну зброю та боєприпаси, холодну зброю, а у підприємств, установ і організацій також навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;
  - 13) забороняти призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома військового командування;
  - 14) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців та розміщення військових частин, підрозділів і установ;
  - 15) встановлювати порядок використання сховищ, споруд та інших об'єктів для захисту населення, а також для задоволення потреб оборони;
  - 16) проводити евакуацію населення з місць і районів, небезпечних для проживання, а також підприємств, установ, організацій та матеріальних цінностей, які мають важливе державне, господарське і культурне значення;
  - 17) запроваджувати в разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами, ліками;
  - 18) усувати з посад керівників державних підприємств, установ і організацій за неналежне виконання ними своїх обов'язків, призначати виконуючих обов'язки керівників зазначених підприємств, установ і організацій.

Порядок встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначається законами України.

Стаття 16. Сприяння діяльності військового командування

Органи державної влади України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, а також громадяни зобов'язані сприяти військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану на відповідній території.

Стаття 17. Залучення військових формувань до здійснення заходів правового режиму воєнного стану

За рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним в дію в установленому порядку Указом Президента України, утворені відповідно до законів України військові формування залучаються до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану відповідно до їх призначення та специфіки діяльності.

(Стаття 17 із змінами, внесеними згідно із Законами N 662-IV від 03.04.2003, N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 18. Взаємодія військового командування з органами державної влади в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану військове командування виконує свої завдання у тісній взаємодії із Службою безпеки України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формування-

ми та органами внутрішніх справ, а також може приймати в підпорядкування чи в оперативне підпорядкування інші військові формування або їх з'єднання, військові частини, установи та організації.

Порядок взаємодії військового командування з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади щодо забезпечення додержання правового режиму воєнного стану, захисту безпеки громадян та інтересів держави, а також підпорядкування чи оперативного підпорядкування йому інших утворених відповідно до законів України військових формувань або їх з'єднань, військових частин, установ та організацій визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України.

РОЗДІЛ V. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ТА ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 19. Гарантії законності в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану забороняються:

- зміна Конституції України;
- зміна Конституції Автономної Республіки Крим;
- проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування;
- проведення всеукраїнських та місцевих референдумів;
- проведення страйків.

Стаття 20. Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану

Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України, цього Закону та інших законів України.

В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України.

У процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідна робота (посада).

(Статтю 20 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 1836-VI від 21.01.2010)

Стаття 21. Правовий статус іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб іноземних держав в умовах воєнного стану

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства, юридичних осіб іноземних держав, які перебувають на території України під час дії воєнного стану, визначається Конституцією та законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 22. Неприпустимість використання правового режиму воєнного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб

Введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання. Будь-які спроби використати введення воєнного стану для захоплення влади тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

Стаття 23. Відшкодування збитків, завданих під час введення воєнного стану

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності юридичних і фізичних осіб у зв'язку із запровадженням та здійсненням заходів правового режиму воєнного стану підлягає наступному повному відшкодуванню їх вартості в порядку, визначеному законом.

Стаття 24. Інформування Генерального секретаря ООН та держав

Україна відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права у разі введення воєнного стану негайно повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом, та про межі цих відхилень і причини прийняття такого рішення.

У повідомленні зазначається також дата припинення дії відповідних відхилень від зобов'язань, передбачених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

Про зміни межі відхилень від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права або строку дії обмежень прав і свобод та причин прийняття такого рішення Україна повідомляє Генерального секретаря ООН у порядку, визначеному частинами першою та другою цієї статті.

РОЗДІЛ VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ АБО НЕВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 25. Відповідальність за порушення правового режиму воєнного стану

Особи, винні у порушенні вимог або невиконанні заходів правового режиму воєнного стану, притягаються до відповідальності згідно з законом.

Стаття 26. Правосуддя в умовах воєнного стану

Правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Стаття 27. Контроль за діяльністю органів виконавчої влади

Контроль за діяльністю органів виконавчої влади в умовах воєнного стану здійснює Рада національної безпеки і оборони України.

Стаття 28. Нагляд за додержанням законів в умовах воєнного стану

Нагляд за додержанням законів України в умовах воєнного стану здійснюється відповідно до Конституції та законів України.

РОЗДІЛ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України:
  - у шестимісячний строк підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів, що впливають з цього Закону;
  - привести свої рішення у відповідність з цим Законом;
  - забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади у відповідність з цим Законом їх нормативно-правових актів.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 6 квітня 2000 року N 1647-III

Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 23, ст.176)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209
N 743-IV від 15.05.2003, ВВР, 2003, N 29, ст.233)

Цей Закон визначає зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення надзвичайного стану

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 2. Мета введення надзвичайного стану

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Стаття 3. Правова основа введення надзвичайного стану

Правовою основою введення надзвичайного стану є Конституція України, цей Закон, інші закони України та Указ Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

РОЗДІЛ II. УМОВИ І ПОРЯДОК ВВЕДЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 4. Умови введення надзвичайного стану

Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладу, усунення якої іншими способами є неможливим.

Надзвичайний стан може бути введений в разі:

- 1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

- 2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;
- 3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- 4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;
- 5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;
- 6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;
- 7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Стаття 5. Порядок введення надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

До введення надзвичайного стану за підставами, передбаченими пунктами 2-7 частини другої статті 4 цього Закону, Президент України звертається через засоби масової інформації або в інший спосіб до груп осіб, організацій, установ, які є ініціаторами чи учасниками дій, що можуть бути приводом для запровадження надзвичайного стану, з вимогою припинити свої протиправні дії протягом встановленого у зверненні строку і попередженням про можливість введення надзвичайного стану.

За умов, що вимагають невідкладних заходів для врятування населення або недопущення загибелі людей, надзвичайний стан може бути введено без попередження.

Пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президенту України подає Рада національної безпеки і оборони України. В разі необхідності введення надзвичайного стану з підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 4 цього Закону, пропозиції щодо його введення подає Кабінет Міністрів України.

Введення надзвичайного стану на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Стаття 6. Указ Президента України про введення надзвичайного стану

В Указі Президента України про введення надзвичайного стану зазначаються:

- 1) обґрунтування необхідності введення надзвичайного стану відповідно до статті 4 цього Закону;
- 2) межі території, на якій вводиться надзвичайний стан;
- 3) час, з якого вводиться надзвичайний стан, і строк, на який він вводиться;
- 4) перелік і межі надзвичайних заходів, вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;
- 5) органи державної влади, органи військового командування та органи місцевого самоврядування, яким доручається здійснення заходів надзвичайного стану, та межі їх додаткових повноважень;
- 6) інші питання, що впливають із цього Закону.

Після підписання Указу про введення надзвичайного стану Президент України звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження. Звернення Президента України розглядається Верховною Радою України в невідкладному порядку.

Указ Президента України про введення надзвичайного стану, затверджений Верховною Радою України, негайно оголошується через засоби масової інформації або в інший спосіб.

Стаття 7. Строк дії надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях.

У разі необхідності надзвичайний стан може бути продовжений Президентом України, але не більш як на 30 діб. Указ Президента України про продовження дії надзвичайного стану набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України.

Стаття 8. Скасування надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях може бути скасований Указом Президента України раніше строку, на який він вводився, в разі усунення обставин, що обумовили необхідність введення надзвичайного стану.

З пропозицією про скасування надзвичайного стану до Президента України може звернутися Верховна Рада України.

Надзвичайний стан на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може бути скасований за ініціативою Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Пропозиції щодо скасування надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, введеного з підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 4 цього Закону, подаються Кабінетом Міністрів України.

Про скасування надзвичайного стану оголошується негайно через засоби масової інформації або в інший спосіб після видання відповідного Указу Президента України.

РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 9. Здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах надзвичайного стану

В умовах надзвичайного стану Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні і місцеві органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, а також військове командування та його представники (далі – військове командування), підприємства, установи і організації відповідно здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та законами України, і забезпечують виконання заходів, передбачених цим Законом.

Стаття 10. Військове командування

Військовим командуванням, якому в межах, визначених цим Законом, надається право разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування здійснювати заходи правового режиму надзвичайного стану, є:

- Головне управління внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України;
- Служба безпеки України;
- Головне управління сил Цивільної оборони центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи – в разі введення надзвичайного стану з підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 4 цього Закону;
- Військова служба правопорядку у Збройних Силах України. (Статтю 10 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом N 743-IV від 15.05.2003)

Стаття 11. Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування в умовах надзвичайного стану

У період надзвичайного стану не можуть бути відповідно припинені чи обмежені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної

Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також судів, органів прокуратури України, органів дізнання та слідства.

Стаття 12. Діяльність Верховної Ради України в умовах надзвичайного стану

У разі введення надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях Верховна Рада України приймає рішення про продовження сесії або її роботи в пленарних засіданнях протягом усього періоду дії надзвичайного стану.

Якщо Указ Президента України про введення надзвичайного стану на всій території України чи в окремих її місцевостях виданий у міжсесійний період, Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання і працює у сесійному режимі.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій усіх форм власності зобов'язані сприяти негайному прибуттю народних депутатів України на засідання Верховної Ради України та здійсненню їх повноважень.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування надзвичайного стану.

Дія цієї статті поширюється також на діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим, якщо на всій або частині території Автономної Республіки Крим введено надзвичайний стан.

Стаття 13. Повноваження органів державної влади під час дії надзвичайного стану

В умовах надзвичайного стану органам, що здійснюють управління на відповідній території, Указом Президента України про введення надзвичайного стану, затвердженого Законом України, визначаються межі додаткових повноважень для здійснення заходів, необхідних для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного правопорядку і законності, а також для ліквідації загрози безпеці громадян.

Стаття 14. Діяльність органів державної влади, військового командування та органів місцевого самоврядування в умовах надзвичайного стану

Здійснення заходів по впровадженню і забезпеченню дії надзвичайного стану, передбачених цим Законом, покладається згідно з Указом Президента України на органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування та відповідні військові командування.

Органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування у взаємодії з відповідним військовим командуванням під час дії надзвичайного стану здійснюють заходи, передбачені цим Законом, та забезпечують контроль за додержанням громадського порядку, забезпеченням конституційних прав і свобод громадян, їх безпеки, захисту інтересів держави на відповідних територіях.

Координація діяльності органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану в частині, що не належить до повноважень Ради національної безпеки і оборони України, покладається на Кабінет Міністрів України.

Для координації дії органів, зазначених в частині третій цієї статті, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану з питань підтримання правопорядку і забезпечення безпеки громадян на відповідній території згідно з Указом Президента України про введення надзвичайного стану на місцях можуть створюватися оперативні штаби, до складу яких можуть включатися представники Служби безпеки України, центральних органів виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, внутрішніх справ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах

України та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування на чолі з комендантами територій. (Частина четверта статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 743-IV від 15.05.2003)

Органи, зазначені в частині першій та частині четвертій цієї статті, мають право видавати, в межах своєї компетенції, обов'язкові до виконання на відповідній території, в тому числі спільні, рішення, розпорядження, накази і директиви з питань забезпечення режиму надзвичайного стану.

Стаття 15. Особливості дії нормативно-правових актів в умовах надзвичайного стану

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, рішення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які стосуються прав і свобод людини і громадянина, що обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, тимчасово не застосовуються.

РОЗДІЛ IV. ЗАХОДИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ, ЩО ЗАПРОВАДЖУЮТЬСЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 16. Зміст заходів правового режиму надзвичайного стану

Указом Президента України про введення надзвичайного стану в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням або злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей на період надзвичайного стану можуть запроваджуватися такі заходи:

- 1) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан;
- 2) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;
- 3) посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;
- 4) заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;
- 5) заборона страйків.

Стаття 17. Додаткові заходи режиму надзвичайного стану у зв'язку із надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру

У разі введення надзвичайного стану з підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 4 цього Закону, крім заходів, передбачених статтею 16 цього Закону, можуть також здійснюватися такі заходи:

- 1) тимчасова чи безповоротна евакуація людей з місць, небезпечних для проживання, з обов'язковим наданням їм стаціонарних або тимчасових жилих приміщень;
- 2) встановлення для юридичних осіб квартирної повинності для тимчасового розміщення евакуйованого або тимчасово переселеного населення, аварійно-рятувальних формувань та військових підрозділів, залучених до подолання надзвичайних ситуацій;
- 3) тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації або забезпеченням життєдіяльності населення та аварійно-рятувальних формувань;
- 4) встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних та протиепідемічних заходів;
- 5) запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування і предметів першої необхідності;
- 6) мобілізація та використання ресурсів підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, для відвернення небезпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій з обов'язковою компенсацією понесених втрат;

- 7) зміна режиму роботи підприємств, установ, організації усіх форм власності, переорієнтація їх на виробництво необхідної в умовах надзвичайного стану продукції, інші зміни виробничої діяльності, необхідні для проведення аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт;
- 8) усунення від роботи на період надзвичайного стану, в разі неналежного виконання своїх обов'язків, керівників державних підприємств, установ і організацій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі надзвичайного стану, та покладення тимчасового виконання обов'язків зазначених керівників на інших осіб.

З метою ліквідації стихійного лиха чи катастроф у мирний час може здійснюватися цільова мобілізація, обсяги і строк проведення якої визначаються в Указі Президента України про введення надзвичайного стану.

У виняткових випадках, пов'язаних з необхідністю проведення невідкладних аварійно-рятувальних робіт, допускається тимчасове переведення або залучення на добровільній основі працездатного населення і транспортних засобів громадян для виконання зазначених робіт за дозволом відповідного керівника аварійно-рятувальних робіт та за умови обов'язкового забезпечення безпеки праці. Забороняється залучення неповнолітніх, а також вагітних жінок до робіт, які можуть негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Стаття 18. Додаткові заходи правового режиму надзвичайного стану у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку

У разі введення надзвичайного стану з підстав, зазначених у пунктах 2-7 частини другої статті 4 цього Закону, додатково можуть здійснюватися такі заходи:

- 1) запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);
- 2) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;
- 3) заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісаріату;
- 4) обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі;
- 5) тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій – також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин;
- 6) заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;
- 7) регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіопередавальних засобів та радіовипромінювальних пристроїв особистого і колективного користування;
- 8) особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;
- 9) порушення у порядку, визначеному Конституцією і законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 19. Сприяння здійсненню заходів режиму надзвичайного стану

Усі органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, політичні партії та громадські організації, а також громадяни на території, де введено надзвичайний стан, зобов'язані сприяти органам, зазначеним у статті 14 цього Закону, в здійсненні заходів правового режиму надзвичайного стану.

Стаття 20. Залучення військових формувань до здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану

Забезпечення громадського порядку, охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян в умовах надзвичайного стану здійснюється силами і засобами органів Міністерства внутрішніх справ України, в тому числі Внутрішніх військ, військ Цивільної оборони, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України відповідно до їх повноважень, встановлених законом. (Частина перша статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 743-IV від 15.05.2003)

При запровадженні надзвичайного стану з підстав, зазначених у пункті 1 частини другої статті 4 цього Закону, коли надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру ставлять під загрозу життя і здоров'я значних верств населення і потребують термінового проведення великих обсягів аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт, відповідно до Указу Президента України про введення надзвичайного стану можуть залучатися до виконання цих робіт також військові частини Збройних Сил України та органи та підрозділи Державної прикордонної служби України. (Частина друга статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Згідно з Указом Президента України про введення надзвичайного стану за підставами, передбаченими пунктом 6 частини другої статті 4 цього Закону, до здійснення заходів надзвичайного стану можуть залучатися військові частини Збройних Сил України та органи та підрозділи Державної прикордонної служби України. (Частина третя статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Порядок взаємодії військових формувань, які залучаються до здійснення заходів надзвичайного стану, з міністерствами, іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України.

РОЗДІЛ V. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ТА ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 21. Гарантії законності в умовах надзвичайного стану

В умовах надзвичайного стану забороняються:

- зміна Конституції України;
- зміна Конституції Автономної Республіки Крим;
- зміна виборчих законів;
- проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування;
- проведення всеукраїнських та місцевих референдумів;
- обмеження прав і повноважень народних депутатів України.

На період дії надзвичайного стану продовжується, у разі закінчення, строк повноважень представницьких органів місцевого самоврядування, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Верховної Ради України.

Стаття 22. Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах надзвичайного стану

Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах надзвичайного стану визначаються відповідно до Конституції України, цього Закону та інших законів України.

Передбачені цим Законом обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного стану, є вичерпними і розширеному тлумаченню не підлягають. Строк їх застосування не перевищує строку, на який вводиться надзвичайний стан. Введення інших обмежень забороняється.

В умовах надзвичайного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, зазначені у частині другій статті 64 Конституції України.

Стаття 23. Правовий статус іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб іноземних держав в умовах надзвичайного стану

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства, а також юридичних осіб іноземних держав, які перебувають на території України під час надзвичайного стану, визначається Конституцією України та законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 24. Неприпустимість використання правового режиму надзвичайного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб

Введення надзвичайного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання, для будь-яких обмежень права на життя, на свободу думки, совісті, релігії в розумінні цих прав і свобод, прийнятому в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права і законах України. Будь-які спроби використати введення надзвичайного стану для захоплення влади або зловживання нею тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

Стаття 25. Відшкодування збитків, завданих під час введення надзвичайного стану

Особам, які втратили житло у зв'язку з обставинами, пов'язаними з дією надзвичайного стану, в тому числі з проведенням робіт по їх відверненню або ліквідації, відповідно до закону надаються жилі приміщення. Особам, які постраждали від надзвичайних ситуацій, в тому числі при проведенні аварійно-рятувальних робіт, відшкодовуються заподіяні матеріальні збитки та надається інша необхідна допомога на умовах і в порядку, встановленому законом.

Юридичним особам, майно і ресурси яких використовувалися для відвернення або ліквідації ситуацій, що стали причиною введення надзвичайного стану, відшкодовується їх повна вартість у встановленому законом порядку.

Стаття 26. Гарантії трудових прав громадян в умовах надзвичайного стану

Особам, тимчасово переведеним на роботу, не обумовлену трудовим договором, а також залученим до робіт по ліквідації надзвичайних ситуацій у випадках, передбачених цим Законом, гарантується оплата праці відповідно до чинного законодавства.

Стаття 27. Інформування інших держав про введення надзвичайного стану

Україна відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права при введенні надзвичайного стану негайно після його введення повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення.

У повідомленні зазначається також термін, на який вводяться відхилення від зобов'язань, передбачених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

У такому ж порядку Україна повідомляє про зміни межі відхилень від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права або строку дії обмежень прав і свобод.

РОЗДІЛ VI. УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ІНШИХ ДЕРЖАВ У ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Стаття 28. Участь представників інших держав у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій

У разі необхідності до ліквідації особливо тяжких надзвичайних ситуацій, викликаних стихійним лихом чи катастрофами, можуть залучатися аварійно-рятувальні формування інших держав. Ці пи-

тання вирішуються за угодами з урядами відповідних держав, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

РОЗДІЛ VII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ АБО НЕВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 29. Відповідальність за порушення правового режиму надзвичайного стану

Порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 30. Відповідальність за перевищення повноважень в умовах надзвичайного стану

Перевищення особами, які беруть участь у підтриманні режиму надзвичайного стану, своїх повноважень, так само як і неправомірне застосування сили при виконанні обов'язків з охорони громадського порядку, тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

Стаття 31. Правосуддя в умовах надзвичайного стану

Правосуддя на території, де введено надзвичайний стан, здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України.

Введення будь-яких скорочених або прискорених форм судочинства забороняється.

Стаття 32. Контроль Верховної Ради України за додержанням цього Закону

Контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах дії надзвичайного стану здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Стаття 33. Контроль за діяльністю органів виконавчої влади

Контроль за діяльністю органів виконавчої влади в умовах надзвичайного стану здійснюють Кабінет Міністрів України та Рада національної безпеки і оборони України.

Стаття 34. Нагляд за додержанням законів в умовах надзвичайного стану

Нагляд за додержанням законів України у період надзвичайного стану здійснюється відповідно до Конституції та законів України.

РОЗДІЛ VIII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. З набранням чинності цим Законом втрачають чинність:
  - Закон України «Про надзвичайний стан» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 37, ст.538; 1995 р., N 38, ст.284, N 43, ст.308; 1997 р., N 6, ст.49);
  - Постанова Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про надзвичайний стан» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 37, ст.539).
3. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк:
  - підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів, що впливають з цього Закону;
  - привести свої рішення у відповідність з цим Законом;
  - забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади у відповідність з цим Законом їх нормативно-правових актів.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 16 березня 2000 року N 1550-III

Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 35, ст.237)

Цей Закон визначає правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Рада національної безпеки і оборони України

Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Стаття 2. Правова основа діяльності Ради національної безпеки і оборони України

Рада національної безпеки і оборони України керується в своїй діяльності Конституцією та законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актами Президента України.

РОЗДІЛ II. ФУНКЦІЇ І КОМПЕТЕНЦІЯ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Стаття 3. Функції Ради національної безпеки і оборони України

Функціями Ради національної безпеки і оборони України є:

- 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

Стаття 4. Компетенція Ради національної безпеки і оборони України

Відповідно до функцій, визначених цим Законом, Рада національної безпеки і оборони України:

- 1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Концепції (основ державної політики) національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України щодо:
  - визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах;
  - проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони;
  - удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері;
  - проекту Закону України про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України;
  - матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки і оборони;

- заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України;
  - доручень, пов'язаних з вивченням конкретних питань та здійсненням відповідних досліджень у сфері національної безпеки і оборони, органам виконавчої влади та науковим закладам України;
  - залучення контрольних, інспекційних та наглядових органів, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасністю та якістю виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України;
  - забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України, аналізу на її основі стану і тенденції розвитку подій, що відбуваються в Україні і в світі, визначення потенційних та реальних загроз національним інтересам України;
  - питань оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях, оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації;
- 2) здійснює поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, подає Президентові України відповідні висновки та пропозиції;
  - 3) залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності;
  - 4) ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання;
  - 5) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану;
  - 6) координує і контролює діяльність органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану;
  - 7) координує та контролює діяльність органів виконавчої влади по відбиттю збройної агресії, організації захисту населення та забезпеченню його життєдіяльності, охороні життя, здоров'я, конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, підтриманню громадського порядку в умовах воєнного та надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

РОЗДІЛ III. СКЛАД І СТРУКТУРА РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Стаття 5. Голова Ради національної безпеки і оборони України

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110 і 111 Конституції України виконання обов'язків Голови Ради національної безпеки і оборони України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Прем'єр-міністра України.

Стаття 6. Склад Ради національної безпеки і оборони України

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

Членами Ради національної безпеки і оборони України можуть бути керівники інших центральних органів виконавчої влади.

Стаття 7. Секретар Ради національної безпеки і оборони України

Секретар Ради національної безпеки і оборони України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України і безпосередньо йому підпорядковується. Правовий статус Секретаря Ради національної безпеки і оборони України як державного службовця визначається Президентом України відповідно до Закону України «Про державну службу».

Секретар Ради національної безпеки і оборони України забезпечує організацію роботи і виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України має заступників, які за його поданням призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України.

На посади Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників можуть призначатися як цивільні особи, так і військовослужбовці.

Стаття 8. Апарат Ради національної безпеки і оборони України

Поточне інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності Ради національної безпеки і оборони України здійснює її апарат, який підпорядковується Секретареві Ради національної безпеки і оборони України.

Функції, структура та штатна чисельність апарату Ради національної безпеки і оборони України визначаються Президентом України.

Посадові особи апарату Ради національної безпеки і оборони України є державними службовцями.

РОЗДІЛ IV. ПОРЯДОК ФУНКЦІОНУВАННЯ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Стаття 9. Засідання Ради національної безпеки і оборони України

Основною організаційною формою діяльності Ради національної безпеки і оборони України є її засідання.

На засіданнях Ради національної безпеки і оборони України її члени голосують особисто. Делегування ними обов'язку бути присутніми на засіданні Ради національної безпеки і оборони України іншим особам не допускається.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

На запрошення Голови Ради національної безпеки і оборони України у її засіданнях можуть брати участь голови комітетів Верховної Ради України, інші народні депутати України, керівники центральних органів виконавчої влади та інші особи, які не є членами Ради національної безпеки і оборони України.

Стаття 10. Рішення Ради національної безпеки і оборони України

Рішення Ради національної безпеки і оборони України приймаються не менш як двома третинами голосів її членів.

Голова Верховної Ради України може висловлювати думку щодо прийнятих рішень, яка протоколюється.

Прийняті рішення вводяться в дію указами Президента України.

Стаття 11. Повноваження Голови Ради національної безпеки і оборони України

Голова Ради національної безпеки і оборони України:

- 1) спрямовує діяльність і здійснює загальне керівництво роботою Ради національної безпеки і оборони України;
- 2) затверджує перспективні та поточні плани роботи Ради національної безпеки і оборони України, час і порядок проведення її засідань;
- 3) особисто головує на засіданнях Ради національної безпеки і оборони України;
- 4) дає доручення членам Ради національної безпеки і оборони України, пов'язані з виконанням покладених на неї функцій;
- 5) заслуховує поточну інформацію Секретаря Ради національної безпеки і оборони України про хід виконання її рішень, у разі необхідності виносить питання про стан виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України на її засідання;
- 6) затверджує Положення про апарат Ради національної безпеки і оборони України, його структуру і штат;
- 7) здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом.

Стаття 12. Повноваження членів Ради національної безпеки і оборони України

Члени Ради національної безпеки і оборони України:

- 1) вносять до Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо розгляду будь-яких питань, що входять до її компетенції;
- 2) здійснюють попередню підготовку питань та беруть участь у їх розгляді Радою національної безпеки і оборони України;
- 3) вносять зауваження та пропозиції, голосують з питань, що розглядаються Радою національної безпеки і оборони України;
- 4) висловлюють у разі потреби свою окрему думку щодо проектів рішень Ради національної безпеки і оборони України;
- 5) беруть участь у плануванні роботи Ради національної безпеки і оборони України;
- 6) координують та контролюють у межах своїх посадових повноважень виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України.

Стаття 13. Повноваження Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників

Секретар Ради національної безпеки і оборони України:

- 1) готує пропозиції щодо перспективного і поточного планування діяльності Ради національної безпеки і оборони України;
- 2) подає на розгляд Президента України проекти актів Президента України про введення в дію рішень Ради національної безпеки і оборони України, в тому числі стосовно пропозицій і рекомендацій по реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- 3) організовує роботу, пов'язану з підготовкою та проведенням засідань Ради національної безпеки і оборони України та контролем за виконанням прийнятих нею рішень;
- 4) інформує Президента України та членів Ради національної безпеки і оборони України про хід виконання рішень Ради;
- 5) координує діяльність робочих та консультативних органів Ради національної безпеки і оборони України;
- 6) за дорученням Голови Ради національної безпеки і оборони України представляє позицію Ради національної безпеки і оборони України у Верховній Раді України, у відносинах з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, з політичними партіями і громадськими організаціями та засобами масової інформації, з міжнародними організаціями.

Повноваження заступників Секретаря Ради національної безпеки і оборони України визначає Президент України.

Стаття 14. Робочі та консультативні органи Ради національної безпеки і оборони України

Для опрацювання і комплексного вирішення проблем міжгалузевого характеру, забезпечення науково-аналітичного та прогностичного супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України за її рішенням в рамках коштів, передбачених Державним бюджетом України, можуть утворюватися тимчасові міжвідомчі комісії, робочі та консультативні органи.

Функції та повноваження цих органів визначаються окремими положеннями, які затверджує Президент України.

Стаття 15. Фінансування Ради національної безпеки і оборони України

Фінансування діяльності Ради національної безпеки і оборони України здійснюється за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України окремим рядком.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 5 березня 1998 року N 183/98-ВР

Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 46, ст.366)

Цей Закон з метою захисту національних інтересів України, утвердження і зміцнення конституційних засад демократичної, правової держави у сфері цивільно-військових відносин, забезпечення прав і свобод людини та відповідно до міжнародних зобов'язань, взятих Україною, визначає правові засади організації і здійснення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, а також над правоохоронними органами держави.

РОЗДІЛ І. ОСНОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД ВОЄННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ І ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВИ

Стаття 1. Визначення основних термінів

Наведені в цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- цивільно-військові відносини – сукупність правових взаємовідносин між суспільством та складовими частинами Воєнної організації держави, які охоплюють політичні, фінансово-економічні, соціальні та інші процеси у сфері національної безпеки і оборони;
- Воєнна організація держави – охоплена єдиним керівництвом сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до Конституції і законів України, діяльність яких перебуває під демократичним контролем суспільства і відповідно до Конституції та законів України безпосередньо спрямована на вирішення завдань захисту інтересів держави від зовнішніх та внутрішніх загроз;
- правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції;
- демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави (далі – цивільний контроль) – комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності і відкритості в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави, сприяння їхній ефективній діяльності і виконанню покладених на них функцій, зміцненню державної та військової дисципліни.

Стаття 2. Основні завдання цивільного контролю

Цивільний контроль має забезпечувати:

- пріоритет політичних підходів до вирішення питань військового будівництва, спрямування діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів на реалізацію визначених засадами внутрішньої і зовнішньої політики завдань у сфері національної безпеки і оборони, правоохоронної діяльності з метою становлення і розвитку громадянського суспільства та зміцнення конституційного правопорядку в державі, здійснення визначених Конституцією України функцій у сфері національної безпеки, оборони та зміцнення громадського порядку;
- дотримання законності в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави;
- підтримання політичної стабільності в суспільстві, створення умов, які унеможливають використання Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів для

обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій;

- попередження та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, та у правоохоронних органах, осіб, звільнених з військової служби, а також членів їхніх сімей;
- урахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів та посадових осіб у сфері оборони, національної безпеки, зміцнення громадського порядку і законності;
- виділення відповідно до законів у необхідних обсягах і раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на утримання і функціонування Воєнної організації та правоохоронних органів держави, зокрема на реформування Збройних Сил України;
- використання за цільовим і функціональним призначенням державного майна, переданого в управління Збройними Силами України та іншим військовим формуванням, а також правоохоронним органам;
- своєчасне, повне і достовірне інформування органів державної влади та суспільства про діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, забезпечення її відповідності вимогам Конституції і законів України, нормам міжнародного права, реальній військово-політичній і криміногенній обстановці, завданням забезпечення надійної оборони і безпеки держави, зміцнення громадського порядку.

Стаття 3. Правові основи цивільного контролю

Правовими основами цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави є Конституція України, цей та інші закони України, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Принципи здійснення цивільного контролю

Цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави здійснюється на основі:

- верховенства права, неухильного дотримання вимог законодавства, яким регулюються цивільно-військові відносини, діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів;
- розмежування функцій і повноважень політичного керівництва Воєнною організацією держави і правоохоронною діяльністю та професійного військового управління Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, унеможливлення дублювання їхніх функцій;
- взаємодії й відповідальності органів державної влади та органів військового управління і правоохоронних органів у межах, визначених законодавством, за здійснення оборонної політики та політики у справі зміцнення законності й громадського порядку, за своєчасне і всебічне матеріально-фінансове забезпечення Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації, правоохоронних органів держави для виконання покладених на них функцій;

- деполітизації та деідеологізації контролю. Службові (посадові) особи, здійснюючи згідно із цим Законом функції контролю у сфері оборони і безпеки держави та правоохоронної діяльності, не можуть бути зв'язані рішеннями політичних партій чи громадських організацій;
- прозорості видатків на національну безпеку і оборону, правоохоронну діяльність, утилізацію та ліквідацію озброєнь, попередження і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій;
- здійснення діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань на принципах єдиного начальництва і суворої дисципліни;
- відкритості для суспільства інформації про діяльність Збройних Сил України та інших складових частин Воєнної організації, правоохоронних органів держави, яка не становить державну таємницю, з урахуванням визначеної законами специфіки державних правоохоронних органів;
- відповідальності посадових осіб за своєчасність, повноту і достовірність інформації, що надається, та за реагування на звернення громадян, громадських організацій, виступи засобів масової інформації;
- судового захисту прав суб'єктів цивільного контролю.

Стаття 5. Предмет цивільного контролю

Предметом цивільного контролю у сфері оборони і безпеки, правоохоронної діяльності держави є:

- обґрунтованість рішень державних органів з військових питань та питань правоохоронної діяльності з точки зору відповідності їх засадам внутрішньої і зовнішньої політики, міжнародним зобов'язанням України за укладеними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- хід виконання програм реформування Збройних Сил України, інших військових формувань, зокрема програм переведення Збройних Сил України на контрактну форму комплектування особовим складом, вирішення проблем соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню або звільнені в запас чи у відставку, забезпечення їх житлом та конверсії колишніх військових об'єктів, військового, військово-політичного та військово-технічного співробітництва з іншими державами та міждержавними союзами, створення і розвитку виробництва нових видів озброєнь та військової техніки, конверсії оборонних підприємств і виробництв, відчуження і реалізації військового майна, приватизації підприємств, що віднесені до сфери управління Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, інших загальнодержавних програм у сфері оборони і національної безпеки, правоохоронної діяльності; формування і реалізація кадрової політики в цих сферах;
- стан військово-патріотичного виховання молоді, підготовка громадян до захисту Батьківщини;
- питання експорту та імпорту озброєнь та військової техніки;
- дотримання вимог Конституції та законів України стосовно прав і свобод громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах, стану правової і соціальної захищеності осіб, які підлягають призову на військову службу, проходять військову службу або знаходяться в запасі, а також звільнених з військової служби та членів їхніх сімей;
- формування, затвердження і використання визначених законом про Державний бюджет України видатків на потреби оборони, національної безпеки, правоохоронної діяльності; дотримання бюджетного законодавства в цих сферах;

- формування, фінансове забезпечення і виконання оборонного замовлення, планів мобілізаційної підготовки і мобілізації, заходів щодо утилізації та ліквідації озброєнь, попередження надзвичайних ситуацій та подолання їх наслідків;
- участь підрозділів Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях і антитерористичних діях, спільних військових навчаннях та інших акціях у рамках міжнародного військового та військово-технічного співробітництва;
- дотримання законів України при вирішенні питань про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України та під час перебування їх на її території;
- дотримання законності при розгляді органами державної влади, військовими посадовими особами звернень і скарг військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей.

Стаття 6. Система та суб'єкти цивільного контролю

Система цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави складається з:

- парламентського контролю;
- контролю, здійснюваного Президентом України;
- контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- контролю з боку судових органів та нагляду з боку органів прокуратури;
- громадського контролю.

Суб'єктами цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави є:

- Верховна Рада України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Президент України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- Кабінет Міністрів України;
- центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом;
- органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом;
- прокуратура України;
- судові органи України;
- громадяни України та громадські організації, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів;
- засоби масової інформації.

Стаття 7. Особливості та обмеження у здійсненні контролю

Суб'єкти цивільного контролю здійснюють свої повноваження у сфері контролю з дотриманням встановленого законодавством України режиму доступу до інформації, яка віднесена до державної таємниці, а також обмежень, встановлених законом для захисту стратегічних інтересів держави, у тому числі в разі введення надзвичайного і воєнного стану.

Оперативні та мобілізаційні плани Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, оперативно-розпорядчі дії їх посадових осіб контролю з боку громадян та громадських організацій не підлягають.

Контроль за діяльністю Служби безпеки України, розвідувальних і контррозвідувальних органів України, оперативних підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність, а також підрозділів дізнання та досудового слідства здійснюється з дотриманням вимог законів України «Про Службу безпеки України», «Про розвідувальні органи України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України», інших законів та Кримінально-процесуального кодексу України.

РОЗДІЛ II. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

Стаття 8. Повноваження Верховної Ради України в здійсненні контролю над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави

Верховна Рада України, реалізуючи установчі й законодавчі функції та здійснюючи парламентський контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави, відповідно до Конституції України:

- визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики;
- визначає основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського правопорядку;
- затверджує загальну структуру, чисельність, визначає функції Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Міністерства внутрішніх справ України;
- визначає основи правового і соціального захисту та види пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- при затвердженні Державного бюджету України визначає розмір витрат на забезпечення оборони, державної безпеки України і громадського порядку із зазначенням конкретного спрямування бюджетних асигнувань;
- розглядає за поданням Кабінету Міністрів України і затверджує загальнодержавні програми реформування та розвитку Збройних Сил України, правоохоронних органів, вирішення соціальних проблем, а також інші програми, що стосуються оборони і безпеки держави, програми військового, військово-політичного та військово-технічного співробітництва з іншими державами та міждержавними союзами;
- при обговоренні звітів і доповідей Кабінету Міністрів України про виконання Державного бюджету України розглядає стан і доцільність використання бюджетних коштів, виділених на потреби національної оборони, забезпечення державної безпеки і громадського порядку;
- обговорює хід реформування Збройних Сил України, інші питання функціонування Воєнної організації та правоохоронних органів держави у форматі «Дня Уряду України» та на парламентських слуханнях;
- визначає порядок збереження державної таємниці при інформуванні громадськості про діяльність Воєнної організації і правоохоронних органів держави;
- визначає правовий режим державного кордону України;
- визначає правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації та затверджує укази Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

- оголошує за поданням Президента України стан війни та укладення миру і схвалює рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- схвалює рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави, у тому числі для участі в міжнародних миротворчих операціях і антитерористичних діях, та про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;
- надає згоду на обов'язковість міжнародних договорів України, в тому числі тих, що безпосередньо стосуються Воєнної організації держави і правоохоронної діяльності.

Стаття 9. Повноваження парламентських комітетів і спеціальних комісій у здійсненні контролю

Відповідно до Конституції і законів України комітети:

- аналізують хід виконання ухвалених Верховною Радою України законів і постанов у сфері національної безпеки і оборони, охорони громадського порядку і боротьби із злочинністю, інформують з цих питань та вносять у встановленому порядку на розгляд Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вирішення наявних у цих сферах проблем та усунення причин, що їх породжують;
- періодично інформують громадськість, у тому числі через засоби масової інформації, про свою діяльність.

Для вивчення, підготовки і попереднього розгляду окремих питань у сфері національної безпеки, оборони, правоохоронної діяльності Верховна Рада України в межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії, а для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, – тимчасові слідчі комісії, які діють у порядку, встановленому законом.

Стаття 10. Повноваження народних депутатів України в здійсненні контролю

Народні депутати України відповідно до Конституції і законів України:

- здійснюють право законодавчої ініціативи щодо правового регулювання проблем національної безпеки і оборони, правоохоронної діяльності;
- беруть участь в обговоренні законопроектів та інших питань, пов'язаних з обороною і безпекою держави, правоохоронною діяльністю, на засіданнях Верховної Ради України, «Днях Уряду України», парламентських слуханнях, у парламентських комітетах і комісіях;
- звертаються на сесії Верховної Ради України із запитом з питань національної безпеки і оборони, боротьби із злочинністю до керівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, у тому числі до посадових осіб Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів, які зобов'язані у встановлений законом термін повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Стаття 11. Контроль за додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, здійснюючи повноваження, визначені Конституцією України, цим та іншими законами України:

- перевіряє за своєю ініціативою чи за дорученням Верховної Ради України або за зверненням громадянина чи громадської організації стан додержання конституційних прав і свобод осіб, які підлягають призову, проходять військову службу, перебувають у запасі та призвані на збори, осіб, звільнених з військової служби, а також членів їхніх сімей;
- має право запитувати та отримувати від керівників та інших службових (посадових) осіб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, при неухильному дотриман-

ні встановленого режиму таємності, документи, матеріали та пояснення, необхідні для здійснення повноважень, покладених на них законом;

- користується правом невідкладного прийому службовими (посадовими) особами Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів;
- для здійснення своїх функцій має право безперешкодно, у тому числі без попередження, відвідувати, при дотриманні встановленого режиму, військові частини та підрозділи, а також бути присутнім на засіданнях колегіальних органів Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів при обговоренні питань, що належать до повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Для здійснення контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина у сфері національної безпеки і оборони, правоохоронної діяльності затверджується представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у справах захисту прав військовослужбовців, повноваження якого обмежуються терміном повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Представником Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у справах захисту прав військовослужбовців не може бути особа, яка перебуває на дійсній військовій службі.

Призначення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і затвердження його представника у справах захисту прав військовослужбовців та звільнення їх з посад здійснюються в порядку, встановленому Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

У щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини окремо відображається стан справ із додержанням конституційних прав і свобод військовослужбовців, пропозиції щодо зміцнення законності, усунення недоліків і порушень у діяльності відповідних складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави. Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини оприлюднюється.

Оголошення стану війни, введення на території України або в окремих її місцевостях надзвичайного або воєнного стану не обмежує повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представника у справах захисту прав військовослужбовців.

Про свою діяльність та стан справ із додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, правоохоронних органах Уповноважений Верховної Ради України з прав людини періодично інформує громадськість, у тому числі через засоби масової інформації.

Стаття 12. Контроль за використанням коштів Державного бюджету України, що виділяються на потреби національної безпеки і оборони та правоохоронну діяльність

Контроль за використанням коштів Державного бюджету України, що виділяються на потреби національної безпеки і оборони, правоохоронну діяльність, здійснює від імені Верховної Ради України Рахункова палата, керуючись Законом України «Про Рахункову палату», Бюджетним кодексом України та іншими законами України.

Про свою діяльність і стан справ у цій сфері Рахункова палата не рідше одного разу на рік доповідає Верховній Раді України і періодично інформує громадськість, у тому числі через засоби масової інформації.

РОЗДІЛ III. КОНТРОЛЬ, ЗДІЙСНЮВАНИЙ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

Стаття 13. Здійснення Президентом України повноважень у сфері контролю над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави

Президент України як глава держави і гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина і як Верховний

Головнокомандувач Збройних Сил України при здійсненні своїх державних функцій відповідно до Конституції і законів України:

- вносить на затвердження Верховної Ради України пропозиції щодо загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;
- призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів; присвоює вищі військові звання;
- вносить до Верховної Ради України пропозиції про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України в разі збройної агресії проти України;
- приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України з внесенням рішення на затвердження Верховною Радою України;
- приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з визначенням участі в здійсненні пов'язаних із цим заходів Збройних Сил України та інших військових формувань – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;
- вживає заходів щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих формувань, а також будь-яких спроб використання Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності;
- приймає рішення – з внесенням їх на схвалення Верховною Радою України – про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави, у тому числі для участі в міжнародних миротворчих операціях, та про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;
- розглядає перед внесенням на затвердження Верховною Радою України розроблені Кабінетом Міністрів України загальнодержавні програми у сфері національної безпеки і оборони, програми військового, військово-політичного та військово-технічного співробітництва України з іншими державами та міжнародними союзами.

Контроль за діяльністю Збройних Сил України, інших військових формувань і органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони та правоохоронної діяльності Президент України здійснює як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України допоміжні служби.

Стаття 14. Повноваження Ради національної безпеки і оборони України в здійсненні контролю над Воєнною організацією держави

Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБОУ) здійснює контроль над Воєнною організацією держави на підставі Конституції України в порядку і в межах компетенції, визначених Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Рішення РНБОУ вводяться в дію указами Президента України.

Про свою діяльність РНБОУ інформує громадськість, у тому числі через засоби масової інформації.

РОЗДІЛ IV. КОНТРОЛЬ, ЗДІЙСНУВАНИЙ ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 15. Повноваження Кабінету Міністрів України в здійсненні контролю

Кабінет Міністрів України, реалізуючи конституційні повноваження щодо здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, забезпечення її суверенітету, обороноздатності та національної безпеки, громадського порядку, боротьби із злочинністю, відповідно до Конституції (254к/96-ВР) і законів України, актів Президента України:

- розробляє і вносить на розгляд Верховної Ради України проекти законів з питань національної безпеки і оборони, правоохоронної діяльності, що потребують законодавчого врегулювання, і в межах своєї компетенції приймає відповідні рішення;
- визначає згідно з законодавством потреби у витратах на національну безпеку і оборону, правоохоронну діяльність, боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом, захист державного кордону, охоронну діяльність, виконання покарань. Проект оборонного бюджету як складова частина Державного бюджету України попередньо розглядається Радою національної безпеки і оборони України;
- забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, у тому числі виділення в повному обсязі бюджетних асигнувань на потреби національної безпеки і оборони, правоохоронну діяльність;
- доповідає і звітує перед Верховною Радою України про виконання Державного бюджету України у сфері національної безпеки і оборони, правоохоронної діяльності;
- розробляє і вносить на затвердження Верховною Радою України загальнодержавні програми у сфері національної безпеки і оборони, програми військового, військово-політичного і військово-технічного співробітництва України з іншими державами та міждержавними союзами;
- організовує розробку і затверджує державне замовлення на випуск продукції військового призначення, здійснює контроль за його виконанням, а також за створенням, збереженням і розвитком мобілізаційних потужностей, створенням, утриманням та своєчасним оновленням матеріальних цінностей мобілізаційного резерву, за підготовкою і утриманням транспортних та інших засобів, які в разі введення воєнного чи надзвичайного стану відповідно до законодавства України мають бути передані до Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів;
- організовує розробку та подає на затвердження Президентові України проект Мобілізаційного плану України на особливий період;
- здійснює контроль за експортом озброєнь та військової техніки, стратегічних матеріалів, технологій та продукції подвійного призначення;
- встановлює порядок відчуження і реалізації військового майна, матеріальних цінностей мобілізаційного резерву, терміни використання якого закінчилися і який підлягає розбронюванню і відпуску та оновленню, передачі в оренду військових об'єктів і майна, контролює дотримання законодавства при здійсненні господарської діяльності у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах;
- здійснює контроль за дотриманням у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах земельного, податкового, господарського, трудового, житлового законодавства, законодавства з охорони довкілля;
- вносить на розгляд Президента України пропозиції щодо вдосконалення організаційної структури Воєнної організації та правоохоронних органів держави.

Стаття 16. Повноваження центральних органів виконавчої влади

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні військові формування, правоохоронні органи, у межах своїх повноважень:

- організують і забезпечують виконання законів України, інших нормативно-правових актів стосовно національної безпеки і оборони та правоохоронної діяльності;
- створюють необхідні умови для здійснення іншими суб'єктами демократичного цивільного контролю передбачених законами повноважень;
- забезпечують об'єктивне і своєчасне інформування Верховної Ради України, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України про стан у підпорядкованих військових формуваннях і правоохоронних органах;
- інформують з цих питань громадськість у порядку, визначеному цим та іншими законами.

Інші центральні органи виконавчої влади сприяють Збройним Силам України та іншим військовим формуванням, правоохоронним органам у виконанні покладених на них функцій і здійснюють відповідно до законодавства належне їх забезпечення.

Стаття 17. Повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим

Верховна Рада Автономної Республіки Крим і Рада міністрів Автономної Республіки Крим забезпечують на території Автономної Республіки Крим контроль за виконанням підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, службовими (посадовими) особами і громадянами законів України, інших нормативно-правових актів у сфері оборони, охорони громадського порядку і боротьби із злочинністю відповідно до законодавства, інформують із цих питань громадськість у порядку, визначеному цим та іншими законами.

Стаття 18. Участь органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій у здійсненні контролю

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації в межах повноважень, визначених Конституцією (254к/96-ВР) і законами України:

- контролюють хід допризовної підготовки, відбір військовими комісіями громадян призовного віку на військову службу;
- забезпечують виконання законодавства стосовно дотримання прав та соціальних гарантій громадян, які можуть бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнені з військової служби, та членів їхніх сімей;
- сприяють розташованим на відповідній території підрозділам Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронним органам у виконанні покладених на них завдань;
- мають право заслуховувати доповіді посадових осіб органів управління Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території регіону, про виконання вимог законодавства стосовно правового та соціального захисту громадян, які мають бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнених у запас чи відставку, пенсіонерів та членів їхніх сімей;
- здійснюють контроль за дотриманням у розташованих на території регіону військових частинах, органах та закладах Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органах земельного, податкового, господарського, трудового, житлового законодавства та законодавства з питань охорони довкілля;

- узгоджують – з точки зору забезпечення безпеки громадян – плани проведення на території регіону військових навчань та інших заходів, пов'язаних з участю і присутністю великої кількості людей;
- розробляють оперативні плани і забезпечують взаємодію органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій і відповідних структур військового управління при виконанні завдань територіальної оборони;
- отримують від керівництва дислокованих на території регіону військових частин і підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань необхідну інформацію про загрозу або масштаби забруднення довкілля радіоактивними, отруйними та іншими небезпечними речовинами внаслідок аварій на військових об'єктах або з військовою технікою, а також щодо наявності і можливостей сил, засобів і ресурсів на підпорядкованій території для організації узгоджених дій у надзвичайних ситуаціях;
- інформують громадськість, у тому числі через засоби масової інформації, про свою діяльність у вирішенні завдань, пов'язаних з національною безпекою і обороною, боротьбою із злочинністю.

Для виконання цих завдань місцеві ради можуть утворювати депутатські комісії з питань демократичного цивільного контролю, а в місцевих державних адміністраціях можуть створюватися необхідні підрозділи.

РОЗДІЛ V. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ НАД ВОЄННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ І ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВИ

Стаття 19. Участь громадян у здійсненні контролю

Громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами як через громадські організації, членами яких вони є, через депутатів представницьких органів влади, так і особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представника у справах захисту прав військовослужбовців або до іншого державного органу в порядку, визначеному Конституцією України (254к/96-ВР) та Законом України «Про звернення громадян» (393/96-ВР).

Громадським організаціям, зареєстрованим у встановленому порядку, гарантується відповідно до Конституції України (254к/96-ВР), цього Закону і статутних положень можливість:

- запитувати та отримувати в установленому порядку від органів державної влади, у тому числі від органів військового управління, інших організацій, підприємств і установ, що належать до Воєнної організації держави, правоохоронних та інших органів інформацію, яка не містить державної таємниці, з питань діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронної діяльності;
- проводити наукові дослідження з проблем військового будівництва, організації оборони, забезпечення безпеки країни, боротьби із злочинністю, проводити публічне обговорення їх результатів, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо;
- проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції відповідним державним органам для врахування в ході реформування Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави;
- брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань реформування і діяльності Збройних Сил України, інших ланок Воєнної організації та правоохоронних органів держави, проблем правового і соціального захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей;
- знайомитися з умовами служби, життя і побуту військовослужбовців;

- через суб'єктів права законодавчої ініціативи виступати із законодавчими ініціативами в галузі військового будівництва, правоохоронної діяльності, соціального захисту військовослужбовців, пенсіонерів та членів їхніх сімей.

Стаття 20. Роль засобів масової інформації у здійсненні цивільного контролю

Засоби масової інформації, висвітлюючи проблеми у сфері національної безпеки і оборони, боротьби із злочинністю, на основі об'єктивної інформації про службу, життя і побут військовослужбовців, процеси, що відбуваються в армійському середовищі, формують громадську думку, сприяють підвищенню престижу служби захисників Вітчизни, зміцненню довіри суспільства до Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації держави, правоохоронних органів.

Засоби масової інформації:

- у встановленому порядку можуть запитувати та безоплатно отримувати від органів військового управління, інших органів державної влади, організацій, підприємств і установ, які належать до Воєнної організації держави, правоохоронних органів, відкриту інформацію, документи і матеріали з питань, віднесених до їхньої компетенції. Керівники відповідних органів, установ, підприємств і організацій зобов'язані безперешкодно надавати таку інформацію;
- поширюють отриману інформацію через пресу, радіо, телебачення, засоби глобальної інформаційної мережі Інтернет та в інший спосіб, дотримуючись вимог законодавства щодо збереження державної таємниці;
- публікують офіційні відповіді органів державної влади та військового управління на матеріали, що були оприлюднені раніше.

З метою систематичного інформування громадськості про діяльність Воєнної організації держави і правоохоронних органів, наявні проблеми в цій сфері та їх вирішення відповідні органи державної влади та військового управління періодично, за заздалегідь оприлюдненим розкладом, проводять прес-конференції, вміщують на веб-сторінках Інтернету і оновлюють відповідні матеріали. З цією ж метою періодично – раз на рік – видається «Біла книга» про діяльність Збройних Сил України.

РОЗДІЛ VI. ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД ВОЄННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ І ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВИ

Стаття 21. Обов'язки органів військового управління, посадових осіб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів щодо сприяння у здійсненні цивільного контролю

З метою забезпечення відкритості для громадськості функціонування Воєнної організації держави, правоохоронних органів, створення необхідних умов для здійснення демократичного цивільного контролю в цій сфері:

- державні органи, діяльність яких пов'язана з Воєнною організацією держави, охороною громадського порядку і боротьбою із злочинністю, сприяють визначеним цим Законом суб'єктам цивільного контролю в одержанні необхідної інформації і надають допомогу у виконанні їхніх функцій;
- Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, інші центральні органи виконавчої влади, органи військового управління, їх посадові особи зобов'язані розглядати звернення громадських організацій, військовослужбовців та інших громадян, повідомлення засобів масової інформації про порушення прав військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, членів їхніх сімей або неналежне виконання наданих законом повноважень і функцій відповідними органами у сфері оборони, національної безпеки, охорони громадського порядку, їх

посадовими і службовими особами та у встановлений законом строк повідомляти заявників і за собою масової інформації про результати розгляду та вжиті заходи;

- органи управління Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів заздалегідь повідомляють органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, а за необхідності також населення щодо військових навчань та інших заходів, якщо вони можуть зачіпати права територіальних громад, майнові та інші інтереси громадян або створювати загрозу для життя і здоров'я людей.

Інформування громадськості, здійснення взаємодії Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів з Верховною Радою України, громадськими організаціями, засобами масової інформації покладається на одного із заступників керівника (державного секретаря) міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, якому підпорядковуються створені у зазначених органах прес-служби та підрозділи по зв'язках із громадськістю.

До складу військових рад видів і родів військ, оперативних військових напрямків за погодженням з Президентом України можуть включатися представники центральних і регіональних органів виконавчої влади.

Прес-служби та відділи по зв'язках з громадськістю оперативно надають засобам масової інформації об'єктивну та повну інформацію про діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів.

Стаття 22. Відповідальність за порушення законодавства про цивільний контроль

Службові (посадові) особи та громадяни, винні в невиконанні або порушенні законодавства, що регулює здійснення цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави, несуть відповідальність згідно із законодавством.

Стаття 23. Судовий захист у сфері контролю

Військові суди, здійснюючи судочинство у Воєнній організації держави, при розгляді конкретних справ можуть виносити окремі ухвали на адресу відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування, посадових осіб, протиправні дії чи бездіяльність яких сприяли вчиненню злочинів військовослужбовцями або спричинили порушення прав і законних інтересів громадян.

Стаття 24. Нагляд за дотриманням законності у сфері контролю

Нагляд за дотриманням законності при здійсненні цивільного контролю над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави покладається на органи прокуратури України.

РОЗДІЛ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

2. Кабінету Міністрів України в шестимісячний термін подати до Верховної Ради України пропозиції щодо внесення можливих змін до законів України у зв'язку з прийняттям цього Закону та забезпечити внесення відповідних змін до нормативно-правових актів органів виконавчої влади.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 19 червня 2003 року N 975-IV

Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо дальшої демократизації суспільства та посилення цивільного контролю за діяльністю правоохоронних та розвідувальних органів України»

(Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 316/2006 від 19.04.2006)

З метою поліпшення умов для здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю правоохоронних та розвідувальних органів, виконання міжнародних зобов'язань України щодо інтеграції до Європейського Союзу, реалізації державної політики у цих сферах, дальшої демократизації суспільства, на виконання Законів України «Про розвідувальні органи України» і «Про контрольно-розвідувальну діяльність» та відповідно до пункту 17 статті 106 Конституції України постановляю:

1. Службі безпеки України, Міністерству внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Управлінню державної охорони України, органам Державної податкової служби України, органам і установам виконання покарань та слідчим ізоляторам Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувальному органу Міністерства оборони України, підрозділи яких уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність:

(Абзац перший статті 1 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 316/2006 від 19.04.2006)

- не допускати направлення та відкликати до 1 березня 2004 року в установленому порядку направлених для здійснення такої діяльності військовослужбовців та працівників правоохоронних органів на посади в Апараті Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України, Генеральній прокуратурі України, апараті Ради національної безпеки і оборони України, центральних органах виконавчої влади;
  - заборонити встановлювати конфіденційне співробітництво з військовослужбовцями та службовцями кадрового складу розвідувальних органів України.
2. Центральним органам виконавчої влади, зазначеним у статті 1 цього Указу, привести в місячний строк свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Указом.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 18 лютого 2004 року N 206/2004

Розділ III

Правове регулювання будівництва та реформування Збройних Сил України

Закон України «Про Збройні Сили України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 9, ст.108)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 1935-XII від 06.12.91, ВВР, 1992, N 9, ст.109)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 3548-XII від 21.10.93, ВВР, 1993, N 44, ст.421)

(В редакції Закону N 2019-III від 05.10.2000, ВВР, 2000, N 48, ст.410)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1003-IV від 19.06.2003, ВВР, 2004, N 2, ст.8

N 1740-IV від 03.06.2004, ВВР, 2004, N 33-34, ст.405

N 2341-IV від 13.01.2005, ВВР, 2005, N 10, ст.188

N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006, N 51, ст.519

N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 309-VI від 03.06.2008, ВВР, 2008, N 27-28, ст.253

N 803-VI від 25.12.2008, ВВР, 2009, N 19, ст.258

N 1256-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009, N 36-37, ст.513

N 2526-VI від 21.09.2010, ВВР, 2011, N 4, ст.27

N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63

N 4026-VI від 15.11.2011)

Україна, враховуючи необхідність забезпечення власної військової безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава має Збройні Сили України із необхідним рівнем їх бойової готовності та боєздатності.

Цей Закон визначає функції, склад Збройних Сил України, правові засади їх організації, діяльності, дислокації, керівництва та управління ними.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Функції Збройних Сил України

Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладено оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

(Частина друга статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

(Частина третю статті 1 виключено на підставі Закону N 4026-VI від 15.11.2011)

З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні і континентального шельфу України та їх правового оформлення, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

(Частина четверта статті 1 в редакції Закону N 4026-VI від 15.11.2011)

Органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони та для забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави.

(Статтю 1 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом N 2526-VI від 21.09.2010)

Органи військового управління забезпечують неухильне додержання вимог Конституції України стосовно того, що Збройні Сили України не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкодження їх діяльності.

Ніякі надзвичайні обставини, накази чи розпорядження командирів і начальників не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій по відношенню до цивільного населення, його майна та навколишнього середовища.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу військовослужбовці несуть відповідальність згідно з законом.

Права і обов'язки військовослужбовців, які залучаються до здійснення заходів, передбачених частиною четвертою цієї статті, визначаються законом.

(Частина статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2341-IV від 13.01.2005, N 4026-VI від 15.11.2011)

Стаття 1-1. Право на застосування зброї та бойової техніки в мирний час

З'єднання, військові частини і підрозділи, у тому числі чергові сили, Збройних Сил України в мирний час мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку для:

- відбиття ударів засобів повітряного та підводного нападу по важливих державних та воєнних об'єктах, безпосереднє прикриття яких здійснюється черговими силами;

- припинення порушення державного кордону України повітряними суднами збройних формувань інших держав, які не виконують команд (сигналів), що подаються черговими літаками-перехоплювачами (вертольотами), або застосовують зброю;
- припинення протиправних дій повітряних суден у повітряному просторі України, якщо вони використовуються з метою здійснення терористичного акту;
- примушення до посадки захоплених (вкрадених) повітряних суден;
- забезпечення виконання покладених на Збройні Сили України завдань щодо відсічі можливої збройної агресії проти України, забезпечення недоторканності повітряного простору та підводного простору в межах територіального моря України;
- самозахисту в разі застосування зброї проти них або загрози такого застосування, а також у разі будь-яких дій, що можуть призвести до нанесення значних матеріальних збитків об'єктам, які прикриваються ними, за місцем дислокації чи в районі виконання завдань;
- надання допомоги кораблям (катерам) Морської охорони Державної прикордонної служби України у разі застосування зброї проти них або загрози такого застосування, а також під час безперервного переслідування, що розпочалося у територіальному морі України, іноземного судна у відкритому морі для примушення його зупинитися;
- відбиття піратських нападів на морські або повітряні судна та осіб, які перебувають на їх борту, захоплення піратських морських або повітряних суден, звільнення заручників, а також морських або повітряних суден, захоплених піратами, у відкритому морі чи в іншому місці поза межами юрисдикції будь-якої держави;
- забезпечення виконання покладених на з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України завдань під час їх застосування в районі проведення антитерористичної операції, у разі вчинення терористичного акту в повітряному просторі або територіальному морі України, а також для захисту від терористичних посягань об'єктів Збройних Сил України, зброї масового ураження, ракетної і стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, що перебувають у військових частинах або зберігаються у визначених місцях;
- забезпечення виконання покладених на Збройні Сили України завдань у відкритому морі з протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Під час залучення до виконання завдань з посилення охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України мають право:

- зберігати, застосовувати і використовувати спеціальні засоби та зброю;
- застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку, спеціальні засоби в порядку і випадках, передбачених статтею 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України».

Застосування і використання зброї та бойової техніки допускається в разі, якщо інші заходи виявилися неефективними або застосування таких заходів є неможливим.

(Закон доповнено статтею 1-1 згідно із Законом N 4026-VI від 15.11.2011)

Стаття 2. Правова основа діяльності Збройних Сил України

Правовою основою діяльності Збройних Сил України є Конституція України, цей Закон, Закон України «Про оборону України», статuti Збройних Сил України, інші закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародні договори України, що регулюють відносини в оборонній сфері.

РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА, СКЛАД, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДИСЛОКАЦІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття 3. Структура Збройних Сил України

Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України.

Збройні Сили України мають таку загальну структуру:

- Генеральний штаб Збройних Сил України як головний орган військового управління; (Абзац другий частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- види Збройних Сил України – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили; (Абзац третій частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1740-IV від 03.06.2004)
- з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України. (Абзац четвертий частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій.

(Стаття 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 4. Чисельність Збройних Сил України

Чисельність Збройних Сил України затверджується Верховною Радою України за поданням Президента України.

Гранична чисельність працівників центрального апарату Міністерства оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 5. Комплектування Збройних Сил України

Особовий склад Збройних Сил України складається з військовослужбовців і працівників Збройних Сил України, які є громадянами України.

Окремі посади працівників Збройних Сил України можуть комплектуватися громадянами, які проходять альтернативну (невійськову) службу у порядку, визначеному законом.

Громадяни України проходять військову службу та виконують військовий обов'язок у запасі відповідно до закону.

Громадяни України, які проходять військову службу у Збройних Силах України, складають військову присягу на вірність Українському народові, при виконанні обов'язків служби носять військову форму одягу, їм довічно встановлюється законом військові звання. Порядок позбавлення військового звання визначається законом.

Трудові відносини працівників Збройних Сил України регулюються законодавством про працю.

Стаття 6. Дислокація Збройних Сил України

Органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації Збройних Сил України дислокуються на території держави або тимчасово за її межами відповідно до завдань оборони, стратегічного плану застосування і завдань Збройних Сил України з урахуванням військово-адміністративного поділу території України та соціально-економічних умов районів дислокації.

План дислокації Збройних Сил України розробляється Генеральним штабом Збройних Сил України, узгоджується Міністерством оборони України з Кабінетом Міністрів України і затверджується Президентом України.

Передислокація військових частин, а також військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України до рівня з'єднання здійснюється за рішенням Міністерства оборони України за погодженням з Кабінетом Міністрів України, а з'єднань – за рішенням Президента України.

(Стаття 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

РОЗДІЛ III. КЕРІВНИЦТВО ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 7. Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України

Керівництво Збройними Силами України в межах, передбачених Конституцією України, здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.

В особливий період керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями Президент України може здійснювати через Ставку Верховного Головнокомандувача, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України.

Стаття 8. Керівництво Збройними Силами України

Міністр оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Збройними Силами України, а також інші повноваження, передбачені законодавством.

Військово-політичне керівництво Збройними Силами України – діяльність, спрямована на забезпечення реалізації політики держави у Збройних Силах України, політичних та стратегічних цілей у сфері оборони, принципів і напрямів розвитку Збройних Сил України.

Адміністративне керівництво Збройними Силами України – діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Збройних Сил України, їх функціонування та розвитку в межах виконання основних завдань державної політики у сфері оборони.

Начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України здійснює безпосереднє військово-керівництво Збройними Силами України.

Безпосереднє військово-керівництво – діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Збройних Сил України, їх технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ їх застосування, а також управління ними.

(Стаття 8 в редакції Закону N 803-VI від 25.12.2008)

Стаття 9. Повноваження Кабінету Міністрів України стосовно Збройних Сил України

Кабінет Міністрів України:

- організує підготовку та реалізацію загальнодержавних програм розвитку Збройних Сил України, озброєння та військової техніки, інших державних програм стосовно Збройних Сил України, державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних Сил України, створення недоторканих та мобілізаційних запасів;
- забезпечує постачання Збройними Силами України озброєння, військової техніки, енергетичних, матеріально-технічних та інших ресурсів і майна, надання послуг та їх фінансування в обсягах, що необхідні для ефективного виконання Збройними Силами України покладених на них завдань і функцій;
- забезпечує комплектування Збройних Сил України особовим складом, їх мобілізаційне та оперативне розгортання в особливий період, здійснює заходи, пов'язані з підготовкою та призовом громадян на військову службу;
- встановлює порядок надання Збройними Силами України в управління об'єктів державної власності, в тому числі земельних (водних) ділянок, інших природних ресурсів, фондів і майна, використання повітряного і водного простору, морських і річкових портів, аеропортів та аеродромів

(посадочних майданчиків), засобів зв'язку і радіочастотного ресурсу, комунікацій, інших об'єктів інфраструктури держави, навігаційної, топогеодезичної, метеорологічної, гідрографічної та іншої інформації, ведення геодезичних і картографічних робіт, необхідних для виконання покладених на Збройні Сили України функцій та завдань як на платній, так і безоплатній основі, у грошовій та інших формах розрахунків;

- встановлює порядок забезпечення справності, технічної придатності та модернізації озброєння та військової техніки Збройних Сил України; (Статтю 9 доповнено абзацом згідно із Законом N 1256-VI від 14.04.2009)
- визначає порядок зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами, у тому числі черговими силами, Збройних Сил України в мирний час у разі виконання ними завдань у випадках, визначених частиною четвертою статті 1 та статтею 1-1 цього Закону; (Абзац статті 9 в редакції Закону N 2341-IV від 13.01.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 4026-VI від 15.11.2011)
- забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях;
- регулює економічну та господарську діяльність у Збройних Силах України;
- здійснює відповідно до Конституції і законів України контроль за діяльністю Збройних Сил України та інші повноваження щодо забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності і функціонування Збройних Сил України.

Стаття 10. Повноваження Міністерства оборони України у сфері управління Збройними Силами України
Міністерство оборони України:

- здійснює військово-політичне та адміністративне управління Збройними Силами України;
- реалізує політику держави у Збройних Силах України, розробляє принципи їх будівництва, визначає напрями розвитку Збройних Сил України і підготовки їх у мирний та воєнний час;
- забезпечує життєдіяльність Збройних Сил України, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність, підготовку до виконання покладених на них завдань, застосування, комплектування особовим складом та його підготовку, постачання озброєння та військової техніки, підтримання справності, технічної придатності та модернізації зазначеного озброєння і техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил України в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України, і здійснює контроль за їх ефективним використанням, організовує виконання робіт і надання послуг в інтересах Збройних Сил України; (Абзац четвертий частини першої статті 10 в редакції Закону N 1256-VI від 14.04.2009)
- провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність з метою забезпечення виконання завдань, які покладені на Збройні Сили України;
- взаємодіє з органами державної влади та громадськими організаціями, контролює дотримання законодавства у Збройних Силах України; (Абзац шостий частини першої статті 10 в редакції Закону N 1003-IV від 19.06.2003)
- розглядає звернення, здійснює прийом громадян з питань, що належать до компетенції Міністерства оборони України; (Частину першу статті 10 доповнено абзацом згідно із Законом N 1003-IV від 19.06.2003)

- здійснює в межах своєї компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, а також з питань цивільно-військових відносин з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями; (Частина першу статті 10 доповнено абзацом згідно із Законом N 1003-IV від 19.06.2003)
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Забезпечення окремих видів діяльності Збройних Сил України може проводитися державними підприємствами, що створюються у встановленому порядку Міністерством оборони України.

Організація діяльності Міністерства оборони України визначається законами України та Положенням, яке затверджується Президентом України.

(Частина третя статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008; в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Функції структурного підрозділу Міністерства оборони України, який проводить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах оборони і безпеки держави, визначаються Положенням, яке затверджує Президент України.

РОЗДІЛ IV. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття 11. Засади діяльності Збройних Сил України

Збройні Сили України провадять свою діяльність на засадах:

- вірності конституційному обов'язку та військовій присязі;
- верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод;
- гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю;
- поєднання єдиноначальності і колегіального розроблення найбільш важливих рішень;
- комплектування шляхом призову громадян на військову службу та прийняття на військову службу за контрактом;
- постійної бойової та мобілізаційної готовності;
- збереження державної таємниці; (Абзац восьмий статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)
- виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях Українського народу, додержання військової дисципліни;
- забезпечення державного соціально-економічного та соціально-правового захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, а також членів їх сімей;
- заборони створення і діяльності організаційних структур політичних партій.

Стаття 12. Основні складові діяльності Збройних Сил України

Підготовка Збройних Сил України до виконання покладених на них Конституцією України завдань, організація та забезпечення їх виконання, підтримання на належному рівні бойової і мобілізаційної готовності та боєздатності, виховна робота, збереження життя і здоров'я особового складу, забезпечення законності та військової дисципліни у Збройних Силах України здійснюються органами військового управління, командирами і начальниками всіх рівнів відповідно до вимог Конституції України та законів України, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері оборони.

Стаття 13. Мова у Збройних Силах України

У Збройних Силах України мовою службової діяльності, діловодства та документації є державна мова.

Стаття 14. Господарська діяльність у Збройних Силах України

Збройні Сили України можуть здійснювати господарську діяльність згідно із законом.

Земля, води, інші природні ресурси, а також майно, закріплені за військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, є державною власністю, належать їм на праві оперативного управління та звільняються від сплати усіх видів податків відповідно до законів з питань оподаткування.

(Частина друга статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008; в редакції Закону N 309-VI від 03.06.2008)

Особливості правового режиму майна Збройних Сил України визначаються відповідним законом.

Стаття 15. Фінансування Збройних Сил України

Фінансування Збройних Сил України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Фінансування витрат Міністерства оборони України на виконання завдань, до яких можуть залучатися з'єднання, частини і підрозділи Збройних Сил України, визначених частиною третьою статті 1 цього Закону, здійснюється Кабінетом Міністрів України за рахунок коштів, що виділяються у встановленому законом порядку на виконання цих завдань, або додаткових коштів (надходжень).

Контроль за виконанням Державного бюджету України в частині, що стосується витрат на забезпечення функціонування Збройних Сил України, здійснюється згідно із законом.

Стаття 16. Соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їх сімей та працівників Збройних Сил України

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або постраждали в полоні в ході бойових дій (війни), при надзвичайному стані чи під час проходження військової служби за межами України в порядку військового співробітництва або у складі Миротворчих Сил ООН під час участі у міжнародних миротворчих операціях.

Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей здійснюється відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та інших нормативно-правових актів.

Соціальний захист працівників Збройних Сил України забезпечується відповідно до законодавства про працю, про державну службу, інших нормативно-правових актів.

(Стаття 16 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 17. Обмеження політичної діяльності у Збройних Силах України

Військовослужбовці зупиняють членство у політичних партіях та професійних спілках на період військової служби.

Військовослужбовці можуть бути членами громадських організацій, за винятком організацій, статутні положення яких суперечать засадам діяльності Збройних Сил України, і можуть брати участь в їх роботі у вільний від обов'язків військової служби час, коли вони вважаються такими, що не виконують обов'язків військової служби.

Організація військовослужбовцями страйків і участь в їх проведенні не допускаються.

Військовослужбовці та працівники Збройних Сил України можуть бути обмежені у свободі пересування, вільному виборі місця проживання та праві вільно залишати територію України, праві на збирання, використання і поширення інформації відповідно до закону.

Працівники зупиняють членство у політичних партіях на період роботи у Збройних Силах України.

(Частина п'ята статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 803-VI від 25.12.2008)

Функціонування професійних спілок працівників, які уклали трудовий договір із Збройними Силами України, здійснюється відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Організація працівниками Збройних Сил України страйків і участь в їх проведенні не допускаються.

Кожному військовослужбовцю гарантується право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої.

Військовослужбовцям надається можливість відправляти, одноособово чи колективно, релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність з додержанням вимог Конституції України та законів України.

Стаття 18. Контроль і відповідальність за виконання цього Закону

Контроль за виконанням цього Закону покладається на органи державної влади, передбачені законами України.

Нагляд за додержанням законності у Збройних Силах України, цивільний демократичний контроль за діяльністю Збройних Сил України здійснюються відповідно до закону.

РОЗДІЛ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім статті 16, яка набирає чинності з 2001 року.
2. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк після набрання чинності цим Законом:
  - подати Верховній Раді України пропозиції щодо внесення змін до законів України, що випливають з цього Закону;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 6 грудня 1991 року N 1934-XII

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 27, ст.385)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 2233-XII від 25.03.92, ВВР, 1992, N 27, ст.386)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 2485-XII від 19.06.92, ВВР, 1992, N 36, ст.527

N 3545-XII від 21.10.93, ВВР, 1993, N 44, ст.418

N 3546-XII від 21.10.93, ВВР, 1993, N 44, ст.419

N 3625-XII від 19.11.93, ВВР, 1993, N 49, ст.457

N 200/94-ВР від 13.10.94, ВВР, 1994, N 45, ст.404

N 325/94-ВР від 22.12.94, ВВР, 1995, N 1, ст.4

N 387/95-ВР від 17.10.95, ВВР, 1995, N 38, ст.284

N 129/96-ВР від 19.04.96, ВВР, 1996, N 26, ст.108

N 309/97-ВР від 04.06.97, ВВР, 1997, N 29, ст.93

N 312-XIV від 11.12.98, ВВР, 1999, N 4, ст.35

N 651-XIV від 13.05.99, ВВР, 1999, N 28, ст.230)

(В редакції Закону N 766-XIV від 18.06.99, ВВР, 1999, N 33, ст.270)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1325-XIV від 21.12.99, ВВР, 2000, N 4, ст.27

N 1669-III від 20.04.2000, ВВР, 2000, N 30, ст.235

N 2171-III від 21.12.2000, ВВР, 2001, N 9, ст.38

N 312-IV від 28.11.2002, ВВР, 2003, N 4, ст.34

N 313-IV від 28.11.2002, ВВР, 2003, N 5, ст.37

N 487-IV від 06.02.2003, ВВР, 2003, N 15, ст.108

N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209 – набуває чинності 01.08.2003 року

N 744-IV від 15.05.2003, ВВР, 2003, N 29, ст.234

N 1158-IV від 11.09.2003, ВВР, 2004, N 8, ст.67

N 1179-IV від 18.09.2003, ВВР, 2004, N 10, ст.94

N 1763-IV від 15.06.2004, ВВР, 2004, N 36, ст.444

N 2454-IV від 03.03.2005, ВВР, 2005, N 16, ст.259

N 2490-IV від 17.03.2005, ВВР, 2005, N 20, ст.276

N 2636-IV від 02.06.2005, ВВР, 2005, N 27, ст.361

N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, ст.116)

(В редакції Закону N 3597-IV від 04.04.2006, ВВР, 2006, N 38, ст.324)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006, N 51, ст.519

N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007, N 33, ст.442

N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року

N 267-VI від 11.04.2008, ВВР, 2008, N 24, ст.234)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 309-VI від 03.06.2008, ВВР, 2008, N 27-28, ст.253

N 1073-VI від 05.03.2009, ВВР, 2009, N 30, ст.418

N 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009, N 36-37, ст.511

N 1255-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009, N 36-37, ст.512

N 1276-VI від 16.04.2009, ВВР, 2009, N 38, ст.535
N 1834-VI від 21.01.2010, ВВР, 2010, N 12, ст.117
N 1835-VI від 21.01.2010, ВВР, 2010, N 12, ст.118
N 2926-VI від 13.01.2011, ВВР, 2011, N 31, ст.303
N 3353-VI від 12.05.2011, ВВР, 2011, N 45, ст.487
N 3409-VI від 19.05.2011, ВВР, 2011, N 50, ст.539
N 3919-VI від 18.10.2011 N 4296-VI від 10.01.2012)

Цей Закон здійснює правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

ГЛАВА I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Військовий обов'язок

1. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.
2. Військовий обов'язок установлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту (далі – Збройні Сили України та інші військові формування), посади в яких комплектуються військовослужбовцями.
3. Військовий обов'язок включає:
  - підготовку громадян до військової служби;
  - приписку до призовних дільниць;
  - прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу;
  - проходження військової служби;
  - виконання військового обов'язку в запасі;
  - проходження служби у військовому резерві;
  - дотримання правил військового обліку.
4. Громадяни України мають право на заміну виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою згідно з Конституцією України та Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу».
5. Від виконання військового обов'язку громадяни України звільняються на підставах, визначених цим Законом.
6. Військовий обов'язок не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні.
7. Виконання військового обов'язку громадянами України забезпечують державні органи, органи місцевого самоврядування, утворені відповідно до законів України військові формування, підприємства, установи і організації незалежно від підпорядкування і форм власності в межах їх повноважень, передбачених законом, та районні (об'єднані районні), міські (об'єднані міські) військові комісаріати (далі – районні (міські) військові комісаріати), військові комісаріати Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також територіальні центри (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві) та філіали (в районах та містах) комплектування військовослужбовцями за контрактом.
8. Порядок утворення та повноваження територіальних центрів, філіалів комплектування військовослужбовцями за контрактом визначаються положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

9. Щодо військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:
  - допризовники – особи, які підлягають приписці до призовних дільниць;
  - призовники – особи, приписані до призовних дільниць;
  - військовослужбовці – особи, які проходять військову службу;
  - військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави;
  - резервісти – військовозобов'язані, які у добровільному порядку проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України та інших військових формувань.
10. Громадяни України, які приписані до призовних дільниць або перебувають у запасі Збройних Сил України, зобов'язані:
  - прибувати за викликом районного (міського) військового комісаріату для оформлення військово-облікових документів, приписки, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою здобуття або вдосконалення військово-облікової спеціальності, призову на військову службу або на збори військовозобов'язаних;
  - проходити медичний огляд та лікування в лікувально-профілактичних закладах згідно з рішеннями комісії з питань приписки, призовної комісії або військово-лікарської комісії районного (міського) військового комісаріату;
  - проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі;
виконувати правила військового обліку, встановлені законодавством.
11. Жінки, які мають фах, споріднений з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я, віком та сімейним станом, беруться на військовий облік військовозобов'язаних.
12. Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу та службу у військовому резерві тільки в добровільному порядку (за контрактом).
(Частина дванадцята статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1834-VI від 21.01.2010)

Стаття 2. Військова служба і виконання військового обов'язку в запасі

1. Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.
2. Порядок проходження громадянами України військової служби, їх права та обов'язки визначаються цим Законом, відповідними положеннями про проходження військової служби громадянами України, які затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.
3. Військова служба в Україні організується з дотриманням конституційної вимоги про відокремлення церкви і релігійних організацій від держави.
4. Види військової служби:
  - строкова військова служба;
  - військова служба за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського складу;

- військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки (далі – вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів); (Абзац четвертий частини четвертої статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011)
  - військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;
  - військова служба за призовом осіб офіцерського складу.
5. Строкову військову службу громадяни України проходять відповідно до законів України у Збройних Силах України та інших військових формуваннях з метою здобуття військово-облікової спеціальності, набуття практичних навичок і умінь для збройного захисту Вітчизни.
  6. Виконання військового обов'язку в запасі полягає в дотриманні військовозобов'язаними порядку і правил військового обліку, проходженні зборів для збереження та вдосконалення знань, навичок і умінь, необхідних для виконання обов'язків військової служби в особливий період.
  7. Громадяни України в добровільному порядку можуть проходити службу у військовому резерві Збройних Сил України або інших військових формувань. Порядок відбору та прийняття на службу у військовому резерві, строки, умови й порядок її проходження, а також підстави й порядок звільнення зі служби визначаються цим Законом, відповідними положеннями про проходження громадянами України служби у військовому резерві, які затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.
(Частина сьома статті 2 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
  8. Структура військового резерву людських ресурсів установлюється Міністерством оборони України та затверджується Кабінетом Міністрів України.
  9. Громадяни України, які призвані або добровільно вступили на військову службу, складають Військову присягу на вірність Українському народу.
  10. Громадяни України, які приписуються до призовних дільниць, направляються для підготовки до військової служби, призиваються або приймаються на військову службу, та військовозобов'язані, які приймаються на службу у військовому резерві або призначені для комплектування посад за відповідними військово-обліковими спеціальностями під час проведення мобілізації, проходять обов'язковий медичний огляд. Порядок проходження медичного огляду затверджується Міністерством оборони України та центральними органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, за погодженням з центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я. Перелік військово-облікових спеціальностей затверджується Міністерством оборони України.
(Частина десята статті 2 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)

Стаття 3. Правова основа військового обов'язку і військової служби

1. Правовою основою військового обов'язку і військової служби є Конституція України, цей Закон, Закон України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», інші закони України, а також прийняті відповідно до них укази Президента України та інші нормативно-правові акти щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військового обов'язку, проходження військової служби та статусу військовослужбовців, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Комплектування військовослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань

1. Збройні Сили України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями шляхом:
  - призову громадян України на військову службу;
  - прийняття громадян України на військову службу за контрактом.

- Порядок комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань військовослужбовцями встановлюється цим Законом та прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами.
- Для доукомплектування Збройних Сил України та інших військових формувань військовослужбовцями на особливий період проводиться планомірна військова підготовка і забезпечується перебування в запасі та військовому резерві необхідної кількості військовонавчених громадян.
- Генеральний штаб Збройних Сил України проводить розподіл призовників за станом здоров'я та рівнем освіти пропорційно між Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями.

Стаття 5. Склад військовослужбовців і військовозобов'язаних. Військові звання

- Військовослужбовці та військовозобов'язані поділяються на рядовий склад, сержантський і старшинський склад та офіцерський склад.
- Встановлюються такі військові звання:

Армійські	Корабельні
<i>Рядовий склад</i>	
солдат	матрос
старший солдат	старший матрос
<i>Сержантський і старшинський склад</i>	
молодший сержант	старшина 2 статті
сержант	старшина 1 статті
старший сержант	головний старшина
старшина головний	корабельний старшина
прапорщик	мічман
старший прапорщик	старший мічман
<i>Офіцерський склад</i>	
<i>Молодший офіцерський склад</i>	
молодший лейтенант	молодший лейтенант
лейтенант	лейтенант
старший лейтенант	старший лейтенант
капітан	капітан-лейтенант
<i>Старший офіцерський склад</i>	
майор	капітан 3 рангу
підполковник	капітан 2 рангу
полковник	капітан 1 рангу
<i>Вищий офіцерський склад</i>	
генерал-майор	контр-адмірал
генерал-лейтенант	віце-адмірал
генерал-полковник	адмірал
генерал армії України	

- До військових звань осіб офіцерського складу медичної та юридичної служб Збройних Сил України та інших військових формувань, військових прокуратур, які мають відповідну освіту та займають відповідну штатну посаду, додаються слова «медичної служби» і «юстиції».

(Частина третя статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3919-VI від 18.10.2011)

4. До військових звань громадян України, які перебувають у запасі чи у відставці або проходять службу у військовому резерві, додаються слова відповідно «запасу», «у відставці» або «резерву». (Частина четверта статті 5 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
5. Присвоєння та позбавлення військових звань, пониження та поновлення у військовому званні військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, переатестація військовозобов'язаних, які мають спеціальні звання, для присвоєння військових звань здійснюються в порядку, визначеному статутами Збройних Сил України, положеннями про проходження військової служби громадянами України, положеннями про проходження громадянами України служби у військовому резерві.

Стаття 6. Військові посади

1. Військові посади (штатні посади, що підлягають заміщенню військовослужбовцями) і відповідні їм військові звання передбачаються у штатах (штатних розписах) військових частин, кораблів, органів військового управління, установ, організацій, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів.
2. Перелік посад, що підлягають заміщенню вищим офіцерським складом, затверджується Президентом України, а посад інших військовослужбовців – Міністерством оборони України.
3. Окремі військові посади в мирний час можуть заміщатися (на умовах строкового трудового договору) цивільними особами в порядку, встановленому Міністерством оборони України, або резервістами в порядку, встановленому Генеральним штабом Збройних Сил України. (Частина третя статті 6 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
4. Військові посади, передбачені штатами воєнного часу, при переведенні Збройних Сил України, інших військових формувань на організацію і штати воєнного часу підлягають заміщенню резервістами або іншими військовозобов'язаними в порядку, визначеному Генеральним штабом Збройних Сил України.
5. Співвідношення чисельності офіцерського складу за військовими званнями та граничні строки перебування осіб офіцерського складу на посадах у Збройних Силах України та інших військових формуваннях встановлюються відповідно Міністерством оборони України, іншими центральними органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями.
6. Порядок призначення на військові посади встановлюється Конституцією України, Законом України «Про Збройні Сили України», іншими законами та положеннями про проходження військової служби та служби у військовому резерві громадянами України. (Частина шоста статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1834-VI від 21.01.2010)
7. Військові посади в підрозділах Збройних Сил України, які направляються до інших держав для участі в міжнародних миротворчих операціях у складі миротворчих контингентів або миротворчого персоналу відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, заміщаються військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом.
8. Порядок проходження військової служби військовослужбовцями, які не займають військових посад, встановлюється положеннями про проходження військової служби громадянами України.
9. Військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань можуть бути відрадіжені до державних органів, установ, організацій, а також Державного підприємства обслуговування повітряного руху України для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі. Перелік посад, які можуть бути заміщені військовослужбовцями в цих державних органах, установах, організаціях, а також Державному підприємстві обслуговування повітряного руху України, затверджується Президентом України. (Частина дев'ята статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1255-VI від 14.04.2009)

10. Військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань відповідно до міжнародних договорів України можуть бути направлені для проходження військової служби на посадах у багатонаціональних органах військового управління, а також у закордонних дипломатичних установах України. Ці військовослужбовці утримуються за рахунок відповідно Міністерства оборони України, інших військових формувань у межах затвердженої законом чисельності. Порядок направлення та строки перебування військовослужбовців на зазначених посадах встановлюються Міністерством оборони України та іншими військовими формуваннями.
11. Військовослужбовці у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України, можуть бути направлені для подальшого проходження військової служби з одного військового формування до іншого з виключенням із списків особового складу формування, з якого вибули, та включенням до списків особового складу формування, до якого прибули.
(Статтю 6 доповнено частиною одинадцятою згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011)

Стаття 7. Військова форма одягу, знаки розрізнення і відзнаки військовослужбовців

1. Для військовослужбовців встановлюються військова форма одягу, знаки розрізнення та відзнаки.
2. Військовозобов'язані під час проходження зборів забезпечуються військовою формою одягу. Резервісти забезпечуються військовою формою одягу згідно із встановленими нормами. Для зазначених осіб встановлюються передбачені для військовослужбовців знаки розрізнення, що свідчать про їх належність до військовозобов'язаних, зокрема резервістів.
(Частина друга статті 7 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
3. Зразки військової форми одягу, знаків розрізнення та відзнак військовослужбовців, правила їх носіння розробляються Міністерством оборони України, іншими центральними органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, та затверджуються Кабінетом Міністрів України, а надалі патентуються в установленому порядку.
4. Носіння військової форми одягу, знаків розрізнення і відзнак військовослужбовців особами, які не мають на це права, забороняється і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

ГЛАВА II. ПІДГОТОВКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Стаття 8. Підготовка до військової служби

1. Підготовка громадян України до військової служби включає патріотичне виховання, допризовну підготовку, підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей, підготовку у військових оркестрах, військових ліцеях та ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів, військову підготовку у вищих навчальних закладах за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови.
2. Відповідальність за організацію та проведення підготовки громадян України до військової служби в межах повноважень покладається на Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, органи Товариства сприяння обороні України. До цієї роботи можуть залучатись інші об'єднання громадян відповідно до їх статутів.
3. Порядок організації та проведення допризовної підготовки та підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей визначається Положенням про допризовну підготовку та Положенням про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

4. Контроль за організацією і проведенням допризовної підготовки та підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, програмним і методичним забезпеченням цієї підготовки здійснюється Міністерством оборони України та іншими центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Стаття 9. Допризовна підготовка

1. Допризовна підготовка включається до Державного стандарту повної середньої освіти професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів у разі, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень здобувається на основі базової середньої освіти та проводиться за програмами, погодженими з Міністерством оборони України.

Стаття 10. Підготовка призовників з військово-технічних спеціальностей

1. Підготовка з військово-технічних спеціальностей проводиться таким чином:
  - призовників – учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються в них за професіями, спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, – безпосередньо в цих закладах;
  - призовників, які працюють, і тих, хто тимчасово не працює, а також учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються в них за професіями, не спорідненими з військово-обліковими спеціальностями, – у професійно-технічних навчальних закладах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та у навчальних закладах Товариства сприяння обороні України.
2. До навчання залучаються призовники, які досягли 17-річного віку, придатні за станом здоров'я до військової служби та підлягають призову на строкову військову службу після закінчення навчання.
3. Кількість призовників, які підлягають підготовці з військово-технічних спеціальностей, та перелік цих спеціальностей визначаються Міністерством оборони України разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади і затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11. Військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу

1. Військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу проводиться у вищих військових навчальних закладах та у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів.
2. Військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу на добровільних засадах проходять студенти вищих навчальних закладів III або IV рівня акредитації з денною формою навчання, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями.
3. Порядок проведення військової підготовки студентів вищих навчальних закладів за програмою підготовки офіцерів запасу визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з центральним органом виконавчої влади в галузі освіти і науки.
4. Військова підготовка за програмою підготовки офіцерів запасу включається до навчальних планів вищого навчального закладу як окрема навчальна дисципліна. Програми військової підготовки розробляються згідно з вимогами кваліфікаційних характеристик офіцерів запасу за відповідною військово-обліковою спеціальністю. Порядок розроблення та затвердження кваліфікаційних характеристик офіцерів запасу та програм військової підготовки офіцерів запасу визначається Міністерством оборони України.
5. Громадянам України, які здобули вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра, пройшли повний курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу, склали встановлені іспити та атестовані до офіцерського складу, присвоюється відповідне первинне військове звання офіцера запасу. У разі потреби вони за наказом Міністра оборони України можуть бути призвані для проходження військової служби осіб офіцерського складу.
(Частина п'ята статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1073-VI від 05.03.2009)

6. Громадяни України, які не атестовані для присвоєння військового звання офіцерського складу після закінчення вищого навчального закладу і не пройшли строкової військової служби, підлягають призову на строкову військову службу з урахуванням, за можливості, фаху, який вони здобули у вищому навчальному закладі, або за спорідненими військово-обліковими спеціальностями.
7. Перелік військово-облікових спеціальностей, за якими ведеться військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, та обсяги підготовки за такими спеціальностями визначаються за поданням Генерального штабу Збройних Сил України Міністерством оборони України за погодженням з центральним органом виконавчої влади в галузі освіти і науки. (Частина сьома статті 11 в редакції Закону N 3353-VI від 12.05.2011)
8. Перелік вищих навчальних закладів, на базі яких здійснюється військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з відповідними центральними органами виконавчої влади. Військові навчальні підрозділи є структурними підрозділами таких вищих навчальних закладів. Рішення про створення, реорганізацію та ліквідацію військових навчальних підрозділів приймається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим із центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані вищі навчальні заклади. (Частина восьма статті 11 в редакції Закону N 4296-VI від 10.01.2012)
9. Міністерство оборони України за погодженням з ректором вищого навчального закладу здійснює добір і призначення осіб на посади науково-педагогічних (наукових) працівників військового навчального підрозділу та контроль за організацією підготовки студентів за програмою підготовки офіцерів запасу.
10. Під час навчальних зборів (стажування), передбачених програмами підготовки офіцерів запасу, на громадян України, які проходять таку підготовку, поширюються права та обов'язки, встановлені актами законодавства для військовозобов'язаних, призваних на збори.

Стаття 12. Підготовка до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів

1. Громадяни України, які виявили бажання вступити до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, можуть проходити попередню підготовку в загальноосвітніх навчальних закладах, військових ліцеях, ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою, у військових оркестрах, навчальних закладах громадських організацій, на підготовчих курсах при вищих військових навчальних закладах або військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів.
2. Фізична підготовка допризовників та призовників організовується у вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, спортивних товариствах і клубах за програмою курсу фізичної культури центральними органами виконавчої влади в галузі освіти і науки, фізичної культури і спорту.
3. Лікувально-оздоровча робота з громадянами України, які готуються до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів, організовується за місцем їх проживання (перебування) відповідними закладами охорони здоров'я.
4. Медичні огляди громадян України 15-17-річного віку проводяться щороку лікарями-спеціалістами, які залучаються до медичного огляду призовників. У разі потреби громадянам призначається необхідне лікування з проведенням оздоровчих заходів.
5. Органи управління освітою забезпечують освітню підготовку допризовної та призовної молоді, за необхідності організовують додаткові заняття для вивчення державної мови громадянами, які не володіють або недостатньо володіють нею.

Стаття 13. Права та обов'язки громадян України, які проходять підготовку до військової служби

1. За громадянами України, які проходять підготовку з військово-технічних спеціальностей з відривом від виробництва, на весь час підготовки, включаючи час проїзду до місця підготовки та у зворотному напрямку, зберігаються місце роботи, а також займана посада та середній зарібок на підприємстві, в установі, організації, незалежно від підпорядкування і форм власності.
2. Витрати, пов'язані з наймом житла на період навчання зазначених у частині першій цієї статті громадян України, оплатою вартості проїзду до місця навчання (зборів) і назад та виплатою середнього заріботку за основним місцем роботи, здійснюються за рахунок коштів Міністерства оборони України та інших військових формувань у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
3. Відвідування громадянами України, направленими районними (міськими) військовими комісаріатами для проходження занять з підготовки до військової служби та інших заходів, що стосуються підготовки допризовників та призовників, обов'язкове.

ГЛАВА III. ПРИПИСКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ПРИЗОВНИХ ДІЛЬНИЦЬ, ПРИЗОВ І ПРИЙНЯТТЯ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Стаття 14. Приписка громадян України до призовних дільниць

1. Приписка громадян України чоловічої статі до призовних дільниць проводиться з метою взяття їх на військовий облік, визначення наявних призовних ресурсів, ступеня придатності до військової служби, встановлення освітнього рівня, здобутої спеціальності або професії, рівня фізичної підготовки, вивчення особистих якостей.
2. Для проведення приписки громадян України у районах (містах) утворюються призовні дільниці.
3. До призовних дільниць щороку протягом січня – березня приписуються допризовники, яким у рік приписки виповнюється 17 років. Приписка проводиться районними (міськими) військовими комісаріатами за місцем проживання.
4. Не підлягають приписці до призовних дільниць громадяни України, які відбувають покарання в установах виконання покарань або до яких застосовано примусові заходи медичного характеру.
5. Керівники житлово-експлуатаційних організацій, підприємств, установ та організацій незалежно від підпорядкування і форм власності, які здійснюють експлуатацію будинків, органи місцевого самоврядування, на які покладено ведення первинного обліку військовозобов'язаних і призовників, а також керівники інших підприємств, установ, організацій, навчальних закладів незалежно від підпорядкування і форм власності щороку в строки, встановлені Кабінетом Міністрів України, зобов'язані подавати до відповідних районних (міських) військових комісаріатів списки громадян України, які підлягають приписці до призовних дільниць.
6. Для приписки до призовної дільниці громадяни України зобов'язані особисто прибути до районного (міського) військового комісаріату в строк, зазначений у повістці, та подати необхідні документи, перелік яких установлюється Міністерством оборони України.
7. Для проведення приписки громадян України до призовних дільниць у районних (міських) військових комісаріатах утворюються комісії з питань приписки у такому складі:
  - голова комісії – районний (міський) військовий комісар;
  - члени комісії:
  - представник районного (міського) органу управління освітою;
  - представник структурного підрозділу районного (міського) органу внутрішніх справ, який проводить роботу з неповнолітніми;

- лікар, який організовує роботу медичного персоналу з медичного огляду громадян України, які підлягають приписці;
  - психолог соціальної служби районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради);
  - секретар комісії.
8. Персональний склад районної (міської) комісії з питань приписки, порядок її проведення затверджуються щороку головою районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради).
9. На районні (міські) комісії з питань приписки покладаються:
- організація і проведення медичного огляду допризовників, які викликаються на комісію, визначення їх придатності для військової служби;
  - виявлення і попередній відбір кандидатів для направлення до вступу на навчання у вищих військових навчальних закладах або військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів;
  - направлення призовників, придатних за медичними та іншими показниками, для проходження підготовки з військово-технічних спеціальностей;
  - направлення для медичного огляду до призовної комісії Автономної Республіки Крим, обласних або Київської міської призовних комісій призовників, яких визнано непридатними до військової служби за станом здоров'я, та таких, що виявили незгоду з результатами медичного огляду;
  - прикріплення до лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання громадян України, яких визнано під час приписки тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я, та таких, що потребують обстеження або медичного нагляду. Відвідування лікувально-профілактичних закладів згідно з рішенням комісії з питань приписки для громадян-допризовників обов'язкове;
  - прикріплення до відповідних навчальних закладів громадян України, які мають низьку освітню підготовку або не володіють чи недостатньо володіють державною мовою;
  - організація роботи з вивчення особистості призовників, їх морально-ділових якостей та сімейного стану;
  - зняття з військового обліку призовників та взяття на військовий облік військовозобов'язаних громадян, яких:
    - за станом здоров'я визнано непридатними до військової служби в мирний час, обмежено придатними у воєнний час;
    - раніше було засуджено до позбавлення волі, обмеження волі, арешту чи виправних робіт за вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості, у тому числі із звільненням від відбування покарання;
    - виключення з військового обліку громадян, яких:
      - за станом здоров'я визнано непридатними до військової служби з виключенням з військового обліку;
      - раніше було засуджено до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.
10. За результатами медичного огляду громадянина України і з урахуванням рівня його освітньої підготовки, особистих якостей, роду діяльності та спеціальності комісія з питань приписки може прийняти одне з таких рішень:
- придатний для військової служби та попередньо призначений до служби у Збройних Силах України чи іншому військовому формуванні;
  - тимчасово непридатний до військової служби, потребує лікування;
  - підлягає направленню на додаткове медичне обстеження та проведення повторного медичного огляду (із зазначенням дати проведення);

- непридатний до військової служби в мирний час, обмежено придатний у воєнний час, підлягає взяттю на облік військовозобов'язаних;
  - непридатний до військової служби з виключенням з військового обліку, підлягає виключенню з військового обліку;
  - підлягає взяттю на військовий облік військовозобов'язаних як такий, що був раніше засуджений до позбавлення волі, обмеження волі, арешту, виправних робіт за вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості, у тому числі із звільненням від відбування покарання;
  - підлягає виключенню з військового обліку як такий, що був раніше засуджений до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.
11. Громадянам України, приписаним до призовних дільниць, видаються посвідчення про приписку, роз'яснюються права та обов'язки, правила військового обліку та відповідальність за порушення цих правил.

Стаття 15. Призовний вік. Призов громадян України на строкову військову службу

1. На строкову військову службу в мирний час призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 25-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу (далі – громадяни призовного віку).
2. Громадяни призовного віку в добровільному порядку можуть бути прийняті на військову службу за контрактом на умовах, передбачених частиною першою статті 20 цього Закону, та в порядку, визначеному положеннями про проходження військової служби громадянами України.
3. Призов громадян України на строкову військову службу включає проходження ними призовної комісії та відправлення їх до військових частин.
4. Організація підготовки та проведення призову громадян України на строкову військову службу здійснюється міськими (районними) державними адміністраціями (виконавчими органами міських рад) у взаємодії з міськими (районними) військовими комісаріатами.
5. Порядок організації підготовки та проведення призову громадян України на строкову військову службу визначається цим Законом та нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України.
6. Строки проведення призову (призовів) громадян України на строкову військову службу на наступний рік визначаються Указом Президента України, який публікується в засобах масової інформації не пізніше як за місяць до закінчення поточного року.
7. Чисельність громадян України, які підлягають призову на строкову військову службу, та обсяги видатків для проведення чергового призову визначаються Кабінетом Міністрів України.
8. Після набрання чинності Указом Президента України щодо проведення чергового призову:
  - призовники, яким надійшла повістка районного (міського) військового комісаріату на прибуття до призовної дільниці для проходження призовної комісії, зобов'язані прибути в пункт і у строк, зазначені в повістці;
  - у разі якщо за будь-яких обставин повістка не надійшла, громадяни призовного віку зобов'язані з'явитися до призовної дільниці в десятиденний строк з дня початку відповідного чергового призову, визначеного Указом Президента України;
  - призовники, які змінили місце проживання, зобов'язані в семиденний строк прибути до районного (міського) військового комісаріату за новим місцем проживання для взяття на військовий облік;
  - керівники підприємств, установ, організацій і навчальних закладів незалежно від підпорядкування та форм власності на вимогу військових комісаріатів забезпечують своєчасне прибуття громадян призовного віку до призовних дільниць.

9. У ході проведення чергового призову зміна місця військового обліку громадян призовного віку не допускається, за винятком підтверджених відповідними документами випадків, які передбачають:
  - переведення на роботу в іншу місцевість;
  - переїзд на нове місце проживання;
  - прийняття до навчального закладу і вибуття в іншу місцевість для продовження навчання;
  - направлення за розподілом на роботу в іншу місцевість після закінчення навчального закладу.
10. У разі неявки призовника без поважних причин за викликом районного (міського) військового комісаріату на призовну комісію він несе відповідальність, установлену законом.
11. Поважними причинами неприбуття призовників до призовних дільниць у строк, установлений військовим комісаріатом, які підтверджені відповідними документами, визнаються:
  - перешкода стихійного характеру, хвороба призовника або інші обставини, які позбавили його можливості особисто прийти у зазначені пункт і строк;
  - смерть його близького родича (батьків, дружини, дитини, рідних брата, сестри, діда, баби) або близького родича його дружини.

Стаття 16. Призовні комісії

1. Для проведення призову громадян України на строкову військову службу в районах (містах) утворюються призовні комісії у такому складі:
  - голова комісії – заступник голови районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради);
  - члени комісії:
    - районний (міський) військовий комісар;
    - заступник керівника районного (міського) органу управління освітою;
    - заступник начальника районного (міського) органу внутрішніх справ;
    - лікар, який організовує роботу медичного персоналу щодо медичного огляду призовників;
    - психолог соціальної служби районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради);
    - представники Збройних Сил України та інших військових формувань, громадських організацій, підприємств, установ і організацій за попереднім узгодженням з головою комісії; секретар комісії.
2. Персональний склад районної (міської) призовної комісії, графік засідань призовної комісії, порядок проведення та забезпечення заходів з організації призову громадян України на строкову військову службу затверджуються головою районної державної адміністрації (виконавчого органу міської ради).
3. На районні (міські) призовні комісії покладається:
  - організація медичного огляду призовників та призов громадян України на строкову військову службу з призначенням їх для служби у Збройних Силах України чи іншому військовому формуванні;
  - надання призовникам відстрочки від призову на строкову військову службу на підставах, передбачених статтею 17 цього Закону;
  - звільнення призовників від призову на строкову військову службу на підставах, передбачених статтею 18 цього Закону, взяття їх на облік військовозобов'язаних або виключення з військового обліку;
  - направлення призовників, які виявили бажання вступити до вищих військових навчальних закладів або військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, для проходження випробувань та складання вступних іспитів або прийняття рішення про відмову в такому направленні;

- направлення до лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання (перебування) громадян, яких визнано тимчасово непридатними до військової служби;
  - організація роботи з вивчення особистостей призовників, їх морально-ділових якостей та сімейного стану;
  - направлення до відповідних правоохоронних органів матеріалів на призовників, які ухиляються від призову на строкову військову службу;
  - виключення з військового обліку призовників громадян у зв'язку з направленням їх для проходження альтернативної (невійськової) служби;
  - внесення на розгляд призовної комісії вищого рівня клопотань щодо надання громадянам України відстрочок від призову на строкову військову службу у випадках, не передбачених цим Законом.
4. У разі втрати (зміни) підстав щодо надання призовникам відстрочки від призову на строкову військову службу, передбачених цим Законом, призовна комісія може скасувати (змінити) раніше прийняте нею рішення.
  5. Рішення призовної комісії може бути оскаржено громадянином України до призовної комісії вищого рівня або до суду в порядку, передбаченому законом.
  6. Для керівництва і контролю за діяльністю районних (міських) призовних комісій в Автономній Республіці Крим, областях та місті Києві утворюються відповідно призовна комісія Автономної Республіки Крим, обласні та Київська міська призовні комісії. Персональний склад призовної комісії Автономної Республіки Крим, обласних, Київської міської призовних комісій, порядок проведення та забезпечення роботи з організації призову затверджуються відповідно Головою Ради міністрів Автономної Республіки Крим та головами обласних, Київської міської державних адміністрацій.
  7. На призовну комісію Автономної Республіки Крим, обласні та Київську міську призовні комісії покладаються:
    - керівництво діяльністю районних (міських) призовних комісій;
    - організація медичного огляду громадян України, які визнані районними (міськими) комісіями з питань приписки або районними (міськими) призовними комісіями непридатними або тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я, та громадян України, які заявили про незгоду з результатами медичного огляду чи рішеннями районних (міських) комісій з питань приписки або районних (міських) призовних комісій, а також громадян, які призвані на строкову військову службу безпосередньо перед їх відправленням у військові частини;
    - перевірка підстав щодо надання відстрочки або звільнення громадян України від призову на строкову військову службу;
    - контроль за обґрунтованим призначенням призовників для служби у Збройних Силах України чи іншому військовому формуванні з урахуванням їх освіти, досвіду, здібностей, інтересів та особистих можливостей;
    - розгляд скарг громадян на рішення та дії районних (міських) призовних комісій.
  8. Призовна комісія Автономної Республіки Крим, обласні, Київська міська призовні комісії мають право переглядати та змінювати рішення відповідних районних (міських) призовних комісій та рішень районних (міських) комісій з питань приписки стосовно громадян України, визнаних непридатними до військової служби за станом здоров'я.
  9. Рішення призовної комісії Автономної Республіки Крим, обласних, Київської міської призовних комісій може бути оскаржено до суду в порядку, передбаченому законом.

Стаття 17. Відстрочка від призову на строкову військову службу

1. Відстрочка від призову на строкову військову службу надається призовникам за рішенням районної (міської) призовної комісії відповідно до цього Закону за сімейними обставинами, станом здоров'я, для здобуття освіти та продовження професійної діяльності.
2. Відстрочка від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами за їх бажанням надається призовникам, які мають:
  - 1) непрацездатних батька і матір чи одинокого непрацездатного батька (одинокую непрацездатну матір) або непрацездатних осіб, під опікою, піклуванням чи на утриманні яких перебував призовник, або осіб, над якими призовник здійснює опіку чи піклування, якщо вони не мають інших працездатних осіб – громадян України, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати. Непрацездатність зазначених осіб визначається в порядку, встановленому законодавством;
  - 2) неповнолітніх рідних (повнорідних чи неповнорідних) братів і сестер або непрацездатних рідних (повнорідних чи неповнорідних) братів і сестер незалежно від їх віку, якщо вони не мають інших працездатних осіб, крім призовника, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати;
  - 3) одинокого батька або одинокую матір, у яких на утриманні перебувають двоє чи більше неповнолітніх дітей, до досягнення старшим із них повноліття;
  - 4) дитину віком до трьох років або старшу трьох років, яка виховується без матері у зв'язку з її смертю або за рішенням суду;
  - 5) двох і більше дітей;
  - 6) дитину-інваліда;
  - 7) дружину-інваліда;
  - 8) вагітну дружину.
3. Відстрочка від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами за власним бажанням може надаватися призовнику, який є сиротою.
4. За наявності в сім'ї двох і більше синів, один з яких проходить строкову військову службу, відстрочка від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами може надаватися призовнику на час проходження строкової військової служби його братом.
5. У разі якщо призову на строкову військову службу підлягають кілька синів одночасно, відстрочка може надаватися одному з них за їх бажанням з урахуванням пропозиції батьків.
6. Районна (міська) призовна комісія може прийняти рішення про надання призовнику відстрочки від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами, незважаючи на небажання призовника нею скористатися, виходячи при цьому з того, що його призов може суттєво погіршити матеріальне становище осіб, яких відповідно до законодавства він повинен утримувати.
7. Відстрочка від призову на строкову військову службу за станом здоров'я на строк до одного року надається призовникам, які визнані під час медичного огляду тимчасово непридатними до військової служби.
8. Відстрочка від призову на строкову військову службу для здобуття освіти на весь період навчання надається громадянам призовного віку, які навчаються:
  - у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах з денною формою навчання. У разі досягнення такими призовниками 21-річного віку відстрочка втрачає силу;
  - у вищих навчальних закладах з денною формою навчання, у тому числі під час здобуття наступного вищого освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти;
  - у середніх або вищих духовних навчальних закладах з денною формою навчання;
  - в інтернатурі, аспірантурі або докторантурі з відривом або без відриву від виробництва.

9. Право на відстрочку від призову на строкову військову службу для здобуття освіти також мають громадяни України, які в рамках міжнародних договорів України навчаються у навчальних закладах інших держав.
10. Відстрочка від призову на строкову військову службу для здобуття освіти надається один раз за період навчання, і громадяни призовного віку, відраховані з навчальних закладів за власним бажанням, за невиконання навчального плану, порушення умов контракту або недисциплінованість втрачають право на відстрочку від призову на строкову військову службу незалежно від їх повторного зарахування до того чи іншого вищого навчального закладу або поновлення у вищому навчальному закладі.
11. Громадяни призовного віку, які перервали навчання у зв'язку з отриманням академічної відпустки за станом здоров'я або сімейними обставинами, для догляду за близькими родичами, зазначеними в абзаці третьому частини одинадцятої статті 15 цього Закону, право на надану відстрочку від призову на строкову військову службу не втрачають.
12. У разі переведення призовників, які навчаються у вищих навчальних закладах III або IV рівня акредитації з денною формою навчання, для навчання в іншій вищій навчальній заклад зазначеного рівня акредитації і форми навчання право на відстрочку від призову на строкову військову службу не втрачається за умови переведення протягом навчального року на курс не нижче того, на якому вони навчалися, а після закінчення навчального року – на вищий курс.
13. Відстрочка від призову на строкову військову службу для продовження професійної діяльності надається таким громадянам призовного віку:
  - педагогічним працівникам з повною вищою освітою, основним місцем роботи яких є загально-освітні навчальні заклади, за умови повного навантаження на займаній посаді, – на весь період їх роботи за спеціальністю;
  - медичним працівникам за умови повного навантаження на займаній посаді – на весь період їх роботи у сільській місцевості за фахом;
  - випускникам вищих навчальних закладів, інтернатури, аспірантури або докторантури, які займають посади наукових працівників в установах Національної академії наук України, – на весь період роботи;
  - випускникам професійно-технічних навчальних закладів за умови їх роботи за здобутою професією на підприємствах, в установах, організаціях державної або комунальної форм власності, – на один рік з дня закінчення навчального закладу;
  - священнослужителям, які закінчили вищі або середні духовні навчальні заклади і займають посаду в релігійних організаціях, що діють за статутом (положенням), зареєстрованим у встановленому порядку, – на час виконання обов'язків священнослужителя;
  - кандидатам у народні депутати України, зареєстрованим у встановленому порядку, за їх заявою – до дня опублікування результатів виборів включно;
  - сільським, селищним та міським головам і депутатам місцевих рад – на строк виконання ними цих повноважень;
  - особам, які самостійно або разом з батьками ведуть фермерське господарство, – на строк не більше одного року з моменту отримання для цієї діяльності земельної ділянки.
14. Відстрочка від призову на строкову військову службу надається призовникам, щодо яких провадиться дізнання чи досудове слідство або стосовно яких кримінальна справа розглядається судом, – до прийняття відповідного рішення.

15. У випадках, не передбачених цим Законом, відстрочка від призову на строкову військову службу може бути надана призовникам згідно з рішеннями призовної комісії Автономної Республіки Крим, обласних та Київської міської призовних комісій за поданням районних (міських) призовних комісій.
16. Призовники, яким надано відстрочку від призову на строкову військову службу, зобов'язані щороку до 1 жовтня подавати у районні (міські) військові комісаріати документи, що підтверджують їх право на відстрочку.
17. Призовники, які втратили підстави для надання відстрочки від призову на строкову військову службу, а також особи, які не мають права на відстрочку або підстав для звільнення від призову на строкову військову службу, передбачених статтями 17 та 18 цього Закону, і не призвані з різних причин на строкову військову службу у встановлені строки, повинні бути призвані під час здійснення чергового призову.

Стаття 18. Звільнення від призову на строкову військову службу

1. Від призову на строкову військову службу в мирний час звільняються громадяни України:
  - які визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби в мирний час;
  - які до дня відправлення на строкову військову службу досягли 25-річного віку;
  - батько або мати, рідний (повнорідний, неповнорідний) брат або сестра яких загинули, померли або стали інвалідами під час проходження військової служби або зборів військовозобов'язаних. Призовники, які мають право на звільнення від призову на цій підставі, можуть його не використовувати;
  - які до набуття громадянства України пройшли військову службу в інших державах;
  - які були засуджені за вчинення злочину до позбавлення волі, обмеження волі, арешту чи виправних робіт, у тому числі із звільненням від відбування покарання;
  - яким після закінчення вищих навчальних закладів присвоєно військовій (спеціальній) звання офіцерського (начальницького) складу.

Стаття 19. Загальні умови укладення контракту на проходження військової служби

1. Військовослужбовці, які проходять кадрову або строкову військову службу, громадяни призовного віку, які мають вищу, професійно-технічну або повну загальну середню освіту і не проходили строкової військової служби, військовозобов'язані, а також жінки, які не перебувають на військовому обліку, укладають контракт про проходження військової служби за контрактом з додержанням умов, передбачених статтею 20 цього Закону.
(Частина перша статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1073-VI (1073-17) від 05.03.2009)
2. Військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, у разі закінчення строку контракту можуть укласти новий контракт на проходження військової служби.
3. Форма, порядок і правила укладення контракту, припинення (розірвання) контракту та наслідки припинення (розірвання) контракту визначаються положеннями про проходження військової служби громадянами України, якщо інше не передбачено законом.

Стаття 20. Прийняття на військову службу за контрактом

1. На військову службу за контрактом приймаються громадяни, які пройшли професійно-психологічний відбір і відповідають установленим вимогам проходження військової служби:
  - військовослужбовці, які прослужили на строковій військовій службі не менше трьох місяців, громадяни призовного віку, які мають вищу, професійно-технічну або повну загальну середню освіту і не проходили строкової військової служби, військовозобов'язані, а також жінки, які не мають військо-

вих звань офіцерського складу, з відповідною освітою та спеціальною підготовкою віком від 18 до 40 років – на військову службу за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського складу; (Абзац другий частини першої статті 20 в редакції Закону N 1073-VI (1073-17) від 05.03.2009)

- особи з повною загальною середньою освітою віком від 17 років до 21 року, в тому числі ті, яким 17 років виповнюється в рік початку військової служби, військовослужбовці та військовозобов'язані віком до 23 років, які мають повну загальну середню освіту та не мають військових звань офіцерського складу, у разі зарахування їх на перший та наступні курси навчання, а також особи віком до 25 років, які мають базову вищу освіту, у разі зарахування їх на випускний курс навчання – на військову службу (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів або військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів та військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, віком до 30 років – на військову службу (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів або військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку осіб на посади сержантського та старшинського складу; (Абзац третій частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011; в редакції Закону N 3409-VI від 19.05.2011)
  - військовослужбовці, які закінчили вищі військові навчальні заклади або військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів та яким присвоєно військове звання офіцерського складу, – на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу;
  - прапорщики (старші прапорщики) та мічмани (старші мічмани), які мають повну вищу освіту, що відповідає профілю службової діяльності, – на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу;
  - офіцери запасу, які не досягли граничного віку перебування на військовій службі, – на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу;
  - особи офіцерського складу, які перебувають на кадровій військовій службі, – на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу;
  - особи офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, – на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу.
2. На військову службу за контрактом осіб офіцерського складу у Службу безпеки України, розвідувальні органи України та Управління державної охорони України приймаються також громадяни України, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки не нижче бакалавра, що відповідає профілю службової діяльності, і не досягли граничного віку перебування на військовій службі осіб офіцерського складу, із числа військовослужбовців строкової служби, які прослужили не менше шести місяців, осіб рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, військовозобов'язаних, а також жінок віком до 40 років.

Стаття 21. Матеріальне забезпечення громадян України у зв'язку з призовом або прийняттям на військову службу

1. Громадянам України, які звільняються з роботи у зв'язку з призовом або прийняттям на військову службу, виплачується вихідна допомога в розмірі двох мінімальних заробітних плат. (Частина перша статті 21 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008) (Частина перша статті 21 набирає чинності з 1 січня 2007 року згідно з пунктом 1 глави XII «Прикінцеві положення» цього Закону)
2. Громадяни України для виконання обов'язків, пов'язаних із взяттям на військовий облік, призовом або прийняттям на військову службу, а також особи, які направляються районними (місь-

кими) військовими комісаріатами на медичний огляд (медичне обстеження в амбулаторних чи стаціонарних умовах), лікування, звільняються від роботи на час, необхідний для виконання зазначених обов'язків та перебування в лікувальному закладі охорони здоров'я, із збереженням за ними місця роботи, займаної посади і середньої заробітної плати.

3. Перевезення громадян України, пов'язані з призовом на військову службу, до місця служби та їх харчування в дорозі здійснюються за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво відповідними військовими формуваннями, до яких направляються військовослужбовці.
4. Перевезення громадян, прийнятих на військову службу за контрактом, до місця служби здійснюються за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво відповідними військовими формуваннями, в яких проходять військову службу військовослужбовці.

ГЛАВА IV. ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Стаття 22. Граничний вік перебування на військовій службі

1. Граничний вік перебування на військовій службі встановлюється:
  - 1) для військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, – до 45 років;
  - 2) для військовослужбовців молодшого офіцерського складу – до 45 років;
  - 3) для військовослужбовців старшого офіцерського складу: майорів (капітанів 3 рангу), підполковників (капітанів 2 рангу) – до 50 років; полковників (капітанів 1 рангу) – до 55 років;
  - 4) для військовослужбовців вищого офіцерського складу – до 60 років.
2. Військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній ними посаді, визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я для проходження військової служби, на їх прохання можуть бути залишені на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі, встановлений частиною першою цієї статті, на строк до 5 років у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України. (Частина друга статті 22 в редакції Закону N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 23. Строки військової служби

1. Строки строкової військової служби в календарному обчисленні встановлюються:
  - для солдатів і матросів, сержантів і старшин, які проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, – до 12 місяців;
  - для матросів і старшин, які проходять строкову військову службу на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил Збройних Сил України та Морської охорони Державної прикордонної служби України, – до 18 місяців;
  - для осіб, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, – до 9 місяців.
2. Для громадян України, які вперше прийняті на військову службу за контрактом, установлюються такі строки військової служби в календарному обчисленні:
  - для військовослужбовців, прийнятих на посади рядового складу, – 3 роки;

- для військовослужбовців, прийнятих на посади сержантського і старшинського складу, – 5 років;
- для курсантів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів – час навчання у вищому військовому навчальному закладі або військовому навчальному підрозділі вищого навчального закладу;
- для осіб офіцерського складу – 5 років.
- 3. Строк проходження військової служби може бути продовжено за новим контрактом до досягнення граничного віку перебування на військовій службі:
- для військовослужбовців, які проходять військову службу на посадах рядового складу, – на 3 роки;
- для військовослужбовців, які проходять військову службу на посадах сержантського і старшинського складу, – на 5 років;
- для осіб офіцерського складу – на строк від 5 до 10 років.

Для осіб офіцерського складу, які мають право на пенсію за вислугу років, за їх бажанням строк проходження військової служби за новим контрактом може бути продовжено на строк від 2 до 10 років, але не більше ніж до досягнення граничного віку перебування на військовій службі.

(Частина третя статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011; в редакції Закону N 3919-VI від 18.10.2011)

4. Особам офіцерського складу, яким до досягнення граничного віку перебування на кадровій військовій службі залишилося менше 5 років, при переході на військову службу за контрактом тривалість дії першого контракту визначається строком, який залишився до досягнення ними встановленого граничного віку перебування на військовій службі.
5. Військовослужбовці, прийняті на військову службу за контрактом із числа військовослужбовців строкової військової служби та громадян призовного віку, які не проходили строкову військову службу, в разі розірвання контракту направляються для проходження строкової військової служби, якщо вони не вислужили встановлені строки строкової військової служби, за винятком випадків, передбачених пунктами «б», «г», «д» чи «з» частини шостої статті 26 цього Закону.
6. Строк військової служби для осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, – до 18 місяців.

Стаття 24. Початок і закінчення проходження військової служби. Час та місце виконання обов'язків військової служби

1. Початком проходження військової служби вважається:
  - 1) день відправлення у військову частину з районного (міського) військового комісаріату – для громадян, призваних на строкову військову службу;
  - 2) день зарахування до списків особового складу військової частини (військового навчального закладу, установи тощо) – для громадян, прийнятих на військову службу за контрактом;
  - 3) день призначення на посаду курсанта вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу – для громадян, які не проходили військову службу, та військовозобов'язаних.
2. Закінченням проходження військової служби вважається день виключення військовослужбовця зі списків особового складу військової частини (військового навчального закладу, установи тощо) у порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України.
3. Військовослужбовці вважаються такими, що виконують обов'язки військової служби:

- 1) на території військової частини або в іншому місці роботи (занять) протягом робочого (навчального) часу, включаючи перерви, встановлені розпорядком (розкладом занять);
- 2) на шляху прямування на службу або зі служби, під час службових поїздок, повернення до місця служби;
- 3) поза військовою частиною, якщо перебування там відповідає обов'язкам військовослужбовця або його було направлено туди за наказом відповідного командира (начальника);
- 4) під час виконання державних обов'язків, у тому числі у випадках, якщо ці обов'язки не були пов'язані з військовою службою;
- 5) під час виконання обов'язку з урятування людського життя, охорони державної власності, підтримання військової дисципліни та охорони правопорядку.

Стаття 25. Підготовка громадян України для проходження військової служби на посадах осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу

(Назва статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011)

1. Підготовка громадян України для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу проводиться у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів. У них здійснюється навчання курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів і докторантів.
Підготовка громадян України для проходження військової служби на посадах осіб рядового, сержантського і старшинського складу може здійснюватися в навчальних військових частинах, а на посадах осіб сержантського і старшинського складу, за якими необхідна наявність у особи неповної або базової вищої освіти, також у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів. Порядок та умови направлення громадян України до навчальних військових частин, а також проходження ними військової служби під час такої підготовки визначаються положеннями про проходження військової служби громадянами України. (Частина першу статті 25 доповнено абзацом другим згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011)
2. Порядок проведення підготовки громадян України для проходження військової служби на посадах осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу встановлюється Міністерством оборони України, іншими центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані ці навчальні заклади, спільно з центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. (Частина друга статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011)
3. Зарахування громадян України до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів проводиться на добровільних засадах відповідно до особистих заяв після успішного складення вступних іспитів та відповідних випробувань.
4. Громадяни України, які в установленому порядку зараховані до вищих військових навчальних закладів або військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів для здобуття певних освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів і не мають звань офіцерського складу, вважаються курсантами, а ті, що мають такі звання, – слухачами.
5. З громадянами України – курсантами вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу укладається контракт про проходження військової служби (навчання) на строки, передбачені абзацом четвертим частини другої статті 23 цього Закону. Контракт про проходження військової служби на посадах осіб сержантського і старшинського або офіцерського складу після закінчення навчання укладається між громадянином та державою, від імені якої виступає уповноважений орган військового управління Збройних Сил України або іншого військового формування, для потреб якого він проходить підготовку, на строк, передбачений абзацами третім і п'ятим частини другої статті 23 цього Закону. (Частина п'ята статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3353-VI від 12.05.2011)

6. Установлення правових відносин між курсантами, яким не виповнилося 18 років, і державою здійснюється відповідно до вимог Цивільного кодексу України. Порядок проходження ними військової служби (навчання) встановлюється положеннями про проходження військової служби громадянами України та іншими нормативно-правовими актами України.
7. Курсанти з числа військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, після зарахування до вищого військового навчального закладу або військового навчального підрозділу вищого навчального закладу укладають новий контракт про проходження військової служби (навчання) на строки, передбачені абзацом четвертим частини другої статті 23 цього Закону.
8. Курсантам, які не мали військового звання до зарахування до вищого військового навчального закладу або військового навчального підрозділу вищого навчального закладу, присвоюється військове звання рядового складу. За військовослужбовцями та військовозобов'язаними зберігаються військові звання, які вони отримали під час проходження військової служби.
9. Військові звання випускникам вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів присвоюються в порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України.
10. Курсанти в разі дострокового розірвання контракту через небажання продовжувати навчання або через недисциплінованість та в разі відмови від подальшого проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу після закінчення вищого навчального закладу, а також особи офіцерського складу, які звільняються з військової служби протягом п'яти років після закінчення вищого військового навчального закладу або військового навчального підрозділу вищого навчального закладу відповідно до пунктів «е», «є», «ж», «и» частини шостої статті 26 цього Закону, відшкодовують Міністерству оборони України та іншим центральним органам виконавчої влади, яким підпорядковані ці навчальні заклади, витрати, пов'язані з їх утриманням у вищому навчальному закладі, відповідно до порядку і умов, встановлених Кабінетом Міністрів України. У разі відмови від добровільного відшкодування витрат таке відшкодування здійснюється у судовому порядку. (Частина десята статті 25 в редакції Закону N 267-VI від 11.04.2008)
11. Курсанти чоловічої статі, відрahовані з вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів (за винятком випадків, передбачених пунктами «б», «г», «д» чи «з» частини шостої статті 26 цього Закону), направляються у військові частини для подальшого проходження військової служби, якщо вони не виступили встановленого строку строкової військової служби. При цьому у строк військової служби військовослужбовцям зараховується тривалість:
  - строкової військової служби до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів;
  - військової служби за контрактом до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів;
  - військової служби під час навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів із розрахунку два місяці служби (навчання) за контрактом – за один місяць строкової військової служби.
12. Курсанти чоловічої статі, відрahовані з вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів відповідно до пунктів «б», «г», «д» чи «з» частини шостої статті 26 цього Закону, направляються у районні (міські) військові комісаріати за місцем проживання для взяття на військовий облік.
13. Курсанти жіночої статі, відрahовані з вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, звільняються з військової служби, якщо вони:

- не мають військово-облікової спеціальності, – без взяття на військовий облік;
- мають військово-облікову спеціальність, – з направленням у районні (міські) військові комісаріати за місцем проживання для взяття на військовий облік.

Стаття 26. Звільнення з військової служби

1. Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється:
  - а) у запас, якщо військовослужбовці не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби;
  - б) у відставку, якщо військовослужбовці досягли граничного віку перебування в запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.
2. Звільнення зі служби проводиться:
  - а) військовослужбовців строкової служби, які виступили встановлені строки служби, – на підставі Указу Президента України;
  - б) військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, – на підставах, передбачених частиною шостою цієї статті;
  - в) осіб офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, – на підставах, передбачених частиною сьомою цієї статті;
  - г) осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, – після закінчення встановлених строків військової служби.
3. Військовослужбовці строкової військової служби та особи офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, звільняються зі служби достроково:
  - а) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;
  - б) за сімейними обставинами – у разі виникнення в них права на відстрочку внаслідок зміни сімейних обставин, а також у разі виникнення обставин, передбачених абзацом четвертим частини першої статті 18 цього Закону;
  - в) у зв'язку із засудженням до позбавлення волі чи обмеження волі, у тому числі із звільненням від відбування покарання.
4. У разі потреби військовослужбовці строкової військової служби, які виступили встановлені строки, можуть бути за рішенням Президента України затримані на службі на строк до шести місяців.
5. Військовослужбовці, звільнені зі строкової військової служби в запас або у відставку, забезпечуються відповідним обмундируванням за переліком, установленим Міністерством оборони України, проїзними документами до місця проживання, харчуванням на час перебування в дорозі, грошовою допомогою в розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України. Військовослужбовці строкової військової служби за їх бажанням можуть бути звільнені в запас у власному цивільному одязі.
6. Контракт припиняється (розривається), а військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, звільняються з військової служби:
  - а) у зв'язку із закінченням строку контракту;

- б) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби;
  - в) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;
  - г) у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів – у разі неможливості їх використання на службі;
  - д) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких встановлено Кабінетом Міністрів України;
  - е) через службу невідповідність;
  - є) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади;
  - ж) у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку;
  - з) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту командуванням (за бажанням військовослужбовця);
  - и) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем.
7. Особи офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, звільняються з військової служби:
- а) за власним бажанням;
  - б) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби;
  - в) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;
  - г) у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів – у разі неможливості їх використання на службі;
  - д) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
  - е) через службу невідповідність;
  - є) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади;
  - ж) у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку.
8. Звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється в порядку, передбаченому положеннями про проходження військової служби громадянами України.
9. Військовослужбовці, які набули права на пенсію за вислугу років, а також ті, що є ветеранами війни або учасниками ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і до досягнення встановленого граничного віку їх перебування на військовій службі залишилися п'ять і менше років, на їх прохання можуть бути звільнені з військової служби з підстав, передбачених пунктами «в» частин шостої та сьомої цієї статті.

ГЛАВА V. ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ В ЗАПАСІ. ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ У ВІЙСЬКОВОМУ РЕЗЕРВІ

Стаття 27. Зарахування в запас. Категорії запасу. Проходження служби у військовому резерві

1. У запас Збройних Сил України та інших військових формувань зараховуються громадяни України, придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і які не досягли граничного віку перебування в запасі. Вони перебувають на військовому обліку в районних (міських) військових комісаріатах та відповідних органах інших військових формувань.
2. Військовозобов'язані (крім військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації) в добровільному порядку можуть бути зараховані у військовий резерв Збройних Сил України та інших військових формувань, який складається з громадян, що проходять службу у військовому резерві, та громадян, які відібрані кандидатами для зарахування на службу у військовому резерві.

(Частина друга статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1834-VI (1834-17) від 21.01.2010)

3. Служба у військовому резерві встановлюється з метою планомірної підготовки громадян України для комплектування особовим складом Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період шляхом здобуття або вдосконалення військово-облікової спеціальності, набуття практичних навичок і умінь під час її проходження.

Громадяни, які проходять службу у військовому резерві, не належать до зайнятого населення в Україні і мають право відповідно до законодавства про зайнятість населення бути визнаними безробітними та зареєстрованими у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи. (Частина третю статті 27 доповнено абзацом другим згідно із Законом N 1834-VI (1834-17) від 21.01.2010)

4. Громадяни, у разі прийняття їх на службу у військовому резерві або її продовження на новий строк, укладають контракт про проходження служби у військовому резерві Збройних Сил України або інших військових формувань.
5. Програми підготовки резервістів Збройних Сил України, порядок та обсяги підготовки за військово-обліковими спеціальностями, час та строки проведення підготовки визначаються Генеральним штабом Збройних Сил України, а в інших військових формуваннях – їх керівниками, за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України.
6. Фінансове і матеріальне забезпечення заходів, пов'язаних з проходженням служби у військовому резерві, здійснюється за рахунок коштів, передбачених в Державному бюджеті України на утримання Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями. Порядок і розміри грошового забезпечення та заохочення військовозобов'язаних та резервістів визначаються Кабінетом Міністрів України, Міністерством оборони України та іншими центральними органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями.

(Частина шоста статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1834-VI від 21.01.2010)

7. Запас військовозобов'язаних поділяється на першу і другу категорії.
8. До запасу першої категорії належать військовозобов'язані, які проходили військову службу та здобули під час її проходження військово-облікову спеціальність.
9. До запасу другої категорії належать військовозобов'язані, які не здобули військово-облікової спеціальності під час проходження військової служби або не проходили військової служби, а також військовозобов'язані-жінки.

10. Військовозобов'язані, зараховані до запасу другої категорії, у разі здобуття під час перебування в запасі або служби у військовому резерві військово-облікової спеціальності переводяться до запасу першої категорії (крім військовозобов'язаних-жінок).
(Частина десята статті 27 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)

Стаття 28. Розряди запасу та граничний вік перебування військовозобов'язаних у запасі

1. Запас військовозобов'язаних поділяється на два розряди, що встановлюються залежно від віку військовозобов'язаних.
2. Військовозобов'язані, які перебувають у запасі та мають військові звання рядового, сержантського і старшинського складу, поділяються на розряди за віком:
  - 1) перший розряд – до 35 років;
  - 2) другий розряд:
    - рядовий склад – до 40 років;
    - сержантський і старшинський склад:
    - сержанти і старшини – до 45 років;
    - прапорщики і мічмани – до 50 років.
3. Особи офіцерського складу, які перебувають у запасі, поділяються на розряди за віком:
  - 1) перший розряд:
    - молодший офіцерський склад – до 45 років;
    - старший офіцерський склад:
      - майор (капітан 3 рангу), підполковник (капітан 2 рангу) – до 50 років;
      - полковник (капітан 1 рангу) – до 55 років;
      - вищий офіцерський склад – до 60 років;
    - 2) другий розряд:
      - молодший офіцерський склад – до 50 років;
      - старший офіцерський склад:
        - майор (капітан 3 рангу), підполковник (капітан 2 рангу) – до 55 років;
        - полковник (капітан 1 рангу) – до 60 років;
        - вищий офіцерський склад – до 65 років.
4. Граничний вік перебування в запасі другого розряду є граничним віком перебування в запасі та у військовому резерві.
5. Військовозобов'язані-жінки незалежно від присвоєних їм військових звань зараховуються до запасу другого розряду. Граничний вік перебування їх у запасі встановлюється: для осіб офіцерського складу – 50 років, для інших військовозобов'язаних-жінок – 40 років.

Стаття 29. Проходження зборів військовозобов'язаними та резервістами

1. Військовозобов'язані призиваються на навчальні (або перевіірочні) та спеціальні збори. Резервісти проходять підготовку та збори відповідно до програм у порядку, встановленому положеннями про проходження громадянами України служби у військовому резерві. Про початок та закінчення зборів військовозобов'язаних та резервістів видається відповідний наказ командира військової частини.
Чисельність військовозобов'язаних, які підлягають призову на навчальні збори, щорічно визначається Міністерством оборони України в межах бюджетних асигнувань на оборону (Частина перша статті 29 доповнено абзацом другим згідно із Законом N 1835-VI від 21.01.2010)
(Частина перша статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)

2. Права та обов'язки військовозобов'язаних під час проходження зборів та резервістів під час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві встановлюються цим Законом, іншими нормативно-правовими актами. На військовозобов'язаних та резервістів поширюється дія статутів Збройних Сил України.
(Частина друга статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
3. Військовозобов'язані (крім резервістів) з числа осіб офіцерського складу запасу, які не проходили військову службу як офіцери або звільнені з військової служби до набуття права на пенсію за вислугу років, та особи рядового, сержантського і старшинського складу можуть бути призвані районними (міськими) військовими комісаріатами на навчальні збори: (Абзац перший частини третьої статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
  - першого розряду – до п'яти разів строком до двох місяців кожного разу;
  - другого розряду – до трьох разів строком до одного місяця кожного разу.
4. Час і строки проведення навчальних зборів військовозобов'язаних, у тому числі резервістів, визначаються Генеральним штабом Збройних Сил України та органами управління іншими військовими формуваннями відповідно до цього Закону.
(Частина четверта статті 29 в редакції Законів N 1834-VI від 21.01.2010, N 1835-VI від 21.01.2010)
5. Військовозобов'язані (крім резервістів) у період між навчальними зборами можуть залучатися за планом Генерального штабу Збройних Сил України та органів управління іншими військовими формуваннями за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України до перевірочних зборів строком до 15 днів як без відриву від виробництва, так і з відривом.
(Частина п'ята статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1834-VI від 21.01.2010; в редакції Закону N 1835-VI від 21.01.2010)
6. Загальний строк зборів під час перебування військовозобов'язаних (крім резервістів) у запасі не може перевищувати 10 місяців. При цьому час перебування на перевірочних зборах зараховується до загального строку перебування на навчальних зборах.
(Частина шоста статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1834-VI від 21.01.2010)
7. Загальний строк перебування резервістів на зборах не може перевищувати трьох місяців на рік.
8. У разі прийняття Президентом України схваленого Верховною Радою України рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошення окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації військовозобов'язані можуть призватися на спеціальні збори на строк не більше двох місяців.
9. Військовозобов'язані, яким надійшла повістка районного (міського) військового комісаріату (органу Служби безпеки України) на прибуття для призову на збори, зобов'язані прибути в пункт і в строк, зазначені у повістці.
Керівники підприємств, установ, організацій та навчальних закладів незалежно від підпорядкування та форми власності на вимогу військових комісаріатів забезпечують своєчасне прибуття військовозобов'язаних до визначених пунктів збору.
Поважними причинами неприбуття чи несвоєчасного прибуття військовозобов'язаного до військового комісаріату для призову на збори в пункт і в строк, установлені військовим комісаріатом, які підтвержені відповідними документами, визнаються перешкоди стихійного характеру, сімейні обставини та інші поважні причини, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.
(Статтю 29 доповнено новою частиною згідно із Законом N 1835-VI від 21.01.2010)
10. Призвані на збори військовозобов'язані та резервісти, які виконують обов'язки служби у військовому резерві, забезпечуються матеріальними засобами в порядку і розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.
(Частина статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)

11. За призваними на збори військовозобов'язаними на весь період зборів та резервістами на весь час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві, включаючи час проїзду до місця їх проведення і назад, зберігаються місце роботи, а також займана посада та середня заробітна плата на підприємстві, в установі, організації незалежно від підпорядкування і форм власності. (Частина статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
12. Розміри грошового забезпечення і заохочення резервістів та порядок їх виплати визначаються Кабінетом Міністрів України.
13. Виплата середньої заробітної плати військовозобов'язаним за весь період зборів та резервістам за час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. (Частина статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
14. Якщо військовозобов'язаний захворів під час зборів і продовжує хворіти після їх закінчення, за ним зберігаються місце роботи і займана посада, а з дня закінчення зборів, у разі тимчасової непрацездатності, замість заробітної плати виплачується допомога по тимчасовій непрацездатності відповідно до закону.
Якщо резервіст захворів під час виконання ним обов'язків служби у військовому резерві і продовжує хворіти після закінчення терміну виконання цих обов'язків, за ним зберігаються місце роботи і займана посада, а з дня закінчення терміну виконання цих обов'язків, у разі тимчасової непрацездатності, замість заробітної плати виплачується допомога по тимчасовій непрацездатності відповідно до закону. (Частина статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
15. Військовозобов'язаним, які на день призову на збори не працюють, на весь період зборів та резервістам з числа непрацюючих на весь термін виконання ними обов'язків служби у військовому резерві, включаючи час проїзду до військової частини і назад, виплачується грошове забезпечення в розмірі мінімальної заробітної плати за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями. (Частина статті 29 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)

Стаття 30. Звільнення від проходження зборів

1. Від проходження зборів звільняються (крім резервістів): (Абзац перший частини першої статті 30 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)
  - 1) працівники Збройних Сил України та інших військових формувань;
  - 2) працівники підприємств, установ і організацій цивільної авіації, які безпосередньо забезпечують перевезення, обслуговування та ремонт повітряних суден і аеродромної техніки;
  - 3) плавучий склад суден морського і річкового транспорту та суден рибної промисловості в період навігації;
  - 4) особи, які працюють у сільському господарстві, а також зайняті на підприємствах з ремонту сільськогосподарської техніки, – в період посівних і збиральних робіт, за винятком перевірочних зборів;
  - 5) науково-педагогічні (педагогічні) працівники вищих, професійно-технічних і середніх навчальних закладів – в період, коли у цих закладах проводяться заняття;
  - 6) студенти вищих навчальних закладів з денною і вечірньою формами навчання – на весь строк навчання, а студенти вищих навчальних закладів із заочною формою навчання і такі, що здають іспити екстерном, а також аспіранти та докторанти – в період екзаменаційних сесій;
  - 7) військовозобов'язані жінки, за винятком перевірочних зборів;

- 8) особи, звільнені з військової служби, – протягом року після звільнення в запас, за винятком перевірочних зборів;
  - 9) військовозобов'язані, які мають дітей віком до трьох років або трьох і більше дітей віком до 16 років;
  - 10) військовозобов'язані – у зв'язку з депутатською діяльністю;
  - 11) військовозобов'язані, заброньовані за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями на період мобілізації та воєнний час;
  - 12) студенти, які навчаються у вищих і середніх духовних навчальних закладах;
  - 13) священнослужителі, які займають посаду в одній з релігійних організацій, що діє за статутом (положенням), зареєстрованим у встановленому порядку;
  - 14) кандидати в народні депутати України, зареєстровані в установленому порядку, за їх завою – до дня опублікування результатів виборів включно.
2. В окремих випадках, за наявності інших поважних причин і подання військовозобов'язаними відповідних документів, рішення про звільнення від проходження зборів приймається районним (міським) військовим комісаріатом, де вони перебувають на військовому обліку.
  3. Резервісти звільняються від проходження навчальних та перевірочних зборів у порядку, встановленому положеннями про проходження громадянами України служби у військовому резерві. (Статтю 30 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 1834-VI від 21.01.2010)

Стаття 31. Присвоєння військових звань у запасі

1. Військовозобов'язаним, які пройшли навчальні збори і склали заліки за програмою навчання або здобули відповідну освіту чи досвід роботи на керівних посадах, можуть бути присвоєні чергові військові звання в запасі в порядку, встановленому положеннями про проходження військової служби громадянами України та нормативно-правовими актами з питань військового обліку військовозобов'язаних.

Порядок присвоєння військових звань резервістам встановлюється положеннями про проходження військової служби громадянами України та положеннями про проходження громадянами України служби у військовому резерві.

(Частина перша статті 31 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)

Стаття 32. Переведення військовозобов'язаних у відставку

1. Військовозобов'язані, які досягли граничного віку перебування в запасі, а також визнані військово-лікарськими комісіями непридатними для військової служби у воєнний час, виключаються з військового обліку і переводяться у відставку.

ГЛАВА VI. ВІЙСЬКОВИЙ ОБЛІК ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Стаття 33. Загальні правила військового обліку

1. Військовий облік поділяється на облік призовників і облік військовозобов'язаних.
2. Загальне керівництво роботою, пов'язаною з організацією та веденням військового обліку призовників і військовозобов'язаних, контроль за станом цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від підпорядкування і форм власності здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України. Функціонування системи військового обліку забезпечується органами Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, іншими міністерствами та центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

3. Військовий облік усіх призовників і військовозобов'язаних ведеться за місцем їх проживання і відповідно до обсягу та деталізації поділяється на персонально-якісний, персонально-первинний та персональний.
4. Військовий облік військовозобов'язаних за призначенням поділяється на загальний і спеціальний.
5. Військовий облік призовників і військовозобов'язаних ведеться в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 34. Персонально-якісний, персонально-первинний та персональний облік призовників і військовозобов'язаних

1. Персонально-якісний облік призовників і військовозобов'язаних передбачає облік відомостей (біографічні дані, стан здоров'я, результати співбесід тощо) щодо призовників і військовозобов'язаних, які узагальнюються в особових справах призовників або в облікових картках військовозобов'язаних. Ведення персонально-якісного обліку покладається на районні (міські) військові комісаріати.
2. Персонально-якісний облік військовозобов'язаних Служби безпеки України покладається на відповідні облікові органи Служби безпеки України.
3. Персонально-первинний облік призовників і військовозобов'язаних передбачає облік відомостей щодо призовників та військовозобов'язаних за місцем їх проживання. У сільській місцевості, а також у містах і селищах, де відсутні військові комісаріати, облік ведеться органами місцевого самоврядування.
4. Персональний облік призовників і військовозобов'язаних передбачає облік відомостей щодо призовників і військовозобов'язаних за місцем їх роботи або навчання та покладається на керівників підприємств, установ, організацій і навчальних закладів незалежно від підпорядкування і форм власності.

Стаття 35. Загальний і спеціальний облік військовозобов'язаних та облік резервістів

1. На загальному військовому обліку перебувають військовозобов'язані, не заброньовані за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями на період мобілізації та на воєнний час.
2. На спеціальному військовому обліку перебувають військовозобов'язані, заброньовані за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями на період мобілізації та на воєнний час.
3. Особливості ведення військового обліку резервістів у міських (районних) військових комісаріатах, військових частинах встановлюються Генеральним штабом Збройних Сил України. (Частина третя статті 35 в редакції Закону N 1834-VI від 21.01.2010)

Стаття 36. Військовий облік громадян України, які перебувають за кордоном

1. Військовий облік громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном, ведеться дипломатичними та консульськими представництвами України. Дипломатичні та консульські представництва України зобов'язані забезпечити прибуття до місця проживання на території України громадян України, які досягли повноліття і не мають відстрочки або не звільнені від призову на строкову військову службу, для проходження призовної комісії та сприяти поверненню військовозобов'язаних в Україну в разі проведення мобілізації та у воєнний час.
2. Особливості ведення військового обліку громадян, які тимчасово перебувають за кордоном, визначаються Кабінетом Міністрів України.
3. Військовий облік громадян України, які постійно проживають за кордоном, не ведеться.

Стаття 37. Взяття на військовий облік, зняття та виключення з нього

1. Взяттю на військовий облік призовників та військовозобов'язаних у районних (міських) військових комісаріатах підлягають громадяни України:
  - 1) на військовий облік призовників:
    - приписані до призовних дільниць;
    - які прибули з інших місцевостей (адміністративно-територіальних одиниць) України або з-за кордону на нове місце проживання;
    - які набули громадянства України і згідно з цим Законом підлягають приписці до призовних дільниць;
  - 2) на військовий облік військовозобов'язаних:
    - звільнені з військової служби в запас;
    - звільнені з альтернативної (невійськової) служби;
    - військовозобов'язані, які прибули з інших місцевостей (адміністративно-територіальних одиниць) України або з-за кордону на нове місце проживання;
    - звільнені зі служби начальницького та рядового складу Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної податкової адміністрації України; (Абзац п'ятий пункту 2 частини першої статті 37 із змінами, внесеними згідно з Законом N 1254-VI від 14.04.2009)
    - які набули громадянства України і згідно з цим Законом підлягають взяттю на облік військовозобов'язаних;
    - виключені з військового обліку Служби безпеки України;
    - які відповідно до статті 18 цього Закону звільнені від призову на строкову військову службу.
2. Взяттю на військовий облік військовозобов'язаних підлягають жінки, що належать до категорій, зазначених у частині одинадцятій статті 1 цього Закону.
3. Призовники та військовозобов'язані після прибуття до нового місця проживання зобов'язані в семиденний строк стати на військовий облік.
4. У воєнний час виїзд призовників і військовозобов'язаних з місця проживання без дозволу районного (міського) військового комісаріату забороняється.
5. Зняття з військового обліку призовників та військовозобов'язаних у військових комісаріатах (військовозобов'язаних Служби безпеки України у Центральному управлінні або регіональних органах Служби безпеки України) підлягають громадяни України: (Абзац перший частини п'ятої статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2926-VI від 13.01.2011)
  - 1) з військового обліку призовників:
    - які вибувають в іншу місцевість (адміністративно-територіальну одиницю) України до нового місця проживання;
    - які вибувають на строк більше трьох місяців за межі України;
    - які взяті згідно з рішеннями комісії з питань приписки або призовної комісії на облік військовозобов'язаних;
    - які отримали військові звання офіцерського складу після проходження військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу;
  - 2) з військового обліку військовозобов'язаних:
    - які вибувають в іншу місцевість (адміністративно-територіальну одиницю) України до нового місця проживання;

- які після проходження строкової військової служби прийняті на військову службу до інших військових формувань або на службу в органи внутрішніх справ, податкової міліції, в органи і підрозділи цивільного захисту, в Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України та в Державну кримінально-виконавчу службу України; (Абзац третій пункту 2 частини п'ятої статті 37 із змінами, внесеними згідно з Законами N 1254-VI від 14.04.2009, N 3353-VI від 12.05.2011)
  - які вибули на строк більше трьох місяців за межі України;
  - в інших випадках за рішенням Міністерства оборони України.
6. Виключенню з військового обліку у районних (міських) військових комісаріатах (військовозобов'язаних Служби безпеки України у Центральному управлінні або регіональних органах Служби безпеки України) підлягають громадяни України, які: (Абзац перший частини шостої статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2926-VI від 13.01.2011)
- 1) призвані чи прийняті на військову службу або направлені для проходження альтернативної (невійськової) служби;
  - 2) проходять військову службу (навчання) у вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів;
  - 3) визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до військової служби з виключенням з військового обліку;
  - 4) досягли граничного віку перебування в запасі;
  - 5) припинили громадянство України;
  - 6) були раніше засуджені до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину;
  - 7) направлені для відбування покарання до установ виконання покарань або до яких застосовано примусові заходи медичного характеру;
  - 8) не отримали до 40-річного віку військово-облікової або спорідненої з нею спеціальності;
  - 9) померли.
7. Взяття на військовий облік військовозобов'язаних Служби безпеки України здійснюється з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про Службу безпеки України». (Стаття 37 доповнено частиною сьомою згідно із Законом N 2926-VI від 13.01.2011)

Стаття 38. Обов'язки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, посадових осіб, призовників і військовозобов'язаних щодо виконання правил військового обліку

1. В адміністративно-територіальних одиницях, де немає військових комісаріатів, відповідні органи місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ та організацій, у тому числі навчальних закладів, незалежно від підпорядкування і форм власності зобов'язані на вимогу військових комісаріатів сповіщати призовників і військовозобов'язаних про їх виклик до військових комісаріатів, забезпечувати своєчасне прибуття за цим викликом, у семиденний строк повідомляти районні (міські) військові комісаріати про прийняття на роботу (навчання) та звільнення з роботи (навчання) призовників і військовозобов'язаних.
2. Органи виконавчої влади, що здійснюють реєстрацію місця проживання чи перебування осіб, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад зобов'язані: (Абзац перший частини другої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1276-VI від 16.04.2009)
здійснювати реєстрацію (зняття з реєстрації) місця проживання чи перебування призовників і військовозобов'язаних лише в разі наявності в їх військово-облікових документах позначок військових комісаріатів відповідно про зняття з військового обліку або про перебування на вій-

ськовому обліку за місцем проживання, а також повідомляти про місцеперебування призовників і військовозобов'язаних за запитом військових комісаріатів; (Абзац другий частини другої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1276-VI від 16.04.2009)

надавати районним (міським) військовим комісаріатам допомогу у прийнятті допризовників на військовий облік, проведенні призову громадян на військову службу (збори), контролю за виконанням ними правил військового обліку та виявленні громадян із числа призовників і військовозобов'язаних, які порушують ці правила.

3. Органи внутрішніх справ у встановленому законом порядку зобов'язані проводити розшук, затримання і доставку до військових комісаріатів громадян, які ухиляються від виконання військового обов'язку, надсилати у двотижневий строк до військових комісаріатів або органів місцевого самоврядування, що ведуть військовий облік, відомості про випадки виявлення громадян, які не перебувають, проте повинні перебувати на військовому обліку, а також відомості про осіб, які отримали громадянство України і повинні бути взяті на військовий облік.
4. Органи реєстрації актів громадянського стану зобов'язані в семиденний строк повідомити районні (міські) військові комісаріати про зміну призовниками і військовозобов'язаними прізвища, імені та по батькові, одруження (розлучення), випадки реєстрації смерті призовників або військовозобов'язаних та вилучення військово-облікових документів, пільгових посвідчень, а також інші дані.
5. Органи дізнання та досудового слідства зобов'язані в семиденний строк повідомити районні (міські) військові комісаріати про призовників, щодо яких ведеться дізнання або досудове слідство, а суди – про призовників, кримінальні справи стосовно яких розглядаються судом, а також про вироки щодо призовників і військовозобов'язаних, які набрали законної сили.
6. Посвідчення про приписку призовників, військові квитки військовозобов'язаних, засуджених до позбавлення волі, обмеження волі або арешту, надсилаються судами до відповідних районних (міських) військових комісаріатів.
7. Медико-соціальні експертні комісії зобов'язані в семиденний строк повідомити відповідні районні (міські) військові комісаріати про призовників і військовозобов'язаних, яких визнано інвалідами.
8. Керівники лікувальних закладів під час проведення призову зобов'язані у триденний строк повідомити відповідні районні (міські) військові комісаріати про громадян призовного віку, які перебувають на стаціонарному лікуванні.
9. Житлово-експлуатаційні організації, інші організації або підприємства та установи, що здійснюють експлуатацію будинків, а також власники будинків повинні своєчасно подавати необхідні відомості про призовників і військовозобов'язаних відповідним районним (міським) військовим комісаріатам, виконавчим комітетам сільських, селищних і міських рад, на які покладено ведення обліку призовників і військовозобов'язаних, стежити за виконанням призовниками і військовозобов'язаними правил військового обліку, а також сповіщати їх про виклик до військових комісаріатів.
10. Призовники та військовозобов'язані в разі зміни їх сімейного стану, стану здоров'я, адреси місця проживання (перебування), освіти, місця роботи і посади зобов'язані особисто в семиденний строк повідомити про це орган, де вони перебувають на військовому обліку.

ГЛАВА VII. ПРИЗОВ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ. ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ

Стаття 39. Призов на військову службу під час мобілізації. Демобілізація

1. Призов військовозобов'язаних на військову службу у зв'язку з мобілізацією та звільнення з військової служби у зв'язку з демобілізацією проводяться в порядку, визначеному Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».
(Частину другу статті 39 виключено на підставі Закону N 2926-VI від 13.01.2011)

ГЛАВА VIII. ПРАВОВИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ

Стаття 40. Гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни

1. Гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, забезпечуються відповідно до законів України «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» та іншими законами.
(Частина перша статті 40 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 41. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців, військовозобов'язаних, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та резервістів під час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві

Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців, військовозобов'язаних, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та резервістів під час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві здійснюється в порядку і на умовах, встановлених Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

(Стаття 41 в редакції Законів N 328-V від 03.11.2006, N 1834-VI від 21.01.2010)

ГЛАВА ІХ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІЙСЬКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК І ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Стаття 42. Відповідальність посадових осіб і громадян України

1. Керівники, інші посадові особи органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій незалежно від підпорядкування і форм власності та громадяни України, винні у порушенні порядку військового обліку, допризовної підготовки, приписки до призовних дільниць, призову на строкову військову службу, проходження зборів, мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності, прибуття за викликом до військового комісаріату, а також у вчиненні інших порушень законодавства про військовий обов'язок і військову службу, несуть відповідальність згідно із законом.
2. Районні (міські) військові комісаріати зобов'язані під час проведення приписки до призовних дільниць, призову на строкову військову службу та проходження зборів ознайомити громадян України з їх правами та обов'язками згідно з вимогами цього Закону.

ГЛАВА Х. ФІНАНСОВЕ І МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стаття 43. Фінансове і матеріальне забезпечення заходів, пов'язаних з організацією військової служби і виконанням військового обов'язку

1. Фінансове забезпечення заходів, пов'язаних з організацією військової служби і виконанням військового обов'язку, здійснюється за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України. Додаткове фінансування цих заходів може відбуватися за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством.

(Частина перша статті 43 в редакції Законів N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008, N 309-VI від 03.06.2008)

2. Центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування для проведення медичного огляду громадян, призову їх на військову службу, відправлення призваних осіб до військових частин, прийняття на військову службу за контрактом зобов'язані забезпечувати районні (міські) військові комісаріати необхідною кількістю технічних працівників та обслуговуючого персоналу, обладнаними призовними (збірними) пунктами, медикаментами, інструментарієм, медичним і господарським майном, автомобільним транспортом, а також забезпечувати здійснення охорони громадського порядку на призовних пунктах.
3. Для повного і якісного виконання планів проведення мобілізації в особливий період місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування разом з підприємствами, установами та організаціями незалежно від підпорядкування і форм власності та районними (міськими) військовими комісаріатами в мирний час утворюють дільниці для оповіщення і збору військовозобов'язаних, комплектують їх особовим складом із числа військовозобов'язаних без звільнення громадян від виконання основних обов'язків за місцем роботи та сприяють у набутті ними професійних навичок, а також забезпечують реалізацію інших заходів, пов'язаних з виконанням планів проведення мобілізації.
4. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують районні (міські) військові комісаріати службовими будинками, підсобними господарськими приміщеннями і приміщеннями для призовних пунктів (дільниць) згідно із законодавством.
(Частина четверта статті 43 в редакції Законів N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008, N 309-VI від 03.06.2008)
(Частину п'яту статті 43 виключено на підставі Законів N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008, N 309-VI від 03.06.2008)
6. За членами комісій з питань приписки до призовних дільниць, призовних та лікарських комісій при районних (міських) військових комісаріатах, лікарями і середнім медичним персоналом, технічними працівниками та обслуговуючим персоналом, які направляються для роботи на призовних дільницях і збірних пунктах під час взяття допризовників на військовий облік і призову громадян на військову службу або на збори для проведення медичного огляду і повторного огляду громадян, а також для відправлення призваних на збірні пункти, на весь час виконання цих обов'язків зберігаються займана посада та середній заробіток за основним місцем роботи.
7. Зазначеним у частині шостій цієї статті особам під час виконання цих обов'язків в іншій місцевості за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання Міністерства оборони України, відшкодовуються витрати, пов'язані з їх виїздом в іншу місцевість та у зворотному напрямку, наймом (піднаймом) житла, а також витрати на відрядження.

ГЛАВА XI. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІЙСЬКОВИЙ ОBOB'ЯЗОК ТА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Стаття 44. Контроль за дотриманням законодавства про військовий обов'язок та військову службу

1. Контроль за дотриманням законодавства про військовий обов'язок та військову службу державними органами, органами місцевого самоврядування, органами військового управління, підприємствами, установами і організаціями, їх посадовими особами здійснюється в порядку, визначеному Конституцією України, законами України «Про демократичний цивільний контр-

оль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та іншими законами.

Стаття 45. Нагляд за дотриманням законодавства про військовий обов'язок та військову службу

1. Нагляд за дотриманням законодавства про військовий обов'язок та військову службу державними органами, органами місцевого самоврядування, органами військового управління здійснюється в порядку, визначеному Конституцією України і законами України.

ГЛАВА XII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім частини першої статті 21, яка набирає чинності з 1 січня 2007 року.
2. Строки і порядок переходу на повне комплектування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, визначаються відповідними програмами розвитку Збройних Сил України та реформування інших військових формувань.
3. Повноваження Міністерства оборони України стосовно забезпечення виконання військового обов'язку, передбачені цим Законом, надаються також й іншим центральним органам виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями.
4. Громадяни України, звільнені від призову на строкову військову службу або яким було надано відстрочку від призову на строкову військову службу відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», користуються правом звільнення або відстрочки до закінчення строку їх дії або втрати щодо них підстав.
5. Громадяни України, які на день набрання чинності цим Законом проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, звільняються з військової служби після закінчення встановлених строків строкової військової служби, визначених Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу».
6. Контракти про проходження військової служби, які були укладені до набрання чинності цим Законом, діють протягом строку, на який вони були укладені.
7. За військовослужбовцями та військовозобов'язаними зберігається військове звання «рядовий», присвоєне до набрання чинності цим Законом.
8. Кабінету Міністрів України в шестимісячний термін з дня набрання чинності цим Законом:
  - підготувати та подати до Верховної Ради України пропозиції щодо приведення інших законів України у відповідність із цим Законом;
  - розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.
9. Запропонувати Президенту України розробити та привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.
10. До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 25 березня 1992 року N 2232-XII

Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 15, ст.188)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 1976-XII від 12.12.91, ВВР, 1992, N 15, ст.189)

(В редакції Закону N 437-XIV від 18.02.99, ВВР, 1999, N 15, ст.86)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1630-III від 06.04.2000, ВВР, 2000, N 25, ст.200

N 1720-IV від 18.05.2004, ВВР, 2004, N 35, ст.420

N 3108-IV від 17.11.2005, ВВР, 2006, N 1, ст.18

N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007, N 33, ст.442

N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Цей Закон визначає організаційно-правові засади альтернативної (невійськової) служби (далі – альтернативна служба), якою відповідно до Конституції України має бути замінене виконання військового обов'язку, якщо його виконання суперечить релігійним переконанням громадянина.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 2. Право на альтернативну службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю.

Стаття 3. Громадянин України, який проходить альтернативну службу, користується всіма соціально-економічними, політичними та особистими правами і свободами, за винятками, визначеними цим та іншими законами України, відповідно до Конституції України, і виконує всі обов'язки громадянина України.

За громадянином, який проходить альтернативну службу, зберігаються право на житлову площу, яку він займав до направлення на службу, черговість на одержання житла за місцем проживання і роботи, а також попередня робота (посада), яку він виконував (займав) до направлення на службу, а в разі її відсутності – інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою працівника, на іншому підприємстві, в установі, організації. Він користується переважним правом на залишення на роботі у разі скорочення чисельності або штату працівників протягом двох років з дня звільнення з альтернативної служби.

Стаття 4. На альтернативну службу направляються громадяни, які підлягають призову на строкову військову службу і особисто заявили про неможливість її проходження як такої, що суперечить їхнім релігійним переконанням, документально або іншим чином підтвердили істинність переконань та стосовно яких прийнято відповідні рішення.

Не підлягають направленню на альтернативну службу громадяни:

- звільнені відповідно до законодавства від призову на строкову військову службу;
- яким відповідно до законодавства надано відстрочку від призову на строкову військову службу (на строк дії відстрочки).

Громадянам, які звільняються з роботи у зв'язку з направленням для проходження альтернативної служби, виплачується вихідна допомога в розмірі двох мінімальних заробітних плат. (Статтю 4 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Стаття 5. Альтернативну службу громадяни проходять на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають у державній, комунальній власності або переважна частка у статутному фонді яких є в державній або комунальній власності, діяльність яких у першу чергу пов'язана із соціальним захистом населення, охороною здоров'я, захистом довкілля, будівництвом, житлово-комунальним та сільським господарством, а також у патронажній службі в організаціях Товариства Червоного Хреста України.

Види діяльності, якими можуть займатися громадяни, які проходять альтернативну службу, визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1630-III від 06.04.2000, в редакції Закону N 1720-IV від 18.05.2004)

Стаття 6. Строк альтернативної служби у півтора раза перевищує строк військової служби, встановлений для солдатів і сержантів, які проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях. Для осіб, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, строк альтернативної служби у півтора раза перевищує строк військової служби, встановлений для осіб, які мають відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень.

(Частина перша статті 6 в редакції Закону N 1720-IV від 18.05.2004)

Час перебування громадянина на альтернативній службі зараховується до його страхового стажу. Цей час також зараховується до безперервного стажу роботи і стажу роботи за спеціальністю за умови, якщо громадянин не пізніше ніж протягом трьох календарних місяців після звільнення з альтернативної служби приступить до роботи.

(Частина друга статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3108-IV від 17.11.2005)

Стаття 7. Для вирішення питань проходження альтернативної служби утворюються комісії у справах альтернативної служби (далі – комісії) України, Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські, а в разі необхідності – районні і міські комісії.

Положення про комісії у справах альтернативної служби затверджується Кабінетом Міністрів України.

Забезпечення діяльності комісій покладається на центральний орган виконавчої влади з питань праці та соціальної політики і його територіальні органи.

Стаття 8. Громадянин, направлений на альтернативну службу, не має права:

- ухилятися від проходження альтернативної служби;
- брати участь у страйках;
- займатися підприємницькою діяльністю;
- навчатися в закладах освіти, крім середніх або вищих закладів освіти з вечірньою або заочною формами навчання;
- відмовлятися від місця проходження альтернативної служби, визначеного комісією. (Частину першу статті 8 доповнено абзацом шостим згідно із Законом N 1720-IV від 18.05.2004)

Ухиленням від проходження альтернативної служби вважається:

- неприбуття без поважних причин на місце проходження альтернативної служби, зазначене у направленні, або прибуття із запізненням більше ніж на три календарні дні;
- самовільне припинення виконання службових обов'язків;
- несвоєчасне (пізніше ніж за п'ять календарних днів) повідомлення комісії про надання відпустки з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, а також про попередження власником або уповноваженим ним органом щодо звільнення у зв'язку з ліквідацією, реорганізацією або перепрофілюванням підприємства, установи, організації. (Абзац четвертий частини другої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1720-IV від 18.05.2004)

У разі ухилення громадянина від проходження альтернативної служби або вчинення інших дій, передбачених частиною першою цієї статті, комісія може скасувати своє рішення про направлення його на альтернативну службу, про що протягом п'яти календарних днів у письмовій формі повідомляє громадянина і військовий комісаріат, після чого громадянин підлягає призову на строкову військову службу на загальних підставах.

РОЗДІЛ II. ПОРЯДОК НАПРАВЛЕННЯ НА АЛЬТЕРНАТИВНУ СЛУЖБУ

Стаття 9. Для вирішення питання про направлення на альтернативну службу громадяни, зазначені у статті 2 цього Закону, після взяття на військовий облік, але не пізніше ніж за два календарні місяці до початку встановленого законодавством періоду проведення призову на строкову військову службу, особисто подають до комісії за місцем проживання мотивовану письмову заяву.

У разі призову на військові збори громадян, які після проходження строкової військової служби набули релігійних переконань і належать до діючих згідно із законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю, вони не пізніше семи календарних днів від дня одержання повістки військового комісаріату про призов на військові збори подають особисто до комісії заяву про звільнення від призову на ці збори.

Стаття 10. Комісія зобов'язана прийняти заяву про направлення на альтернативну службу або про звільнення від призову на військові збори та у письмовій формі повідомити громадянина про дату його явки на засідання комісії.

Стаття 11. Заява про направлення на альтернативну службу розглядається комісією протягом календарного місяця після її надходження до комісії в присутності громадянина, а заява про звільнення від призову на військові збори – протягом чотирнадцяти календарних днів.

Для явки на засідання комісії громадянин звільняється від навчання, а також від роботи із збереженням середньомісячного заробітку.

Підставою для відмови громадянину в направленні на альтернативну службу або звільненні від призову на військові збори є:

- несвоєчасне подання заяви про направлення на альтернативну службу або звільнення від призову на військові збори;
- відсутність підтверджень щодо істинності релігійних переконань;
- неявка громадянина без поважних причин на засідання комісії. (Частина третя статті 11 в редакції Закону N 1720-IV від 18.05.2004)

Відмова у направленні на альтернативну службу або звільненні від призову на військові збори із інших підстав, ніж передбачені у частині третій цієї статті, забороняється.

Про відмову у направленні на альтернативну службу або звільненні від призову на військові збори комісія сповіщає громадянина у письмовій формі.

Стаття 12. Рішення про направлення громадянина на альтернативну службу або звільнення від призову на військові збори приймається комісією у разі встановлення істинності релігійних переконань і видається заявникові.

Направлення для проходження альтернативної служби видається громадянину після проходження призовної комісії.

РОЗДІЛ III. ПРОХОДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ СЛУЖБИ

Стаття 13. Громадяни проходять альтернативну службу відповідно до цього Закону, Положення про порядок проходження альтернативної служби, яке затверджується Кабінетом Міністрів України, та інших нормативно-правових актів України.

Громадяни проходять альтернативну службу переважно в межах населеного пункту за місцем проживання або у місцевості, звідки вони мають можливість щоденно повертатися до місця проживання.

У разі проходження громадянином альтернативної служби не за місцем проживання, а в місцевості, звідки він не має можливості щоденно повертатися до місця проживання, власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган зобов'язаний надати громадянину з дня початку служби місце в гуртожитку або інше впорядковане тимчасове житло.

Конкретне місце проходження альтернативної служби визначається комісією.

Комісія може змінити місце проходження альтернативної служби громадянина з урахуванням суспільних потреб.

Стаття 14. Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган зобов'язаний забезпечити громадянина зазначеною у направленні для проходження альтернативної служби роботою і протягом п'яти календарних днів повідомити про це відповідну комісію.

Стаття 15. Трудові відносини між громадянином, який проходить альтернативну службу, та підприємством, установою, організацією здійснюються на підставі письмового строкового трудового договору і регулюються законодавством про працю, за винятками, передбаченими цим Законом.

Громадянин, який проходить альтернативну службу, не може призначатися на посади, що передбачають виконання функцій представників органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків.

Стаття 16. Строк альтернативної служби починається з дня початку роботи на підприємстві, в установі, організації, визначеного наказом про прийняття на роботу.

(Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1720-IV від 18.05.2004)

У разі направлення громадянина для проходження альтернативної служби не за місцем проживання, а в місцевість, звідки він не може щоденно повертатися до місця проживання, строк альтернативної служби визначається з урахуванням часу, необхідного для переїзду до місця служби та у зворотному напрямку.

До строку альтернативної служби зараховуються: відпустка (відпустки) з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, відпустка у зв'язку з навчанням у вечірніх або заочних закладах освіти, час перебування під адміністративним арештом, прогулів та скорочення тривалості робочого часу. При цьому строк альтернативної служби продовжується на невідпрацьований час.

У трудовому договорі при визначенні режиму праці та відпочинку враховуються, якщо це можливо, особливості віросповідання стосовно роботи у вихідні дні без зменшення кількості встановлених робочих днів.

Під час проходження альтернативної служби громадянину надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю п'ятнадцять календарних днів. За перший рік альтернативної служби відпустка надається після відпрацьованих одинадцяти календарних місяців. За бажанням громадянина відпустка без збереження заробітної плати із зарахуванням до строку проходження альтернативної служби може бути надана йому у разі смерті дружини, батька, матері (вітчима, мачухи), дитини (пасинка, падчірки), рідних брата, сестри тривалістю до семи календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця поховання та назад, а у разі хвороби перелічених осіб, які за висновком медичного закладу потребують постійного стороннього догляду, – тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більше тридцяти календарних днів.

Стаття 17. Професійна підготовка та перепідготовка громадян здійснюються в індивідуальному порядку безпосередньо на підприємстві, в установі, організації, де вони проходять альтернативну службу.

Стаття 18. Під час проходження альтернативної служби громадянин має право звернутися до комісії з мотивованою заявою щодо зміни місця проходження служби, а також дострокового звільнення з неї на підставах, передбачених цим Законом.

У разі самовільного припинення або систематичного невиконання без поважних причин покладених на громадянина службових обов'язків власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган має право звернутися до комісії з клопотанням про дострокове розірвання трудового договору.

Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган не має права в односторонньому порядку достроково розірвати трудовий договір з громадянином, який проходить альтернативну службу.

(Статтю 18 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 1720-IV від 18.05.2004)

Стаття 19. У разі ліквідації, реорганізації або перепрофілювання підприємства, установи, організації, де громадянин проходить альтернативну службу, власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган зобов'язаний повідомити комісію не пізніше ніж за два календарні місяці про дострокове розірвання трудового договору, а в разі виникнення потреби в наданні відпустки з ініціативи адміністрації або скороченні тривалості робочого часу – протягом п'яти календарних днів.

(Стаття 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1720-IV від 18.05.2004)

РОЗДІЛ IV. ПРИПИНЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ СЛУЖБИ

Стаття 20. Альтернативна служба припиняється у разі закінчення строку її проходження або достроково за рішенням комісії.

Рішення комісії щодо дострокового припинення альтернативної служби є обов'язковим як для власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу, так і для громадянина.

Стаття 21. Альтернативна служба достроково припиняється у разі:

- призову громадянина на строкову військову службу за власним бажанням;
- визнання громадянина непридатним за станом здоров'я для подальшого проходження військової служби на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;
- виникнення у громадянина права на відстрочку внаслідок зміни сімейних обставин, передбаченого законодавством про військовий обов'язок і військову службу;
- засудження громадянина до позбавлення волі;
- порушення вимог статті 8 цього Закону.

Стаття 22. У разі призову громадянина на строкову військову службу у зв'язку з ухиленням від проходження альтернативної служби строк альтернативної служби до строку військової служби не зараховується.

У разі, коли громадянина призвано на строкову військову службу за його власним бажанням, строк альтернативної служби зараховується до строку військової служби із розрахунку півтора місяці альтернативної служби за один місяць строкової військової служби.

Стаття 23. Громадянин після звільнення з альтернативної служби протягом п'яти календарних днів зобов'язаний стати на облік у військовому комісаріаті за місцем проживання. У такий же строк громадянин стає на облік і у разі зміни місця проживання.

(Стаття 23 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1720-IV (1720-15) від 18.05.2004)

Стаття 24. Громадяни, які пройшли альтернативну службу, на військові збори не призиваються. У разі необхідності зазначені громадяни та громадяни, які за релігійними переконаннями звільнені комісією від призову на військові збори, можуть бути направлені для ліквідації наслідків аварії, катастрофи чи стихійного лиха не більше ніж три рази (щоразу на строк до шести календарних місяців) у межах віку, встановленого для проходження військової служби в запасі. Питання трудових відносин за основним місцем роботи у таких випадках регулюються законодавством про військовий обов'язок і військову службу.

Стаття 25. Рішення комісії можуть бути оскаржені до комісії вищого рівня або суду.

РОЗДІЛ V. КОНТРОЛЬ ЗА ПРОХОДЖЕННЯМ ГРОМАДЯНАМИ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ СЛУЖБИ

Стаття 26. Контроль за організацією альтернативної служби здійснюється комісіями у справах альтернативної служби.

Стаття 27. Контроль за додержанням власниками підприємств, установ та організацій або уповноваженими ними органами законодавства про працю під час проходження громадянами України альтернативної служби здійснюється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з державного нагляду за додержанням законодавства про працю.

(Закон доповнено розділом V згідно із Законом N 1720-IV від 18.05.2004)

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 12 грудня 1991 року N 1975-XII

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 44, ст.416)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 3544-XII від 21.10.93, ВВР, 1993, N 44, ст.417)

(В редакції Закону N 644-XIV від 13.05.99, ВВР, 1999, N 27, ст.221)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 860-IV від 22.05.2003, ВВР, 2003, N 37, ст.300)

(В редакції Закону N 2435-IV від 02.03.2005, ВВР, 2005, N 16, ст.255)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами N 2433-VI від 06.07.2010, ВВР, 2010, N 46, ст.538 N 2926-VI від 13.01.2011, ВВР, 2011, N 31, ст.303)

Цей Закон встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності (далі – підприємства, установи і організації), повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення основних термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- мобілізаційна підготовка – комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту (далі – Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період; (Абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2926-VI від 13.01.2011)
- система управління мобілізаційною підготовкою – складова частина загальної системи управління державою, яка спрямовує діяльність органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій на підготовку систем управління, засобів зв'язку, інформаційного забезпечення, а також фінансових і матеріально-технічних ресурсів, підприємств, установ і організацій до проведення мобілізації;
- мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано;
- особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту

- введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій;
- демобілізація – комплекс заходів, рішення про порядок і терміни проведення яких приймає Президент України, спрямованих на планомірне переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на роботу і функціонування в умовах мирного часу, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати мирного часу;
  - мобілізаційний план – сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення заходів щодо мобілізаційного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, системи забезпечення життєдіяльності населення на функціонування в умовах особливого періоду;
  - мобілізаційні завдання (замовлення) – окремі вимоги мобілізаційного плану щодо номенклатури, обсягів виробництва необхідної продукції, утворення і підготовки до розгортання спеціальних формувань, а також затверджені в установленому порядку першочергові заходи мобілізаційної підготовки, які доводяться для виконання до центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування. До підприємств, установ і організацій, що залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), мобілізаційні завдання (замовлення) доводяться на підставі затверджених основних показників мобілізаційного плану і договорів (контрактів), що укладаються в порядку, передбаченому законодавством; (Абзац восьмий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2433-VI від 06.07.2010)
  - спеціальні формування – утворені в мирний час у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, підприємствами, установами і організаціями згідно з штатами і табелями до штатів автомобільні, авіаційні, водні, залізничні, медичні та інші формування, які після відповідної підготовки передаються під час мобілізації у встановленому порядку до Збройних Сил України, інших військових формувань для задоволення їх потреб, а також утворені відповідними центральними органами виконавчої влади – для забезпечення потреб галузей національної економіки;
  - основні показники мобілізаційного плану – розрахункові потреби держави на особливий період, сформовані в натуральному і вартісному обчисленні, для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення;
  - мобілізаційні потужності – виробничі потужності підприємств, установ і організацій, які створюються в мирний час для виробництва продукції і задоволення інших потреб держави в особливий період. Мобілізаційні потужності не підлягають приватизації, у тому числі в разі ліквідації підприємств, установ, організацій. Рішення щодо передачі мобілізаційних потужностей іншим підприємствам, установам і організаціям приймаються органами виконавчої влади, іншими державними органами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Стаття 2. Правова основа мобілізаційної підготовки та мобілізації

Правовою основою мобілізаційної підготовки та мобілізації є Конституція України, Закон України «Про оборону України», цей та інші закони України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти.

Стаття 3. Основні принципи і зміст мобілізаційної підготовки та мобілізації

1. Мобілізаційна підготовка та мобілізація є складовими частинами комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави, за винятком цільової мобілізації.

2. Мобілізаційна підготовка та мобілізація здійснюються на основі таких принципів:
  - централізоване керівництво;
  - завчасність;
  - плановість;
  - комплексність і погодженість;
  - персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;
  - додержання прав підприємств, установ і організацій та громадян;
  - гарантована достатність;
  - наукова обґрунтованість;
  - фінансова забезпеченість.
3. Зміст мобілізаційної підготовки становить:
  - правове регулювання у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації;
  - наукове і методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації;
  - визначення умов діяльності та підготовка органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій до роботи в умовах особливого періоду;
  - розроблення мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;
  - підготовка Збройних Сил України, інших військових формувань до проведення мобілізації;
  - підготовка національної економіки та її галузей до переведення і функціонування в умовах особливого періоду;
  - підготовка єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій до функціонування в умовах особливого періоду;
  - створення, розвиток та утримання мобілізаційних потужностей для задоволення потреб держави в особливий період;
  - утворення і підготовка до розгортання спеціальних формувань;
  - створення мобілізаційного резерву;
  - створення та утримання страхового фонду проектної, конструкторської і технологічної документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
  - підготовка й утримання в належному стані техніки та об'єктів, призначених для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням;
  - забезпечення готовності системи управління державою до функціонування в особливий період;
  - планування і підготовка до нормованого (у разі необхідності) забезпечення населення продовольчими та непродовольчими товарами, медичним обслуговуванням, послугами зв'язку, транспорту, комунальними та побутовими послугами;
  - військовий облік військовозобов'язаних і призовників;
  - підготовка та накопичення військово-навчених людських ресурсів військовозобов'язаних і призовників за військово-обліковими спеціальностями для комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань під час мобілізації;
  - бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час;

- підготовка керівного складу органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій, підприємств, установ і організацій до дій у разі мобілізації;
  - підвищення кваліфікації з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації керівників органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, працівників відповідних мобілізаційних підрозділів і працівників з питань мобілізаційної роботи;
  - проведення військово-економічних мобілізаційних навчань і тренувань;
  - перевірка та оцінка стану мобілізаційної готовності національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України;
  - міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки;
  - підготовка фінансової системи держави до функціонування в умовах особливого періоду;
  - розробка і підготовка до запровадження стандартів особливого періоду;
  - планування і підготовка до технічного прикриття в особливий період об'єктів, споруд та транспортних магістралей оборонного і важливого загальнодержавного значення;
  - доведення основних показників мобілізаційного плану, укладання договорів (контрактів) на виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень), поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг в особливий період;
  - підготовка транспортної системи до забезпечення мобілізації;
  - підготовка до перерозподілу трудових ресурсів в особливий період;
  - інформаційне забезпечення;
  - підготовка до переведення редакцій друкованих засобів масової інформації і телерадіоорганізацій до роботи під час мобілізації та у воєнний час.
4. Зміст мобілізації становить:
- переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України на роботу в умовах особливого періоду;
  - переведення Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Стаття 4. Організація і порядок проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації

1. Організація і порядок проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації визначаються цим Законом, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.
2. Загальна мобілізація проводиться одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.
3. Часткова мобілізація може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися певної частини національної економіки, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

4. З метою ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф у мирний час може проводитися цільова мобілізація.
5. Вид, обсяги, порядок і строк проведення мобілізації визначаються Президентом України в рішенні про її проведення.
6. Рішення про проведення відкритої мобілізації має бути негайно оголошене через засоби масової інформації.
7. Рішення про проведення прихованої мобілізації доводиться до органів державної влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій по закритих каналах оповіщення в порядку, який визначається Президентом України.
8. З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає особливий період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.
9. Загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки і мобілізації держави здійснюється Президентом України; організаційне керівництво мобілізаційною підготовкою і мобілізацією в Україні – Кабінетом Міністрів України; координація діяльності органів виконавчої влади з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації здійснюється Радою національної безпеки і оборони України.

Безпосереднє керівництво щодо реалізації заходів з мобілізаційної підготовки і мобілізації здійснюється в центральних органах виконавчої влади, інших державних органах їх керівниками, а в Збройних Силах України, інших військових формуваннях – центральними органами управління відповідних військових формувань.

Організація безпосередньої реалізації заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації на відповідній території чи сприяння їх виконанню здійснюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад.

10. Порядок створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей визначається Кабінетом Міністрів України.
11. Порядок утворення спеціальних формувань, склад, мета, а також порядок їх передачі до Збройних Сил України та інших військових формувань під час проведення мобілізації визначаються Кабінетом Міністрів України.
12. Функції щодо координації планування, методологічного, методичного, наукового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в органах виконавчої влади, інших державних органах, національній економіці здійснюються центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики, якщо інше не передбачено законом.
13. Здійснення контролю за станом мобілізаційної підготовки та рівнем мобілізаційної готовності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), забезпечується керівником відповідного органу державної влади, іншого державного органу, органу місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій.

Порядок здійснення контролю за станом мобілізаційної підготовки та рівнем мобілізаційної готовності органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), визначається Кабінетом Міністрів України.

14. Співробітництво з іншими державами у сфері мобілізаційної підготовки здійснюється відповідно до міжнародних договорів України.

Стаття 5. Мобілізаційні підрозділи

1. Організація здійснення заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації і контроль за здійсненням цих заходів в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які мають мобілізаційні завдання (замовлення), покладаються на їх мобілізаційні підрозділи або призначених працівників з питань мобілізаційної роботи.
2. Мобілізаційні підрозділи (працівники з питань мобілізаційної роботи) є складовою частиною системи управління мобілізаційною підготовкою.
3. Структура і штати мобілізаційних підрозділів центральних і місцевих органів виконавчої влади визначаються з урахуванням характеру та обсягу мобілізаційної роботи керівником відповідного органу виконавчої влади в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
4. Структура і штати мобілізаційних підрозділів інших державних органів визначаються їх керівниками з урахуванням характеру та обсягу мобілізаційної роботи.
5. Мобілізаційні підрозділи (посади працівників з питань мобілізаційної роботи) у структурі виконавчих органів сільських, селищних, міських рад утворюються рішеннями відповідних рад.
Чисельність працівників мобілізаційних підрозділів (працівників з питань мобілізаційної роботи) органів місцевого самоврядування визначають сільські, селищні, міські ради, а підприємств, установ і організацій – їх керівники за погодженням з відповідними центральними або місцевими органами виконавчої влади з урахуванням сфери діяльності, характеру та обсягу мобілізаційної роботи.
6. Мобілізаційні підрозділи та працівники з питань мобілізаційної роботи підпорядковуються безпосередньо керівникам відповідних органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій.
7. Забороняється об'єднання мобілізаційних підрозділів органів державної влади, інших державних органів з іншими структурними підрозділами цих органів та сумісництво працівників з питань мобілізаційної роботи, а також покладання на них функцій, які не пов'язані з розв'язанням поточних проблем мобілізаційної підготовки.
8. Порядок утворення, функції, права та обов'язки мобілізаційних підрозділів органів державної влади, інших державних органів, а також функції, права та обов'язки працівників з питань мобілізаційної роботи визначаються відповідно до цього Закону в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 6. Військово-транспортний обов'язок

1. Військово-транспортний обов'язок установлюється з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами і технікою і поширюється на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи і організації, які забезпечують експлуатацію транспортних засобів, а також на громадян – власників транспортних засобів.
2. Порядок виконання військово-транспортного обов'язку, а також порядок відшкодування державою відповідно вартості майна чи збитків, яких зазнають центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, а також громадяни внаслідок примусового вилучення чи відчуження транспортних засобів в особливий період, визначається законом.

Стаття 7. Фінансування мобілізаційної підготовки та мобілізації

1. Фінансування мобілізаційної підготовки здійснюється відповідно за рахунок коштів державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ і організацій.
2. З державного бюджету відповідно до закону фінансуються заходи та роботи з мобілізаційної підготовки, які мають загальнодержавне значення.
3. З місцевих бюджетів фінансуються заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення.
4. За рахунок коштів підприємств, установ і організацій фінансуються заходи та роботи з мобілізаційної підготовки, що здійснюються за ініціативою самих підприємств, установ і організацій згідно з мобілізаційними планами.
5. Видатки на здійснення заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації провадяться відповідно до вимог Бюджетного кодексу України (2542-14) та інших нормативно-правових актів.

Стаття 8. Стимулювання заходів з мобілізаційної підготовки

1. Амортизаційні відрахування на законсервовані мобілізаційні потужності, які не використовуються в поточному виробництві, а також на законсервовану техніку та транспортні засоби мобілізаційного призначення, які не експлуатуються, не здійснюються.
2. Порядок оплати робіт з мобілізаційної підготовки, які в мирний час проводяться підприємствами, установами і організаціями та громадянами, передбачається договорами (контрактами), укладеними з ними в порядку, передбаченому законами України, що регулюють питання закупівлі товарів і послуг для державних потреб.

Стаття 9. Захист інформації про мобілізаційну підготовку та мобілізацію

Організація робіт і захист інформації про мобілізаційну підготовку та мобілізацію здійснюються відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю» та інших нормативно-правових актів.

РОЗДІЛ III. ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ, ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ, КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ*Стаття 10. Верховна Рада України*

Верховна Рада України відповідно до Конституції України здійснює законодавче регулювання питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, визначає відповідні видатки з Державного бюджету України, затверджує протягом двох днів з моменту звернення Президента України укази про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію.

Стаття 11. Президент України

Відповідно до повноважень, визначених Конституцією України, Президент України:

- здійснює загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації держави;
- визначає мету, завдання, вид, обсяги, порядок і строки проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- забезпечує через Раду національної безпеки і оборони України координацію діяльності органів виконавчої влади, інших державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- визначає структуру та затверджує мобілізаційний план України на особливий період, Положення про мобілізаційну підготовку Збройних Сил України, інших військових формувань, Положення про порядок проведення мобілізації в Україні;

- надає (позбавляє) право на звільнення від призову на військову службу в разі мобілізації та у воєнний час громадянам або окремим категоріям громадян;
- визначає порядок оголошення мобілізації;
- приймає рішення про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію та про демобілізацію із внесенням їх на затвердження Верховною Радою України;
- встановлює режим роботи органів державної влади, інших державних органів під час мобілізації та у воєнний час;
- видає акти з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Стаття 12. Кабінет Міністрів України

Кабінет Міністрів України:

- здійснює заходи з організації забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні в межах своїх повноважень, видає акти з цих питань;
- організовує розроблення проекту мобілізаційного плану України на особливий період та подає його на затвердження Президентові України;
- організовує наукове, методологічне, методичне та інформаційне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- розробляє проекти актів, які мають бути введені в дію під час мобілізації та у воєнний час;
- затверджує Положення про мобілізаційну підготовку національної економіки України;
- визначає порядок управління національною економікою України та заходи із забезпечення її функціонування в особливий період;
- визначає і затверджує основні показники мобілізаційного плану національної економіки та мобілізаційні завдання (замовлення) центральним і місцевим органам виконавчої влади, іншим державним органам, Раді міністрів Автономної Республіки Крим на особливий період;
- визначає джерела і порядок фінансування заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- створює мобілізаційний резерв матеріально-технічних і сировинних ресурсів;
- встановлює порядок розбронювання матеріальних цінностей мобілізаційного резерву, а також порядок їх відпуску в особливий період;
- встановлює порядок створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей;
- організовує роботу, пов'язану із створенням страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
- розробляє проекти довготермінових державних програм формування страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
- погоджує довготермінові та річні програми мобілізаційної підготовки державних органів, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя;
- визначає порядок укладання договорів (контрактів) на виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень), зокрема на поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг, у тому числі щодо поставки готової продукції, забезпечення виконання зазначених завдань (замовлень) матеріально-технічними ресурсами, а також щодо їх фінансування;

- визначає порядок передачі органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування мобілізаційних завдань (замовлень) підприємств, установ і організацій, які підлягають ліквідації (реорганізації), іншим підприємствам, установам і організаціям, що залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- визначає і затверджує ліміти та норми відчуження транспортних засобів і техніки на період мобілізації та у воєнний час;
- під час оголошення мобілізації здійснює контроль у межах своїх повноважень за здійсненням заходів щодо переведення Збройних Сил України, інших військових формувань на організацію і штати воєнного часу;
- організовує в разі оголошення мобілізації переведення національної економіки на функціонування в умовах особливого періоду;
- організовує бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час;
- організовує роботу і взаємодію центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, інших державних органів у питаннях мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- визначає порядок проведення перевірок стану та оцінки мобілізаційної готовності національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, адміністративно-територіальних одиниць України;
- здійснює контроль за мобілізаційною підготовкою в Україні в межах своїх повноважень та проводить кадрову політику щодо мобілізаційних підрозділів (працівників з питань мобілізаційної роботи);
- встановлює статистичну звітність у сфері мобілізаційної підготовки, щорічно доповідає Президенту України про стан мобілізаційної готовності держави;
- у разі необхідності ініціює питання про надання пільг підприємствам, установам і організаціям, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення);
- розробляє порядок відшкодування державою вартості майна, яке було примусово відчужено у підприємств, установ і організацій у зв'язку з виконанням ними мобілізаційних завдань (замовлень) в особливий період та громадян, які надають в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, що є їх власністю, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням;
- планує і проводить військово-економічні мобілізаційні навчання та тренування;
- організовує підвищення кваліфікації з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації керівників органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;
- визначає порядок утворення і підготовки до розгортання спеціальних формувань;
- забезпечує виконання законів України, інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- організовує виконання зобов'язань за міжнародними договорами України про співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки;
- організовує міждержавну кооперацію з питань військово-технічного співробітництва у сфері мобілізаційної підготовки.

Стаття 13. Повноваження центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики

Центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики:

- здійснює методологічне та методичне забезпечення мобілізаційної підготовки національної економіки;
- проводить аналіз економічного і військово-економічного потенціалів національної економіки;
- здійснює координацію планування, методологічне забезпечення розроблення проектів мобілізаційних планів та довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки в органах виконавчої влади, інших державних органах;
- бере участь у розробленні проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- координує роботу щодо створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей;
- координує роботу щодо створення мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів;
- організовує наукове забезпечення заходів мобілізаційної підготовки національної економіки та формує завдання для проведення наукових досліджень з цих питань;
- розробляє і подає Кабінету Міністрів України проект мобілізаційного плану національної економіки України на особливий період;
- бере участь у формуванні бюджету держави на особливий період;
- аналізує стан мобілізаційної готовності національної економіки України, подає щорічну доповідь Кабінету Міністрів України;
- узагальнює потреби Збройних Сил України та інших військових формувань і розробляє мобілізаційні завдання (замовлення) виходячи з економічних можливостей держави;
- визначає потреби (обсяги) центральних і місцевих органів виконавчої влади у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки для їх включення до проекту Державного бюджету України на відповідний рік;
- розробляє критерії оцінок рівнів та здійснює контроль за станом мобілізаційної готовності національної економіки України та підприємств, установ і організацій, яким встановлені мобілізаційні завдання (замовлення);
- зводить баланс та проводить економічний аналіз основних показників розвитку національної економіки на особливий період;
- бере участь у розробленні проектів державних програм економічного і соціального розвитку України з метою урахування мобілізаційних потреб держави;
- координує роботу щодо підготовки пропозицій до проектів державних програм економічного і соціального розвитку України в частині мобілізаційної підготовки;
- координує роботу з утворення та підготовки спеціальних формувань, призначених для передачі до Збройних Сил України та інших військових формувань під час проведення мобілізації;
- здійснює контроль за виконанням довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки національної економіки;
- організовує бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, забезпечує надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

- бере участь в узагальненні практики застосування актів законодавства з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України.

Стаття 14. Повноваження Міністерства оборони України

1. Міністерство оборони України:

- організовує планування, методологічне, методичне, наукове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах України;
- організовує в мирний час накопичення в непорушному запасі та мобілізаційному резерві Збройних Сил України озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів, продовольства, речового та іншого майна, забезпечує створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення і створення резерву військово-навчених ресурсів на період мобілізації та на воєнний час;
- забезпечує проведення мобілізації та демобілізації у Збройних Силах України і бере участь у забезпеченні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях;
- забезпечує формування військово-технічної політики та пропозицій щодо мобілізаційних завдань (замовлень) на створення, виробництво та ремонт озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів;
- здійснює контроль за станом мобілізаційної готовності у Збройних Силах України та за підготовкою підприємств, установ і організацій до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань;
- бере участь у розробленні проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах України, інших військових формуваннях;
- укладає в установленому порядку договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ним до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), і підприємствами, які здійснюють поставку військової продукції;
- подає до Кабінету Міністрів України проект мобілізаційного плану Збройних Сил України, інших військових формувань;
- подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо потреб Збройних Сил України на особливий період, інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання, виходячи з економічних можливостей держави;
- бере участь у плануванні мобілізаційної підготовки у відповідних центральних органах виконавчої влади (за сферою їх управління чи галуззю національної економіки).

2. Міністерство оборони України через Генеральний штаб Збройних Сил України:

- розробляє схему мобілізаційного розгортання Збройних Сил України та спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до Збройних Сил України, а також організовує розроблення схеми мобілізаційного розгортання інших військових формувань та спеціальних формувань, призначених для передачі до інших військових формувань під час мобілізації;
- розробляє проект мобілізаційного плану Збройних Сил України, інших військових формувань;
- планує і здійснює методологічне, методичне та наукове забезпечення мобілізаційної підготовки Збройних Сил України, інших військових формувань;

- планує в мирний час накопичення в непорушному запасі та мобілізаційному резерві Збройних Сил України озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів, продовольства, речового та іншого майна і створення резерву військово-навчених людських ресурсів на період мобілізації та на воєнний час;
- визначає потреби Збройних Сил України на особливий період, узагальнює потреби інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання, виходячи з економічних можливостей держави;
- бере участь у формуванні військово-технічної політики;
- готує пропозиції щодо мобілізаційних завдань (замовлень) на створення, виробництво та ремонт озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів;
- разом з центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування забезпечує функціонування
- системи військового обліку громадян;
- розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах України, інших військових формуваннях;
- планує і здійснює заходи щодо мобілізації та демобілізації у Збройних Силах України; бере участь у проведенні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях;
- розробляє штати і табелі до штатів оснащення матеріально-технічними засобами спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до Збройних Сил України; бере участь у розробленні штатів і табелів до штатів щодо оснащення матеріально-технічними засобами спеціальних формувань, призначених для передачі до інших військових формувань під час мобілізації;
- бере участь в укладанні в установленому порядку договорів (контрактів) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ним до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), і підприємствами, які здійснюють поставку військової продукції;
- планує і організовує підготовку та перепідготовку військовозобов'язаних.

Стаття 15. Повноваження інших центральних органів виконавчої влади та інших державних органів

Центральні органи виконавчої влади та інші державні органи:

- розробляють мобілізаційні плани, довготермінові і річні програми мобілізаційної підготовки у відповідних сферах управління та галузях національної економіки;
- здійснюють методологічне, методичне і наукове забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації у відповідній сфері управління та галузі національної економіки;
- планують, організовують і контролюють мобілізаційну підготовку у відповідній сфері управління, галузі національної економіки та здійснюють заходи щодо переведення її на функціонування в умовах особливого періоду;
- забезпечують державне регулювання мобілізаційної підготовки у відповідній сфері управління та галузі національної економіки, керують мобілізаційною підготовкою підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- визначають у відповідній сфері управління, галузі національної економіки можливості щодо задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, національної економіки та забезпечення життєдіяльності населення в умовах особливого періоду;

- визначають потреби (обсяги) у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки;
- утворюють мобілізаційні підрозділи;
- здійснюють заходи щодо забезпечення виконання мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки у відповідній сфері управління та галузі національної економіки;
- доводять (встановлюють) мобілізаційні завдання (замовлення) до підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень); (Абзац десятий статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2433-VI від 06.07.2010)
- укладають договори (контракти) про виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- забезпечують виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень) відповідно до укладених договорів (контрактів);
- вносять у межах своїх повноважень до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо формування довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;
- у разі ліквідації (реорганізації) підприємств, установ і організацій, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), здійснюють заходи щодо передачі таких завдань (замовлень) іншим підприємствам, установам, організаціям у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- організують під час мобілізації здійснення комплексу заходів щодо переведення підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, на роботу в умовах особливого періоду;
- надають центральному органу виконавчої влади з питань економічної політики пропозиції щодо бронювання у відповідних сферах управління військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час; організують їх бронювання; забезпечують надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- забезпечують разом з Міністерством оборони України функціонування системи військового обліку громадян України;
- організують підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;
- організують створення, розвиток, утримання, передачу, ліквідацію та реалізацію мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- організують створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
- розробляють в установленому порядку програми створення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
- здійснюють контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- розробляють і затверджують нормативно-правові акти з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації у відповідній сфері управління, галузі національної економіки;

- формують проекти основних показників мобілізаційних планів у відповідній сфері управління, галузі національної економіки;
- забезпечують виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- подають центральному органу виконавчої влади з питань економічної політики щорічну доповідь про стан мобілізаційної готовності відповідних сфер управління, галузей національної економіки та про хід виконання довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- взаємодіють з центральними і місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації і одержують від них в установленому законодавством порядку інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- надають інформацію Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань, що належать до їх компетенції, про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених ними для підприємств, установ і організацій, які знаходяться на їх території.

Стаття 16. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим

Рада міністрів Автономної Республіки Крим:

- формує проект основних показників мобілізаційного плану Автономної Республіки Крим;
- розробляє мобілізаційний план, довготермінові і річні програми мобілізаційної підготовки Автономної Республіки Крим;
- здійснює методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації органів влади Автономної Республіки Крим;
- керує мобілізаційною підготовкою органів влади Автономної Республіки Крим;
- планує, організовує і контролює мобілізаційну підготовку в Автономній Республіці Крим, переведення галузей економіки республіки на функціонування в умовах особливого періоду;
- визначає можливості економіки Автономної Республіки Крим щодо задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, національної економіки та забезпечення життєдіяльності населення в умовах особливого періоду;
- визначає потреби (обсяги) у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки;
- утворює мобілізаційні підрозділи;
- здійснює заходи щодо забезпечення виконання мобілізаційного плану, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;
- доводить (встановлює) мобілізаційні завдання (замовлення) до інших органів влади Автономної Республіки Крим;
- забезпечує виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень) відповідно до укладених договорів (контрактів);
- вносить у межах своїх повноважень до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо формування довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;
- забезпечує разом з Міністерством оборони України функціонування системи військового обліку громадян України; організовує бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на во-

- енний час, забезпечує надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- забезпечує надання військовим комісаріатам відомостей про реєстрацію, банкрутство (ліквідацію) підприємств, установ і організацій згідно із законодавством;
  - організовує підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;
  - організовує створення, розвиток, утримання, передачу, ліквідацію та реалізацію мобілізаційних потужностей;
  - організовує створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
  - здійснює контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів;
  - подає центральному органу виконавчої влади з питань економічної політики щорічну доповідь про стан мобілізаційної готовності Автономної Республіки Крим та про хід виконання довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
  - одержує від центральних органів виконавчої влади необхідну інформацію з питань, що належать до їх компетенції, про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених підприємствам, установам і організаціям, що знаходяться на території Автономної Республіки Крим, з метою планування раціонального використання людських і матеріальних ресурсів під час мобілізації та у воєнний час;
  - організовує під час мобілізації в установленому порядку своєчасне оповіщення та прибуття громадян, які призиваються на військову службу, техніки на збірні пункти та у військові частини, виділення будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів і надання послуг Збройним Силам України, іншим військовим формуванням відповідно до мобілізаційного плану;
  - забезпечує виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Стаття 17. Місцеві органи виконавчої влади

Місцеві органи виконавчої влади:

- беруть участь у формуванні проектів основних показників мобілізаційного плану;
- розробляють мобілізаційні плани, довготермінові та річні програми мобілізаційної підготовки у відповідних регіонах;
- здійснюють методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- планують, організовують і контролюють мобілізаційну підготовку на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць та переведення їх економіки на функціонування в умовах особливого періоду;
- керують мобілізаційною підготовкою на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, контролюють стан мобілізаційної готовності підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

- визначають можливості адміністративно-територіальних одиниць щодо задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, національної економіки та забезпечення життєдіяльності населення в умовах особливого періоду;
- визначають потреби (обсяги) у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки;
- утворюють мобілізаційні підрозділи;
- здійснюють заходи щодо забезпечення виконання мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;
- доводять (встановлюють) мобілізаційні завдання (замовлення) до органів місцевого самоврядування, а в разі потреби також до місцевих органів виконавчої влади нижчого рівня з передачею їм необхідних фінансових ресурсів; (Абзац одинадцятий статті 17 в редакції Закону N 2433-VI від 06.07.2010)
- доводять розпорядження про виконання мобілізаційних завдань (замовлень) до підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), та укладають з ними договори (контракти);
- забезпечують виконання підприємствами, установами і організаціями, які знаходяться на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, мобілізаційних завдань (замовлень);
- вносять у межах своїх повноважень до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо формування довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;
- у разі ліквідації (реорганізації) підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), здійснюють заходи щодо передачі таких завдань (замовлень) іншим підприємствам, установам і організаціям у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- організують під час мобілізації здійснення комплексу заходів щодо переведення підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), на роботу в умовах особливого періоду;
- забезпечують разом з військовими комісаріатами функціонування системи військового обліку громадян України, організують бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, забезпечують надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- забезпечують надання військовим комісаріатам відомостей про реєстрацію, банкрутство (ліквідацію) підприємств, установ і організацій згідно із законодавством;
- сприяють військовим комісаріатам у їх роботі в мирний час та під час мобілізації;
- організують підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;
- організують створення, розвиток, утримання, передачу, ліквідацію та реалізацію мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах і організаціях, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- організують створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
- здійснюють контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів на підприємствах, в установах і організаціях, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

- організовують під час мобілізації в установленому порядку своєчасне оповіщення і прибуття громадян, які призиваються на військову службу, техніки на збірні пункти та у військові частини, виділення будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів і надання послуг Збройним Силам України, іншим військовим формуванням відповідно до мобілізаційних планів;
- забезпечують виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки і мобілізації;
- подають центральному органу виконавчої влади з питань економічної політики щорічну доповідь про стан мобілізаційної готовності на території області, міст Києва і Севастополя та про хід виконання довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- одержують від центральних органів виконавчої влади необхідну інформацію з питань, що належать до їх компетенції, а також про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених підприємствам, установам і організаціям, що знаходяться на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, з метою планування раціонального використання людських і матеріальних ресурсів під час мобілізації та у воєнний час.
(Стаття 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2433-VI від 06.07.2010)

Стаття 18. Органи місцевого самоврядування

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад:

- планують, організовують і забезпечують мобілізаційну підготовку та мобілізацію на території відповідних населених пунктів;
- беруть участь у формуванні проектів основних показників мобілізаційного плану;
- розробляють мобілізаційні плани, довготермінові і річні програми мобілізаційної підготовки;
- забезпечують на території відповідних населених пунктів виконання мобілізаційних завдань (замовлень) підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ними до виконання цих завдань (замовлень); (Абзац п'ятий статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2433-VI від 06.07.2010)
- здійснюють під час оголошення мобілізації заходи щодо переведення підприємств, установ і організацій, які знаходяться на території відповідних населених пунктів, на роботу в умовах особливого періоду;
- доводять розпорядження про виконання мобілізаційних завдань (замовлень) до підприємств, установ і організацій, які знаходяться на території відповідних населених пунктів і залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), та укладають з ними договори (контракти); (Абзац сьомий статті 18 в редакції Закону N 2433-VI від 06.07.2010)
- керують та здійснюють контроль за мобілізаційною підготовкою підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень); (Абзац восьмий статті 18 в редакції Закону N 2433-VI від 06.07.2010)
- здійснюють контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів на підприємствах, в установах і організаціях, що перебувають у комунальній власності або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
- у разі ліквідації (реорганізації) підприємств, установ і організацій, що перебувають у комунальній власності і яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення) або які залучаються до їх

виконання, здійснюють заходи щодо передачі таких завдань (замовлень) іншим підприємствам, установам і організаціям, які знаходяться на території відповідних населених пунктів, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

- організують під час мобілізації в установленому порядку своєчасне оповіщення та прибуття громадян, які призиваються на військову службу, техніки на збірні пункти та у військові частини, виділення будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів і надання послуг Збройним Силам України, іншим військовим формуванням відповідно до мобілізаційних планів;
- забезпечують на території відповідних населених пунктів ведення військового обліку військовозобов'язаних і призовників, бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час і надання звітності щодо бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- забезпечують надання військовим комісаріатам відомостей про реєстрацію, банкрутство (ліквідацію) підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, згідно із законодавством;
- сприяють військовим комісаріатам у їх роботі в мирний час та під час мобілізації;
- одержують від місцевих органів виконавчої влади необхідну інформацію про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених підприємствам, установам і організаціям, які знаходяться на території відповідних населених пунктів, з метою планування раціонального використання людських і матеріальних ресурсів під час мобілізації та у воєнний час;
- вирішують разом з місцевими органами виконавчої влади питання щодо виконання мобілізаційних завдань (замовлень) підприємствами, установами і організаціями, що перебувають у комунальній власності або залучаються ними до виконання цих завдань (замовлень), у разі втрати зв'язку із значеними підприємствами, установами і організаціями під час мобілізації та у воєнний час;
- забезпечують на території відповідних населених пунктів виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Стаття 19. Судові органи

Організаційне забезпечення мобілізаційної підготовки Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів здійснює Кабінет Міністрів України, інших судів загальної юрисдикції – Державна судова адміністрація України.

Стаття 20. Органи прокуратури України

Генеральна прокуратура України забезпечує мобілізаційну підготовку органів прокуратури України для функціонування в особливий період.

РОЗДІЛ IV. ОБОВ'ЯЗКИ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ГРОМАДЯН ЩОДО МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Стаття 21. Обов'язки підприємств, установ і організацій щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації

1. Підприємства, установи і організації зобов'язані:

- планувати і здійснювати заходи щодо розробки мобілізаційних планів та підготовки до виконання покладених на них мобілізаційних завдань (замовлень) і забезпечувати поставку продукції згідно з укладеними договорами (контрактами) та надавати звіти з цих питань відповідним органам виконавчої влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування, які є замовниками мобілізаційних завдань (замовлень);

- у разі їх ліквідації (реорганізації) своєчасно сповіщати про це відповідні органи державної влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування, з якими укладено договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень);
  - здійснювати під час мобілізації заходи щодо переведення виробництва (діяльності) на функціонування в умовах особливого періоду;
  - утримувати в належному стані техніку, будівлі, споруди та об'єкти інфраструктури, що належать для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням або призначені для спільного з ними використання у воєнний час;
  - сприяти військовим комісаріатам у їх роботі в мирний час та під час мобілізації;
  - забезпечувати своєчасне прибуття працівників, які призиваються на військову службу в разі мобілізації, на збірні пункти та до військових частин;
  - забезпечувати в разі мобілізації доставку техніки на збірні пункти та у військові частини згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями);
  - здійснювати заходи щодо підготовки до розгортання спеціальних формувань, призначених для передачі в разі мобілізації до Збройних Сил України, інших військових формувань, розгортання та передачі їх в особливий період згідно з мобілізаційними планами;
  - надавати під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні та інші матеріально-технічні засоби Збройним Силам України, іншим військовим формуванням згідно з мобілізаційними планами з наступним відшкодуванням їх вартості в порядку, встановленому законом;
  - створювати та утримувати мобілізаційні потужності, створювати і зберігати мобілізаційний резерв матеріально-технічних і сировинних ресурсів згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями);
  - забезпечувати формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
  - вести облік військовозобов'язаних, у тому числі резервістів, і призовників із числа працюючих, здійснювати заходи щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час і надавати звітність із цих питань відповідним органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування в установленому порядку; (Абзац тринадцятий частини першої статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2926-VI від 13.01.2011)
  - надавати відповідним органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування інформацію, необхідну для планування і здійснення мобілізаційних заходів;
  - утворювати мобілізаційні підрозділи та призначати працівників з питань мобілізаційної роботи.
2. Підприємства, установи і організації, які є виконавцями мобілізаційних завдань (замовлень) з виробництва продукції, укладають договори (контракти) з підприємствами, установами і організаціями – виробниками (співвиконавцями) комплектуючих виробів, постачальниками матеріально-технічних засобів, сировини.
  3. Підприємства, установи і організації не можуть відмовлятися від укладання договорів (контрактів) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень), якщо їх можливості з урахуванням мобілізаційного розгортання та переданих їм матеріально-фінансових ресурсів дають змогу виконати ці мобілізаційні завдання (замовлення).

Стаття 22. Обов'язки громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації

1. Громадяни зобов'язані:

- з'являтися за викликом до військових комісаріатів (військовозобов'язані Служби безпеки України – за викликом Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України)

для постановки на військовий облік та визначення призначення на воєнний час; (Абзац другий частини першої статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2926-VI від 13.01.2011)

- надавати в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом.
- 2. Громадяни, які перебувають у запасі і не призвані на військову службу під час мобілізації, можуть бути відповідно до закону залучені до виконання робіт, які мають оборонний характер. Громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність, виконують мобілізаційні завдання (за-мовлення) згідно з укладеними договорами (контрактами).
- 3. Під час мобілізації громадяни, які підлягають призову на військову службу (крім тих, що проходять службу у військовому резерві), зобов'язані з'явитися на збірні пункти у строки, зазначені в отриманих ними документах (мобілізаційних посвідченнях, повістках або розпорядженнях військових комісарів (військовозобов'язані Служби безпеки України – керівників органів, де вони перебувають на військовому обліку). Резервісти зобов'язані з'явитися до військових частин у строки, визначені командирами військових частин, в яких вони проходять службу у військовому резерві. (Частина третя статті 22 в редакції Закону N 2926-VI від 13.01.2011)
- 4. Громадяни, які перебувають у запасі, завчасно приписуються до військових частин (призначаються) для проходження військової служби у воєнний час або для використання їх як працівників Збройних Сил України, інших військових формувань.
- 5. Призов громадян на військову службу (крім тих, що проходять службу у військовому резерві) під час мобілізації або залучення їх для використання як працівників Збройних Сил України, інших військових формувань здійснюють місцеві органи виконавчої влади через військові комісаріати (військовозобов'язаних Служби безпеки України – Центральне управління або регіональні органи Служби безпеки України). Резервістів на військову службу під час оголошення мобілізації призивають командири військових частин, в яких вони проходять службу у військовому резерві. (Частина п'ята статті 22 в редакції Закону N 2926-VI від 13.01.2011)
- 6. Громадянам, які перебувають на військовому обліку, з моменту оголошення мобілізації забороняється зміна місця проживання (перебування) без дозволу військового комісара.

Стаття 23. Відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації

Не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані:

- заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами і організаціями в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- визнані відповідно до висновку військово-лікарської комісії тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я на термін до шести місяців (з наступним проходженням військово-лікарської комісії);
- чоловіки, на утриманні яких перебувають п'ять і більше дітей віком до 16 років (такі чоловіки можуть бути призвані на військову службу у разі їх згоди тільки за місцем проживання);
- жінки, на утриманні яких перебувають діти віком до 16 років (такі жінки можуть бути призвані на військову службу в разі їх згоди і тільки за місцем проживання);
- зайняті постійним доглядом за особами, що його потребують, відповідно до законодавства України, в разі відсутності інших осіб, які можуть здійснювати такий догляд;
- народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- інші військовозобов'язані або окремі категорії громадян у передбачених законами випадках.

РОЗДІЛ V. БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ НА ПЕРІОД МОБІЛІЗАЦІЇ ТА НА ВОЄННИЙ ЧАС

Стаття 24. Мета бронювання військовозобов'язаних

Бронювання військовозобов'язаних, які перебувають у запасі, здійснюється в мирний та у воєнний час з метою забезпечення функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій в особливий період.

Стаття 25. Організація і порядок бронювання військовозобов'язаних

1. Бронюванню підлягають військовозобов'язані, які працюють в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування та на підприємствах, в установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), у разі, якщо це необхідно для забезпечення функціонування зазначених органів та виконання мобілізаційних завдань (замовлень).
2. Організація, порядок, обсяги та переліки посад і професій військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню на період мобілізації та на воєнний час, визначаються цим Законом, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

РОЗДІЛ VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО МОБІЛІЗАЦІЙНУ ПІДГОТОВКУ ТА МОБІЛІЗАЦІЮ

Стаття 26. Відповідальність за організацію мобілізаційної підготовки та стан мобілізаційної готовності

1. Відповідальність за організацію мобілізаційної підготовки та стан мобілізаційної готовності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту та підприємств, установ і організацій покладається на відповідних керівників.
2. Посадові особи, винні в порушенні законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також громадяни за невиконання своїх обов'язків щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації несуть відповідальність згідно із законом.

РОЗДІЛ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом:
  - подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають із цього Закону;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити підготовку і видання нормативно-правових актів, що впливають із цього Закону;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.
3. До набрання чинності законом, що визначатиме порядок відшкодування вартості майна, яке було примусово відчужено у власника під час мобілізації, таке відшкодування здійснюється у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 21 жовтня 1993 року N 3543-XII

Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 48, ст.407)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 3046-III від 07.02.2002, ВВР, 2002, N 29, ст.193
N 860-IV від 22.05.2003, ВВР, 2003, N 37, ст.300
N 3475-IV від 23.02.2006, ВВР, 2006, N 30, ст.258
N 3132-VI від 15.03.2011, ВВР, 2011, N 39, ст.388)

(У тексті Закону слова «Міністерство економіки України» в усіх відмінках замінено словами «центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики» у відповідному відмінку згідно із Законом N 860-IV від 22.05.2003)

Цей Закон визначає правовий режим майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, і повноваження органів військового управління та посадових осіб щодо управління цим майном.

Стаття 1. Військове майно

Військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України (далі – військові частини). До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо.

Стаття 2. Органи, які здійснюють управління військовим майном

Вирішення питань щодо забезпечення Збройних Сил України військовим майном, а також визначення порядку вилучення і передачі його до сфери управління центральних або місцевих органів виконавчої влади, інших органів, уповноважених управляти державним майном, самоврядним установам і організаціям та у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність (за згодою відповідних органів місцевого самоврядування з дотриманням вимог Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності») належить до компетенції Кабінету Міністрів України з урахуванням того, що озброєння та бойова техніка можуть передаватися лише до військових формувань, існування яких передбачено законом. (Частина перша статті 2 в редакції Закону N 3046-III від 07.02.2002)

Міністерство оборони України як центральний орган управління Збройних Сил України здійснює відповідно до закону управління військовим майном, у тому числі закріплює військове майно за військовими частинами (у разі їх формування, переформування), приймає рішення щодо перерозподілу цього майна між військовими частинами Збройних Сил України, в тому числі у разі їх розформування.

Стаття 3. Особливості статусу військового майна

Військове майно закріплюється за військовими частинами Збройних Сил України на праві оперативного управління (з урахуванням особливостей, передбачених частиною другою цієї статті).

З моменту надходження майна до Збройних Сил України і закріплення його за військовою частиною Збройних Сил України воно набуває статусу військового майна. Військові частини використовують закріплене за ними військове майно лише за його цільовим та функціональним призначенням. Облік, інвентаризація, зберігання, списання, використання та передача військового майна здійснюються у спеціальному порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 4. Облік та списання військового майна

Військові частини ведуть облік закріпленого за ними майна у кількісних, якісних, обліково-номерних та вартісних показниках і враховують по відповідних службах – продовольчій, речовій, квартирно-експлуатаційній, пально-мастильних матеріалів тощо.

У порядку, передбаченому частиною першою цієї статті, ведеться облік майна, закріпленого за підпорядкованими військовими частинами, у службах забезпечення органів військового управління, органах квартирно-експлуатаційної служби Збройних Сил України, на які покладаються завдання щодо забезпечення військових частин майном відповідно до затверджених норм та організації його ефективного використання.

Списання військового майна за актами технічного стану та інспекторськими посвідченнями проводиться командирами військових частин і посадовими особами органів військового управління відповідно до їх компетенції в порядку, встановленому Міністерством оборони України.

Стаття 5. Інвентаризація військового майна

Для забезпечення постійного державного контролю за наявністю, якісним станом і ефективністю використання військового майна, закріпленого за військовими частинами Збройних Сил України, щорічно проводиться його інвентаризація згідно з Положенням про інвентаризацію військового майна, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Інформацію про результати інвентаризації за минулий рік Міністерство оборони України надсилає до Кабінету Міністрів України у першому кварталі поточного року.

Форма і порядок звітності за результатами інвентаризації встановлюються Державним комітетом статистики України за погодженням з Міністерством оборони України та центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики.

Стаття 6. Відчуження військового майна

Відчуження військового майна здійснюється Міністерством оборони України через уповноважені Кабінетом Міністрів України підприємства та організації, визначені ним за результатами тендери, після його списання, за винятком майна, визначеного частиною другою цієї статті.

Рішення про відчуження військового майна, що є придатним для подальшого використання, але не знаходить застосування у повсякденній діяльності військ, надлишкового майна, а також цілісних майнових комплексів та іншого нерухомого майна приймає Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства оборони України.

Методика оцінки вартості військового майна, а також порядок його реалізації розробляються Міністерством оборони України, узгоджуються із заінтересованими міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Порядок відчуження військового майна визначається Кабінетом Міністрів України.

Кошти, одержані від реалізації військового майна, зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно на потреби оборони відповідно до кошторису Міністерства оборони України.

Кошти, що надходять від реалізації продуктів утилізації озброєння, військової техніки і боєприпасів, зараховуються до Державного бюджету України та згідно із законом про Державний бюджет України на відповідний рік використовуються для фінансування заходів з утилізації озброєння, військової техніки і боєприпасів. (Статтю 6 доповнено частиною п'ятою згідно з Законом N 3132-VI від 15.03.2011)

Стаття 6-1. Утилізація військового майна

Утилізація військового майна – проведення організаційних, наукових, технічних, економічних, екологічних, санітарних, протиепідемічних та інших робіт (заходів), що забезпечують переробку військового майна.

Відновлені в ході таких робіт (заходів) компоненти військового майна, зокрема агрегати, системи, вироби або елементи, після ремонту чи модернізації та приймання їх в установленому порядку можуть використовуватися за призначенням відповідно до закону.

Державний контроль за утилізацією військового майна здійснюється Міністерством оборони України, іншими органами державної влади відповідно до закону, в тому числі шляхом:

- перевірки, ревізії, огляду та обстеження суб'єкта господарювання, що проводить утилізацію;
- огляду території або приміщення, які використовуються для провадження господарської діяльності, і ознайомлення з відповідними документами.

Кабінет Міністрів України розробляє і затверджує Державну програму утилізації озброєння, військової техніки, боєприпасів та іншого військового майна.

Утилізація військового майна проводиться за рахунок коштів державного бюджету, міжнародної фінансової допомоги та інших передбачених законодавством джерел.

(Закон доповнено статтею 6-1 згідно з Законом N 3132-VI від 15.03.2011)

Стаття 7. Відповідальність за порушення вимог цього Закону

Особи, винні у порушенні вимог цього Закону, притягаються до відповідальності згідно із законом.

Стаття 8. Порядок введення в дію Закону

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Дія цього Закону поширюється на інші утворені відповідно до законів України військові формування та Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України.
(Пункт 2 статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3475-IV від 23.02.2006)
3. Кабінету Міністрів України у тримісячний термін після набрання чинності цим Законом:
  - подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;
  - привести у відповідність з цим Законом свої нормативно-правові акти;
  - забезпечити прийняття міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади відповідно до їх компетенції нормативно-правових актів, що впливають з цього Закону.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 21 вересня 1999 року N 1075-XIV

Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 48, ст.408)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 860-IV від 22.05.2003, ВВР, 2003, N 37, ст.300
N 879-VI від 15.01.2009, ВВР, 2009, N 24, ст.296)

(У тексті Закону слова «Міністерство економіки України» в усіх відмінках замінено словами «центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики» у відповідному відмінку згідно із Законом N 860-IV від 22.05.2003)

Цей Закон визначає правові засади здійснення у Збройних Силах України господарської діяльності, встановлює умови і гарантії її організації та державної підтримки.

Стаття 1. Господарська діяльність у Збройних Силах України

Господарська діяльність у Збройних Силах України – це специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України (далі – військові частини), пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності і яка передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) в межах і порядку, визначених цим Законом.

Господарська діяльність у Збройних Силах України здійснюється з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності. Господарська діяльність у Збройних Силах України не повинна негативно позначатися на їх боєготовності та боєздатності. Не допускається залучення військовослужбовців до виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, не передбачених цим Законом.

Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, узгодженим з центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики, затверджує види військового майна, яке не підлягає приватизації.

Стаття 2. Законодавство про господарську діяльність у Збройних Силах України

Відносини, пов'язані із здійсненням господарської діяльності у Збройних Силах України, регулюються цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Суб'єкти та види господарської діяльності у Збройних Силах України

Суб'єктами господарської діяльності у Збройних Силах України є військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Перелік видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам, визначається Кабінетом Міністрів України.

Здійснення господарської діяльності, яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню, здійснюється військовими частинами після одержання у встановленому порядку ліцензії без справляння плати за видачу такої ліцензії.

Стаття 4. Реєстрація військових частин як суб'єктів господарської діяльності

Порядок реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 5. Відповідальність військової частини як суб'єкта господарської діяльності

За невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, а також за шкоду і збитки, заподіяні довкіллю, правам та інтересам фізичних і юридичних осіб та державі, військова частина як суб'єкт господарської діяльності несе відповідальність, передбачену законом та договором.

Військова частина як суб'єкт господарської діяльності за своїми зобов'язаннями відповідає коштами, що надходять на її рахунок по відповідних статтях кошторису (крім захищених статей), а в разі їх недостатності відповідальність за зобов'язаннями військової частини несе Міністерство оборони України.

Стягнення за зобов'язаннями військової частини не може бути звернено на майно, за нею закріплене.

Стаття 6. Обмеження та припинення господарської діяльності військової частини

Господарську діяльність військової частини може бути обмежено або припинено за рішенням Міністерства оборони України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 7. Особливості передачі в оренду рухомого та нерухомого майна у Збройних Силах України

Військові частини можуть передавати без шкоди бойовій та мобілізаційній готовності закріплене за ними рухоме та нерухоме військове майно в оренду юридичним і фізичним особам.

Порядок надання дозволу військовим частинам на передачу закріпленого за ними рухомого та нерухомого майна в оренду встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Забороняється надання в оренду озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки.

Передача військового майна в оренду юридичним і фізичним особам здійснюється виключно на конкурсній основі з урахуванням необхідності підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної готовності. Умови та порядок проведення конкурсів визначаються Фондом державного майна України за погодженням з Міністерством оборони України.

Оцінка вартості майна, що підлягає передачі в оренду, проводиться комісіями, до складу яких входять фахівці (уповноважені особи) Міністерства оборони України або іншого органу військового управління та Фонду державного майна України чи його регіонального відділення (представництва) за методикою, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Акт оцінки майна, яке передається в оренду, погоджується з Фондом державного майна України чи його регіональним відділенням (представництвом) і затверджується Міністерством оборони України.

Стаття 8. Порядок обліку та використання коштів, одержаних від господарської діяльності у Збройних Силах України

Кошти, одержані від здійснення військовими частинами господарської діяльності, зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно на національну оборону відповідно до кошторису Міністерства оборони України.

Порядок обліку коштів, одержаних від господарської діяльності у Збройних Силах України, визначається Міністерством фінансів України та Міністерством оборони України.

Стаття 9. Відповідальність за порушення вимог цього Закону

Особи, винні у порушенні вимог цього Закону, притягаються до відповідальності згідно із законом.

Стаття 10. Порядок введення в дію Закону

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Дія цього Закону поширюється на інші утворені відповідно до законів України військові формування і Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України.
(Пункт 2 статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

3. Кабінету Міністрів України у тримісячний термін після набрання чинності цим Законом:
- подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;
  - привести у відповідність з цим Законом свої нормативно-правові акти;
  - забезпечити прийняття міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади відповідно до їх компетенції нормативно-правових актів, що впливають з цього Закону.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 21 вересня 1999 року N 1076-XIV

Закон України «Про особливості приватизації підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 35, ст.279)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 860-IV від 22.05.2003, ВВР, 2003, N 37, ст.300
N 3610-VI від 07.07.2011)

(У тексті Закону слова «Міністерство економіки України» в усіх відмінках замінено словами «центральный орган виконавчої влади з питань економічної політики» у відповідному відмінку згідно із Законом N 860-IV від 22.05.2003)

Цей Закон визначає особливості правового, економічного та організаційного регулювання приватизації майна підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, порядок використання коштів, одержаних від приватизації, та особливості діяльності приватизованих підприємств, у статутному фонді яких є державна частка.

Стаття 1. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на підприємства, що належать до сфери управління Міністерства оборони України (далі – підприємства Міністерства оборони України), за винятком казенних підприємств та підприємств, які включені до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, затвердженого Верховною Радою України.

Корпоратизація та приватизація підприємств Міністерства оборони України проводиться відповідно до законів та інших нормативно-правових актів з питань приватизації та корпоратизації з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Стаття 2. Мета приватизації

Приватизація підприємств Міністерства оборони України проводиться як виняток з метою поліпшення їх фінансово-економічного стану, залучення інвестицій і одержання додаткових коштів для технічного переоснащення та забезпечення фінансування діяльності Збройних Сил України, підвищення їх бойового потенціалу.

Перепрофілювання приватизованих підприємств Міністерства оборони України здійснюється виключно за рішенням Кабінету Міністрів України.

Стаття 3. Принципи приватизації

Приватизація підприємств Міністерства оборони України здійснюється на основі таких принципів:

- пріоритет державних інтересів і додержання законності в процесі приватизації;
- визначення Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України переліку підприємств Міністерства оборони України, які можуть бути приватизовані;
- державне регулювання та контроль;
- орієнтація виробничої діяльності приватизованих підприємств на забезпечення потреб оборони та використання майна цих підприємств виключно за цільовим призначенням;
- надання пріоритетного права громадянам України на придбання акцій та надання пільг щодо придбання акцій членам трудових колективів підприємств, що приватизуються, військовослужбовцям, працівникам цих підприємств, які вийшли на пенсію, та прирівняним до них особам відповідно до законів про приватизацію;
- платність відчуження державного майна;

- обов'язковість збереження не менш як 51 відсотка акцій у державній власності та недопущення передачі частки державного майна в оперативне управління приватним структурам;
- додержання антимонопольного законодавства;
- збереження визначеного Кабінетом Міністрів України мобілізаційного резерву та оновлення виробничих потужностей приватизованих підприємств;
- прозорість та застосування конкурентних способів приватизації;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій;
- повне, своєчасне та достовірне інформування громадян про порядок приватизації об'єктів, їх фінансовий та майновий стан.

Стаття 4. Об'єкт приватизації

Об'єктом приватизації є акції, які належать державі у статутних фондах відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації підприємств Міністерства оборони України.

Стаття 5. Суб'єкти приватизації

Суб'єктами приватизації є:

- Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва;
- Міністерство оборони України;
- покупці (їх представники).

Стаття 6. Повноваження Міністерства оборони України в процесі приватизації

Міністерство оборони України в процесі приватизації підприємств Міністерства оборони України у межах своєї компетенції:

- виконує повноваження засновника відкритих акціонерних товариств, що створюються у процесі корпоратизації підприємств Міністерства оборони України, а також здійснює у процесі приватизації функції з управління акціями, які належать державі у статутних фондах відкритих акціонерних товариств;
- змінює в процесі корпоратизації організаційну форму підприємств;
- утворює разом з Фондом державного майна України комісії з корпоратизації.

Стаття 7. Визначення підприємств, що підлягають корпоратизації та приватизації

На підставі державної програми приватизації Міністерство оборони України за погодженням з Фондом державного майна України та центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики визначає перелік підприємств Міністерства оборони України, що підлягають корпоратизації, та графіки її проведення і подає їх Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України вносить перелік підприємств Міністерства оборони України, що можуть бути приватизовані, на затвердження Верховній Раді України.

Стаття 8. Корпоратизація підприємств

Корпоратизація підприємств Міністерства оборони України проводиться шляхом їх перетворення у відкриті акціонерні товариства.

Засновником відкритих акціонерних товариств, що створюються відповідно до цього Закону, від імені держави є Міністерство оборони України.

Стаття 9. Комісії з корпоратизації

Персональний склад комісії з корпоратизації підприємств Міністерства оборони України затверджується Міністерством оборони України за поданням керівника підприємства.

До складу комісії включаються на паритетних засадах представники Фонду державного майна України (його регіонального відділення чи представництва), Міністерства оборони України, банківської установи, що обслуговує підприємство, профспілкового комітету чи іншого уповноваженого трудовим колективом органу.

Повноваження, порядок створення та діяльності комісії з корпоратизації визначаються Міністерством оборони України за погодженням з Фондом державного майна України.

На час роботи комісії з корпоратизації за її членами зберігається місце роботи і середньомісячний заробіток.

Комісія з корпоратизації у двомісячний строк з дня затвердження її складу подає до Міністерства оборони України акт оцінки цілісного майнового комплексу підприємства Міністерства оборони України, що підлягає корпоратизації, проект плану розміщення акцій і для затвердження проект статуту відкритого акціонерного товариства, розробленого відповідно до Закону України «Про господарські товариства».

Проект плану розміщення акцій обов'язково має передбачати збереження у власності держави не менш як 51 відсотка акцій, які залишаються в управлінні Міністерства оборони України, пільговий продаж на умовах, визначених Міністерством оборони України, 15 відсотків акцій працівникам підприємства Міністерства оборони України, працівникам цього підприємства, які вийшли на пенсію, та прирівняним до них особам відповідно до законодавства про приватизацію, військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби) Збройних Сил України, особам офіцерського складу та прапорщикам, звільненим з військової служби за віком, станом здоров'я або у зв'язку із скороченням штату (проведенням організаційних заходів).

Стаття 10. Прийняття рішення про створення відкритого акціонерного товариства

Міністерство оборони України разом із Фондом державного майна України у тижневий строк розглядає та затверджує акт оцінки вартості цілісного майнового комплексу підприємства Міністерства оборони України, що підлягає корпоратизації. В місячний строк Міністерство оборони України приймає рішення про створення відкритого акціонерного товариства та затверджує його статут.

За дорученням засновника керівник підприємства, що корпоратизується, у тижневий термін після затвердження статуту відкритого акціонерного товариства подає до органу, що здійснює державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, документи, необхідні для проведення державної реєстрації. При цьому плата за державну реєстрацію не справляється.

Стаття 11. Правонаступництво за зобов'язаннями підприємства, що корпоратизується

З моменту державної реєстрації відкритого акціонерного товариства активи та пасиви підприємства Міністерства оборони України, що корпоратизується, переходять до акціонерного товариства. Акціонерне товариство стає правонаступником прав і обов'язків корпоратизованого підприємства.

Стаття 12. Порядок приватизації

Після проведення корпоратизації підприємства Міністерства оборони України та прийняття рішення про його приватизацію Міністерство оборони України в місячний строк передає Фонду державного майна України акції, які відповідно до плану розміщення акцій підлягають продажу.

Фонд державного майна України здійснює продаж акцій відповідно до законодавства про приватизацію, цього Закону та плану розміщення акцій.

У разі проведення конкурсу з продажу акцій Фонд державного майна України утворює комісію у складі представників Фонду державного майна України, Міністерства оборони України, центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики, Міністерства фінансів України, Антимонопольного комітету України, трудового колективу підприємства, що приватизується.

Продаж акцій на конкурсних засадах здійснюється відповідно до положення, що затверджується Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

(Частина четверта статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3610-VI (3610-17) від 07.07.2011)

Акції, що не були продані з урахуванням вимог частини шостої статті 9 цього Закону, реалізуються покупцям на конкурсних засадах. При цьому до умов конкурсу включаються вимоги щодо забезпечення покупцем технічного переоснащення та поліпшення фінансово-економічного стану підприємства.

Стаття 13. Розподіл коштів, одержаних від продажу акцій

Кошти, одержані від продажу акцій відкритих акціонерних товариств, розподіляються таким чином:

- 98 відсотків зараховуються до Державного бюджету України та використовуються виключно для потреб оборони відповідно до кошторису Міністерства оборони України; з них не менше 30 відсотків виділяється на кредитування технічного переоснащення підприємств, що приватизуються;
- 2 відсотки спрямовуються на відшкодування витрат, пов'язаних з приватизацією.

Стаття 14. Спостережна рада відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації

З метою захисту інтересів держави та акціонерів, здійснення контролю за діяльністю правління відкритих акціонерних товариств, створених в процесі корпоратизації підприємств Міністерства оборони України, створюється спостережна рада, яка формується з представників Міністерства оборони України, Фонду державного майна України, центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики, Міністерства фінансів України, банківських установ, що обслуговують відповідні акціонерні товариства, трудового колективу підприємства, що корпоратизується.

Персональний склад спостережної ради відкритого акціонерного товариства затверджується Міністерством оборони України та центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики після затвердження статуту товариства.

Повноваження спостережної ради визначаються положенням про спостережну раду, що затверджується Міністерством оборони України, Фондом державного майна України та центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики.

Верховна Рада України щорічно заслуховує звіт Фонду державного майна України та Міністерства оборони України про хід корпоратизації та приватизації підприємств Міністерства оборони України та про їх ефективність.

Стаття 15. Управління акціями, що належать державі в статутних фондах відкритих акціонерних товариств

Управління пакетами акцій, що належать державі в статутних фондах відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації підприємств Міністерства оборони України, здійснюється уповноваженими особами, які призначаються відповідно до законодавства на конкурсних засадах Міністерством оборони України за погодженням з Фондом державного майна України.

Стаття 16. Порядок використання прибутку відкритих акціонерних товариств

Прибуток відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації підприємств Міністерства оборони України, за винятком частини прибутку (дивідендів), нарахованої на акції, що

належать державі у статутних фондах відкритих акціонерних товариств, використовується відповідно до законодавства та статутів товариств. Частина прибутку (дивіденди), нарахована на акції, що належать державі у статутних фондах відкритих акціонерних товариств, перераховується до Державного бюджету України в 7-денний строк від дня прийняття рішення про розподіл прибутку. Зазначені кошти використовуються виключно на потреби оборони відповідно до кошторису Міністерства оборони України.

Міністерство фінансів України та Міністерство оборони України визначають порядок нарахування частини прибутку (дивідендів) та здійснюють контроль за правильністю її обчислення і своєчасністю перерахування до Державного бюджету України.

Стаття 17. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

- у двомісячний строк після набрання чинності цим Законом підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти, що впливають із цього Закону;
- забезпечити підготовку і прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону;
- привести свої рішення у відповідність із цим Законом, а також забезпечити перегляд міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону;
- у місячний строк після набрання чинності цим Законом внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, стосовно підприємств Міністерства оборони України.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 18 травня 2000 року N 1741-III

Закон України «Про використання земель оборони» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 14, ст.209)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами N 800-VI від 25.12.2008, ВВР, 2009, N 19, ст.257 N 2674-VI від 04.11.2010, ВВР, 2011, N 12, ст.79)

Цей Закон визначає правові засади і порядок використання земель оборони.

Стаття 1. Землі оборони

Землями оборони визнаються землі, надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України (далі – військові частини).

Стаття 2. Правовий режим земель оборони

Військовим частинам для виконання покладених на них функцій та завдань земельні ділянки надаються у постійне користування відповідно до вимог Земельного кодексу України.

Особливості надання земельних ділянок військовим частинам під військові та інші оборонні об'єкти визначаються Кабінетом Міністрів України.

Розміри земельних ділянок, необхідних для розміщення військових частин та проведення ними постійної діяльності, визначаються згідно із потребами на підставі затвердженої в установленому порядку проектно-технічної документації.

Військові частини зобов'язані використовувати надані їм земельні ділянки відповідно до вимог земельного і природоохоронного законодавства та з дотриманням вимог щодо забезпечення безпеки населення у процесі проведення ними постійної діяльності.

При проходженні на землях оборони ліній електропередачі і зв'язку та інших комунікацій умови їх використання визначаються договором між військовою частиною і відповідним підприємством, установою та організацією.

Власники або користувачі земельних ділянок, які межують із земельними ділянками, наданими військовим частинам, можуть вимагати встановлення земельних сервітутів відповідно до закону.

Стаття 3. Зони особливого режиму використання земель

Уздовж державного кордону України відповідно до закону встановлюється прикордонна смуга, в межах якої діє особливий режим використання земель.

Землі в межах прикордонної смуги та інші землі, необхідні для облаштування та утримання інженерно-технічних споруд і огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій та інших об'єктів, надаються в постійне користування військовим частинам Державної прикордонної служби України.

Навколо військових частин та оборонних об'єктів можуть створюватися зони з особливим режимом використання земель з метою забезпечення функціонування цих військових частин та об'єктів, збереження озброєння, військової техніки, іншого військового майна, охорони державного кордону України, захисту населення, господарських об'єктів і довкілля від впливу аварійних ситуацій, стихійних лих і пожеж, що можуть виникнути на цих об'єктах.

Розмір та правовий режим зон з особливим режимом використання земель встановлюються відповідно до закону.

Стаття 4. Використання земель оборони в господарських цілях

Військові частини за погодженням з органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади і в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, можуть дозволяти

фізичним і юридичним особам вирощувати сільськогосподарські культури, випасати худобу та заготовляти сіно на землях, наданих їм у постійне користування.

Землі оборони можуть використовуватися для будівництва об'єктів соціально-культурного призначення, житла для військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також соціального та доступного житла без зміни їх цільового призначення.

(Статтю 4 доповнено частиною другою згідно із Законом N 800-VI від 25.12.2008; в редакції Закону N 2674-VI від 04.11.2010)

Стаття 5. Охорона навколишнього природного середовища та екологічна безпека на землях оборони

Розміщення, проектування, будівництво, реконструкція, введення в експлуатацію, експлуатація, консервація і ліквідація будівель, споруд та інших оборонних об'єктів, які можуть справляти прямий або опосередкований негативний вплив на земельні ресурси, здійснюються в порядку, визначеному законом.

На землях оборони встановлюються природоохоронні та інші обмеження щодо використання земель відповідно до закону.

Стаття 6. Відповідальність за порушення законодавства про використання земель оборони

Особи, винні в порушенні законодавства про використання земель оборони, несуть відповідальність згідно із законом.

Стаття 7. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:
  - затвердити порядок надання земельних ділянок військовим частинам під військові та інші оборонні об'єкти;
  - підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають із цього Закону;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 27 листопада 2003 року N 1345-IV

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 травня 2008 року Про проведення оборонного огляду»

Відповідно до статті 107 Конституції України постановляю:

1. Увести в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 травня 2008 року «Про проведення оборонного огляду» (додається).
2. Контроль за виконанням цього Указу покласти на Секретаря Ради національної безпеки і оборони України.
3. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України В.ЮЩЕНКО

м. Київ, 27 червня 2008 року N 598/2008

Рішення Ради національної безпеки і оборони України Про проведення оборонного огляду

(Рішення введено в дію Указом Президента N 598/2008 від 27.06.2008)

З метою оцінки стану і готовності Збройних Сил України та інших військових формувань до виконання завдань у сфері оборони, уточнення довгострокових перспектив їх розвитку, визначення матеріальних, фінансових і людських ресурсів для гарантованого забезпечення оборони, а також урахування зовнішньополітичний курс України на євроатлантичну інтеграцію, Рада національної безпеки і оборони України вирішила:

1. Провести у період з вересня 2008 року до жовтня 2009 року оборонний огляд.
2. Кабінету Міністрів України:
  - організувати і здійснити контроль за проведенням оборонного огляду центральними органами виконавчої влади та іншими заінтересованими державними органами, які виконують завдання у сфері оборони України;
  - підготувати за результатами оборонного огляду проект Стратегічного оборонного бюлетеня, забезпечити його обговорення за участю вітчизняних та іноземних експертів, представників неурядових організацій і внести проект до 15 грудня 2009 року на розгляд Ради національної безпеки і оборони України;
  - передбачити у проекті закону про Державний бюджет України на 2009 рік видатки на забезпечення проведення оборонного огляду центральним органам виконавчої влади та іншим заінтересованим державним органам, а також на підготовку і видання Стратегічного оборонного бюлетеня.

Голова Ради національної безпеки і оборони України В.ЮЩЕНКО

Секретар Ради національної безпеки і оборони України Р.БОГАТИРЬОВА

м. Київ, 30 травня 2008 року

Указ Президента України «Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України»

1. Затвердити такі, що додаються:
Положення про Міністерство оборони України;
Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України.
2. Кабінету Міністрів України:
  - вирішити питання щодо передачі в установленому порядку зі сфери управління Міністерства оборони України до сфери управління Міністерства соціальної політики України підприємств, необхідних для забезпечення здійснення його функцій;
  - привести в місячний строк свої рішення у відповідність із цим Указом.
3. Визнати таким, що втратив чинність, Указ Президента України від 21 вересня 2006 року N 769 «Про Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України».
4. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України В.ЯНУКОВИЧ
м. Київ, 6 квітня 2011 року N 406/2011

Затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року N 406/2011 Положення про Міністерство оборони України

1. Міністерство оборони України (Міноборони України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.
Міноборони України входить до системи органів виконавчої влади і є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва.
Міноборони України є органом військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України (далі – Збройні Сили).
2. Міноборони України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України, дорученнями Президента України, а також цим Положенням.
3. Основними завданнями Міноборони України є:
формування і реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, у галузі оборонного планування, військової освіти та науки; здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва Збройними Силами; забезпечення формування військово-технічної політики у сфері оборони; формування військової кадрової політики.
4. Міноборони України відповідно до покладених на нього завдань:
  - 1) розробляє та подає в установленому порядку на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України проекти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України;
  - 2) узагальнює практику застосування законодавства з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України;
  - 3) здійснює аналіз воєнно-політичної обстановки та визначає рівень воєнної загрози національній безпеці України;

4) здійснює планування та реалізовує заходи протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України у воєнній сфері;

5) проводить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави;

6) здійснює забезпечення мобілізації та демобілізації в Збройних Силах та інших військових формуваннях;

7) здійснює в межах повноважень державну політику щодо охорони державної таємниці;

8) здійснює постійний моніторинг інформаційного середовища, виявляє потенційні та реальні інформаційні загрози в оборонній сфері, проводить попереджувальні інформаційні заходи;

9) розробляє концептуальні основи державної космічної політики в частині, пов'язаній зі створенням та використанням космічної техніки військового призначення, а також разом із Державним космічним агентством України – космічної техніки подвійного призначення;

10) готує та вносить до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України пропозиції стосовно мобілізаційних завдань (замовлень) на створення, виробництво та ремонт озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів;

11) подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо потреб Збройних Сил на особливий період, інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання, виходячи з економічних можливостей держави;

12) організовує планування, методологічне, методичне, наукове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах;

13) надає пропозиції Державному агентству резерву України щодо створення, обслуговування та зберігання матеріальних цінностей державного резерву на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери управління Міноборони України;

14) забезпечує дотримання підприємствами, установами і організаціями вимог законодавства з питань формування, зберігання і використання запасів матеріальних цінностей державного резерву;

15) подає пропозиції до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації та реалізації мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міноборони України;

16) подає пропозиції до Кабінету Міністрів України щодо бронювання військовозобов'язаних на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міноборони України, на період мобілізації та на воєнний час, а також здійснює контроль за їх обліком;

17) подає до Кабінету Міністрів України проект мобілізаційного плану Збройних Сил, інших військових формувань;

18) інформує Міністерство економічного розвитку і торгівлі України про стан підготовки до переведення для роботи в умовах особливого періоду підприємств, установ та організацій, які належать до сфери управління Міноборони України;

19) розробляє Воєнну доктрину України та пропозиції до Стратегії національної безпеки України;

20) розробляє за пропозиціями інших центральних органів виконавчої влади Стратегічний оборонний бюлетень України на довгострокову перспективу, здійснює міжвідомчу координацію проведення оборонного огляду в Україні;

21) формує та розміщує державне замовлення на підготовку військових фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта), забезпечує фінансування військової освіти;

22) затверджує положення про вищі військові навчальні заклади і військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів, статuti вищих військових навчальних закладів і військових ліцеїв, розробляє положення про військові ліцеї;

23) визначає порядок підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації військових фахівців, у тому числі іноземних військових фахівців, а також підготовки офіцерів запасу з числа студентів вищих навчальних закладів та ліцеїстів військових ліцеїв у військових навчальних закладах;

24) затверджує інструкції про порядок добору кандидатів та виплати академічних (соціальних) стипендій курсантам, слухачам і ад'юнктам вищих військових навчальних закладів Збройних Сил та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів;

25) визначає порядок призначення осіб офіцерського складу на посади командування (керівного складу), наукових та науковопедагогічних (педагогічних) працівників у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів, наукових (науково-дослідних) установах та військових ліцеях;

26) визначає пріоритетні напрями розвитку наукової і науково-технічної діяльності у воєнній сфері;

27) координує діяльність науково-дослідних установ, підпорядкованих Міністерству Оборони України;

28) бере участь у проведенні ліцензійної та акредитаційної експертизи спеціальностей з підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів;

29) затверджує положення про проведення технічного огляду транспортних засобів Збройних Сил;

30) затверджує інструкцію про порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні;

31) перевіряє стан всебічного забезпечення, бойової та мобілізаційної готовності в Збройних Силах;

32) контролює стан мобілізаційної готовності та підготовку підприємств, установ і організацій до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) для задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань;

33) забезпечує життєдіяльність Збройних Сил, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність, підготовку до виконання покладених на них завдань, застосування, комплектування особовим складом та його підготовку, постачання озброєння та військової техніки, підтримання справності, технічної придатності та модернізації зазначеного озброєння і техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України, і здійснює контроль за їх ефективним використанням, організовує виконання робіт і надання послуг в інтересах Збройних Сил;

34) разом із Міністерством надзвичайних ситуацій України та Генеральним штабом Збройних Сил України розробляє порядок залучення Збройних Сил до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;

35) надає пропозиції Міністерству екології та природних ресурсів України до Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища;

36) затверджує інструкцію про проведення дізнання в Збройних Силах;

38) розробляє та здійснює заходи щодо розвитку культури і духовності у Збройних Силах, військово-патріотичного виховання громадян України;

39) затверджує Положення про премію імені Богдана Хмельницького за краще висвітлення військової тематики у творах літератури та мистецтва і склад Комітету з її присудження;

40) затверджує Положення про проведення у Збройних Силах творчих конкурсів, фестивалів та інших всеармійських мистецьких заходів;

41) затверджує Положення про організацію діяльності установ культури, бібліотек, музеїв у Збройних Силах;

42) визначає порядок виконання заходів з реалізації демократичного цивільного контролю над Збройними Силами;

43) видає «Білу книгу» з метою інформування громадськості про діяльність Збройних Сил;

44) забезпечує розвиток інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх інформаційних технологій у сфері оборони;

45) здійснює впровадження державних стандартів системи управління якістю у сфері оборони;

46) здійснює визначення пріоритетних напрямів та принципів розвитку і вдосконалення системи медичного забезпечення, розроблення програм розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил;

47) розробляє перелік заходів щодо реалізації територіального принципу медичного забезпечення Збройних Сил;

48) визначає порядок медичного забезпечення Збройних Сил у мирний час та особливий період;

49) визначає заходи, спрямовані на розвиток профілактичного напрямку в охороні здоров'я військовослужбовців Збройних Сил та формування здорового способу життя;

50) розробляє положення про заклади охорони здоров'я Міноборони України;

51) разом із Міністерством охорони здоров'я України визначає порядок проведення державної акредитації та ліцензування закладів охорони здоров'я Міноборони України;

52) визначає порядок надання медичної допомоги у Збройних Силах;

53) визначає порядок санаторно-курортного лікування військовослужбовців та ветеранів військової служби, членів їх сімей, ветеранів війни, працівників Збройних Сил та інших категорій громадян, яким законодавчо надано право користування закладами охорони здоров'я Міноборони України;

54) розробляє порядок проведення диспансеризації військовослужбовців Збройних Сил та контролює хід її виконання у військах;

55) визначає порядок дотримання санітарних та протиепідемічних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я військовослужбовців;

56) затверджує порядок здійснення військово-лікарської експертизи у Збройних Силах та військово-лікарської експертизи призовного контингенту;

57) забезпечує накопичення запасів медичної техніки та майна, організовує постачання медичною технікою і майном військ (сил), у тому числі інших військових формувань в особливий період;

58) затверджує порядок присвоєння кваліфікаційних категорій військовослужбовцям медичних і фармацевтичних спеціальностей;

59) формує засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту у Збройних Силах;

60) організовує отримання міжнародної технічної допомоги у воєнній сфері, здійснює контроль за виконанням відповідних програм (проектів);

61) здійснює в межах компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, координує та контролює організацію і проведення військового співробітництва;

62) готує пропозиції Президентові України та Верховній Раді України стосовно участі військових підрозділів, окремих військовослужбовців і працівників Збройних Сил у міжнародних миротворчих операціях, надання військової допомоги іноземним державам, направлення підрозділів Збройних Сил до інших держав, допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

63) організовує роботи з утилізації надлишкового озброєння, військової техніки, ракет і боєприпасів, компонентів ракетного палива та координує діяльність органів виконавчої влади у цій сфері;

64) здійснює функції організатора конкурсів (аукціонів) із продажу військового майна, що підлягає утилізації;

65) здійснює контроль за якістю продукції військового призначення, що виробляється підприємствами України для Збройних Сил та на експорт;

66) організовує контроль за якістю харчових продуктів, що постачаються для Збройних Сил;

67) затверджує умови оплати праці працівників Збройних Сил, грошового забезпечення та заохочення військовослужбовців Збройних Сил, військовозобов'язаних та резервістів, розміри посадових окладів працівників та військовослужбовців Збройних Сил з урахуванням складності, відповідальності та специфіки їх роботи та умов служби;

68) надає згоду або відмовляє в наданні згоди на відчуження майнових об'єктів, що відносяться до основних фондів підприємств, установ і організацій, які належать до сфери управління Мініборони України, а також на передачу в заставу цілих майнових комплексів підприємств, будівель та споруд, що належать до сфери управління Мініборони України, його структурних підрозділів;

69) утворює, ліквідує, реорганізовує підприємства, установи та організації, затверджує їх положення (статуту), в установленому порядку призначає на посади та звільняє з посад їх керівників, формує кадровий резерв на посади керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Мініборони України;

70) здійснює у межах повноважень інші функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Мініборони України;

71) реєструє військові частини як суб'єкти господарської діяльності;

72) веде облік об'єктів державної власності, які належать до сфери управління Мініборони України;

73) утримує в належному стані та організовує експлуатацію об'єктів військового призначення;

74) затверджує порядок списання військового майна;

75) здійснює в установленому порядку відчуження військового майна, передачу його до сфери управління центральних чи місцевих органів виконавчої влади, інших органів, уповноважених управляти державним майном, самоврядним установам та організаціям, які провадять діяльність в інтересах національної безпеки і оборони, та в комунальну власність, готує пропозиції щодо зміни цільового призначення земельних ділянок Збройних Сил;

76) затверджує інструкцію про організацію забезпечення і надання військовослужбовцям Збройних Сил та членам їх сімей житлових приміщень;

77) затверджує інструкцію щодо організації надання житлової площі у гуртожитках Збройних Сил;

78) затверджує положення про порядок оренди і оплати орендованого житла у Збройних Силах;

79) розробляє, подає на затвердження до Кабінету Міністрів України та впроваджує Комплексну програму забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей;

80) перевіряє в Збройних Силах ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, виконання зобов'язань перед бюджетом і кредиторами;

81) виступає замовником і формує відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил України потреб, вимог та пріоритетів основні показники державного оборонного замовлення щодо розроблення, виробництва, модернізації, постачання (закупівлі), ремонту, знищення та утилізації озброєння, військової техніки, військового майна, виконання робіт і надання послуг;

82) організовує фундаментальні та пошукові дослідження в інтересах розробки озброєння і військової техніки;

83) надає технічне завдання виконавцеві державного оборонного замовлення зі створення, модернізації, закупівлі озброєння, військової та спеціальної техніки;

84) затверджує правила розслідування авіаційних подій та інцидентів в авіації Збройних Сил (класифікатор подій, які належать до інцидентів);

85) визначає порядок забезпечення безпеки польотів авіації Збройних Сил, здійснює контроль за станом безпеки польотів, проводить розслідування авіаційних подій з повітряними суднами Збройних Сил;

86) за дорученням Міждержавного авіаційного комітету здійснює функції незалежної інспекції Авіаційного реєстру;

87) затверджує оперативно-стратегічні й оперативно-тактичні вимоги щодо якісних характеристик озброєння і військової техніки та розрахункову кількість основних видів номенклатури озброєння та військової техніки, необхідних для оснащення Збройних Сил;

88) організовує проведення державних та інших випробувань зразків озброєння та військової техніки;

89) забезпечує прийняття на озброєння (постачання, експлуатацію) Збройних Сил озброєння, військової та спеціальної техніки;

90) організовує і контролює роботи з кодифікації та каталогізації предметів постачання Збройних Сил;

91) розробляє та затверджує порядок збільшення встановленого ресурсу і продовження строків служби озброєння та військової техніки;

92) здійснює організацію робіт щодо передачі в установленому порядку документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення і здійснює контроль щодо своєчасного та якісного внесення змін до неї;

93) організовує відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил вимог, потреб та пріоритетів розроблення, впровадження та контролює виконання Державної програми розвитку озброєння та військової техніки й інших цільових програм розвитку озброєнь;

94) розробляє технічні регламенти та здійснює функції технічного регулювання у сфері озброєння та військової техніки, в тому числі безпеки, допуску до експлуатації та використання;

95) розробляє та визначає порядок застосування стандартів для задоволення потреб оборони України;

96) надає інформацію Державній службі експортного контролю України щодо можливості експорту та імпорту товарів військового призначення;

97) подає на затвердження до Кабінету Міністрів України структуру військового резерву людських ресурсів;

98) визначає порядок функціонування системи військового обліку громадян;

99) затверджує перелік військово-облікових спеціальностей;

100) затверджує перелік посад, що підлягають заміщенню військовослужбовцями (крім посад вищого офіцерського складу);

101) затверджує перелік окремих військових посад, які в мирний час можуть замінюватися цивільними особами (на умовах строкового трудового договору);

102) установлює співвідношення чисельності офіцерського складу за військовими званнями та граничні строки перебування осіб офіцерського складу на посадах у Збройних Силах;

103) установлює порядок направлення і строки перебування військовослужбовців Збройних Сил на посадах у багатонаціональних органах військового управління, а також у закордонних дипломатичних установах України;

104) призиває в разі потреби громадян України, яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу, для проходження військової служби осіб офіцерського складу;

105) установлює форму і порядок видачі документів, що посвідчують статус та особу військовослужбовця;

106) установлює порядок ведення і форму особової справи, де відображається проходження військової служби військовослужбовцями;

107) установлює перелік та форму документів, на підставі яких оформлюються накази по особовому складу;

108) установлює порядок добору і прийняття громадян на військову службу за контрактом;

109) затверджує перелік військових посад, які можуть бути заміщені військовослужбовцями-жінками, за винятком військових посад, які можуть бути заміщені особами вищого офіцерського складу;

110) зараховує осіб офіцерського складу інших військових формувань до Збройних Сил, укладає з ними контракт про проходження військової служби у Збройних Силах та призначає на відповідні посади;

111) установлює порядок черговості проходження військової служби на посадах офіцерського складу;

112) затверджує номенклатуру посад для призначення осіб офіцерського складу;

113) визначає порядок формування і використання резерву кандидатів для просування по службі;

114) визначає перелік посад, які не потребують у разі призначення на них проходження спеціальних курсів підготовки;

115) визначає вимоги до кандидатів і порядок створення резерву для направлення за кордон для проходження військової служби;

116) визначає вимоги до кандидатів для навчання за кордоном, кількість військовослужбовців та їх розподіл між структурними підрозділами Міноборони України, Генерального штабу Збройних Сил України і видів Збройних Сил;

117) визначає перелік спеціальностей, за якими жінки можуть проходити підготовку для проходження військової служби на посадах офіцерського складу;

118) визначає порядок направлення на навчання, строки, послідовність і періодичність проведення підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) осіб офіцерського складу;

119) визначає порядок і строки проведення атестування військовослужбовців;

120) визначає строк, кількість і військово-облікові спеціальності для призову офіцерів запасу на військову службу за призовом осіб офіцерського складу;

121) приймає рішення про залишення на військовій службі осіб офіцерського складу понад граничний вік;

122) здійснює добір військовослужбовців, що відряджаються до державних органів, установ, організацій, Державного підприємства обслуговування повітряного руху України для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки, а також їх кадрове супроводження;

123) направляє за кордон військовослужбовців та працівників Збройних Сил для проходження військової служби, роботи або навчання;

124) присвоює в установленому порядку військові звання та вносить Президентові України подання про присвоєння військових звань особам вищого офіцерського складу Збройних Сил;

125) установлює заохочувальні відзнаки Міноборони України та здійснює нагородження ними військовослужбовців та інших осіб;

126) установлює статус учасника бойових дій та видає відповідні документи військовослужбовцям Міноборони України та Збройних Сил;

127) визначає перелік посад військовослужбовців органів військового управління, з'єднань, військових навчальних закладів, військових частин, військова служба яких пов'язана із систематични-

ми стрибками з парашутом (у разі виконання річних норм стрибків з парашутом), які мають право на встановлення пільгового заліку вислуги років для призначення пенсії та отримання надбавки за особливі умови служби, пов'язані з підвищеним ризиком для життя;

128) затверджує інструкцію з організації роботи із соціального забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та членів їх сімей у Міноборони України;

129) здійснює інші повноваження, визначені законами України та пов'язані з виконанням покладених на нього Президентом України завдань.

5. Міноборони України з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх здійсненням в апараті Міноборони України, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;

2) організовує планово-фінансову роботу в апараті Міноборони України, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку;

3) забезпечує ефективне, результативне і цільове використання бюджетних коштів;

4) здійснює добір кадрів в апараті Міноборони України, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників та військовослужбовців апарату Міноборони України, а також осіб, включених до кадрового резерву;

5) здійснює у межах повноважень разом з відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за цільовим використанням державних коштів, передбачених для реалізації проєктів, виконання програм, у тому числі міжнародних;

6) забезпечує у межах повноважень реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням в апараті Міноборони України, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;

7) організовує охорону праці в Міноборони України та Збройних Силах;

8) здійснює державний нагляд за безпечним веденням робіт військовослужбовцями;

9) організовує розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних із діяльністю Збройних Сил, Міноборони України, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, а також стосовно актів, які ними видаються;

10) організовує в Міноборони України роботу з укомплектування, зберігання, обліку та використання архівних документів.

6. Міноборони України для виконання покладених на нього завдань має право в установленому порядку:

1) залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за їх згодою) для розгляду питань, що належать до компетенції Міноборони України;

2) одержувати в установленому законодавством порядку безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики – статистичні дані, необхідні для виконання покладених на Міноборони України завдань;

3) скликати наради, створювати комісії та робочі групи;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;

5) здійснювати захист своїх законних прав та інтересів у судах та інших юрисдикційних органах, у тому числі міжнародних;

б) користуватись іншими правами, що випливають із покладених на нього завдань.

7. Міноборони України під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими органами виконавчої влади, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, з органами місцевого самоврядування, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, профспілками та організаціями роботодавців, а також підприємствами, установами, організаціями.

8. Міноборони України очолює Міністр, якого призначає на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняє з посади Президент України.

9. Міністр у межах повноважень, на основі та на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, організовує і контролює їх виконання.

Нормативно-правові акти Міноборони України підлягають державній реєстрації в установленому законодавством порядку.

Накази Міноборони України, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Накази Міноборони України, прийняті в межах його повноважень, обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами та місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності і громадянами.

З питань реформування та розвитку Збройних Сил, їх бойової і мобілізаційної готовності, оперативної та бойової підготовки, здійснення організаційних заходів та інспектування Міністр видає спільні з начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил накази і директиви.

10. Міністр:

1) очолює Міноборони України, здійснює керівництво його діяльністю;

2) визначає стратегічні напрями роботи Міноборони України та шляхи виконання покладених на нього завдань, затверджує плани його роботи, звіти про їх виконання;

3) у межах компетенції організовує та контролює виконання законів України, актів та доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України;

4) подає на розгляд Президентові України та Кабінету Міністрів України проекти законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, розробником яких є Міноборони України;

5) погоджує проекти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, які надходять від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади;

6) представляє в установленому порядку проекти законів України, розробником яких є Міноборони України, і доповідає з інших питань, що належать до компетенції Міноборони України, під час їх розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України;

7) веде переговори і підписує міжнародні договори України в межах наданих йому повноважень;

8) погоджує структуру Генерального штабу Збройних Сил;

9) затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату Міноборони України;

10) призначає на посади та звільняє з посад у встановленому порядку керівників та заступників керівників самостійних структурних підрозділів апарату Міноборони України, присвоює їм ранги державних службовців, приймає рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності;

11) подає в установленому порядку Президентіві України на затвердження перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу Збройних Сил;

12) вносить у встановленому порядку Президентіві України подання про призначення на посади та звільнення з посад осіб вищого офіцерського складу Збройних Сил;

13) укладає контракт про проходження військової служби з особами, які призначені або призначаються на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено військове звання вищого офіцерського складу;

14) призначає на посади та звільняє з посад у встановленому порядку військовослужбовців;

15) присвоює в установленому порядку військові звання та вносить Президентіві України подання про присвоєння військових звань особам вищого офіцерського складу Збройних Сил;

16) нагороджує відзнаками Міноборони України, достроково присвоює чергові військові звання військовослужбовцям (до полковника включно) і ранги державним службовцям та застосовує інші види заохочення військовослужбовців і працівників Збройних Сил;

17) представляє військовослужбовців і працівників Збройних Сил до відзначення державними нагородами;

18) порушує в установленому порядку питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності своїх заступників;

19) притягує до дисциплінарної відповідальності керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

20) проводить особистий прийом громадян;

21) скликає та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;

22) підписує накази Міноборони України;

23) розподіляє обов'язки між першим заступником, заступником (за наявності), заступником Міністра – керівником апарату, а також повноваження між першим заступником та заступником (за наявності);

24) здійснює через начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України загальне керівництво Військовою службою правопорядку у Збройних Силах та контроль за її діяльністю;

25) приймає рішення про списання військового майна згідно з законодавством;

26) здійснює переведення Міноборони України на функціонування в умовах особливого періоду;

27) представляє Міноборони України у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами і організаціями в Україні та за її межами;

28) приймає рішення щодо розподілу бюджетних коштів, головним розпорядником яких є Міноборони України;

29) скасовує повністю чи в окремій частині акти підпорядкованих Міноборони України органів військового управління, що суперечать Конституції України, іншим актам законодавства України та актам Міноборони України;

30) організовує роботу колегії Міноборони України і головує на її засіданнях;

31) здійснює інші повноваження відповідно до законів та актів Президента України.

11. Міністр має першого заступника та заступника Міністра – керівника апарату.

У разі необхідності для забезпечення здійснення Міноборони України окремих завдань за рішенням Президента України у Міноборони України вводиться посада заступника Міністра.

Перший заступник, заступник Міністра – керівник апарату призначаються на посади за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра, та звільняються з посад Президентом України.

Заступник Міністра – керівник апарату здійснює керівництво діяльністю апарату Міноборони України, призначає на посади та звільняє з посад державних службовців, працівників та військовослужбовців апарату Міноборони України (крім тих, які призначаються на посади та звільняються з посад Міністром).

12. Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Міноборони України, обговорення найважливіших напрямів його діяльності у Міноборони України утворюється колегія у складі Міністра (голова колегії), першого заступника та заступників Міністра, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України, командувачів видів Збройних Сил за посадами. У разі потреби до складу колегії Міноборони України можуть включатися керівники структурних підрозділів апарату Міноборони України, а також у встановленому порядку інші особи.

Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом прийняття відповідного наказу Міноборони України.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Міноборони України можуть утворюватись інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Для розгляду питань наукової і науково-технічної діяльності в інтересах оборони держави утворюється воєнно-наукова рада Міноборони України.

Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, їх кількісний та персональний склад, положення про них затверджуються Міністром.

13. Гранична чисельність працівників, в тому числі військовослужбовців, Міноборони України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Структура апарату Міноборони України затверджується Міністром.

Штатний розпис (штат) апарату, кошторис Міноборони України затверджуються заступником Міністра – керівником апарату за погодженням з Міністерством фінансів України.

Міноборони України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України.

Глава Адміністрації Президента України СЛЪОВОЧКІН

Затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року N 406/2011 Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України

1. Генеральний штаб Збройних Сил України (Генеральний штаб) є головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України (далі – Збройні Сили), координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями (далі – інші військові формування), органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, Державною спеціальною службою транспорту (далі – Держспецтрансслужба) і Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі – Держспецзв'язку).

В особливий період Генеральний штаб є робочим органом Ставки Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

2. Генеральний штаб у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, постановами Верховної Ради України, іншими актами законодавства України, дорученнями Президента України, наказами і директивами Президента України та Міністра оборони України, а також цим Положенням.

3. Основними завданнями Генерального штабу є:

- участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки;
- стратегічне планування застосування Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку, координація їх підготовки до виконання завдань у сфері оборони, організація стратегічного розгортання Збройних Сил, інших військових формувань, організація територіальної оборони та оперативного обладнання території держави;
- безпосереднє військове керівництво Збройними Силами;
- організація і контроль за здійсненням заходів, спрямованих на підтримання військ (сил) Збройних Сил та інших військових формувань і правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку у постійній бойовій та мобілізаційній готовності.

4. Генеральний штаб відповідно до покладених на нього завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, та розробляє пропозиції щодо його вдосконалення, готує проекти законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку подає їх Міністрові оборони України;

2) розробляє та подає на розгляд Міністрові оборони України проекти актів Міністерства оборони України;

3) здійснює аналіз та прогноз тенденцій розвитку засобів збройної боротьби, форм і способів її ведення, оцінює обстановку в районах імовірних дій Збройних Сил в інтересах ефективного планування оборони держави та застосування Збройних Сил;

4) проводить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах підтримання у готовності і бойового застосування Збройних Сил;

5) здійснює стратегічне планування застосування Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку для оборони держави;

6) організовує захист від терористичних посягань об'єктів Збройних Сил, озброєння, військової техніки, матеріально-технічних засобів, що знаходяться у військових частинах або зберігаються у визначених місцях, підготовку і застосування військ (сил) Збройних Сил у разі вчинення терористичного акту в повітряному просторі чи територіальних водах України, бере участь у проведенні

антитерористичних операцій на військових об'єктах та в разі виникнення терористичних загроз безпеці держави із-за меж України;

7) здійснює планування територіальної оборони України, організовує і проводить заходи щодо підготовки органів військового управління та штабів територіальної оборони з питань територіальної оборони, здійснює координацію і контроль за підготовкою інших військових формувань та правоохоронних органів до виконання завдань територіальної оборони;

8) визначає вихідні дані, планує та здійснює загальне керівництво підготовкою і проведенням заходів оперативного обладнання території держави;

9) здійснює заходи короткострокового та середньострокового оборонного планування у Збройних Силах;

10) бере участь у розробленні мобілізаційного плану держави, контролює стан мобілізаційної підготовки державних органів, органів місцевого самоврядування, галузей економіки, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та стан виконання ними мобілізаційних завдань в особливий період;

11) розробляє проект мобілізаційного плану Збройних Сил та інших військових формувань і подає його на розгляд Міністрові оборони України;

12) розробляє схему мобілізаційного розгортання Збройних Сил та спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до Збройних Сил, а також організовує розроблення схеми мобілізаційного розгортання інших військових формувань та спеціальних формувань, призначених для передачі до інших військових формувань під час мобілізації;

13) здійснює контроль за станом бойової та мобілізаційної готовності, боєздатності органів військового управління, з'єднань, військових частин, установ і організацій Збройних Сил та інших військових формувань і правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період;

14) розробляє штати і таблиці до штатів органів військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил, а також штати і таблиці до штатів щодо оснащення матеріально-технічними засобами спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до Збройних Сил;

15) розробляє план дислокації Збройних Сил;

16) визначає потреби в особовому складі, озброєнні, військовій техніці, матеріально-технічних, енергетичних, фінансових, інформаційних ресурсах, продовольстві, земельних і водних ділянках, комунікаціях, фондах та майні, необхідних для належного виконання завдань Збройними Силами та іншими військовими формуваннями, здійснює контроль за їх отриманням;

17) організовує разом із центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування функціонування системи військового обліку громадян;

18) організовує призов громадян на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, прийняття на військову службу за контрактом;

19) організовує комплектування Збройних Сил, інших військових формувань та Держспецтрансслужби військовослужбовцями строкової служби;

20) направляє військовослужбовців для проходження військової служби за кордоном, крім номенклатури призначення Міністра оборони України;

21) приймає рішення про залишення на військовій службі понад граничний вік осіб рядового, сержантського і старшинського складу військової служби за контрактом;

22) зараховує осіб рядового, сержантського і старшинського складу військової служби за контрактом інших військових формувань до Збройних Сил, укладає з ними контракт про проходження військової служби у Збройних Силах та призначає на посади;

- 23) здійснює планування та управління підготовкою Збройних Сил;
- 24) визначає обсяги підготовки військовослужбовців Збройних Сил та громадян України для проходження військової служби, в тому числі за програмою офіцерів запасу для Збройних Сил та інших військових формувань;
- 25) здійснює планування та організацію підготовки і перепідготовки військовозобов'язаних, резервістів, визначає час і строки проведення навчальних зборів;
- 26) здійснює безпосереднє військово-керівництво підпорядкованими вищими військовими навчальними закладами, військовими навчальними підрозділами вищих навчальних закладів;
- 27) визначає потреби Збройних Сил у військових фахівців та виступає замовником на їх підготовку;
- 28) визначає потреби Збройних Сил на особливий період, узагальнює потреби інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання Збройних Сил, інших військових формувань;
- 29) планує і здійснює методологічне, методичне та наукове забезпечення мобілізаційної підготовки Збройних Сил, інших військових формувань;
- 30) контролює стан допризовної підготовки та підготовки призовників за військово-технічними спеціальностями, здійснює методичне забезпечення цієї підготовки;
- 31) формує потреби в науковій і науково-технічній продукції для Збройних Сил;
- 32) здійснює планування та організацію морально-психологічного забезпечення повсякденної життєдіяльності, підготовки та застосування Збройних Сил;
- 33) організовує здійснення заходів оперативного забезпечення у Збройних Силах;
- 34) здійснює організацію навігаційного забезпечення та виконання комплексу топографо-геодезичних і картографічних робіт в інтересах забезпечення обороноздатності та безпеки України;
- 35) здійснює організацію гідрометеорологічного забезпечення Збройних Сил та виконання заходів забезпечення захисту військ (сил) і об'єктів від небезпечних гідрометеорологічних явищ;
- 36) контролює проведення робіт, пов'язаних із знешкодженням та знищенням вибухонебезпечних предметів на території військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил;
- 37) організовує у Збройних Силах комплексне виконання завдань радіоелектронної боротьби та забезпечує радіоелектронний захист радіоелектронних засобів Збройних Сил, інших військових формувань та правоохоронних органів, Держспецтрансслужби та Держспецв'язку;
- 38) організовує участь Збройних Сил у здійсненні заходів в умовах надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях та заходів, що можуть здійснюватися в зоні надзвичайної екологічної ситуації;
- 39) забезпечує заходи підвищення рівня живучості та вибухоложебезпеки арсеналів, баз та складів Збройних Сил;
- 40) організовує в межах повноважень заходи тилового забезпечення Збройних Сил;
- 41) організовує в межах повноважень заходи щодо розквартирування військ (сил);
- 42) організовує заходи щодо зберігання, технічного обслуговування, поточного, середнього, регламентного ремонтів озброєння, військової техніки, зберігання і використання боєприпасів та ракет у Збройних Силах;
- 43) здійснює в межах повноважень облік, розподіл, закріплення та списання військового майна в органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, установах та організаціях Збройних Сил;
- 44) здійснює заходи медичного забезпечення у Збройних Силах;
- 45) забезпечує заходи щодо збереження життя і здоров'я особового складу;

46) забезпечує виконання санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та лікувально-профілактичних заходів у Збройних Силах;

47) здійснює контроль за виконанням заходів гарнізонної, вартової та внутрішньої служб у Збройних Силах;

48) забезпечує правопорядок та додержання військової дисципліни у Збройних Силах, здійснює заходи щодо зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень серед особового складу безпосередньо підпорядкованих йому органів військового управління та військ (сил) Збройних Сил;

49) здійснює організацію та контроль за виконанням заходів пожежної безпеки у Збройних Силах;

50) забезпечує виконання комплексу завдань з метрології, метрологічної діяльності та стандартизації у сфері оборони;

51) організовує приховане управління військами (силами), засекреченого, шифрованого і кодованого зв'язку, контролює у Збройних Силах здійснення комплексу заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці, інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави;

52) контролює діяльність органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил з питань дотримання законодавства у сфері охорони державної таємниці, захисту іншої інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави, криптографічного та технічного захисту інформації, протидії технічним розвідкам;

53) забезпечує інформаційну безпеку у Збройних Силах;

54) розробляє і впроваджує комплекс організаційних, режимних і технічних заходів щодо запобігання несанкціонованому застосуванню озброєння, здійснює керівництво та контроль за їх проведенням;

55) організовує опрацювання інформаційно-аналітичних матеріалів щодо стану та підготовки Збройних Сил та надає їх у встановленому порядку Президенту України – Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил України, органам державної влади;

56) здійснює планування та контроль за перевезеннями, що проводяться для Збройних Сил у мирний час, та військовими перевезеннями всіх видів у державі в особливий період;

57) здійснює церемоніальне забезпечення проведення прийому державних та офіційних візитів глав іноземних держав та делегацій;

58) визначає якісну та кількісну потребу в закупівлі продукції оборонного призначення;

59) визначає потреби, вимоги та пріоритети, основні показники державного оборонного замовлення на розроблення, виробництво, модернізацію, постачання, ремонт, знищення та утилізацію озброєння, військової техніки, військового майна, виконання робіт і надання послуг;

60) розробляє основні оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні вимоги щодо якісних характеристик озброєння і військової техніки та розрахункової кількості основних видів озброєння і військової техніки, необхідних для оснащення Збройних Сил;

61) бере участь у створенні та контролює стан системи управління державою в особливий період;

62) здійснює заходи щодо підготовки національної системи зв'язку до використання в інтересах оборони;

63) створює систему управління Збройними Силами, іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, Держспецтрансслужбою і Держспецзв'язку, призначеними для підпорядкування органам військового управління Збройних Сил в особливий період, та організовує її функціонування;

64) організовує, координує роботу зі створення єдиної автоматизованої системи управління Збройними Силами, впроваджує сучасні інформаційні технології в діяльність органів військового управління;

65) доводить до Збройних Сил, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, а в особливий період – і до міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, рад оборони Автономної Республіки Крим та областей, міст Києва та Севастополя накази і директиви Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України з питань оборони, організовує їх виконання і здійснює контроль за їх реалізацією;

66) здійснює в межах компетенції міжнародне військово-співробітництво із збройними силами інших держав, бере участь у міжнародному співробітництві, забезпечує підготовку і участь миротворчих контингентів та персоналу Збройних Сил у міжнародних миротворчих операціях;

67) забезпечує згідно з міжнародними договорами у галузі роззброєння та контролю над озброєннями інспекційну діяльність на території України та поза її межами, збирає, опрацьовує інформацію та повідомлення відповідно до цих міжнародних договорів незалежно від підлеглості об'єктів інспектування;

68) здійснює реєстрацію та веде реєстр державних повітряних суден;

69) видає дозволи на виконання внутрішніх, транзитних і міжнародних польотів державних повітряних суден України й іноземних держав та здійснює їх контроль;

70) видає дозволи на польоти повітряних суден у межах зон з особливим режимом використання повітряного простору;

71) видає дозволи на перетин повітряними суднами державного кордону поза повітряними коридорами;

72) видає дозволи на виконання польотів для проведення аерофотозйомки;

73) здійснює контроль за дотриманням правил виконання польотів державних повітряних суден, проведенням діяльності, пов'язаної з використанням повітряного простору під час польотів повітряних суден, переміщення інших об'єктів у повітряному просторі та польотів повітряних суден, які перетинають державний кордон України;

74) веде облік апаратури супутникових радіонавігаційних систем геодезичного призначення Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України;

75) здійснює управління, регулювання, державний нагляд та радіочастотний моніторинг у сфері користування радіочастотним ресурсом України спеціальними користувачами, координує діяльність їх радіочастотних органів;

76) забезпечує присвоєння радіочастот і позивних сигналів у смугах радіочастот спеціального користування спеціальним користувачам та підрозділам збройних сил інших держав, що застосовують радіоелектронні засоби на території України, веде реєстр присвоєнь радіочастот у смугах радіочастот спеціального користування;

77) розробляє та затверджує нормативно-правові акти щодо користування радіочастотним ресурсом у смугах радіочастот спеціального користування;

78) формує пропозиції до Національної таблиці розподілу смуг радіочастот України та Плану використання радіочастотного ресурсу України

79) організовує застосування засобів державного розпізнавання у державних органах, Збройних Силах, інших військових формуваннях, правоохоронних органах, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку, використання цих засобів на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності;

80) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України та пов'язані з виконанням покладених на нього Президентом України завдань;

81) у питаннях виконання завдань особливого періоду, крім функцій, визначених у підпунктах 1-80 цього пункту:

- уточнює документи Стратегічного плану застосування Збройних Сил, організовує уточнення оперативних планів видів Збройних Сил та планувальних документів інших військових формувань, правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку з питань їх застосування та участі в територіальній обороні України;
  - організовує стратегічне розгортання Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку і переведення військових частин на організацію та штати воєнного часу, взаємодію з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, радами оборони Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя під час виконання завдань у сфері оборони держави;
  - приймає у своє підпорядкування визначені завданнями особливого періоду з'єднання, військові частини, установи, організації Міністерства оборони України та інших військових формувань, правоохоронних органів, Держспецтрансслужби, Держспецзв'язку, органи управління ними;
  - бере участь в організації використання повітряного, водного, інформаційного простору держави та здійснює контроль за їх використанням;
  - здійснює оповіщення державних органів про переведення на функціонування в умовах особливого періоду в разі введення воєнного стану та проведення мобілізації;
  - планує і здійснює заходи щодо мобілізації та демобілізації у Збройних Силах;
  - бере участь у проведенні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях, правоохоронних органах, Держспецтрансслужбі, Держспецзв'язку;
  - координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, пов'язану зі створенням і підготовкою до роботи системи міських та позаміських запасних пунктів управління в особливий період, у мирний час та в умовах надзвичайного стану;
  - здійснює управління телекомунікаційними мережами та радіочастотним ресурсом держави;
  - в умовах воєнного стану здійснює заходи відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».
5. Генеральний штаб для виконання покладених на нього завдань має право в установленому порядку:
- 1) залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за їх згодою) для розгляду питань, що належать до компетенції Генерального штабу;
  - 2) одержувати в установленому законодавством порядку безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики – статистичні дані, необхідні для виконання покладених на нього завдань;
    - 3) скликати наради, створювати комісії та робочі групи;
    - 4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;
    - 5) здійснювати захист своїх законних прав та інтересів у судах та інших юрисдикційних органах, у тому числі міжнародних;
    - 6) залучати до проведення навчань за попереднім погодженням із керівниками інших військових формувань, правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку їх органи управління,

з'єднання, військові частини і підрозділи, призначені для підпорядкування органам військового управління в особливий період та виконання завдань територіальної оборони відповідно до вимог законодавства, а також представників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

7) залучати представників правоохоронних органів для забезпечення виконання міжнародних договорів та угод у галузі роззброєння та контролю над озброєннями під час проведення інспекційної діяльності на території України;

8) установлювати заохочувальні відзнаки начальника Генерального штабу Головнокомандувача Збройних Сил України та порядок нагородження ними;

9) надавати пропозиції щодо можливості здійснення господарської діяльності військовими частинами та установами Збройних Сил, призупиняти ведення господарської діяльності військовими частинами та установами Збройних Сил;

10) користуватися іншими правами, що випливають із покладених на нього завдань.

6. Генеральний штаб здійснює свої повноваження безпосередньо та через органи військового управління Збройних Сил.

7. Генеральний штаб у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з органами державної влади, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, з органами місцевого самоврядування, органами військового управління Збройних Сил інших держав, а також підприємствами, установами та організаціями.

8. Начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України у межах повноважень, на основі та на виконання Конституції та законів України, актів і директив, доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів та директив Міністра оборони України видає накази та директиви, організовує і контролює їх виконання.

9. Генеральний штаб очолює начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України, якого призначає на посаду і звільняє з посади Президент України. На посаду начальника Генерального штабу призначається військовослужбовець.

10. Начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України:

1) здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами, а також організовує стратегічне розгортання і застосування Збройних Сил, з'єднань і військових частин інших військових формувань, їх органів управління, переданих у підпорядкування відповідним органам військового управління Збройних Сил;

2) бере участь у реалізації державної політики у сфері оборони держави, організовує виконання заходів щодо розвитку Збройних Сил, їх технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення;

3) затверджує положення про органи військового управління Збройних Сил, які підпорядковані Генеральному штабу;

4) спрямовує і контролює здійснення заходів щодо підготовки Збройних Сил, підтримання військ (сил) Збройних Сил у бойовій та мобілізаційній готовності, комплектування їх особовим складом, проведення призову, прийняття громадян на військову службу, визначення потреб і ресурсів, необхідних для виконання завдань, покладених на Збройні Сили;

5) визначає систему управління Збройними Силами та іншими військовими формуваннями і контролює її функціонування в особливий період;

6) здійснює безпосереднє керівництво територіальною обороною України;

7) визначає організаційну структуру органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій, що належить до сфери управління Генерального штабу;

8) організовує розроблення та подання на розгляд Міністрові оборони України проектів законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, актів Міністерства оборони України;

9) присвоює в установленому порядку чергові військові звання військовослужбовцям та вносить Міністрові оборони України подання про присвоєння вищих військових звань;

10) призначає на посади та звільняє з посад у встановленому порядку військовослужбовців Збройних Сил та працівників Генерального штабу, формує і затверджує кадровий резерв державних службовців та в установленому порядку присвоює зазначеним працівникам відповідні ранги державних службовців, приймає рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності, організовує підготовку, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації;

11) порушує в установленому порядку питання про відзначення державними нагородами України та заохочувальними відзнаками Міністерства оборони України військовослужбовців та працівників Збройних Сил; устанавлює почесні нагрудні знаки та нагороджує ними військовослужбовців, працівників Збройних Сил та інших осіб;

12) здійснює загальне керівництво Військовою службою правопорядку у Збройних Силах;

13) приймає рішення про списання військового майна згідно з законодавством;

14) визначає порядок організації взаємодії структурних підрозділів Генерального штабу з іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, Держспецтрансслужбою і Держспецзв'язку;

15) затверджує за погодженням із Міністром оборони України структуру Генерального штабу;

16) скликає та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;

17) підписує накази та директиви Генерального штабу;

18) розподіляє обов'язки між першим заступником та заступниками;

19) представляє Генеральний штаб у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами і організаціями в Україні та за її межами;

20) касає повністю чи в окремій частині акти підпорядкованих йому органів військового управління, що суперечать Конституції України, іншим актам законодавства України, актам Міністерства оборони України та Генерального штабу;

21) організовує роботу військової ради Генерального штабу і головує на її засіданнях;

22) здійснює інші повноваження відповідно до законів та актів Президента України.

11. Начальник Генерального штабу має першого заступника та заступників, які призначаються на посади та звільняються з посад у встановленому порядку.

На посади першого заступника та заступників начальника Генерального штабу призначаються військовослужбовці.

12. Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Генерального штабу, обговорення найважливіших напрямів діяльності Збройних Сил, колективного вироблення рішень у Генеральному штабі утворюється колегіальний дорадчий орган – військова рада Генерального штабу. Головою військової ради є начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України.

Рішення військової ради реалізуються шляхом видання відповідного наказу начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності Генерального штабу можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та допоміжні органи.

Рішення про утворення чи ліквідацію військової ради Генерального штабу, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та допоміжних органів, їх кількісний та персональний

склад, положення про них затверджує начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України.

13. Граничну чисельність військовослужбовців і працівників Генерального штабу затверджує Міністр оборони України.

Штат та положення про структурні підрозділи Генерального штабу затверджує начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України.

Фінансування видатків, пов'язаних із забезпеченням діяльності Генерального штабу, здійснюється в межах коштів Державного бюджету України.

Генеральний штаб є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Глава Адміністрації Президента України С.ЛЬОВОЧКІН

Розділ IV

Законодавче забезпечення діяльності оборонно-промислового комплексу

Закон України «Про державне оборонне замовлення» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 17, ст.111)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 670-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 26, ст.200

N 762-IV від 15.05.2003, ВВР, 2003, N 30, ст.247

N 2248-IV від 16.12.2004, ВВР, 2005, N 5, ст.115

N 2340-IV від 13.01.2005, ВВР, 2005, N 9, ст.183

N 424-V від 01.12.2006, ВВР, 2007, N 9, ст.67

N 2289-VI від 01.06.2010, ВВР, 2010, N 33, ст.471)

(В редакції Закону N 2560-VI від 23.09.2010, ВВР, 2011, N 6, ст.45)

Цей Закон визначає загальні правові засади планування і формування державного оборонного замовлення та регулює особливості відносин, пов'язаних з визначенням та здійсненням процедур закупівлі продукції, виконанням робіт та наданням послуг оборонного призначення (продукція, роботи і послуги).

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:

- 1) виконавці оборонного замовлення (далі – виконавці) – суб'єкти господарської діяльності України незалежно від форми власності, що мають ліцензії (дозволи) на провадження відповідних видів господарської діяльності у випадках, передбачених законом, отримані згідно із законодавством, та іноземні суб'єкти господарської діяльності, з якими укладено державний контракт з оборонного замовлення на постачання (закупівлю) продукції, виконання робіт та надання послуг за результатами конкурсного відбору (за винятком укладення державних контрактів із суб'єктами господарської діяльності, які є єдиними в Україні виробниками);
- 2) співвиконавці оборонного замовлення (далі – співвиконавці) – суб'єкти господарської діяльності України незалежно від їх форми власності, що мають ліцензії (дозволи) на провадження від-

повідних видів господарської діяльності, отримані згідно із законодавством, які беруть участь у виконанні оборонного замовлення на підставі відповідних договорів (контрактів), укладених з виконавцями;

- 3) державне оборонне замовлення (далі – оборонне замовлення) – засіб державного регулювання економіки для задоволення наукових та матеріально-технічних потреб із забезпечення національної безпеки і оборони шляхом планування обсягу фінансових ресурсів, визначення видів та обсягів продукції, робіт і послуг, а також укладення з виконавцями державних контрактів на постачання (закупівлю) продукції, робіт і послуг;
- 4) державний контракт з оборонного замовлення (далі – державний контракт) – договір, укладений у письмовій формі державним замовником від імені держави з виконавцем відповідно до затверджених основних показників оборонного замовлення, в якому визначаються економічні та правові зобов'язання сторін, порядок регулювання їхніх господарських відносин;
- 5) державні замовники з оборонного замовлення (далі – державні замовники) – визначені Кабінетом Міністрів України центральні органи виконавчої влади, інші державні органи – головні розпорядники бюджетних коштів;
- 6) орієнтовні показники обсягів оборонного замовлення – складова основних показників оборонного планування: орієнтовні обсяги фінансових ресурсів держави для постачання (закупівлі) продукції, робіт і послуг за оборонним замовленням відповідно до розрахункових потреб, визначених державними замовниками;
- 7) основні показники оборонного замовлення – затверджені Кабінетом Міністрів України перелік (номенклатура) та обсяги продукції, робіт і послуг, що постачаються (закуповуються), а також обсяг коштів, передбачених на такі цілі в межах установлених бюджетних асигнувань, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період для кожного державного замовника;
- 8) послуги оборонного призначення – послуги, пов'язані із забезпеченням життєдіяльності об'єктів і споруд оборонного та спеціального призначення, експлуатацією та використанням продукції оборонного призначення;
- 9) продукція оборонного призначення – озброєння, військова та спеціальна техніка, військова зброя і боєприпаси, спеціальні комплектувальні вироби для їх виготовлення та експлуатації, матеріали та обладнання, спеціально призначені для їх розроблення, виготовлення або використання, спеціальні технічні засоби;
- 10) роботи оборонного призначення:
  - фундаментальні наукові дослідження для задоволення потреб із забезпечення національної безпеки і оборони;
  - науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи або їх окремі етапи із створення, модернізації, утилізації продукції оборонного призначення, розроблення спеціальних технологій, матеріалів та стандартів;
  - будівництво об'єктів і споруд оборонного та спеціального призначення;
  - створення нових та нарощення існуючих виробничих потужностей для виготовлення продукції оборонного призначення;
  - роботи з мобілізаційної підготовки;
  - ремонт, модифікація, модернізація, утилізація та знищення продукції оборонного призначення;
  - формування та ведення страхового фонду документації на озброєння, військова та спеціальна техніка, інше військове майно, об'єкти і споруди оборонного та спеціального призначення.

Стаття 2. Правова основа оборонного замовлення

1. Правовою основою оборонного замовлення є Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, закони України «Про організацію оборонного планування», «Про здійснення державних закупівель», «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» та інші законодавчі акти України.

Стаття 3. Уповноважений орган з питань координації оборонного замовлення

1. Координацію діяльності з реалізації оборонного замовлення здійснює визначений Кабінетом Міністрів України уповноважений центральний орган виконавчої влади (далі – уповноважений орган).
2. Уповноважений орган:
  - готує з урахуванням пропозицій державних замовників проект основних показників оборонного замовлення на відповідний бюджетний період та подає його в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України;
  - координує і контролює діяльність державних замовників під час розміщення оборонного замовлення та виконання державних контрактів;
  - надає методичну та консультаційну допомогу державним замовникам щодо організації здійснення процедур закупівлі;
  - отримує від державних замовників звіт про результати здійснення процедур закупівлі, укладення та виконання державних контрактів;
  - інформує в установлені строки Кабінет Міністрів України про хід виконання оборонного замовлення;
  - установлює строки подання державними замовниками пропозицій до проекту основних показників оборонного замовлення, інформації про укладені державні контракти та хід їх виконання;
  - розробляє проекти нормативно-правових актів з питань оборонного замовлення.

Стаття 4. Державний замовник

1. Державний замовник:
  - здійснює планування оборонного замовлення;
  - готує і подає уповноваженому органу у визначений ним строк пропозиції до проекту основних показників оборонного замовлення на відповідний бюджетний період;
  - укладає державні контракти з виконавцями;
  - організовує та здійснює процедури закупівлі;
  - забезпечує фінансування відповідно до умов державних контрактів;
  - здійснює контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, виділених на виконання оборонного замовлення відповідно до умов державних контрактів;
  - здійснює контроль за ходом виконання робіт (на окремих етапах та в цілому) згідно з оборонним замовленням;
  - організовує та бере участь у проведенні державних та інших випробувань зразків продукції оборонного призначення;
  - надає виконавцеві технічне завдання та погоджує з ним програму (техніко-економічні показники) або тематику робіт;

- приймає поставлену (виготовлену) продукцію, виконані роботи (у тому числі конструкторську документацію) і надані послуги;
- звітує перед уповноваженим органом та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики про укладення державних контрактів, результати їх виконання і використання бюджетних коштів;
- планує та контролює роботу з формування страхового фонду документації;
- визначає спільно з виконавцями порядок залучення до виконання оборонного замовлення співвиконавців.

Стаття 5. Виконавець оборонного замовлення

1. Виконавець оборонного замовлення:

- постачає продукцію, виконує роботи та надає послуги відповідно до умов державного контракту;
- забезпечує відповідність виготовлених зразків продукції оборонного призначення вимогам державного замовника;
- забезпечує державному замовникові належні умови для здійснення контролю за виконанням оборонного замовлення;
- звітує про виконання оборонного замовлення перед органами державної статистики;
- забезпечує надання документації для виготовлення документів страхового фонду документації;
- залучає, у разі необхідності, до виконання оборонного замовлення співвиконавців та забезпечує авансування і оплату виконання замовлення згідно з умовами укладеного договору (контракту) відповідно до вимог чинного законодавства.

Стаття 6. Планування та формування оборонного замовлення

1. Планування оборонного замовлення є складовою системи планування розвитку Воєнної організації держави, що здійснюється відповідно до Закону України «Про організацію оборонного планування».
2. Державні замовники за довгострокового та середньострокового оборонного планування розробляють орієнтовні показники обсягів оборонного замовлення з урахуванням орієнтовних обсягів фінансових ресурсів, необхідних для здійснення заходів, виконання завдань та досягнення показників, визначених державними цільовими програмами, іншими основоположними документами оборонного планування.
3. За короткострокового оборонного планування державні замовники готують і подають пропозиції до проекту основних показників оборонного замовлення на:
  - наступний бюджетний період з урахуванням видатків, передбачених для потреб забезпечення національної безпеки і оборони у проекті закону про Державний бюджет України на наступний бюджетний період;
  - другий наступний бюджетний період з урахуванням орієнтовних показників обсягів оборонного замовлення, визначених для такого періоду.
4. Державні замовники погоджують з Міністерством оборони України пропозиції щодо виконання робіт з розроблення нових видів озброєння, військової техніки та військової зброї, їх складових частин, а також модернізації зазначеної продукції оборонного призначення з метою уникнення дублювання таких робіт.

Державні замовники погоджують з центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать підприємства оборонно-промислового комплексу, пропозиції щодо виконання робіт оборонного призначення з метою максимального використання науково-виробничого потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу України.

5. Проект основних показників оборонного замовлення на наступний бюджетний період готує уповноважений орган з урахуванням пропозицій державних замовників у встановленому законодавством порядку.

У проєкті основних показників оборонного замовлення враховуються пропозиції щодо постачання (закупівлі) продукції, робіт і послуг:

- необхідних для здійснення заходів, виконання завдань та досягнення показників, визначених державними цільовими програмами, іншими документами планування розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів та оборонно-промислового комплексу у відповідному бюджетному періоді;
  - необхідних для виконання покладених на державних замовників завдань;
  - визначених Кабінетом Міністрів України як такі, що мають особливо важливе значення для забезпечення національної безпеки і оборони відповідно до Основних напрямів урядової політики в економічній та соціальній сфері на відповідний рік.
6. Кабінет Міністрів України затверджує основні показники оборонного замовлення після прийняття Верховною Радою України Державного бюджету України на відповідний бюджетний період.

У разі потреби Кабінет Міністрів України здійснює коригування основних показників оборонного замовлення в межах видатків, затверджених Державним бюджетом України.

Не дозволяється державному замовнику перерозподіляти на інші потреби видатки державного бюджету, передбачені на виконання оборонного замовлення.

7. Порядок планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонного замовлення, а також порядок здійснення контролю за його виконанням визначає Кабінет Міністрів України.

Стаття 7. Укладення державних контрактів з оборонного замовлення

1. Укладення державних контрактів з оборонного замовлення здійснюється державними замовниками з урахуванням затверджених основних показників оборонного замовлення шляхом визначення на конкурентних засадах виконавців серед суб'єктів господарської діяльності, якщо інше не передбачено Законом України «Про здійснення державних закупівель» та цим Законом.

2. Державні замовники здійснюють відбір виконавців з постачання (закупівлі) продукції, робіт і послуг:

- якщо їх закупівля за оборонним замовленням становить державну таємницю, – у порядку, передбаченому цим Законом;
- в інших випадках – у порядку, визначеному Законом України «Про здійснення державних закупівель».

3. У разі якщо закупівля продукції, робіт і послуг за оборонним замовленням становить державну таємницю, такі продукція, роботи і послуги закуповуються у суб'єктів господарювання, що зареєстровані як виробники продукції, робіт і послуг оборонного призначення, закупівлі яких становлять державну таємницю, без застосування конкурентних процедур.

Порядок формування та ведення реєстру виробників продукції, робіт і послуг оборонного призначення, закупівлі яких становлять державну таємницю, визначається Кабінетом Міністрів України.

4. Державний контракт з оборонного замовлення укладається сторонами на основі типового державного контракту, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Особливості закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом

1. Закупівля продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом здійснюється відповідно до статті 7 цього Закону та законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».
2. У разі якщо державним контрактом передбачена закупівля продукції оборонного призначення за імпортом на суму, що перевищує п'ять мільйонів євро, обов'язковою умовою такого контракту є одержання Україною відповідних компенсацій.
3. Дотримання умови щодо одержання Україною компенсації здійснюється шляхом укладення та виконання компенсаційного (офсетного) договору, який є зовнішньоекономічним договором (контрактом), укладеним у письмовій формі між центральним органом виконавчої влади, уповноваженим Кабінетом Міністрів України, та іноземним суб'єктом господарської діяльності, і пов'язаний з державним контрактом на постачання (закупівлю) продукції, робіт і послуг оборонного призначення.

Порядок укладення компенсаційних (офсетних) договорів та види компенсацій визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 9. Виконання оборонного замовлення

1. Виконання оборонного замовлення здійснюється відповідно до державного контракту.
2. Власником виробничих потужностей, створених за державні кошти в результаті виконання оборонного замовлення, є держава в особі державних замовників. Володіння, розпорядження та використання, у тому числі на умовах оренди, об'єктів, продукції та потужностей, створених в результаті виконання оборонного замовлення, здійснюється в порядку, визначеному законодавством України, з додержанням зобов'язань щодо охорони прав на створені об'єкти права інтелектуальної власності.
3. Державні замовники мають право розміщувати на підприємствах, в установах та організаціях, визначених виконавцями, свої представництва або залучати до такої роботи на договірній основі інших державних замовників. Діяльність зазначених представництв провадиться відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України.
4. Порядок розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих визначає Кабінет Міністрів України.

Стаття 10. Додержання законодавства про державну таємницю

1. Заходи щодо планування, формування, розміщення та виконання оборонного замовлення, що становлять державну таємницю, здійснюються з додержанням законодавства про державну таємницю.

Стаття 11. Контроль за виконанням оборонного замовлення

1. Контроль за якістю продукції, робіт і послуг на всіх етапах розроблення, виробництва, модернізації, утилізації та ремонту, за цільовим використанням коштів, перевірка і узгодження документів щодо формування договірних цін здійснюються державними замовниками.

Стаття 12. Відповідальність за порушення законодавства про оборонне замовлення

1. У разі нецільового використання бюджетних коштів відповідальність несуть державні замовники згідно із законом.

2. У разі невиконання або неналежного виконання оборонного замовлення винна сторона відшкодовує іншій стороні завдані нею збитки в порядку, передбаченому законом.
3. У разі ухилення виконавця, визначеного в порядку, передбаченому частиною другою статті 7 цього Закону, від укладення державного контракту такий виконавець несе відповідальність згідно із законом.
4. Спори, що виникають між державними замовниками і виконавцями щодо здійснення процедури закупівлі, під час укладення, виконання, внесення змін чи розірвання державних контрактів, а також спори, пов'язані з відшкодуванням завданих збитків, розв'язуються у судовому порядку.

Стаття 13. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 3 березня 1999 року N 464-XIV

Закон України «Про космічну діяльність»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 1, ст.2)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 503/96-ВР від 15.11.96, ВВР, 1997, N 1, ст.3)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами N 1559-III від 16.03.2000, ВВР, 2000, N 22, ст.172 N 3370-IV від 19.01.2006, ВВР, 2006, N 22, ст.184 N 2186-VI від 13.05.2010, ВВР, 2010, N 30, ст.393 N 4102-VI від 09.12.2011)

(У тексті Закону слова «Загальнодержавна (Національна) космічна програма України» в усіх відмінках замінено словами «Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України» у відповідному відмінку згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

(У тексті Закону слова «Національне космічне агентство України» в усіх відмінках замінено словами «центральный орган виконавчої влади з питань космічної діяльності» у відповідному відмінку згідно із Законом N 4102-VI від 09.12.2011)

Цей Закон визначає загальні правові засади здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами.

Положення цього Закону поширюються на всі види діяльності, пов'язаної з дослідженням і використанням космічного простору.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів і понять

У цьому Законі наведені нижче терміни та поняття вживаються у такому значенні:

- космічна діяльність – наукові космічні дослідження, створення та застосування космічної техніки, використання космічного простору;
- об'єкти космічної діяльності (космічна техніка) – матеріальні предмети штучного походження, що проектується, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі (космічний сегмент, космічна інфраструктура), так і на поверхні Землі (наземний сегмент, наземна інфраструктура) з метою дослідження та використання космічного простору;
- суб'єкти космічної діяльності – підприємства, установи та організації, в тому числі міжнародні та іноземні, які здійснюють космічну діяльність;
- космічний апарат – літальний технічний засіб для польотів у космос і в космосі з метою його дослідження та використання; (Статтю 1 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)
- космічні технології та послуги – результати наукових розробок, методи, засоби та послуги, необхідні для здійснення космічної діяльності та для отримання і використання результатів цієї діяльності;
- інцидент – пов'язана з космічною діяльністю подія, що призвела до створення загрози життю та здоров'ю людей, а також до пошкодження або знищення майна громадян, підприємств, установ та організацій чи заподіяння шкоди довкіллю;
- надзвичайна подія – пов'язана з космічною діяльністю подія, що призвела до загибелі людей або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, а також до знищення майна громадян, підприємств, установ та організацій чи заподіяння значної шкоди довкіллю;
- правила космічної діяльності – спеціальні правила, технічні норми, стандарти, що регламентують космічну діяльність та її безпеку;

- персонал об'єктів космічної діяльності – працівники підприємств, установ та організацій, які беруть участь у виготовленні, випробуванні, експлуатації об'єктів космічної діяльності та ліквідації наслідків інцидентів і надзвичайних подій, а також фахівці підприємств, установ, організацій та особовий склад військових частин, залучені до виконання цієї роботи;
- сертифікат відповідності – документ, який посвідчує відповідність об'єкта космічної діяльності вимогам експлуатаційної придатності космічної техніки, регламентованим нормативними документами, чинними в Україні;
- унікальні об'єкти космічної діяльності – складні науково-технічні комплекси та системи, випробувальна та спеціальна апаратура, з унікальними параметрами, що використовуються для реалізації Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України, які за своїми експлуатаційними характеристиками не мають аналогів у світі або відповідають світовому рівню аналогічної техніки (засоби керування та контролю за космічними апаратами; засоби приймання та оброблення службової та наукової інформації; експериментальна та науково-технологічна база для виготовлення та випробувань космічної техніки з моделюванням факторів космічного простору; наземні засоби контролю за космічними об'єктами штучного та неземного походження; наземний сегмент засобів моніторингу земної поверхні, систем попередження техногенних та природних катастроф; наземні засоби космічних телекомунікацій). (Статтю 1 доповнено абзацом згідно із Законом N 1559-III від 16.03.2000)

Стаття 2. Законодавство про космічну діяльність в Україні

Відносини у сфері космічної діяльності регулюються цим Законом та іншими актами законодавства України, що приймаються відповідно до нього.

Стаття 3. Мета космічної діяльності

Космічна діяльність має на меті:

- сприяння соціально-економічному та науковому прогресу держави, зростанню добробуту громадян;
- участь у розв'язанні загальних проблем людства;
- розвиток космічної науки і техніки, космічних послуг та технологій, які обумовлюють стабільний розвиток національної економіки;
- створення потужного експортного потенціалу космічної галузі;
- забезпечення доступу в космос, здійснення наукових досліджень Землі та космічного простору;
- створення та підтримка космічними засобами сучасного інформаційного простору держави;
- забезпечення довгострокових інтересів держави у сфері національної безпеки та обороноздатності;
- сприяння вдосконаленню освіти;
- участь у контролі за виконанням угод, учасницею яких є Україна, що стосуються міжнародної безпеки.

Стаття 4. Засади космічної діяльності

Основними засадами космічної діяльності в Україні є:

- державне регулювання;
- державна підтримка комерціалізації космічної діяльності та залучення інвестицій в космічну галузь України; (Статтю 4 доповнено абзацом третім згідно із Законом N 1559-III від 16.03.2000)
- еволюційність розвитку і послідовність реформування державної політики у галузі дослідження та використання космічного простору;
- ефективне використання науково-технічного потенціалу України, можливостей, які надає космічна діяльність, в інтересах національної економіки, науки, безпеки держави і в комерційних цілях;

- сприяння міжнародному співробітництву, збереження та розвиток існуючих міжнародних зв'язків у космічній галузі з урахуванням національних інтересів.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 5. Державне регулювання та управління у сфері космічної діяльності

Державне регулювання та управління у сфері космічної діяльності в Україні здійснюються шляхом:

- законодавчого встановлення основних принципів, норм і правил космічної діяльності;
- розробки концептуальних основ державної політики у галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях та в інтересах безпеки держави;
- формування Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України;
- планування та фінансування космічної діяльності за рахунок коштів Державного бюджету України, а також сприяння залученню інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством України;
- цільової підготовки кадрів за рахунок Державного бюджету України;
- запровадження ліцензування такої діяльності; (Абзац сьомий частини першої статті 5 в редакції Закону N 2186-VI від 13.05.2010)
- контролю за здійсненням зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами космічної діяльності. (Частину першу статті 5 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

Формування і реалізацію державної політики у сфері космічної діяльності забезпечує центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності.

(Частина друга статті 5 в редакції Закону N 4102-VI від 09.12.2011)

Стаття 6. Компетенція центрального органу виконавчої влади з питань космічної діяльності

Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності в межах своєї компетенції:

- розробляє концептуальні основи державної політики у галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях та в інтересах безпеки держави;
- забезпечує організацію космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами;
- розробляє разом з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та Національною академією наук України Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України та забезпечує її виконання;
- здійснює керівництво у сфері управління та координації діяльності підприємств, установ та організацій космічної та суміжних галузей;
- є державним генеральним замовником науково-дослідних робіт з дослідження і використання космічного простору, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт з проектування, виготовлення та випробування космічної техніки, у тому числі міжнародних космічних проєктів;
- забезпечує створення та експлуатацію наземного і космічного сегментів супутникових систем зв'язку, мовлення та дистанційного зондування Землі, контролю і аналізу космічної обстановки, координатно-часового та навігаційного забезпечення; (Статтю 6 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 4102-VI від 09.12.2011)
- забезпечує разом з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України експлуатацію, підтримку та вдосконалення об'єктів космічної діяльності;

- здійснює ліцензування космічної діяльності в Україні та ліцензування цієї діяльності під юрисдикцією України поза її межами;
- організовує розроблення та функціонування Системи сертифікації космічної техніки України (УкрССКТ);
- забезпечує суб'єкти космічної діяльності в Україні необхідною нормативною документацією;
- здійснює реєстрацію космічної техніки;
- веде Державний реєстр унікальних об'єктів космічної діяльності, здійснює державний нагляд за їх станом і використанням, вживає заходів для їх підтримки; (Статтю 6 доповнено абзацом згідно із Законом N 1559-III від 16.03.2000)
- здійснює координацію та контроль зовнішньоекономічної діяльності в космічній галузі України на відповідність законодавству та міжнародним договорам України; (Статтю 6 доповнено абзацом згідно із Законом N 1559-III від 16.03.2000)
- надає підтримку в підготовці та реалізації міжнародних проектів у сфері дослідження та використання космічного простору; (Статтю 6 доповнено абзацом згідно із Законом N 1559-III від 16.03.2000)
- організовує співробітництво України з іншими державами та міжнародними організаціями у космічній галузі, а також забезпечує збереження і розвиток існуючих міжнародних зв'язків у сфері космічної діяльності;
- вживає заходів, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічних відносин України з іншими державами в галузі космічної діяльності;
- при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності відкриває свої представництва на території інших держав згідно із законами цих держав; (Статтю 6 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)
- бере участь у підготовці міжнародних договорів України; здійснює інші функції у сфері космічної діяльності відповідно до чинного законодавства.

Стаття 7. Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України

Космічна діяльність в Україні здійснюється на основі Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України, яка розробляється на п'ять років і затверджується Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України.

Формування Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України здійснює центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності разом із відповідними центральними органами виконавчої влади та Національною академією наук України виходячи із мети та основних засад космічної діяльності в Україні.

На основі Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України здійснюється:

- визначення потреб у космічній техніці цивільного, оборонного та подвійного призначення, а також укладання контрактів згідно з чинним законодавством на проведення науково-дослідних робіт (далі – замовлення на космічну техніку) і виробництво космічної техніки на поточний рік, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;
- виділення коштів з Державного бюджету України для фінансування космічної діяльності за державними замовленнями;
- підготовка кадрів за рахунок коштів Державного бюджету України і життя заходів щодо соціального захисту персоналу об'єктів космічної діяльності;

- забезпечення підтримки та вдосконалення об'єктів космічної діяльності наземної інфраструктури, а також необхідного рівня безпеки космічної діяльності;
- забезпечення міжнародного співробітництва в космічній сфері, у тому числі участі України в міжнародних космічних проєктах.

Стаття 8. Правила космічної діяльності в Україні

До правил космічної діяльності в Україні належать норми експлуатаційної придатності об'єктів космічної діяльності, стандарти та нормативні документи, якими регулюється порядок:

- ліцензування космічної діяльності;
- сертифікації та реєстрації об'єктів космічної діяльності;
- організації, виконання та забезпечення космічних запусків і польотів;
- нагляду і контролю за безпекою космічних запусків і польотів та експлуатації космічної техніки;
- охорони довкілля в процесі космічної діяльності;
- проведення пошукових, аварійно-рятувальних робіт у космічній галузі;
- проведення службового розслідування інцидентів та надзвичайних подій;
- будівництва, експлуатації, утримання та ремонту споруд і обладнання об'єктів наземної інфраструктури;
- навчання персоналу об'єктів космічної діяльності;
- реалізації заходів щодо захисту космічної діяльності від незаконного втручання в цю діяльність.

До правил космічної діяльності належать також інші нормативні акти, що регламентують діяльність у космічній галузі та її безпеку, а також дотримання вимог щодо охорони прав інтелектуальної власності, державної, військової та комерційної таємниці.

Правила космічної діяльності встановлюються відповідними державними органами України згідно з їхньою компетенцією та є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами космічної діяльності.

Стаття 9. Заборона та обмеження у космічній діяльності

При здійсненні космічної діяльності в Україні забороняються:

- виведення на орбіту чи розміщення в космосі будь-яким чином ядерної зброї та всіх інших видів зброї масового знищення чи випробування такої зброї;
- використання космічної техніки як засобу впливу на довкілля для воєнних чи інших небезпечних для людства цілей;
- використання Місяця та інших небесних тіл для воєнних цілей;
- створення безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей, заподіяння шкоди довкіллю;
- порушення міжнародних норм та стандартів щодо забруднення космічного простору;
- інші дії, пов'язані з космічною діяльністю, які не допускаються міжнародним правом.

Космічна діяльність у межах окремого проєкту, що призвела до людських жертв, значних матеріальних збитків або завдала значної шкоди довкіллю, може бути обмежена або заборонена відповідно до чинного законодавства України.

Стаття 10. Ліцензування космічної діяльності

Будь-які суб'єкти космічної діяльності, які здійснюють або мають наміри здійснювати цю діяльність в Україні або під юрисдикцією України поза її межами, повинні одержати в центральному органі виконавчої влади з питань космічної діяльності ліцензію на право здійснення цієї діяльності.

Перелік видів космічної діяльності, що підлягають ліцензуванню, визначається законом. Ліцензії на провадження такої діяльності видаються в порядку, встановленому законодавством. (Частина друга в редакції Закону N 3370-IV від 19.01.2006)

Стаття 11. Фінансування космічної діяльності

Фінансування космічної діяльності з науковою та господарською метою у тих випадках, коли замовником робіт є держава, здійснюється на підставі Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України і передбачається в Державному бюджеті України окремим рядком.

Фінансування космічної діяльності в цілях оборони та безпеки України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України за державним оборонним замовленням.

(Частина друга статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

Фінансування здійснюється через державних замовників робіт по створенню і використанню космічної техніки та розподіляється між виконавцями відповідно до державного контракту.

Витрати на здійснення міжнародної космічної діяльності (у тому числі фінансування участі України в міжнародних космічних форумах, представництва в міжнародних організаціях тощо) та витрати на фінансування заходів щодо утримання і збереження унікальних об'єктів космічної діяльності, які включено до Державного реєстру унікальних об'єктів космічної діяльності, передбачаються в Державному бюджеті України окремими рядками. (Статтю 11 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 1559-III від 16.03.2000)

Іноземні кредити та інвестиції у космічну діяльність, пов'язану з виконанням Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України, гарантуються державою відповідно до чинного законодавства України.

Стаття 11-1. Контроль за здійсненням зовнішньоекономічної діяльності

Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України:

- видає дозволи суб'єктам космічної діяльності України на проведення переговорів з іноземними суб'єктами господарської діяльності з питань дослідження і використання космічного простору, виробництва та експлуатації космічної техніки, здійснення експорту, імпорту і реекспорту космічної техніки та космічних технологій, їх тимчасового вивезення за межі України або тимчасового ввезення на її територію, транзиту територією України;
- реєструє укладені договори (контракти) суб'єктів космічної діяльності України з іноземними суб'єктами космічної діяльності з питань дослідження і використання космічного простору, виробництва та експлуатації, купівлі-продажу космічної техніки та космічних технологій.

Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності здійснює видачу дозволів та реєстрацію договорів (контрактів) на безоплатній основі.

Одержання відповідних дозволів суб'єктами космічної діяльності України для здійснення зовнішньоекономічної діяльності є обов'язковим.

Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності приймає рішення:

- про видачу дозволу на проведення переговорів або про відмову у видачі дозволу на їх проведення – протягом п'яти робочих днів з дня надходження відповідної заяви;
- про реєстрацію договору (контракту) або відмову у його реєстрації – протягом 10 робочих днів з дня надходження матеріалів договору (контракту).

У видачі дозволу на проведення переговорів може бути відмовлено, реєстрацію договору (контракту) може бути скасовано або дозвіл, реєстрація можуть бути анульовані, якщо подано не всі необхідні документи або подані документи не відповідають вимогам законодавства.

Суб'єкт космічної діяльності України має право оскаржити у порядку, визначеному законодавством, рішення про відмову у видачі дозволу на проведення переговорів з питань дослідження і використання космічного простору, виробництва та експлуатації космічної техніки, про відмову у реєстрації договорів (контрактів), предметом яких є космічна діяльність, а також договорів купівлі-продажу космічної техніки і космічних технологій.

(Розділ II доповнено статтею 11-1 згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

РОЗДІЛ III. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОБ'ЄКТІВ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 12. Сертифікація об'єктів космічної діяльності

Будь-який об'єкт космічної діяльності в Україні підлягає сертифікації на відповідність вимогам експлуатаційної придатності, встановленим чинними в Україні нормативними документами, з оформленням сертифіката відповідності.

Порядок сертифікації космічної техніки в Україні визначається Системою сертифікації космічної техніки України, яка діє у межах Державної системи сертифікації (УкрСЕПРО).

Порядок випробування та сертифікації імпортованого об'єкта космічної діяльності або об'єкта космічної діяльності, що експортується з України, а також оформлення відповідних сертифікаційних документів встановлюється Правилами сертифікації космічної техніки в Україні, які затверджує Кабінет Міністрів України.

Стаття 13. Реєстрація космічних апаратів та унікальних об'єктів космічної діяльності

(Назва статті 13 в редакції Закону N 4102-VI від 09.12.2011)

Космічні апарати підлягають обов'язковій державній реєстрації в Державному реєстрі космічних апаратів України згідно з Правилами реєстрації космічних апаратів в Україні, які затверджує Кабінет Міністрів України. Якщо космічний апарат створюється спільно з юридичними особами інших держав чи міжнародними організаціями, то питання його реєстрації вирішується згідно з укладеними міжнародними договорами (контрактами).

(Частина перша статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

На космічний апарат, внесений до Державного реєстру космічних апаратів України, видається реєстраційне посвідчення.

(Частина друга статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

Після внесення космічного апарата до Державного реєстру космічних апаратів України всі записи щодо цього об'єкта, зроблені раніше у реєстрах космічних апаратів інших держав, не визнаються Україною.

(Частина третя статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

Внесення космічного апарата до реєстру космічних апаратів іншої держави, якщо цей об'єкт не вилучено з Державного реєстру космічних апаратів України, не визнається Україною.

(Частина четверта статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

З метою забезпечення функціонування, збереження та подальшого розвитку унікальних об'єктів космічної діяльності запроваджується Державний реєстр унікальних об'єктів космічної діяльності, а також встановлюється державний нагляд за їх станом, використанням та здійснюються відповідні заходи підтримки цільового фінансування цих об'єктів згідно з порядком, встановленим Кабінетом Міністрів України.

(Статтю 13 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом N 1559-III від 16.03.2000)

Стаття 14. Вилучення космічних апаратів з Державного реєстру

(Назва статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

Космічний апарат вилучається з Державного реєстру космічних апаратів України центральним органом виконавчої влади з питань космічної діяльності у разі:

(Абзац другий частини першої статті 14 виключено на підставі Закону N 2186-VI від 13.05.2010)

- фізичного знищення (загибелі);
- передачі у встановленому порядку іншій державі, міжнародному або іноземному підприємству, установі чи організації.

У разі вилучення космічного апарата з Державного реєстру космічних апаратів України реєстраційне посвідчення втрачає чинність.

(Текст статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

Стаття 15. Допуск, обмеження та заборона експлуатації об'єктів космічної діяльності

Об'єкт космічної діяльності допускається до експлуатації, якщо він має сертифікат відповідності.

(Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2186-VI від 13.05.2010)

Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності може обмежити або заборонити експлуатацію об'єктів космічної діяльності у разі:

- прострочення або відсутності сертифіката відповідності;
- експлуатації об'єкта космічної діяльності з порушенням чинного законодавства України;
- експлуатації об'єкта космічної діяльності з порушенням вимог, установлених експлуатаційно-технічною документацією на цей об'єкт.

Стаття 16. Передача об'єкта космічної діяльності в оренду

Порядок і правила передачі об'єкта космічної діяльності в оренду міжнародному або іноземному суб'єкту космічної діяльності регулюються чинним законодавством, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, укладання яких відбулось у формі закону.

РОЗДІЛ IV. УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ В КОСМІЧНІЙ СФЕРІ

Стаття 17. Україна як суб'єкт міжнародного космічного права

Україна як суб'єкт міжнародного космічного права здійснює свою космічну діяльність на засадах рівноправності з іншими державами з урахуванням своїх національних інтересів.

Україна забезпечує виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань у галузі космічної діяльності та несе відповідальність згідно з загальноновизнаними нормами міжнародного права та положеннями міжнародних договорів України.

Стаття 18. Засади міжнародної космічної діяльності

Основними засадами міжнародної космічної діяльності в Україні є:

- зміцнення національного суверенітету;
- дотримання загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права;
- збереження та подальший розвиток існуючих міжнародних зв'язків;
- сприяння інтеграції країни у світову економіку;
- свобода зовнішньоекономічного підприємництва;
- юридична рівність суб'єктів космічної діяльності;
- захист інтересів суб'єктів космічної діяльності на території України і поза її межами.

Стаття 19. Вирішення спорів

Спори, що виникають у процесі міжнародного співробітництва у космосі, підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами України.

РОЗДІЛ V. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 20. Державний нагляд за безпекою космічної діяльності

Державний нагляд за дотриманням вимог безпеки космічної діяльності, а також навчання та атестація осіб, які контролюють дотримання космічних правил і наявність необхідного рівня безпеки космічної діяльності, а також осіб, які розслідують інциденти та надзвичайні події, покладається на центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності, Міністерство оборони України та інші органи виконавчої влади відповідно до їхньої компетенції.

Стаття 21. Безпека населення та охорона довкілля

У процесі космічної діяльності суб'єкти космічної діяльності повинні дотримуватися вимог безпеки щодо життя та здоров'я населення, майна громадян, підприємств, установ, організацій і довкілля.

Суб'єкти космічної діяльності забезпечують вжиття необхідних заходів щодо запобігання екологічним збиткам від космічної діяльності згідно з чинним законодавством України.

Стаття 22. Охорона космічної техніки та майна суб'єктів космічної діяльності

Охорона космічної техніки під час виробництва, випробування, транспортування і експлуатації на поверхні Землі та майна суб'єктів космічної діяльності забезпечується згідно із законодавством.

При транспортуванні космічної техніки, що становить загрозу для життя та здоров'я людей або довкілля, використовується спеціальний транспорт під охороною у порядку, затвердженому центральним органом виконавчої влади з питань космічної діяльності за погодженням з центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту та Міністерством внутрішніх справ України.

На підприємствах, що належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади з питань космічної діяльності, за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України можуть утворюватися підрозділи відомчої воєнізованої охорони, працівники яких під час виконання службових обов'язків мають право користуватися вогнепальною зброєю та спеціальними засобами в порядку і відповідно до вимог, встановлених законодавством.

Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України затверджує положення про відомчу воєнізовану охорону та здійснює контроль за діяльністю її підрозділів.

(Стаття 22 в редакції Закону N 4102-VI від 09.12.2011)

Стаття 23. Сповіщення про інциденти та надзвичайні події

Суб'єкти космічної діяльності в обов'язковому порядку повинні подавати повну інформацію органам виконавчої влади про будь-які інциденти та надзвичайні події.

Центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади повинні подавати своєчасну та достовірну інформацію про небезпеку, яка виникає при здійсненні космічної діяльності, а також про заходи щодо створення необхідних умов безпеки для населення, майна та довкілля уповноваженому державному органу, підприємствам, установам та організаціям, а також громадянам на їхню вимогу.

У разі виникнення загрози під час здійснення космічної діяльності для населення та довкілля України чи іноземних держав центральний орган виконавчої влади з питань космічної діяльності негайно інформує про це відповідні державні органи України згідно з чинним законодавством, а також вживає необхідних заходів щодо забезпечення безпеки населення, майна громадян, підприємств, установ і організацій та довкілля.

Стаття 24. Обов'язкове страхування при здійсненні космічної діяльності в Україні

Перелік видів обов'язкового страхування при здійсненні космічної діяльності встановлюється чинним законодавством України.

Порядок обов'язкового страхування встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 25. Відповідальність за шкоду, заподіяну під час космічної діяльності, та відшкодування шкоди

Відповідальність за шкоду, заподіяну під час космічної діяльності, а також порядок визначення розмірів цієї шкоди, що підлягає відшкодуванню, встановлюються відповідно до чинного законодавства України.

РОЗДІЛ VI. КОСМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 26. Здійснення космічної діяльності у сфері оборони та національної безпеки

Космічна діяльність у сфері оборони та національної безпеки здійснюється Міністерством оборони України, на яке разом з відповідними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади покладається відповідальність за виконання Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України в частині, що стосується створення та використання космічної техніки військового та подвійного призначення.

Стаття 27. Взаємодія Міністерства оборони України з центральним органом виконавчої влади з питань космічної діяльності у сфері космічної діяльності

Порядок взаємодії Міністерства оборони України і центрального органу виконавчої влади з питань космічної діяльності при здійсненні космічної діяльності визначається Положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 28. Компетенція Міністерства оборони України у сфері космічної діяльності

Міністерство оборони України в межах своєї компетенції:

- розробляє концептуальні основи державної космічної політики та Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України в частині, пов'язаній зі створенням та використанням космічної техніки військового призначення, а також разом із центральним органом виконавчої влади з питань космічної діяльності – космічної техніки подвійного призначення;
- формує та організовує виконання замовлень на роботи, пов'язані зі створенням і використанням космічної техніки військового, а також разом із центральним органом виконавчої влади з питань космічної діяльності – космічної техніки подвійного призначення на основі Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України;
- здійснює використання космічної техніки у сфері оборони України;
- забезпечує разом із центральним органом виконавчої влади з питань космічної діяльності функціонування і розвиток об'єктів наземної та космічної інфраструктури;
- бере участь у здійсненні сертифікації космічної техніки військового призначення.

РОЗДІЛ VII. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 29. Відповідальність за порушення законодавства про космічну діяльність в Україні

Порушення законодавства про космічну діяльність в Україні має наслідком дисциплінарну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством України.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 15 листопада 1996 року N 502/96-ВР

Указ Президента України «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України»

З метою вдосконалення державного управління оборонно-промисловим комплексом України, забезпечення структурної перебудови відповідних галузей промисловості, ефективного їх функціонування і розвитку та відповідно до пункту 17 частини першої статті 106 Конституції України постановляю:

1. На часткову зміну пункту 8 статті 7 Указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» Кабінету Міністрів України здійснити до 10 січня 2011 року заходи щодо створення державного господарського об'єднання «Укроборонпром» з державних підприємств, які здійснюють господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів, беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами.
2. Установити, що генеральний директор державного господарського об'єднання «Укроборонпром» призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України та звільняється з посади Президентом України.
3. Кабінету Міністрів України:
  - здійснити у місячний строк після створення державного господарського об'єднання «Укроборонпром» заходи щодо передачі в установленому порядку в управління зазначеному господарському об'єднанню пакетів акцій, що належать державі у статутних фондах акціонерних товариств, які здійснюють господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів, беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами;
  - визначити разом із Міністерством оборони України, Фондом державного майна України, Державним агентством України з управління державними корпоративними правами та майном, Державним космічним агентством України перелік акціонерних товариств, пакети акцій яких перебувають у державній власності та можуть бути передані в управління державного господарського об'єднання «Укроборонпром»;
  - забезпечити створення та впровадження до 1 липня 2011 року автоматизованої інформаційно-аналітичної системи обліку та аналізу діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу.
4. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України Віктор ЯНУКОВИЧ
28 грудня 2010 року
№ 1245/2010

Розділ V

Правові основи забезпечення державної безпеки

Закон України «Про Службу безпеки України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 27, ст.382)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 2230-XII від 25.03.92, ВВР, 1992, N 27, ст.383)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1381-XIV від 13.01.2000, ВВР, 2000, N 10, ст.79

N 2171-III від 21.12.2000, ВВР, 2001, N 9, ст.38

N 2922-III від 10.01.2002, ВВР, 2002, N 17, ст.117

N 3111-III від 07.03.2002, ВВР, 2002, N 33, ст.236

N 488-IV від 06.02.2003, ВВР, 2003, N 15, ст.109

N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209 – набуває чинності 01.08.2003 року

N 747-IV від 15.05.2003, ВВР, 2003, N 29, ст.236

N 965-IV від 19.06.2003, ВВР, 2003, N 45, ст.357

N 1703-IV від 11.05.2004, ВВР, 2004, N 32, ст.394

N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, ст.116

N 3475-IV від 23.02.2006, ВВР, 2006, N 30, ст.258

N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006, N 51, ст.519

N 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007, N 7-8, ст.66

N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007, N 33, ст.442)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63

N 3266-VI від 21.04.2011, ВВР, 2011, N 43, ст.449 N 4157-VI від 09.12.2011)

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Служба безпеки України

Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України.

Служба безпеки України підпорядкована Президенту України.
(Частина друга статті 1 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 2. Завдання Служби безпеки України

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. (Частина перша статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1703-IV від 11.05.2004)

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Стаття 3. Засади діяльності Служби безпеки України

Діяльність Служби безпеки України, її органів і співробітників ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України.

В оперативно-службовій діяльності Служба безпеки України дотримується принципів поєднання єдиначальності і колегіальності, гласності і конспірації.

Стаття 4. Правова основа діяльності Служби безпеки України

Правову основу діяльності Служби безпеки України становлять Конституція України, цей Закон та інші акти законодавства України, відповідні міжнародні правові акти, визнані Україною.

Стаття 5. Діяльність Служби безпеки України і права людини

Діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України.

Неправомірне обмеження законних прав та свобод людини є неприпустимим і тягне за собою відповідальність згідно з законодавством.

Орган Служби безпеки України у разі порушення його співробітниками при виконанні службових обов'язків прав чи свобод людини повинен вжити заходів до поновлення цих прав та свобод, відшкодування заподіяної моральної і матеріальної шкоди, притягнення винних до відповідальності.

Служба безпеки України на вимогу громадян України у місячний строк зобов'язана дати їм письмові пояснення з приводу обмеження їх прав чи свобод. Такі особи мають право оскаржити до суду неправомірні дії посадових (службових) осіб та органів Служби безпеки України.

Стаття 6. Позапартійність Служби безпеки України

Використання Служби безпеки України в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається.

Діяльність партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичні цілі, в Службі безпеки України забороняється.

На період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників Служби безпеки України у таких об'єднаннях зупиняється.

Як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, у професійних спілках.

Стаття 7. Право громадськості на інформацію про діяльність Служби безпеки України

Громадськість України через засоби масової інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку інформується про діяльність Служби безпеки України.

Забороняється встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету Служби безпеки України, її компетенції та основних напрямів діяльності, а також випадків протиправних дій органів і співробітників Служби безпеки України.

Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну, військову, службову та комерційну таємницю, а також інформація конфіденційного характеру, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України, честі і гідності особи або порушити її законні права, крім випадків, передбачених законодавством в інтересах правосуддя.

Стаття 8. Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями

Служба безпеки України взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на неї завдань.

Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах.

РОЗДІЛ II. СИСТЕМА І ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 9. Система Служби безпеки України

Систему Служби безпеки України складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України.

(Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2592-VI від 07.10.2010)

Організаційна структура Служби безпеки України визначається Президентом України.

Центральне управління Служби безпеки України, інші органи та установи, що входять у систему Служби безпеки України, є юридичними особами, мають печатку із зображенням державного герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, у тому числі валютні.

Для організації і проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій, при Службі безпеки України функціонує Антитерористичний центр. Положення про Антитерористичний центр при Службі безпеки України затверджується Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. (Статтю 9 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

Стаття 10. Центральне управління Служби безпеки України

Центральне управління Служби безпеки України відповідає за стан державної безпеки, координує і контролює діяльність інших органів Служби безпеки України. До його складу входять апарат Голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки,

захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичний, оперативно-технічний, оперативного документування, слідчий, зв'язку, по роботі з особовим складом, адміністративно-господарський, фінансовий, військово-медичний та інші згідно з організаційною структурою Служби безпеки України.

(Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3200-IV від 15.12.2005, N 3475-IV від 23.02.2006, N 4157-VI від 09.12.2011)

(Частину другу статті 10 виключено на підставі Закону N 3200-IV від 15.12.2005)

Центральне управління Служби безпеки України видає положення, накази, розпорядження, інструкції, дає вказівки, обов'язкові для виконання у системі Служби безпеки України. Зазначені акти не підлягають виконанню, якщо в них встановлюються не передбачені законодавством додаткові повноваження органів і співробітників Служби безпеки України або антиконституційні обмеження прав та свобод громадян.

У межах своєї компетенції Центральне управління Служби безпеки України вносить Президенту України пропозиції про видання актів з питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами.

Стаття 11. Регіональні органи Служби безпеки України

З метою ефективного виконання своїх завдань Службою безпеки України створюються її регіональні органи: обласні управління Служби безпеки України, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи, розміщення і територіальна компетенція яких можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України.

В інтересах державної безпеки органи і підрозділи Служби безпеки України можуть створюватися на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях.

У своїй оперативно-службовій діяльності регіональні органи Служби безпеки України є незалежними від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб, партій і рухів.

Стаття 12. Органи військової контррозвідки

Органи військової контррозвідки створюються для контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України і Державної прикордонної служби України та інших військових формувань, дислокованих на території України.

(Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2171-III від 21.12.2000, N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

Стаття 13. Голова Служби безпеки України

Керівництво всією діяльністю Служби безпеки України, її Центральним управлінням здійснює Голова Служби безпеки України. Він несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Службу безпеки України.

Голова Служби безпеки України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України.

(Частина друга статті 13 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Голова Служби безпеки України має заступників, які призначаються на посади за його поданням та звільняються з посад Президентом України.

(Частина третя статті 13 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 14. Колегія Служби безпеки України

У Службі безпеки України створюється колегіальний дорадчий орган – колегія, яка визначає шляхи виконання покладених на Службу безпеки України завдань, приймає рішення з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами.

Рішення колегії приймаються більшістю голосів і оголошуються наказами Голови Служби безпеки України.

До складу колегії входять Голова Служби безпеки України, його заступники та інші особи, крім народних депутатів України, призначені Президентом України. Перебування членів колегії в партях, рухах, інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі, відповідно до статті 6 цього Закону зупиняється.

(Частина третя статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2592-VI від 07.10.2010)

Положення про колегію Служби безпеки України затверджується Президентом України.

Стаття 15. Порядок призначення начальників органів і підрозділів Служби безпеки України

Начальники підрозділів Центрального управління Служби безпеки України: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичного, оперативного-технічного, оперативного документування, слідчого, по роботі з особовим складом, інших підрозділів, визначених Президентом України, а також начальники регіональних органів – обласних управлінь Служби безпеки України призначаються на посади за поданням Голови Служби безпеки України та звільняються з посад Президентом України.

(Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3200-IV від 15.12.2005, N 3475-IV від 23.02.2006; в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010; із змінами, внесеними згідно із Законом N 4157-VI від 09.12.2011)

(Частиною другою статті 15 виключено на підставі Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Порядок призначення інших посадових осіб Служби безпеки України визначається Головою Служби безпеки України. Начальники регіональних органів Служби безпеки України призначаються з відома глави місцевої державної адміністрації.

Стаття 16. Взаємодія Служби безпеки України з органами безпеки іноземних держав

Для вирішення покладених завдань Служба безпеки України може встановлювати контакти з органами безпеки іноземних держав і взаємодіяти з ними на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод.

Стаття 17. Взаємодія Служби безпеки України з правоохоронними та іншими державними органами України

Служба безпеки України взаємодіє з Управлінням охорони вищих посадових осіб України, правоохоронними та митними органами України у порядку і на засадах, визначених законами, указами Президента України та прийнятими на їх основі актами Служби безпеки України і відповідного відомства.

(Стаття 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2171-III від 21.12.2000)

Стаття 18. Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України

Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України здійснюється Кабінетом Міністрів України у порядку, визначеному Верховною Радою України, за рахунок коштів державного бюджету України.

Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. (Статтю 18 доповнено частиною згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Органи місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування сприяють Службі безпеки України, її органам і підрозділам у вирішенні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортом і зв'язком.

Служба безпеки України має адміністративні приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, відомчий житловий фонд.

РОЗДІЛ III. КАДРИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 19. Склад кадрів Служби безпеки України

Кадри Служби безпеки України складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби. Порядок обліку кадрів Служби безпеки України затверджується Головою Служби безпеки України.

(Частина перша статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 4157-VI від 09.12.2011)

До органів Служби безпеки України приймаються на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначаються кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджуються Головою Служби безпеки України.

Кількісний склад співробітників Служби безпеки України визначається Президентом України за поданням Голови Служби безпеки України, виходячи з потреб надійного захисту державної безпеки України, в межах встановленого бюджету.

Стаття 20. Військовослужбовці Служби безпеки України

Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями Служби безпеки України визначаються укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби поширюється порядок проходження військової служби у Збройних Силах України, визначений законодавством. Військовослужбовці Служби безпеки України приймають Військову присягу на вірність народу України.

Військовослужбовцям Служби безпеки України видається службове посвідчення, вони мають єдину форму одягу, зразки якого затверджуються Президентом України.

Використання військових звань, відзнак, форми одягу і службового посвідчення військовослужбовців Служби безпеки України іншими особами тягне за собою встановлену законодавством відповідальність.

Стаття 21. Правове регулювання трудових відносин працівників Служби безпеки України

Трудові відносини працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, регулюються законодавством України про працю.

Стаття 22. Підготовка спеціалістів для Служби безпеки України

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації спеціалістів для Служби безпеки України здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту» та інших актів законодавства.

Для забезпечення професійної освіти кадрів Служба безпеки України створює відповідні навчальні заклади.

Стаття 23. Запас Служби безпеки України

У запас Служби безпеки України зараховуються громадяни України, які виступили установлені строки служби і звільнені зі служби у Службі безпеки України, придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і які не досягли граничного віку перебування в запасі.

Зазначені особи перебувають на військовому обліку в Центральному управлінні та регіональних органах Служби безпеки України і залучаються до проведення навчальних зборів у визначеному законодавством порядку.

(Стаття 23 в редакції Закону N 1014-V від 11.05.2007)

РОЗДІЛ IV. ПОВНОВАЖЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 24. Обов'язки Служби безпеки України

Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана:

- 1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України; (Пункт 1 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3111-III від 07.03.2002)
(Пункт 1-1 статті 24 виключено на підставі Закону N 3200-IV від 15.12.2005)
- 2) здійснювати заходи контррозвідального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном;
- 3) виявляти, припиняти та розкривати злочини, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України; проводити дізнання і слідство у цих справах; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених злочинів;
- 4) здійснювати контррозвідальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідально-підривної діяльності проти України;
- 5) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань;
- 6) здійснювати контррозвідальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства;
- 7) брати участь у розробці і здійсненні відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та інших актів законодавства заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, що є власністю держави, сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України; (Пункт 7 частини першої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1703-IV від 11.05.2004)
- 8) здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки;
- 9) у межах визначеної законодавством компетенції забезпечувати захист особистої безпеки громадян і осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі надходження від них, членів їх сімей та близьких родичів заяви, звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну; брати участь у реабілітації і поновленні прав незаконно репресованих осіб; (Пункт 9 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1381-XIV від 13.01.2000)
- 10) сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України; (Пункт 10 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

- 11) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій;
- 12) подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам внутрішніх справ, іншим правоохоронним органам у боротьбі із злочинністю;
- 13) брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил; (Пункт 14 частини першої статті 24 виключено на підставі Закону N 3475-IV від 23.02.2006)
- 15) проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України;
- 16) виконувати за дорученням Президента України інші завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави; (Пункт 16 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2592-VI від 07.10.2010)
- 17) брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт. (Статтю 24 доповнено пунктом 17 згідно із Законом N 747-IV від 15.05.2003)

Стаття 25. Права Служби безпеки України

Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

- 1) вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;
- 2) подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, у тому числі із забезпечення охорони державної таємниці; (Пункт 2 частини першої статті 25 в редакції Закону N 1703-IV від 11.05.2004)
- 3) одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»; (Пункт 3 статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2922-III від 10.01.2002)
- 4) входить у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;
  - 4-1) складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення; (Частину першу статті 25 доповнено пунктом 4-1 згідно із Законом N 1703-IV від 11.05.2004)
- (Пункт 5 статті 25 виключено на підставі Закону N 488-IV від 06.02.2003)
- 6) використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім тран-

спортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги;

- 7) виключно при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, заходити в жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх з наступним повідомленням прокурора протягом 24 годин;
- 8) проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- 9) здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин;
- 10) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, а також жилими та іншими приміщеннями громадян;
- 11) направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; в окремих випадках у порядку, визначеному колегією Служби безпеки України, допускається направлення на роботу таких військовослужбовців в установи, підприємства і організації за ініціативою їх керівників; (Пункт 11 частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
- 12) в інтересах контррозвідки і оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Службу безпеки України цим Законом; (Пункт 12 частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
- 13) морально і матеріально заохочувати співробітників Служби безпеки України та інших осіб за заслуги по забезпеченню державної безпеки; представляти їх у встановленому порядку до державних нагород;
- 14) позачергово придбавати квитки на всі види транспорту незалежно від наявності місць і поселятися в готелях при пред'явленні посвідчення про відрядження;
- 15) безплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;
- 16) видавати у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до чинного законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку. (Статтю 25 доповнено пунктом 16 згідно із Законом N 1381-XIV від 13.01.2000)

У разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають також право:

- 1) одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи. Отримання від банків відомості, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Документи та інформація повинні бути подані негайно, а якщо це неможливо – не пізніше як протягом 10 діб;

- 2) залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів;
- 3) одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України;
- 4) подавати за матеріалами оперативно-розшукової діяльності до суду заяви про скасування реєстрації і припинення діяльності суб'єктів підприємництва, а також за наявності підстав, передбачених законом, подавати до суду позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України;
- 5) входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форми власності, на пункти пропуску через державний кордон та митниць, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю;
- 6) за постановою слідчого та з санкції відповідного прокурора по нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, а у невідкладних випадках – з наступним повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які можуть бути використані в розкритті та розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, накладати арешт на грошові кошти та інші цінності фізичних та юридичних осіб, вилучати предмети і документи із складанням відповідного акта. Копії акта вручаються громадянину чи представнику підприємства, установи, організації;
- 7) ініціювати згідно із законом питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті основних та надзвичайних витрат.

(Частина другу статті 25 доповнено пунктом 7 згідно із Законом N 3266-VI від 21.04.2011) (Статтю 25 доповнено частиною другою згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

Органи і підрозділи Служби безпеки України, які здійснюють боротьбу з тероризмом, мають поноваження органу дізнання. (Статтю 25 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

Стаття 26. Підстави і порядок застосування зброї та спеціальних засобів

Військовослужбовці Служби безпеки України мають право зберігати, носити, використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про міліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства.

РОЗДІЛ V. СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 27. Соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України.

Військовослужбовці Служби безпеки України користуються політичними, соціально-економічними та особистими правами і свободами, а також пільгами відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», цього Закону, інших актів законодавства.

Право на пільги зберігається за військовослужбовцями Служби безпеки України, яких звільнено зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років.

Соціальний захист працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю.

Стаття 28. Правові гарантії захисту військовослужбовців Служби безпеки України та громадян, які беруть участь у забезпеченні державної безпеки

Військовослужбовці Служби безпеки України при виконанні покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Недоторканність їх особи, їх честь і гідність охороняються законодавством.

Близькі родичі військовослужбовців Служби безпеки України також підлягають державному захисту. Правопорушення щодо близьких родичів військовослужбовців Служби безпеки України, вчинені у зв'язку з виконанням покладених на цих військовослужбовців обов'язків, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом. (Частина друга статті 28 в редакції Закону N 1381-XIV від 13.01.2000)

Під захистом держави знаходяться особи, які допомагають і сприяють Службі безпеки України, а також пенсіонери Служби безпеки України.

Особам, які допомагають і сприяють Службі безпеки України, гарантується конфіденційність відносин. Розголошення даних про такі відносини, інші правопорушення щодо цих громадян та членів їх родин, які здійснюються у зв'язку з їх діяльністю по забезпеченню державної безпеки, тягнуть за собою встановлену законодавством відповідальність.

Працівники Служби безпеки України в разі залучення їх до заходів щодо забезпечення державної безпеки, не пов'язаних безпосередньо з їх функціональними обов'язками, користуються правами, які надаються військовослужбовцям Служби безпеки України пунктами 1, 4, 6 і 7 статті 25 цього Закону. У цих випадках на них поширюються гарантії правового захисту, встановлені для військовослужбовців Служби безпеки України.

Не допускається розголошення факту належності співробітників Служби безпеки України до її оперативних підрозділів.

Стаття 29. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців Служби безпеки України і громадян, залучених до заходів щодо забезпечення державної безпеки, та компенсація заподіяння збитків їх майну

(Назва статті 29 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

У разі загибелі (смерті) військовослужбовця Служби безпеки України, який перебував на кадровій військовій службі або проходив військову службу за контрактом, під час виконання ним обов'язків військової служби сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі десятирічного грошового забезпечення загиблого (померлого) за останньою посадою, яку він займав, в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

(Частина перша статті 29 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного військовослужбовцю Служби безпеки України під час виконання ним обов'язків військової служби, а також інвалідності, що настала

в період проходження служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, пов'язаного з виконанням службових обов'язків, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. Визначення ступеня втрати працездатності військовослужбовцем Служби безпеки України у період проходження служби у кожному випадку ушкодження здоров'я здійснюється в індивідуальному порядку відповідно до законодавства.

(Частина друга статті 29 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Збитки, завдані майну військовослужбовця Служби безпеки України або членам його родини у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, компенсуються йому, а в разі його загибелі – членам сім'ї у повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету.

Положення цієї статті поширюються на працівників Служби безпеки України та осіб, залучених до заходів щодо забезпечення державної безпеки, а також на пенсіонерів Служби безпеки України.

(Дію статті 30 зупинено на 2007 рік згідно із Законом N 489-V від 19.12.2006; додатково див. Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007)

Стаття 30. Грошове забезпечення військовослужбовців та оплата праці працівників Служби безпеки України

(Назва статті 30 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Форми та розміри грошового забезпечення військовослужбовців Служби безпеки України встановлюються законодавством і повинні забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Служби безпеки України якісним складом військовослужбовців, враховувати характер, умови роботи, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності.

(Частина перша статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Умови та оплата праці працівників Служби безпеки України визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Статтю 30 доповнено частиною другою згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

РОЗДІЛ VI. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 31. Підзвітність Служби безпеки України

Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України, дотриманням нею законодавства здійснюється Верховною Радою України.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України.

(Стаття 31 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 32. Контроль Президента України за діяльністю Служби безпеки України

Контроль за діяльністю Служби безпеки України здійснюється Президентом України та уповноваженими ним державними органами.

Постійний контроль за дотриманням конституційних прав громадян і законодавства в оперативнорозшуковій діяльності та діяльності у сфері охорони державної таємниці органів і підрозділів Служби безпеки України, а також контроль за відповідністю виданих Службою безпеки України положень, наказів, розпоряджень, інструкцій і вказівок Конституції і законам України здійснюється спеціально призначеними Президентом України посадовими особами. Повноваження цих посадових осіб та правові гарантії їх діяльності визначаються Положенням, яке затверджується Президентом України. (Частина друга статті 32 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1703-IV від 11.05.2004)

Служба безпеки України регулярно у порядку, визначеному Президентом України, інформує Президента України, членів Ради національної безпеки України і посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, з основних питань своєї діяльності, про випадки порушення законодавства, а також на їх вимогу подає інші необхідні відомості.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Президенту України письмовий звіт про діяльність Служби безпеки України.

Голова Служби безпеки України несе персональну відповідальність за своєчасність, об'єктивність і повноту поданої інформації.

Стаття 33. Контроль за адміністративно-господарською і фінансовою діяльністю Служби безпеки України

Контроль за адміністративно-господарською і фінансовою діяльністю Служби безпеки України здійснюється у порядку, визначеному Президентом України.

Стаття 34. Нагляд за додержанням законів

Вищий нагляд за додержанням і застосуванням законів Службою безпеки України здійснює Генеральний прокурор України та уповноважені ним прокурори.

РОЗДІЛ VII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 35. Відповідальність співробітників Служби безпеки України

Співробітники Служби безпеки України самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень. Вони повинні відмовитись від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать чинному законодавству. За протиправні дії та бездіяльність вони несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Співробітники Служби безпеки України, які виконують свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень і в рамках Закону, не несуть відповідальності за завдані майнові збитки.

Такі збитки відповідно до законодавства компенсуються за рахунок державного бюджету Службою безпеки України.

Стаття 36. Відповідальність за неправомірні дії, що перешкоджають реалізації повноважень Служби безпеки України

Законні вимоги співробітників Служби безпеки України при виконанні ними службових обов'язків є обов'язковими для громадян і посадових осіб.

Непокора або опір законним вимогам співробітників Служби безпеки України, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягнуть за собою відповідальність, передбачену законодавством.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 25 березня 1992 року N 2229-XII

Закон України «Про розвідувальні органи України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 19, ст.94)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005, N 17, N 18-19, ст.267

N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, ст.116

N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006, N 51, ст.519

N 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007, N 7-8, ст.66

N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 309-VI від 03.06.2008, ВВР, 2008, N 27-28, ст.253

N 2526-VI від 21.09.2010, ВВР, 2011, N 4, ст.27)

Цей Закон визначає правові основи організації і діяльності державних органів, які здійснюють розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз, порядок контролю і нагляду за їх діяльністю, а також встановлює правовий статус співробітників цих органів, їх соціальні гарантії. (Преамбула із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні терміни

Наведені в цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- розвідувальна діяльність – діяльність, яка здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці України;
- розвідувальна інформація – усні та зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) відомості, які неможливо отримати офіційним шляхом, про реальні та потенційні можливості, плани, наміри і дії іноземних держав, організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам України, а також про події і обставини, що стосуються національної безпеки і оборони;
- розвідувальні органи України – спеціально уповноважені законом органи на здійснення розвідувальної діяльності. Розвідувальний орган України може функціонувати як самостійний державний орган, так і у складі центрального органу виконавчої влади.

(Стаття 1 в редакції Закону N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 2. Правова основа діяльності розвідувальних органів України

Правову основу діяльності розвідувальних органів України становлять Конституція України, цей та інші закони України, а також прийняті відповідно до них інші нормативно-правові акти.

Стаття 3. Принципи діяльності розвідувальних органів України

Діяльність розвідувальних органів України здійснюється на основі:

- законності;
- поваги і дотримання прав та свобод людини і громадянина;
- безперервності;

- поєднання в межах, визначених законом, гласних та негласних методів і засобів;
- розмежування сфер діяльності розвідувальних органів, взаємодії і координації їх діяльності;
- незалежності і оперативності у поданні розвідувальної інформації;
- позапартійності;
- підконтрольності і підзвітності відповідним органам державної влади в межах, передбачених законом.

Діяльність розвідувальних органів не може використовуватися для вирішення не передбачених цим Законом завдань.

Стаття 4. Основні завдання розвідувальних органів України

На розвідувальні органи України покладаються:

- добування, аналітична обробка та надання визначеним законом органам державної влади розвідувальної інформації;
- здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, військовій, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцнення обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку, захисту та охорони державного кордону; (Абзац третьої статті 4 в редакції Закону N 3200-IV від 15.12.2005)
- забезпечення безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю;
- участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією у порядку, визначеному законом; (Абзац п'ятої статті 4 в редакції Закону N 3200-IV від 15.12.2005)
- вжиття заходів протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України. (Статтю 4 доповнено абзацом шостим згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 5. Методи і засоби діяльності розвідувальних органів України

Для виконання покладених на розвідувальні органи України завдань щодо отримання розвідувальної інформації, забезпечення безпеки розвідувальних заходів, захисту своїх сил, засобів та інформаційних систем і обліків, а також джерел розвідувальної інформації вони застосовують методи і засоби оперативно-розшукової діяльності у порядку, визначеному в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом. (Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Методи і засоби діяльності розвідувальних органів не повинні завдавати шкоди життю, здоров'ю, честі і гідності людей.

Не підлягає розголошенню інформація, що стосується особистого життя, честі та гідності громадян, яка стала відома розвідувальним органам у процесі їх роботи, крім випадків, передбачених законом.

Порядок зберігання інформації, здобутої в процесі розвідувальної діяльності, визначається відповідними нормативно-правовими актами.

РОЗДІЛ II. РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ, ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ, ФІНАНСОВОГО ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стаття 6. Розвідувальні органи України та сфери їх діяльності (Назва статті 6 в редакції Закону N 3200-IV від 15.12.2005)

Розвідувальні органи України здійснюють розвідувальну діяльність у таких сферах:

- Служба зовнішньої розвідки України – у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган Міністерства оборони України – у военній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону – у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

(Частина перша статті 6 в редакції Закону N 3200-IV від 15.12.2005)

Питання утворення, реорганізації і ліквідації розвідувальних органів здійснюються відповідно до конституційних повноважень Президентом України.

Розвідувальний орган Міністерства оборони України може залучати органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України в порядку, визначеному Президентом України, до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони та забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави. У цих випадках на військовослужбовців та працівників зазначених органів і військових частин не поширюються положення законів України «Про розвідувальні органи» та «Про оперативно-розшукову діяльність», якими регулюються питання визначення правового статусу, надання повноважень та гарантування соціального захисту. (Статтю 6 доповнено новою частиною третьою згідно із Законом N 2526-VI від 21.09.2010)

Здійснення розвідувальної діяльності з метою отримання інформації у сферах, що стосуються національної безпеки і оборони, іншими органами державної влади, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності, які не передбачені в цьому Законі, а також фізичними особами забороняється.

Розвідувальні органи України є юридичними особами, вони мають дійсне та умовне найменування, відповідні емблеми, печатки і штампи, печатки із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, рахунки, у тому числі валютні, в банках та інших фінансових установах.

Стаття 7. Керівництво розвідувальними органами України та координація їх діяльності

Загальне керівництво розвідувальними органами України відповідно до Конституції України та цього Закону здійснює Президент України.

Керівники центральних органів виконавчої влади, до складу яких входять розвідувальні органи, здійснюють керівництво ними в межах повноважень, визначених законом і положеннями про відповідні розвідувальні органи, затвердженими Президентом України, та створюють необхідні умови для їх функціонування.

Безпосереднє керівництво розвідувальними органами України здійснюють їх керівники, які призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням керівників відповідних центральних органів виконавчої влади. Голову Служби зовнішньої розвідки України призначає Президент України. У межах своїх повноважень керівники розвідувальних органів України можуть видавати накази, розпорядження, а у випадках, передбачених законом, або на вимогу Президента

Україні доводять до його відома у визначеному ним порядку інформацію щодо зовнішніх загроз Україні. (Частина третя статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Координація діяльності розвідувальних органів України здійснюється Президентом України через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України, яка діє відповідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Порядок координації діяльності розвідувальних органів України в особливий період визначається Президентом України.

Стаття 8. Позапартійність розвідувальних органів України

Використання розвідувальних органів України будь-ким у партійних інтересах не допускається. Діяльність розвідувальних органів України не може використовуватися для обмеження прав і свобод громадян або з метою насильницької зміни конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їх діяльності.

У розвідувальних органах України забороняється створення і діяльність організаційних структур політичних партій та інших об'єднань громадян, що мають політичні цілі. Членство та участь співробітників розвідувальних органів України у діяльності політичних партій та інших об'єднаннях громадян, що мають політичні цілі, не допускається.

Як виняток дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір з розвідувальними органами України, у професійних спілках.

Стаття 9. Права розвідувальних органів України

Для виконання визначених цим Законом завдань розвідувальні органи України мають право:

- встановлювати на конфіденційній основі співробітництво з повнолітніми, дієздатними особами, які добровільно дали на це згоду;
- отримувати для розвідувальних цілей необхідну інформацію від усіх органів державної влади, підприємств, організацій і установ, включаючи банки, незалежно від форми власності, в тому числі інформацію з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, банків даних тощо у порядку, визначеному законом;
- користуватися послугами, в тому числі платними, експертів та консультантів з числа фахівців інших органів державної влади, підприємств, установ і організацій усіх форм власності;
- використовувати на договірних засадах службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, а також за згодою окремих осіб – належні їм житлові та нежитлові приміщення, транспортні засоби та інше майно;
- відкривати рахунки в національній та іноземній валюті у банках та інших фінансових установах у порядку, визначеному законом;
- використовувати документи, що прикривають співробітників та відомчу приналежність підрозділів, організацій, приміщень і транспортних засобів до розвідувальних органів України;
- створювати з метою конспірації організаційні структури (підрозділи, підприємства, установи і організації), необхідні для виконання завдань розвідувальних органів України та прикриття їх співробітників, використовувати в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, кошти і майно, набуті в результаті їх діяльності; (Абзац восьмий статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
- виступати замовниками науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інших робіт у галузі розробки і виготовлення спеціальних засобів, необхідних для здійснення розвідувальної діяльності, створювати і застосовувати технічні засоби розвідки;

- створювати в порядку, встановленому законом, відповідні навчальні заклади і науково-дослідні установи, архіви та здійснювати діяльність у видавничій справі;
- організовувати і забезпечувати в межах своєї компетенції захист державної таємниці в установах України за кордоном, включаючи заходи щодо попередження витоку по технічних каналах відомостей, що становлять державну таємницю;
- здійснювати технічний захист приміщень і об'єктів розвідувальних органів;
- забезпечувати власну безпеку діяльності розвідувальних органів України та захист своїх сил, засобів і інформації від протиправних дій та загроз;
- створювати в установленому порядку територіальні підрозділи в межах граничної чисельності співробітників кадрового складу; (Статтю 9 доповнено абзацом згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
- здійснювати у визначеному законодавством України порядку контрольовані (під оперативним контролем) пересування осіб та переміщення предметів через державний кордон України. (Статтю 9 доповнено абзацом згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 10. Надання розвідувальної інформації

Інформація, здобута й опрацьована розвідувальними органами України, надається Президентом України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України та іншим визначеним Президентом України споживачам в установленому ним порядку з додержанням вимог законів України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах» та інших.

(Стаття 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 11. Взаємодія розвідувальних органів України між собою, з правоохоронними органами України, а також із спеціальними службами іноземних держав

Порядок взаємодії розвідувальних органів України між собою, з правоохоронними органами України визначається законами і прийнятими відповідно до них іншими нормативно-правовими актами.

Розвідувальні органи України з дозволу Президента України в межах та обсягах, визначених ним, можуть встановлювати і підтримувати контакти із спеціальними службами іноземних держав, у тому числі на основі двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних договорів України, з додержанням вимог законодавства України. (Частина друга статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

У випадках довгострокового співробітництва на умовах, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких для України надана Верховною Радою України, можуть створюватися офіційні закордонні представництва розвідувальних органів України.

Стаття 12. Взаємовідносини розвідувальних органів України з органами державної влади, підприємствами, установами і організаціями України

Розвідувальні органи України взаємодіють з органами державної влади України відповідно до законів, інших нормативно-правових актів.

Органи державної влади, підприємства, установи і організації України в порядку, встановленому законом, сприяють розвідувальним органам України у виконанні ними завдань, які покладені на них цим Законом.

Перелік органів виконавчої влади, що можуть залучатися до участі у виконанні програм розвідувальної діяльності або в заходах, які здійснюються розвідувальними органами, визначається Президентом України.

Стаття 13. Інформування громадськості про діяльність розвідувальних органів України

Про свою діяльність розвідувальні органи України в установленому порядку інформують громадськість України, здійснюючи зв'язок з об'єднаннями громадян, засобами масової інформації і громадянами через відповідні структурні підрозділи та їх посадових осіб.

Матеріали про діяльність розвідувальних органів України, які надаються засобом масової інформації, не можуть містити відомості, що становлять державну таємницю.

Публікація відомостей про розвідувальні органи України та їх діяльність здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про державну таємницю».

Стаття 14. Захист відомостей про розвідувальні органи України

Відомості про особовий склад, що здійснює розвідувальну діяльність, засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати розвідувальної діяльності, а також про осіб, які співробітничали або раніше співробітничали на конфіденційній основі з розвідувальними органами, становлять державну таємницю і підлягають захисту в порядку, визначеному Законом України «Про державну таємницю».

Стаття 15. Фінансування та матеріально-технічне забезпечення розвідувальних органів України

Фінансування та матеріально-технічне забезпечення розвідувальних органів України здійснюються за рахунок коштів, передбачених окремим рядком у Державному бюджеті України для кожного розвідувального органу, та інших джерел, передбачених законом. Розрахунково-касове обслуговування розвідувальних органів України здійснюється органами Державного казначейства України. (Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законами N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008, N 309-VI від 03.06.2008)

(Щодо дії частини першої статті 15 додатково див. Закон N 489-V від 19.12.2006)

Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. (Статтю 15 доповнити частиною згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Розпорядником бюджетних коштів, у тому числі валютних, на утримання і забезпечення діяльності розвідувального органу України є керівник цього органу.

Розвідувальні органи України мають право відчужувати майно, придбане за бюджетні кошти за межами України, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. (Статтю 15 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Кошти, одержані від реалізації в установленому порядку за межами України майна, придбаного за бюджетні кошти, зраховуються до Державного бюджету України. Ці кошти використовуються виключно на забезпечення розвідувальної діяльності згідно з кошторисами відповідних розвідувальних органів України. (Статтю 15 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Розвідувальні органи України відповідно до закону мають право закуповувати і ввозити на територію України засоби озброєння, матеріально-технічні, спеціальні технічні та інші засоби, вогнепальну зброю та боєприпаси до неї, у тому числі іноземного виробництва, для забезпечення власних потреб, а також у разі необхідності передавати і вивозити їх за межі України в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. (Частина п'ята статті 15 в редакції Закону N 3200-IV від 15.12.2005)

Розвідувальні органи України звільняються від сплати ввізного мита та акцизного збору за техніку, устаткування, майно і матеріали, що призначені для власного використання цими органами.

Розвідувальні органи України мають житловий фонд та можуть виступати замовниками будівництва житла. (Частина статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

РОЗДІЛ III. ПРАВОВИЙ СТАТУС СПІВРОБІТНИКІВ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ТА ОСІБ, ЯКІ КОНФІДЕНЦІЙНО СПІВРОБІТНИЧАЮТЬ З ЦИМИ ОРГАНАМИ, ЇХ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Стаття 16. Співробітники розвідувальних органів України

Співробітниками розвідувальних органів України є військовослужбовці та службовці кадрового складу розвідувальних органів України, а також військовослужбовці, службовці та працівники, які не належать до кадрового складу цих органів. (Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

(Частину другу статті 16 виключено на підставі Закону N 3200-IV від 15.12.2005)

На військовослужбовців розвідувальних органів, у тому числі тих, які не належать до кадрового складу розвідувальних органів, поширюється дія законодавства України про проходження військової служби з урахуванням особливостей, що обумовлені специфікою завдань, які виконуються зазначеними військовослужбовцями. Особливості проходження військової служби в розвідувальних органах України визначаються Президентом України. (Частина третя статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Порядок проходження військової служби та присвоєння військових звань особам, які мають спеціальні звання (класні чини) та направляються (приймаються) для подальшого проходження військової служби в розвідувальних органах України, визначається Президентом України. (Статтю 16 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Особи, прийняті для проходження служби в розвідувальних органах України, мають право на повернення в установленому законодавством порядку за наявності вакантної посади до органів, з яких вони були направлені (переведені), для подальшого проходження військової або державної служби відповідно до посад, військових (спеціальних) звань, класних чинів і рангів державних службовців, набутих за час служби в розвідувальних органах України, із зарахуванням до безперервного стажу роботи (служби) часу перебування в розвідувальних органах України. (Статтю 16 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

На службовців та працівників розвідувальних органів поширюється дія законодавства України про працю.

Стаття 17. Кадровий склад розвідувальних органів України

До кадрового складу розвідувальних органів України належать військовослужбовці і службовці, які за посадами, що вони займають у цих органах, підпорядкованих їм навчальних закладах та науково-дослідних установах, виконують функціональні обов'язки, безпосередньо пов'язані з розвідувальною діяльністю. Перелік посад співробітників кадрового складу розвідувального органу визначається Положенням про відповідний розвідувальний орган.

Службовці кадрового складу розвідувальних органів України є державними службовцями. Віднесення їх посад до відповідних категорій посад державних службовців проводиться Кабінетом Міністрів України за погодженням з відповідним державним органом, а порядок прийому на службу в розвідувальний орган визначається згідно із законом та з положенням про відповідний розвідувальний орган. (Статтю 17 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Співробітники кадрового складу розвідувальних органів для виконання своїх функціональних обов'язків можуть займати, з додержанням вимог цього Закону, посади в органах державної влади, на підприємствах, в установах і організаціях будь-якої форми власності без розкриття їх належності до розвідувальних органів. Посадові особи зазначених органів державної влади, під-

приємств, установ і організацій несуть передбачену законом відповідальність за розголошення відомостей про належність цих співробітників до розвідувальних органів, якщо такі стали їм відомі в процесі роботи.

Розвідувальні органи України можуть мати кадровий резерв із числа фахівців відповідних спеціальностей.

Співробітникам кадрового складу розвідувальних органів України видається спеціальне службове посвідчення.

Стаття 18. Правовий статус співробітників розвідувальних органів України

Співробітники кадрового складу розвідувальних органів України під час виконання ними службових обов'язків перебувають під спеціальним захистом держави. Ніхто, крім органів державної влади та посадових осіб, які визначені цим Законом, не має права втручатися в їх службову діяльність.

Для захисту життя, здоров'я, житла і майна співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів (дружина, чоловік, батьки, діти, рідні брати і сестри) від протиправних посягань і загроз у зв'язку із службовою діяльністю цих співробітників розвідувальні органи України здійснюють спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки в порядку, передбаченому Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та іншими актами законодавства України. Рішення про вжиття цих заходів у кожному конкретному випадку приймаються керівником відповідного розвідувального органу.

Статус співробітника розвідувального органу України не може бути використаний для досягнення цілей, які не пов'язані з виконанням його функціональних обов'язків.

Стаття 19. Застосування співробітниками розвідувальних органів України засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї

Співробітники розвідувальних органів України виключно для реалізації прав, визначених в абзацах одинадцятому і тринадцятому частини першої статті 9 цього Закону, а також у разі залучення їх до проведення антитерористичних операцій, мають право застосувати засоби фізичного впливу, зберігати, носити, використовувати і застосовувати спеціальні засоби активної оборони в порядку, передбаченому законодавством України, а військовослужбовці розвідувальних органів, крім того, – зберігати, носити, використовувати і застосовувати вогнепальну зброю в порядку, передбаченому Законом України «Про міліцію». (Частина перша статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Перевищення співробітником розвідувального органу України своїх повноважень при застосуванні засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 20. Відповідальність співробітників розвідувальних органів України за правопорушення

Співробітники розвідувальних органів України несуть відповідальність за адміністративні правопорушення в порядку, встановленому Кодексом України про адміністративні правопорушення, для осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну.

У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України за підозрою у скоєнні злочину або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його тримають окремо від інших осіб. Привід, затримання та арешт і пов'язані з цим обшук особи та огляд речей кадрового співробітника розвідувального органу при виконанні ним своїх службових обов'язків здійснюються тільки в присутності офіційних представників цього органу. Не підлягають

огляду і затриманню транспортні засоби розвідувальних органів та їх кадрових співробітників при використанні цих засобів у службових цілях.

Непередбачені фінансові та майнові збитки, завдані фізичним або юридичним особам внаслідок виконання співробітниками розвідувальних органів України покладених на них завдань, не тягнуть за собою відповідальності з боку цих співробітників, якщо вони діяли відповідно до наданих їм законом повноважень. Такі збитки компенсуються в порядку, визначеному законом, відповідними розвідувальними органами за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на фінансування розвідувальних органів або спеціальних програм.

Стаття 21. Прошове забезпечення (оплата праці) співробітників розвідувальних органів. Соціальний захист співробітників розвідувальних органів України та членів їх сімей і їх пенсійне забезпечення

(Назва статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Соціальний захист співробітників розвідувальних органів України та членів їх сімей, а також цивільних працівників, які уклали трудовий договір з розвідувальними органами України, гарантується законом.

Заходи соціального захисту, грошове забезпечення (оплата праці) є уніфікованими для співробітників усіх розвідувальних органів України. (Частина друга статті 21 в редакції Закону N 3200-IV від 15.12.2005)

Порядок, умови і розміри грошового забезпечення (оплати праці) співробітників розвідувальних органів України встановлюються Кабінетом Міністрів України. (Частина третя статті 21 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Щодо дії частини третьої статті 21 додатково див. Закон N 489-V від 19.12.2006)

У разі затримання, арешту або засудження за межами України співробітників кадрового складу розвідувальних органів України у зв'язку з виконанням ними завдань, що покладені на розвідувальні органи України, держава сприяє звільненню їх та членів їх сімей.

У разі повної або часткової втрати співробітником кадрового складу розвідувального органу України професійної придатності в результаті його розшифрування або внаслідок інших не залежних від нього причин розвідувальний орган зобов'язаний працевлаштувати зазначеного співробітника або створити умови для його професійної перепідготовки.

Майнові збитки, завдані співробітнику кадрового складу розвідувального органу України та членам його сім'ї у зв'язку із здійсненням розвідувальної діяльності, відшкодовуються розвідувальним органом за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, визначеному цивільним законодавством України.

Положення, передбачені цією статтею, поширюються також на колишніх співробітників розвідувальних органів України і підрозділів, на які покладалося здійснення розвідувальної діяльності до набрання чинності цим Законом, та які потребують такого захисту в зв'язку з їхньою попередньою діяльністю. (Частина сьома статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

(Частина восьму статті 21 виключено на підставі Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Службовці кадрового складу розвідувальних органів України мають право виходу на пенсію на підставах і умовах, передбачених Законом України «Про державну службу». (Статтю 21 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Пенсійне забезпечення співробітників розвідувальних органів України з числа військовослужбовців здійснюється у порядку та в розмірах, встановлених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». (Частина статті 21 в редакції Закону N 2505-IV від 25.03.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

(Частина одинадцятую статті 21 виключено на підставі Закону N 328-V від 03.11.2006)

У разі загибелі (смерті) співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання службових обов'язків сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі десятирічного грошового забезпечення (заробітку) загиблого (померлого) за останньою посадою, яку він займав, в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. За сім'єю загиблого (померлого) зберігається право на одержання жилого приміщення. (Статтю 21 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005; в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного співробітнику кадрового складу розвідувального органу України під час виконання службових обов'язків, а також інвалідності, що настала в період проходження служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, пов'язаного з виконанням службових обов'язків, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення (заробітку) за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. Визначення ступеня втрати працездатності співробітником кадрового складу розвідувального органу України у період проходження служби в розвідувальних органах у кожному випадку ушкодження здоров'я здійснюється в індивідуальному порядку відповідно до законодавства. (Статтю 21 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005; в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Розвідувальний орган України відшкодовує співробітникам його кадрового складу витрати на проїзд із службовою метою всіма видами міського і приміського транспорту, за винятком таксі, а також витрати, пов'язані з використанням із зазначеною метою особистих транспортних засобів, у порядку, що визначається керівником відповідного розвідувального органу України. (Статтю 21 доповнено частиною згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 22. Права і обов'язки осіб, які конфіденційно співробітничать з розвідувальними органами України

Конфіденційне співробітництво розвідувальних органів України з метою виконання завдань, що визначені цим Законом, може встановлюватися з особами на безоплатній або платній засадах. Порядок підтримання взаємовідносин з такими особами визначається нормативними актами відповідних розвідувальних органів.

З метою забезпечення безпеки осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей можуть здійснюватися заходи щодо їх захисту в порядку, передбаченому цим Законом для співробітників розвідувальних органів.

Стаття 23. Соціальний захист осіб, які конфіденційно співробітничать з розвідувальними органами України

Особам, які конфіденційно співробітничать з розвідувальними органами України, гарантуються нерозголошення цих стосунків та соціальний захист.

РОЗДІЛ IV. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Стаття 24. Контроль Президента України за діяльністю розвідувальних органів України

Контроль за діяльністю розвідувальних органів України в межах конституційних повноважень здійснюється Президентом України, в тому числі через керовану ним Раду національної безпеки і оборони України.

Розвідувальні органи України доповідають Президентові України і звітують перед ним з питань та в порядку, що визначаються Президентом України.

Стаття 25. Контроль Верховної Ради України за діяльністю розвідувальних органів України

Контроль за діяльністю розвідувальних органів України здійснюється Верховною Радою України в порядку, встановленому Конституцією України.

Стаття 26. Порядок здійснення контрольних функцій Рахунковою палатою України

Для здійснення контролю за витратою коштів Державного бюджету України на утримання розвідувальних органів України і фінансування їх діяльності створюється з числа членів Рахункової палати України спеціальна група.

Спеціальна група Рахункової палати України має право у встановленому законом порядку отримувати від розвідувальних органів України документи стосовно витрат коштів Державного бюджету України, а також заслуговувати керівників відповідних розвідувальних органів з цих питань на закритих засіданнях.

Члени спеціальної групи Рахункової палати України здійснюють повноваження, передбачені цією статтею, лише за умови оформлення допуску до відомостей, які становлять державну таємницю, в порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю» (3855-12). Їм забороняється розкривати методи і засоби діяльності розвідувальних органів, розшифровувати їх співробітників, розголошувати отриману інформацію.

Стаття 27. Прокурорський нагляд

Нагляд за додержанням розвідувальними органами України законів України здійснюється Генеральним прокурором України і уповноваженими ним прокурорами відповідно до Конституції та законів України.

Відомості про осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також організаційно-штатна структура розвідувальних органів до предмета прокурорського нагляду не входять.

РОЗДІЛ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. До приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом вони застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом: подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законів України, що випливають з цього Закону; привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 22 березня 2001 року N 2331-III

Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 12, ст.89)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209
N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, ст.116
N 2939-VI від 13.01.2011, ВВР, 2011, N 32, ст.314)

Цей Закон визначає поняття, правові основи організації та здійснення контррозвідувальної діяльності.

Стаття 1. Поняття контррозвідувальної діяльності

Контррозвідувальна діяльність – спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України.

(Стаття 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 2. Мета і завдання контррозвідувальної діяльності

Метою контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення.

Завданнями контррозвідувальної діяльності є:

- добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;
- протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;
- розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

Стаття 3. Правова основа контррозвідувальної діяльності

Правову основу контррозвідувальної діяльності становлять Конституція України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цей та інші закони України, а також прийняті відповідно до них нормативно-правові акти.

Стаття 4. Принципи контррозвідувальної діяльності

Основними принципами контррозвідувальної діяльності є:

- законність;
- повага і дотримання прав та свобод людини і громадянина;
- позапартійність;
- безперервність;
- конспірація, поєднання гласних та негласних форм і методів діяльності;

- комплексне використання правових, профілактичних та організаційних заходів;
- адекватність заходів щодо захисту державної безпеки реальним і потенційним загрозам;
- взаємодія з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами;
- підконтрольність та підзвітність відповідним органам державної влади в межах, передбачених законом.

Стаття 5. Право на здійснення контррозвідувальної діяльності

Спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є Служба безпеки України.

Окремі контррозвідувальні заходи виключно в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, а також забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків можуть проводити розвідувальні органи України та Управління державної охорони України, яким законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про розвідувальні органи України» надано право здійснювати оперативно-розшукову чи розвідувальну діяльність.

Правоохоронні та інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації України, незалежно від форми власності, в межах, визначених законами України та іншими нормативно-правовими актами, сприяють органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки.

Здійснення контррозвідувальних заходів іншими суб'єктами, крім визначених цим Законом, забороняється.

Стаття 6. Підстави для проведення контррозвідувальної діяльності

Підставами для проведення контррозвідувальної діяльності є:

- 1) наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів, про:
  - здійснення розвідувальної діяльності проти України спеціальними службами іноземних держав, а також організаціями, окремими групами і особами;
  - посягання на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України;
  - терористичні посягання чи терористичну діяльність, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;
- 2) виконання визначених законом завдань щодо:
  - контррозвідувального забезпечення економічного, інформаційного, науково-технічного потенціалу, оборонно-промислового і транспортного комплексів та їх об'єктів, національної системи зв'язку, Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, військово-технічного співробітництва, дотримання міжнародних режимів нерозповсюдження, а також закордонних дипломатичних установ України і безпеки громадян України за кордоном;
  - контррозвідувального захисту органів державної влади, правоохоронних і розвідувальних органів, охорони державної таємниці;
  - захисту посольств і представництв іноземних держав в Україні та їх співробітників від терористичних посягань;

- вивчення і перевірки осіб, які оформлюються для допуску до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках чи залучених до конфіденційного співробітництва;
  - забезпечення власної безпеки, у тому числі співробітників органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, членів їх сімей та осіб, які допомагають і сприяють у здійсненні контррозвідувальної діяльності;
  - інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (щодо загроз державній безпеці України);
- 3) потреба виявлення технічними засобами і припинення роботи радіоелектронних та інших пристроїв, функціонування яких створює загрози державній безпеці України чи передумови до витоку інформації з обмеженим доступом, а також радіовипромінювань радіоелектронних засобів, що використовуються у протиправних цілях.

Підставами для проведення контррозвідувальних заходів розвідувальними органами України та Управлінням державної охорони України є виконання визначених законом завдань щодо забезпечення охорони (захисту) державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, а також забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків.

Інформація про підстави, зазначені у цій статті, може міститися у заявах і повідомленнях громадян, осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, посадових та службових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації; у матеріалах органів дізнання, досудового слідства та суду; у запитах, інформаціях та матеріалах спеціальних служб і правоохоронних органів іноземних держав, міжнародних установ і організацій; матеріалах правоохоронних органів та інших органів державної влади України щодо загроз державній безпеці України, матеріалах Служби безпеки України щодо організації, здійснення, форм і методів терористичної, розвідувальної та іншої діяльності на шкоду державній безпеці України; у запитах визначених Кабінетом Міністрів України повноважних державних органів, установ та організацій щодо надання допуску особам до державної таємниці і роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Стаття 7. Функції і повноваження органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність

Функції органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, визначаються Законом України «Про Службу безпеки України».

Для виконання визначених законом завдань та за наявності підстав, передбачених статтею 6 цього Закону, в ході контррозвідувальної діяльності органи, підрозділи та співробітники Служби безпеки України мають право:

- 1) здійснювати контррозвідувальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; (Пункт 1 частини другої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
- 2) виявляти, фіксувати і документувати гласно і негласно розвідувальні, терористичні та інші посягання на державну безпеку України, вести їх оперативний облік, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів;
- 3) проводити контррозвідувальні операції та відповідні оперативні і оперативно-технічні заходи з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України;

- 4) мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, створювати з метою конспірації підприємства, установи та організації, використовувати документи, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність;
  - 5) витребувати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела і розміри їх доходів для попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України;
  - 6) виключно з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України, отримання інформації в інтересах контррозвідки здійснювати на підставі відповідної контррозвідувальної справи заходи, визначені частиною другою статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», – лише за рішенням суду, без розголошення третій стороні, а у випадках, передбачених частиною третьою статті 8 зазначеного Закону, – у порядку, погодженому з Генеральним прокурором України та Головою Верховного Суду України; (Пункт б частини другої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
  - 7) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього місцях:
    - осіб, підозрюваних у підготовці чи проведенні розвідувально-підривної, терористичної діяльності та вчиненні інших злочинів, розслідування яких віднесено до компетенції органів Служби безпеки України, – на строки і в порядку, що передбачені законами України;
    - осіб, які проникли на об'єкти та у місця, що охороняються органами і підрозділами Служби безпеки України, – на строк до трьох годин, а у разі нагальної необхідності запобігання злочинowi чи його припинення та з метою встановлення особи – до сімдесяти двох годин з повідомленням про це суду протягом 24 годин з моменту затримання для перевірки обгрунтованості цього заборонного заходу.
- Проводити особистий огляд вказаних осіб та огляд речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, які можуть бути речовими доказами або є небезпечними для життя і здоров'я людей;
- 8) виключно для припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України, а також при переслідуванні осіб, підозрюваних у проведенні такої діяльності, у будь-який час безперешкодно заходити і перебувати на території та в приміщеннях органів державної влади та їх структурних підрозділів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності, а на військові об'єкти, що охороняються, – в установленому порядку;
  - 9) перебувати у порядку, погодженому з керівниками органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України, для вжиття контррозвідувальних заходів у межах прикордонної смуги, контрольованого прикордонного району, в пунктах пропуску через державний кордон і територіальному морі України; (Пункт 9 частини другої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)
  - 10) у невідкладних випадках при здійсненні контррозвідувальних заходів безперешкодно користуватися засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам і організаціям, а засобами зв'язку, що належать громадянам, – за їх згодою, з наступним відшкодуванням витрат за їх вимогою;
  - 11) в інтересах забезпечення державної безпеки та виконання завдань контррозвідувальної діяльності організувати, координувати і проводити наукові та науково-технічні дослідження,

створювати у порядку, визначеному законодавством України, відповідні наукові установи та міжвідомчі координаційно-дорадчі органи;

- 12) зберігати, носити, застосовувати, використовувати зброю, спеціальні засоби, вживати заходів фізичного впливу відповідно до законів України та інших актів законодавства України, провозити зброю та спеціальні засоби в усіх видах транспорту;
- 13) користуватися правами, визначеними законами України «Про Службу безпеки України», «Про державну таємницю» та іншими законами України.

Надані права співробітники органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, не можуть використовувати у протиправних цілях. У разі невиконання цих вимог вони несуть відповідальність, встановлену законом.

Стаття 8. Основні засади організації контррозвідувальної діяльності

Організація та координація контррозвідувальної діяльності покладаються на Центральне управління Служби безпеки України.

Порядок організації і здійснення контррозвідувальної діяльності визначається законами України та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами Служби безпеки України, а у випадках, передбачених законом, – міжвідомчими нормативно-правовими актами.

Контррозвідувальна діяльність здійснюється гласно і негласно.

Гласні контррозвідувальні заходи передбачають використання відкритих (офіційних) форм і методів роботи у сфері забезпечення державної безпеки.

Негласні контррозвідувальні заходи здійснюються із залученням осіб, які конфіденційно співпрацюють з контррозвідувальними органами і підрозділами, а також з використанням оперативних, оперативно-технічних та спеціальних сил і засобів. Порядок використання негласних методів та засобів при здійсненні контррозвідувальної діяльності визначається на основі цього Закону нормативно-правовими актами Служби безпеки України.

Для організації та здійснення контррозвідувальної діяльності, систематизації і документальної фіксації отриманих результатів, їх аналізу, оперативної і правової оцінки, прийняття відповідних управлінських рішень органи і підрозділи Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, ведуть контррозвідувальні справи.

Контррозвідувальна справа заводиться за наявності визначених цим Законом підстав для здійснення контррозвідувальної діяльності.

Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальниками відповідних підрозділів Центрального управління Служби безпеки України, які здійснюють контррозвідувальну діяльність, начальниками регіональних органів, органів військової контррозвідки Служби безпеки України або їх заступниками, керівником розвідувального органу України або його заступниками в межах повноважень, визначених цим Законом. (Частина восьма статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Виключно з метою проведення контррозвідувальних заходів, систематизації і документальної фіксації отриманих результатів, їх аналізу та оперативної оцінки у межах визначених законом прав і завдань, що стосуються охорони (захисту) державного кордону України, за погодженням із Службою безпеки України та у взаємодії з нею контррозвідувальні справи можуть вести підрозділи прикордонної розвідки з дозволу начальника розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України або його заступників, а у випадках, що стосуються забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків, контррозвідувальні справи можуть вести розвідувальні органи України з дозволу їх керівників або їх заступників. (Частина дев'ята статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003, N 3200-IV від 15.12.2005)

Контррозвідувальна справа повинна бути закрита у разі:

- 1) завершення виконання контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;
- 2) спростування матеріалів, які були підставами для здійснення контррозвідувальної діяльності;
- 3) припинення розвідувальної, терористичної чи іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України;
- 4) виїзду особи на постійне місце проживання за межі України та відсутності можливості проведення щодо неї контррозвідувальних заходів;
- 5) заведення за матеріалами контррозвідувальної діяльності оперативно-розшукової справи;
- 6) притягнення особи до кримінальної відповідальності, в тому числі і за кордоном, за дії, що були підставами для заведення контррозвідувальної справи;
- 7) смерті особи, щодо якої заведено контррозвідувальну справу.

З метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України органи та підрозділи Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, за її результатами за необхідності проводять профілактику правопорушень у сфері державної безпеки; в разі виявлення в ході цієї роботи осіб, які потребують попереджувального впливу, оголошують їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки.

Про результати контррозвідувальної діяльності Служба безпеки України звітує Президенту України та інформує Верховну Раду України. Висвітлення результатів контррозвідувальної діяльності здійснюється з дотриманням вимог законодавства України.

Стаття 9. Захист відомостей про контррозвідувальну діяльність

Відомості про організацію, плани, зміст, форми, методи, засоби, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, результати контррозвідувальної діяльності, наукових і науково-технічних розробок з питань забезпечення державної безпеки, а також про осіб, які співробітничали або раніше співробітничали на конфіденційній основі з органами та підрозділами Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, узагальнюючі відомості про особовий склад цих органів та підрозділів становлять державну таємницю і підлягають захисту в порядку, визначеному Законом України «Про державну таємницю». Доступ до зазначених відомостей може надаватися у випадках та у порядку, визначеному Службою безпеки України, згідно з вимогами закону. Забороняється оприлюднювати або надавати (розголошувати) зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи контррозвідувальної діяльності та заходів до прийняття рішення за результатами такої діяльності або заходів.

(Стаття 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2939-VI від 13.01.2011)

Стаття 10. Соціальні та правові гарантії співробітників органів і підрозділів Служби безпеки України, які здійснюють контррозвідувальну діяльність

На співробітників органів і підрозділів Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, поширюються соціальні і правові гарантії, встановлені законами України «Про Службу безпеки України», «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей», іншими законами України.

Під час виконання співробітниками контррозвідувальних органів та підрозділів Служби безпеки України службових обов'язків їх адміністративне затримання, а також особистий огляд чи огляд речей, що є при них, транспортних засобів, які вони використовують, у разі необхідності проводиться,

крім випадків вчинення ними злочинів, у присутності уповноваженого представника відповідного органу чи підрозділу Служби безпеки України.

Ніхто, крім прямих начальників, не має права втручатися в службову діяльність співробітників органів та підрозділів Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. За втручання або перешкоджання виконанню ними службових обов'язків, вчинення опору, образу честі та гідності, погрози або насильства настає відповідальність згідно із законом.

Стаття 11. Гарантії дотримання законності під час здійснення контррозвідувальної діяльності

Держава гарантує дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина при здійсненні контррозвідувальної діяльності. Не допускається обмеження прав та свобод людини і громадянина, крім випадків, передбачених законом.

Діяльність органів та підрозділів Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, не може бути використана для вирішення не передбачених цим Законом завдань.

Посадові особи та співробітники органів і підрозділів Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну або кримінальну відповідальність згідно із законом.

Не підлягає розголошенню інформація, що стосується особистого життя, честі та гідності людини, яка стала відома у процесі контррозвідувальної діяльності.

Громадяни мають право у встановленому законом порядку отримувати письмові пояснення з приводу обмеження в ході здійснення контррозвідувальної діяльності їх прав і свобод та оскаржувати ці дії.

Стаття 12. Контроль за контррозвідувальною діяльністю, нагляд за дотриманням законності органами та підрозділами, що її здійснюють

Контроль за контррозвідувальною діяльністю органів та підрозділів Служби безпеки України, нагляд за дотриманням ними законів України здійснюються відповідно до Конституції та законів України.

Стаття 13. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. До приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом вони застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом: привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.
4. Службі безпеки України підготувати проекти законів стосовно внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону, для внесення їх у встановленому порядку на розгляд Верховної Ради України.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 26 грудня 2002 року N 374-IV

Закон України «Про боротьбу з тероризмом»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 25, ст.180)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 2600-IV від 31.05.2005, ВВР, 2005, N 25, ст.335
N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, ст.116
N 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009, N 36-37, ст.511
N 1900-VI від 16.02.2010, ВВР, 2010, N 19, ст.151
N 2258-VI від 18.05.2010, ВВР, 2010, N 29, ст.392
N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63
N 3266-VI від 21.04.2011, ВВР, 2011, N 43, ст.449)

Цей Закон з метою захисту особи, держави і суспільства від тероризму, виявлення та усунення причин і умов, які його породжують, визначає правові та організаційні основи боротьби з цим небезпечним явищем, повноваження і обов'язки органів виконавчої влади, об'єднань громадян і організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, порядок координації їх діяльності, гарантії правового і соціального захисту громадян у зв'язку із участю у боротьбі з тероризмом.

Положення цього Закону не можуть бути застосовані як підстава для переслідування громадян, які, діючи в межах закону, виступають на захист своїх конституційних прав і свобод.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення основних термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни живаються в такому значенні:

- тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей;
- терористичний акт – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України. У разі, коли терористична діяльність супроводжується вчиненням злочинів, передбачених статтями 112, 147, 258-260, 443, 444, а також іншими статтями Кримінального кодексу України, відповідальність за їх вчинення настає відповідно до Кримінального кодексу України;
- активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюції Ради Безпеки ООН, – кошти, майно, майнові і немайнові права, що повністю або частково, прямо чи опосередковано належать або перебувають під контролем осіб, що пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, та активи, які отримані або походять від таких коштів, майна, майнових і немайнових прав, а також інші активи зазначених осіб; (Статтю 1 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 3266-VI від 21.04.2011)
- технологічний тероризм – злочини, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та іншої зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем та комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій та становлять не-

безпеку для персоналу, населення та довкілля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру;

- терористична діяльність – діяльність, яка охоплює:
- планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;
- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;
- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;
- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- фінансування та інше сприяння тероризму; (Абзац статті 1 в редакції Закону N 2258-VI від 18.05.2010)
- фінансування тероризму – надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією визначеного Кримінальним кодексом України терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроба здійснення таких дій; (Статтю 1 доповнено абзацом згідно із Законом N 2258-VI від 18.05.2010)
- міжнародний тероризм – здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, у тому числі за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життя і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження;
- терорист – особа, яка бере участь у терористичній діяльності;
- терористична група – група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів;
- терористична організація – стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації;
- боротьба з тероризмом – діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності;
- антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою;
- район проведення антитерористичної операції – визначені керівництвом антитерористичної операції ділянки місцевості або акваторії, транспортні засоби, будівлі, споруди, приміщення та території чи акваторії, що прилягають до них і в межах яких проводиться зазначена операція;

- режим у районі проведення антитерористичної операції – особливий порядок, який може вводитися в районі проведення антитерористичної операції на час її проведення і передбачати надання суб'єктам боротьби з тероризмом визначених цим Законом спеціальних повноважень, необхідних для звільнення заручників, забезпечення безпеки і здоров'я громадян, які опинилися в районі проведення антитерористичної операції, нормального функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій;
- заручник – фізична особа, яка захоплена і (або) утримується з метою спонукання державного органу, підприємства, установи чи організації або окремих осіб здійснити якусь дію або утриматися від здійснення якоїсь дії як умови звільнення особи, що захоплена і (або) утримується.

Стаття 2. Правові основи боротьби з тероризмом

Правову основу боротьби з тероризмом становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, цей Закон, інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, 1999 р., інші міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України.

Стаття 3. Основні принципи боротьби з тероризмом

Боротьба з тероризмом ґрунтується на принципах:

- законності та неухильного додержання прав і свобод людини і громадянина;
- комплексного використання з цієї метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності попереджувальних заходів;
- невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності;
- пріоритетності захисту життя і прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності;
- поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом;
- нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення антитерористичних операцій, а також про склад їх учасників;
- єдиначальності в керівництві силами і засобами, що залучаються для проведення антитерористичних операцій;
- співробітництва у сфері боротьби з тероризмом з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ БОРТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Стаття 4. Суб'єкти боротьби з тероризмом

Організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюються Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції.

Центральні органи виконавчої влади беруть участь у боротьбі з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами.

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, є:

- Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю;
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Міністерство оборони України;
- Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;
- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону; (Абзац шостий частини третьої статті 4 в редакції Закону N 2600-IV від 31.05.2005)
- Державний департамент України з питань виконання покарань;
- Управління державної охорони України.
- До участі у здійсненні заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності, залучаються у разі необхідності також:
  - центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу; (Частина четверту статті 4 доповнено абзацом згідно із Законом N 2258-VI від 18.05.2010)
  - Служба зовнішньої розвідки України; (Частина четверту статті 4 доповнено абзацом згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)
- Міністерство закордонних справ України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство палива та енергетики України;
- Міністерство промислової політики України;
- Міністерство транспорту України;
- Міністерство фінансів України;
- Міністерство екології та природних ресурсів України;
- Міністерство аграрної політики України;
- Державна митна служба України;
- Державна податкова адміністрація України.

У разі реорганізації або перейменування центральних органів виконавчої влади, перелічених у цій статті, їхні функції у сфері боротьби з тероризмом можуть переходити до їх правонаступників, якщо це передбачено відповідними актами Президента України.

(Частина п'ята статті 4 в редакції Закону N 2258-VI від 18.05.2010; із змінами, внесеними згідно із Законом N 2592-VI від 07.10.2010)

До участі в антитерористичних операціях за рішенням керівництва антитерористичної операції можуть бути залучені з дотриманням вимог цього Закону й інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості і форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою.

Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Анти-терористичний центр при Службі безпеки України.

Стаття 5. Повноваження суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом

Служба безпеки України здійснює боротьбу з тероризмом шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення терористичної ді-

ьяльності, у тому числі міжнародної; збирає інформацію про діяльність іноземних та міжнародних терористичних організацій; провадить у межах визначених чинним законодавством повноважень виключно з метою отримання упереджувальної інформації у разі загрози вчинення терористичного акту або при проведенні антитерористичної операції оперативно-технічні пошукові заходи у системах і каналах телекомунікацій, які можуть використовуватися терористами; забезпечує через Антитерористичний центр при Службі безпеки України організацію і проведення антитерористичних заходів, координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом відповідно до визначеної законодавством України компетенції; здійснює досудове слідство у справах про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю; ініціює питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті основних та надзвичайних витрат; забезпечує у взаємодії з розвідувальними органами України безпеку від терористичних посягань установ України за межами її території, їх співробітників та членів їхніх сімей.

(Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3200-IV від 15.12.2005, N 3266-VI від 21.04.2011)

Міністерство внутрішніх справ України здійснює боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції органів внутрішніх справ; надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій.

Міністерство оборони України, органи військового управління, з'єднання, військові частини Збройних Сил України забезпечують захист від терористичних посягань об'єктів Збройних Сил України, зброї масового ураження, ракетної і стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, що знаходяться у військових частинах або зберігаються у визначених місцях; організовують підготовку та застосування сил і засобів Сухопутних військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил Збройних Сил України в разі вчинення терористичного акту в повітряному просторі, у територіальних водах України; беруть участь у проведенні антитерористичних операцій на військових об'єктах та в разі виникнення терористичних загроз безпеці держави із-за меж України.

(Частина третя статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI від 16.02.2010)

Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, підпорядковані йому органи управління у справах цивільної оборони та спеціалізовані формування, військова цивільної оборони здійснюють заходи щодо захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності; беруть участь у заходах з мінімізації та ліквідації наслідків таких ситуацій під час проведення антитерористичних операцій, а також здійснюють просвітницькі та практично-навчальні заходи з метою підготовки населення до дій в умовах терористичного акту.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та органи охорони державного кордону здійснюють боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення спроб перетинання терористами державного кордону України, незаконного переміщення через державний кордон України зброї, вибухових, отруйних, радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути

використані як засоби вчинення терористичних актів; забезпечують безпеку морського судноплавства в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України під час проведення антитерористичних операцій; надають Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби під час проведення антитерористичних операцій на території пунктів пропуску через державний кордон України, інших об'єктів, розташованих на державному кордоні або у прикордонній смузі. (Частина п'ята статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2600-IV від 31.05.2005)

Державний департамент України з питань виконання покарань здійснює заходи щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах Державної кримінально-виконавчої служби України.

(Частина шоста статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1254-VI від 14.04.2009)

Управління державної охорони України бере участь в операціях з припинення терористичних актів, спрямованих проти посадових осіб та об'єктів, охорону яких доручено підпорядкованим цьому Управлінню підрозділам.

Розвідувальні органи України здійснюють добування, аналітичну обробку та надання в установленому порядку розвідувальної інформації про діяльність іноземних та міжнародних терористичних організацій за межами України, а також здійснюють заходи безпосередньої протидії терористичним загрозам життю і здоров'ю громадян України, установам та об'єктам державної власності України в разі залучення розвідувальних органів України до участі в антитерористичних операціях за межами України. (Статтю 5 доповнено частиною восьмою згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 6. Повноваження інших суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом

Суб'єкти, які залучаються до боротьби з тероризмом, у межах своєї компетенції здійснюють заходи щодо запобігання, виявлення і припинення терористичних актів та злочинів терористичної спрямованості; розробляють і реалізують попереджувальні, режимні, організаційні, виховні та інші заходи; забезпечують умови проведення антитерористичних операцій на об'єктах, що належать до сфери їх управління; надають відповідним підрозділам під час проведення таких операцій матеріально-технічні та фінансові засоби, засоби транспорту і зв'язку, медичне обладнання і медикаменти, інші засоби, а також інформацію, необхідну для виконання завдань щодо боротьби з тероризмом.

Стаття 7. Антитерористичний центр при Службі безпеки України

На Антитерористичний центр при Службі безпеки України покладається:

- розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою;
- збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами;
- організація і проведення антитерористичних операцій та координація діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до конкретних антитерористичних операцій;
- організація і проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань;
- участь у підготовці проектів міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності;

- взаємодія із спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом.

Антитерористичний центр при Службі безпеки України складається з Міжвідомчої координаційної комісії та штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України.

Міжвідомча координаційна комісія Антитерористичного центру при Службі безпеки України формується з керівника Антитерористичного центру та його заступників; заступників державних секретарів Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України; заступників керівників Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Державного департаменту України з питань виконання покарань; заступника Державного секретаря Міністерства внутрішніх справ України – начальника Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в місті Києві; командувача Внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України; начальника Управління Служби безпеки України в місті Києві, заступника голови Київської міської державної адміністрації; заступників керівників інших центральних органів виконавчої влади.

(Частина третя статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2600-IV від 31.05.2005)

Положення про Антитерористичний центр при Службі безпеки України, персональний склад Міжвідомчої координаційної комісії затверджуються Президентом України. Керівник Антитерористичного центру при Службі безпеки України призначається Президентом України.

(Частина четверта статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2592-VI від 07.10.2010)

Поточну роботу з виконання завдань, покладених на Антитерористичний центр при Службі безпеки України, організовує його штаб.

До складу координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України входять керівники регіональних органів Служби безпеки України, Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь (управлінь) Міністерства внутрішніх справ України в областях, містах Києві та Севастополі, відповідних органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Автономної Республіки Крим, обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, у регіонах, де дислоковано органи охорони державного кордону, підрозділи Управління державної охорони України, – їх керівники, а також представники інших місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій. (Частина шоста статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2600-IV від 31.05.2005)

Координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України очолюють відповідно начальник Головного управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим, начальник управління Служби безпеки України в області, містах Києві та Севастополі.

Склад координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України затверджується відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, головою обласної державної адміністрації, головою виконавчого органу Київської чи Севастопольської міської ради.

Організаційне забезпечення роботи координаційних груп здійснюється регіональними органами Служби безпеки України.

Антитерористичний центр при Службі безпеки України утримується за рахунок коштів, передбачуваних окремим рядком у Державному бюджеті України.

Стаття 8. Взаємодія суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом

Суб'єкти, які згідно з цим Законом безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, зобов'язані:

- 1) взаємодіяти з метою припинення злочинної діяльності осіб, причетних до тероризму, в тому числі міжнародного, фінансування, підтримки чи вчинення терористичних актів та злочинів, які скоєні з терористичною метою;
- 2) здійснювати обмін інформацією щодо:
  - заволодіння чи виникнення загрози заволодіння терористичними групами (терористичними організаціями) зброєю, вибуховими речовинами, іншими засобами масового ураження;
  - перетинання державного кордону України її громадянами, іноземцями та особами без громадянства з метою вчинення терористичних актів;
  - виявлених у пасажирів проїзних документів, що дають право на проїзд у транспортних засобах міжміського та міжнародного сполучення, з ознаками підроблення;
  - використання чи загрози використання терористами, терористичними групами чи терористичними організаціями засобів зв'язку та комунікаційних технологій;
- 3) сприяти забезпеченню ефективного прикордонного контролю, контролю за видачею документів, що посвідчують особу, та проїзних документів з метою запобігання їх фальсифікації, підробленню або незаконному використанню;
- 4) запобігати діям або пересуванню терористів, терористичних груп чи терористичних організацій, а також осіб, які підозрюються у вчиненні терористичних актів або причетності до міжнародних терористичних груп чи організацій;
- 5) припиняти спроби іноземців, щодо яких є дані про їх причетність до міжнародних терористичних груп чи організацій, здійснювати транзитний проїзд через територію України.

Стаття 9. Сприяння органам, які здійснюють боротьбу з тероризмом

Органи державної влади України, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, організації, їх посадові особи зобов'язані сприяти органам, які здійснюють боротьбу з тероризмом, повідомляти дані, що стали їм відомі, щодо терористичної діяльності або будь-яких інших обставин, інформація про які може сприяти запобіганню, виявленню і припиненню терористичної діяльності, а також мінімізації її наслідків.

РОЗДІЛ III. ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Стаття 10. Умови проведення антитерористичної операції

Антитерористична операція проводиться лише за наявності реальної загрози життю і безпеці громадян, інтересам суспільства або держави у разі, якщо усунення цієї загрози іншими способами є неможливим.

Стаття 11. Рішення щодо проведення антитерористичної операції

Рішення щодо проведення антитерористичної операції приймається залежно від ступеня суспільної небезпеки терористичного акту керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України за письмовим дозволом Голови Служби безпеки України або керівником координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України за письмовим дозволом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України, погодженим з Головою Служби безпеки України. Про рішення щодо проведення антитерористичної операції негайно інформується Президент України.

Антитерористичним центром при Службі безпеки України антитерористична операція проводиться в разі, коли:

- терористичний акт загрожує загибеллю багатьох людей чи іншими серйозними наслідками або якщо його вчинено одночасно на території кількох областей, районів чи міст;

- ситуація, пов'язана із вчиненням або загрозою вчинення терористичного акту, є невизначеною щодо причин та обставин її виникнення і подальшого розвитку;
- вчинення терористичного акту зачіпає міжнародні інтереси України та її відносини з іноземними державами;
- реагування на вчинення дій з ознаками терористичного акту належить до компетенції різних правоохоронних та інших органів виконавчої влади;
- очевидно є неможливість відвернення або припинення терористичного акту силами правоохоронних та місцевих органів виконавчої влади окремого регіону.

В інших випадках антитерористична операція проводиться за погодженням з керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України самостійно координаційною групою відповідного регіонального органу Служби безпеки України або органом виконавчої влади відповідно до їх компетенції.

Стаття 11-1. Зупинення фінансових операцій з активами, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, та арешт таких активів

Фінансова операція, учасником або вигодоодержувачем за якою є особа, яку включено до переліку осіб, що пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, зупиняється відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму».

У разі виявлення суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом та/або які залучені до боротьби з тероризмом, фінансових операцій або будь-яких активів осіб, які включені до переліку осіб, що пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, такі суб'єкти невідкладно подають інформацію про виявлені фінансові операції або терористичні активи до Служби безпеки України.

Накладення арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, та зняття арешту з таких активів проводиться за рішенням суду.

(Закон доповнено статтею 11-1 згідно із Законом N 3266-VI від 21.04.2011)

Стаття 11-2. Порядок доступу до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН

Доступ до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, здійснюється за рішенням суду для покриття основних та надзвичайних витрат, включаючи оплату продуктів харчування, оренди житла, іпотечного кредиту, комунальних послуг, ліків та медичної допомоги, сплати податків, страхових внесків, або виключно для здійснення за звичайною ціною витрат з оплати послуг фахівців та відшкодування витрат, пов'язаних з наданням юридичних послуг, сплати зборів чи внесення відповідно до законодавства плати за надання послуг з поточного зберігання або забезпечення збереження коштів, фінансові операції щодо яких зупинено, інших фінансових активів та економічних ресурсів.

У разі виникнення потреби в покритті основних або надзвичайних витрат за рахунок активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, Голова Служби безпеки України або його заступник звертається до Міністерства закордонних справ України з поданням про необхідність отримання доступу до таких активів.

Міністерство закордонних справ України протягом трьох робочих днів з дати отримання зазначеного подання звертається до Комітету Ради Безпеки ООН для отримання дозволу на доступ до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, для покриття основних або надзвичайних витрат.

Після надходження до Міністерства закордонних справ України рішення Комітету Ради Безпеки ООН зазначене Міністерство невідкладно інформує у письмовій формі Голову Служби безпеки України або його заступника про задоволення або відмову у задоволенні подання.

Подана у письмовій формі Міністерством закордонних справ України інформація щодо задоволення подання про надання дозволу на доступ до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, для покриття основних або надзвичайних витрат є підставою для звернення Голови Служби безпеки України або його заступника до суду з метою отримання доступу до таких активів.

(Закон доповнено статтею 11-2 згідно із Законом N 3266-VI від 21.04.2011)

Стаття 12. Управління антитерористичною операцією

Для безпосереднього управління конкретною антитерористичною операцією та керівництва силами і засобами, які залучаються до здійснення антитерористичних заходів, утворюється оперативний штаб, очолюваний керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України (координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України) або особою, яка його заміщує.

Порядок діяльності оперативного штабу з управління антитерористичною операцією визначається на основі Положення про нього, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Керівник оперативного штабу визначає межі району проведення антитерористичної операції, приймає рішення про використання сил і засобів, що залучаються до її проведення, а в разі потреби за наявності передбачених законом підстав вносить на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

Втручання в оперативне управління антитерористичною операцією будь-яких осіб незалежно від посади не допускається.

Законні вимоги учасників антитерористичної операції є обов'язковими для громадян і посадових осіб.

Стаття 13. Сили і засоби, що залучаються до проведення антитерористичної операції

При проведенні антитерористичної операції використовуються сили і засоби (особовий склад, спеціалісти, зброя, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку, інші матеріально-технічні засоби) суб'єктів боротьби з тероризмом, а також підприємств, установ, організацій, які залучаються до участі в антитерористичній операції, в порядку, визначеному згідно з Положенням, зазначеним у частині другій статті 12 цього Закону. Покриття витрат та відшкодування збитків, що виникли у зв'язку із проведенням антитерористичної операції, здійснюються згідно з законодавством.

Працівники правоохоронних органів, військовослужбовці та інші особи, які залучаються до антитерористичної операції, на час її проведення підпорядковуються керівнику оперативного штабу.

Стаття 14. Режим у районі проведення антитерористичної операції

У районі проведення антитерористичної операції на час її проведення може бути встановлено спеціальний порядок, зокрема організовано патрульну охоронну службу та виставлено оточення.

Перебування в районі проведення антитерористичної операції осіб, які не залучені до її проведення, допускається з дозволу керівника оперативного штабу.

За погодженням з керівництвом підприємств, установ та організацій, що знаходяться в районі проведення антитерористичної операції, їх роботу під час її проведення може бути припинено частково або повністю. Відповідні фахівці цих підприємств, установ та організацій при проведенні антитерористичної операції можуть у встановленому порядку, за їх згодою, залучатися до виконання окремих доручень.

Стаття 15. Права осіб у районі проведення антитерористичної операції

У районі проведення антитерористичної операції посадові особи, залучені до операції, мають право:

- 1) застосовувати відповідно до законодавства України зброю і спеціальні засоби;
- 2) затримувати і доставляти в органи внутрішніх справ осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до антитерористичної операції, або дії, пов'язані з несанкціонованою спробою проникнення в район проведення антитерористичної операції і перешкодження її проведенню;
- 3) перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а в разі відсутності документів – затримувати їх для встановлення особи;
- 4) здійснювати в районі проведення антитерористичної операції особистий догляд громадян, огляд речей, що при них знаходяться, транспортних засобів та речей, які ними перевозяться;
- 5) тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях та дорогах, не допускати транспортні засоби, у тому числі транспортні засоби дипломатичних представництв і консульських установ, та громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти, виводити громадян з окремих ділянок місцевості та об'єктів, відбуксировувати транспортні засоби;
- 6) входити (проникати) в жилі та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, під час припинення терористичного акту та при переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні такого акту, на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю людей;
- 7) використовувати із службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, у тому числі спеціальні, що належать громадянам (за їх згодою), підприємствам, установам та організаціям, за винятком транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав та міжнародних організацій, для запобігання терористичному акту, переслідування та затримання осіб, що підозрюються у вчиненні терористичного акту, або для доставки осіб, які потребують термінової медичної допомоги, до лікувальних закладів, а також для проїзду до місця злочину.

У районі проведення антитерористичної операції контакти з представниками засобів масової інформації здійснюють керівник оперативного штабу або визначені ним особи. Передбачені цією статтею заходи здійснюються з дотриманням чинного законодавства і припиняються негайно після завершення антитерористичної операції.

Стаття 16. Умови ведення переговорів з терористами

У ході проведення антитерористичної операції з метою збереження життя та здоров'я людей, матеріальних цінностей, схилення терористів до відмови від протиправних дій, справляння на них стримувального впливу, з'ясування можливості припинення терористичного акту допускається ведення переговорів з терористами.

Ведення переговорів доручається особам, спеціально уповноваженим на те керівником оперативного штабу.

У разі, коли мета переговорів з терористами не може бути досягнута через їх незгоду припинити терористичний акт і реальна загроза життю та здоров'ю людей зберігається, керівник антитерористичної операції має право прийняти рішення про знешкодження терориста (терористів).

У разі очевидної загрози вчинення щодо об'єкта або особи терористичного акту і неможливості усунення цієї загрози іншими законними способами терорист (терористи) може (можуть) бути за вказівкою керівника оперативного штабу знешкоджений (знешкоджені) без попередження.

Під час ведення переговорів не можуть розглядатися як умова припинення терористичного акту питання щодо видачі терористам будь-яких осіб, предметів та речовин, які безпосередньо можуть бути використані для вчинення актів технологічного тероризму.

Стаття 17. Інформування громадськості про терористичний акт

Інформування громадськості про вчинення терористичного акту здійснюють керівник оперативного штабу або особи, уповноважені ним на підтримання зв'язків з громадськістю.

Забороняється поширення через засоби масової інформації або в інший спосіб інформації, яка:

- розкриває спеціальні технічні прийоми і тактику проведення антитерористичної операції;
- може утруднити проведення антитерористичної операції і (або) створити загрозу життю та здоров'ю заручників та інших людей, які знаходяться в районі проведення зазначеної операції або за його межами;
- має на меті пропаганду або виправдання тероризму, містить висловлювання осіб, які чинять опір чи закликають до опору проведення антитерористичної операції;
- містить дані про предмети та речовини, які безпосередньо можуть бути використані для вчинення актів технологічного тероризму;
- розкриває дані про персональний склад співробітників спеціальних підрозділів та членів оперативного штабу, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, а також про осіб, які сприяють проведенню зазначеної операції (без їх згоди).

Стаття 18. Завершення антитерористичної операції

Антитерористична операція вважається завершеною, якщо терористичний акт припинено та ліквідовано загрозу життю і здоров'ю заручників та інших людей, які знаходилися в районі її проведення.

Рішення про припинення антитерористичної операції приймається керівником оперативного штабу з управління цією операцією.

При проведенні антитерористичної операції керівник оперативного штабу спільно з відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування організовує надання допомоги потерпілим, визначає заходи щодо усунення та мінімізації наслідків терористичного акту, організовує їх здійснення.

РОЗДІЛ ІV. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТОМ. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Стаття 19. Відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом

Відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом.

Відшкодування шкоди, заподіяної організації, підприємству або установі терористичним актом, провадиться в порядку, визначеному законом.

Стаття 20. Соціальна реабілітація осіб, які постраждали від терористичного акту

Соціальна реабілітація осіб, які постраждали від терористичного акту, провадиться з метою повернення їх до нормального життя. Зазначеним особам надається у разі необхідності психологічна, медична, професійна реабілітація, правова допомога і житло та здійснюється їх працевлаштування.

Соціальна реабілітація осіб, які постраждали від терористичного акту, а також осіб, зазначених у статті 21 цього Закону, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України.

Порядок проведення соціальної реабілітації осіб, які постраждали від терористичного акту, визначається Кабінетом Міністрів України.

РОЗДІЛ V. ПРАВОВИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У БОРОТЬБІ З ТЕРОРИЗМОМ

Стаття 21. Особи, які підлягають правовому і соціальному захисту

Особи, які беруть участь у боротьбі з тероризмом, перебувають під захистом держави. Правовому і соціальному захисту підлягають:

- 1) військовослужбовці, працівники і службовці центральних та місцевих органів виконавчої влади, які беруть (брали) безпосередню участь в антитерористичних операціях;
- 2) особи, які на постійній чи тимчасовій основі сприяють органам, що здійснюють боротьбу з тероризмом, у запобіганні, виявленні, припиненні терористичної діяльності та мінімізації її наслідків;
- 3) члени сімей осіб, зазначених у пунктах 1 і 2 цієї частини, якщо потреба в забезпеченні їх захисту викликана участю зазначених осіб у боротьбі з тероризмом.

Соціальний захист осіб, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснюється у порядку, який визначається законом.

Якщо особа, яка брала участь у боротьбі з тероризмом, загинула під час проведення антитерористичної операції, членам її сім'ї та особам, що перебували на її утриманні, виплачується за рахунок коштів Державного бюджету України одноразова допомога в розмірі двадцяти прожиткових мінімумів, відшкодовуються витрати на поховання загиблого, призначається пенсія у зв'язку з втратою годувальника, а також зберігаються пільги, які мав загиблий, на отримання житла, оплату житлово-комунальних послуг тощо.

У разі, коли особа, яка брала участь у боротьбі з тероризмом, стала інвалідом внаслідок каліцтва, одержаного під час проведення антитерористичної операції, цій особі за рахунок коштів Державного бюджету України виплачується одноразова допомога в розмірі десяти прожиткових мінімумів і призначається пенсія відповідно до законодавства України.

У разі, коли особа, яка брала участь у боротьбі з тероризмом, під час проведення антитерористичної операції зазнала поранення, яке не потягло за собою настання інвалідності, цій особі виплачується одноразова допомога в розмірі п'яти прожиткових мінімумів.

Стаття 22. Звільнення від відповідальності за заподіяну шкоду

Якщо під час проведення антитерористичної операції вимушено заподіяна шкода життю, здоров'ю і майну терористів, військовослужбовці та інші особи, які брали участь в антитерористичній операції, звільняються від відповідальності за цю шкоду відповідно до законів України.

РОЗДІЛ VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УЧАСТЬ У ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 23. Відповідальність осіб, винних у терористичній діяльності

Особи, винні в терористичній діяльності, притягаються до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому законом.

Непокора або опір законним вимогам військовослужбовців, посадових осіб, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

Стаття 24. Відповідальність організації за терористичну діяльність

Організація, відповідальна за вчинення терористичного акту і визнана за рішенням суду терористичною, підлягає ліквідації, а належне їй майно конфіскується.

У разі визнання судом України, в тому числі відповідно до її міжнародно-правових зобов'язань, діяльності організації (її відділення, філії, представництва), зареєстрованої за межами України, терористичною, діяльність цієї організації на території України забороняється, її українське відділення (філія, представництво) на підставі рішення суду ліквідується, а належні йому майно і майно зазначеної організації, яке знаходиться на території України, конфіскуються.

Заява про притягнення організації до відповідальності за терористичну діяльність подається до суду відповідно Генеральним прокурором України, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя у встановленому законом порядку.

Стаття 25. Відповідальність за сприяння терористичній діяльності

Керівники та посадові особи підприємств, установ і організацій, а також громадяни, які сприяли терористичній діяльності, зокрема:

- 1) фінансували терористів, терористичні групи (терористичні організації);
- 2) надавали або збирали кошти безпосередньо чи опосередковано з наміром використання їх для вчинення терористичних актів чи злочинів терористичної спрямованості;
- 3) проводили операції з коштами та іншими фінансовими активами:
  - фізичних осіб, які вчиняли чи намагалися вчинити терористичні акти чи злочини терористичної спрямованості або брали участь у їх вчиненні чи сприяли вчиненню;
  - юридичних осіб, майно яких безпосередньо чи опосередковано перебуває у власності чи під контролем терористів або осіб, які сприяють тероризму;
  - юридичних і фізичних осіб, які діють від імені чи за вказівкою терористів або осіб, що сприяють тероризму, включаючи кошти, одержані або придбані з використанням об'єктів власності, що безпосередньо чи опосередковано перебувають у власності чи під контролем осіб, які сприяють тероризму, або пов'язаних з ними юридичних і фізичних осіб;
- 4) надавали кошти, інші фінансові активи чи економічні ресурси, відповідні послуги безпосередньо чи опосередковано для використання в інтересах фізичних осіб, які вчиняють терористичні акти або сприяють чи беруть участь у їх вчиненні, чи в інтересах юридичних осіб, майно яких безпосередньо чи опосередковано перебуває у власності чи під контролем терористів або осіб, які сприяють тероризму, а також юридичних і фізичних осіб, які діють від імені чи за вказівкою зазначених осіб;
- 5) надавали допомогу особам, які брали участь у вчиненні терористичних актів;
- 6) вербували фізичних осіб для заняття терористичною діяльністю, сприяли встановленню каналів постачання зброї терористам та переміщенню терористів через державний кордон України;
- 7) переховували осіб, які фінансували, планували, підтримували чи вчиняли терористичні акти або злочини терористичної спрямованості;

- 8) використовували територію України з метою підготовки чи вчинення терористичних актів або злочинів терористичної спрямованості проти інших держав або іноземців, – несуть відповідальність згідно з законом.

РОЗДІЛ VII. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У СФЕРІ БОРТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Стаття 26. Засади міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом

Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів співробітничає в галузі боротьби з тероризмом з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з міжнародним тероризмом.

Керуючись інтересами забезпечення безпеки особи, суспільства і держави, Україна переслідує на своїй території осіб, причетних до терористичної діяльності, у тому числі у випадках, коли терористичні акти або злочини терористичної спрямованості планувалися або були вчинені поза межами України, але завдають шкоди Україні, та в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 27. Надання інформації

Інформацію іноземній державі з питань, пов'язаних із боротьбою з міжнародним тероризмом, Україна надає на підставі запиту, додержуючись вимог законодавства України та її міжнародно-правових зобов'язань. Така інформація може бути надана і без попереднього запиту іноземної держави, якщо це не зашкодить проведенню досудового слідства чи судового розгляду справи і може допомогти компетентним органам іноземної держави у припиненні терористичного акту.

Стаття 28. Участь у спільних з іноземними державами заходах щодо боротьби з тероризмом

Україна відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, може брати участь у спільних антитерористичних заходах шляхом сприяння іноземній державі або міждержавному об'єднанню в передислокації військ (сил), спеціальних антитерористичних формувань, перевезенні зброї або шляхом надання своїх сил і засобів з дотриманням вимог законів України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав» та «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України».

Стаття 29. Видача (екстрадиція) осіб, що брали участь у терористичній діяльності

Участь іноземців або осіб без громадянства, які в Україні постійно не проживають, у терористичній діяльності може бути підставою для видачі таких осіб іншій державі для притягнення до кримінальної відповідальності.

Видача зазначених у частині першій цієї статті осіб, з метою притягнення до кримінальної відповідальності та виконання примусових актів іноземної держави, здійснюється згідно з законодавством і зобов'язаннями, узятими Україною у зв'язку із ратифікацією Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 р., Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом, 1977 р. та інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також на засадах взаємності.

РОЗДІЛ VIII. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ЗАКОННІСТЮ ЗДІЙСНЕННЯ БОРТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Стаття 30. Контроль за здійсненням боротьби з тероризмом

Контроль за дотриманням законодавства при проведенні боротьби з тероризмом здійснюється Верховною Радою України в порядку, визначеному Конституцією України.

Контроль за діяльністю суб'єктів боротьби з тероризмом здійснюється Президентом України та Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному Конституцією і законами України.

Стаття 31. Нагляд за законністю здійснення антитерористичних заходів

Нагляд за додержанням вимог законодавства органами, які беруть участь в антитерористичних заходах, здійснюється Генеральним прокурором України та уповноваженими ним прокурорами в порядку, визначеному законами України.

РОЗДІЛ IX. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:
  - прийняти нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
  - привести нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 20 березня 2003 року N 638-IV

Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 35, ст.236)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209
N 2249-IV від 16.12.2004, ВВР, 2005, N 5, ст.116
N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006, N 51, ст.519
N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)
(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 586-VI від 24.09.2008, ВВР, 2009, N 10-11, ст.137)

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Поняття державної охорони органів державної влади України та посадових осіб

Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб (далі – державна охорона) – це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених цим Законом.

Не вважаються державною охороною, регульованою цим Законом, заходи охоронного характеру, які здійснюються державними органами з метою забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, інших осіб та об'єктів, крім визначених цим Законом.

Стаття 2. Правова основа державної охорони

Правову основу державної охорони становлять Конституція України, міжнародні договори України, цей та інші закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, а також відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері державної охорони.

Стаття 3. Основні принципи державної охорони

Державна охорона здійснюється на принципах законності, безперервності, поваги до прав, свобод, гідності людини і громадянина, єдиначальності.

РОЗДІЛ II. ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ, ПОСАДОВІ ОСОБИ І ОБ'ЄКТИ, ЩОДО ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ДЕРЖАВНА ОХОРОНА

Стаття 4. Державна охорона органів державної влади України

Державна охорона здійснюється щодо:

- Верховної Ради України;
- Кабінету Міністрів України;
- Конституційного Суду України;
- Верховного Суду України.

Стаття 5. Забезпечення безпеки Президента України

Президентові України забезпечується безпека в місцях його постійного і тимчасового перебування шляхом здійснення державної охорони.

Протягом строку повноважень Президента України також забезпечується безпека членів його сім'ї, які проживають разом з ним або супроводжують його.

Після припинення повноважень Президент України забезпечується державною охороною довічно, якщо тільки він не був усунений з поста в порядку імпічменту.

Стаття 6. Забезпечення безпеки посадових осіб

У місцях постійного і тимчасового перебування забезпечується безпека:

- Голови Верховної Ради України;
- Прем'єр-міністра України;
- Голови Конституційного Суду України;
- Голови Верховного Суду України;
- Першого заступника Голови Верховної Ради України;
- Першого віце-прем'єр-міністра України;
- Міністра закордонних справ України;
- Генерального прокурора України.

Протягом строку повноважень зазначених у цій статті посадових осіб також забезпечується безпека членів їхніх сімей, які проживають разом з ними або супроводжують їх.

Після припинення повноважень зазначені посадові особи забезпечуються державною охороною протягом року, крім випадків набрання законної сили обвинувальним вироком щодо них.

Стаття 7. Забезпечення безпеки інших осіб

Державна охорона здійснюється щодо громадян, зареєстрованих кандидатами в Президенти України, – на період передвиборної кампанії та виборів.

Державна охорона здійснюється також щодо глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, керівників міжнародних організацій, які прибувають в Україну чи перебувають на її території. Перелік керівників міжнародних організацій, щодо яких здійснюється державна охорона, визначається Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Державна охорона у разі наявності загрози життю чи здоров'ю може здійснюватися щодо народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду України, Голови Національного банку України, Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Рішення про доцільність здійснення державної охорони щодо осіб, зазначених у частині третій цієї статті, приймає Президент України за поданням посадових осіб, уповноважених виступати від імені відповідних органів державної влади, або за поданням Начальника Управління державної охорони України.

Стаття 8. Обов'язки і права осіб, щодо яких здійснюється державна охорона

Особи, щодо яких здійснюється державна охорона, зобов'язані відповідально ставитися до власної безпеки, сприяти органам державної охорони у здійсненні покладених на них завдань.

Особи, щодо яких здійснюється державна охорона, мають право на:

- 1) одержання інформації про заходи забезпечення їх безпеки;
- 2) надання згоди щодо кандидатур осіб, які безпосередньо забезпечуватимуть їх особисту охорону;
- 3) тимчасову відмову в письмовій формі від особистої охорони, приймаючи на себе повну відповідальність за можливі негативні наслідки цієї дії.

Стаття 9. Об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона

Державна охорона здійснюється щодо будинків, де працюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, споруд і спеціальних транспортних засобів, що перебувають в їх користуванні, інших місць постійного і тимчасового перебування осіб, які охороняються відповідно до цього Закону, важливих державних об'єктів та прилеглих до них територій і акваторій, визначених Президентом України.

РОЗДІЛ III. ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ

Стаття 10. Органи, які здійснюють державну охорону

Державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України.

Міністерство внутрішніх справ України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, інші центральні органи виконавчої влади України, Служба безпеки України в межах своєї компетенції та у взаємодії з Управлінням державної охорони України беруть участь у здійсненні державної охорони. (Частина друга статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

Стаття 11. Управління державної охорони України

Управління державної охорони України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України.

Загальна структура і чисельність Управління державної охорони України затверджуються Верховною Радою України за поданням Президента України.

Управління державної охорони України в межах своїх повноважень на основі та на виконання законів та інших нормативно-правових актів видає накази, організовує і контролює їх виконання.

Керівництво діяльністю Управління державної охорони України здійснює Начальник Управління державної охорони України, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України.

Начальник Управління державної охорони України має заступників, які за його поданням призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України.

Інші посадові особи Управління державної охорони України призначаються на посаду та звільняються з посади Начальником Управління державної охорони України.

Стаття 12. Завдання Управління державної охорони України

На Управління державної охорони України покладаються завдання:

- здійснення державної охорони щодо органів державної влади України;
- забезпечення безпеки посадових осіб, визначених цим Законом, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами;
- забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених цим Законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх;
- запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення;
- охорони об'єктів, визначених цим Законом;
- забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб.

Стаття 13. Повноваження Управління державної охорони України

Для здійснення покладених завдань Управління державної охорони України уповноважене:

- надавати згоду на допущення громадян на об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона;
- одержувати в установленому порядку від керівників органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності за письмовим запитом Начальника Управління або його заступників відомості, необхідні для здійснення державної охорони;
- використовувати форму одягу та документи, які зашифровують особу чи відомчу належність військовослужбовців і транспортних засобів Управління державної охорони України;
- проводити у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», гласні та негласні оперативні заходи з метою запобігання посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, виявлення і припинення таких посягань;
- проводити кіно-, фотозйомку, аудіо- і відеозапис на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона;
- залучати за погодженням з керівниками правоохоронних та інших державних органів їх військовослужбовців і працівників, технічні та інші засоби;
- здійснювати на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона, протипожежний, санітарно-гігієнічний, екологічний, радіаційний і протиепідемічний контроль та контроль за станом технічного захисту інформації, вживати заходів щодо усунення виявлених порушень, з'ясовувати причини, що призвели до їх вчинення;
- прикомандировувати в установленому порядку військовослужбовців Управління державної охорони України для здійснення державної охорони до органів державної влади, підприємств, установ і організацій, перелік яких визначається Президентом України;
- здійснювати підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації військовослужбовців та працівників Управління державної охорони України відповідно до Закону України «Про освіту»;
- утворювати відповідно до законодавства госпрозрахункові підрозділи адміністративно-господарського характеру.

Стаття 14. Взаємодія Управління державної охорони України з іншими органами державної влади України, громадянами та їх об'єднаннями, органами безпеки іноземних держав

Управління державної охорони України взаємодіє з іншими органами державної влади України, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на нього завдань.

Громадяни та їх об'єднання сприяють діяльності Управління державної охорони України на добровільних засадах.

Управління державної охорони України для здійснення покладених на нього завдань може взаємодіяти з органами безпеки іноземних держав відповідно до міжнародних договорів України.

Стаття 15. Способи здійснення державної охорони

Державна охорона здійснюється шляхом:

- 1) пошуку і фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб або груп, яка загрожує нормальному функціонуванню органів державної влади України, життю чи здоров'ю, честі та гідності посадових осіб і членів їхніх сімей, для вжиття заходів щодо її припинення;

- 2) особистої охорони осіб;
- 3) охорони об'єктів і підтримання на них відповідного порядку проходу громадян, проїзду транспортних засобів, проносу і провозу речей (далі – режиму);
- 4) оснащення об'єктів технічними засобами охорони за рахунок коштів юридичних осіб, в користуванні яких ці об'єкти перебувають;
- 5) проведення профілактичних заходів з метою запобігання протиправним посяганням.

Стаття 16. Кадри Управління державної охорони України

Кадри Управління державної охорони України складаються з військовослужбовців, прийнятих на військову службу в Управління державної охорони України за контрактом, військовослужбовців строкової служби та працівників, які уклали з Управлінням державної охорони України трудовий договір.

На службу (роботу) в Управління державної охорони України приймаються на договірній основі громадяни України, здатні за своїми діловими і моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності визначаються кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджуються Начальником Управління державної охорони України.

Не може бути прийнятий на службу (роботу) в Управління державної охорони України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо цю судимість не погашено і не знято у встановленому законом порядку, і якому відповідно до вимог чинного законодавства не може бути надано допуск до державної таємниці.

На військовослужбовців Управління державної охорони України поширюється законодавство України, що встановлює загальний порядок і умови проходження військової служби.

Військовослужбовці Управління державної охорони України не мають права перебувати в політичних партіях.

Військовослужбовцям Управління державної охорони України видається службове посвідчення, вони мають єдину форму одягу, зразки якої затверджуються Президентом України.

За використання військових звань, форми одягу чи службового посвідчення військовослужбовця Управління державної охорони України іншими особами настає відповідальність згідно із законами України.

Військовослужбовці офіцерського складу, звільнені зі служби в Управлінні державної охорони України (за винятком звільнених за службовою невідповідністю чи у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили), зараховуються в запас Служби безпеки України, а солдати і матроси, сержанти і старшини, прапорщики і мічмани – в запас у загальному порядку.

Умови праці працівників Управління державної охорони України визначаються законодавством України про працю та укладеним трудовим договором (контрактом).

Стаття 17. Обов'язки військовослужбовців Управління державної охорони України

Військовослужбовці Управління державної охорони України зобов'язані:

- 1) наполегливо і послідовно втілювати в життя політику держави в сфері оборони і забезпечення національної безпеки України;
- 2) суворо додержуватися вимог законодавства та військових статутів, кваліфіковано і сумлінно виконувати покладені на них службові обов'язки;
- 3) підтримувати належний рівень професійних і правових знань, спеціальної, бойової та фізичної підготовки;
- 4) захищати і поважати конституційні права і свободи людини і громадянина, бути зразком високої культури, скромності та витримки.

За вчинені правопорушення військовослужбовці Управління державної охорони України несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну або кримінальну відповідальність згідно з законом.

Стаття 18. Права військовослужбовців Управління державної охорони України

Військовослужбовці Управління державної охорони України під час здійснення державної охорони мають право:

- 1) вимагати від громадян додержання режиму, встановленого на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона;
- 2) затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються проникнути на об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, перевіряти у них документи, що посвідчують особу, здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їхніх речей, які є при них, транспортних засобів, на яких вони прибули в район об'єкта охорони, і передавати їх іншим правоохоронним органам;
- 3) спільно з відповідними підрозділами міліції тимчасово обмежувати або забороняти під час здійснення охоронних заходів рух транспортних засобів та пішоходів на вулицях і дорогах під час проїзду автомобільним транспортом Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, а також глав іноземних держав, парламентів і урядів, керівників міжнародних міжурядових організацій та іноземних делегацій, які перебувають в Україні з офіційним візитом, не допускати громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх; (Пункт 3 статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2249-IV від 16.12.2004; в редакції Закону N 586-VI від 24.09.2008)
- 4) використовувати транспортні засоби, що належать органам державної влади України, підприємствам, установам, організаціям і громадянам (крім транспортних засобів, що належать дипломатичним представництвам іноземних держав і міжнародним організаціям, а також спеціального призначення), для запобігання злочинам, переслідування і затримання осіб, що підозрюються у вчиненні злочину, доставлення осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, в лікувальні заклади, а також для проїзду до місця події з наступним відшкодуванням у встановленому порядку збитків, завданих власникам цих транспортних засобів;
- 5) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, заходити в житлові та інші приміщення, що належать громадянам, на територію і в приміщення державних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності з наступним повідомленням про це прокурора протягом 24 годин;
- 6) використовувати під час проведення охоронних заходів засоби зв'язку, що належать державним органам, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форм власності з наступним відшкодуванням у встановленому порядку збитків;
- 7) зберігати, носити і застосовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби на підставі і в порядку, передбачених Законом України «Про міліцію», військовими статутами та прийнятими відповідно до них нормативними актами, провозити зброю та спеціальні засоби в усіх видах транспорту;
- 8) позачергового придбання квитків на всі види транспорту незалежно від наявності місць та поселення в готелях при пред'явленні посвідчення про відрядження.

Стаття 19. Оскарження неправомірних дій військовослужбовців Управління державної охорони України

Дії військовослужбовців Управління державної охорони України можуть бути оскаржені у встановленому законом порядку.

РОЗДІЛ IV. СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯН, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ

Стаття 20. Гарантії особистої безпеки, соціального і правового захисту військовослужбовців Управління державної охорони України та громадян, які беруть участь у здійсненні державної охорони

На військовослужбовців Управління державної охорони України поширюються соціальні гарантії, передбачені законодавством України для військовослужбовців Збройних Сил України.

Військовослужбовець Управління державної охорони України не несе відповідальності за моральну, матеріальну і фізичну шкоду, заподіяну ним у зв'язку із правомірним застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї.

Ніхто, крім прямих начальників, не має права втручатися в службову діяльність військовослужбовців Управління державної охорони України. За перешкодження виконанню ними службових обов'язків, образу честі та гідності, вчинення опору, погрозу або насильство щодо військовослужбовців Управління державної охорони України та членів їхніх сімей, посягання на їх життя, здоров'я і майно у зв'язку із виконанням ними службових обов'язків настає відповідальність згідно із законами України.

Під час виконання військовослужбовцем Управління державної охорони України службових обов'язків не допускається його адміністративне затримання, а також особистий огляд чи огляд речей, що є при ньому, транспортних засобів, які він використовує, без уповноваженого представника Управління державної охорони України, крім випадків вчинення злочину цим військовослужбовцем.

Працівники Управління державної охорони України, функціональні обов'язки яких не пов'язані безпосередньо із здійсненням державної охорони щодо органів державної влади України, забезпеченням безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених цим Законом, у разі їх залучення до здійснення державної охорони користуються правами, що надаються військовослужбовцям Управління державної охорони України відповідно до пунктів 1, 2, 4, 5 статті 18 цього Закону. У зазначених випадках на них поширюються права і гарантії, передбачені для військовослужбовців Управління державної охорони України.

Військовослужбовці Управління державної охорони України, крім військовослужбовців строкової служби, мають право на позачергове встановлення квартирного телефону.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців Управління державної охорони України здійснюється відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

(Частина сьома статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 21. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців Управління державної охорони України і громадян, залучених до здійснення державної охорони, та компенсація заподіяння шкоди їх майну

(Назва статті 21 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

У разі загибелі (смерті) військовослужбовця Управління державної охорони України, який перебував на кадровій військовій службі або проходив військову службу за контрактом, під час виконання обов'язків військової служби сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі десятирічного грошового забезпечення загиблого (померлого) за останньою посадою, яку він займав, в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

(Частина перша статті 21 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного військовослужбовцю Управління державної охорони України під час виконання ним обов'язків військової служби, а також інвалідності, що настала в період проходження служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, пов'язаного з виконанням службових обов'язків, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. Визначення ступеня втрати працездатності військовослужбовцем Управління державної охорони України у період проходження служби у кожному випадку ушкодження здоров'я здійснюється в індивідуальному порядку відповідно до законодавства.

(Частина статті 21 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Шкода, заподіяна майну військовослужбовцю Управління державної охорони України або членів його сім'ї у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, компенсується йому, а в разі його загибелі (смерті) – членам сім'ї у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України.

Дія цієї статті поширюється на працівників Управління державної охорони України та інших осіб, залучених до заходів щодо здійснення державної охорони.

Стаття 22. Медична допомога військовослужбовцям і працівникам Управління державної охорони України

Медична допомога військовослужбовцям і працівникам Управління державної охорони України подається в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

РОЗДІЛ V. ФІНАНСОВЕ І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Стаття 23. Фінансування діяльності Управління державної охорони України

Фінансування діяльності Управління державної охорони України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом, надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. (Статтю 23 доповнено частиною другою згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Стаття 24. Матеріально-технічне забезпечення Управління державної охорони України

Матеріально-технічне забезпечення Управління державної охорони України здійснюється через державні замовлення в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, а також за прямими договорами з підприємствами, установами, організаціями, в тому числі іноземними, відповідно до чинного законодавства.

РОЗДІЛ VI. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Стаття 25. Контроль Верховної Ради України за додержанням чинного законодавства Управління державної охорони України

Контроль за додержанням Управління державної охорони України чинного законодавства у сфері державної охорони, забезпечення прав і свобод людини здійснюється Верховною Радою України.

Начальник Управління державної охорони України систематично інформує Верховну Раду України про стан державної охорони, забезпечення прав і свобод людини та додержання чинного законодавства.

Управління державної охорони України у порядку, встановленому законодавством України, зобов'язане відповідати на запити комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України та народних депутатів України.

Начальник Управління державної охорони України щорічно, до 1 лютого наступного за звітним року, подає Верховній Раді України письмовий звіт про діяльність Управління державної охорони України.

Стаття 26. Контроль Президента України за діяльністю Управління державної охорони України

Контроль за діяльністю Управління державної охорони України здійснює Президент України.

Начальник Управління державної охорони України систематично інформує Президента України з основних питань діяльності Управління. Порядок подання інформації встановлює Президент України.

Начальник Управління державної охорони України щорічно подає Президенту України письмовий звіт про діяльність Управління державної охорони України.

Стаття 27. Контроль за використанням Управлінням державної охорони України коштів Державного бюджету України і його фінансовою та адміністративно-господарською діяльністю

Контроль за використанням Управлінням державної охорони України коштів Державного бюджету України здійснюється Рахунковою палатою відповідно до її повноважень, встановлених законодавством України.

Контроль за фінансовою та адміністративно-господарською діяльністю Управління державної охорони України здійснюється в порядку, визначеному Президентом України.

Стаття 28. Нагляд за додержанням і застосуванням законів Управлінням державної охорони України

Нагляд за додержанням і застосуванням законів Управлінням державної охорони України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією і законами України.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 4 березня 1998 року N 160/98-ВР

Закон України «Про інформацію»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 48, ст.650)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 2658-XII від 02.10.92, ВВР, 1992, N 48, ст.651)

(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішенні Конституційного Суду N 5-зп від 30.10.97)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1642-III від 06.04.2000, ВВР, 2000, N 27, ст.213

N 3047-III від 07.02.2002, ВВР, 2002, N 29, ст.194

N 676-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 28, ст.214

N 1268-IV від 18.11.2003, ВВР, 2004, N 11, ст.141

N 1703-IV від 11.05.2004, ВВР, 2004, N 32, ст.394

N 2707-IV від 23.06.2005, ВВР, 2005, N 33, ст.429

N 2388-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010, N 37, ст.496

N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63

N 2724-VI від 30.11.2010, ВВР, 2011, N 12, ст.86

N 2756-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, N 23, ст.160)

(В редакції Закону N 2938-VI від 13.01.2011, ВВР, 2011, N 32, ст.313)

(У тексті Закону (2657-12) слово «конфіденціальна» в усіх відмінках замінено словом «конфіденційна» у відповідному відмінку згідно із Законом N 1703-IV (1703-15) від 11.05.2004)

(У тексті Закону слова «і регіонального» виключено згідно із Законом N 2388-VI від 01.07.2010)

Цей Закон регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- документ – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі;
- захист інформації – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї;
- інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
- суб'єкт владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, інший суб'єкт, що здійснює владні управлінські функції відповідно до законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

Стаття 2. Основні принципи інформаційних відносин

1. Основними принципами інформаційних відносин є:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Стаття 3. Державна інформаційна політика

1. Основними напрямками державної інформаційної політики є:
  - забезпечення доступу кожного до інформації;
  - забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
  - створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
  - забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
  - створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;
  - постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
  - забезпечення інформаційної безпеки України;
  - сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Стаття 4. Суб'єкти і об'єкт інформаційних відносин

1. Суб'єктами інформаційних відносин є:
  - фізичні особи;
  - юридичні особи;
  - об'єднання громадян;
  - суб'єкти владних повноважень.
2. Об'єктом інформаційних відносин є інформація.

Стаття 5. Право на інформацію

1. Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Стаття 6. Гарантії права на інформацію

1. Право на інформацію забезпечується:
  - створенням механізму реалізації права на інформацію;
  - створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів;
  - обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення;
  - обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації;
  - здійсненям державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію;
  - встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію.
2. Право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам,

для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 7. Охорона права на інформацію

1. Право на інформацію охороняється законом. Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації.
2. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом.
Суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь-яких порушень його права на інформацію.
3. Забороняється вилучення і знищення друкованих видань, експонатів, інформаційних банків, документів з архівних, бібліотечних, музейних фондів, крім встановлених законом випадків або на підставі рішення суду.
4. Право на інформацію, створену в процесі діяльності фізичної чи юридичної особи, суб'єкта владних повноважень або за рахунок фізичної чи юридичної особи, Державного бюджету України, місцевого бюджету, охороняється в порядку, визначеному законом.

Стаття 8. Мова інформації

1. Мова інформації визначається законом про мови, іншими актами законодавства в цій сфері, міжнародними договорами та угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 9. Основні види інформаційної діяльності

1. Основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації.

РОЗДІЛ II. ВИДИ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 10. Види інформації за змістом

За змістом інформація поділяється на такі види:

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;
- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- інші види інформації.

Стаття 11. Інформація про фізичну особу

1. Інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

2. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом.

Стаття 12. Інформація довідково-енциклопедичного характеру

1. Інформація довідково-енциклопедичного характеру – систематизовані, документовані, публічно оголошені або іншим чином поширені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище.
2. Основними джерелами інформації довідково-енциклопедичного характеру є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, електронні бази та банки даних, архіви різноманітних довідкових інформаційних служб, мереж та систем, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їх працівниками та автоматизованими інформаційно-телекомунікаційними системами.
3. Правовий режим інформації довідково-енциклопедичного характеру визначається законодавством та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 13. Інформація про стан довкілля (екологічна інформація)

1. Інформація про стан довкілля (екологічна інформація) – відомості та/або дані про:
  - стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими;
  - фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми);
  - стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля;
  - інші відомості та/або дані.
2. Правовий режим інформації про стан довкілля (екологічної інформації) визначається законами України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
3. Інформація про стан довкілля, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом.

Стаття 14. Інформація про товар (роботу, послугу)

1. Інформація про товар (роботу, послугу) – відомості та/або дані, які розкривають кількісні, якісні та інші характеристики товару (роботи, послуги).
2. Інформація про вплив товару (роботи, послуги) на життя та здоров'я людини не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом.
3. Правовий режим інформації про товар (роботу, послугу) визначається законами України про захист прав споживачів, про рекламу, іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 15. Науково-технічна інформація

1. Науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.
2. Правовий режим науково-технічної інформації визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію», іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
3. Науково-технічна інформація є відкритою за режимом доступу, якщо інше не встановлено законами України.

Стаття 16. Податкова інформація

1. Податкова інформація – сукупність відомостей і даних, що створені або отримані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій у порядку, встановленому Податковим кодексом України.
2. Правовий режим податкової інформації визначається Податковим кодексом України та іншими законами.

Стаття 17. Правова інформація

1. Правова інформація – будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.
2. Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.
3. З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів фізичним та юридичним особам держава забезпечує офіційне видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після їх прийняття.

Стаття 18. Статистична інформація

1. Статистична інформація – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства.
2. Офіційна державна статистична інформація підлягає систематичному оприлюдненню.
3. Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом.
4. Правовий режим державної статистичної інформації визначається Законом України «Про державну статистику» (2614-12), іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 19. Соціологічна інформація

1. Соціологічна інформація – будь-які документовані відомості про ставлення до окремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів тощо.
2. Правовий режим соціологічної інформації визначається законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 20. Доступ до інформації

1. За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.
2. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

Стаття 21. Інформація з обмеженим доступом

1. Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.
  2. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом.
  3. Порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами.
  4. До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:
    - 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
    - 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;
    - 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
    - 4) про факти порушення прав і свобод людини і громадянина;
    - 5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;
    - 6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
- Розділ III ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ, ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЇХ ПРАЦІВНИКІВ**

Стаття 22. Масова інформація та її засоби

1. Масова інформація – інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб.
2. Засоби масової інформації – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації.

Стаття 23. Інформаційна продукція та інформаційна послуга

1. Інформаційна продукція – матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин. Інформаційною послугою є діяльність з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб.
2. Інформаційна продукція та інформаційні послуги є об'єктами цивільно-правових відносин, що регулюються цивільним законодавством України.

Стаття 24. Заборона цензури та заборона втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації

1. Забороняється цензура – будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації.

Ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації.

2. Забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом.
3. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно із законами України.

Стаття 25. Гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів

1. Під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом.
2. Журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством.
3. Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону.
4. Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом.
5. Журналіст має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом).
6. Журналіст засобу масової інформації має право відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням.
7. Права та обов'язки журналіста, працівника засобу масової інформації, визначені цим Законом, поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних засобів масової інформації, які працюють в Україні.

Стаття 26. Акредитація журналістів, працівників засобів масової інформації

1. З метою створення сприятливих умов для здійснення журналістами, працівниками засобів масової інформації професійної діяльності суб'єкт владних повноважень може здійснювати їх акредитацію.

Усі дії, пов'язані з акредитацією, мають ґрунтуватися на принципах відкритості, рівності, справедливості з метою забезпечення права громадськості на одержання інформації через засоби масової інформації. Відсутність акредитації не може бути підставою для відмови в допуску журналіста, працівника засобу масової інформації на відкриті заходи, що проводить суб'єкт владних повноважень.

2. Акредитація журналіста, працівника засобу масової інформації здійснюється безоплатно на підставі його заяви або подання засобу масової інформації.

У заяві, поданій журналістом, працівником засобу масової інформації, зазначаються його прізвище, ім'я та по батькові, адреса, номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності). До заяви додаються копії документів, що посвідчують особу та засвідчують її професійну належність.

У поданні засобу масової інформації зазначаються його повне найменування, дата і номер реєстрації, адреса, адреса електронної пошти (за наявності), номер засобу зв'язку, прізвище, ім'я та

по батькові журналіста, працівника засобу масової інформації, щодо якого вноситься подання. До подання додаються копії документів, що посвідчують особу.

В акредитації не може бути відмовлено в разі подання усіх документів, передбачених цією частиною.

Суб'єкт владних повноважень може встановлювати спрощений порядок акредитації.

3. Порядок акредитації, визначений суб'єктом владних повноважень, підлягає оприлюдненню.
4. Суб'єкти владних повноважень, що здійснили акредитацію журналістів, працівників засобів масової інформації, зобов'язані сприяти провадженню ними професійної діяльності; завчасно сповіщати їх про місце і час проведення сесій, засідань, нарад, брифінгів та інших публічних заходів; надавати їм інформацію, призначену для засобів масової інформації; а також сприяти створенню умов для здійснення запису і передачі інформації, проведення інтерв'ю, отримання коментарів посадових осіб.
5. У разі якщо захід проводиться відповідно до міжнародних або інших спеціальних протоколів, можуть встановлюватися особливі умови допуску журналістів. Такі особливі умови оприлюднюються на офіційному веб-сайті відповідного суб'єкта владних повноважень до проведення заходу.
6. Журналіст, працівник засобу масової інформації зобов'язаний дотримуватися встановлених суб'єктом владних повноважень правил внутрішнього трудового розпорядку, не перешкоджати діяльності його службових та посадових осіб.
7. Суб'єкти владних повноважень, що акредитували журналіста, працівника засобу масової інформації, приймають рішення про припинення акредитації у разі: подання ним відповідної заяви; неодноразового грубого порушення ним обов'язків, визначених цією статтею; звернення засобу масової інформації, за поданням якого здійснена акредитація.
8. У рішенні про припинення акредитації зазначаються посадова особа чи службова особа (суб'єкт владних повноважень), яка прийняла відповідне рішення, дата прийняття рішення, підстава для прийняття рішення та порядок його оскарження. Письмове повідомлення про припинення акредитації видається або надсилається засобу масової інформації або журналістові, працівникові засобу масової інформації протягом п'яти робочих днів з дня прийняття відповідного рішення.
9. Рішення про припинення акредитації може бути оскаржено до суду в установленому порядку.

РОЗДІЛ IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ІНФОРМАЦІЮ

Стаття 27. Відповідальність за порушення законодавства про інформацію

1. Порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами України.

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Стаття 29. Поширення суспільно необхідної інформації

1. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

- Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Стаття 30. Звільнення від відповідальності

- Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень.
- Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду.
- Суб'єктивних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною.
- Додаткові підстави звільнення від відповідальності засобів масової інформації та журналістів встановлюються законами України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства» та іншими.

Стаття 31. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди

- У разі якщо порушенням права на свободу інформації особи завдано матеріальної чи моральної шкоди, вона має право на її відшкодування за рішенням суду.
- Суб'єкти владних повноважень як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вправі вимагати в судовому порядку лише спростування недостовірної інформації про себе і не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Це не позбавляє посадових і службових осіб права на захист честі, гідності та ділової репутації в суді.

РОЗДІЛ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

- Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня його опублікування.
- До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом акти законодавства застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.
- Внести зміни до таких законодавчих актів України:
  - у Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до N 51, ст.1122):
    - у статті 212-3:
    - в абзаці другому частини першої слова «від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти» замінити словами «від двадцяти п'яти до п'ятдесяти»;
    - в абзаці другому частини другої слова «від двадцяти п'яти до п'ятдесяти» замінити словами «від п'ятдесяти до вісімдесяти»;
  - у статті 212-26:

- в абзаці другому частини першої слова «двадцяти п'яти» замінити словом «тридцяти»;
  - абзац перший частини другої викласти в такій редакції:

«Неправомірна відмова особи у наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у разі якщо така інформація підлягає наданню на вимогу правоохоронних органів, Рахункової палати»;

    - 2) частину першу статті 200 Цивільного кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., NN 40-44, ст.356) викласти в такій редакції:
  - «1. Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді»;
  - 3) абзац дванадцятий статті 1 Закону України «Про державну статистику» (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., N 43, ст.362) викласти в такій редакції:
  - «статистична інформація – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства»;
  - 4) у Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., N 1, ст.1, N 46, ст.427; 1997 р., N 15, ст.115; 2003 р., N 29, ст.234, N 30, ст.247; 2004 р., N 7, ст.51, N 11, ст.141, N 16, ст.238, N 32, ст.394):
  - статтю 27 виключити;
  - у статті 40: назву викласти в такій редакції:

«Стаття 40. Створення представництв зарубіжних друкованих засобів масової інформації»;

    - частину третю виключити;
  - 5) у Законі України «Про науково-технічну інформацію» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., N 33, ст.345):
  - абзац другий статті 1 викласти в такій редакції:

«науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді»;
  - в частині першій статті 2 слова «документована на будь-яких носіях або публічно оголошувана» виключити;
  - 6) частину другу статті 37 Закону України «Про інформаційні агентства» (Відомості Верховної Ради України, 1995 р., N 13, ст.83) виключити;
  - 7) статтю 3 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., N 49, ст.299; 1998 р., N 45, ст.271; 2002 р., N 48, ст.361; 2006 р., N 13, ст.109) виключити;
  - 8) статті 45 та 69 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., N 18, ст.155 із наступними змінами) виключити.
4. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом:
- привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Закон України «Про державну таємницю»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 16, ст.93)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 3856-XII від 21.01.94, ВВР, 1994, N 16, ст.94)

(В редакції Закону N 1079-XIV від 21.09.99, ВВР, 1999, N 49, ст.428)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 971-IV від 19.06.2003, ВВР, 2003, N 45, ст.361

N 1519-IV від 19.02.2004, ВВР, 2004, N 23, ст.320

N 293-VI від 21.05.2008, ВВР, 2008, N 27-28, ст.252

N 2432-VI від 06.07.2010, ВВР, 2010, N 46, ст.537

N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63

N 2978-VI від 03.02.2011, ВВР, 2011, N 33, ст.329)

(У тексті Закону слова «орган державної влади» в усіх відмінках і числах замінено словами «державний орган» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Цей Закон регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

- державна таємниця (далі також – секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою;
- віднесення інформації до державної таємниці – процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього;
- гриф секретності – реквізит матеріального носія секретної інформації, що засвідчує ступінь секретності даної інформації;
- державний експерт з питань таємниць – посадова особа, уповноважена здійснювати відповідно до вимог цього Закону віднесення інформації до державної таємниці у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування;
- допуск до державної таємниці – оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації;
- доступ до державної таємниці – надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень;
- засекречування матеріальних носіїв інформації – введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом на-

дань відповідного грифу секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації;

- Звід відомостей, що становлять державну таємницю, – акт, в якому зведено переліки відомостей, що згідно з рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених цим Законом сферах;
- категорія режиму секретності – категорія, яка характеризує важливість та обсяги відомостей, що становлять державну таємницю, які зосереджені в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях;
- криптографічний захист секретної інформації – вид захисту, що реалізується шляхом перетворення інформації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо;
- матеріальні носії секретної інформації – матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, в яких відомості, що становлять державну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо;
- охорона державної таємниці – комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв;
- режим секретності – встановлений згідно з вимогами цього Закону та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці;
- розсекречування матеріальних носіїв секретної інформації – зняття в установленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом скасування раніше наданого грифу секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації;
- спеціальна експертиза щодо наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, – експертиза, що проводиться з метою визначення в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях наявності умов, передбачених цим Законом, для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- ступінь секретності («особливої важливості», «цілком таємно», «таємно») – категорія, яка характеризує важливість секретної інформації, ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони державою;
- технічний захист секретної інформації – вид захисту, спрямований на забезпечення інженерно-технічними заходами конфіденційності, цілісності та унеможливлення блокування інформації.

Стаття 2. Законодавство України про державну таємницю

Відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, Законом України «Про інформацію», цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші державні органи, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян (далі – державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації), що провадять діяльність, пов'язану з дер-

жавною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці.

Передані Україні відомості, що становлять таємницю іноземної держави чи міжнародної організації, охороняються в порядку, передбаченому цим Законом. У разі, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші, ніж передбачені цим Законом, правила охорони таємниці іноземної держави чи міжнародної організації, то застосовуються правила міжнародного договору України.

Стаття 4. Державна політика щодо державної таємниці

Державну політику щодо державної таємниці як складову засад внутрішньої та зовнішньої політики визначає Верховна Рада України.

Стаття 5. Компетенція державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сфері охорони державної таємниці

Президент України, забезпечуючи національну безпеку, видає укази та розпорядження з питань охорони державної таємниці, віднесених цим Законом та іншими законами до його повноважень.

Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони державної таємниці.

Кабінет Міністрів України спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення здійснення державної політики у сфері охорони державної таємниці.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику у сфері охорони державної таємниці в межах своїх повноважень, передбачених законом.

Спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці є Служба безпеки України.

Забезпечення охорони державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, покладається на керівників зазначених органів, підприємств, установ і організацій.

Стаття 6. Здійснення права власності на секретну інформацію та її матеріальні носії

Власник секретної інформації або її матеріальних носіїв здійснює своє право власності з урахуванням обмежень, встановлених в інтересах національної безпеки України відповідно до цього Закону.

Якщо обмеження права власності на секретну інформацію або її матеріальні носії завдають шкоди їх власнику, відшкодування здійснюється за рахунок держави у порядку та розмірах, що визначаються у договорі між власником такої інформації або її матеріальних носіїв і державним органом (органами), якому державним експертом з питань таємниць надається право приймати рішення щодо суб'єктів, які матимуть доступ до цієї інформації та її матеріальних носіїв. Зазначеним договором також визначаються порядок та умови охорони державної таємниці, включаючи режим секретності під час користування і розпорядження секретною інформацією та її матеріальними носіями, обумовлюється згода власника цієї інформації та її матеріальних носіїв на здійснення права власності з урахуванням обмежень, встановлених відповідно до цього Закону, взяття власником на себе зобов'язання щодо збереження державної таємниці та ознайомлення його з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю.

Якщо власник секретної інформації або її матеріальних носіїв відмовляється від укладення договору чи порушує його, за рішенням суду ця інформація або її матеріальні носії можуть бути вилучені у власність держави за умови попереднього і повного відшкодування власникові їх вартості.

Стаття 7. Фінансування витрат на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею

Фінансування витрат на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею, в бюджетних установах і організаціях здійснюється за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів. Кошти на зазначені витрати передбачаються у відповідних бюджетах окремих рядком. Зазначені витрати інших установ і організацій, а також підприємств відносяться до валових витрат виробника продукції, виготовлення якої пов'язано з державною таємницею.

Витрати на здійснення заходів щодо віднесення інформації до державної таємниці, засекречування, розсекречування та охорони матеріальних носіїв такої інформації, її криптографічного та технічного захисту, інші витрати, пов'язані з державною таємницею, на недержавних підприємствах, в установах, організаціях фінансуються на підставі договору з замовником робіт, пов'язаних з державною таємницею.

Підприємствам, установам і організаціям, які провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, можуть надаватися податкові та інші пільги в порядку, встановленому законом.

РОЗДІЛ II. ВІДНЕСЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ*Стаття 8. Інформація, що може бути віднесена до державної таємниці*

До державної таємниці у порядку, встановленому цим Законом, відноситься інформація:

1) у сфері оборони:

- про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовки та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ, а також про інші найважливіші показники, які характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову і мобілізаційну готовність, бойову та іншу військову підготовку, озброєння та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань;
- про напрями розвитку окремих видів озброєння, військової і спеціальної техніки, їх кількість, тактико-технічні характеристики, організацію і технологію виробництва, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з розробленням нових зразків озброєння, військової і спеціальної техніки або їх модернізацією, а також про інші роботи, що плануються або здійснюються в інтересах оборони країни;
- про дислокацію, характеристики пунктів управління, зміст заходів загальнодержавного та регіонального, у разі необхідності міського і районного рівня, щодо приведення у готовність єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій до виконання завдань в особливий період та про організацію системи зв'язку (оповіщення) в особливий період, можливості населених пунктів, регіонів і окремих об'єктів щодо евакуації, розосередження населення і забезпечення його життєдіяльності; забезпечення виробничої діяльності об'єктів національної економіки у воєнний час; (Абзац четвертий пункту 1 частини першої статті 8 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)
- про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни;

2) у сфері економіки, науки і техніки:

- про зміст мобілізаційних планів державних органів та органів місцевого самоврядування, мобілізаційні потужності, заходи мобілізаційної підготовки і мобілізації та обсяги їх фінансування, запаси та обсяги постачання стратегічних видів сировини і матеріалів, а також зведені відомості про номенклатуру та рівні накопичення, загальні обсяги поставок, відпуску, закладення, освіження, розміщення і фактичні запаси державного матеріального резерву; (Абзац другий пункту 2 частини першої статті 8 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

- про використання транспорту, зв'язку, потужностей інших галузей та об'єктів інфраструктури держави в інтересах забезпечення її безпеки;
  - про плани, зміст, обсяг, фінансування та виконання державного оборонного замовлення; (Абзац четвертий пункту 2 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
  - про плани, обсяги та інші найважливіші характеристики добування, виробництва та реалізації окремих стратегічних видів сировини і продукції;
  - про державні запаси дорогоцінних металів монетарної групи, коштовного каміння, валюти та інших цінностей, операції, пов'язані з виготовленням грошових знаків і цінних паперів, їх зберіганням, охороною і захистом від підроблення, обігом, обміном або вилученням з обігу, а також про інші особливі заходи фінансової діяльності держави;
  - про наукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські та проектні роботи, на базі яких можуть бути створені прогресивні технології, нові види виробництва, продукції та технологічних процесів, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України;
- 3) у сфері зовнішніх відносин:
- про директиви, плани, вказівки делегаціям і посадовим особам з питань зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, спрямовані на забезпечення її національних інтересів і безпеки;
  - про військове, науково-технічне та інше співробітництво України з іноземними державами, якщо розголошення відомостей про це завдаватиме шкоди національній безпеці України;
  - про експорт та імпорт озброєння, військової і спеціальної техніки, окремих стратегічних видів сировини і продукції;
- 4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку:
- про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність або розвідувальну чи контррозвідувальну; (Абзац другий пункту 4 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
  - про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність; про склад і конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну діяльність; (Абзац третій пункту 4 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
  - про організацію та порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;
  - про систему урядового та спеціального зв'язку;
  - про організацію, зміст, стан і плани розвитку криптографічного захисту секретної інформації, зміст і результати наукових досліджень у сфері криптографії;
  - про системи та засоби криптографічного захисту секретної інформації, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;
  - про державні шифри, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;
  - про організацію режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, державні програми, плани та інші заходи у сфері охорони державної таємниці;

- про організацію, зміст, стан і плани розвитку технічного захисту секретної інформації;
- про результати перевірок, здійснюваних згідно з законом прокурором у порядку відповідного нагляду за додержанням законів, та про зміст матеріалів дізнання, досудового слідства та судочинства з питань, зазначених у цій статті сфер;
- про інші засоби, форми і методи охорони державної таємниці.

Конкретні відомості можуть бути віднесені до державної таємниці за ступенями секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно» лише за умови, що вони належать до категорій, зазначених у частині першій цієї статті, і їх розголошення завдаватиме шкоди інтересам національної безпеки України.

Забороняється віднесення до державної таємниці будь-яких відомостей, якщо цим будуть звужуватися зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина, завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

Не відноситься до державної таємниці інформація:

- про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту;
- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;
- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;
- про незаконні дії державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;
- інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена.

Стаття 9. Державні експерти з питань таємниць

Державний експерт з питань таємниць здійснює відповідно до вимог цього Закону віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування.

Виконання функцій державного експерта з питань таємниць на конкретних посадових осіб покладається:

- у Верховній Раді України – Головою Верховної Ради України;
- в інших державних органах, Національній академії наук України, на підприємствах, в установах і організаціях – Президентом України за поданням Служби безпеки України на підставі пропозицій керівників відповідних державних органів, Національної академії наук України, підприємств, установ і організацій. (Абзац третьої частини другої статті 9 в редакції Закону N 971-IV від 19.06.2003)

Втручання в діяльність державного експерта з питань таємниць особи, якій за посадою його підпорядковано, не допускається.

Державний експерт з питань таємниць відповідно до покладених на нього завдань:

1) визначає:

- підстави, за якими інформацію має бути віднесено до державної таємниці;
- підстави та доцільність віднесення до державної таємниці інформації про винаходи (корисні моделі), призначені для використання у сферах, зазначених у частині першій статті 8 цього Закону;

- доцільність віднесення до державної таємниці інформації про винаходи (корисні моделі), що мають подвійне застосування, на підставі порівняльного аналізу ефективності цільового використання та за згодою автора (власника патенту);
  - ступінь секретності інформації, віднесеної до державної таємниці;
  - державний орган (органи), якому надається право приймати рішення щодо кола суб'єктів, які матимуть доступ до секретної інформації;
- 2) готує висновок щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації; (Пункт 2 частини четвертої статті 9 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)
  - 3) установлює та продовжує строк дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці із зазначенням дати її розсекречення;
  - 4) дає Службі безпеки України рішення про зміну ступеня секретності інформації та скасування рішення про віднесення її до державної таємниці у разі, якщо підстави, на яких цю інформацію було віднесено до державної таємниці, перестали існувати; (Пункт 4 частини четвертої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
  - 5) затверджує за погодженням із Службою безпеки України розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, зміни до них, контролює відповідність змісту цих переліків Зводу відомостей, що становлять державну таємницю;
  - 6) розглядає пропозиції державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та окремих громадян щодо віднесення інформації до державної таємниці та її розсекречування;
  - 7) затверджує висновки щодо обізнаності з державною таємницею громадян, які мають чи мали допуск до державної таємниці;
  - 8) контролює обґрунтованість і правильність надання документам, виробам та іншим матеріальним носіям інформації, які містять відомості, включені до Зводу відомостей чи розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю, відповідного грифа секретності, своєчасність зміни такого грифа та розсекречування цих носіїв із наданням їм реквізиту «розсекречено»;
  - 9) бере участь у розробленні критеріїв визначення шкоди, яку може бути завдано національній безпеці України у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації. (Пункт 9 частини четвертої статті 9 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)
- Державний експерт з питань таємниць під час виконання покладених на нього функцій зобов'язаний:
- 1) погоджувати за посередництвом Служби безпеки України свої висновки про скасування рішень щодо віднесення інформації до міждержавних таємниць з відповідними посадовими особами держав – учасниць міжнародних договорів України про взаємне забезпечення збереження міждержавних таємниць та повідомляти їх про прийняті рішення щодо віднесення інформації до державної таємниці, на яку поширено чинність цих договорів;
  - 2) подавати Службі безпеки України не пізніше як через десять днів з моменту підписання рішення про віднесення відомостей до державної таємниці або про скасування цих рішень, а розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, – у той же строк з моменту їх затвердження; (Пункт 2 частини п'ятої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
  - 3) розглядати протягом одного місяця пропозиції Служби безпеки України про віднесення інформації до державної таємниці, скасування чи продовження терміну дії раніше прийнятого рішення про віднесення інформації до державної таємниці; (Пункт 3 частини п'ятої статті 9 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

- 4) надавати відповідний гриф секретності рішенням про віднесення інформації до державної таємниці та про скасування цих рішень залежно від важливості їх змісту; (Пункт 4 частини п'ятої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
- 5) брати участь у засіданнях державних експертів з питань таємниці;
- 6) ініціювати питання щодо притягнення до відповідальності посадових осіб, які порушують законодавство України про державну таємницю. (Частина п'яту статті 9 доповнено пунктом 6 згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Державний експерт з питань таємниць має право:

- 1) безперешкодно проводити перевірку виконання державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у сфері його діяльності, рішень про віднесення інформації до державної таємниці, скасування цих рішень, додержання порядку засекречення інформації та у разі виявлення порушень давати обов'язкові для виконання приписи про їх усунення; (Пункт 1 частини шостої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
- 2) створювати експертні комісії з фахівців і науковців, які мають допуск до державної таємниці, для підготовки проектів рішень про віднесення інформації до державної таємниці, зниження ступеня її секретності та скасування зазначених рішень, висновків щодо обізнаності з державною таємницею громадян, які мають чи мали допуск до державної таємниці, а також для підготовки відповідних висновків у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації; (Пункт 2 частини шостої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
- 3) скасовувати безпідставні рішення про надання носію інформації грифа секретності, зміну або скасування цього грифа;
- 4) клопотати про притягнення до відповідальності посадових осіб, які порушують законодавство України про державну таємницю;
- 5) одержувати в установленому порядку від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій відомості, необхідні для виконання своїх функцій.

Державним експертам з питань таємниць, а також фахівцям, які залучаються до підготовки рішень та висновків державних експертів з питань таємниць, встановлюються додаткові виплати у порядку і розмірах, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Частина сьома статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Державний експерт з питань таємниць несе персональну відповідальність за законність і обґрунтованість свого рішення про віднесення інформації до державної таємниці або про зниження ступеня секретності такої інформації чи скасування рішення про віднесення її до державної таємниці, а також за умисне неприйняття рішення про віднесення до державної таємниці інформації, розголошення якої може завдати шкоди інтересам національної безпеки України.

(Частина восьма статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Стаття 10. Порядок віднесення інформації до державної таємниці

Віднесення інформації до державної таємниці здійснюється мотивованим рішенням державного експерта з питань таємниць за його власною ініціативою, за зверненням керівників відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій чи громадян.

Державний експерт з питань таємниць відносить інформацію до державної таємниці з питань, прийняття рішень з яких належить до його компетенції згідно з посадою. У разі, якщо прийняття рішення про віднесення інформації до державної таємниці належить до компетенції кількох державних експертів з питань таємниць, воно за ініціативою державних експертів або за пропозицією

Служби безпеки України приймається колегіально та ухвалюється простою більшістю голосів. При цьому кожен експерт має право викласти свою думку.

Інформація вважається державною таємницею з часу опублікування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до якого включена ця інформація, чи зміни до нього у порядку, встановленому цим Законом.

Стаття 11. Рішення державного експерта з питань таємниці

У рішенні державного експерта з питань таємниць про віднесення інформації до державної таємниці зазначаються: (Абзац перший частини першої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

- інформація, яка має становити державну таємницю, та її відповідність категоріям і вимогам, передбаченим статтею 8 цього Закону;
- підстави для віднесення інформації до державної таємниці та обґрунтування шкоди національній безпеці України у разі її розголошення;
- ступінь секретності зазначеної інформації;
- обсяг фінансування заходів, необхідних для охорони такої інформації;
- державний орган, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація чи громадянин, який вніс пропозицію про віднесення цієї інформації до державної таємниці, та державний орган (органи), якому надається право визначати коло суб'єктів, які матимуть доступ до цієї інформації;
- строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці.

Рішення про віднесення інформації до державної таємниці, продовження строку дії раніше прийнятого рішення про віднесення інформації до державної таємниці, зміну ступеня секретності інформації, скасування раніше прийнятого рішення про віднесення інформації до державної таємниці приймаються державним експертом з питань таємниць протягом одного місяця з часу надходження звернення державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації чи громадянина. Такі рішення підлягають реєстрації Службою безпеки України та є підставою для формування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, і внесення змін до зазначеного Зводу, до галузевих або відомчих розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю. Порядок реєстрації рішень державних експертів з питань таємниць визначається Кабінетом Міністрів України.

(Частина друга статті 11 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

(Частина третю статті 11 виключено на підставі Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

(Частина четверту статті 11 виключено на підставі Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

(Частина п'яту статті 11 виключено на підставі Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Стаття 12. Звід відомостей, що становлять державну таємницю

Звід відомостей, що становлять державну таємницю, формує Служба безпеки України на підставі рішень державних експертів з питань таємниць. Зазначений Звід та зміни до нього набирають чинності з моменту опублікування в офіційних виданнях України.

(Частина перша статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Зміни до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, вносяться не пізніше трьох місяців з дня одержання Службою безпеки України відповідного рішення державного експерта з питань таємниць.

(Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Зразки форм рішень державних експертів з питань таємниць, порядок та механізм формування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, і його опублікування визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Частина третій статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

На підставі та в межах Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, з метою конкретизації та систематизації даних про секретну інформацію державні органи створюють галузеві або відомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, а також можуть створювати міжгалузеві або міжвідомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що провадять діяльність, пов'язану із державною таємницею, за ініціативою та погодженням із замовником робіт, пов'язаних з державною таємницею, можуть створювати власні розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Такі переліки погоджуються із Службою безпеки України, затверджуються державними експертами з питань таємниць та реєструються у Службі безпеки України.

Розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, не можуть суперечити Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

У разі включення до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, або до розгорнутих переліків цих відомостей інформації, яка не відповідає категоріям і вимогам, передбаченим статтею 8 цього Закону, або порушення встановленого порядку віднесення інформації до державної таємниці заінтересовані громадяни та юридичні особи мають право оскаржити відповідні рішення до суду. З метою недопущення розголошення державної таємниці судовий розгляд скарг може проводитися в закритих засіданнях відповідно до закону.

Стаття 13. Строк дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці

Строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці, встановлюється державним експертом з питань таємниць з урахуванням ступеня секретності інформації, критерії визначення якого встановлюються Службою безпеки України, та інших обставин. Він не може перевищувати для інформації із ступенем секретності «особливої важливості» – 30 років, для інформації «цілком таємно» – 10 років, для інформації «таємно» – 5 років.

Після закінчення передбаченого частиною першою цієї статті строку дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці державний експерт з питань таємниць приймає рішення про скасування рішення про віднесення її до державної таємниці або приймає рішення про продовження строку дії зазначеного рішення в межах строків, встановлених частиною першою цієї статті.

(Частина друга статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Президент України з власної ініціативи або на підставі пропозицій державних експертів з питань таємниць чи за зверненням державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій чи громадян може встановлювати більш тривалі строки дії рішень про віднесення інформації до державної таємниці, ніж строки, передбачені частиною першою цієї статті.

Стаття 14. Зміна ступеня секретності інформації та скасування рішення про віднесення її до державної таємниці

Підвищення або зниження ступеня секретності інформації та скасування рішення про віднесення її до державної таємниці здійснюються на підставі рішення державного експерта з питань таємниць або на підставі рішення суду у випадках, передбачених статтею 12 цього Закону, та оформляються Службою безпеки України шляхом внесення відповідних змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

(Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Інформація вважається державною таємницею з більш високим чи нижчим ступенем секретності або такою, що не становить державної таємниці, з часу опублікування відповідних змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

РОЗДІЛ III. ЗАСЕКРЕЧУВАННЯ ТА РОЗСЕКРЕЧУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття 15. Засекречування та розсекречування матеріальних носіїв інформації

Засекречування матеріальних носіїв інформації здійснюється шляхом надання на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю), відповідному документу, виробу або іншому матеріальному носію інформації грифа секретності посадовою особою, яка готує або створює документ, виріб або інший матеріальний носій інформації.

(Частина перша статті 15 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Гриф секретності кожного матеріального носія секретної інформації повинен відповідати ступеню секретності інформації, яка у ньому міститься, згідно із Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, – «особливої важливості», «цілком таємно» або «таємно». Реквізити кожного матеріального носія секретної інформації складаються із:

- грифа секретності;
- номера примірника;
- статті Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, на підставі якої здійснюється засекречення;
- найменування посади та підпису особи, яка надала гриф секретності.

(Частина друга статті 15 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Якщо реквізити, зазначені у частині другій цієї статті, неможливо нанести безпосередньо на матеріальний носій секретної інформації, вони мають бути зазначені у супровідних документах.

Забороняється надавати грифи секретності, передбачені цим Законом, матеріальним носіям іншої таємної інформації, яка не становить державної таємниці, або конфіденційної інформації.

Перелік посад, перебування на яких дає посадовим особам право надавати матеріальним носіям секретної інформації грифи секретності, затверджується керівником державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, що провадить діяльність, пов'язану з державною таємницею.

(Частина п'ята статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Ступені секретності науково-дослідних, дослідно-конструкторських і проектних робіт, які виконуються в інтересах забезпечення національної безпеки та оборони держави, встановлюються шляхом винесення відповідного висновку державним експертом з питань таємниць, який виконує свої функції у сфері діяльності замовника, разом з підрядником.

(Частина шоста статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Після закінчення встановлених строків засекречування матеріальних носіїв інформації та у разі підвищення чи зниження визначеного державним експертом з питань таємниць ступеня секретності такої інформації або скасування рішення про віднесення її до державної таємниці керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, у яких здійснювалося засекречування матеріальних носіїв інформації, або керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, які є їх правонаступниками, чи керівники вищого рівня зобов'язані протягом шести місяців забезпечити зміну грифа секретності або розсекречування цих матеріальних носіїв секретної інформації та письмово повідомити про

це керівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, яким були передані такі матеріальні носії секретної інформації.

Стаття 16. Строк засекречування матеріальних носіїв інформації

Строк засекречування матеріальних носіїв інформації має відповідати строку дії рішення про віднесення інформації до державної таємниці, встановленого рішенням державного експерта з питань таємниці.

Перебіг строку засекречування матеріальних носіїв інформації починається з часу надання їм грифа секретності.

Стаття 17. Оскарження рішення щодо засекречування матеріальних носіїв інформації

Громадяни та юридичні особи мають право внести посадовим особам, які надали гриф секретності матеріальному носію секретної інформації, обов'язкову для розгляду мотивовану пропозицію про розсекречування цього носія інформації. Зазначені посадові особи повинні протягом одного місяця дати громадянину чи юридичній особі письмову відповідь з цього приводу.

Рішення про засекречування матеріального носія інформації може бути оскаржено громадянином чи юридичною особою в порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі чи до суду. У разі незадоволення скарги, поданої в порядку підлеглості, громадянин або юридична особа мають право оскаржити рішення вищого органу або посадової особи до суду.

РОЗДІЛ IV. ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Стаття 18. Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці

З метою охорони державної таємниці впроваджуються:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- дозвільний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;
- обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать;
- особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею;
- режим секретності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний та криптографічний захисти секретної інформації.

Стаття 19. Єдині вимоги до матеріальних носіїв секретної інформації

Єдині вимоги до виготовлення, обліку, користування, зберігання, схоронності, передачі та транспортування матеріальних носіїв секретної інформації встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 20. Дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та режим секретності

Державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації мають право провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, після надання їм Службою безпеки України спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Надання дозволу здійснюється на підставі заявок державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій та результатів спеціальної експертизи щодо наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею. З метою визначення наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, Служба безпеки України може створювати спеціальні експертні комісії, до складу яких включати фахівців державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій за погодженням з їх керівниками. Результати спеціальної експертизи щодо наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, оформляються відповідним актом.

Дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, надається державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям за результатами спеціальної експертизи за умови, що вони:

- відповідно до компетенції, державних завдань, програм, замовлень, договорів (контрактів) беруть участь у діяльності, пов'язаній з державною таємницею;
- мають приміщення для проведення робіт, пов'язаних з державною таємницею, сховища для зберігання засекречених документів та інших матеріальних носіїв секретної інформації, що відповідають вимогам щодо забезпечення секретності зазначених робіт, виключають можливість доступу до них сторонніх осіб, гарантують збереження носіїв секретної інформації;
- додержуються передбачених законодавством вимог режиму секретності робіт та інших заходів, пов'язаних з використанням секретної інформації, порядку допуску осіб до державної таємниці, прийому іноземних громадян, а також порядку здійснення технічного та криптографічного захисту секретної інформації; (Абзац четвертий частини третьої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
- мають режимно-секретний орган, якщо інше не передбачено цим Законом.

Керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, мають бути обізнані з чинним законодавством про державну таємницю.

Термін дії дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, встановлюється Службою безпеки України і не може перевищувати 5 років. Його тривалість залежить від обсягу робіт (діяльності), що здійснюються державним органом, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією, ступеня секретності та обсягу пов'язаних з цими роботами (діяльністю) відомостей, що становлять державну таємницю, а також категорії режиму секретності.

(Частина п'ята статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, не надається, якщо відсутні умови для провадження такої діяльності, передбачені цією статтею, а також якщо керівник підприємства, установи, організації не є громадянином України або не має допуску до державної таємниці.

(Стаття 20 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, може бути скасований або його дія може бути зупинена Службою безпеки України на підставі акта проведеної нею пе-

ревірки, висновки якого містять дані про недодержання державним органом, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією умов, передбачених цією статтею.

(Частина сьома статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, за результатами спеціальної експертизи надаються відповідні категорії режиму секретності (перша, друга або третя), що зазначаються Службою безпеки України у дозволах на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

(Частина восьма статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, яким надано зазначений у цій статті дозвіл, набувають права на доступ до конкретної секретної інформації згідно з рішенням державних органів, уповноважених державним експертом з питань таємниць приймати такі рішення. За погодженням з цими органами здійснюється передача секретної інформації або її матеріальних носіїв державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям, які мають дозвіл на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Порядок надання, переоформлення, зупинення та поновлення дії або скасування дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, форма акта спеціальної експертизи щодо наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, форма дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та категорії режиму секретності встановлюються Кабінетом Міністрів України.

(Частина десята статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Стаття 21. Режимно-секретні органи

В державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, з метою розроблення та здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх додержанням створюються на правах окремих структурних підрозділів режимно-секретні органи (далі – РСО), які підпорядковуються безпосередньо керівнику державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації.

(Частина перша статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Створення, реорганізація чи ліквідація РСО здійснюються за погодженням із Службою безпеки України. У своїй роботі РСО взаємодіють з органами Служби безпеки України.

До складу РСО входять підрозділи режиму, секретного діловодства та інші підрозділи, що безпосередньо забезпечують охорону державних таємниць, залежно від специфіки діяльності державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації.

В державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях із значним обсягом робіт, пов'язаних з державною таємницею, вводиться посада заступника керівника з питань режиму, на якого покладаються обов'язки та права керівника РСО.

В державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях з незначним обсягом робіт, пов'язаних з державною таємницею, де штатним розписом не передбачено створення РСО, облік і зберігання секретних документів, а також заходи щодо забезпечення режиму секретності здійснюються особисто їх керівниками або спеціально призначеним наказом керівника працівником після створення необхідних умов, що забезпечують режим секретності. На них поширюються обов'язки та права працівників РСО.

Призначення осіб на посади заступників керівників з питань режиму, начальників РСО та їх заступників, а також видання наказу про покладення на окремого працівника обов'язків щодо забезпечення

режиму секретності здійснюється за погодженням з органами Служби безпеки України та РСО вищестоящих державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій.

РСО комплектуються спеціалістами, яким надано допуск до державної таємниці із ступенем секретності «цілком таємно», якщо характер виконуваних робіт не вимагає допуску до державної таємниці із ступенем секретності «особливої важливості». Якщо державний орган, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа або організація не провадить діяльність із секретною інформацією, що має ступені секретності «цілком таємно» та «особливої важливості», РСО такого органу, підприємства, установи або організації комплектується спеціалістами, яким надано допуск до державної таємниці зі ступенем секретності «таємно».

(Частина сьома статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Основними завданнями РСО є:

- а) недопущення необгрунтованого допуску та доступу осіб до секретної інформації;
- б) своєчасне розроблення та реалізація разом з іншими структурними підрозділами державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій заходів, що забезпечують охорону державної таємниці;
- в) запобігання розголошенню секретної інформації, випадкам втрат матеріальних носіїв цієї інформації, заволодінню секретною інформацією іноземними державами, іноземними юридичними особами, іноземцями, особами без громадянства та громадянами України, яким не надано допуску та доступу до неї;
- г) виявлення та закриття каналів просочення секретної інформації в процесі діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації;
- д) забезпечення запровадження заходів режиму секретності під час виконання всіх видів робіт, пов'язаних з державною таємницею, та під час здійснення зовнішніх відносин;
- е) організація та ведення секретного діловодства; (Пункт «е» частини восьмої статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
- є) здійснення контролю за станом режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях та на підпорядкованих їм об'єктах.

РСО мають право:

- а) вимагати від усіх працівників державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, а також відряджених неухильного виконання вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці;
- б) брати участь у розгляді проектів штатних розписів державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації та підвідомчих їм установ, підприємств у частині, що стосується РСО, вносити пропозиції щодо структури та чисельності працівників цих органів;
- в) брати участь у проведенні атестації працівників, що виконують роботи, пов'язані з державною таємницею, а також у розгляді пропозицій щодо виплати в установленому нормативними актами порядку компенсації за роботу в умовах режимних обмежень;
- г) залучати спеціалістів державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації до здійснення заходів щодо охорони державної таємниці;
- д) здійснювати перевірки стану й організації роботи з питань захисту державної таємниці і забезпечення режиму секретності у підрозділах державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, а також у підвідомчих їм установах та підприємствах, давати відповідні рекомендації;

- е) здійснювати перевірки додержання режиму секретності на робочих місцях працівників, що мають допуск до державної таємниці, вмісту спецсховищ (приміщень, сейфів, металевих шаф, спецчемоданів, спецпапок тощо), наявності документів, виробів та інших матеріальних носіїв секретної інформації;
- є) порушувати перед керівником державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації питання про призначення службових розслідувань за фактами порушень режиму секретності та секретного діловодства, про притягнення осіб до відповідальності згідно з законом, а також давати рекомендації щодо обов'язкових для виконання вказівок керівникам підрозділів державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації та підвідомчих їм установ, підприємств з питань забезпечення режиму секретності;
- ж) брати участь у службових розслідуваннях, у встановленому порядку вимагати від працівників державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації письмових пояснень щодо фактів розголошення ними секретних відомостей, втрати матеріальних носіїв секретної інформації, інших порушень режиму секретності;
- з) вносити пропозиції керівникові державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації про припинення робіт, пов'язаних з державною таємницею, в структурних підрозділах, якщо умови для їх виконання не відповідають вимогам режиму секретності; опечатувати приміщення, де ведуться такі роботи або зберігаються матеріальні носії секретної інформації;
- и) одержувати від громадян, яким оформляються документи на допуск до державної таємниці, анкетні дані;
- і) використовувати засоби зв'язку та вести в установленому порядку поштово-телеграфне листування з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями та їх РСО з питань забезпечення режиму секретності;
- ї) мати печатку з найменуванням РСО, а також інші печатки та штампи установленної форми.
- Передача функцій РСО будь-яким іншим підрозділам державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації не допускається.

Стаття 22. Допуск громадян до державної таємниці

Залежно від ступеня секретності інформації встановлюються такі форми допуску до державної таємниці:

- форма 1 – для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно»;
- форма 2 – для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності «цілком таємно» та «таємно»;
- форма 3 – для роботи з секретною інформацією, що має ступінь секретності «таємно», а також такі терміни дії допусків:
- для форми 1 – 5 років;
- для форми 2 – 7 років; (Абзац сьомий частини першої статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
- для форми 3 – 10 років. (Абзац восьмий частини першої статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які

потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, органами Служби безпеки України після проведення їх перевірки. Порядок надання допуску до державної таємниці визначається Кабінетом Міністрів України.

(Частина друга статті 22 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

В окремих випадках, які визначаються міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, за погодженням із Службою безпеки України громадянам України віком від 16 років може надаватися допуск до державної таємниці із ступенями секретності «цілком таємно» та «таємно», а віком від 17 років – також до державної таємниці із ступенем секретності «особливої важливості».

Для розгляду питання про надання громадянам допуску до державної таємниці державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, де працюють, проходять службу або навчаються громадяни, оформляються документи, які надсилаються до органів Служби безпеки України. Перелік та форми таких документів, а також порядок їх надання визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Частина четверта статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законами N 293-VI від 21.05.2008, N 2592-VI від 07.10.2010; в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Якщо потреба громадянина у відомостях, що становлять державну таємницю, не пов'язана з місцем роботи, служби або навчання, документи про надання допуску до державної таємниці можуть оформлятися за місцем провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

(Частина п'ята статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2978-VI від 03.02.2011)

Надання допуску передбачає:

- визначення необхідності роботи громадянина із секретною інформацією;
- перевірку громадянина у зв'язку з допуском до державної таємниці;
- взяття громадянином на себе письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена;
- одержання у письмовій формі згоди громадянина на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з його допуском до державної таємниці;
- ознайомлення громадянина з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю.

(Частина сьому статті 22 виключено на підставі Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Стаття 23. Відмова у наданні допуску до державної таємниці

Допуск до державної таємниці не надається у разі:

- 1) відсутності у громадянина обгрунтованої необхідності в роботі із секретною інформацією;
- 2) сприяння громадянином діяльності іноземної держави, іноземної організації чи їх представників, а також окремих іноземців чи осіб без громадянства, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України, або участі громадянина в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена у порядку, встановленому законом;
- 3) відмови громадянина взяти на себе письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена, а також за відсутності його письмової згоди на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з допуском до державної таємниці;
- 4) наявності у громадянина судимості за тяжкі або особливо тяжкі злочини, не погашеної чи не знятої в установленому порядку; (Пункт 4 частини першої статті 23 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)
- 5) наявності у громадянина психічних розладів, які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці, відповідно до переліку, затвердженого Міністерством охорони здоров'я України і Служ-

бою безпеки України. (Пункт 5 частини першої статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

У наданні допуску до державної таємниці може бути відмовлено також у разі:

- 1) повідомлення громадянином під час оформлення допуску недостовірних відомостей про себе;
- 2) постійного проживання громадянина за кордоном або оформлення ним документів на виїзд для постійного проживання за кордоном;
- 3) невиконання громадянином обов'язків щодо збереження державної таємниці, яка йому довірена або довірялася раніше.

Громадянина, якому відмовлено у допуску до державної таємниці, якщо виконання трудових чи службових обов'язків вимагає доступу до державної таємниці, а переміщення на інше робоче місце чи іншу посаду неможливе, може бути в передбаченому законодавством порядку переведено на іншу роботу або службу, не пов'язану з державною таємницею, чи звільнено.

(Статтю 23 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 2978-VI від 03.02.2011)

Стаття 24. Перевірка громадян у зв'язку з допуском їх до державної таємниці

Перевірка громадян у зв'язку з їх допуском до державної таємниці здійснюється органами Служби безпеки України у двомісячний строк у порядку, встановленому цим Законом і Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

(Частина перша статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2978-VI від 03.02.2011)

У ході перевірки органами Служби безпеки України з'ясовуються наявність чи відсутність обставин, передбачених пунктами 2 і 4 частини першої та частиною другою статті 23 цього Закону. За результатами перевірки органи Служби безпеки України надсилають протягом п'яти робочих днів з дня її закінчення до державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, що звернулися з приводу надання громадянам допуску до державної таємниці, повідомлення про надання або відмову в наданні такого допуску.

(Частина друга статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Наявність чи відсутність обставин, передбачених пунктами 1, 3 і 5 частини першої статті 23 цього Закону, з'ясовується державним органом, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією, що оформляє документи на допуск.

(Частина третя статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2978-VI від 03.02.2011)

Повідомлення органів Служби безпеки України про відмову в наданні громадянам допуску до державної таємниці мають містити посилання на відповідні положення статті 23 цього Закону. Відмова не виключає повторного звернення державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій з цього приводу в разі зміни обставин, за яких у наданні допуску до державної таємниці було відмовлено.

(Частина четверта статті 24 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Стаття 25. Оскарження громадянином відмови у наданні допуску до державної таємниці

Державний орган, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація зобов'язані у п'ятиденний строк з дня надходження повідомлення органу Служби безпеки України про відмову у наданні громадянину допуску до державної таємниці письмово повідомити такого громадянина про причини і підстави відмови.

Громадянин має право оскаржити рішення про відмову у наданні допуску до державної таємниці в порядку, встановленому законом.

(Текст статті 25 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Стаття 26. Переоформлення допуску до державної таємниці, підвищення або зниження його форми та скасування (Назва статті 26 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Переоформлення громадянину допуску до державної таємниці здійснюється:

у разі закінчення терміну дії допуску до державної таємниці за необхідності подальшої роботи з секретною інформацією;

у разі необхідності підвищення чи зниження громадянину форми допуску для роботи із секретною інформацією вищого чи нижчого ступеня секретності; (Абзац третій частини першої статті 26 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

у разі необхідності проведення додаткової перевірки, пов'язаної з можливим виникненням обставин, передбачених пунктами 2 і 4 частини першої та частиною другою статті 23 цього Закону.

Скасування раніше наданого допуску до державної таємниці здійснюється органами Служби безпеки України у разі виникнення або виявлення обставин, передбачених статтею 23 цього Закону, або після припинення громадянином діяльності, у зв'язку з якою йому було надано допуск, втрати ним громадянства або визнання його недієздатним на підставі інформації, здобутої органами Служби безпеки України або отриманої від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій.

(Частина друга статті 26 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

На прохання громадянина його допуск до державної таємниці скасовується протягом трьох днів з часу звернення з приводу скасування допуску.

Повідомлення про скасування громадянину допуску до державної таємниці з посиланням на відповідні положення статті 23 цього Закону орган Служби безпеки України надсилає до державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, де такий громадянин провадить діяльність, пов'язану з державною таємницею. Громадянин має право оскаржити скасування йому допуску до державної таємниці в порядку, встановленому законом.

(Частина четверта статті 26 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Громадянина, якому скасовано допуск до державної таємниці, якщо виконання трудових чи службових обов'язків вимагає доступу до державної таємниці, а переміщення на інше робоче місце чи іншу посаду неможливе, може бути в передбаченому законодавством порядку переведено на іншу роботу або службу, не пов'язану з державною таємницею, чи звільнено.

Порядок надання, переоформлення та скасування громадянам допуску до державної таємниці встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 27. Доступ громадян до державної таємниці

Доступ до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання.

Рішення про надання доступу до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв приймають керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, у яких виконуються роботи, пов'язані з державною таємницею, або зберігаються матеріальні носії секретної інформації.

(Частина друга статті 27 в редакції Закону N 2432-VI від 06.07.2010)

Керівники державних органів, за винятком осіб, передбачених частиною шостою цієї статті, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій доступ до державної таємниці у сфері, що стосується діяльності державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, отримують за посадою після надання їм допуску до державної таємниці за відповідною формою.

(Статтю 27 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Порядок надання доступу до державної таємниці особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність, визначається керівниками зазначених органів за погодженням із Службою безпеки України. У Службі безпеки України такий порядок надання доступу до державної таємниці визначається Головою Служби безпеки України.

(Статтю 27 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)

Відмова надати громадянину України доступ до конкретної секретної інформації та її матеріальних носіїв можлива лише у разі відсутності підстав, передбачених частиною першою цієї статті, та може бути оскаржена в порядку, встановленому частиною другою статті 25 цього Закону.

Президентів України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України та іншим членам Кабінету Міністрів України, Голові Верховного Суду України, Голові Конституційного Суду України, Генеральному прокурору України, Голові Служби безпеки України, народним депутатам України доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності надається за посадою після взяття ними письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці. (Частина статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1519-IV від 19.02.2004, N 293-VI від 21.05.2008)

Іноземцям та особам без громадянства доступ до державної таємниці надається у виняткових випадках на підставі міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового розпорядження Президента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України.

Стаття 28. Обов'язки громадянина щодо збереження державної таємниці

Громадянин, якому надано допуск до державної таємниці, зобов'язаний:

- не допускати розголошення будь-яким способом державної таємниці, яка йому довірена або стала відомою у зв'язку з виконанням службових обов'язків;
- не брати участі в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена в порядку, встановленому законом;
- не сприяти іноземним державам, іноземним організаціям чи їх представникам, а також окремим іноземцям та особам без громадянства у провадженні діяльності, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України;
- виконувати вимоги режиму секретності;
- повідомляти посадових осіб, які надали йому доступ до державної таємниці, та відповідні режимно-секретні органи про виникнення обставин, передбачених статтею 23 цього Закону, або інших обставин, що перешкоджають збереженню довіреної йому державної таємниці, а також повідомляти у письмовій формі про свій виїзд з України; (Абзац шостий статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2432-VI від 06.07.2010)
- додержуватися інших вимог законодавства про державну таємницю.

Стаття 29. Обмеження прав у зв'язку з допуском та доступом до державної таємниці

Громадянин, якому було надано допуск та доступ до державної таємниці у порядку, встановленому законодавством, і який реально був обізнаний з нею, може бути обмежений у праві виїзду на постійне місце проживання в іноземну державу до розсекречування відповідної інформації, але не більш як на п'ять років з часу припинення діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Не обмежується виїзд у держави, з якими Україна має міжнародні договори, що передбачають такий виїзд і згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

На громадянина також поширюються обмеження свободи інформаційної діяльності, що випливають з цього Закону.

Стаття 30. Компенсація громадянам у зв'язку з виконанням робіт, які передбачають доступ до державної таємниці

У разі коли за умовами своєї професійної діяльності громадянин постійно працює з відомостями, що становлять державну таємницю, йому повинна надаватися відповідна компенсація за роботу в умовах режимних обмежень, види, розміри та порядок надання якої встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 31. Обмеження на оприлюднення секретної інформації

Під час підготовки матеріалів для опублікування, поширення у пресі та інших засобах масової інформації або переміщення їх через державний кордон державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни з метою охорони секретної інформації зобов'язані керуватися Законом України «Про інформацію», цим Законом та іншими нормативно-правовими актами про державну таємницю.

Контроль за додержанням законодавства про державну таємницю з метою запобігання її поширенню у пресі та інших засобах масової інформації здійснює центральний орган виконавчої влади з питань інформаційної політики.

Стаття 32. Обмеження щодо передачі державної таємниці іноземній державі чи міжнародній організації

Секретна інформація до скасування рішення про віднесення її до державної таємниці та матеріальні носії такої інформації до їх розсекречування можуть бути передані іноземній державі чи міжнародній організації лише на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового мотивованого розпорядження Президента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України.

Стаття 33. Обмеження, пов'язані з державною таємницею, щодо перебування і діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, а також розташування та переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать

Обмеження, пов'язані з державною таємницею, щодо перебування і діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, а також розташування та переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать, визначаються відповідним законодавством.

Стаття 34. Особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею

Державні органи, в тому числі правоохоронні, контрольно-ревізійні та суди, з метою охорони державної таємниці мають за погодженням із Службою безпеки України встановлювати порядок здійснення своїх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею.

Державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, вправі відмовити у виконанні запиту щодо надання секретної інформації чи інших подібних вимог зазначеним у частині першій цієї статті державним органам, якщо останні не встановили такого порядку або не додержуються його.

Про мотиви такої відмови одночасно повідомляється Служба безпеки України, яка протягом місяця зобов'язана прийняти рішення про її обґрунтованість.

Стаття 35. Технічний та криптографічний захисти секретної інформації

Технічний та криптографічний захисти секретної інформації здійснюються в порядку, встановленому Президентом України.

Стаття 36. Оперативно-розшукові заходи щодо охорони державної таємниці

Оперативно-розшукові заходи щодо охорони державної таємниці здійснюються відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

РОЗДІЛ V. КОНТРОЛЬ ЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

Стаття 37. Контроль за забезпеченням охорони державної таємниці

Керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані здійснювати постійний контроль за забезпеченням охорони державної таємниці.

Державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, що розміщують замовлення у підприємців, зобов'язані контролювати стан охорони державної таємниці, яка була передана підрядникам у зв'язку з виконанням замовлення.

Державні органи, яким рішенням державного експерта з питань таємниці було надано право вирішувати питання про доступ державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій до конкретної секретної інформації, зобов'язані контролювати стан охорони державної таємниці в усіх державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які виконують роботи, пов'язані з відповідною державною таємницею, або зберігають матеріальні носії зазначеної секретної інформації.

Контроль за додержанням законодавства про державну таємницю в системі Служби безпеки України здійснюється відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України».

Служба безпеки України має право контролювати стан охорони державної таємниці в усіх державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, а також у зв'язку з виконанням цих повноважень одержувати безоплатно від них інформацію з питань забезпечення охорони державної таємниці. Висновки Служби безпеки України, викладені в актах офіційних перевірок за результатами контролю стану охорони державної таємниці, є обов'язковими для виконання посадовими особами підприємств, установ та організацій незалежно від їх форм власності.

Стаття 38. Нагляд за додержанням законодавства про державну таємницю

Нагляд за додержанням законодавства про державну таємницю здійснюється у порядку, визначеному законом.

Допуск та доступ посадових осіб, які здійснюють нагляд, до відомостей, що становлять державну таємницю, проводяться відповідно до цього Закону.

РОЗДІЛ VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

Стаття 39. Відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю

Посадові особи та громадяни, винні у:

- розголошенні державної таємниці;
- втраті документів та інших матеріальних носіїв секретної інформації;

- недодержанні встановленого законодавством порядку передачі державної таємниці іншій державі чи міжнародній організації;
- засекречуванні інформації, зазначеної у частинах третій і четвертій статті 8 цього Закону;
- навмисному невіднесенні до державної таємниці інформації, розголошення якої може завдати шкоди інтересам національної безпеки України, а також необгрунтованому заниженні ступеня секретності або необгрунтованому розсекречуванні секретної інформації;
- безпідставному засекречуванні інформації;
- наданні грифа секретності матеріальним носіям конфіденційної або іншої таємної інформації, яка не становить державної таємниці, або ненаданні грифа секретності матеріальним носіям інформації, що становить державну таємницю, а також безпідставному скасуванні чи зниженні грифа секретності матеріальних носіїв секретної інформації;
- порушенні встановленого законодавством порядку надання допуску та доступу до державної таємниці;
- порушенні встановленого законодавством режиму секретності та невиконанні обов'язків щодо збереження державної таємниці;
- невжитті заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та незабезпеченні контролю за охороною державної таємниці;
- провадженні діяльності, пов'язаної з державною таємницею, без одержання в установленому порядку спеціального дозволу на провадження такої діяльності, а також розміщенні державних замовлень на виконання робіт, доведенні мобілізаційних завдань, пов'язаних з державною таємницею, в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, яким не надано спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- недодержанні вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, окремих іноземців та осіб без громадянства і проведення роботи з ними;
- невиконанні норм і вимог технічного захисту секретної інформації, внаслідок чого виникає реальна загроза порушення цілісності цієї інформації або просочення її технічними каналами, –
- несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 21 січня 1994 року N 3855-XII

Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 15, ст.103)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 1280-IV від 18.11.2003, ВВР, 2004, N 12, ст.155
N 2599-IV від 31.05.2005, ВВР, 2005, N 26, ст.349
N 879-VI від 15.01.2009, ВВР, 2009, N 24, ст.296)

Цей Закон регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, функціонуванням, розвитком та використанням Національної системи конфіденційного зв'язку.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- спеціальна телекомунікаційна система (мережа) – телекомунікаційна система (мережа), призначена для обміну інформацією з обмеженим доступом; (Абзац другий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2599-IV від 31.05.2005)
- спеціальна телекомунікаційна система (мережа) подвійного призначення – спеціальна телекомунікаційна система (мережа), призначена для забезпечення телекомунікацій (електрозв'язку) в інтересах органів державної влади та органів місцевого самоврядування, з використанням частини її ресурсу для надання послуг іншим споживачам; (Абзац третій частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2599-IV від 31.05.2005)
- Національна система конфіденційного зв'язку – сукупність спеціальних телекомунікаційних систем (мереж) подвійного призначення, які за допомогою криптографічних та/або технічних засобів забезпечують обмін конфіденційною інформацією в інтересах органів державної влади та органів місцевого самоврядування, створюють належні умови для їх взаємодії в мирний час та у разі введення надзвичайного і воєнного стану; (Абзац четвертий частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2599-IV від 31.05.2005)
- суб'єкти Національної системи конфіденційного зв'язку – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, що беруть участь у створенні, функціонуванні, розвитку та використанні цієї системи.

(Абзац шостий частини першої статті 1 виключено на підставі Закону N 2599-IV від 31.05.2005)

Терміни «оператор» та «мережа зв'язку» у цьому Законі вживаються відповідно у значенні термінів «оператор телекомунікацій» та «телекомунікаційна мережа», визначених у Законі України «Про телекомунікації». (Частина друга статті 1 в редакції Закону N 2599-IV від 31.05.2005)

Стаття 2. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на відносини між суб'єктами Національної системи конфіденційного зв'язку, що виникають у зв'язку з її створенням, функціонуванням, розвитком та використанням.

Стаття 3. Законодавство у сфері конфіденційного зв'язку

Відносини, пов'язані із створенням, функціонуванням, розвитком та використанням Національної системи конфіденційного зв'язку, регулюються Конституцією України, законами України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про телекомунікації», «Про підприємництво», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», цим Законом, іншими законами і нормативно-правовими актами. (Частина перша статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2599-IV від 31.05.2005)

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 4. Державна підтримка Національної системи конфіденційного зв'язку

Державна підтримка Національної системи конфіденційного зв'язку здійснюється Кабінетом Міністрів України шляхом створення сприятливих правових, економічних та інших умов для стимулювання процесу створення, функціонування, розвитку і використання цієї системи.

Стаття 5. Склад Національної системи конфіденційного зв'язку

(Частина першу статті 5 виключено на підставі Закону N 2599-IV від 31.05.2005)

Складовими Національної системи конфіденційного зв'язку є спеціальні телекомунікаційні системи (мережі), їх фіксовані і мобільні компоненти, централізовані системи захисту інформації та оперативно-технічного управління. (Частина друга статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2599-IV від 31.05.2005)

Структура побудови Національної системи конфіденційного зв'язку повинна забезпечувати відокремлення конфіденційної інформації органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших юридичних та фізичних осіб з використанням криптографічних та/або технічних засобів.

Стаття 6. Управління Національною системою конфіденційного зв'язку

Управління Національною системою конфіденційного зв'язку, її функціонування, розвиток, використання та захист інформації забезпечуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації відповідно до законодавства. (Частина перша статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Централізовані системи захисту інформації та оперативно-технічного управління перебувають у державній власності і не підлягають приватизації.

Власниками інших складових Національної системи конфіденційного зв'язку можуть бути суб'єкти господарської діяльності незалежно від форми власності.

Стаття 7. Надання послуг конфіденційного зв'язку

Послуги конфіденційного зв'язку надаються органам державної влади та органам місцевого самоврядування, державним підприємствам, установам, організаціям, іншим юридичним та фізичним особам на платній основі.

Порядок надання послуг конфіденційного зв'язку органам державної влади та органам місцевого самоврядування, державним підприємствам, установам та організаціям встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Надання послуг конфіденційного зв'язку іншим юридичним та фізичним особам здійснюється відповідно до законодавства на підставі договору між споживачем та оператором.

Послуги конфіденційного зв'язку надаються операторами, які є юридичними особами та мають ліцензії на право надання послуг фіксованого та/або рухомого (мобільного) телефонного зв'язку, а також надання послуг у галузі криптографічного та/або технічного захисту інформації відповідно до законодавства. (Частина четверта статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2599-IV від 31.05.2005)

Стаття 8. Відповідальність за порушення законодавства у сфері конфіденційного зв'язку

Особи, винні у порушенні законодавства у сфері конфіденційного зв'язку, несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законом.

Стаття 9. Фінансове забезпечення Національної системи конфіденційного зв'язку

Фінансування витрат, пов'язаних із створенням, функціонуванням та розвитком Національної системи конфіденційного зв'язку, здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, що передбачається під час його формування на поточний рік у відповідних розділах окремим рядком, а також за рахунок місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законом.

Стаття 10. Міжнародне співробітництво

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації в межах своїх повноважень може брати участь у науково-технічному, зовнішньоекономічному та інших формах співробітництва з питань конфіденційного зв'язку відповідно до державних програм та законодавства України. (Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Міжнародне співробітництво у сфері конфіденційного зв'язку здійснюється на основі законодавства та відповідних міжнародних договорів України.

Стаття 11. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом:
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
  - відповідно до своєї компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.(Пункт 3 статті 11 втратив чинність на підставі Закону N 1280-IV від 18.11.2003)

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 10 січня 2002 року N 2919-III

Закон України «Про страховий фонд документації України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 20, ст.101)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005, ВВР, 2005, N 9, ст.175)

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади створення, формування, ведення і використання страхового фонду документації України, а також функціонування державної системи страхового фонду документації.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- державна система страхового фонду документації – організаційно-правова структура, яка здійснює державну політику та координацію робіт зі створення, формування, ведення та використання страхового фонду документації України і є сукупністю суб'єктів системи страхового фонду документації, страхового фонду документації України, технічних засобів, обслуговуючого їх персоналу, нормативно-правових актів, організаційно-технічних заходів;
- страховий фонд документації України – упорядкований банк документів, зафіксованих на мікрографічній плівці чи інших компактних носіях інформації, які прийняті на державний облік і довгострокове надійне зберігання; (Абзац третій статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)
- галузевий страховий фонд документації – банк документів страхового фонду документації, який створюється відповідними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади і є складовою частиною страхового фонду документації України;
- обласний (регіональний) страховий фонд документації – банк документів страхового фонду документації, який створюється відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування і є складовою частиною страхового фонду документації України; (Абзац п'ятий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)
- документ страхового фонду (документації) – документ, який знаходиться на державному обліку у страховому фонді документації України і необхідний для поставлення на виробництво, експлуатацію та ремонт продукції оборонного, мобілізаційного і господарського призначення, для проведення будівельних (відбудовчих), аварійно-рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт під час ліквідування надзвичайних ситуацій та в особливий період, а також для збереження культурної спадщини, на випадок утрати або псування оригіналу документа;
- формування страхового фонду документації України – комплекс заходів, необхідних для виготовлення документів страхового фонду документації, обліку і закладання їх на зберігання у визначеному законодавством порядку, який дозволяє здійснити їх оперативний пошук;
- ведення страхового фонду документації України – комплекс заходів, які забезпечують відповідність документів страхового фонду документації рівню виробництва, їх довгострокове зберігання, переведення на архівне зберігання або анулювання;
- постачальник документів – юридичні та фізичні особи, які здійснюють підготовку і постачання документів для формування та ведення страхового фонду документації України; (Абзац дев'ятий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

- користувач документами страхового фонду документації – центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, постачальники документів, інші юридичні та фізичні особи, які використовують страховий фонд документації України; (Абзац десятий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)
- база зберігання страхового фонду документації України – спеціальна установа, яка здійснює накопичення документів страхового фонду документації, їх облік, ведення та відтворення.

Стаття 2. Засади функціонування державної системи страхового фонду документації

Функціонування державної системи страхового фонду документації ґрунтується на засадах:

- обов'язковості включення документації, необхідної для потреб оборони України, поставлення на виробництво, експлуатацію та ремонт продукції оборонного, мобілізаційного і господарського призначення, для проведення будівельних (відбудовчих), аварійно-рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт під час ліквідування надзвичайних ситуацій та в особливий період, а також у сфері збереження інформації про культурні цінності, до страхового фонду документації України; (Абзац другий частини першої статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)
- збереження державної та іншої передбаченої законом таємниці;
- додержання законодавства України з авторських прав.

Страховий фонд документації України, створений на кошти державного бюджету, є власністю держави. Страховий фонд документації України, створений на власні кошти юридичних осіб, може бути віднесений до державної власності, якщо це передбачено договором.

Стаття 3. Правова основа функціонування державної системи страхового фонду документації

Правовою основою функціонування державної системи страхового фонду документації є Конституція України, цей та інші закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, міжнародні договори України з питань страхового фонду документації України, ратифіковані Верховною Радою України.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про страховий фонд документації України, застосовуються норми міжнародного договору.

РОЗДІЛ II. ДЕРЖАВНА СИСТЕМА СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Стаття 4. Суб'єкти державної системи страхового фонду документації

Реалізація державної політики у сфері створення та функціонування державної системи страхового фонду документації здійснюється суб'єктами державної системи страхового фонду документації у межах їх повноважень, визначених законодавством України.

Суб'єктами державної системи страхового фонду документації є:

- центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;
- Державний департамент страхового фонду документації;
- міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, у складі яких за необхідності діють відповідні служби (підрозділи) з питань створення та ведення страхового фонду документації;

- науково-дослідні установи, спеціальні установи, підприємства та організації, що підпорядковані Державному департаменту страхового фонду документації і виконують завдання щодо формування, ведення та зберігання страхового фонду документації України;
- постачальники документів, які формують та використовують страховий фонд документації України. (Абзац шостий частини другої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Стаття 5. Повноваження центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи

Центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи є головним органом виконавчої влади щодо забезпечення реалізації державної політики у сфері створення та функціонування державної системи страхового фонду документації.

Стаття 6. Повноваження Державного департаменту страхового фонду документації

Державний департамент страхового фонду документації є урядовим органом державного управління, який діє у складі центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, підпорядкований йому і в межах своєї компетенції здійснює реалізацію політики у сфері створення та функціонування державної системи страхового фонду документації.

Основними завданнями Державного департаменту страхового фонду документації є:

- координація та контроль за формуванням страхового фонду документації України, його веденням, утриманням і видачею користувачам документів страхового фонду документації;
- ведення Державного реєстру документів страхового фонду документації України;
- ведення Державного реєстру техногенно та екологічно небезпечних об'єктів України;
- організація проведення науково-дослідних робіт у сфері формування та зберігання страхового фонду документації України.
- Державний департамент страхового фонду документації відповідно до покладених на нього завдань:
- узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо його удосконалення і вносить їх на розгляд центральному органу виконавчої влади, якому він підпорядковується;
- у межах своїх повноважень організовує виконання актів законодавства і здійснює систематичний контроль за їх реалізацією;
- бере участь у розробленні прогнозів та проектів програм розвитку державної системи страхового фонду документації, а також заходів, спрямованих на реалізацію цих програм;
- вносить центральному органу виконавчої влади, якому він підпорядкований, пропозиції до проектів Державної програми економічного та соціального розвитку України, Державного бюджету України;
- здійснює регулятивні та дозвольно-реєстраційні функції стосовно юридичних осіб у сфері створення страхового фонду документації України;
- здійснює методичне керівництво з питань створення та використання страхового фонду документації України центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, відповідними постачальниками документів, які формують та використовують

страховий фонд документації України; (Абзац сьомий частини третьої статті 6 із змінами, внесені згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

- координує роботу і здійснює методичне керівництво з питань створення страхового фонду документації на техногенно та екологічно небезпечні об'єкти України відповідно до Державного реєстру техногенно та екологічно небезпечних об'єктів України;
- забезпечує впровадження досягнень науки і техніки, передового досвіду роботи зі створення і довгострокового зберігання страхового фонду документації України;
- здійснює контроль за виконанням центральними та місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, постачальниками документів вимог законодавства щодо створення та ведення страхового фонду документації України; (Абзац десятий частини третьої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)
- організовує виконання науково-технічних програм і планів науково-дослідних, дослідно-конструкторських і проектних робіт щодо забезпечення сталого функціонування державної системи страхового фонду документації;
- вирішує питання забезпечення готовності функціонування державної системи страхового фонду документації в умовах особливого періоду та надзвичайних ситуацій;
- розробляє проекти нормативно-правових актів з питань функціонування державної системи страхового фонду документації;
- бере участь у підготовці міжнародних договорів України відповідно до своєї компетенції;
- організовує підготовку спеціалістів для забезпечення функціонування державної системи страхового фонду документації;
- забезпечує у межах своїх повноважень виконання завдань мобілізаційної підготовки та мобілізації у сфері державної системи страхового фонду документації;
- забезпечує та здійснює контроль у межах своєї компетенції за додержанням авторських прав на інтелектуальну власність, за збереженням державної та іншої передбаченої законом таємниці.

Державний департамент страхового фонду документації у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє з центральними та місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, а також з відповідними органами інших держав.

Стаття 7. Бази зберігання страхового фонду документації України

Бази зберігання страхового фонду документації України забезпечують накопичення документів страхового фонду документації, їх облік, ведення та відтворення з метою оперативного забезпечення користувачів документами.

Бази зберігання страхового фонду документації України повинні розташовуватися у спорудах посиленого захисту. Роботи щодо обліку, зберігання, використання, передачі, транспортування носіїв інформації повинні виконуватися з додержанням вимог чинного законодавства про державну та іншу таємницю, а також вимог щодо технічного захисту інформації.

Для термінового оперативного забезпечення користувачів необхідними документами пункти управління баз зберігання забезпечуються відповідними системами зв'язку.

Бази зберігання страхового фонду документації України підпорядковані Державному департаменту страхового фонду документації і діють на підставі статутів, затверджених головою Державного департаменту страхового фонду документації.

Стаття 8. Науково-дослідні установи страхового фонду документації України

Науково-дослідні установи страхового фонду документації України у межах своїх повноважень прогнозують та розробляють концептуальні основи і проекти державних програм розвитку державної системи страхового фонду документації, нормативно-правових актів, надають методичну допомогу міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади у розробленні галузевих та обласних (регіональних) програм створення страхового фонду документації України, вирішують науково-технічні завдання щодо формування, ведення і використання страхового фонду документації України.

Науково-дослідні установи страхового фонду документації України підпорядковані Державному департаменту страхового фонду документації і діють на підставі статутів (положень), затверджених головою Державного департаменту страхового фонду документації.

Стаття 9. Підприємства страхового фонду документації України

Підприємства страхового фонду документації України здійснюють виготовлення документів страхового фонду, виробництво технічних засобів оброблення інформації та технологічного оснащення, що повинно відповідати вимогам технічного захисту інформації з обмеженим доступом і здійснюватися за наявності відповідного дозволу.

Підприємства страхового фонду документації України діють на основі статуту, який затверджується головою Державного департаменту страхового фонду документації.

РОЗДІЛ III. ФОРМУВАННЯ, ВЕДЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ*Стаття 10. Порядок і правила формування, ведення та використання страхового фонду документації України*

Страховий фонд документації України формується постачальниками документів, спеціальними установами, підприємствами страхового фонду документації, які є суб'єктами державної системи страхового фонду документації. (Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Порядок і правила формування, ведення та використання страхового фонду документації України встановлюються положеннями, іншими нормативно-правовими актами та державними стандартами України.

Галузеві, обласні (регіональні) страхові фонди документації підлягають обов'язковій державній реєстрації у Державному департаменті страхового фонду документації.

Формування, ведення та використання страхового фонду документації України у сфері збереження інформації про культурні цінності здійснюється відповідно до цього Закону з урахуванням особливостей, що визначаються центральним органом виконавчої влади у сфері культури і мистецтв. (Статтю 10 доповнено частиною згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Порядок і правила формування, ведення та використання страхового фонду документації України, що містить державну та іншу передбачену законом таємницю, здійснюються згідно з вимогами законодавства про державну таємницю та технічний захист інформації.

Стаття 11. Формування страхового фонду документації України

За призначенням страховий фонд документації України поділяється на:

- страховий фонд документації для організації виробництва оборонного, мобілізаційного і господарського призначення;

- страховий фонд документації для проведення аварійно-рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт під час ліквідування надзвичайних ситуацій;
- страховий фонд документації для відбудови об'єктів систем життєзабезпечення населення і транспортних зв'язків;
- страховий фонд документації для збереження документів на об'єкти культурної спадщини.

Формування страхового фонду документації України провадиться на плановій основі шляхом розроблення та реалізації галузевих і обласних (регіональних) програм створення страхового фонду документації.

Основою для планування робіт з формування страхового фонду документації на озброєння та військову техніку, вироби та об'єкти є відповідно: мобілізаційні плани, державне оборонне замовлення; номенклатура виробів; переліки об'єктів і споруд систем життєзабезпечення, транспортних зв'язків, підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави; реєстри техногенно та екологічно небезпечних об'єктів, що розробляються відповідними центральними органами виконавчої влади.

Основою для планування робіт з формування страхового фонду документації на об'єкти культурної спадщини є Державний реєстр нерухомих пам'яток України, описи, схеми, переліки і каталоги історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, тощо.

Поставлення продукції на виробництво та прийняття до експлуатації закінчених будівництвом (реконструкцією) об'єктів здійснюються лише за умов закладення технічної та проектної робочої документації до страхового фонду документації України, що підтверджується відповідними актами, які видає Державний департамент страхового фонду документації.

Постачання документації для формування страхового фонду документації України здійснюють постачальники документів, відповідно до затверджених галузевих та обласних (галузевих) програм створення страхового фонду документації, інші постачальники або утримувачі оригіналів документів. (Частина шоста статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Стаття 12. Ведення страхового фонду документації України

Ведення страхового фонду документації України передбачає забезпечення відповідності документів страхового фонду документації оригіналу діючої документації, їх довгострокове зберігання, переведення на архівне зберігання або анулювання.

З метою виконання функції ведення страхового фонду документації України постачальники документів разом із спеціальними установами страхового фонду документації забезпечують своєчасне внесення змін до документів страхового фонду документації. (Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Залежно від перспективи подальшого використання документів страхового фонду документації постачальники та Державний департамент страхового фонду документації приймають рішення про анулювання носіїв інформації.

Стаття 13. Державний реєстр документів страхового фонду документації України

Документи страхового фонду документації України заносяться до Державного реєстру документів страхового фонду документації України. Ведення Державного реєстру документів страхового фонду документації України здійснює Державний департамент страхового фонду документації.

Положення про ведення Державного реєстру документів страхового фонду документації України затверджує Кабінет Міністрів України.

Стаття 14. Контроль за формуванням та веденням страхового фонду документації України

Контроль за додержанням законодавства України у сфері формування та ведення страхового фонду документації України суб'єктами державної системи страхового фонду документації здійснює Державна технічна інспекція Державного департаменту страхового фонду документації.

Державна технічна інспекція Державного департаменту страхового фонду документації діє у складі Державного департаменту страхового фонду документації. Голова Державного департаменту страхового фонду документації є Головним державним інспектором з питань формування та ведення страхового фонду документації України.

Порядок проведення інспекційних перевірок визначається відповідними нормативно-правовими актами.

Положення про Державну технічну інспекцію Державного департаменту страхового фонду документації затверджує Кабінет Міністрів України.

Стаття 15. Використання страхового фонду документації України

Користувачами документів страхового фонду документації України можуть бути:

- центральні органи виконавчої влади;
- органи влади Автономної Республіки Крим;
- місцеві органи виконавчої влади;
- органи місцевого самоврядування;
- постачальники документів, інші юридичні та фізичні особи. (Абзац шостий частини першої статті 15 в редакції Закону N 2310-IV від 11.01.2005)

Використання страхового фонду документації України здійснюється:

- в умовах особливого періоду – згідно з мобілізаційними планами;
- під час ліквідування надзвичайних ситуацій – за запитами відповідних центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;
- у мирний час – за запитами відповідних центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, постачальників документів, інших юридичних та фізичних осіб. (Абзац четвертий частини другої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Запити щодо документації, що містить державну таємницю, задовольняються лише за наявності у користувача спеціального дозволу на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

РОЗДІЛ IV. ОБОВ'ЯЗКИ І ПРАВА ПОСТАЧАЛЬНИКІВ ДОКУМЕНТІВ З ФОРМУВАННЯ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ І КОРИСТУВАЧІВ ДОКУМЕНТАМИ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 16. Обов'язки постачальників документів

Постачальник документів з метою формування страхового фонду документації України зобов'язаний постачати документи відповідно до вимог чинного законодавства України, державних стандартів України, які визначають і регламентують питання формування та ведення страхового фонду документації України.

Постачальник визначає достатній комплект документації на виріб, об'єкт, пам'ятку історії та культури і несе відповідальність за його повноту.

Стаття 17. Права постачальників документів

Постачальник документів і їх розробник (автор) мають право на гарантію охорони прав інтелектуальної власності, державної та іншої передбаченої законом таємниці, законних прав та інтересів власника та виробника у процесі формування, ведення та використання страхового фонду документації України відповідно до законодавства України.

Стаття 18. Обов'язки користувачів документами страхового фонду документації України

Користувачі документами страхового фонду документації України зобов'язані додержуватися законодавства України у сфері охорони прав на інтелектуальну власність та охорони державної чи іншої передбаченої законом таємниці, а також виконувати вимоги чинного законодавства України, державних стандартів України, які визначають і регламентують питання використання страхового фонду документації України.

Стаття 19. Права користувачів документами страхового фонду документації України

Користувачі документами страхового фонду документації України мають право за умов виконання вимог, передбачених статтею 18 цього Закону, одержувати і використовувати документи страхового фонду документації України у порядку, визначеному статтею 15 цього Закону.

РОЗДІЛ V. ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ, ЦЕНТРАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ПИТАНЬ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ*Стаття 20. Верховна Рада України*

Верховна Рада України:

- здійснює законодавче регулювання питань створення і функціонування державної системи страхового фонду документації;
- затверджує державні програми розвитку державної системи страхового фонду документації;
- затверджує бюджетні асигнування на створення страхового фонду документації України та функціонування державної системи страхового фонду документації;
- здійснює контроль за витрачанням бюджетних коштів, виділених на створення та утримання страхового фонду документації України та функціонування державної системи страхового фонду документації.

Стаття 21. Кабінет Міністрів України

Кабінет Міністрів України:

- подає до Верховної Ради України пропозиції щодо бюджетних асигнувань для створення, функціонування та розвитку державної системи страхового фонду документації;
- визначає порядок фінансування робіт з формування, ведення та використання страхового фонду документації України;
- затверджує положення та приймає нормативно-правові акти, які визначають і регламентують формування, ведення та використання страхового фонду документації України, галузевих та обласних (регіональних) страхових фондів документації;
- здійснює контроль за створенням та функціонуванням державної системи страхового фонду документації;
- затверджує голову Державного департаменту страхового фонду документації.

Стаття 22. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади в межах своєї компетенції:

- визначають і затверджують номенклатуру виробів та продукції, переліки техногенно і екологічно небезпечних об'єктів та інших об'єктів галузі, документація на які підлягає закладанню до галузевих страхових фондів документації;
- розробляють і за погодженням з Державним департаментом страхового фонду документації затверджують галузеві програми формування страхового фонду документації та контролюють їх виконання;
- планують, координують, забезпечують фінансування та виконання робіт з формування, ведення та використання галузевих страхових фондів документації відповідно до затверджених програм;
- забезпечують стійку систему управління щодо формування, ведення та використання страхового фонду документації України.

(Стаття 22 в редакції Закону N 2310-IV від 11.01.2005)

Стаття 23. Місцеві органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування

Місцеві органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції:

- створюють обласні (регіональні) страхові фонди документації;
- визначають та за погодженням з Державним департаментом страхового фонду документації затверджують номенклатуру виробів та продукції, переліки об'єктів і споруд систем життєзабезпечення, транспортних зв'язків, об'єктів будівництва промислового і цивільного призначення, об'єктів культурної спадщини та унікальних документальних пам'яток, переліки техногенно та екологічно небезпечних об'єктів регіону та інших об'єктів, документація на які підлягає закладанню до обласних (регіональних) страхових фондів документації; (Абзац третій статті 23 в редакції Закону N 2310-IV від 11.01.2005)
- планують, координують, забезпечують фінансування та виконання робіт з формування, ведення та використання обласних (регіональних) страхових фондів документації відповідно до затверджених програм формування страхового фонду документації; (Абзац четвертий статті 23 в редакції Закону N 2310-IV від 11.01.2005)
- забезпечують стійку систему управління щодо формування, ведення та використання страхового фонду документації України. (Абзац п'ятий статті 23 в редакції Закону N 2310-IV від 11.01.2005)

РОЗДІЛ VI. ФІНАНСУВАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБІТ З ФОРМУВАННЯ, ВЕДЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ*Стаття 24. Фінансування робіт з формування, ведення та використання страхового фонду документації України*

Джерелами фінансування робіт з формування, ведення та використання страхового фонду документації України є:

- кошти в межах, передбачених на ці цілі законом України про Державний бюджет України;
- інші джерела, передбачені законом.

Фінансування Державного департаменту страхового фонду документації, науково-дослідних установ, спеціальних установ, підприємств та організацій, що йому підпорядковані і виконують

завдання щодо формування, ведення та зберігання страхового фонду документації України, здійснюється за рахунок державного бюджету в межах коштів, передбачених на утримання страхового фонду документації України.

Фінансування робіт з формування страхового фонду документації України здійснюється щорічно:

- за рахунок міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, власних коштів постачальників документів в межах, передбачених галузевими програмами створення страхового фонду документації; (Абзац другий частини третьої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)
- з бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, власних коштів постачальників документів в межах, передбачених обласними (регіональними) програмами. (Абзац третій частини третьої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Формування страхового фонду документації України для організації виробництва продукції оборонного і мобілізаційного призначення фінансується за рахунок державного бюджету.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування під час складання проєктів бюджетів передбачають видатки на фінансування створення відповідних страхових фондів документації. (Частина п'ята статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Витрати постачальників документів на формування страхового фонду документації України включаються у собівартість продукції (робіт, послуг). (Частина шоста статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Стаття 25. Платні послуги суб'єктів державної системи страхового фонду документації

Підприємства, установи і організації, що підпорядковані Державному департаменту страхового фонду документації, надають за плату постачальникам документів, іншим юридичним та фізичним особам відповідно до законодавства платні послуги у сфері створення, формування, ведення та використання страхового фонду документації. Оплата за послуги провадиться на основі контрактів (договорів) чи інших форм угод, передбачених законодавством України. (Частина перша статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2310-IV від 11.01.2005)

Порядок надання послуг визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 26. Матеріально-технічне забезпечення робіт з формування, ведення та використання страхового фонду документації України

З метою забезпечення матеріально-технічного оснащення робіт з формування, ведення та використання страхового фонду документації України підприємства державної системи страхового фонду документації мають право:

- створювати, використовувати системи зв'язку та телекомунікації, у тому числі і такі, що забезпечують конфіденційність передачі інформації;
- володіти та користуватись, у тому числі на умовах оренди, проводовими, супутниковими, радіо-релейними засобами зв'язку та радіоканалами;
- мати воєнізовану відомчу охорону об'єктів;
- утримувати спеціалізований транспорт для перевезення комплектів документації на території України без його огляду.

РОЗДІЛ VII. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ, ВЕДЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 27. Міжнародне співробітництво з питань формування, ведення та використання страхового фонду документації України

Співробітництво України з іншими державами з питань формування, ведення та використання страхового фонду документації України здійснюється в частині обміну документами страхового фонду документації, науковою, методичною інформацією та взаємної поставки технологій, устаткування відповідно до міжнародних угод, ратифікованих Верховною Радою України.

РОЗДІЛ VIII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СТРАХОВИЙ ФОНД ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 28. Відповідальність за порушення законодавства України про страховий фонд документації України

Порушення законодавства України про страховий фонд документації України тягне за собою відповідальність суб'єктів державної системи страхового фонду документації та інших юридичних і фізичних осіб, встановлену чинними законами України.

РОЗДІЛ ІХ. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у тримісячний термін з дня набрання чинності цим Законом:
  - підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону;
  - забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 22 березня 2001 року N 2332-III

Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 30, ст.258)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006, N 51, ст.519

N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007, N 33, ст.442

N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 879-VI від 15.01.2009, ВВР, 2009, N 24, ст.296

N 1180-VI від 19.03.2009, ВВР, 2009, N 32-33, ст.485

N 1415-VI від 02.06.2009, ВВР, 2009, N 41, ст.601

N 2289-VI від 01.06.2010, ВВР, 2010, N 33, ст.471

N 2592-VI від 07.10.2010, ВВР, 2011, N 10, ст.63 N 3610-VI від 07.07.2011)

(У тексті Закону слова «інформаційно-телекомунікаційна система» в усіх відмінках і числа замінено словами «інформаційна, телекомунікаційна та інформаційно-телекомунікаційна система» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)

Цей Закон відповідно до Конституції України визначає правові основи організації та діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- спеціальний зв'язок – передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень, які містять інформацію з обмеженим доступом, по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах з використанням засобів криптографічного та/або технічного захисту інформації з додержанням вимог законодавства щодо її захисту;
  - урядовий зв'язок – вид спеціального зв'язку, надання якого забезпечується державною системою урядового зв'язку;
  - державна система урядового зв'язку – система спеціального зв'язку, яка призначена для забезпечення управління державою в мирний час, в умовах надзвичайного та воєнного стану, а також у разі виникнення надзвичайних ситуацій та забезпечує додержання вимог законодавства з питань захисту інформації, яка містить державну таємницю;
  - об'єкт інформаційної діяльності – інженерно-технічна споруда (приміщення), де здійснюється діяльність, пов'язана з інформацією, що підлягає захисту;
  - державні інформаційні ресурси – інформація, яка є власністю держави та необхідність захисту якої визначено законодавством.
2. Терміни «Національна система конфіденційного зв'язку», «інформаційна (автоматизована) система», «телекомунікаційна система», «інформаційно-телекомунікаційна система», «криптографічний захист інформації», «технічний захист інформації», «комплексна система захисту інформації», «інформація з обмеженим доступом» вживаються в цьому Законі у значеннях, визначених відповідно в законах України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про захист

інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про інформацію».
(Частина друга статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)

Стаття 2. Статус Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації.
(Частина друга статті 2 виключено на підставі Закону N 2592-VI від 07.10.2010)
3. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України підпорядковується і підконтрольна Президенту України.
(Частина третя статті 2 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)
4. Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо забезпечення функціонування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.
(Статтю 2 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 3. Основні завдання Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Основними завданнями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України є:
  - участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації;
  - забезпечення в установленому порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного та воєнного стану, а також у разі виникнення надзвичайної ситуації;
  - забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку і Національної системи конфіденційного зв'язку;
  - визначення вимог і порядку створення та розвитку систем технічного та криптографічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом;
  - здійснення державного контролю за станом криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, а також за додержанням вимог законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису;
  - охорона об'єктів, приміщень, систем, мереж, комплексів, засобів урядового і спеціального зв'язку, ключових документів до засобів криптографічного захисту інформації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Стаття 4. Основні принципи діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Основними принципами діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України є:
  - законність;

- повага та додержання прав і свобод людини та громадянина;
- єдиноначальність та централізація управління;
- узгодження дій в особливий період (в умовах надзвичайного та воєнного стану, у разі виникнення надзвичайної ситуації) з Генеральним штабом Збройних Сил України, Службою безпеки України, центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту;
- відкритість для демократичного цивільного контролю з додержанням вимог законодавства про охорону державної таємниці.

РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА, ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 5. Загальна структура і чисельність Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (Стаття 5 вводить в дію з 11.04.2006 згідно з пунктом 1 розділу IX «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)

1. Загальну структуру Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України складають спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації і підпорядковані йому регіональні органи та територіальні підрозділи.
2. У Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України утворюються навчальні, медичні, санаторно-курортні та інші заклади, науково-дослідні та науково-виробничі установи. До сфери управління Державної служби захисту інформації входять державні підприємства, діяльність яких пов'язана із забезпеченням виконання покладених на неї завдань.
3. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, регіональні органи, територіальні підрозділи, навчальні, медичні, санаторно-курортні та інші заклади, науково-дослідні та науково-виробничі установи, державні підприємства, зазначені у частині другій цієї статті, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки відповідно в органах Державного казначейства України та в установах банків, у тому числі в іноземній валюті.
4. Загальна чисельність особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації.
(Частина четверта статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)

Стаття 6. Голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

(Стаття 6 вводить в дію з 11.04.2006 згідно з пунктом 1 розділу IX «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)

1. Керівництво Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснює голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, який очолює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації та несе особисту відповідальність за виконання покладених на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України завдань.
2. Голову Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України призначає на посаду за поданням Прем'єр-міністра України та звільняє з посади Президент України. (Частина друга статті 6 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

3. Заступників голови Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України призначає на посади за поданням Прем'єр-міністра України та звільняє з посад Президент України. (Частина третя статті 6 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)
(Частину четверту статті 6 виключено на підставі Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 7. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації

(Стаття 7 вводить в дію з 11.04.2006 згідно з пунктом 1 розділу IX «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)

1. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації:
- організовує, координує та контролює діяльність регіональних органів, територіальних підрозділів, закладів, установ, державних підприємств Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - бере участь у формуванні і відповідає за реалізацію державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації, забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку;
  - здійснює координацію діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, утворених відповідно до законів України військових формувань (далі – військові формування), підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності з питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - здійснює державний контроль за станом криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, а також за додержанням вимог законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису;
  - здійснює відповідно до законодавства функції з управління об'єктами державної власності, у тому числі державними корпоративними правами, утворює і припиняє державні підприємства, установи, діяльність яких пов'язана із забезпеченням виконання покладених на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України завдань;
  - узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президенту України та Кабінету Міністрів України.
2. Положення про спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації затверджується Президентом України. Організаційна структура спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, гранична чисельність його особового складу затверджуються Кабінетом Міністрів України.
(Частина друга статті 7 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 8. Колегія Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. У Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України для колективного обговорення найважливіших напрямів її діяльності та погодженого вирішення питань, що належать до її повноважень, утворюється колегія.

2. Положення про колегію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і її персональний склад затверджує голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Стаття 9. Регіональні органи та територіальні підрозділи Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. З метою виконання покладених на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України завдань рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації утворюються регіональні органи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а також утворюються територіальні підрозділи для забезпечення урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України.
2. Положення про регіональні органи та територіальні підрозділи Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України затверджує голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.
3. Начальники регіональних органів та територіальних підрозділів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України призначаються на посади та звільняються з посад головою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.
4. Гранична чисельність особового складу регіональних органів та територіальних підрозділів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України затверджується Кабінетом Міністрів України.

РОЗДІЛ III. ОСОБОВИЙ СКЛАД ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 10. Особовий склад Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. До особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України належать особи рядового і начальницького складу, які проходять службу за контрактом, державні службовці та інші працівники, з якими укладається трудовий договір.
2. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України встановлюються такі спеціальні звання:
  - рядовий Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - сержант Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - прапорщик Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - старший прапорщик Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - молодший лейтенант Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - лейтенант Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - старший лейтенант Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - капітан Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - майор Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - підполковник Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - полковник Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - генерал-майор Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - генерал-лейтенант Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

3. До спеціальних звань осіб середнього і старшого начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які мають вищу медичну або юридичну освіту та займають відповідну штатну посаду, після слів «молодший лейтенант», «лейтенант», «старший лейтенант», «капітан», «майор», «підполковник», «полковник» додаються відповідно слова «медичної служби» або «юстиції».
(Статтю 10 доповнено частиною згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)
4. На службу до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України приймаються відповідно на конкурсній та контрактній основі громадяни України, які досягли 18-річного віку та спроможні за своїми особистими, діловими і моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки.
5. Критерії професійної придатності, фахової підготовленості, інші вимоги до осіб рядового і начальницького складу, державних службовців та інших працівників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації.
6. Порядок проходження служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України осіб рядового і начальницького складу, присвоєння і позбавлення спеціальних звань, а також пониження і поновлення у спеціальних званнях визначається цим Законом та Положенням про проходження служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України особами рядового і начальницького, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.
7. У Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України діє Дисциплінарний статут, який затверджується законом.
8. Громадяни України, які вперше приймаються на службу до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на посади осіб рядового і начальницького складу, складають Присягу такого змісту:
«Я (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, присягаю завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно додержуватися Конституції та законів України, бути чесним, сумлінним і дисциплінованим, зберігати державну таємницю. Присягаю з високою відповідальністю виконувати свій службовий обов'язок, постійно вдосконалювати професійну майстерність, не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина. Якщо я порушу цю Присягу, то готовий нести відповідальність згідно із законом».
9. Час проходження служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України зараховується до стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби і прирівнюється до страхового стажу.
(Частина дев'ята статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
10. Окремі посади осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України можуть заміщатися державними службовцями та іншими працівниками Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України у порядку, визначеному головою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.
11. Особи начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України можуть бути відряджені до державних органів, установ і організацій для виконання завдань, визначених цим Законом, із залишенням на службі в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України. Перелік посад, які можуть бути заміщені особами начальницького складу в цих державних органах, установах і організаціях, затверджується Кабінетом Міністрів України.
(Статтю 10 доповнено частиною згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

12. Трудові відносини державних службовців та інших працівників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України регулюються законодавством про працю і державну службу.

Стаття 11. Граничний вік перебування на службі у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Граничний вік перебування на службі у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України встановлюється:
  - для осіб рядового і начальницького складу, яким присвоєні спеціальні звання від рядового до капітана Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, – до 50 років;
  - для осіб начальницького складу, яким присвоєні спеціальні звання від майора до полковника Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, – до 55 років;
  - для осіб начальницького складу, яким присвоєні спеціальні звання генерал-майор, генерал-лейтенант Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, – до 60 років.
2. У разі необхідності особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, визнані придатними за станом здоров'я для проходження служби, можуть бути залишені на їх прохання на службі понад граничний вік до п'яти років.

Стаття 12. Звільнення із служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Звільнення із служби осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України проводиться:
  - 1) у запас Збройних Сил України, якщо звільнені особи не досягли граничного віку перебування у запасі, встановленого законом, і за станом здоров'я придатні до військової служби; (Пункт 1 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 2) у відставку, якщо звільнені особи досягли граничного віку перебування у запасі, встановленого законом, або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.
2. Контракт припиняється (розривається), а особи рядового і начальницького складу, які проходять службу за контрактом, звільняються із служби:
  - 1) після закінчення строку контракту;
  - 2) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на службі;
  - 3) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до служби;
  - 4) у зв'язку із скороченням штатів – у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
  - 5) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
  - 6) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту особою рядового і начальницького складу;
  - 7) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту керівництвом Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - 8) за службовою невідповідністю;
  - 9) у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду.
3. Курсанти, які звільняються зі служби з підстав, визначених пунктами 6, 8 і 9 частини другої цієї статті, а також особи начальницького складу, які звільняються зі служби із зазначених підстав протягом п'яти років після закінчення вищого навчального закладу, у тому числі вищого військового навчального за-

кладу чи військового навчального підрозділу вищого навчального закладу, в якому вони навчалися за державним замовленням і після закінчення якого були прийняті на службу осіб начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, відшкодовують Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, іншим центральним органам виконавчої влади, яким підпорядковані ці навчальні заклади, витрати, пов'язані з їх утриманням у вищому навчальному закладі, відповідно до порядку та умов, установлених Кабінетом Міністрів України. У разі відмови від добровільного відшкодування витрат таке відшкодування здійснюється у судовому порядку. (Статтю 12 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 1415-VI від 02.06.2009)

Стаття 13. Обмеження політичної діяльності в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Особи рядового і начальницького складу, державні службовці та інші працівники Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на період служби чи роботи в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України зупиняють членство в політичних партіях.
2. Особи рядового і начальницького складу, державні службовці та інші працівники Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України можуть бути членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час.
3. Особам рядового і начальницького складу, державним службовцям та іншим працівникам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України заборонено організовувати та брати участь у страйках.

Стаття 14. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів для Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України проводяться в навчальних закладах Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та в інших навчальних закладах.
2. Порядок і строки підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів для Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України визначаються головою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.
3. Особи, які закінчили вищі навчальні заклади Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і яким присвоєно спеціальне звання начальницького складу, звільняються від призову на строкову військову службу. (Частина третя статті 14 в редакції Закону N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 15. Спеціальний облік осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, збереження їх у запас

1. Особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України перебувають на спеціальному обліку в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України.

РОЗДІЛ IV. ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 16. Обов'язки Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. На Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України відповідно до визначених завдань покладаються такі обов'язки:

- 1) підготовка пропозицій щодо визначення загальної стратегії та пріоритетних напрямів діяльності у сфері захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації;
- 2) розроблення і здійснення заходів щодо розвитку систем криптографічного та технічного захисту інформації;
- 3) розроблення порядку та вимог щодо захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом;
- 4) забезпечення надійного функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, зокрема її готовності до роботи в особливий період та в разі виникнення надзвичайної ситуації;
- 5) забезпечення в установленому порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України в місцях їх постійного і тимчасового перебування;
- 6) забезпечення в установленому Президентом України порядку урядовим зв'язком посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій;
- 7) участь у виконанні завдань територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на підтримання правового режиму воєнного та надзвичайного стану відповідно до закону;
- 8) упровадження комплексних систем захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності та в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах закордонних дипломатичних установ України;
- 9) здійснення заходів щодо організації та забезпечення безпеки і функціонування урядового зв'язку із закордонними дипломатичними установами України;
- 10) методичне керівництво та координація діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, а також з питань, пов'язаних із запобіганням вчиненню порушень безпеки інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, виявленням та усуненням наслідків інших несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах;
- 11) накопичення та аналіз даних про вчинення та/або спроби вчинення несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, а також про їх наслідки, інформування правоохоронних органів для вжиття заходів із запобігання та припинення злочинів у зазначеній сфері; оцінка стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, надання відповідних рекомендацій;
- 12) здійснення заходів щодо створення, розвитку та забезпечення функціонування Національної системи конфіденційного зв'язку, забезпечення її безпеки та оперативного технічного управління;
- 13) погодження проектів створення інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, в яких оброблятиметься інформація, яка є власністю держави,

- або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, проведення їх експертної оцінки і визначення можливості введення в експлуатацію;
- 14) погодження та здійснення контролю за виконанням технічних завдань на проектування, будівництво і реконструкцію особливо важливих об'єктів, розробку зразків військової та спеціальної техніки, у процесі експлуатації або застосування яких збирається, обробляється, зберігається, передається чи приймається інформація, яка є власністю держави, або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом; (Пункт 14 частини першої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 15) погодження проектів нормативно-правових актів з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, а також з питань щодо умов здійснення міжнародних передач криптографічних систем, засобів криптографічного та технічного захисту інформації, зокрема тих, що наявні у складі озброєння, військової та спеціальної техніки;
  - 16) встановлення порядку і вимог щодо використання інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, у тому числі загального користування, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, які збирають, обробляють, зберігають та передають інформацію, яка є власністю держави, або інформацію з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом;
  - 17) видача та реєстрація відповідно до вимог законодавства ліцензії на провадження господарської діяльності у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, встановлення порядку видачі та видача органам державної влади дозволу на проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб, а також здійснення контролю за додержанням ліцензійних умов та умов проведення робіт для власних потреб; (Пункт 17 частини першої статті 16 в редакції Закону N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 18) організація та координація разом з центральним органом виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології та сертифікації робіт з проведення сертифікації засобів криптографічного та технічного захисту інформації, організація та проведення державної експертизи у сфері криптографічного та технічного захисту інформації;
  - 19) здійснення технічного регулювання у сферах захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації, організація та проведення оцінки відповідності, розроблення в установленому порядку стандартів, технічних регламентів, технічних умов;
  - 20) розроблення та супроводження моделей технічних розвідок шляхом збору та аналізу інформації про існуючі системи і засоби технічних розвідок, тактику та методи їх застосування, а також перспективи розвитку; надання рекомендацій органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовим формуванням, підприємствам, установам і організаціям щодо забезпечення протидії технічним розвідкам, проведення оцінки загроз та вжиття відповідних заходів для захисту інформації; (Пункт 20 частини першої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 21) участь у межах своїх повноважень у погодженні питань щодо розміщення на території України дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав;

- 22) розроблення та організація виконання наукових і науково-технічних програм за напрямками її діяльності;
  - 23) здійснення державного контролю за станом криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності, у тому числі в закордонних дипломатичних установах України, місцях постійного та тимчасового перебування Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України, а також під час діяльності на території України іноземних інспекційних груп відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; (Пункт 23 частини першої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 24) здійснення державного контролю за додержанням вимог безпеки у процесі розроблення, виробництва, використання, експлуатації, сертифікаційних випробувань, тематичних досліджень, експертизи, ввезення, вивезення і знищення криптографічних систем і засобів криптографічного захисту інформації та обладнання спеціального зв'язку;
  - 25) подання Президенту України за результатами державного контролю аналітичних матеріалів щодо стану криптографічного та технічного захисту інформації в державі, розроблення рекомендацій щодо його поліпшення; (Пункт 25 частини першої статті 16 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)
  - 26) здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису;
  - 27) здійснення приймання та контролю якості продукції, інших товарів військового призначення, які виготовляються чи модернізуються на її замовлення;
  - 28) розроблення, виготовлення та постачання ключових документів до засобів криптографічного захисту інформації, що містить державну таємницю, та конфіденційної інформації, що є власністю держави;
  - 29) організація та здійснення разом з центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки науково-методичного управління підготовкою кадрів у сфері криптографічного та технічного захисту інформації;
- (Пункт 30 частини першої статті 16 виключено на підставі Закону N 2289-VI від 01.06.2010)
- 31) погодження міжнародних передач криптографічних систем, засобів криптографічного та технічного захисту інформації, зокрема у складі озброєння, військової та спеціальної техніки; (Частину першу статті 16 доповнено пунктом 31 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 32) видача атестата відповідності комплексних систем захисту інформації інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, із застосуванням яких обробляється інформація, яка є власністю держави, або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, вимогам нормативних документів з питань технічного захисту інформації; (Частину першу статті 16 доповнено пунктом 32 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 33) здійснення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, державного контролю за дотриманням умов експлуатації комплексних систем захисту інформації, які пройшли державну експертизу та на які видано атестат відповідності; (Частину першу статті 16 доповнено пунктом 33 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 34) встановлення порядку здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису, а також станом крип-

тографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, а також під час провадження діяльності на території України іноземних інспекційних груп відповідно до міжнародних договорів України. (Частина першу статті 16 доповнено пунктом 34 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)

2. Посадові особи відповідних підрозділів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть відповідальність відповідно до закону за порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина у процесі використання засобів спеціального зв'язку.

Стаття 17. Права Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Для забезпечення виконання покладених на неї завдань Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України має право:
  - 1) одержувати в установленому порядку за письмовими запитами керівників відповідних органів та територіальних підрозділів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;
  - 2) залучати фахівців органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності за погодженням з їх керівниками до розгляду питань, що належать до її повноважень, а також проведення спільних інспекційних перевірок;
  - 3) доступу в установленому порядку своїх уповноважених представників на об'єкти органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, на яких знаходяться її засоби спеціального зв'язку, а також об'єкти, щодо яких здійснюється державний контроль за станом криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом;
  - 4) надавати на договірних засадах допомогу підприємствам, установам і організаціям незалежно від форм власності у розробленні та здійсненні заходів із захисту інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації;
  - 5) здійснювати планові та позапланові інспекційні перевірки стану криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності, у тому числі в закордонних дипломатичних установах України, без одержання доступу до змісту інформації;
  - 6) зупиняти дію або скасовувати в установленому порядку ліцензії на провадження господарської діяльності у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, а також дозволів на провадження робіт з технічного захисту інформації для власних потреб органам державної влади;
  - 7) порушувати в установленому порядку питання про припинення інформаційної діяльності з використанням інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності у разі порушення ними вимог законодавства у сфері захисту державних інформаційних ресурсів, криптографічного та/або технічного захисту інформації;

- 8) одержувати в установленому порядку смуги радіочастот для використання їх радіозасобами спеціального зв'язку;
  - 9) залучати спеціальних та загальних користувачів радіочастотного ресурсу для виявлення та усунення радіозавод радіоелектронним засобам державної системи урядового зв'язку та Національної системи конфіденційного зв'язку;
  - 10) організовувати, проводити та виконувати науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи;
  - 11) виступати державним замовником з оборонного замовлення та замовником закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти;
  - 12) виступати замовником будівництва об'єктів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
  - 13) утворювати координаційні, консультативні та дорадчі органи;
  - 14) провадити в установленому порядку видавничу діяльність;
  - 15) здійснювати в порядку, передбаченому законодавством, господарську діяльність, що безпосередньо пов'язана із забезпеченням виконання покладених на неї завдань, за видами діяльності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
  - 16) відчужувати в порядку, передбаченому законодавством, закріплене за нею державне майно;
  - 17) складати протоколи про адміністративні правопорушення;
  - 18) здійснювати міжнародне співробітництво з питань, що належать до її компетенції, розробляти пропозиції щодо укладення відповідних міжнародних договорів України, взаємодіяти відповідно до міжнародних договорів України з міжнародними організаціями з питань запобігання порушенню безпеки інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах.
  - 19) проводити планову та позапланову перевірку додержання ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері криптографічного та технічного захисту інформації на підприємствах, в установах і організаціях, а також умов проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб в органах державної влади; (Частина першу статті 17 доповнено пунктом 19 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 20) зупиняти дію або скасовувати в установленому порядку атестати відповідності на комплексні системи захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах; (Частина першу статті 17 доповнено пунктом 20 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 21) проводити планову та позапланову перевірку центрального засвідчувального органу, засвідчувальних центрів і центрів сертифікації ключів щодо додержання ними вимог законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису; (Частина першу статті 17 доповнено пунктом 21 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
  - 22) звертатися до суду у разі виникнення спорів з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, криптографічного та технічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, спорів у сфері надання послуг електронного цифрового підпису, а також у разі виникнення інших спорів у порядку, встановленому законом. (Частина першу статті 17 доповнено пунктом 22 згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
2. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації в межах своїх повноважень на основі та відповідно до законодавства видає накази, організовує та контролює їх виконання.

3. Накази спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, прийняті в межах його повноважень, обов'язкові для виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності та фізичними особами.

Стаття 18. Відносини Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями, підприємствами, установами і організаціями

1. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України виконує покладені на неї завдання у взаємодії зі Службою безпеки України, Міністерством оборони України, Службою зовнішньої розвідки України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством внутрішніх справ України, Управлінням державної охорони України, національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, центральними органами виконавчої влади з питань цивільного захисту та у галузі транспорту і зв'язку, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями, підприємствами, установами і організаціями.
(Частина перша статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3610-VI від 07.07.2011)
2. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи в межах своїх повноважень сприяють діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України у виконанні покладених на неї завдань.
3. За перешкоджання законній діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України винні особи несуть відповідальність згідно із законом.
4. Громадяни України, об'єднання громадян сприяють діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на добровільних засадах.

Стаття 19. Підстави і порядок застосування зброї

1. Для охорони об'єктів і майна Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України мають право зберігати, носити, використовувати та застосовувати зброю на підставах і в порядку, передбачених статтями 15, 15-1 Закону України «Про міліцію» та іншими нормативно-правовими актами.

РОЗДІЛ V. ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 20. Правове становище та правовий захист особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Особи рядового і начальницького складу, державні службовці та інші працівники Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України під час виконання покладених на них обов'язків діють на підставі, у межах своїх повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Ніхто інший, за винятком уповноважених посадових осіб органів державної влади у передбачених законами України випадках, не має права втручатися в їх законну діяльність.
2. Особам рядового і начальницького складу, державним службовцям та іншим працівникам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України видається службове посвідчення.

3. Особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України мають право на носіння форменого одягу із знаками розрізнення, зразки яких затверджуються головою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.
4. Використання спеціальних звань, відзнак, форменого одягу, службового посвідчення особою, яка не належить до особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, тягне за собою відповідальність, передбачену законом.
5. Витрати осіб рядового і начальницького складу, державних службовців та інших працівників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на проїзд усіма видами міського та приміського пасажирського транспорту (крім таксі) при виконанні ними службових обов'язків компенсуються за рахунок коштів Державного бюджету України, призначених на утримання Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, в установленому головою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України порядку.

Стаття 21. Соціальний захист особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Держава забезпечує соціальний захист особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України відповідно до Конституції України, цього Закону та інших актів законодавства.
2. Умови грошового і матеріального забезпечення осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України визначаються законодавством і мають забезпечувати належні матеріальні умови для її комплектування висококваліфікованими фахівцями, враховувати характер і умови служби, стимулювати досягнення високих результатів у службовій та професійній діяльності. Порядок і розміри грошового і матеріального забезпечення осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та грошової компенсації замість речового майна встановлюються Кабінетом Міністрів України.
3. Для осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України встановлюється 41-годинний робочий тиждень. У разі необхідності особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть службу понад встановлену тривалість робочого часу, а також у вихідні та святкові дні з наданням іншого дня відпочинку.
4. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України надаються чергові щорічні відпустки із збереженням грошового забезпечення. Тривалість такої відпустки для осіб рядового і начальницького складу, які мають вислугу років до 10 календарних років, – 30 днів, від 10 до 20 років, – 35 днів, від 20 до 25 років, – 40 днів, 25 і більше календарних років, – 45 днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки і назад. Учасникам бойових дій та прирівняним до них особам щорічні відпустки надаються незалежно від вислуги років строком 45 днів у зручний для них час.
5. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членам їх сімей забезпечується безоплатний проїзд у відпустку, а також безоплатний проїзд і перевезення багажу при переїзді на нове місце служби і виплачується грошова допомога у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
6. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України виплачується грошова допомога на оздоровлення у розмірах, що визначаються законодавством України.

7. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України надаються щорічні додаткові відпустки відповідно до законодавства. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України можуть надаватися додаткові відпустки терміном до 10 днів із збереженням грошового забезпечення за сімейними обставинами та з інших поважних причин у порядку, встановленому головою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.
8. Держава забезпечує осіб особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їх сімей жилими приміщеннями на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених житловим законодавством. Жилі приміщення для постійного проживання надаються особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України один раз протягом усього часу проходження ними служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України.
9. До одержання жилого приміщення для постійного проживання особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов, надаються службові жилі приміщення або жила площа в гуртожитку. У разі відсутності такого житла Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України тимчасово орендує житло для забезпечення ним осіб рядового і начальницького складу або за бажанням цих осіб виплачує їм грошову компенсацію за піднайом (найом, оренду) жилого приміщення в порядку, розмірі та на умовах, які визначаються Кабінетом Міністрів України. За ними зберігається право на жилу площу, яку вони займали до вступу на службу в Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України. Вони не можуть бути виключені із списків громадян, взятих на квартирний облік.
10. Особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і ті, хто перебував на службі не менше 20 років, звільнені зі служби за станом здоров'я, віком або скороченням штатів, забезпечуються жилими приміщеннями центральними і місцевими органами виконавчої влади у першу чергу, але не пізніше ніж у тримісячний строк з дня прибуття цієї особи до місця проживання, обраного з урахуванням встановленого порядку.
11. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні, батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли), пропали безвісти або стали інвалідами при проходженні служби, надається 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електричну, теплову енергію та інші послуги) в жилих будинках незалежно від форм власності в межах встановлених норм, передбачених законодавством.

Пільги на 50-відсоткову знижку за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електричну, теплову енергію та інші послуги) в жилих будинках незалежно від форм власності в межах норм, встановлених законодавством, надаються: (Частина одинадцятьої статті 21 доповнено абзацом згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні за умови, якщо розмір наданих пільг у грошовому еквіваленті разом із середньомісячним сукупним доходом цієї особи за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну

пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; (Частину одинадцятую статті 21 доповнено абзацом згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли), пропали безвісти або стали інвалідами при проходженні служби за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. (Частину одинадцятую статті 21 доповнено абзацом згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

12. Пенсійне забезпечення осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється у порядку, на умовах та у розмірах, установлених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». (Частина дванадцята статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)
13. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України при звільненні зі служби за віком, після закінчення строку контракту, за станом здоров'я, у зв'язку зі скороченням штатів або з організаційними заходами в разі неможливості використання на службі виплачується грошова допомога у розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, звільненим зі служби через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, виплачується грошова допомога у розмірі 25 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, звільненим зі служби за службовою невідповідністю, у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, грошова допомога не виплачується.
14. На осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, крім передбачених цим Законом, поширюються права і соціальні гарантії, передбачені Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» та іншими актами законодавства.
15. У разі загибелі (смерті) особи рядового чи начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України під час виконання службових обов'язків сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі десятирічного грошового забезпечення загиблого (померлого) за останньою посадою, яку він займав, в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. За сім'єю загиблого (померлого) зберігається право на одержання жилого приміщення.
(Частина п'ятнадцята статті 21 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)
16. У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного особі рядового чи начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України під час виконання службових обов'язків, а також інвалідності, що настала в період проходження служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, залежно від ступеня втрати

працевдатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. Визначення ступеня втрати працевдатності особою рядового чи начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України у період проходження служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України у кожному випадку ушкодження здоров'я здійснюється в індивідуальному порядку відповідно до законодавства.

(Частина шістнадцята статті 21 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

17. У всіх випадках розмір одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) особи рядового чи начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України не повинен бути меншим від 100-кратного розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працевдатних осіб на час виплати цих сум.

(Частина сімнадцята статті 21 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006 – набирає чинності з 1 січня 2008 року)

18. Якщо особа рядового чи начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України або члени її сім'ї одночасно мають право на отримання одноразової грошової допомоги з підстав, передбачених цією статтею, та одноразової грошової допомоги або компенсаційної виплати, встановлених іншими законами, виплата відповідних грошових сум здійснюється за однією з підстав за вибором особи, яка має право на отримання таких виплат.

(Частина статті 21 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

19. Діти осіб рядового і начальницького складу, державних службовців та інших працівників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули під час виконання службових обов'язків, мають право вступу до навчальних закладів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України поза конкурсом.

(Частина дев'ятнадцята статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

20. Шкода, завдана майну особи рядового чи начальницького складу, державного службовця або іншого працівника Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України чи майну членів його сім'ї у зв'язку з виконанням службових обов'язків, відшкодовується в повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України з наступним стягненням цієї суми з винних осіб у порядку, встановленому законом.
21. Соціальний захист державних службовців та інших працівників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю і державну службу.

Стаття 22. Медичне та санаторно-курортне забезпечення особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

(Назва статті 22 в редакції Закону N 1180-VI від 19.03.2009)

1. Особам рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України створюються необхідні санітарно-гігієнічні та соціально-психологічні умови. Зазначені особи забезпечуються безоплатною кваліфікованою медичною допомогою в медичних закладах Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, за угодами, укладеними нею із зазначеними центральними органами виконавчої влади. У разі відсутності

за місцем служби чи проживання осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України медичних закладів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України медична допомога надається відповідно до законодавства в інших державних або комунальних закладах охорони здоров'я. При цьому витрати на лікування осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюються за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

2. Забезпечення медичною допомогою членів сімей осіб рядового і начальницького складу у разі відсутності за місцем їх проживання державних або комунальних закладів охорони здоров'я, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється на умовах і в порядку, визначених частиною першою цієї статті для осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. (Статтю 22 доповнено частиною згідно із Законом N 1180-VI від 19.03.2009)
3. Особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та члени їх сімей мають право на санаторно-курортне лікування та організований відпочинок у відповідних закладах Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також у санаторно-курортних закладах Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, на основі укладених з ними угод згідно із законодавством.
4. Жінки із числа осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України користуються всіма пільгами, передбаченими законодавством стосовно соціального захисту жінок, охорони материнства і дитинства. Зазначені пільги поширюються також на батьків з числа осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які виховують дітей без матері (у разі її смерті, позбавлення батьківських прав, на час перебування в лікувальному закладі та в інших випадках відсутності материнського піклування про дітей).

РОЗДІЛ VI. ФІНАНСОВЕ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 23. Фінансове забезпечення Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Фінансове забезпечення Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.
2. Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом, надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. (Статтю 23 доповнено частиною другою згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Стаття 24. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Держава забезпечує Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України необхідними матеріальними засобами, технікою, обладнанням, іншим майном для здійснення службової діяльності.

2. Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України надаються в установленому порядку земельні ділянки з метою розміщення адміністративних і господарських будівель, стаціонарних технічних засобів та інженерних споруд, інших об'єктів, необхідних для функціонування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, розташування її регіональних органів, територіальних підрозділів, навчальних закладів, державних підприємств і установ, зазначених у частині другій статті 5 цього Закону.
3. Майно, що належить Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, є державною власністю та закріплюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації за регіональними органами, територіальними підрозділами, навчальними, медичними, санаторно-курортними та іншими закладами, науково-дослідними та науково-виробничими установами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на праві оперативного управління.
4. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України має житловий фонд, може виступати замовником будівництва житла. У разі звільнення особами з числа особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України жилих приміщень, замовником будівництва яких виступала Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, або які були придбані за рахунок коштів Державного бюджету України, призначених на утримання Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, зазначене житло в установленому порядку заселяється особами з числа особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які потребують поліпшення житлових умов.

РОЗДІЛ VII. КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 25. Контроль за діяльністю Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Контроль за діяльністю Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією України та законами України.
2. Голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в установленому порядку інформує Президента України з основних питань діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, про виконання покладених на Службу завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини та громадянина, щороку подає Президенту України звіт про її діяльність.
(Частина друга статті 25 в редакції Закону N 2592-VI від 07.10.2010)
3. Голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в установленому порядку інформує Верховну Раду України про виконання покладених на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини та громадянина, інших питань. (Статтю 25 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 2592-VI від 07.10.2010)

Стаття 26. Нагляд за додержанням законності в діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

1. Нагляд за додержанням законності в діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією та законами України.

РОЗДІЛ VIII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 27. Відповідальність за порушення вимог цього Закону

1. Особи, винні в порушенні вимог цього Закону, несуть відповідальність згідно із законом.
2. За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу винні особи з числа особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть відповідальність згідно із законом.

РОЗДІЛ ІХ. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2007 року, крім статей 5, 6, 7 та пункту 7 розділу ІХ «Прикінцеві та перехідні положення», що вводяться в дію з дня його опублікування.
2. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України утворюється на базі та за рахунок чисельності Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації і відповідних підрозділів Служби безпеки України. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є правонаступником Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України. Заходи, пов'язані із створенням Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, здійснюються у 2006 році в межах бюджетних коштів, призначених на утримання Служби безпеки України Законом України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» (3235-15).
3. Військовослужбовці, які на момент набрання чинності цим Законом проходять військову службу в Службі безпеки України, призначаються за їх згодою на відповідні посади осіб рядового чи начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в порядку переатестації або продовжують проходити військову службу на цих посадах відповідно до законодавства з питань проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України, але не пізніше як до 31 грудня 2007 року. На зазначених військовослужбовців поширюється дія цього Закону.
4. Установити, що військовослужбовцям Служби безпеки України при зарахуванні їх на службу до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України присвоюються спеціальні звання Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, рівноцінні тим, які були їм присвоєні при проходженні військової служби. Строк проходження ними військової служби зараховується до строку проходження служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України.
5. До приведення у відповідність із Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» закони та інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.
6. Внести зміни до таких законів України:
  - 1) у пункті 1 частини першої статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до N 51, ст.1122):
    - в абзаці «органів Служби безпеки України (стаття 164 (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає ця Служба), статті 195-5, 212-2, 212-5 і 212-6)» цифри «212-2» замінити цифрами і словами «212-2 (крім пункту 9 частини першої)» і після цього абзацу доповнити новим абзацом такого змісту:

«органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (стаття 164 (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає ця Служба), пункт 9 частини першої статті 212-2)»;

- 2) у Законі України «Про Службу безпеки України» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 27, ст.382; 2000 р., N 10, ст.79; 2003 р., N 27, ст.209, N 29, ст.236; 2004 р., N 32, ст.394; 2006 р., N 14, ст.116):
  - у другому реченні частини першої статті 10 слова «урядового зв'язку» замінити словом «зв'язку»;
  - у частині першій статті 15 слова «урядового зв'язку» виключити;
  - пункт 14 частини першої статті 24 виключити;
- 3) у Законі України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 29, ст.399; 1994 р., N 24, ст.78; 1996 р., N 17, ст.73; 1998 р., N 26, ст.149; 1999 р., N 4, ст.35, N 48, ст.409; 2001 р., N 9, ст.38; 2002 р., N 17, ст.125, N 35, ст.262; 2003 р., N 27, ст.209; 2004 р., N 50, ст.536; 2005 р., N 4, ст.107, NN 17-19, ст.267; 2006 р., N 14, ст.116):
  - преамбулу після слів «органів внутрішніх справ України» доповнити словами «осіб начальницького і рядового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
  - частину першу статті 1 після слів «в державній пожежній охороні» доповнити словами «службі в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
  - частину другу статті 2 після слів «органів внутрішніх справ» доповнити словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
  - частину другу статті 10 після слів «Міністерством внутрішніх справ України» доповнити словами «Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
  - частину першу статті 48 і частину другу статті 52 після слів «Служби зовнішньої розвідки України» доповнити словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
  - частину першу статті 49 після слів «Міністерства внутрішніх справ України» доповнити словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
- 4) у Законі України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., N 40-41, ст.249; 2003 р., N 27, ст.209; 2004 р., N 50, ст.536; 2005 р., N 4, ст.107):
  - пункти 1, 5 і 7 частини першої статті 6 після слів «Служби безпеки України» доповнити словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
  - у тексті Закону:
    - слова «і ветеран державної пожежної охорони» у всіх відмінках і числах замінити словами «ветеран державної пожежної охорони, ветеран Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» у відповідному відмінку і числі;
    - слова «служба в органах внутрішніх справ і державної пожежної охорони» у всіх відмінках замінити словами «служба в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України» у відповідному відмінку;
- 5) пункт 2 статті 8 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., N 48, ст.407) доповнити словами «та Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
- 6) абзац третьої частини першої статті 8 та статтю 9 Закону України «Про державні нагороди України» (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., N 21, ст.162; 2003 р., N 27, ст.209; 2006 р., N 14, ст.116) після слів «Служби зовнішньої розвідки України» доповнити словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;

- 7) частину другу статті 38 та пункт 9 частини першої статті 39 Закону України «Про телекомунікації» (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., N 12, ст.155; 2006 р., N 14, ст.116) після слів «Служби зовнішньої розвідки України» доповнити словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
- 8) частину другу статті 5 Закону України «Про радіочастотний ресурс України» (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., N 48, ст.526; 2006 р., N 14, ст.116) після слів «Служби зовнішньої розвідки України» доповнити словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
- 9) абзац шостий частини першої статті 1 Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., N 4, ст.53) виключити.

(Пункт 7 вводить в дію з 11.04.2006 згідно з пунктом 1 розділу IX «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)

7. Кабінету Міністрів України:

1) вирішити питання:

- пов'язані з утворенням Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на базі Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації та відповідних підрозділів Служби безпеки України;
  - щодо визначення загальної чисельності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, виходячи з існуючої чисельності Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації та відповідних підрозділів Служби безпеки України, що ліквідовуються у зв'язку з утворенням Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (загальна чисельність якої на день набрання чинності цим Законом має становити 8250 осіб, у тому числі 7400 осіб рядового і начальницького складу);
  - щодо встановлення умов та розмірів грошового забезпечення особам рядового і начальницького складу, заробітної плати державним службовцям та іншим працівникам створеної Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також розмірів грошового забезпечення військовослужбовцям, які переходять до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, не допускаючи погіршення умов та розмірів, що були їм встановлені у Службі безпеки України;
  - щодо підготовки та подання до Верховної Ради України пропозицій стосовно зменшення загальної чисельності Служби безпеки України у зв'язку з утворенням Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- 2) розробити та подати до Верховної Ради України пропозиції щодо приведення інших законів України у відповідність із цим Законом;
  - 3) розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
  - 4) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - 5) забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України В.ЮЩЕНКО

м. Київ, 23 лютого 2006 року N 3475-IV

Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 39, ст.340)

Верховна Рада України постановляє:

1. Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму, підписану від імені України 16 травня 2005 року у м. Варшаві, ратифікувати (додається) з такими заявами і застереженнями:
  - 1) до пункту 2 статті 18 Конвенції:
«Україна не видаватиме іншій державі громадян України.
Для цілей цієї Конвенції громадянином України вважається будь-яка особа, яка відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу є громадянином України»;
  - 2) до пункту 2 статті 19 Конвенції:
«У разі одержання запиту про видачу правопорушника від Сторони цієї Конвенції, з якою немає договору про видачу правопорушників, Україна вважатиме цю Конвенцію правовою підставою для видачі правопорушників стосовно злочинів, викладених у статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції»;
  - 3) до статті 22 Конвенції:
«Відповідно до пункту 4 статті 22 Конвенції Україна залишає за собою право не бути зобов'язаною умовами, встановленими відповідно до пункту 2 цієї статті Стороною, яка надає інформацію, якщо вона попередньо не отримає повідомлення про характер інформації, що буде надана, та не дасть згоду на передачу такої інформації».
2. Цей Закон набирає чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Кримінального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму.
(Закон N 170-V від 21.09.2006 набирає чинності 12 жовтня 2006 року)

Президент України В.ЮЩЕНКО
м. Київ, 31 липня 2006 року N 54-V

Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму

(Конвенцію ратифіковано з заявами і застереженнями
Законом N 54-V від 31.07.2006, ВВР, 2006, N 39, ст.340)

Дата підписання: 16.05.2005
Дата ратифікації: 31.07.2006
Дата набрання чинності: 01.06.2007
Офіційний переклад

- Держави – члени Ради Європи та інші держави, які підписали цю Конвенцію;
- урахувуючи те, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами;
- визнаючи цінність посилення співробітництва з іншими Сторонами цієї Конвенції;
- бажаючи вживати ефективних заходів, щоб запобігати тероризму та протидіяти, зокрема, публічним підбурюванням до вчинення терористичних злочинів, а також залученню до терористичної діяльності й навчанню їй;
- усвідомлюючи велике занепокоєння, викликане збільшенням кількості терористичних злочинів і зростанням терористичної загрози;

- усвідомлюючи становище, яке залежить від непередбачуваних обставин і в якому перебувають ті, хто страждає від тероризму, та в цьому зв'язку підтверджуючи свою глибоку солідарність із жертвами тероризму та їхніми сім'ями;
- визнаючи, що терористичні злочини та злочини, викладені в цій Конвенції, незалежно від того, хто їх учинив, за жодних обставин є не виправданими міркуваннями політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного або іншого подібного характеру, а також пам'ятаючи зобов'язання всіх Сторін запобігати таким злочинам та, якщо їх учинено, здійснювати переслідування й забезпечувати покарання винних, беручи до уваги тяжкий характер таких злочинів;
- пам'ятаючи потребу посилити боротьбу з тероризмом та знову підтверджуючи, що, уживаючи всіх заходів для недопущення терористичних злочинів і для боротьби з ними, необхідно поважати принцип верховенства права, демократичні цінності, права людини й основні свободи людини, а також інші положення міжнародного права, зокрема у відповідних випадках міжнародного гуманітарного права;
- визнаючи, що ця Конвенція не має за мету зашкодити визнаним принципам свободи волевиявлення і свободи зібрань;
- пам'ятаючи, що акти тероризму за своїм характером або з погляду обставин учинення мають за мету серйозно залякати населення або неправомірно спонукати уряд чи міжнародну організацію здійснити якусь дію чи утриматися від здійснення її, або серйозно дестабілізувати чи зруйнувати основні політичні, конституційні, економічні або соціальні структури країни чи міжнародної організації;
- домовилися про таке:

Стаття 1. Термінологія

1. Для цілей цієї Конвенції термін «терористичний злочин» означає будь-який із злочинів, викладених і визначених в одному з договорів, перелік яких наведено в Додатку.
2. Здаючи на зберігання свою ратифікаційну грамоту або документ про прийняття, затвердження чи приєднання до Конвенції, Держава або Європейське Співтовариство, які не є учасниками договору, уключеного до наведеного в Додатку переліку, може зробити заяву про те, що під час застосування цієї Конвенції до відповідної Сторони цей договір уважається таким, який не включено до Додатка. Ця заява втрачає чинність після того, як договір набуде чинності для Сторони, яка зробила заяву, і яка повідомляє Генеральному секретарю Ради Європи про це набуття чинності.

Стаття 2. Мета

Метою цієї Конвенції є збільшення зусиль Сторін у запобіганні тероризму і його негативним наслідкам стосовно повного здійснення прав людини, зокрема права на життя, як заходами, вжитими на національному рівні, так і шляхом міжнародного співробітництва, з приділенням належної уваги чинним багатостороннім або двостороннім договорам чи угодам між Сторонами.

Стаття 3. Національна політика запобігання

1. Кожна Сторона вживає відповідних заходів, зокрема у сфері підготовки кадрів для правоохоронних та інших органів, а також у сферах освіти, культури, інформації, засобів масової інформації та розвитку обізнаності населення, з метою запобігання терористичним злочинам і їхнім негативним наслідкам з одночасним дотриманням зобов'язань стосовно прав людини, передбачених – у випадках, що відповідають цій Стороні – Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародним пактом про громадянські й політичні права (1966 р.) та інших зобов'язань відповідно до міжнародного права.

2. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для поліпшення й розвитку співробітництва між національними органами з метою запобігання терористичним злочинам та їхнім негативним наслідкам, зокрема, шляхом:
  - а) здійснення обміну інформацією;
  - б) удосконалення фізичного захисту осіб й об'єктів;
  - с) поліпшення навчання й планів координації дій на випадок надзвичайних громадських ситуацій.
3. Кожна Сторона сприяє толерантності шляхом заохочення міжрелігійного діалогу й діалогу між тими, хто належить до різних культур, залучаючи у відповідних випадках неурядові організації та інші елементи громадянського суспільства з метою запобігання виникненню напруженостей у суспільстві, які могли б сприяти вчиненню терористичних злочинів.
4. Кожна Сторона прагне сприяти розвитку обізнаності населення стосовно існування, причин, серйозності терористичних злочинів, загрози, яку вони становлять, а також злочинів, викладених у цій Конвенції, та брати до уваги заохочення громадськості до надання фактичної, специфічної допомоги її компетентним органам, що може сприяти запобіганню терористичним злочинам і злочинам, викладеним у цій Конвенції.

Стаття 4. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання

Сторони залежно від обставин та з огляду на свої можливості надають одна одній допомогу й підтримку з метою посилення здатності запобігати вчиненню терористичних злочинів, зокрема шляхом обміну інформацією та передовим досвідом, а також підготовки кадрів та інших спільних зусиль превентивного характеру.

Стаття 5. Публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину

1. Для цілей цієї Конвенції термін «публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину» означає розповсюдження повідомлення для населення або доведення такого повідомлення до відома населення в інший спосіб з метою підбурювання його до вчинення терористичного злочину, якщо така поведінка, незалежно від того, є чи не є вона безпосередньою підтримкою терористичних злочинів, становить загрозу того, що може бути вчинено один чи більш ніж один такий злочин.
2. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення в національному законодавстві положень про те, що вчинене незаконно та умисно публічне підбурювання до здійснення терористичного злочину, яке визначено в пункті 1, є злочином.

Стаття 6. Залучення до тероризму

1. Для цілей цієї Конвенції термін «залучення до тероризму» означає спонукання іншої особи до вчинення чи участі у вчиненні терористичного злочину або до вступу до об'єднання чи групи з метою сприяння вчиненню ними одного чи більш ніж одного терористичних злочинів.
2. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення в національному законодавстві положень про те, що вчинене незаконно та умисно залучення до тероризму, визначене в пункті 1, є злочином.

Стаття 7. Навчання тероризму

1. Для цілей цієї Конвенції термін «навчання тероризму» означає надання інструкцій стосовно виготовлення або використання вибухових речовин, вогнепальної чи іншої зброї або шкідливих чи небезпечних речовин або стосовно інших специфічних методів чи засобів для вчинення або сприяння вчиненню терористичного злочину зі знанням того, що навички, які надаються, призначені для використання із цією метою.

2. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення в національному законодавстві положень про те, що вчинене незаконно та умисно навчання тероризму, визначене в пункті 1, є злочином.

Стаття 8. Відповідальність безвідносно до фактичного вчинення терористичного злочину

Для того, щоб діяння вважали одним із злочинів, викладених у статтях 5-7 цієї Конвенції, немає необхідності у фактичному вчиненні терористичного злочину.

Стаття 9. Супутні злочини

1. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення в національному законодавстві положень про те, що кримінальним злочином є:
  - a) участь як співучасник у вчиненні одного із злочинів, викладених у статтях 5-7 цієї Конвенції;
  - b) організація інших осіб або надання їм інструкцій для вчинення одного із злочинів, викладених у статтях 5-7 цієї Конвенції;
  - c) сприяння у вчиненні одного чи більш ніж одного зі злочинів, викладених у статтях 5-7 цієї Конвенції, групою осіб, які діють зі спільною метою. Таке сприяння повинно бути умисним та: i) здійсненим з метою сприяння кримінальній діяльності або злочинному наміру групи осіб у випадках, коли така діяльність або намір спричиняють вчинення одного із злочинів, викладених у статтях 5-7 цієї Конвенції; або ii) здійсненим зі знанням наміру групи вчинити один із злочинів, викладених у статтях 5-7 цієї Конвенції.
2. Кожна Сторона також уживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення в національному законодавстві положень про те, що спроба вчинити один із злочинів, викладених у статтях 6 і 7 цієї Конвенції, є кримінальним злочином.

Стаття 10. Відповідальність юридичних осіб

1. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними згідно з її правовими засадами для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у вчиненні злочинів, викладених у статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції.
2. Залежно від правових засад Сторони відповідальність юридичних осіб може бути кримінальною, цивільною або адміністративною.
3. Така відповідальність не завдає шкоди кримінальній відповідальності фізичних осіб, які вчинили злочини.

Стаття 11. Санкції та заходи

1. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для ефективного, пропорційного й такого, що відраджує, покарання за злочини, викладені в статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції.
2. Остаточні вирокі, винесені раніше в іноземних Державах у зв'язку зі злочинами, викладеними в цій Конвенції, можуть враховуватися настільки, наскільки дозволяє національне законодавство, для визначення покарання відповідно до національного законодавства.
3. Кожна Сторона гарантує, що юридичні особи, які вважаються відповідальними згідно зі статтею 10, підлягають ефективним, пропорційним і таким, що відраджують, кримінальним або некримінальним санкціям, зокрема грошовим.

Стаття 12. Умови та гарантії

1. Кожна Сторона гарантує, що встановлення, реалізація та застосування криміналізації згідно зі статтями 5-7 та 9 цієї Конвенції здійснюються з дотриманням зобов'язань стосовно прав людини, зокрема права на свободу волевиявлення, свободу об'єднань та свободу віросповідання, перед-

бачених, – у випадках, що відповідають цій Стороні – Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), Міжнародному пакті про громадянські й політичні права (1966 р.), а також інших зобов'язань відповідно до міжнародного права.

2. Установлення, реалізація та застосування криміналізації згідно зі статтями 5-7 та 9 цієї Конвенції повинні, крім того, відповідати принципу пропорційності з урахуванням законних цілей, які переслідують, і їхньої необхідності в демократичному суспільстві й повинні виключати будь-яку форму свавілля або дискримінаційного чи расистського ставлення.

Стаття 13. Захист, компенсація та підтримка жертв тероризму

Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для захисту й підтримки жертв тероризму, здійсненого на її території. Ці заходи можуть включати, завдяки використанню відповідних національних схем та з урахуванням національного законодавства, зокрема, надання фінансової допомоги й компенсації жертвам тероризму та близьким членам їхніх сімей.

Стаття 14. Юрисдикція

1. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для встановлення своєї юрисдикції стосовно злочинів, викладених у цій Конвенції:
  - а) коли злочин вчинено на території цієї Сторони;
  - б) коли злочин вчинено на борту корабля, на якому піднято прапор цієї Сторони, чи повітряного судна, зареєстрованого згідно із законодавством цієї Сторони;
  - с) коли злочин вчинено громадянином цієї Сторони.
2. Кожна Сторона може також встановити свою юрисдикцію стосовно злочинів, викладених у цій Конвенції:
  - а) коли злочин був спрямований на або призвів до вчинення злочину, зазначеного в статті 1 цієї Конвенції, на території цієї Сторони або проти її громадянина;
  - б) коли злочин був спрямований на або призвів до вчинення злочину, зазначеного в статті 1 цієї Конвенції, проти Держави або урядового об'єкта цієї Сторони за кордоном, зокрема дипломатичних або консульських приміщень цієї Сторони;
  - с) коли злочин був спрямований на або призвів до вчинення злочину, зазначеного в статті 1 цієї Конвенції, з метою примусити цю Сторону здійснити якусь дію або утриматися від її здійснення;
  - д) коли злочин був учинений особою без громадянства, яка постійно проживає на території цієї Сторони;
  - е) коли злочин було вчинено на борту повітряного судна, що експлуатується Урядом цієї Сторони.
3. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для встановлення її юрисдикції стосовно злочинів, викладених у цій Конвенції, у випадку, коли гаданий злочинець знаходиться на її території, а вона не видає таку особу Стороні, юрисдикція якої ґрунтується на правилі юрисдикцій, однаково наявному в законодавстві Сторони, до якої звертаються із запитом.
4. Ця Конвенція не виключає жодної кримінальної юрисдикції, здійснюваної відповідно до національного законодавства.
5. Коли більш ніж одна Сторона заявляє про свою юрисдикцію стосовно гаданого злочину, викладеного в цій Конвенції, відповідні Сторони проводять у відповідних випадках консультації між собою з метою визначення найбільш відповідної юрисдикції для здійснення кримінального переслідування.

Стаття 15. Обов'язок здійснити розслідування

1. Сторона, отримавши інформацію про те, що особа, яка вчинила злочин, викладений у цій Конвенції, або підозрюється у вчиненні такого злочину, може знаходитися на її території, уживає

- таких заходів, які можуть бути необхідними відповідно до її національного законодавства для розслідування фактів, які містить інформація.
2. Пересвідчившись, що обставини того вимагають, Сторона, на території якої перебуває злочинець або гаданий злочинець, уживає відповідних заходів, передбачених національним законодавством, щоб забезпечити присутність цієї особи для її кримінального переслідування або видачі.
  3. Будь-яка особа, стосовно якої вживають заходів, зазначених у пункті 2 цієї статті, має право:
    - а) невідкладно зв'язатися з найближчим відповідним представником Держави, громадянином якої вона є або яка з інших поглядів має право захищати права цієї особи, чи, якщо вона є особою без громадянства, з представником Держави, на території якої така особа постійно проживає;
    - б) на відвідування її представником такої Держави;
    - в) бути поінформованою про свої права, викладені в підпунктах «а» й «б».
  4. Права, зазначені в пункті 3, здійснюються відповідно до законів і підзаконних актів Сторони, на території якої перебуває злочинець або гаданий злочинець, з урахуванням того, що зазначені закони й підзаконні акти повинні забезпечити можливість досягнення в повному обсязі цілей, для яких призначено права, надані відповідно до пункту 3.
  5. Положення пунктів 3 та 4 не завдають шкоди праву будь-якої Сторони, яка претендує на юрисдикцію відповідно до підпункту «с» пункту 1 та підпункту «d» пункту 2 статті 14, просити Міжнародний комітет Червоного Хреста зв'язатися з гаданим злочинцем та відвідати його.

Стаття 16. Незастосування Конвенції

Ця Конвенція не застосовується у випадках, коли будь-який зі злочинів, установлених згідно зі статтями 5-7 та 9, учинено в одній Державі, гаданий злочинець є громадянином цієї Держави й знаходиться на її території, та жодна інша Держава не має підстав згідно з пунктом 1 або 2 статті 14 цієї Конвенції для здійснення своєї юрисдикції; при цьому розуміють, що, положення статей 17, 20-22 цієї Конвенції залежно від обставин застосовуються в цих випадках.

Стаття 17. Міжнародне співробітництво в кримінальних справах

1. Сторони надають одна одній максимальну допомогу у зв'язку з розслідуванням або судовим розглядом кримінальних справ або провадженнями щодо видачі правопорушників, які стосуються злочинів, викладених у статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції, зокрема допомогу в отриманні наявних у них доказів, які необхідні для таких проваджень.
2. Сторони виконують свої зобов'язання, передбачені в пункті 1, відповідно до будь-якого договору або інших угод про взаємну правову допомогу, які можуть існувати між ними. У разі відсутності таких договорів або угод Сторони надають одна одній допомогу згідно зі своїм національним законодавством.
3. Сторони співпрацюють між собою у максимальному обсязі, який може бути згідно з відповідним законодавством, договорами, угодами та домовленостями запитованої Сторони, у розслідуванні або судовому розгляді кримінальних справ, що стосуються злочинів, за вчинення яких до відповідальності в запитуючій Сторони може бути притягнута юридична особа згідно зі статтею 10 цієї Конвенції.
4. Кожна Сторона може розглядати питання про створення додаткових механізмів спільного використання з іншими Сторонами інформації або доказів, які необхідні для встановлення кримінальної, цивільної або адміністративної відповідальності згідно зі статтею 10.

Стаття 18. Екстрадиція або кримінальне переслідування

1. Сторона, на території якої знаходиться гаданий злочинець, у випадках, коли вона має юрисдикцію згідно зі статтею 14, якщо вона не здійснює екстрадиції такої особи, зобов'язана без будь-

яких винятків і незалежно від того, було чи не було вчинено злочин на її території, передати справу без необґрунтованої затримки до своїх компетентних органів для кримінального переслідування у порядку, встановленому законодавством цієї Сторони. Такі органи приймають рішення так само, як і в справі про будь-який інший злочин серйозного характеру відповідно до закону цієї Сторони.

2. У тих випадках, коли національне законодавство Сторони дозволяє їй видати або іншим способом передати одного з її громадян лише за умови, що ця особа буде повернена до цієї Сторони для відбування покарання, призначеного у результаті судового розгляду або провадження, для яких запитувалась видача або передача особи, та ця Сторона й Сторона, яка домагається видачі такої особи, погоджуються з таким варіантом й іншими умовами, які вони можуть визнати відповідними, така обумовлена видача або передача будуть достатніми для звільнення від виконання обов'язку, викладеного в пункті 1.

Стаття 19. Видача правопорушників

1. Злочини, викладені в статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції, вважаються такими, які включено як такі, що тягнуть видачу, до будь-якого договору про видачу правопорушників, що існує між будь-якими Сторонами до набуття чинності цієї Конвенцією. Сторони зобов'язуються включати такі злочини як такі, що тягнуть видачу, до кожного договору про видачу правопорушників, який буде в подальшому укладено між ними.
2. Коли Сторона, яка обумовлює видачу правопорушників наявністю договору, отримує запит про видачу від іншої Сторони, з якою вона не має договору про видачу правопорушників, запитувана Сторона може, якщо вона так вирішить, уважати цю Конвенцію правовою підставою для видачі стосовно злочинів, викладених у статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції. Видача правопорушників здійснюється з дотриманням інших умов, які передбачені законодавством запитуваної Сторони.
3. Сторони, які не обумовлюють видачу правопорушників наявністю договору, у відносинах між собою визнають злочини, викладені в статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції, як такі, що тягнуть видачу, з дотриманням умов, передбачених законодавством запитуваної Сторони.
4. У разі необхідності злочини, викладені в статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції, вважаються Сторонами з метою здійснення видачі правопорушників такими, які нібито було вчинено не тільки на місці їхнього вчинення, а й на території Сторін, які встановили юрисдикцію відповідно до статті 14.
5. Положення всіх договорів та угод про видачу правопорушників, укладених між Сторонами стосовно злочинів, викладених у статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції, вважаються зміненими у відносинах між Сторонами настільки, наскільки вони є не сумісними із цією Конвенцією.

Стаття 20. Виключення можливості обґрунтування відмови нібито політичним характером злочину

1. Жодний зі злочинів, викладених у статтях 5-7 та 9 цієї Конвенції, для цілей видачі правопорушників або надання взаємної правової допомоги не вважається політичним злочином, злочином, пов'язаним з політичним злочином, або злочином, зумовленим політичними мотивами. Відповідно, у задоволенні пов'язаного з таким злочином запиту про видачу або взаємну правову допомогу не може бути відмовлено лише на тій підставі, що він стосується політичного злочину або злочину, пов'язаного з політичним злочином, чи злочину, зумовленого політичними мотивами.
2. Без шкоди для застосування статей 19-23 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року (995_118) до інших статей цієї Конвенції будь-яка Держава або Європейське Співтовариство може під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення цієї Конвенції або документа про приєднання до неї заявити, що залишає за собою право не застосовувати пункт 1 цієї статті настільки

ки, наскільки це стосується видачі правопорушників, пов'язаної зі злочиним, викладеним у цій Конвенції. Така Сторона бере на себе зобов'язання застосовувати це застереження в кожному випадку окремо шляхом прийняття обґрунтованого рішення.

3. Будь-яка Сторона може повністю або частково відкликати застереження, зроблене нею відповідно до пункту 2, за допомогою заяви, яку надсилають на ім'я Генерального секретаря Ради Європи і яка набуває чинності з дня її отримання.
4. Сторона, яка зробила застереження відповідно до пункту 2 цієї статті, не може вимагати застосування пункту 1 цієї статті будь-якою іншою Стороною; однак, якщо її застереження є частковим чи обумовленим, вона може вимагати застосування цієї статті настільки, наскільки вона сама прийняла її.
5. Застереження є чинним упродовж трьох років від дати набуття чинності цієї Конвенцією стосовно відповідної Сторони. Однак таке застереження може поновлюватися на строки такої самої тривалості.
6. За дванадцять місяців до дати закінчення строку застереження Генеральний секретар Ради Європи повідомляє про закінчення строку відповідній Стороні. Не пізніше, ніж за три місяці до закінчення строку, така Сторона повідомляє Генеральному секретарю Ради Європи, що вона зберігає своє застереження, уносить до нього зміни або знімає його. У випадках, коли Сторона повідомляє Генеральному секретарю Ради Європи, що вона зберігає своє застереження, вона надає пояснення підстав, які виправдовують продовження його чинності. Якщо відповідна Сторона не надіслала повідомлення, то Генеральний секретар Ради Європи повідомляє цій Стороні, що строк чинності її застереження вважається автоматично продовженим на шість місяців. Якщо відповідна Сторона не надіслала повідомлення про свій намір зберегти своє застереження або внести до нього зміни до закінчення цього строку, то застереження втрачає чинність.
7. У випадках, коли Сторона, одержавши запит іншої Сторони про видачу правопорушника, не здійснює видачу особи, застосовуючи застереження, вона передає справу без будь-яких винятків та без необґрунтованої затримки до своїх компетентних органів для кримінального переслідування, якщо запитуюча Сторона та запитувана Сторона не домовляться про інше. Компетентні органи для цілей кримінального переслідування в запитуваній Стороні приймають рішення так само, як й у випадку будь-якого злочину тяжкого характеру відповідно до законодавства цієї Сторони. Запитувана Сторона повідомляє без необґрунтованої затримки остаточні результати судового розгляду запитуючій Стороні та Генеральному секретарю Ради Європи, який пересилає їх Консультативній нараді Сторін, передбаченій у статті 30.
8. Рішення про відмову в задоволенні запиту про видачу правопорушника, прийняте на підставі застереження, передається запитуючій Стороні негайно. Якщо протягом обґрунтованого строку не було прийнято судового рішення по суті справи в запитуваній Стороні відповідно до пункту 7, то запитуюча Сторона може повідомити про цей факт Генеральному секретарю Ради Європи, який передає це питання Консультативній нараді Сторін, передбаченій у статті 30. Ця Консультативна нарада розглядає це питання та надає висновок про відповідність відмови Конвенції та подає його до Комітету міністрів для видання заяви із цього питання. Під час здійснення своїх функцій відповідно до цього пункту Комітет міністрів збирається у своєму складі, що обмежується до Сторін.

Стаття 21. Положення стосовно дискримінації

1. Ніщо в цій Конвенції не тлумачиться як таке, що зобов'язує видачу правопорушника або надати взаємну правову допомогу, якщо запитувана Сторона має істотні підстави вважати, що запит про видачу правопорушників у зв'язку зі злочинами, викладеними в статтях 5-7 та 9, або про надання взаємної правової допомоги стосовно таких злочинів зроблено з метою судового переслідування або покарання особи на підставі її раси, віросповідання, національності, етнічного

походження чи політичних поглядів або, що задоволення такого запиту зашкодило б такій особі з будь-якої із цих причин.

2. Ніщо в цій Конвенції не тлумачиться як таке, що зобов'язує здійснити видачу, якщо особа, про яку йдеться в запиті про видачу правопорушника, ризикує бути підданою катуванням або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.
3. Ніщо в цій Конвенції також не тлумачиться як таке, що зобов'язує здійснити видачу, якщо існує ризик, що до особи, про яку йдеться в запиті про видачу правопорушника, буде застосовано покарання у виді смертної кари або, якщо законодавство запитуваної Сторони не передбачає довічного ув'язнення, – до довічного ув'язнення без можливості дострокового звільнення, за винятком випадків, коли згідно із договорами про видачу правопорушників, що застосовуються, запитувана Сторона зобов'язана видати правопорушника, якщо запитуюча Сторона надасть гарантію, яку запитувана Сторона вважатиме достатньою, що смертна кара не буде призначена або, у разі її призначення, вона не буде виконана, або що відповідній особі не буде призначено довічного ув'язнення без можливості дострокового звільнення.

Стаття 22. Надання інформації без прохання

1. Без завдання шкоди власним розслідуванням або судовим розглядам компетентні органи Сторони можуть без попереднього запиту надіслати до компетентних органів іншої Сторони інформацію, отриману в рамках їхніх розслідувань, коли вони вважають, що надання такої інформації може сприяти отримуючій Стороні в порушенні справи або проведенні розслідувань чи судових розглядів або може зумовити надіслання запиту такою Стороною згідно з цією Конвенцією.
2. Сторона, яка надає інформацію, може відповідно до свого національного законодавства встановити умови використання такої інформації отримуючою Стороною.
3. Отримуюча Сторона зобов'язана виконувати такі умови.
4. Однак будь-яка Сторона будь-коли за допомогою заяви, надісланої на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, може заявити, що вона залишає за собою право не бути зобов'язаною умовами, установленними Стороною, яка надає інформацію згідно з викладеним вище пунктом 2, якщо вона не отримує попереднього повідомлення про характер інформації, що буде надана, та не погодиться на її передачу.

Стаття 23. Підписання та набуття чинності

1. Ця Конвенція є відкритою для підписання Державами – членами Ради Європи, Європейським Співтовариством та Державами, які не є членами Ради Європи, але брали участь в розробленні цієї Конвенції.
2. Ця Конвенція підлягає ратифікації, прийняттю або схваленню. Ратифікаційні грамоти, документи про прийняття або схвалення здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.
3. Ця Конвенція набуває чинності першого дня місяця, який настає після закінчення тримісячного періоду, що починається з дати, коли шість підписантів цієї Конвенції, з яких принаймні чотири є Державами – членами Ради Європи, висловили свою згоду бути зобов'язаними цією Конвенцією відповідно до положень пункту 2.
4. Для будь-якого підписанта, який у подальшому висловлює свою згоду на обов'язковість Конвенції, вона набуває чинності першого дня місяця, який настає після закінчення тримісячного періоду від дати, коли він висловив свою згоду бути зобов'язаним цією Конвенцією відповідно до положень пункту 2.

Стаття 24. Приєднання до Конвенції

1. Після набуття чинності цією Конвенцією Комітет міністрів Ради Європи, провівши консультації та отримавши односторонню згоду Сторін цієї Конвенції, може запропонувати будь-якій Державі, яка

не є членом Ради Європи й не брала участі в розробленні цієї Конвенції, приєднатися до неї. Це рішення приймається більшістю, передбаченою в пункті «d» статті 20 Статуту Ради Європи, та одноголосним голосуванням представниками Сторін, які вповноважені брати участь у засіданнях Комітету міністрів.

2. Стосовно будь-якої Держави, яка приєднується до Конвенції відповідно до викладеного вище пункту 1, Конвенція набуває чинності першого дня місяця, який настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі документа про приєднання на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 25. Територіальне застосування

1. Будь-яка Держава або Європейське Співтовариство може під час підписання або здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, схвалення чи приєднання визначити територію або території, до яких ця Конвенція застосовується.
2. Будь-яка Сторона будь-коли в подальшому за допомогою заяви, надісланої на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, може поширити застосування цієї Конвенції на будь-яку іншу територію, визначену в заяві. Стосовно такої території Конвенція набуває чинності першого дня місяця, який настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання заяви Генеральним секретарем Ради Європи.
3. Будь-яка заява, зроблена згідно з двома попередніми пунктами, стосовно будь-якої території, визначеної у такій заяві, може бути відкликана за допомогою повідомлення, надісланого на ім'я Генерального секретаря Ради Європи. Відкликання набуває чинності першого дня місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

Стаття 26. Наслідки прийняття Конвенції

1. Ця Конвенція доповнює відповідні багатосторонні або двосторонні договори або угоди між Сторонами, зокрема положення таких договорів Ради Європи:
  - Європейської конвенції про видачу правопорушників, відкритої для підписання в Парижі 13 грудня 1957 р. (ETS N 24);
  - Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, відкритої для підписання в Страсбурзі 20 квітня 1959 р. (ETS N 30);
  - Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом, відкритої для підписання в Страсбурзі 27 січня 1977 (ETS N 90);
  - Додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, відкритого для підписання в Страсбурзі 17 березня 1978 р. (ETS N 99);
  - Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, відкритого для підписання в Страсбурзі 8 листопада 2001 р. (ETS N 182);
  - Протоколу, що доповнює Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом, відкритого для підписання в Страсбурзі 15 травня 2003 р. (ETS N 190).
2. Якщо дві чи більш ніж дві Сторони вже уклали угоду або договір стосовно питань, які розглядаються в цій Конвенції, або іншим чином вже визначили свої відносини з таких питань, або зробилять це в майбутньому, вони також мають право відповідно застосовувати таку угоду чи договір або врегулювати такі відносини. Однак у випадках, коли Сторони визначають свої відносини з питань, які розглядаються у цій Конвенції, інакше, ніж це регулюється нею, вони діють у такий спосіб, який не суперечить цілям та принципам цієї Конвенції.

3. Без завдання шкоди предмету й меті цієї Конвенції й без завдання шкоди її повному застосуванню з іншими Сторонами, Сторони, які є членами Європейського Союзу, у своїх взаємних відносинах застосовують норми Співтовариства та Європейського Союзу настільки, наскільки є норми Співтовариства або Європейського Союзу, які регулюють окремі відповідні питання й можуть бути застосовані в конкретному випадку.
4. Ніщо в цій Конвенції не зачіпає тих інших прав, обов'язків та зобов'язань Сторони та фізичних осіб, які передбачені міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом.
5. Дії збройних сил під час збройного конфлікту, відповідно до того, як ці терміни розуміються в рамках міжнародного гуманітарного права та які підпадають під його дію, не підпадають під дію цієї Конвенції, як і дії збройних сил Сторони під час виконання ними офіційних функцій, оскільки вони підпадають під дію інших норм міжнародного права, а не цієї Конвенції.

Стаття 27. Зміни до Конвенції

1. Зміни до цієї Конвенції можуть бути запропоновані будь-якою Стороною, Комітетом міністрів Ради Європи або Консультативною нарадою Сторін.
2. Будь-яка пропозиція стосовно змін передається Генеральним секретарем Ради Європи на розгляд Сторін.
3. Крім того, будь-яка зміна, запропонована Стороною або Комітетом міністрів, передається на розгляд Консультативної наради Сторін, яка надає Комітету міністрів свій висновок стосовно запропонованої зміни.
4. Комітет міністрів розглядає запропоновану зміну та будь-який висновок, наданий Консультативною нарадою Сторін, і може ухвалити таку зміну.
5. Текст будь-якої зміни, ухваленої Комітетом міністрів згідно з пунктом 4, надсилається Сторонам для прийняття.
6. Будь-яка зміна, прийнята згідно з пунктом 4, набуває чинності тридцятого дня після повідомлення Сторонами Генеральному секретарю про її прийняття.

Стаття 28. Перегляд Додатка

1. З метою оновлення переліку договорів, зазначених у Додатку, зміни можуть бути запропоновані будь-якою Стороною або Комітетом міністрів. Такі пропозиції внести зміни стосуються лише універсальних договорів, які укладено в рамках Організації Об'єднаних Націй, які стосуються безпосередньо тероризму та вже набули чинності. Генеральний секретар Ради Європи передає їх Сторонам.
2. Після проведення консультацій зі Сторонами, які не є членами Ради Європи, Комітет міністрів може прийняти запропоновану зміну більшістю, передбаченою в пункті «f» статті 20 Статуту Ради Європи. Зміна набуває чинності після закінчення періоду, що становить один рік від дати її передачі Сторонам. Протягом цього періоду будь-яка Сторона може повідомити Генеральному секретарю Ради Європи про будь-яке заперечення проти набуття чинності зміною стосовно такої Сторони.
3. Якщо про заперечення проти набуття чинності зміною Генеральному секретарю Ради Європи повідомляє одна третина Сторін, то зміна чинності не набуває.
4. Якщо про заперечення повідомляє менше однієї третини Сторін, то зміна набуває чинності стосовно тих Сторін, які не повідомили про заперечення.
5. Як тільки зміна набула чинності згідно з пунктом 2 та Сторона повідомила про заперечення проти неї, ця зміна набуває чинності стосовно відповідної Сторони першого дня місяця, що настає після дати повідомлення цією Стороною Генеральному секретарю Ради Європи про її прийняття.

Стаття 29. Урегулювання спорів

У випадку виникнення спорів між Сторонами стосовно тлумачення або застосування цієї Конвенції вони намагаються врегулювати спір шляхом переговорів або завдяки іншим мирним засобам на їхній вибір, зокрема шляхом винесення спору на розгляд арбітражного суду, рішення якого є обов'язковим для Сторін, що є сторонами спору, або Міжнародного Суду ООН, згідно з домовленістю відповідних Сторін.

Стаття 30. Консультативна нарада Сторін

1. Сторони періодично проводять консультативні наради з метою:
  - а) унесення пропозицій стосовно сприяння ефективному використанню та здійсненню цієї Конвенції або стосовно вдосконалення такого використання та здійснення, зокрема стосовно виявлення будь-яких проблем і результатів будь-якої заяви, зробленої в рамках цієї Конвенції;
  - б) формулювання висновку про відповідність тієї відмови здійснити видачу правопорушника, яку подано на її розгляд відповідно до пункту 8 статті 20;
  - в) унесення пропозицій стосовно змін до цієї Конвенції згідно зі статтею 27;
  - г) формулювання висновку стосовно такої пропозиції внести зміни до цієї Конвенції, яку подано на її розгляд відповідно до пункту 3 статті 27;
  - д) висловлення думки з будь-якого питання, пов'язаного із застосуванням цієї Конвенції та сприяння обміну інформацією про важливі правові, політичні або технічні події.
2. Консультативна нарада Сторін скликається Генеральним секретарем Ради Європи щоразу, коли він вважає це необхідним і в будь-якому випадку, коли більшість Сторін або Комітет міністрів звертаються з проханням про її скликання.
3. Секретаріат Ради Європи допомагає Сторонам у виконанні їхніх функцій згідно із цією статтею.

Стаття 31. Денонсація

1. Будь-яка Сторона може будь-коли денонсувати цю Конвенцію за допомогою повідомлення, надісланого на ім'я Генерального секретаря Ради Європи.
2. Така денонсація набуває чинності першого дня місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

Стаття 32. Повідомлення

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє Державам – членам Ради Європи, Європейському Співтовариству, Державам, які не є членами Ради Європи, але брали участь у розробленні цієї Конвенції, а також будь-якій іншій Державі, яка приєдналася або якій було запропоновано приєднатися до цієї Конвенції, про:

- а) будь-яке підписання;
- б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття, ухвалення або приєднання;
- в) будь-яку дату набуття чинності цією Конвенцією згідно зі статтею 23;
- г) будь-яку заяву, зроблену згідно з пунктом 2 статті 1, пунктом 4 статті 22 й статтею 25;
- д) будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, які стосуються цієї Конвенції.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином уповноважені на те, підписали цю Конвенцію.

Учинено у Варшаві цього 16 дня травня 2005 року англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії кожній Державі – члену Ради Європи, Європейському Співтовариству, Державам, які не є членами Ради Європи, але брали участь у розробленні цієї Конвенції, та будь-якій Державі, якій запропоновано приєднатися до неї.

ДОДАТОК

1. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, підписана в Гаазі 16 грудня 1970 р.
2. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, укладена в Монреалі 23 вересня 1971 р.
3. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів, прийнята в Нью-Йорку 14 грудня 1973 р.
4. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, прийнята в Нью-Йорку 17 грудня 1979 р.
5. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу, прийнята у Відні 3 березня 1980 р.
6. Протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, які обслуговують міжнародну цивільну авіацію, укладений у Монреалі 24 лютого 1988 р.
7. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, укладена в Римі 10 березня 1988 р.
8. Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі, укладений у Римі 10 березня 1988 р.
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, прийнята в Нью-Йорку 15 грудня 1997 р.
10. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, прийнята в Нью-Йорку 9 грудня 1999 р.

Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму»
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 12, ст.81)

Верховна Рада України постановляє:

Ратифікувати Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, вчинену 16 травня 2005 року у м. Варшаві, яка набирає чинності для України в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати висловлення Україною згоди на обов'язковість для неї Конвенції (додається), з такими заявами і застереженнями:

1) до статті 3:

«Україна відповідно до пункту 2 статті 3 Конвенції заявляє, що буде застосовувати пункт 1 статті 3 Конвенції тільки до злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі.

Україна відповідно до підпункту «а» пункту 4 статті 53 Конвенції заявляє, що не буде застосовувати пункт 4 статті 3 Конвенції»;

2) до статті 9:

«Україна відповідно до пункту 4 статті 9 Конвенції заявляє, що буде застосовувати пункт 1 статті 9 Конвенції тільки у випадках, коли за предикатний злочин передбачено покарання у вигляді позбавлення волі.

Україна відповідно до пункту 2 статті 53 Конвенції заявляє, що не буде застосовувати пункт 6 статті 9 Конвенції»;

3) до статті 17:

«Україна відповідно до пункту 5 статті 17 Конвенції заявляє, що буде застосовувати статтю 17 Конвенції лише до злочинів, визначених у переліку, що міститься у Додатку до Конвенції»;

4) до статті 24:

«Україна відповідно до пункту 3 статті 24 Конвенції заявляє, що застосовуватиме пункт 2 статті 24 Конвенції виключно за умови дотримання конституційних принципів України і фундаментальних засад її правової системи»;

5) до статті 31:

«Україна відповідно до пункту 2 статті 31 Конвенції заявляє, що не використовуватиме на своїй території способи передачі судових документів, передбачені пунктом 2 статті 31 Конвенції»;

6) до статті 33:

«Україна відповідно до пункту 2 статті 33 Конвенції заявляє, що її центральними органами, на які покладаються повноваження згідно з пунктом 1 статті 33 Конвенції, є Міністерство юстиції України (щодо виконання судових рішень) і Генеральна прокуратура України (щодо процесуальних дій під час розслідування кримінальних справ)»;

7) до статті 35:

«Україна відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції погоджується приймати та виконувати запити, передані за допомогою електронних або інших засобів телекомунікації, за умови одночасного направлення запитуючою Стороною оригіналів таких запитів поштою або кур'єром. Інформація щодо виконання запитів, переданих за допомогою електронних або інших засобів телекомунікації, буде направлятися запитуючій Стороні лише після одержання їх оригіналів.

Україна відповідно до пункту 3 статті 35 Конвенції заявляє, що запити та супровідні до них документи повинні направлятися в Україну разом із перекладом українською мовою або однією з офіційних мов Ради Європи, якщо вони не складені цими мовами»;

8) до статті 42:

«Україна відповідно до пункту 2 статті 42 Конвенції заявляє, що без попередньої згоди України інформація або докази, надані нею відповідно до глави IV Конвенції, не можуть використовуватися або передаватися органами запитуючої Сторони для проведення розслідувань чи судових розглядів інших, ніж зазначені у запиті»;

9) до статті 46:

«Україна відповідно до пункту 2 статті 53 Конвенції заявляє, що буде застосовувати пункт 5 статті 46 Конвенції за умови забезпечення запитуючою Стороною використання одержаної інформації виключно для цілей кримінального судочинства у справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або про фінансування тероризму.

Україна відповідно до пункту 13 статті 46 Конвенції заявляє, що органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки у розумінні статті 46 Конвенції, є центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу України»;

10) до статті 47:

«Україна відповідно до пункту 2 статті 53 Конвенції заявляє, що застосовуватиме пункт 1 статті 47 Конвенції на умовах, передбачених національним законодавством».

Президент України В.ЯНУКОВИЧ
м. Київ, 17 листопада 2010 року N 2698-VI

Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму

(Конвенцію ратифіковано з заявами і застереженнями Законом N 2698-VI від 17.11.2010)

Дата підписання: 16.05.2005 Дата ратифікації Україною: 17.11.2010 Дата набрання чинності для України: 01.06.2011

Офіційний переклад

Преамбула

Держави – члени Ради Європи та інші держави, які підписали цю Конвенцію, урахувавши, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами; будучи переконаними в необхідності проведення спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства; уважаючи, що боротьба з тяжкими злочинами, що стали зростаючою міжнародною проблемою, вимагає застосування сучасних й ефективних методів у масштабі всього світу; уважаючи, що одним з таких методів є позбавлення злочинців доходів, одержаних злочинним шляхом, та знарядь і засобів злочинів; уважаючи, що для досягнення цієї мети також повинно бути створено ефективну систему міжнародного співробітництва; беручи до уваги Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (ETS N 141, далі – Конвенція 1990 року); посилаючися також на Резолюцію 1373 (2001) про загрози міжнародному миру та безпеці, викликані терористичними актами, прийняту Радою Безпеки ООН 28 вересня 2001 року, зокрема на підпункт «d» пункту 3; посилаючися також на Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1999 року, зокрема на статті 2 та 4, які зобов'язують Держави-сторони визнати фінансування тероризму злочином; будучи переконаними в необхідності вжиття негайних заходів для ратифікації та повної імплементації згаданої вище Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, домовилися про таке:

Глава I. Уживання термінів

Стаття 1. Уживання термінів

Для цілей цієї Конвенції:

- a) «доходи» означає будь-яку економічну вигоду, одержану чи набуту, прямо чи опосередковано, від злочинів. Вона може складатися з будь-якого майна, зазначеного в підпункті «b» цієї статті;
- b) «майно» включає майно будь-якого виду, незалежно від того, матеріальне воно чи виражене в правах, рухоме чи нерухоме, та правові документи або документи, які підтверджують право на таке майно або частку в ньому;
- c) «знаряддя й засоби злочину» означає будь-яке майно, яке використовується чи може використовуватися будь-яким чином, цілком або частково, для вчинення злочину чи злочинів;
- d) «конфіскація» означає покарання або захід, призначені судом після розгляду справи стосовно злочину чи злочинів, результатом якого є остаточне позбавлення майна;
- e) «предикатний злочин» означає будь-який злочин, у результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в статті 9 цієї Конвенції;
- f) «підрозділ фінансової розвідки» (далі – ПФР) означає центральну, національну установу, відповідальну за отримання (та запитування, коли це дозволено), аналіз та надання компетентним органам, розкриття фінансової інформації:

- i) стосовно доходів, які викликають підозру, та потенційного фінансування тероризму, або
- ii) необхідної згідно з національним законодавством або правилами, з метою боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму;
- g) «заблокування», або «арешт», означає тимчасову заборону передачі, знищення, перетворення, відчуження або руху майна або тимчасове взяття під охорону або контроль майна на підставі рішення суду або іншого компетентного органу;
- h) «фінансування тероризму» означає діяння, визначені у статті 2 згаданої вище Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму.

Глава II. Фінансування тероризму

Стаття 2. Застосування конвенції до фінансування тероризму

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб вона могла застосовувати положення глав III, IV та V цієї Конвенції до фінансування тероризму.
2. Зокрема кожна Сторона забезпечує свою спроможність здійснювати пошук, відстежувати, визначати, заблокувати, заарештовувати й конфіскувати майно, законного або незаконного походження, використане або призначене для використання будь-яким чином цілком або частково, для фінансування тероризму, або доходи, одержані в результаті цього злочину, та забезпечити із цією метою співробітництво в якомога більшому обсязі.

Глава III. Заходи, уживані на національному рівні

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 3. Заходи з конфіскації

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб вона могла конфіскувати знаряддя й засоби злочину та доходи або майно, вартість якого відповідає таким доходам, та відміти майно.
2. Оскільки пункт 1 цієї статті застосовується до відмивання грошей та до всіх категорій злочинів, перелічених у додатку до Конвенції, кожна Сторона під час підписання або передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти, документа про прийняття, схвалення чи приєднання може в заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи повідомити про застосування пункту 1 цієї статті:
  - a) тільки до злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або тримання під вартою на максимальний строк, що перевищує один рік. Однак кожна Сторона може зробити до цього положення заяву стосовно конфіскації доходів від податкових злочинів лише з тією метою, щоб бути спроможною конфіскувати зазначені доходи як завдяки заходам, ужитим на національному рівні, так і через міжнародне співробітництво, на підставі національного та міжнародного законодавства про стягнення податкової заборгованості; та (або)
  - b) тільки до списку конкретних злочинів.
3. Сторони можуть установити обов'язкову конфіскацію стосовно злочинів, на які поширюється режим конфіскації. Сторони можуть, зокрема, уключити до цього положення злочини з відмивання грошей, торгівлі наркотиками, торгівлі людьми та будь-який інший серйозний злочин.
4. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб вимагати від правопорушника, стосовно серйозних злочинів або злочинів, визначених

національним законодавством, докази походження підозрілих доходів або іншого майна, яке підлягає конфіскації, настільки, наскільки така вимога відповідає принципам її національного законодавства.

Стаття 4. Слідчі й тимчасові заходи

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для уможливлення її спроможності швидко визначити, виявити, заблокувати або заарештувати майно, яке підлягає конфіскації відповідно до статті 3, для того, щоб, зокрема, сприяти здійсненню конфіскації в подальшому.

Стаття 5. Блокування, арешт і конфіскація

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб забезпечити застосування заходів з блокування, арешту й конфіскації також до:

- a) майна, в яке були перетворені або конвертовані доходи;
- b) майна, одержаного із законних джерел, якщо до нього було цілком або частково прилучено доходи, – не більш ніж в обсязі оцінної вартості таких доходів;
- c) прибутку або інших вигод, одержаних від доходів, від майна, в яке були перетворені або конвертовані доходи, одержані злочинним шляхом, або від майна, до якого прилучено доходи, одержані злочинним шляхом, – аж до оцінної вартості таких доходів, у такий самий спосіб і настільки, який і наскільки застосовується до доходів.

Стаття 6. Управління заблокованим і заарештованим майном

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення належного управління заблокованим або заарештованим майном відповідно до статей 4 та 5 цієї Конвенції.

Стаття 7. Слідчі повноваження та методи

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для уповноваження її судів або інших компетентних органів видавати розпорядження про надання банківських, фінансових або комерційних відомостей або про їх арешт з метою здійснення заходів, зазначених у статтях 3, 4 та 5. Сторона не повинна ухилятися від ужиття заходів згідно з положеннями цієї статті на підставі банківської таємниці.
2. Не обмежуючи застосування пункту 1, кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для уможливлення її спроможності:
  - a) визначати, чи є фізична або юридична особа власником або бенефіціаром одного чи більше рахунків будь-якого виду у будь-якому банку, розташованому на її території, і, якщо це так, отримувати всі подробиці стосовно визначених рахунків;
  - b) отримувати дані зазначених банківських рахунків і банківських операцій, які здійснювалися протягом зазначеного періоду через один чи більше зазначених рахунків, у тому числі дані про рахунки відправника та отримувача;
  - c) протягом визначеного періоду відстежувати банківські операції, які здійснюються через один чи більше зазначених рахунків; та
  - d) забезпечувати неповідомлення банками відповідному клієнту банку або іншим третім особам про запитування або отримання інформації відповідно до підпунктів «а», «б» чи «с», або про те, що зараз проводиться розслідування.

Сторони розглядають можливість поширення дії цього положення на рахунки, розміщені в небанківських фінансових установах.

3. Кожна Сторона розглядає можливість ужиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності використовувати спеціальні слідчі методи, що сприяють визначенню й виявленню доходів і збиранню пов'язаних з ними доказів, таких, як спостереження, перехоплення телекомунікаційних повідомлень, доступ до комп'ютерних систем і розпорядження про надання конкретних документів.

Стаття 8. Засоби правового захисту

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення наявності в заінтересованих сторін ефективних засобів правового захисту, на які впливають заходи, передбачені положеннями статей 3, 4 й 5 та відповідними іншими положеннями цього розділу, для дотримання їхніх прав.

Стаття 9. Злочини з відмивання грошей

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинними відповідно до її внутрішнього законодавства у випадку умисного вчинення:
  - a) перетворення або передачі майна, з усвідомленням того, що таке майно є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна або з метою сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного злочину, в уникненні правових наслідків її дій;
  - b) приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно майна або власності на нього, з усвідомленням того, що таке майно є доходом; та, з урахуванням її конституційних принципів і основних засад її правової системи;
  - c) набуття майна, володіння ним або його використання, з усвідомленням під час одержання того, що таке майно є доходом;
  - d) участі у вчиненні, об'єднання або змови з метою вчинення, замаху на вчинення, пособництва, підмови, сприяння й надання порад стосовно вчинення будь-якого зі злочинів, установлених відповідно до цієї статті.
2. Для цілей виконання або застосування пункту 1 цієї статті:
  - a) не має значення, чи підлягав предикатний злочин кримінальній юрисдикції Сторони;
  - b) може бути передбачено, що злочини, зазначені в згаданому пункті, не застосовуються до осіб, які вчинили предикатний злочин;
  - c) усвідомлення, намір чи мета, необхідні як елемент складу злочину, зазначеного в згаданому пункті, можна встановлювати з об'єктивних, фактичних обставин.
3. Кожна Сторона може вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинними відповідно до її внутрішнього законодавства всіх або деяких з діянь, зазначених у пункті 1 цієї статті, в одному з наведених нижче випадків чи в обох, коли правопорушник:
  - a) підозрював, що майно є доходом;
  - b) повинен був припустити, що майно є доходом.
4. Оскільки пункт 1 цієї статті застосовується до категорії предикатних злочинів, які містяться в додатку до Конвенції, кожна Держава або Європейське Співтовариство під час підписання, передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти, документа про прийняття, схвалення чи приєднання, у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи можуть повідомити, що пункт 1 цієї статті застосовується:
  - a) тільки якщо за предикатний злочин передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або тримання під вартою на максимальний строк, що перевищує один рік, або, для тих Сторін, у пра-

вових системах яких встановлено мінімальний строк покарання за злочини, – якщо за злочин передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або тримання під вартою на мінімальний строк, що перевищує шість місяців; та (або)

б) тільки до списку конкретних предикатних злочинів; та (або)

с) до категорій серйозних злочинів відповідно до національного законодавства Сторони.

5. Кожна Сторона забезпечує відсутність визнання попереднього або одночасного засудження за предикатний злочин як передумови для засудження за відмивання грошей.
6. Кожна Сторона забезпечує можливість засудження за відмивання грошей відповідно до цієї статті, коли доведено, що майно, про яке йдеться в підпунктах «а» чи «б» пункту 1 цієї статті, походило з предикатного злочину, без необхідності точного встановлення якого саме.
7. Кожна Сторона забезпечує охоплення предикатними злочинами для відмивання грошей діяння, що мало місце в іншій Державі, яке становить злочин у такій Державі та яке вважалося б предикатним злочином у випадку вчинення на її території. Кожна Сторона може передбачити, щоб єдиною передумовою було те, що поведінка становила б предикатний злочин, якби вона мала місце на її території.

Стаття 10. Відповідальність юридичної особи

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення можливості притягнення юридичних осіб до відповідальності за злочини відмивання грошей, які встановлено відповідно до цієї Конвенції, учинені на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка займає керівну посаду в цій юридичній особі і яка діє або самостійно, або як частина органу юридичної особи, на підставі:
  - а) права представляти юридичну особу; або
  - б) повноваження приймати рішення від імені юридичної особи; або
  - с) повноважень здійснювати контроль у рамках юридичної особи, а також за залучення такої фізичної особи як співучасника або підмовника зазначених вище злочинів.
2. Крім випадків, уже передбачених у пункті 1, кожна Сторона вживає необхідних заходів для забезпечення притягнення юридичної особи до відповідальності у випадку, коли недостатній нагляд або контроль, здійснюваний фізичною особою, яку зазначено в пункті 1, уможливив учинення злочину, зазначеного в пункті 1, на користь такої юридичної особи підлеглою фізичною особою.
3. Відповідальність юридичної особи згідно із цією статтею не виключає кримінального переслідування фізичних осіб, які є виконавцями, підмовниками або співучасниками злочинів, зазначених у пункті 1.
4. Кожна Сторона забезпечує притягнення до відповідальності згідно із цією статтею юридичних осіб, та піддання їх ефективним, домірним та знеохочувальним кримінальним чи некримінальним санкціям, у тому числі грошовим санкціям.

Стаття 11. Попередні рішення

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для передбачення можливості враховувати під час визначення покарання остаточні рішення проти фізичної або юридичної особи, винесені в іншій Стороні стосовно злочинів, установлених відповідно до цієї Конвенції.

РОЗДІЛ 2. ПІДРОЗДІЛ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ (ПФР) ТА ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

Стаття 12. Підрозділ фінансової розвідки (ПФР)

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для створення ПФР, визначеного в цій Конвенції.
2. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення прямого чи опосередкованого своєчасного доступу свого ПФР до фінансової, ад-

міністративної та правоохоронної інформації, необхідної йому для належного виконання своїх функцій, у тому числі здійснення аналізу повідомлень про підозрілі операції.

Стаття 13. Заходи для запобігання відмиванню грошей

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для створення всеосяжного національного регуляторного та наглядового або моніторингового режиму для запобігання відмиванню грошей і враховує відповідні міжнародні стандарти, у тому числі, зокрема, рекомендації, прийняті Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).
2. Беручи до уваги це, кожна Сторона вживає, зокрема, таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб:
  - a) вимагати від юридичних та фізичних осіб, які беруть участь у діяльності, що, найімовірніше, може використовуватися для цілей, пов'язаних з відмиванням грошей, та настільки, наскільки це стосується такої діяльності:
    - i) установлювати й підтверджувати особу їхніх клієнтів та, у належних випадках, їхніх фактичних власників та здійснювати постійну юридичну перевірку стану ділових відносин, ураховуючи при цьому підхід, що ґрунтується на ризиках;
    - ii) повідомляти підозри стосовно відмивання грошей за умови вжиття застережних заходів;
    - iii) уживати допоміжних заходів, таких, як зберігання даних стосовно ідентифікації клієнтів та операцій, підготовки персоналу та запровадження внутрішньої політики й процедур, та, якщо це необхідно, пристосованих до їхнього розміру та характеру бізнесу;
  - b) забороняти, якщо необхідно, особам, зазначеним у підпункті «а», розголошувати факт того, що передано повідомлення про підозрілу операцію або пов'язану з нею інформацію, або того, що проводиться чи може бути проведене розслідування відмивання грошей;
  - c) забезпечити застосування ефективних систем моніторингу осіб, зазначених у підпункті «а», і, де це необхідно, нагляду з метою забезпечення дотримання ними вимог боротьби з відмиванням грошей, у належних випадках з урахуванням можливих ризиків.
3. Для цього кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для виявлення значного фізичного транскордонного переміщення готівки та відповідних обігових кредитно-грошових документів на пред'явника.

Стаття 14. Відстрочення внутрішніх підозрілих операцій

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними, щоб дозволити ПФР або, коли це необхідно, будь-якому іншому компетентному органу або установі вчиняти негайні дії, якщо є підозра, що операція пов'язана з відмиванням грошей, для призупинення надання або утримання від надання згоди на продовження операції, яка відбувається, з метою аналізу операції та підтвердження підозри. Кожна Сторона може обмежити застосування такого заходу випадками, в яких подано повідомлення про підозрілу операцію. Максимальний строк будь-якого призупинення надання або утримання від надання згоди на здійснення операції регулюється будь-якими відповідними положеннями національного законодавства.

Глава IV. Міжнародне співробітництво

РОЗДІЛ 1. ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття 15. Загальні принципи й заходи міжнародного співробітництва

1. Сторони в якомога ширший спосіб взаємно співробітничать між собою з метою розслідування й судового розгляду справ, що стосуються конфіскації засобів і знарядь та доходів.

2. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності виконувати на умовах, передбачених цією главою, запити:
  - a) про конфіскацію зазначених майнових об'єктів, що є доходами або засобами й знаряддями, а також про конфіскацію доходів у вигляді вимоги сплати грошової суми, еквівалентної вартості доходів;
  - b) про допомогу в проведенні розслідування та запобіжні заходи з метою здійснення будь-якої форми конфіскації, зазначеної у викладеному вище підпункті «а».
3. Допомога в проведенні розслідування й тимчасові заходи, запитані відповідно до підпункту «b» пункту 2, здійснюються в межах та відповідно до внутрішнього законодавства запитованої Сторони. У випадках, коли запит стосовно одного з таких заходів визначає формальності або процедури, необхідні відповідно до законодавства запитуючої Сторони, навіть якщо вони не знайомі запитованій Стороні, остання виконує такі запити настільки, наскільки запитовані заходи не суперечать основоположним принципам її законодавства.
4. Кожна Сторона вживає таких законодавчих чи інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення отримання запитами, які надходять від інших Сторін з метою визначення, виявлення, заблокування або арешту доходів та засобів і знарядь, такого самого пріоритету, як і пріоритет тих, що здійснюються в рамках внутрішньодержавного провадження.

РОЗДІЛ 2. ДОПОМОГА У ПРОВЕДЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття 16. Зобов'язання надавати допомогу

Сторони в якомога більшому обсязі на запит надають одна одній допомогу у визначенні й виявленні засобів та знарядь, доходів та іншого майна, які підлягають конфіскації. Така допомога включає будь-які заходи з надання та забезпечення доказів стосовно існування, місцезнаходження або переміщення, характеру, правового статусу чи вартості згаданого вище майна.

Стаття 17. Запити про надання інформації про банківські рахунки

1. Кожна Сторона на умовах, викладених у цій статті, уживає заходів, необхідних для визначення, у відповідь на запит іншої Сторони, чи має або контролює фізична чи юридична особа, яка є суб'єктом кримінального розслідування, один чи більше рахунків будь-якого виду в будь-якому банку, розташованому на її території, і, якщо так, надає інформацію про визначені рахунки.
2. Зобов'язання, викладені в цій статті, застосовуються лише настільки, наскільки цією інформацією володіє банк, в якому розміщено рахунок.
3. На додаток до вимог статті 37, запитуюча Сторона у своєму запиті:
  - a) зазначає, чому вона вважає, що запитована інформація може мати суттєву цінність для цілей кримінального розслідування злочину;
  - b) зазначає, на яких підставах вона припускає, що в банках запитованої Сторони є рахунок, і визначає, наскільки це можливо, які банки та (або) рахунки можуть бути залучені; та
  - c) уключає будь-яку наявну додаткову інформацію, яка може полегшити виконання запиту.
4. Запитована Сторона може зробити виконання такого запиту залежним від тих самих умов, які вона застосовує до запитів про пошук та арешт.
5. Кожна Держава або Європейське Співтовариство під час підписання або під час передачі на зберігання ратифікаційної грамоти, документа про прийняття, схвалення або приєднання, у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, можуть заявити, що ця стаття застосовується лише до категорій злочинів, визначених у переліку, який міститься в додатку до цієї Конвенції.
6. Сторони можуть поширити дію цього положення на рахунки, розміщені в небанківських фінансових установах. Таке поширення може бути обумовлене принципом взаємності.

Стаття 18. Запити про надання інформації про банківські операції

1. На запит іншої Сторони запитувана Сторона надає дані про зазначені банківські рахунки та банківські операції, які здійснювалися протягом визначеного періоду через один чи більше рахунків, зазначених у запиті, у тому числі дані про будь-який рахунок відправника або отримувача.
2. Зобов'язання, установлене в цій статті, застосовується лише настільки, наскільки цією інформацією володіє банк, в якому розміщено рахунок.
3. На додаток до вимог статті 37, запитуюча Сторона у своєму запиті зазначає, чому вона вважає, що запитувана інформація стосується цілей кримінального розслідування злочину.
4. Запитувана Сторона може зробити виконання такого запиту залежним від тих самих умов, які вона застосовує до запитів про пошук та арешт.
5. Сторони можуть поширити дію цього положення на рахунки в небанківських фінансових установах. Таке поширення може бути обумовлене принципом взаємності.

Стаття 19. Запит про моніторинг банківських операцій

1. Кожна Сторона забезпечує можливість на запит іншої Сторони здійснювати протягом зазначеного періоду моніторинг банківських операцій, які здійснюються через один чи більше рахунків, зазначених у запиті, і повідомляти результати запитуючій Стороні.
2. На додаток до вимог статті 37, запитуюча Сторона у своєму запиті зазначає, чому вона вважає, що запитувана інформація стосується цілей кримінального розслідування злочину.
3. Рішення про здійснення моніторингу приймається в кожному окремому випадку компетентними органами запитуваної Сторони з належним урахуванням національного законодавства такої Сторони.
4. Особливості здійснення моніторингу погоджуються між компетентними органами запитуючої та запитуваної Сторін.
5. Сторони можуть поширити дію цього положення на рахунки, розміщені в небанківських фінансових установах.

Стаття 20. Надання інформації без попереднього запиту

Без шкоди для власного розслідування або судового розгляду, Сторона без попереднього запиту може надіслати іншій Стороні інформацію про засоби і знаряддя та доходи, якщо вона вважає, що повідомлення такої інформації могло б допомогти Стороні, якій вона надається, у порушенні чи проведенні розслідування чи судового розгляду або могло б зумовити надіслання запиту цієї Стороною згідно з положеннями цієї глави.

РОЗДІЛ 3. ТИМЧАСОВІ ЗАХОДИ*Стаття 21. Зобов'язання вживати тимчасових заходів*

1. На запит іншої Сторони, яка порушила кримінальну справу або провадження з метою конфіскації, Сторона вживає необхідних тимчасових заходів, таких, як заблокування чи накладення арешту, з метою запобігання будь-якому використанню, передачі або відчуженню майна, яке пізніше може бути предметом запиту про конфіскацію або яке могло б відповідати вимогам запиту.
2. Сторона, яка отримала запит про конфіскацію згідно зі статтею 23, уживає, за наявності відповідного прохання, заходів, зазначених у пункті 1 цієї статті, стосовно будь-якого майна, яке є предметом запиту або яке могло б відповідати вимогам запиту.

Стаття 22. Застосування тимчасових заходів

1. Після застосування тимчасових заходів, запитаних відповідно до пункту 1 статті 21, запитуюча Сторона без прохання та якнайшвидше надає інформацію запитуваній Стороні про все, що може

піддати сумніву ці заходи або змінити їхній обсяг. Запитуюча Сторона також невідкладно надає всю додаткову інформацію, яка вимагається запитуваною Стороною та яка є необхідною для застосування й дотримання тимчасових заходів.

2. До припинення будь-якого тимчасового заходу, ужитого згідно із цією статтею, запитувана Сторона, по можливості, надає запитуючій Стороні можливість обґрунтувати необхідність продовження застосування заходу.

РОЗДІЛ 4. КОНФІСКАЦІЯ

Стаття 23. Зобов'язання здійснювати конфіскацію

1. Сторона, яка отримала від іншої Сторони запит про конфіскацію засобів і знарядь або доходів, розташованих на її території:
  - a) виконує постанову про конфіскацію, ухвалену судом запитуючої Сторони, стосовно таких засобів і знарядь чи доходів; або
  - b) передає цей запит своїм компетентним органам з метою отримання постанови про конфіскацію й, у випадку отримання такої постанови, виконує її.
2. Для цілей застосування підпункту «b» пункту 1 цієї статті кожна Сторона, за необхідності, має право порушувати процедуру конфіскації згідно зі своїм законодавством.
3. Положення пункту 1 цієї статті застосовуються також до конфіскації у вигляді вимоги сплати грошової суми, еквівалентної вартості доходів, якщо майно, стосовно якого може бути здійснена конфіскація, розташоване на території запитуваної Сторони. У таких випадках, під час здійснення конфіскації згідно з пунктом 1, запитувана Сторона, у випадку неотримання платежу, звертає вимогу на будь-яке майно, яке може бути використано для цих цілей.
4. Якщо запит про конфіскацію стосується конкретного майна, Сторони можуть дійти згоди про те, що запитувана Сторона може здійснити конфіскацію у вигляді вимоги сплати грошової суми, еквівалентної вартості майна.
5. Сторони співробітничать в якнайширшому обсязі, можливому відповідно до їхнього внутрішнього законодавства, з тими Сторонами, які роблять запит стосовно вжиття заходів, еквівалентних конфіскації, що зумовлюють позбавлення майна, які не є кримінальними санкціями, якщо застосування таких заходів призначене судовим органом запитуючої Сторони у зв'язку зі злочинном, якщо було встановлено, що майно є доходом або іншим майном у розумінні статті 5 цієї Конвенції.

Стаття 24. Здійснення конфіскації

1. Процедури отримання постанови стосовно конфіскації та здійснення конфіскації, передбаченої статтею 23, регулюються законодавством запитуваної Сторони.
2. Запитувана Сторона зобов'язана висновками стосовно фактів, які викладено в обвинувальному вирокі чи судовому рішенні запитуючої Сторони або на яких імпліцитно ґрунтується такий обвинувальний вирок чи судове рішення.
3. Кожна Держава або Європейське Співтовариство під час підписання або передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, схвалення чи приєднання можуть за допомогою заяви на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заявити, що пункт 2 цієї статті застосовується лише за умови дотримання їхніх конституційних принципів і основних засад їхніх правових систем.
4. Якщо конфіскація полягає у вимозі сплати грошової суми, компетентний орган запитуваної Сторони конвертує цю суму у валюту цієї Сторони за обмінним курсом, який діє на час прийняття рішення про здійснення конфіскації.

5. У випадках, що підпадають під дію підпункту «а» пункту 1 статті 23, право приймати рішення стосовно будь-якої заяви про перегляд постанови про конфіскацію має тільки запитуюча Сторона.

Стаття 25. Конфісковане майно

1. Майном, конфіскованим Стороною відповідно до статей 23 і 24 цієї Конвенції, розпоряджається ця Сторона відповідно до свого внутрішнього законодавства та адміністративних процедур.
2. Діючи на підставі запиту іншої Сторони, зробленого відповідно до статей 23 і 24 цієї Конвенції, Сторони, настільки, наскільки це дозволено їхнім внутрішнім законодавством, та у випадку, коли це запитується, надають першочергового значення поверненню конфіскованого майна запитуючій Стороні з метою надання компенсації потерпілим або повернення майна законним власникам.
3. Діючи на підставі запиту іншої Сторони, зробленого відповідно до статей 23 і 24 цієї Конвенції, Сторона може приділяти особливу увагу укладенню угод або домовленостей про розподіл з іншими Сторонами такого майна, регулярно або залежно від конкретного випадку, відповідно до її внутрішнього законодавства чи адміністративних процедур.

Стаття 26. Право виконання й максимальний розмір конфіскації

1. Запит про конфіскацію, зроблений відповідно до статей 23 і 24, не впливає на право запитуючої Сторони самостійно виконувати постанову про конфіскацію.
2. Ніщо в цій Конвенції не повинно тлумачитись як таке, що дозволяє перевищення грошової суми, визначеної в постанові про конфіскацію, загальною вартістю конфіскації. Якщо, на думку Сторони, це може трапитися, заінтересовані Сторони розпочинають консультації для уникнення цього.

Стаття 27. Ув'язнення у випадку неявки до суду

Запитувана Сторона не застосовує ув'язнення у випадку неявки до суду чи будь-якого іншого заходу, що обмежує свободу особи, унаслідок запиту, передбаченого статтею 23, якщо про це зазначено в запиті запитуючої Сторони.

РОЗДІЛ 5. ВІДМОВА У СПІВРОБІТНИЦТВІ І ЙОГО ВІДСТРОЧКА

Стаття 28. Підстави для відмови

1. У співробітництві, передбаченому цією главою, може бути відмовлено, якщо:
  - а) запитувані дії суперечили б основоположним принципам правової системи запитуваної Сторони; або
  - б) виконання запиту може зашкодити суверенітету, безпеці, *ordre public* або іншим суттєвим інтересам запитуваної Сторони; або
  - с) на думку запитуваної Сторони, важливість справи, якої стосується запит, не виправдовує здійснення запитуваних дій; або
  - д) злочин, якого стосується запит, є фінансовим злочином, за винятком фінансування тероризму;
  - е) злочин, якого стосується запит, є політичним злочином, за винятком фінансування тероризму; або
  - ф) запитувана Сторона вважає, що здійснення запитуваних дій суперечитиме принципу «*ne bis in idem*»; або
  - г) злочин, якого стосується запит, не вважався б злочином за законодавством запитуваної Сторони у випадку, якби його було вчинено в рамках її юрисдикції. Проте така підстава для відмови застосовується до співробітництва, передбаченого розділом 2, лише настільки, наскільки запитувана допомога передбачає примусові дії. У випадках, коли для співробітництва, передбаченого цією главою, вимагається подвійна кримінальна відповідальність, така вимога вважається

дотриманню незалежно від того, чи відносять обидві Сторони злочин до тієї самої групи злочинів чи живляють таку саму термінологію для визначення злочину, за умови, що обидві Сторони встановлюють кримінальну відповідальність за поведінку, яка вирізняє злочин.

2. У співробітництві, передбаченому розділом 2, настільки, наскільки запитувана допомога передбачає примусові дії, та передбаченому розділом 3 цієї глави, може також бути відмовлено, якщо запитуваних заходів, не можна бути б ужити згідно з внутрішнім законодавством запитуваної Сторони з метою розслідування чи судового розгляду подібної справи на національному рівні.
3. У випадках, коли це вимагається законодавством запитуваної Сторони, у співробітництві, передбаченому розділом 2, настільки, наскільки запитувана допомога передбачає примусові дії, та передбаченому розділом 3 цієї глави, може також бути відмовлено, якщо вжиття запитуваних заходів чи будь-яких інших заходів, що мають подібні наслідки, не було б дозволене законодавством запитуючої Сторони або, у тому, що стосується компетентних органів запитуючої Сторони, якщо запит не санкціонований ні суддею, ні одним із судових органів, у тому числі державними обвинувачами, які протидіють кримінальним злочинам.
4. У співробітництві, передбаченому розділом 4 цієї глави, може також бути відмовлено, якщо:
  - a) відповідно до законодавства запитуваної Сторони конфіскація не передбачається за вид злочину, якого стосується запит; або
  - b) без обмеження зобов'язання, передбаченого пунктом 3 статті 23, співробітництво може суперечити принципам внутрішнього законодавства запитуваної Сторони стосовно обмежень конфіскації, які стосуються співвідношення між злочином і:
    - i) економічною вигодою, яку можна було б розглядати як доход, одержаний внаслідок учинення такого злочину; або
    - ii) майном, яке можна було б розглядати як знаряддя чи засіб учинення злочину; або
  - c) за законодавством запитуваної Сторони рішення про конфіскацію не може більше бути ухвалено або виконано у зв'язку із закінченням строку давності; або
  - d) без обмеження положень пункту 5 статті 23, запит не стосується попереднього обвинувального вироку або рішення, яке має судовий характер, чи заяви в такому рішенні про те, що було вчинено один або кілька злочинів, на підставі чого постанову про конфіскацію ухвалили або добиваються її ухвалення; або
  - e) рішення про конфіскацію не може бути виконано в запитуючій Стороні або все ще може бути оскаржено у звичайному порядку; або
  - f) запит стосується постанови про конфіскацію, яка впливає з рішення, прийнятого за відсутності особи, проти якої було ухвалено постанову, і, на думку запитуваної Сторони, судовий розгляд, здійснений запитуючою Стороною, унаслідок якого було ухвалене таке рішення, не забезпечив дотримання мінімальних прав на захист, визнаних за кожною особою, проти якої висувається кримінальне обвинувачення.
5. Для цілей підпункту «f» пункту 4 цієї статті рішення не вважається прийнятим за відсутності особи, якщо:
  - a) воно було затверджене або винесене після заперечень цієї особи; або
  - b) воно було винесене за результатами апеляційного розгляду, за умови, що апеляція була подана відповідною особою.
6. Під час розгляду питання про дотримання мінімальних прав на захист для цілей підпункту «f» пункту 4 цієї статті запитувана Сторона враховує те, чи намагалася відповідна особа умисно уникнути правосуддя, або той факт, що ця особа, маючи можливість законним шляхом оскаржи-

ти рішення, прийняте за її відсутності, вирішила не робити цього. Це також стосується випадків, коли відповідна особа, одержавши належним чином виклик до суду, не з'явилася до суду й не попросила відкласти розгляд справи.

7. Сторона не повинна посилається на банківську таємницю як підставу для відмови в будь-якому співробітництві, передбаченому цією главою. Якщо це передбачено її внутрішнім законодавством, Сторона може вимагати, щоб запит про співробітництво, який може передбачати розкриття банківської таємниці, був санкціонований або суддею, або одним із судових органів, у тому числі державними обвинувачами, які протидіють кримінальним злочинам.
8. Без впливу на підстави для відмови, передбачені в підпункті «а» пункту 1 цієї статті:
  - а) той факт, що особа, яка перебуває під слідством або стосовно якої органи запитуючої Сторони ухвалили постанову про конфіскацію, є юридичною особою, не може використовуватися запитуваною Стороною як перешкода для здійснення будь-якого співробітництва, передбаченого цією главою;
  - б) той факт, що фізична особа, стосовно якої було ухвалено постанову про конфіскацію доходів, згодом померла, або той факт, що юридичну особу, стосовно якої було ухвалено постанову про конфіскацію доходів, згодом було ліквідовано, не може використовуватися як перешкода для надання допомоги відповідно до підпункту «а» пункту 1 статті 23.
  - в) той факт, що особа, яка перебуває під слідством або стосовно якої органи запитуючої Сторони ухвалили постанову про конфіскацію, згадується в запиті як особа, яка вчинила як основний злочин, так і злочин з відмивання грошей відповідно до підпункту «б» пункту 2 статті 9 цієї Конвенції, не використовується запитуваною Стороною як перешкода для будь-якого співробітництва, передбаченого відповідно до цієї глави.

Стаття 29. Відстрочка

Запитувана Сторона може відстрочити дії, здійснювані за запитом, якщо такі дії можуть зашкодити розслідуванню або судовому розгляду, що здійснюється її органами.

Стаття 30. Виконання запиту частково або на умовах

Перед відмовою в співробітництві, передбаченому цією главою, або відстроченням такого співробітництва запитувана Сторона, коли це доцільно, після консультацій із запитуючою Стороною, розглядає питання стосовно можливості виконання запиту частково або на таких умовах, які вона вважає необхідними.

РОЗДІЛ 6. ВРУЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ І ЗАХИСТ ПРАВ ТРЕТІХ ОСІБ

Стаття 31. Вручення документів

1. Сторони надають одна одній якнайширшу взаємну допомогу у врученні судових документів особам, яких стосуються тимчасові заходи й конфіскація.
2. Ніщо в цій статті не спрямоване на те, щоб перешкоджати:
  - а) можливості надсилання судових документів поштовими каналами безпосередньо особам за кордон;
  - б) можливості для судових виконавців, посадових осіб або інших компетентних органів Сторони походження здійснювати вручення судових документів безпосередньо через консульські установи цієї Сторони або через судових виконавців, посадових осіб чи інші компетентні органи Сторони призначення, – якщо Сторона призначення не повідомить про протилежне в заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, зробленій під час підписання або передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, схвалення чи приєднання.

3. Під час вручення судових документів за кордоном особам, яких стосуються тимчасові заходи або постанови про конфіскацію в Стороні, що надсилає документи, ця Сторона зазначає, які за особи правового захисту такі особи мають згідно з її законодавством.

Стаття 32. Визнання іноземних рішень

1. Під час розгляду запиту про співробітництво, передбаченого розділами 3 і 4, запитувана Сторона визнає будь-яке судове рішення, ухвалене в запитуючій Стороні, стосовно прав, заявлених третіми особами.
2. У визнанні може бути відмовлено, якщо:
  - a) треті особи не мали адекватної можливості для того, щоб обстоювати свої права; або
  - b) рішення є не сумісним з уже прийнятим у запитуваній Стороні рішенням із цього самого питання; або
  - c) воно суперечить *ordre public* запитуваної Сторони; або
  - d) рішення було прийняте всупереч положенням про виключну юрисдикцію, передбачену законодавством запитуваної Сторони.

РОЗДІЛ 7. ПРОЦЕДУРНІ ТА ІНШІ ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА

Стаття 33. Центральний орган

1. Сторони визначають центральний орган або, за необхідності, органи, що відповідають за надсилання запитів, які робляться згідно із цією главою, і за надання відповідей та такі запити, за виконання таких запитів або передачу їх компетентним органам для виконання.
2. Кожна Сторона під час підписання або передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, схвалення чи приєднання повідомляє Генеральному секретарю Ради Європи назви й адреси органів, визначених відповідно до пункту 1 цієї статті.

Стаття 34. Безпосередній зв'язок

1. Центральні органи підтримують між собою безпосередній зв'язок.
2. У термінових випадках запити або повідомлення, передбачені цією главою, можуть надсилатися безпосередньо судовими органами, у тому числі державними обвинувачами, запитуючої Сторони таким самим органам запитуваної Сторони. У таких випадках через центральний орган запитуючої Сторони одночасно надсилається копія центральному органу запитуваної Сторони.
3. Будь-який запит або повідомлення, передбачені пунктами 1 і 2 цієї статті, можуть бути надіслані через Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол).
4. У випадках, коли запит надіслано згідно з пунктом 2 цієї статті, а орган не має компетенції його розглядати, він передає запит до компетентного національного органу та безпосередньо повідомляє про це запитуючій Стороні.

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року Про Концепцію реформування Служби безпеки України»

Відповідно до пунктів 1 і 17 частини першої статті 106 та статті 107 Конституції України постановляю:

1. Увести в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про Концепцію реформування Служби безпеки України» (додається).
2. Затвердити Концепцію реформування Служби безпеки України (додається).
3. Комісії з розроблення проектів Концепції реформування Служби безпеки України та Комплексної цільової програми реформування Служби безпеки України подати у тримісячний строк у встановленому порядку на затвердження Президентові України проект Комплексної цільової програми реформування Служби безпеки України.
4. Контроль за виконанням цього Указу покласти на Секретаря Ради національної безпеки і оборони України.
5. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України В.ЮЩЕНКО

м. Київ, 20 березня 2008 року N 249/2008

Концепція реформування Служби безпеки України

1. Ця Концепція визначає мету, завдання та основні напрями дальшого реформування Служби безпеки України як складової сектору безпеки держави. Реформування має здійснюватися відповідно до пріоритетів національних інтересів України, визначених Законом України «Про основи національної безпеки України» і Стратегією національної безпеки України, зокрема таких, як приєднання до європейської та євроатлантичної системи безпеки, що передбачає взаємовигідну співпрацю і набуття членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО) і Європейському Союзу (ЄС).

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

2. Реформування Служби безпеки України зумовлено необхідністю:
  - підвищення ефективності протидії новим реальним і потенційним загрозам національній безпеці України у сфері державної безпеки, подальшого розвитку сектору безпеки держави, в тому числі його складової – Служби безпеки України;
  - більш цілеспрямованої діяльності із забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки шляхом уточнення компетенції складових сектору безпеки, необхідністю уникнення дублювання низки завдань і функцій Служби безпеки України іншими державними органами;
  - змін правових, організаційних та інших засад функціонування Служби безпеки України з урахуванням демократичних перетворень у суспільстві, інтеграції України в європейський та євроатлантичний економічний, політичний і безпековий простір;
  - дальшого розвитку системи організації та управління оперативно-службовою діяльністю Служби безпеки України, її організаційної структури, кадрового забезпечення, соціального та правового захисту особового складу, бюджетної політики у сфері забезпечення державної безпеки України.
3. Реформування Служби безпеки України має здійснюватися в контексті реформування правоохо-

ронної сфери та сектору безпеки України в інтересах ефективного захисту людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз на основі Комплексної цільової програми реформування Служби безпеки України, яку буде розроблено з урахуванням положень цієї Концепції.

4. Правовою основою реформування Служби безпеки України є Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», Указ Президента України від 12 лютого 2007 року N 105 «Про Стратегію національної безпеки України», видані відповідно до них та інші нормативно-правові акти.
5. Метою реформування Служби безпеки України є створення ефективної, динамічної та гнучкої в управлінні, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами спеціальної служби, приведення завдань, функцій і напрямів її діяльності у відповідність із сучасними потребами забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки, захисту людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у контексті реалізації державної політики національної безпеки та інтегрування в європейській безпековій структурі.
6. Головним завданням реформованої Служби безпеки України має бути забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки шляхом здійснення контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, боротьби з тероризмом, профілактики і розслідування злочинів та правопорушень у сфері національної безпеки та інформаційно-аналітичної роботи відповідно до Конституції і законів України.
7. До основних функцій Служби безпеки України згідно із законодавством і практикою правового регулювання діяльності органів внутрішньої безпеки європейських держав належать:
  - контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, інформаційної безпеки України, життєво важливих інтересів держави, прав і свобод громадян від посягань з боку спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб;
  - виявлення, запобігання, розслідування та припинення злочинів проти основ національної безпеки, тероризму, злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, інших протиправних дій, які створюють загрози державній безпеці України;
  - контррозвідувальний захист і забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, яка є власністю держави;
  - протидія корупції в органах державної влади, військових формуваннях і державних органах, уповноважених на боротьбу з корупцією;
  - участь у боротьбі з організованою злочинною діяльністю, яка створює загрози державній безпеці України;
  - координація у межах компетенції, визначеної законодавством, заходів щодо забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки;
  - інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади з питань, віднесених до компетенції Служби безпеки України.Зазначені функції мають бути закріплені в новій редакції Закону України «Про Службу безпеки України».
8. Реформування Служби безпеки України повинно здійснюватися з урахуванням досвіду іноземних держав щодо створення систем забезпечення державної безпеки та сучасних загальносвітових тенденцій розвитку таких систем шляхом:

- надання пріоритету запобіжним заходам та попереджувальним стратегіям;
  - посилення ролі державних органів та інститутів у забезпеченні безпеки та протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам національній безпеці у сфері державної безпеки, зміцнення співпраці з іноземними державами;
  - удосконалення антитерористичної і контррозвідувальної діяльності, режиму охорони державної таємниці;
  - концентрації інтелектуальних, фінансових та інших ресурсів на пріоритетних напрямках забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки;
  - зростання рівня бюджетного та інших видів ресурсного забезпечення суб'єктів сектору національної безпеки.
9. Реформування Служби безпеки України має відбуватися з додержанням таких принципів:
- верховенство права;
  - пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
  - адекватність державної політики з питань національної безпеки у сфері державної безпеки та заходів щодо її реалізації реальним і потенційним загрозам національним інтересам і національній безпеці;
  - позапартійність;
  - відкритість для демократичного цивільного контролю.

II. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

10. У ході реформування Служби безпеки України має бути забезпечено:

1) у сфері управління:

- підвищення рівня довіри суспільства до Служби безпеки України як ефективного, демократичного, контрольованого громадськістю державного органу;
- удосконалення системи стратегічного планування, періодичного проведення заходів Комплексного огляду у Службі безпеки України як складовій сектору безпеки України;
- чітке визначення пріоритетів діяльності регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України з урахуванням специфіки проявів зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України у сфері державної безпеки на національному та регіональному рівнях;
- надання пріоритету співробітництву з громадянами та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, та здійснення їх правового і соціального захисту;
- упровадження нових форм і методів роботи з інформацією, орієнтованих на формування інформаційної бази для обґрунтованого прийняття управлінських рішень в оперативно-службовій діяльності, захисту телекомунікаційної мережі та системи електронного документообігу;
- надання пріоритету попередженню правопорушень, виявленню негативних тенденцій з метою своєчасного запобігання протиправним посяганням на національну безпеку України;
- підвищення ефективності міжнародного співробітництва Служби безпеки України з урахуванням сучасних тенденцій розвитку та реформування безпекових структур;
- визначення критеріїв оцінки результативності діяльності Служби безпеки України, в тому числі відкритих для громадськості;

2) у сфері контррозвідувальної діяльності:

- дальший розвиток організаційно-правових засад здійснення контррозвідувальної діяльності;
  - вжиття комплексу заходів щодо вдосконалення контррозвідувальної діяльності на основі досвіду провідних демократичних держав світу;
  - удосконалення організації контррозвідувального захисту органів державної влади, військових формувань, правоохоронних органів, а також розвідувальних органів, у тому числі у взаємодії з ними;
  - проведення контррозвідувальних і оперативно-розшукових заходів із використанням телекомунікаційних та інших технічних систем;
  - створення на базі підрозділів радіоконтррозвідки системи отримання попереджувальної інформації про загрози національній безпеці України у сфері державної безпеки;
  - удосконалення контррозвідувального захисту державних інформаційних ресурсів;
  - організаційно-правове вдосконалення системи протидії спеціальним інформаційним операціям і впливам, проявам комп'ютерної злочинності та комп'ютерного тероризму, незаконному обігу і використанню технічних засобів негласного отримання інформації;
- 3) у сфері захисту національної державності та боротьби з тероризмом:
- удосконалення з урахуванням нових реальних та потенційних загроз національній безпеці України організації захисту державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності держави від протиправних посягань;
  - удосконалення системи контррозвідувальних, оперативно-розшукових та адміністративно-правових заходів щодо боротьби з міжнародним тероризмом, своєчасного викриття і припинення терористичних посягань, активізації з цією метою міжнародного співробітництва Служби безпеки України;
  - організацію і вдосконалення правового регулювання діяльності підрозділу спеціального призначення Служби безпеки України як основного підрозділу в державі із силового припинення терористичних актів;
  - визначення на законодавчому рівні завдань і функцій Служби безпеки України із забезпечення захисту закордонних дипломатичних установ України від терористичних посягань;
  - реформування системи ресурсного забезпечення реалізації покладених законодавством України на Службу безпеки України функцій головного органу в загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю;
- 4) у сфері забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, яка є власністю держави:
- здійснення комплексу заходів з адаптації відповідних національних режимів до особливостей і стандартів держав європейської та євроатлантичної спільноти;
  - дальший розвиток системи забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, яка є власністю держави;
- 5) у сфері контррозвідувального захисту економічних та інших життєво важливих інтересів України:
- удосконалення системи контррозвідувального захисту національних інтересів України у процесі її інтеграції у світовий економічний простір;
  - оптимізацію системи контррозвідувального супроводження реалізації пріоритетних програм у сфері економіки, оборони, захисту передових науково-технічних розробок;

- забезпечення ефективності контррозвідувальних заходів, пов'язаних з охороною державних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
  - посилення контррозвідувальної складової в діяльності підрозділів щодо боротьби з корупцією та організованою злочинністю;
  - зосередження зусиль відповідних підрозділів Служби безпеки України на протидії корупції в органах державної влади, військових формуваннях та органах, уповноважених на боротьбу з корупцією;
- б) у сфері нормативно-правового забезпечення контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності і досудового слідства:
- удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Служби безпеки України, відповідного термінологічного та понятійного апарату його адаптації до законодавства ЄС;
  - внесення в установленому порядку пропозицій щодо визначення підслідності кримінальних справ слідчих органів Служби безпеки України та розмежування підслідності зі слідчими органами інших правоохоронних органів України;
- 7) у сфері наукового і науково-технічного забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України:
- розроблення і реалізацію програм фундаментальних та прикладних досліджень з актуальних проблем забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки і розробки спеціальної техніки;
  - координацію наукових досліджень, поширення позитивного вітчизняного та іноземного досвіду щодо забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки;
  - активізацію співробітництва з питань наукової та науково-технічної діяльності щодо забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки та підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації з науковими установами Національної академії наук України, галузевих академій наук та науковими установами, що перебувають у сфері управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

III. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

11. Для забезпечення реформування Служби безпеки України необхідно підготувати та подати в установленому порядку проект закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» і після його прийняття внести пропозиції щодо приведення у відповідність із ним інших законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України.

Шляхом внесення змін до інших законів, а також інших нормативно-правових актів мають бути врегульовані питання:

- організації взаємодії Служби безпеки України з розвідувальними та правоохоронними органами України;
- визначення правового статусу підрозділу спеціального призначення з силового припинення терористичних актів, у тому числі його обов'язків із забезпечення захисту закордонних дипломатичних установ України від терористичних посягань;
- контррозвідувального забезпечення Службою безпеки України українських миротворчих контингентів за кордоном;
- діяльності Служби безпеки України у сфері боротьби з корупцією та організованою злочинністю з метою концентрації зусиль Служби на тих проявах, які створюють безпосередню загрозу державній безпеці України;

- визначення статусу спеціальних підрозділів Служби безпеки України та їх органів дізнання;
- компетенції органів Служби безпеки України у сфері правоохоронної діяльності та досудового слідства;
- контролю за обігом документів, які містять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави;
- реалізації державної політики з розроблення, виготовлення та торгівлі спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації;
- одержання на запит Служби безпеки України інформації від банків під час здійснення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності;
- здійснення Службою безпеки України профілактики правопорушень проти основ національної безпеки України у сфері державної безпеки;
- створення і використання кадрового резерву Служби безпеки України в інтересах виконання покладених на неї завдань;
- прав і обов'язків із забезпечення безпеки, соціального і правового захисту осіб, які співробітничать зі Службою безпеки України, в тому числі на договірних засадах;
- прав і обов'язків Служби безпеки України стосовно забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- порядку призначення на посади та підстав звільнення з посад заступників Голови Служби безпеки України;
- державних гарантій соціального і правового захисту військовослужбовців, які звільнятимуться зі служби у зв'язку з реформуванням Служби безпеки України;
- бюджетної політики щодо забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки;
- адміністративної відповідальності за невиконання законного розпорядження або вимоги співробітників Служби безпеки України при виконанні ними службових обов'язків.

IV. КАДРОВЕ, ФІНАНСОВЕ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

12. Для вирішення питань кадрового і фінансового та матеріально-технічного забезпечення реформування Служби безпеки України необхідно:
  - 1) у сфері кадрового забезпечення:
    - запровадити ефективний механізм добору та комплектування кадрами органів Служби безпеки України, їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, професійного зростання та просування по службі, психологічного забезпечення їх діяльності, збереження високопрофесійного кадрового потенціалу, вдосконалити систему професійно-кваліфікаційних вимог до співробітників Служби безпеки України;
    - запровадити механізм збільшення питомої ваги цивільного персоналу в Службі безпеки України та комплектування посад висококваліфікованими цивільними фахівцями;
    - реформувати протягом 2008-2009 років систему підготовки кадрів у вищих навчальних закладах Служби безпеки України, зокрема, шляхом збільшення кількості місць для прийому на навчання до цих закладів осіб, які мають базову вищу освіту;
    - упорядкувати відповідно до сучасних вимог атестування співробітників та організацію роботи з резервом на керівні посади в Службі безпеки України, сприяти перетворенню цих чинників у дієві механізми підвищення ефективності кадрового забезпечення Служби;

- удосконалити механізм стимулювання особового складу до сумлінного та високопрофесійного виконання завдань із забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки;
  - розробити і забезпечити реалізацію програми патріотичного виховання особового складу, в тому числі у взаємодії з Українським інститутом національної пам'яті;
- 2) у сфері фінансового забезпечення:
- удосконалити бюджетну політику щодо забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки;
  - забезпечувати поступове збільшення, з урахуванням економічних можливостей держави, видатків на діяльність Служби безпеки України та соціально-правовий захист особового складу;
- 3) у сфері матеріально-технічного забезпечення:
- запровадити формування щорічних бюджетних програм з питань централізованого забезпечення Служби безпеки України озброєнням і засобами активної оборони, спеціальними технічними засобами, транспортом, сучасними інформаційними та телекомунікаційними системами, обладнання баз і полігонів антитерористичних підрозділів, поповнення непорушного запасу тощо;
  - посилити централізацію управління та впровадити у здійснюваному в межах компетенції Служби безпеки України оборонному плануванні програмно-цільовий метод використання державних ресурсів;
  - реформувати відомчу систему ресурсного забезпечення на принципах відокремлення адміністративної складової від господарської;
  - запровадити у Службі безпеки України систему стратегічного планування щодо розроблення середньострокових і довгострокових комплексних програм матеріально-технічного забезпечення та державних цільових програм створення спеціальних технічних засобів і спеціальної техніки;
- 4) у сфері забезпечення належного рівня соціального і правового захисту особового складу:
- поетапно підвищувати рівень грошового утримання, соціального і правового захисту особового складу Служби безпеки України;
  - розвивати систему житлового забезпечення співробітників Служби безпеки України, створити належний резерв службового житла;
  - удосконалити, з урахуванням сучасного європейського досвіду, систему медичного забезпечення особового складу Служби безпеки України;
  - забезпечити реалізацію передбачених законами державних гарантій у сфері соціального і правового захисту особового складу Служби безпеки України.

V. РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

13. У сфері розвитку демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки України необхідно забезпечити:
- залучення інститутів громадянського суспільства до процесів вироблення стратегічних рішень у сфері державної безпеки;
  - удосконалення системи, форм і методів демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки України з урахуванням визначених законом особливостей і обмежень;
  - розвиток організаційно-правових засад діяльності Уповноваженого Президента України з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України;
  - активізацію діяльності Громадської ради при Службі безпеки України.

VI. ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

14. Реформування Служби безпеки України має бути здійснено відповідно до положень, завдань і заходів та у строки, визначені Комплексною цільовою програмою реформування Служби безпеки України, що буде розроблена на основі цієї Концепції.
15. Реформування Служби безпеки України повинно бути проведено у такі етапи:
  - 1) 2008-2009 роки:
    - розроблення, внесення в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проектів законів щодо вдосконалення системи забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки, правоохоронної діяльності, реформування Служби безпеки України та супроводження їх проходження у парламенті;
    - реалізація передбачених цією Концепцією заходів щодо реформування Служби безпеки України, які не потребують внесення змін і доповнень до законодавства України;
  - 2) 2010 і наступні роки – дальша трансформація Служби безпеки України відповідно до змін законодавства України в напрямі її перетворення в ефективну спеціальну службу за європейськими критеріями шляхом поетапної відмови від виконання низки невласливих спеціальним службам функцій із відповідним посиленням повноважень у сфері контррозвідальної діяльності, захисту національної державності, суверенітету і конституційного ладу, демократичних цінностей суспільства.

Розділ VI

Демілітаризація і демократизація складових сектору безпеки держави – магістральний шлях її розвитку

Закон України «Про Державну прикордонну службу України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 27, ст.208)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 965-IV від 19.06.2003, ВВР, 2003

N 45, ст.357 N 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005

N 17, N 18-19, ст.267 N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006

N 14, ст.116 N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006

N 51, ст.519 N 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007

N 7-8, ст.66 N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007

N 33, ст.442 N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008

N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року

N 289-VI від 20.05.2008, ВВР, 2008

N 26, ст.243)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 586-VI від 24.09.2008, ВВР, 2009

N 10-11, ст.137 N 884-VI від 15.01.2009, ВВР, 2009

N 24, ст.298 N 1710-VI від 05.11.2009, ВВР, 2010

N 6, ст.46 N 2947-VI від 13.01.2011, ВВР, 2011

N 32, ст.316)

Цей Закон відповідно до Конституції України визначає правові основи організації та діяльності Державної прикордонної служби України, її загальну структуру, чисельність, функції та повноваження.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання Державної прикордонної служби України

На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Стаття 2. Основні функції Державної прикордонної служби України

Основними функціями Державної прикордонної служби України є:

- охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;
- здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення; (Абзац третьої частини першої статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)
- охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;
- ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;
- участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;
- охорона закордонних дипломатичних установ України;
- координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

Виконання зазначених у частині першій цієї статті функцій є оперативно-службовою діяльністю Державної прикордонної служби України.

Стаття 3. Основні принципи діяльності Державної прикордонної служби України

Основними принципами діяльності Державної прикордонної служби України є:

- законність;
- повага і дотримання прав та свобод людини та громадянина;
- позапартійність;
- безперервність;
- поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності;
- єдиначальність; колегіальність при розробці важливих рішень;

- взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань;
- відкритість для демократичного цивільного контролю.

Стаття 4. Правова основа діяльності Державної прикордонної служби України

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України є Конституція України, Закон України «Про державний кордон України», цей Закон, інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 5. Діяльність Державної прикордонної служби України і забезпечення прав людини

Діяльність Державної прикордонної служби України провадиться на основі дотримання прав і свобод людини і громадянина. Органи, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України зобов'язані поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення.

Неправомірне обмеження прав і свобод людини неприпустиме і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА, ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 6. Загальна структура та чисельність Державної прикордонної служби України

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення і має таку загальну структуру:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону;
- територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону;
Морська охорона, яка складається із загонів морської охорони;
- органи охорони державного кордону – прикордонні загони, окремі контрольно-пропускні пункти, авіаційні частини;
- розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону.

Загальна чисельність Державної прикордонної служби України становить 50000 осіб, у тому числі 42000 військовослужбовців.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, органи охорони державного кордону та інші органи, зазначені у частині першій цієї статті, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, у тому числі в іноземній валюті.

У системі Державної прикордонної служби України є також навчальні заклади, науково-дослідні установи, підрозділи спеціального призначення та органи забезпечення.

Стаття 7. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону України, здійснює

управління Державною прикордонною службою України, бере участь у розробленні та реалізації загальних принципів правового оформлення і забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Державної прикордонної служби України, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президента України або Кабінету Міністрів України.

З метою ефективного виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону утворюються територіальні органи – регіональні управління.

Положення про регіональні управління затверджується Головою Державної прикордонної служби України.

Начальники регіональних управлінь призначаються на посади Головою Державної прикордонної служби України.

Стаття 8. Голова Державної прикордонної служби України

Керівництво Державною прикордонною службою України та діяльністю спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону здійснює Голова Державної прикордонної служби України. Голова Державної прикордонної служби України несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Державну прикордонну службу України.

Голову Державної прикордонної служби України призначає на посаду Президент України за поданням Прем'єр-міністра України та припиняє його повноваження на цій посаді. Голова Державної прикордонної служби України має заступників, які призначаються Президентом України за поданням Голови Державної прикордонної служби України.

Стаття 9. Морська охорона

Морська охорона Державної прикордонної служби України здійснює: охорону державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебуванням у них; охорону суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій.

До складу загону морської охорони входять кораблі, катери та судна забезпечення.

Стаття 10. Органи охорони державного кордону Державної прикордонної служби України

Органи охорони державного кордону безпосередньо виконують поставлені перед Державною прикордонною службою України завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України.

Прикордонний загін є основою оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладаються охорона певної ділянки державного кордону самостійно чи у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону та Морською охороною, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів. (Частина друга статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI (1710-17) від 05.11.2009)

До складу прикордонного загону можуть входити прикордонні комендатури, відділи прикордонної служби, прикордонні застави, контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю. (Частина третя статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Окремий контрольно-пропускний пункт є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладається здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів. (Частина четверта статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)

До складу окремого контрольно-пропускного пункту можуть входити інші підпорядковані йому контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю і контролерські пости.

Авіаційна частина є оперативно-службовою ланкою Державної прикордонної служби України, на яку покладаються охорона державного кордону у взаємодії з іншими органами охорони державного кордону і Морської охорони, забезпечення дотримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, а також здійснення охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

До складу авіаційної частини входять загони літаків та ланки вертольотів.

Стаття 11. Розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону

Розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону організовує свою діяльність відповідно до Закону України «Про розвідувальні органи України».

Організаційна структура розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону визначається Президентом України. (Стаття 11 доповнено частиною другою згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 12. Підрозділи спеціального призначення

У складі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, органів охорони державного кордону функціонують підрозділи спеціального призначення – оперативного документування, оперативно-технічні, забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки.

Діяльність підрозділів спеціального призначення Державної прикордонної служби України регулюється цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 13. Органи забезпечення

Органами забезпечення Державної прикордонної служби України є підприємства, установи, а також підрозділи технічного, матеріального, медичного та інших видів забезпечення її діяльності, які функціонують як самостійно, так і в складі відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, його територіальних органів, Морської охорони, інших органів охорони державного кордону, навчальних закладів Державної прикордонної служби України.

РОЗДІЛ III. ОСОБОВИЙ СКЛАД ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 14. Особовий склад Державної прикордонної служби України

Особовий склад Державної прикордонної служби України складається із військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України.

Комплектування Державної прикордонної служби України військовослужбовцями і проходження ними військової служби здійснюються на підставі Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Уповноважені посадові особи Державної прикордонної служби України попередньо вивчають склад призовників та здійснюють їх добір у військових комісаріатах. (Частина друга статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Трудові відносини працівників Державної прикордонної служби України регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). Перелік посад працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, визначається Головою Державної прикордонної служби України.

Стаття 15. Обмеження політичної діяльності в Державній прикордонній службі України

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України на період військової служби та роботи зупиняють членство в політичних партіях.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України можуть бути членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності Державної прикордонної служби України, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час.

Організація військовослужбовцями і працівниками Державної прикордонної служби України страйків та участь у їх проведенні не допускаються.

Стаття 16. Грошове забезпечення військовослужбовців та оплата праці працівників Державної прикордонної служби України

Умови грошового забезпечення військовослужбовців та оплати праці працівників Державної прикордонної служби України визначаються законодавством.

Стаття 17. Підготовка кадрів для Державної прикордонної служби України

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації особового складу Державної прикордонної служби України проводяться у навчальних закладах Державної прикордонної служби України та в інших навчальних закладах.

Стаття 18. Зарахування військовослужбовців Державної прикордонної служби України у запас

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України, звільнені з військової служби, зараховуються в запас Збройних Сил України.

РОЗДІЛ IV. ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 19. Обов'язки Державної прикордонної служби України

На Державну прикордонну службу України відповідно до визначених законом завдань покладаються:

- 1) припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;
- 2) припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;
- 3) участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави або групи держав;
- 4) участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;

- 5) організація запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, їх виявлення, припинення, проведення дізнання, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно із законами;
- 6) здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів в разі наявності належно оформлених документів після проходження ними митного та за потреби інших видів контролю, а також реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в установленому порядку прибувають в Україну, та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон; (Пункт 6 статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)
- 7) участь в укладанні міжнародних договорів України з прикордонних питань та з питань взаємних поїздок громадян, а також забезпечення їх виконання;
- 8) запобігання та недопущення перетинання державного кордону України особами, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів; розшук у пунктах пропуску через державний кордон осіб, які переходять від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань; виконання в установленому порядку інших доручень правоохоронних органів; (Пункт 8 статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)
- 9) виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про державний кордон України, вжиття в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;
- 10) здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;
- 11) контроль за дотриманням прикордонного режиму;
- 12) організація відповідно до законодавства прийняття заяв про надання статусу біженця від осіб, які мають намір його набути та змушені були незаконно перетнути державний кордон України;
- 13) встановлення за погодженням з митними органами та керівниками відповідних підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску через державний кордон режиму у пунктах пропуску через державний кордон України, контроль за його додержанням; (Пункт 13 статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)
- 14) контроль за дотриманням невійськовими суднами та військовими кораблями встановленого порядку плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України;
- 15) прийняття у взаємодії з органами внутрішніх справ і органами Служби безпеки України рішень про видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, які затримані в межах контрольованих прикордонних районів при спробі або після незаконного перетинання державного кордону в Україну, видворення цих осіб;
- 16) здійснення самостійно або у взаємодії з органами внутрішніх справ і органами Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контролю за дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території;
- 17) охорона, конвоювання та тримання затриманих осіб і плавзасобів до моменту їх передачі органам прикордонної охорони або іншим уповноваженим органам суміжної держави, іншим правоохоронним органам України або суду;
- 18) виконання відповідно до законодавства системи особливих заходів щодо захисту військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України від зазіхань на життя, здоров'я, честь, майно у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також їхніх близьких родичів;

- 19) протидія і запобігання корупційним діям та злочинам у сфері службової діяльності особового складу Державної прикордонної служби України;
- 20) участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України, органами внутрішніх справ та іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконанні інших покладених на них завдань;
- 21) прикордонно-представницька робота та участь прикордонних представників у роботі спільних міжнародних комісій з розгляду прикордонних спорів, інцидентів, конфліктів;
- 22) здійснення самостійно або разом із спеціально уповноваженими на те органами виконавчої влади і посадовими особами контролю у районах несення служби за збереженням природних ресурсів і підводної культурної та археологічної спадщини, додержанням правил промислової та іншої діяльності, охороною довкілля; (Пункт 22 статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2947-VI від 13.01.2011)
- 23) інформування відповідних державних органів та громадян про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події на державному кордоні України, у прикордонній смузі та в контрольованих прикордонних районах;
23-1) надання за запитами виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття або центрального органу виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, відомостей, що зберігаються в інформаційних системах, у тому числі банках даних, стосовно осіб, які в період одержання допомоги по безробіттю перетинали державний кордон України або перебували за межами України; (Статтю 19 доповнено пунктом 23-1 згідно із Законом N 884-VI від 15.01.2009)
- 24) охорона закордонних дипломатичних установ України;
24-1) охорона підводної культурної та археологічної спадщини; (Статтю 19 доповнено пунктом 24-1 згідно із Законом N 2947-VI від 13.01.2011)
- 25) участь у межах своєї компетенції у забезпеченні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;
- 26) взаємодія під час охорони державного кордону України з відповідними органами іноземних держав у порядку, який установлюється міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- 27) забезпечення зберігання документів демаркації державного кордону України в установленому законодавством України порядку. (Статтю 19 доповнено пунктом 27 згідно із Законом N 289-VI від 20.05.2008)

Стаття 20. Права Державної прикордонної служби України

Органам, підрозділам, військовослужбовцям, а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових обов'язків можуть залучатися до оперативнотрудової діяльності, для виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань надається право:

- 1) розташовувати прикордонні наряди, пересуватися під час виконання службових обов'язків на будь-яких ділянках місцевості, перебувати на земельних ділянках, у житлових та інших приміщеннях громадян за їх згодою або без їх згоди у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, з повідомленням про це протягом двадцяти чотирьох годин прокурора, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності з повідомленням про це їх адміністрації;

- 2) відповідно до законів та інших нормативно-правових актів виключно в інтересах кримінального судочинства, міжнародного співробітництва в боротьбі з організованою злочинністю, а також з метою забезпечення національної безпеки України здійснювати контрольований (під оперативним контролем) пропуск через державний кордон України осіб у пунктах пропуску або поза ними. Рішення на такий пропуск приймає Голова Державної прикордонної служби України;
- 3) перевіряти в осіб, які прямують через державний кордон України, документи на право в'їзду в Україну або виїзду з України, робити в них відповідні відмітки і у випадках, передбачених законодавством, тимчасово їх затримувати або вилучати;
- 4) шляхом опитування осіб з'ясовувати підстави перетинання державного кордону України, не пропускати через державний кордон України осіб без дійсних документів на право його перетинання, осіб, які надали завідомо неправдиві відомості під час одержання зазначених документів, осіб, яким Державною прикордонною службою України за порушення законодавства з прикордонних питань та про правовий статус іноземців чи за мотивованим письмовим рішенням суду та правоохоронних органів не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України; робити в документах зазначених осіб відповідні відмітки; (Пункт 4 частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)
- 5) відповідно до законодавства приймати рішення щодо надання дозволу на перетинання державного кордону у спрощеному порядку;
- 6) самостійно, а в разі перебування транспортних засобів, товарів та інших предметів, що переміщуються через державний кордон України, під митним контролем – разом з митними органами проводити відповідно до законодавства огляд, у разі потреби – і супроводження зазначених транспортних засобів, товарів та предметів;
- 7) здійснювати згідно з дорученнями правоохоронних органів України затримання в пунктах пропуску осіб, які прямують через державний кордон України та розшуковуються за підозрою у вчиненні злочину, переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінального покарання та в інших випадках, передбачених законодавством України;
- 8) надавати за згодою митних органів України та компетентних органів суміжних держав дозвіл на перетинання особами державного кордону України осіб, переміщення транспортних засобів, вантажів поза пунктами пропуску через державний кордон України за наявності невідкладних обставин, пов'язаних з ліквідацією надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і їх наслідків, загрози людському життю та за відсутності загрози національній безпеці України; (Пункт 8 частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1710-VI від 05.11.2009, N 1710-VI від 05.11.2009)
- 9) за погодженням з Державною митною службою України, Міністерством транспорту України та Міністерством оборони України надавати дозвіл щодо вильоту і посадки повітряних суден з аеропортів (аеродромів), у яких відсутні пункти пропуску через державний кордон України;
- 10) створювати і використовувати в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі у боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції інформаційні системи, у тому числі банки даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України, осіб, які вчинили правопорушення, протидію яким віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежується право виїзду з України, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та в інших випадках, передбачених законами України;

- 11) визначати разом із заінтересованими підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності місця і тривалість зупинок (стоянок) транспортних засобів, що здійснюють міжнародні перевезення пасажирів та вантажів у пунктах пропуску через державний кордон України;
- 12) вимагати від фізичних осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Державної прикордонної служби України;
- 13) у випадках та в порядку, передбачених законами України, розглядати справи про правопорушення, накладати стягнення або передавати матеріали про правопорушення на розгляд інших уповноважених органів виконавчої влади або судів;
- 14) здійснювати адміністративне затримання осіб на підставах і на строки, визначені законами, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України, стосовно яких прийнято в установленому порядку рішення про передачу їх прикордонним органам суміжної держави, на час, необхідний для такої передачі;
- 15) здійснювати на підставах та в порядку, установлених законами, особистий огляд затриманих, а також оглядати і в разі потреби вилучати речі, що можуть бути речовими доказами або заподіяти шкоду здоров'ю людей;
- 16) тримати осіб, затриманих в адміністративному порядку, в спеціально обладнаних для цих цілей приміщеннях;
- 17) проводити відповідно до закону судову експертизу паспортних документів, які згідно із законодавством використовуються під час перетинання державного кордону України;
- 18) відповідно до своєї компетенції обмежувати або тимчасово забороняти у випадках, які спричиняються обставинами, пов'язаними із забезпеченням охорони державного кордону України, та проведенням навчань і бойових стрільб, виконання різних робіт, переміщення транспортних засобів, плавзасобів і доступ осіб на окремі ділянки місцевості чи об'єкти у прикордонній смузі, контрольованих прикордонних районах, за винятком робіт на будовах, що виконуються відповідно до міжнародних договорів, та на будовах державного значення і робіт, пов'язаних з ліквідацією наслідків стихійного лиха та осередків особливо небезпечних інфекційних захворювань;
- 19) здійснювати автоматизований обмін інформацією про транспортні засоби, що перетнули державний кордон України, з Державтоінспекцією Міністерства внутрішніх справ України. Зупиняти та оглядати в межах прикордонної смуги, контрольованих прикордонних районів самостійно, а за їх межами – разом з підрозділами Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України транспортні засоби, а також перевіряти документи, що посвідчують особу водія та пасажирів, наявність поліса обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (страхового сертифіката «Зелена картка»), а також здійснювати контроль за сплатою сум накладеного стягнення за адміністративні правопорушення. При цьому вантаж, який перевозиться транспортними засобами під митним контролем, підлягає такому оглядові тільки разом з органами Державної митної служби України; (Пункт 19 частини першої статті 20 в редакції Закону N 586-VI від 24.09.2008)
- 20) використовувати у порядку, встановленому законодавством, водний і повітряний простір України, морські та річкові порти, аеропорти та аеродроми (посадкові майданчики), розташовані на території України, незалежно від їх відомчої належності і призначення, одержувати навігаційну, метеорологічну, гідрографічну та іншу інформацію, необхідну для забезпечення польотів і кораблеводіння;
- 21) у встановленому законодавством порядку виконувати польоти на літальних апаратах Державної прикордонної служби України на повітряних трасах, за маршрутами поза трасами, а також за встановленими маршрутами у прикордонній смузі, контрольованих прикордонних районах та виключній (морській) економічній зоні України;

- 22) здійснювати плавання на кораблях, катерах, суднах забезпечення по всій акваторії внутрішніх вод, територіального моря і виключної (морської) економічної зони України, підходити до берега, будь-яких причалів (пристаней) і здійснювати висадку на них особового складу Державної прикордонної служби України;
- 23) надавати дозвіл на заходження іноземних військових кораблів у внутрішні води, на рейди та в порти України, у тому числі відповідно до прийнятих у встановленому порядку рішень про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України, схвалених Верховною Радою України;
- 24) проводити в установленому порядку огляд українських та іноземних невійськових суден, що допустили порушення законодавства під час плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України, супроводжувати їх кораблями та катерами Державної прикордонної служби України в порти або за межі територіальних вод України;
- 25) зупиняти та оглядати в установленому порядку судна і плавзасоби, що ведуть промисел риби та інших водних живих ресурсів, здійснюють пошук, дослідження та операції, пов'язані з таким промислом, виконують інші роботи у виключній (морській) економічній зоні України та територіальному морі; перевіряти документи на ведення рибного промислу та виконання інших робіт;
- 26) зупиняти або припиняти рибний промисел, морські наукові дослідження, інші роботи у територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та внутрішніх водах України в разі відсутності відповідного дозволу (погодження) або порушення правил їх проведення, установлених законодавством;
26-1) зупиняти та оглядати в установленому порядку судна і плавзасоби, що знаходяться в зоні охорони підводної культурної та археологічної спадщини, перевіряти документи (дозволи), що підтверджують право на перебування в охоронюваній зоні та (чи) проведення наукових археологічних досліджень; (Частина першу статті 20 доповнено пунктом 26-1 згідно із Законом N 2947-VI від 13.01.2011)
- 27) відвідувати, оглядати та перебувати на штучних островах, в установках і спорудах, що знаходяться у виключній (морській) економічній зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України, а також перевіряти документи, які посвідчують право на проведення робіт, спорудження штучних островів, установок, споруд і встановлення зон безпеки навколо них;
- 28) затримувати судна, що допускають порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України або норм міжнародного права, і доставляти їх в один з відкритих для заходження іноземних невійськових суден портів України;
- 29) тимчасово обмежувати мореплавство та забороняти вихід у море українських невійськових суден і плавзасобів незалежно від форми власності, які допустили порушення встановленого порядку плавання і перебування у територіальному морі та внутрішніх водах України;
- 30) забороняти сходження на берег і перебування на березі членів екіпажів іноземних невійськових суден та інших осіб, що перебувають на них і допустили правопорушення під час плавання та перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України;
- 31) здійснювати розвідувальні, контррозвідувальні та оперативно-розшукові заходи згідно із законами України;
- 32) здійснювати за домовленістю з авіаперевізниками в іноземних аеропортах попередню перевірку правових підстав для в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства;
- 33) у взаємодії з митними та іншими державними органами здійснювати заходи щодо недопущення незаконного переміщення через державний кордон України вантажів, стосовно яких законодавством встановлено заборони і обмеження, вилучати такі вантажі в разі здійснення спроби переміщення їх через державний кордон України або самостійно в ході проведення оперативно-

- розшукових заходів та передавати їх за призначенням у встановленому порядку; (Пункт 33 частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)
- 34) запрошувати осіб до підрозділів Державної прикордонної служби України для з'ясування обставин незаконного перетинання державного кордону України, порушення режиму державного кордону, прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, а також інших правопорушень, розгляд яких належить до компетенції Державної прикордонної служби України. У разі потреби з'ясування обставин зазначених порушень може здійснюватися і в інших місцях;
  - 35) на підставах, передбачених законами, скорочувати строк перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів;
  - 36) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ та організацій усіх форм власності, військових частин військових формувань, а також житловими та іншими приміщеннями громадян;
  - 37) використовувати у встановленому порядку транспортні засоби, плавзасоби громадян, підприємств, установ та організацій усіх форм власності (крім транспортних засобів, плавзасобів дипломатичних та інших представництв іноземних держав та організацій) для проїзду до місця незаконного перетинання державного кордону України, припинення злочину, доставки до лікувальних закладів осіб, що потребують термінової медичної допомоги, з наступним відшкодуванням витрат і збитків цим громадянам, підприємствам, установам та організаціям згідно із законодавством;
  - 38) використовувати засоби електричного зв'язку центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності під час припинення збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України, відбиття вторгнення на територію України збройних формувань, ліквідації диверсійно-розвідувальних груп, а також в інших випадках на умовах, погоджених у встановленому порядку, з наступним відшкодуванням пов'язаних з цим витрат згідно із законодавством;
  - 39) подавати органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду пропозиції щодо припинення порушень законодавства з питань охорони державного кордону України та усунення передумов до їх вчинення;
  - 40) одержувати в установленому законом порядку за письмовими запитами керівників підрозділів з оперативно-розшукової роботи чи розвідувального органу відомості з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України; (Пункт 40 частини першої статті 20 в редакції Закону N 965-IV від 19.06.2003)
  - 41) матеріально і морально заохочувати осіб, які надають Державній прикордонній службі України допомогу у виконанні покладених на неї завдань;
  - 42) співпрацювати відповідно до законодавства з іноземними дипломатичними і консульськими установами в питаннях, що належать до компетенції Державної прикордонної служби України і стосуються обмеження чи поновлення прав іноземців та осіб без громадянства;
  - 43) взаємодіяти з питань охорони державного кордону України, протидії незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, транскордонній злочинності, контрабандній діяльності з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав, міжнародними організаціями в порядку і на засадах, установлених законодавством;
  - 44) під час безпосереднього виконання завдань з охорони державного кордону при несенні служби у складі прикордонних нарядів або здійсненні оперативно-розшукової діяльності безоплат-

но користуватися всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), засобами залізничного, водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;

- 45) у порядку, передбаченому законодавством, одержувати і використовувати земельні ділянки для розміщення стаціонарних технічних засобів та інженерних споруд на державному кордоні України, розташування органів, підрозділів, навчальних закладів, підприємств, установ та організацій Державної прикордонної служби України, пунктів (місць) тимчасового тримання осіб, базування кораблів і катерів, авіаційних підрозділів, стрільбищ і навчальних полів тощо;
- 46) у порядку, визначеному міжнародними договорами України, здійснювати спільний прикордонний контроль та інші заходи з охорони державного кордону на території суміжних держав. (Частину першу статті 20 доповнено пунктом 46 згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)

У випадках, передбачених законом, посадові та службові особи Державної прикордонної служби України здійснюють також і інші повноваження.

Стаття 21. Застосування сили під час охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні

Військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, під час виконання завдань з охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні в межах повноважень, визначених цим Законом, законами України «Про державний кордон України», «Про виключну (морську) економічну зону України», мають право в порядку і випадках, передбачених Законом України «Про міліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, застосовувати фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати, носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів.

Не допускається застосування зброї в напрямку території суміжної держави, за винятком випадків відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань, припинення збройних провокацій, а також для відбиття нападу або припинення збройного опору осіб, які незаконно перетинають чи намагаються незаконно перетнути державний кордон України.

Стаття 22. Сприяння органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій і громадян виконанню завдань Державною прикордонною службою України

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, їх службові і посадові особи в межах своїх повноважень сприяють Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Державна прикордонна служба України має право для виконання покладених на неї завдань залучати до співробітництва на платній та безоплатній основі осіб за їх згодою, а також громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону у порядку, встановленому законами, що регулюють оперативно-розшукову діяльність та участь громадян в охороні державного кордону України.

РОЗДІЛ V. ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 23. Правове становище особового складу Державної прикордонної служби України

Військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби), а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залуча-

тися до оперативно-службової діяльності, видаються службові та спеціальні посвідчення, а також відповідні знаки (жетони).

Законні вимоги і розпорядження військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень залучені до оперативно-службової діяльності, є обов'язковими для виконання громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, посадовими і службовими особами.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України під час виконання покладених на них обов'язків керуються тільки законами, діють на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією (254к/96-ВР) та законами України. Ніхто інший, за винятком уповноважених посадових осіб державних органів у передбачених Конституцією (254к/96-ВР) та законами України випадках, не вправі втручатися у законну діяльність військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України.

Ніхто не має права покласти на особовий склад Державної прикордонної служби України виконання завдань і обов'язків, не передбачених законами України.

З метою попередження корупції військовослужбовцям та працівникам Державної прикордонної служби України під час здійснення прикордонного контролю забороняється:

- 1) приймати будь-які предмети (речі) від будь-яких осіб та передавати предмети (речі) будь-кому, якщо інше не встановлено законодавством України;
- 2) надавати будь-кому інформацію про осіб, транспортні засоби, вантажі, що переміщуються через державний кордон, якщо інше не передбачено законом;
- 3) надавати переваги в перетинанні державного кордону особам, транспортним засобам та вантажам;
- 4) мати будь-які особисті засоби зв'язку, що не належать Державній прикордонній службі України та не входять до предметів екіпірування прикордонного наряду;
- 5) мати при собі грошові кошти понад розмір, встановлений спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в справах охорони державного кордону України.

(Статтю 23 доповнено частиною згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)

Зазначені особи зобов'язані на вимогу своїх прямих начальників або посадових чи службових осіб підрозділів внутрішньої безпеки надати можливість перевірити дотримання ними зазначених обмежень.

(Статтю 23 доповнено частиною згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)

Втручання в діяльність Державної прикордонної служби України тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України мають право на носіння форменого одягу із знаками розрізнення, зразки якого розробляються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». (Частина шоста статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Використання військових звань, відзнак, форменого одягу, службових чи спеціальних посвідчень, знаків (жетонів) особою, яка не належить до особового складу Державної прикордонної служби України, тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Стаття 24. Правовий захист особового складу Державної прикордонної служби України

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, недоторканність особи, честь і гідність яких охороняються законом.

Недоторканність особи військовослужбовця, а також працівника Державної прикордонної служби України, який відповідно до його службових повноважень залучений до оперативно-службової діяльності, їх честь і гідність охороняються законом.

Привід, затримання та арешт і пов'язані з цим обшук, особистий огляд та огляд речей військовослужбовця, працівника Державної прикордонної служби України під час здійснення ним прикордонного контролю проводиться після закінчення несення ним служби або заміни його іншим військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України, а у разі нагальної необхідності здійснити це невідкладно – лише в присутності уповноваженого представника органу охорони державного кордону.

(Статтю 24 доповнено частиною згідно із Законом N 1710-VI (1710-17) від 05.11.2009)

Вчинення злочинів та адміністративних правопорушень щодо членів сімей військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Вчинення злочинів та адміністративних правопорушень щодо військовослужбовців або працівників Державної прикордонної служби України, які звільнилися зі служби чи з роботи, а також членів їхніх сімей, у зв'язку з їх попередньою службовою діяльністю, а так само і щодо особи, яка відповідно до закону бере участь в охороні державного кордону України, та членів її сім'ї тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України, які виконують завдання за кордоном, перебувають під захистом України.

Стаття 25. Соціальний захист особового складу Державної прикордонної служби України

Держава забезпечує соціальний захист особового складу Державної прикордонної служби України відповідно до Конституції України, цього Закону та інших актів законодавства.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців Державної прикордонної служби України здійснюється у порядку та у розмірах, встановлених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». (Частина друга статті 25 в редакції Закону N 2505-IV від 25.03.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України користуються правовими і соціальними гарантіями відповідно до Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», цього Закону, інших актів законодавства.

Соціальний захист працівників Державної прикордонної служби України забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю, якщо інше не передбачено трудовим договором.

Особовому складу Державної прикордонної служби України гарантується безоплатне медичне забезпечення, яке здійснюється в лікувально-профілактичних закладах Державної прикордонної служби України.

Діти загиблих під час виконання службових обов'язків військовослужбовців, а також працівників Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень були залучені до оперативно-службової діяльності, мають право вступу до навчальних закладів Державної прикордонної служби України поза конкурсом.

Стаття 26. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців Державної прикордонної служби України та компенсаційної виплати у випадку заподіяння шкоди майну військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України чи їх близьким родичам

(Назва статті 26 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006, із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного військовослужбовцю Державної прикордонної служби України під час виконання ним обов'язків військової служби, чи в разі встановлення

інвалідності внаслідок зазначених ушкоджень, а також інвалідності, що настала в період проходження служби або не пізніше як через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою, яку він займав, а в разі його загибелі або смерті членам сім'ї – у розмірі десятирічного грошового забезпечення в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. За сім'єю загиблого зберігається право на одержання житлової площі. (Частина перша статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законами N 328-V від 03.11.2006, N 1014-V від 11.05.2007) (Щодо зупинення дії частини першої статті 26 на 2007 рік див. Закон N 489-V від 19.12.2006)

Якщо військовослужбовець та члени його сім'ї, крім підстав, передбачених частиною першою цієї статті, одночасно мають право на отримання одноразової грошової допомоги, встановленої іншими законами, виплата відповідних грошових сум здійснюється за однією з підстав за вибором особи, яка має право на отримання таких виплат. (Статтю 26 доповнено частиною згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

(Щодо зупинення дії частини другої статті 26 на 2007 рік див. Закон N 489-V від 19.12.2006)

Шкода, заподіяна майну військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України чи його близьким родичам у зв'язку з виконанням ним обов'язків військової служби з безпосередньої охорони державного кордону України чи її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні, компенсується в установленому законом порядку за рахунок коштів державного бюджету. (Частина третя статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

РОЗДІЛ VI. ФІНАНСУВАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 27. Фінансування діяльності Державної прикордонної служби України

Фінансування діяльності Державної прикордонної служби України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел, передбачених законодавством.

Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом, надаються за рахунок бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. (Статтю 27 доповнено частиною другою згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Стаття 28. Забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України

Забезпечення діяльності органів Державної прикордонної служби України здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону через державне оборонне замовлення та закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють Державній прикордонній службі України, її органам у розв'язанні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортними засобами і зв'язком. Державна прикордонна служба України звільняється від передачі місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування частини житла, побудованого за рахунок цільових державних капітальних вкладень та інших коштів. Житло державного житлового фонду, що звільняється військовослужбовцями Державної прикордонної служби України, передається у встановленому порядку її відповідним органам для його повторного заселення.

Державна прикордонна служба України має службові приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, службовий житловий фонд.

Майно, закріплене за спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону, органами Державної прикордонної служби України, її навчальними закладами, установами та організаціями, є державною власністю і належить їм на праві оперативного управління.

РОЗДІЛ VII. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 29. Контроль Верховної Ради України за діяльністю Державної прикордонної служби України

Голова Державної прикордонної служби України систематично інформує Верховну Раду України про виконання Державною прикордонною службою України покладених на неї завдань, додержання законодавства, забезпечення прав і свобод людини та з інших питань.

Голова Державної прикордонної служби України щороку подає Верховній Раді України письмовий звіт про діяльність Державної прикордонної служби України.

Стаття 30. Контроль Президента України за діяльністю Державної прикордонної служби України

Контроль за діяльністю Державної прикордонної служби України здійснюється Президентом України відповідно до повноважень, визначених Конституцією України.

Голова Державної прикордонної служби України систематично інформує Президента України, Раду національної безпеки і оборони України з основних питань діяльності Державної прикордонної служби України, а також щороку подає Президенту України письмовий звіт про діяльність Державної прикордонної служби України.

Стаття 31. Контроль за господарською і фінансовою діяльністю Державної прикордонної служби України

Контроль за господарською і фінансовою діяльністю Державної прикордонної служби України здійснюється в порядку, визначеному законами України.

Стаття 32. Нагляд за дотриманням законності в діяльності Державної прикордонної служби України

Нагляд за додержанням законності в діяльності Державної прикордонної служби України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією та законами України.

РОЗДІЛ VIII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття 33. Відповідальність особового складу Державної прикордонної служби України

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень, керуючись Конституцією і законами України, іншими нормативно-правовими актами та наказами прямих начальників. Наказ, який є явно злочинним, виконанню не підлягає. Посадові особи, які віддали такий наказ, несуть відповідальність і відшкодовують заподіяну внаслідок його виконання шкоду згідно із законом.

За протиправні дії чи бездіяльність військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України несуть відповідальність згідно із законом.

Військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України, які виконують свої обов'язки відповідно до наданих цим Законом повноважень, не несуть відповідальності за заподіяну не з їх вини іншим особам майнову шкоду. Така шкода у разі недоведення вини цих осіб компенсується відповідно до законів за рахунок Державного бюджету України.

Стаття 34. Відповідальність за неправомірні дії, що перешкоджають реалізації повноважень Державної прикордонної служби України

Непокора або опір законним вимогам військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

РОЗДІЛ ІХ. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 серпня 2003 року, крім частини другої статті 6 цього Закону, яка набирає чинності з 1 січня 2005 року. До набрання нею чинності загальна чисельність Державної прикордонної служби України становитиме:
до 1 січня 2004 року – 45000 осіб, у тому числі 42000 військовослужбовців;
з 1 січня 2004 року – 48000 осіб, у тому числі 42000 військовослужбовців.
2. З набранням чинності цим Законом втрачають чинність:
  - 1) Закон України «Про Прикордонні війська України» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 2, ст. 7; 1996 р., N 37, ст. 167; 1999 р., N 48, ст. 419; 2002 р., N 16, ст. 113, N 33, ст. 236);
  - 2) Закон України «Про загальну структуру і чисельність Прикордонних військ України» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., N 18, ст. 158; 2002 р., N 48, ст. 360);
  - 3) Постанова Верховної Ради України від 4 листопада 1991 року «Про порядок комплектування, військового, матеріально-технічного і фінансового забезпечення Прикордонних військ України» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 2, ст. 9, N 29, ст. 400; 1996 р., N 37, ст. 167);
  - 4) Постанова Верховної Ради України від 4 листопада 1991 року «Про порядок введення в дію Закону України «Про Прикордонні війська України» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 2, ст. 8).
3. Державна прикордонна служба України є правонаступником Прикордонних військ України, створюється на їх основі, у тому числі матеріально-технічній базі, у межах штатної чисельності та фінансування за станом на 1 січня 2003 року.
4. До приведення у відповідність із Законом України «Про Державну прикордонну службу України» закони та інші нормативно-правові акти застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.
5. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців після набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 3 квітня 2003 року N 661-IV

Закон України «Про державний кордон України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 2, ст. 5)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 1778-XII від 04.11.91, ВВР, 1992, N 2, ст. 6)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 245/96-ВР від 18.06.96, ВВР, 1996

N 37, ст.167 N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003

N 27, ст.209 N 289-VI від 20.05.2008, ВВР, 2008

N 26, ст.243 N 1276-VI від 16.04.2009, ВВР, 2009

N 38, ст.535 N 1710-VI від 05.11.2009, ВВР, 2010, N 6, ст.46)

Україна, керуючись Конституцією України, Декларацією про державний суверенітет України та Актом проголошення незалежності України, неухильно проводить політику миру, виступає за зміцнення безпеки народів України виходячи із принципів непорушності державних кордонів, які є відображенням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету та єдності України. Державний кордон України є недоторканим. Будь-які порушення його рішуче припиняються.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Державний кордон України

Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору.

Стаття 2. Визначення державного кордону України і забезпечення його захисту та охорони

Державний кордон України визначається Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів.

Координація діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави із захисту державного кордону здійснюється Державною прикордонною службою України.

Охорона державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України.

Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень вживає заходів щодо забезпечення захисту та охорони державного кордону і території України.

(Стаття 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 245/96-ВР від 18.06.96; в редакції Закону N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 3. Встановлення державного кордону України

Державний кордон України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, встановлюється:

- 1) на суші – по характерних точках і лініях рельєфу або ясно видимих орієнтирах;
- 2) на морі – по зовнішній межі територіального моря України;
- 3) на судноплавних річках – по середині головного фарватеру або тальвегу річки; на несудноплавних річках (ручаях) – по їх середині або по середині головного рукава річки; на озерах та інших водоймах – по прямій лінії, що з'єднує виходи державного кордону України до берегів озера або іншої водойми. Державний кордон України, що проходить по річці (ручаю), озеру чи іншій водоймі, не переміщується як при зміні обрису їх берегів або рівня води, так і при відхиленні русла річки (ручаю) в той чи інший бік;
- 4) на водосховищах гідровузлів та інших штучних водоймах – відповідно до лінії державного кордону України, яка проходила на місцевості до їх заповнення;
- 5) на залізничних і автодорожніх мостах, греблях та інших спорудах, що проходять через прикордонні ділянки судноплавних і несудноплавних річок (ручаїв), – по середині цих споруд або по їх технологічній осі, незалежно від проходження державного кордону України на воді.

Стаття 4. Позначення державного кордону України

Державний кордон України на місцевості позначається ясно видимими прикордонними знаками, форми, розмір і порядок встановлення яких визначаються законодавством України і міжнародними договорами України.

Затвердження документів демаркації державного кордону України здійснюється Кабінетом Міністрів України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

(Статтю 4 доповнено частиною другою згідно із Законом N 289-VI від 20.05.2008)

Зберігання документів демаркації державного кордону України здійснює Державна прикордонна служба України в установленому законодавством України порядку.

(Статтю 4 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 289-VI від 20.05.2008)

Стаття 5. Територіальне море України

До територіального моря України належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Географічні координати цих точок затверджуються в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватись міжнародними договорами України, а при відсутності договорів – відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Стаття 6. Внутрішні води України

До внутрішніх вод України належать:

- 1) морські води, розташовані в бік берега від прямих вихідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря України;
- 2) води портів України, обмежені лінією, яка проходить через постійні портові споруди, які найбільше виступають у бік моря;
- 3) води заток, бухт, губ і лиманів, гаваней і рейдів, береги яких повністю належать Україні, до прямої лінії, проведеної від берега до берега в місці, де з боку моря вперше утворюється один або кілька проходів, якщо ширина кожного з них не перевищує 24 морських миль;
- 4) води заток, бухт, губ і лиманів, морів і проток, що історично належать Україні;
- 5) обмежена лінією державного кордону частина вод річок, озер та інших водойм, береги яких належать Україні. (Пункт 5 статті 6 в редакції Закону N 245/96-ВР від 18.06.96)

Стаття 7. Взаємовідносини з суміжними державами у прикордонних питаннях

Прикордонні питання з суміжними державами вирішуються Україною на основі взаємності і добросусідства відповідно до цього Закону, інших актів законодавства України і міжнародних договорів України.

II. РЕЖИМ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Стаття 8. Визначення режиму державного кордону України

Режим державного кордону України – порядок перетинання державного кордону України, плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них, утримання державного кордону України, провадження різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України – визначається цим Законом, іншими актами законодавства України і міжнародними договорами України.

Стаття 9. Перетинання державного кордону України

Перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з додержанням встановленого порядку.

Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та пішохідне сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства і міжнародних договорів України, а також поза пунктами пропуску через державний кордон України у випадках, визначених законодавством. (Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1710-VI від 05.11.2009)

Пункт пропуску через державний кордон України – це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах (аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Морські та річкові невійськові судна і військові кораблі перетинають державний кордон України відповідно до цього Закону, інших актів законодавства, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України і публікуються в установленому порядку.

Іноземні невійськові судна і військові кораблі, які зайшли в територіальне море або внутрішні води України з порушенням встановлених правил заходження в ці води, є порушниками режиму державного кордону (порушниками державного кордону України). Іноземні підводні човни та інші підводні транспортні засоби є порушниками державного кордону України і в тих випадках, коли вони перетинають державний кордон України в підводному положенні або перебувають у цьому положенні під час плавання та перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України.

Повітряні судна перетинають державний кордон України у спеціально виділених повітряних коридорах відповідно до цього Закону, інших актів законодавства, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України і публікуються в установленому порядку. Переліт державного кордону України поза повітряними коридорами допускається тільки з дозволу уповноважених на те державних органів України.

Порушниками порядку перетинання державного кордону України у повітряному просторі (порушниками державного кордону України) є повітряні судна та інші літальні апарати, що перетнули державний кордон України без відповідного дозволу компетентних органів України або вчинили інші порушення правил перельоту через державний кордон України.

Порушенням державного кордону України є також перетинання його будь-якими технічними або іншими засобами без відповідного на те дозволу чи з порушенням встановленого порядку.

Не є порушеннями правил перетинання державного кордону України вимушене перетинання державного кордону особами, транспортними засобами на суші, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальне море та внутрішні води України, вимушений вліт повітряних суден та інших літальних апаратів, вчинені в стані крайньої необхідності, а також за інших вимушених обставин.

Під час надзвичайних ситуацій, зумовлених великими аваріями, катастрофами і стихійним лихом, аварійно-рятувальні формування перетинають державний кордон України для локалізації та ліквідації таких ситуацій у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до міжнародних договорів України.

(Стаття 9 в редакції Законів N 245/96-ВР від 18.06.96, N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 10. Виліт і посадка повітряних суден

Виліт українських та іноземних повітряних суден з території України, а також їх посадка після вльоту на територію України провадяться в аеропортах (на аеродромах), відкритих для міжнародних польотів, де є контрольно-пропускні пункти органів Державної прикордонної служби України і митні установи. Інший порядок вильоту і посадки повітряних суден допускається тільки з дозволу компетентних органів України.

(Стаття 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 11. Контроль при перетинанні державного кордону України

Особи, транспортні засоби, вантажі та інше майно, що перетинають державний кордон України, підлягають прикордонному і митному контролю. У відповідних випадках здійснюється також санітарно-карантинний, ветеринарний і фітосанітарний контроль, контроль за вивезенням з території України культурних цінностей та інший контроль. Контроль організується і здійснюється у встановленому актами законодавства України порядку.

Стаття 12. Пропуск осіб, транспортних засобів, вантажів через державний кордон України

Пропуск осіб, які перетинають державний кордон України, здійснюється органами Державної прикордонної служби України за дійсними документами на право в'їзду на територію України або виїзду з України. Пропуск транспортних засобів, вантажів через державний кордон України провадиться відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України. Відповідно до міжнародних договорів України Кабінетом Міністрів України може бути встановлено спрощений порядок пропуску осіб, транспортних засобів, вантажів через державний кордон України.

(Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законами N 662-IV від 03.04.2003, N 1710-VI від 05.11.2009)

Стаття 13. Мирний прохід через територіальне море України

Мирний прохід через територіальне море України здійснюється з метою його перетинання без заходження у внутрішні води України або з метою проходу у внутрішні води і порти України чи виходу з них у відкрите море. Прохід вважається мирним, якщо при цьому не порушується мир, а також правопорядок або безпека України.

Іноземні невійськові судна та військові кораблі користуються правом мирного проходу через територіальне море України відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України.

Іноземні невійськові судна, здійснюючи мирний прохід, повинні прямувати звичайним навігаційним курсом або курсом, рекомендованим компетентними органами України, а також морськими коридорами або відповідно до схем поділу руху. Морські коридори і схеми поділу руху вказуються на

морських картах, що публікуються у встановленому порядку. Капітан іноземного невійськового судна, яке порушило правила мирного проходу, несе відповідальність згідно з законодавством України.

Іноземні військові кораблі, а також підводні транспортні засоби здійснюють мирний прохід через територіальне море України в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. При цьому підводні човни, інші підводні транспортні засоби повинні йти на поверхні і під своїм прапором. У разі недодержання законодавства України, що стосується проходу іноземного невійськового судна або військового корабля (підводного човна, іншого підводного транспортного засобу) через територіальне море України, та нехтування звернутою до них вимогою про необхідність додержання законодавства компетентні органи України вправі зажадати від судна (корабля) негайно залишити територіальне море України.

Стаття 14. Порядок заходження іноземних невійськових суден та військових кораблів у внутрішні води і порти України

Іноземні невійськові судна можуть заходити на рейди і в порти України, відкриті для заходження таких суден. Перелік відкритих для заходження іноземних невійськових суден рейдів і портів, порядок заходження і перебування в них, провадження вантажних і пасажирських операцій, сполучення суден з берегом, сходу на берег членів екіпажу судна, відвідання суден особами, які не є членами екіпажу судна, та інші правила, зв'язані з заходженням іноземних невійськових суден у внутрішні води і порти України, у частину вод прикордонних річок, озер та інших водойм, що належать Україні, і перебуванням у цих водах, встановлюються законодавством України і правилами, що публікуються у встановленому порядку. Іноземні підводні човни та інші підводні транспортні засоби в разі заходження у внутрішні води, на рейди і в порти України повинні переміщуватися на поверхні і під своїм прапором.

(Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Іноземні військові кораблі, якщо не передбачено іншого порядку, заходять у внутрішні води і порти України відповідно до правил їх відвідування, що публікуються у встановленому порядку.

Стаття 15. Обов'язок іноземних невійськових суден і військових кораблів додержувати у водах України навігаційних та інших правил

Іноземні невійськові судна і військові кораблі під час плавання і перебування в територіальному морі і внутрішніх водах України зобов'язані додержувати правил радіозв'язку, навігаційних, портових, митних, санітарних та інших правил. Іноземні невійськові судна і військові кораблі в разі вимушеного заходження в територіальне море, внутрішні води України або у разі вимушеного недодержання правил плавання і перебування в цих водах зобов'язані негайно повідомити про це адміністрацію найближчого порту України.

Стаття 16. Заборона промислової, дослідної та пошукової діяльності іноземних невійськових суден і військових кораблів у водах України

Будь-яка промислова, дослідна і пошукова діяльність іноземних невійськових суден та військових кораблів у територіальному морі і внутрішніх водах України забороняється, за винятком випадків, коли така діяльність здійснюється з дозволу компетентних органів України або на підставі міжнародних договорів України.

Стаття 17. Заборона плавання і перебування невійськових суден і військових кораблів в окремих районах вод України

У територіальному морі України, внутрішніх водах України рішенням компетентних органів України можуть бути встановлені райони, в яких тимчасово забороняється плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів.

Про встановлення таких районів оголошується у встановленому порядку.

Стаття 18. Порядок здійснення господарської діяльності на державному кордоні України

Судноплавство, користування водними об'єктами для потреб лісосплаву та інші види водоко-ристування, створення різних гідроспоруд, провадження інших робіт у внутрішніх водах України, користування землею, лісами, тваринним світом, ведення гірничої справи, геологічних розвідувань та інша господарська діяльність на державному кордоні України провадяться відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України і здійснюються таким чином, щоб забезпечувався належний порядок на державному кордоні України. Компетентними органами України за погодженням з органами Державної прикордонної служби України з урахуванням місцевих умов встановлюється порядок здійснення всіх видів господарської діяльності на державному кордоні України.

(Стаття 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 19. Тимчасове припинення сполучення через державний кордон України у разі загрози поширення інфекційних хвороб. Карантин

У разі загрози поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб на території України або іноземної держави сполучення через державний кордон України на загрожуючих ділянках за рішенням Кабінету Міністрів України може бути тимчасово обмежено чи припинено, або встановлено карантин для людей, тварин, вантажів, насінного, садивного матеріалу та іншої продукції тваринного і рослинного походження, що перетинають державний кордон України.

(Статтю 20 виключено на підставі Закону N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 21. Прикордонні представники України

Для вирішення питань, пов'язаних з підтриманням режиму державного кордону України, виконання міжнародних договорів із цього питання, створення умов для мирного розв'язання прикордонних конфліктів та інцидентів на певній ділянці державного кордону України з особового складу Державної прикордонної служби України в установленому Кабінетом Міністрів України порядку призначаються прикордонні представники України, а також їх заступники.

Прикордонні представники України та їх заступники у своїй діяльності керуються Конституцією і законами України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іншими актами законодавства.

Прикордонні представники України або їх заступники для виконання своїх обов'язків можуть перетинати державний кордон України в будь-якому місці на встановленій ділянці і в будь-який час на підставі спеціальних повноважень, що надаються Головою Державної прикордонної служби України на певний період часу.

Перетинання державного кордону України прикордонними представниками України або їх заступниками здійснюється згідно із законодавством та міжнародними договорами України.

Не врегульовані прикордонними представниками України або їх заступниками питання вирішуються у дипломатичному порядку.

(Стаття 21 в редакції Закону N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

III. ПРИКОРДОННИЙ РЕЖИМ

Стаття 22. Прикордонна смуга та контрольовані прикордонні райони

З метою забезпечення на державному кордоні України належного порядку Кабінетом Міністрів України встановлюється прикордонна смуга, а також можуть встановлюватися контрольовані прикордонні райони.

Прикордонна смуга встановлюється безпосередньо вздовж державного кордону України на його сухопутних ділянках або вздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм з урахуванням особливостей місцевості та умов, що визначаються Кабінетом Міністрів України. До прикордонної смуги не включаються населені пункти і місця масового відпочинку населення.

Контрольовані прикордонні райони встановлюються, як правило, в межах території району, міста, селища, сільради, прилеглої до державного кордону України або до узбережжя моря, що охороняється органами Державної прикордонної служби України. До контрольованого прикордонного району включаються також територіальне море України, внутрішні води України і частина вод прикордонних річок, озер та інших водойм України і розташовані в цих водах острови.

(Частина третя статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003) (Стаття 22 в редакції Закону N 245/96-ВР від 18.06.96)

Стаття 23. Прикордонний режим

У прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, встановлюється прикордонний режим, який регламентує відповідно до цього Закону та інших актів законодавства України правила в'їзду, перебування, проживання, пересування громадян України та інших осіб, провадження робіт, обліку та тримання на пристанях, причалах і в пунктах базування самохідних та несамохідних суден, їх плавання та пересування у внутрішніх водах України.

(Частина перша статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законами N 245/96-ВР від 18.06.96, N 1276-VI від 16.04.2009)

Передбачений частиною першою цієї статті порядок обліку і тримання самохідних та несамохідних суден на пристанях, причалах і в пунктах базування, їх плавання і пересування в територіальному морі і внутрішніх водах України поширюється і на територію району, міста, селища, сільради, що прилягає до державного кордону України або до узбережжя моря, яке охороняється органами Державної прикордонної служби України, де прикордонну смугу та контрольований прикордонний район не встановлено.

(Частина друга статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законами N 245/96-ВР від 18.06.96, N 662-IV від 03.04.2003)

Забороняється тримати самохідні та несамохідні судна поза встановленими пристанями, причалами і пунктами базування або на них, але з порушенням правил тримання, а також відходити від берега або причалювати до берега поза пристанями, причалами і пунктами базування.

Стаття 24. В'їзд у прикордонну смугу. Провадження робіт

Дозвіл на в'їзд, перебування, проживання, провадження робіт і пропуск у прикордонну смугу дає і здійснює Державна прикордонна служба України. У необхідних випадках Державна прикордонна служба України може запроваджувати додаткові тимчасові режимні обмеження на в'їзд і провадження робіт у прикордонній смузі.

(Стаття 24 із змінами, внесеними згідно із Законами N 662-IV від 03.04.2003, N 1276-VI від 16.04.2009)

Стаття 25. Особливості прикордонного режиму в частині внутрішніх вод України

Частина внутрішніх вод України і розташовані в ній острови перебувають під контролем органів Державної прикордонної служби України.

(Частина перша статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Пересування по берегу і льоду прикордонних річок, озер та інших водойм поза встановленими для цього шляхами, стежками або з порушенням правил пересування забороняється.

Стаття 26. Режим у пунктах пропуску через державний кордон України

Режим у пунктах пропуску через державний кордон України – порядок перебування і пересування всіх осіб і транспортних засобів у межах території прикордонних залізничних і автомобільних станцій, морських і річкових портів, аеропортів і аеродромів, відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов'язаної з пропуском через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, – визначається згідно з законодавством України Державною прикордонною службою України разом з компетентними органами. У приміщеннях і місцях, де здійснюється прикордонний контроль, Державна прикордонна служба України встановлює додаткові режимні правила, що регламентують порядок допуску в них осіб, які беруть участь у контролі та обслуговуванні пасажирів і транспортних засобів закордонного прямування, відправленні з пунктів пропуску транспортних засобів, що вибувають за кордон і прибувають в Україну, а також інші обмеження для запобігання незаконному перетинанню державного кордону України.

(Стаття 26 із змінами, внесеними згідно із Законами N 662-IV від 03.04.2003, N 1710-VI від 05.11.2009)

IV. ОХОРОНА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ*Стаття 27. Охорона державного кордону України Державною прикордонною службою України і Збройними Силами України*

Охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на Державну прикордонну службу України, а в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря – на Збройні Сили України. Державна прикордонна служба України і Збройні Сили України під час виконання завдань з охорони державного кордону України керуються цим Законом, законами України «Про Державну прикордонну службу України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

(Стаття 27 із змінами, внесеними згідно із Законом N 245/96-ВР від 18.06.96, в редакції Закону N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 27-1. Взаємодія в охороні державного кордону

Державна прикордонна служба України в межах встановлених законодавством повноважень координує діяльність державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

(Частина перша статті 27-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Розпорядження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України з питань додержання режимів на державному кордоні, видані в межах його компетенції, є обов'язковими для державних органів, зазначених у частині першій цієї статті.

(Частина друга статті 27-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003) (Закон доповнено статтею 27-1 згідно із Законом N 245/96-ВР від 18.06.96)

Стаття 28. Права органів Державної прикордонної служби України щодо іноземних і українських невійськових суден

(Назва статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

У територіальному морі і внутрішніх водах України органи Державної прикордонної служби України при виконанні покладених на них завдань щодо іноземних і українських невійськових суден мають право: (Абзац перший статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

- 1) запропонувати судну показати національний прапор, якщо його не піднято, провести опит про цілі заходження судна у води України;
- 2) запропонувати судну змінити курс, якщо він веде в закритий для плавання район;
- 3) зупинити судно і провести його огляд, якщо воно не відповідає на сигнал опиту, перебуває в закритому для плавання районі, порушує інші правила заходження у води України, плавання і перебування в них, а також займається промисловою та іншою діяльністю на порушення законодавства України, міжнародних договорів України. Огляд судна включає перевірку судових та навігаційних документів, документів членів екіпажу і пасажирів, документів на вантажі, а в необхідних випадках – і судових приміщень. Після огляду судна йому може бути дозволено продовжити плавання у водах України з дотриманням установлених правил, або запропоновано покинути води України, або його може бути затримано відповідно до чинного законодавства;
- 4) поміщати на судно в необхідних випадках прикордонний наряд для супроводження судна в порт або з порту до державного кордону України;
- 5) знімати з судна і затримувати осіб, які вчинили злочин і підлягають кримінальній відповідальності за законодавством України, передавати цих осіб органам дізнання і слідства, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України;
- 6) переслідувати і затримувати у відкритому морі судно, яке зайшло в територіальне море або у внутрішні води і порти України з порушенням встановлених правил, або судно, яке порушило закони чи правила плавання і перебування у водах України, до заходження його в територіальне море своєї країни або третьої держави в разі, якщо переслідування почато в територіальному морі або внутрішніх водах України і велося безперервно. (Пункт 6 статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 29. Підстави затримання органами Державної прикордонної служби України іноземних та українських невійськових суден

(Назва статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Іноземне невійськове судно, яке перебуває в територіальному морі і внутрішніх водах України, затримується органами Державної прикордонної служби України та конвоюється в найближчий порт або інший відповідний пункт у випадках, якщо: (Абзац перший частини першої статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

- 1) судно на шкоду безпеці України займається збиранням інформації або чинить будь-який інший акт, ворожий Україні;
- 2) судно перебуває у районі, оголошеному компетентними органами України у встановленому порядку тимчасово закритим для плавання;
- 3) судно незаконно займається будь-якою промисловою, дослідницькою або пошуковою діяльністю, скиданням і захороненням речовин, шкідливих для здоров'я людей або живих ресурсів вод, чи інших відходів і матеріалів;
- 4) судно провадить висадку чи посадку людей, вивантаження чи навантаження вантажів у не встановлених для цього місцях або у встановлених місцях, але без дозволу компетентних органів України;
- 5) судно здійснює без дозволу компетентних органів України підняття в повітря або прийняття на борт літальних апаратів;
- 6) члени екіпажу або інші особи, які перебувають на судні, пошкоджують прикордонні знаки, засоби навігаційного огороження, кабелі зв'язку, інші підводні або надводні об'єкти, що належать Україні;
- 7) капітан судна не пред'явив необхідних судових і вантажних документів;

- 8) судно не підкоряється розпорядженням представників органів Державної прикордонної служби України або інших компетентних органів України; (Пункт 8 частини першої статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)
- 9) судно перебуває в територіальному морі України, внутрішніх водах України на порушення правил, встановлених цим Законом, міжнародних договорів України або загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Рішення про затримання іноземного невійськового судна приймається Державною прикордонною службою України після його огляду. При цьому судно, яке допустило порушення, зазначені в пунктах 2-9 частини першої цієї статті, затримується органами Державної прикордонної служби України, якщо встановлено факт навмисного порушення або якщо судно завдає шкоди безпеці чи іншим інтересам України. Органи Державної прикордонної служби України мають право затримати і українське невійськове судно, яке допустило порушення, передбачені пунктами 2-9 частини першої цієї статті, і конвоювати його до найближчого порту або іншого відповідного пункту.

(Частина друга статті 29 в редакції Закону N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 30. Протокол огляду або затримання невійськового судна

Про огляд або затримання невійськового судна складається протокол, який підписується представником органів Державної прикордонної служби України і капітаном оглянутого або затриманого судна. Протокол складається українською і англійською мовами. У разі затримання судна у капітана вилучаються судові та вантажні документи, які додаються до протоколу. Якщо капітан оглянутого або затриманого судна вважає дії органів Державної прикордонної служби України неправомірними або не згоден із змістом протоколу, він може зробити будь-якою мовою застереження в самому протоколі або в окремому документі, що додається до протоколу. При відмові капітана підписати протокол у ньому робиться відповідний запис. (Стаття 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Стаття 31. Наслідки затримання іноземних невійськових суден

Затримані іноземні невійськові судна передаються у встановленому порядку уповноваженим представникам відповідних іноземних держав, або видворяються за межі територіального моря та внутрішніх вод України, або у випадках, передбачених законодавством України, конфіскуються за рішенням суду.

Стаття 32. Правила, що застосовуються до іноземних військових кораблів, які порушують порядок плавання і перебування у водах України

Щодо іноземних військових кораблів, які порушують закони України або правила плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України, діють окремі правила.

V. УЧАСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І ГРОМАДЯН В ОХОРОНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Стаття 33. Участь державних органів, громадських організацій і громадян України в охороні державного кордону України

Державні органи, громадські організації, посадові особи зобов'язані надавати всемірну допомогу органам Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону України. Охорона державного кордону України здійснюється при активній участі громадян України. Державні органи і громадські організації сприяють органам Державної прикордонної служби України у залученні громадян України на добровільних засадах до охорони державного кордону України.

(Частина перша статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Громадянам України, які беруть участь в охороні державного кордону України, держава гарантує захист життя і здоров'я від злочинних посягань.

(Статтю 33 доповнено частиною другою згідно із Законом N 245/96-ВР від 18.06.96)

Порядок участі громадян України в охороні державного кордону та їх соціальний захист визначаються відповідними актами законодавства.

(Статтю 33 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 245/96-ВР від 18.06.96)

Стаття 34. Обов'язки державних органів, громадських організацій, посадових осіб, громадян, пов'язані з забезпеченням охорони державного кордону України

Державні органи, громадські організації, посадові особи, а також громадяни зобов'язані додержувати режиму державного кордону України, виконувати вимоги прикордонного режиму та режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Стаття 35. Відповідальність за порушення законодавства про державний кордон України

Особи, винні в порушенні або спробі порушення режиму державного кордону України, прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, у незаконному переміщенні або спробі незаконного переміщення через державний кордон України вантажів, матеріалів, документів та інших предметів, а також в інших порушеннях законодавства про державний кордон України, несуть кримінальну, адміністративну або іншу відповідальність згідно з законодавством України.

(Стаття 35 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003)

Голова Верховної Ради України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 4 листопада 1991 року N 1777-XII

Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 21, ст.152)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 163/95-ВР від 16.05.95, ВВР, 1995, N 21, ст.153)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 81/96-ВР від 06.03.96, ВВР, 1996,

N 15, ст. 70 N 607/96-ВР від 17.12.96, ВВР, 1997,

N 6, ст. 49 N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003,

N 27, ст.209 N 2947-VI від 13.01.2011, ВВР, 2011, N 32, ст.316)

Беручи до уваги відповідні положення Конвенції ООН по морському праву 1982 року, Україна приймає цей Закон, що визначає правовий режим виключної (морської) економічної зони України.

Стаття 1. Законодавство про виключну (морську) економічну зону України

Законодавство про виключну (морську) економічну зону України складається з цього Закону та інших актів законодавства України, що регулюють питання, пов'язані з правовим режимом виключної (морської) економічної зони України.

Стаття 2. Визначення виключної (морської) економічної зони України

Морські райони, зовні прилегли до територіального моря України, включаючи райони навколо островів, що їй належать, становлять виключну (морську) економічну зону України.

Ширина виключної (морської) економічної зони становить до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України.

Стаття 3. Делімітація виключної (морської) економічної зони України

Делімітація виключної (морської) економічної зони провадиться з урахуванням законодавства України шляхом укладення угод з державами, побережжя яких протилежні або суміжні побережжю України, на підставі принципів і критеріїв, загальноновизнаних у міжнародному праві, з метою досягнення справедливого вирішення цього питання.

Стаття 4. Суверенні права та юрисдикція України у виключній (морській) економічній зоні України

Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні має:

- суверенні права щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів як живих, так і неживих у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами і щодо здійснення інших видів діяльності по економічній розвідці та розробці зазначеної зони, у тому числі виробництву енергії шляхом використання води, течій і вітру;
- юрисдикцію, передбачену відповідними положеннями цього Закону та нормами міжнародного права, щодо створення і використання штучних островів, установок і споруд, здійснення морських наукових досліджень, захисту та збереження морського середовища;
- інші права, передбачені цим Законом, іншими законодавчими актами України та загальноновизнаними нормами міжнародного права.

Суверенні права та юрисдикція України щодо морського дна виключної (морської) економічної зони і його надр реалізуються відповідно до законодавства України про континентальний шельф та Кодексу України про надра.

Стаття 5. Співробітництво України з іншими державами

Україна з метою координації управління живими ресурсами своєї виключної (морської) економічної зони, їх збереження, розвідки і оптимального використання, проведення наукових до-

сліджень, захисту та збереження морського середовища співробітничає з іншими державами на підставі міжнародних договорів.

Стаття 6. Права та обов'язки інших держав у виключній (морській) економічній зоні України

Україна, здійснюючи свої права і виконуючи свої зобов'язання у виключній (морській) економічній зоні, належним чином враховує права і зобов'язання інших держав.

У виключній (морській) економічній зоні України усі держави як прибережні, так і ті, що не мають виходу до морів, користуються, за умов дотримання положень цього Закону, інших актів законодавства України, а також загальноновизнаних норм міжнародного права, свободою судноплавства і польотів, прокладання підводних кабелів і трубопроводів та іншими правомірними з точки зору міжнародного права видами використання морського простору.

Стаття 7. Збереження і використання рибних та інших живих ресурсів

Україна забезпечує оптимальне використання рибних та інших живих ресурсів у своїй виключній (морській) економічній зоні шляхом вжиття відповідних заходів для їх збереження та управління ними.

Промисел рибних та інших живих ресурсів, а також дослідження, розвідка та інші операції, пов'язані з таким промислом у виключній (морській) економічній зоні України, здійснюються іноземними юридичними та фізичними особами лише на підставі міжнародних угод.

Іноземні юридичні та фізичні особи, які ведуть рибний промисел у виключній (морській) економічній зоні України згідно з цією статтею, повинні дотримувати вимог щодо збереження рибних та інших живих ресурсів, а також інших положень і умов, установлених цим Законом та іншими актами законодавства України.

Стаття 8. Анадромні види риб

Україна, у річках якої утворюються запаси анадромних видів риб, реалізує свої права виходячи з першочергової заінтересованості в таких запасах і несе за них першочергову відповідальність.

Спеціально уповноважені органи України забезпечують збереження запасів анадромних видів риб шляхом вжиття відповідних заходів і встановлення правил регулювання рибного промислу у виключній (морській) економічній зоні, зокрема щодо визначення загального обсягу допустимих виловів, і співробітничать з цією метою з відповідними органами інших заінтересованих держав, якщо ці види риб мігрують за межі виключної (морської) економічної зони України.

Стаття 9. Забезпечення дотримання законодавства України про виключну (морську) економічну зону

Україна з метою забезпечення своїх суверенних прав на розвідку, експлуатацію, збереження живих ресурсів та управління ними у своїй виключній (морській) економічній зоні вживає заходів (включаючи огляд, інспекцію, арешт і судовий розгляд) для забезпечення дотримання законодавства України.

Порядок і умови використання рибних та інших живих ресурсів виключної (морської) економічної зони встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 10. Штучні острови, установки і споруди

Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні має виключне право створювати, а також дозволяти і регулювати спорудження, експлуатацію та використання штучних островів, установок і споруд для морських наукових досліджень, розвідки та розробки природних ресурсів, а також інших економічних цілей згідно з чинним законодавством України.

Стаття 11. Юрисдикція України щодо штучних островів, установок і споруд

Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні має виключну юрисдикцію щодо штучних островів, установок і споруд, у тому числі щодо митних, податкових, санітарних та імміграційних законів і правил, а також законів і правил, що стосуються її безпеки.

Україна може встановлювати навколо штучних островів, установок і споруд зони безпеки і здійснює у цих зонах відповідні заходи для гарантування безпеки як судноплавства, так і штучних островів, установок та споруд. Ширина зон безпеки не повинна перевищувати 500 метрів, відлічених від кожної точки їх зовнішнього краю, за винятком випадків, коли інше дозволено загальновизнаними міжнародними стандартами або рекомендовано відповідною міжнародною організацією.

Стаття 12. Утримання та експлуатація штучних островів, установок і споруд

Юридичні і фізичні особи України та інших держав, міжнародні організації, відповідальні за утримання та експлуатацію штучних островів, установок і споруд, зобов'язані забезпечувати утримання у належному стані постійних засобів попередження про їх наявність.

Будь-які залишені або невикористовувані установки і споруди повинні бути прибрані у найкоротший термін і таким чином, щоб не створювати перешкод судноплавству і рибальству або загрози забруднення морського середовища.

Про створення штучних островів, будівництво установок і споруд, встановлення навколо них зон безпеки, а також повну або часткову ліквідацію цих установок і споруд дається відповідне повідомлення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 13. Морські наукові дослідження

Морські наукові дослідження у виключній (морській) економічній зоні України проводяться лише за згодою спеціально уповноважених органів України відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України.

Морські наукові дослідження у виключній (морській) економічній зоні України мають право проводити усі держави, незалежно від їх географічного положення, їх юридичні і фізичні особи, а також міжнародні організації за умови дотримання законодавства України.

Україна, здійснюючи свою юрисдикцію, має право регулювати і дозволяти проводити морські наукові дослідження у своїй виключній (морській) економічній зоні. Спеціально уповноважені органи України дають свою згоду на проведення морських наукових досліджень у виключній (морській) економічній зоні за умови, що ці дослідження проводяться лише у мирних цілях, для розширення знань про морське середовище на благо людства і не несуть загрози навколишньому природному середовищу.

Україна може відмовити у наданні згоди на здійснення іншими державами, їх юридичними і фізичними особами, міжнародними організаціями морського наукового проекту у своїй виключній (морській) економічній зоні, якщо цей проект:

- 1) безпосередньо пов'язаний з розвідкою та розробкою як живих, так і неживих природних ресурсів;
- 2) передбачає буріння морського дна, використання вибухових речовин або привнесення шкідливих речовин у морське середовище;
- 3) включає спорудження, експлуатацію або використання штучних островів, установок і споруд;
- 4) спрямований на підводну культурну та/або археологічну спадщину, для недопущення порушення її суверенних прав або юрисдикції, встановлених міжнародним правом, у тому числі Конвенцією Організації Об'єднаних Націй з морського права. (Частину четверту статті 13 доповнено пунктом 4 згідно із Законом N 2947-VI від 13.01.2011)

Іноземні держави, їх юридичні і фізичні особи, а також міжнародні організації, які мають намір проводити морські наукові дослідження у виключній (морській) економічній зоні України, подають спеціально уповноваженим органам України за шість місяців до передбачуваної дати початку здійснення морського наукового проекту повну інформацію про характер і цілі проекту, метод і засоби,

що використовуватимуться, точні географічні координати районів, в яких буде здійснюватися проєкт, та інші дані.

Якщо подана інформація є неточною або іноземна держава, її юридичні і фізичні особи чи відповідна міжнародна організація, яка здійснює проєкт, має невиконані зобов'язання перед Україною, що впливають з раніше здійснюваного наукового проєкту, спеціально уповноважені органи України можуть відмовити у дозволі на проведення морських досліджень.

Стаття 14. Умови проведення морських наукових досліджень

Під час проведення морських наукових досліджень у виключній (морській) економічній зоні України іноземні держави, їх юридичні і фізичні особи, міжнародні організації, які одержали на це дозвіл спеціально уповноважених органів України, зобов'язані дотримувати таких умов:

- 1) забезпечувати участь представників України у морських наукових дослідженнях, зокрема на борту науково-дослідних суден та на інших науково-дослідних установах, надавати спеціально уповноваженим органам України на їх прохання попередні доповіді, а також інші матеріали і висновки досліджень;
- 2) надавати спеціально уповноваженим органам України на їх прохання можливість доступу до всіх даних і зразків, одержаних під час морських наукових досліджень, передавати їм матеріали, з яких можна зробити копію, і зразки, які можна розділити без заподіяння шкоди їх науковій цінності, а також надавати інформацію, що містить оцінку таких даних, зразків і результатів досліджень, або подавати допомогу в їх оцінці та інтерпретації;
- 3) не перешкоджати діяльності, що здійснюється з метою реалізації суверенних прав та юрисдикції України згідно із статтями 4, 7 і 8 цього Закону;
- 4) негайно інформувати спеціально уповноважені органи України про будь-які істотні зміни у програмі досліджень;
- 5) прибрати науково-дослідні установки або обладнання після завершення досліджень, якщо не укладено угоди про інше;
- 6) забезпечення збереження об'єктів підводної культурної та археологічної спадщини в зоні проведення досліджень. (Стаття 14 доповнено пунктом 6 згідно із Законом N 2947-VI від 13.01.2011)

Стаття 15. Заборона (зупинення) морських наукових досліджень

Морські наукові дослідження у виключній (морській) економічній зоні, які проводяться з порушенням вимог статей 13 і 14 цього Закону, можуть бути тимчасово заборонені (зупинені) спеціально уповноваженими органами України. Рішення про тимчасову заборону (зупинення) може бути скасовано цими органами, а дослідження продовжено, як тільки інша держава, її юридична чи фізична особа або міжнародна організація, що здійснює дослідження, усуне порушення та дасть гарантію стосовно дотримання встановленого цим Законом порядку.

Морські наукові дослідження у виключній (морській) економічній зоні України, які проводяться без дозволу спеціально уповноважених органів України, або з відступом від положень статті 13 цього Закону, або з суттєвими відмінностями від початкового проєкту дослідження, підлягають негайному припиненню.

Стаття 16. Запобігання забрудненню морського середовища

Запобігання забрудненню морського середовища, пов'язаному з діяльністю у виключній (морській) економічній зоні, здійснюється відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України.

Спеціально уповноважені органи України у порядку, визначеному законодавством України, встановлюють правила запобігання забрудненню морського середовища і правила безпеки судно-

плавства, забезпечують їх дотримання у районах з особливими природними характеристиками, де забруднення морського середовища може заподіяти значну шкоду екологічній рівновазі або необоротно порушити її.

Стаття 17. Компетенція уповноважених органів України щодо запобігання забрудненню морського середовища

У разі, коли існують достатні підстави вважати, що судно, яке здійснює плавання у виключній (морській) економічній зоні України, порушило вимоги законодавства України або міжнародного права щодо запобігання забрудненню морського середовища, спеціально уповноважені органи України мають право вимагати від цього судна інформацію, необхідну для того, щоб установити, чи було вчинено порушення, і провести огляд цього судна у разі відмови дати пояснення або якщо одержані пояснення суперечать очевидним фактам.

У разі, коли мають місце безперечні та об'єктивні докази того, що судно, яке здійснює плавання у виключній (морській) економічній зоні України, допустило порушення законодавства України або норм міжнародного права, як це зазначено у частині першій цієї статті, і скинуло забруднюючі речовини, внаслідок чого заподіяно шкоду або створено загрозу стану узбережжя або пов'язаним з цим узбережжям інтересам України чи будь-яким ресурсам виключної (морської) економічної зони, щодо цього судна може бути розпочато розгляд, включаючи затримання судна, відповідно до законодавства України.

Якщо іноземне судно перебуває в одному з українських портів, спеціально уповноважені органи України можуть розпочати розгляд стосовно будь-якого допущеного цим судном у виключній (морській) економічній зоні України порушення законодавства України або норм міжнародного права.

У разі, коли у виключній (морській) економічній зоні України сталися зіткнення суден, посадка на міліну або інша морська аварія, або дії, пов'язані з такою аварією, що може призвести до серйозних негативних наслідків для узбережжя і пов'язаних з ним інтересів України (включаючи рибальство), спеціально уповноважені органи України мають право згідно з нормами міжнародного права вжити заходів щодо захисту від забруднення або загрози його забруднення з урахуванням розмірів фактичної або можливої шкоди.

Стаття 18. Захоронення відходів або інших матеріалів і предметів

Захоронення у межах виключної (морської) економічної зони України відходів або інших матеріалів і предметів забороняється.

Стаття 19. Право на переслідування

За наявності достатніх підстав вважати, що яке-небудь іноземне судно порушило вимоги цього Закону або інших відповідних законодавчих актів України і при цьому намагається зникнути, право на переслідування з метою затримання судна і подальшого притягнення порушника до відповідальності здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Переслідування має розпочинатися у момент перебування судна-порушника або однієї з його шлюпок у межах виключної (морської) економічної зони України після сигналу «зупинитися» і припиняється, як тільки переслідуване судно увійде у територіальні води своєї країни або будь-якої третьої держави.

Стаття 20. Припинення правопорушень і затримання порушників законодавства про виключну (морську) економічну зону України

Проти суден, що порушують законодавство України про її виключну (морську) економічну зону, у відповідь на застосування ними сили, а також в інших виняткових випадках вживаються зумовлені обставинами заходи, необхідні для припинення порушення та затримання порушників, у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

У разі арешту або затримання іноземного судна відповідні компетентні органи негайно повідомляють державу прапора про вжиті заходи і про застосовані санкції. Затримане судно і його екіпаж негайно звільняються після внесення забезпечення в розумному розмірі.

Стаття 21. Відповідальність за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України

Громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законодавчими актами України.

Юридичні особи за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України несуть відповідальність, встановлену статтями 22-26 цього Закону.

Притягнення порушників до відповідальності згідно з цим Законом не звільняє їх від обов'язку відшкодувати відповідно до чинного законодавства України шкоду, завдану внаслідок порушення живим чи іншим ресурсам виключної (морської) економічної зони України.

Стаття 22. Незаконна промислова діяльність

Незаконна розвідка чи розробка природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України, а так само створення штучних островів, будівництво установок і споруд, встановлення навколо них зон безпеки без дозволу спеціально уповноваженого органу України – тягне за собою накладення штрафу від чотирьохсот сорока до тисячі чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення. (Абзац другий частини першої статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Ті ж дії, якщо вони вчинені повторно протягом року або призвели до аварії, загибелі суден, втрати майна чи значного забруднення морського середовища, тягнуть за собою накладення штрафу від тисячі чотирьохсот до чотирьох тисяч чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення, або без такої. (Абзац другий частини другої статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Стаття 23. Порушення правил безпечної експлуатації споруд

Незабезпечення установок чи інших споруд, що знаходяться у виключній (морській) економічній зоні України, постійними засобами попередження про їх наявність, порушення правил підтримання цих засобів у належному стані чи порушення правил ліквідації тих споруд, експлуатацію яких остаточно припинено, тягне за собою накладення штрафу від двохсот сімдесяти до восьмисот вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. (Абзац другий частини першої статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Ті ж дії, якщо вони вчинені повторно протягом року або призвели до аварії чи загибелі суден, тягнуть за собою накладення штрафу від тисячі чотирьохсот до чотирьох тисяч чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. (Абзац другий частини другої статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Стаття 24. Незаконна експлуатація природних ресурсів

Незаконне видобування природних ресурсів у межах виключної (морської) економічної зони України тягне за собою накладення штрафу від чотирьохсот сорока до тисячі чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення, з безоплатним вилученням незаконно видобутих ресурсів. (Абзац другий частини першої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Ті ж дії, якщо вони вчинені повторно протягом року або у великих розмірах, а так само якщо вони призвели до значного погіршення умов відтворення рибних чи інших живих ресурсів моря, тягнуть за собою накладення штрафу від тисячі чотирьохсот до шести тисяч шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення, чи без такої з безоплатним вилученням незаконно видобутих ресурсів. (Абзац другий частини другої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Стаття 25. Незаконне ведення морських наукових досліджень

Незаконне ведення у виключній (морській) економічній зоні України морських наукових досліджень тягне за собою накладення штрафу від дев'яноста до чотирьохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. (Абзац другий частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Ті ж дії, якщо вони вчинені повторно протягом року або якщо вони завдали шкоди державним інтересам України, тягнуть за собою накладення штрафу від тисячі чотирьохсот до двох тисяч шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. (Абзац другий частини другої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Стаття 26. Забруднення морського середовища

Незаконне забруднення будь-яким способом морського середовища виключної (морської) економічної зони України речовинами, шкідливими для здоров'я людей або живих ресурсів моря, чи іншими відходами, матеріалами і предметами, які можуть завдавати шкоду або створити перешкоди для правомірної діяльності на морі, а так само інше порушення правил запобігання забрудненню морського середовища тягне за собою накладення штрафу від шестисот шістдесяти до тисячі чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи конфіскацію морського, повітряного судна або споруди, з якої вчинено забруднення. (Абзац другий частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Ті ж дії, якщо вони вчинені повторно протягом року або завдали шкоду здоров'ю людей, живим ресурсам моря, зонам відпочинку чи створили серйозні перешкоди для правомірної діяльності на морі, тягнуть за собою накладення штрафу від тисячі чотирьохсот до шести тисяч шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією морського, повітряного судна або споруди, з якої вчинено забруднення, або без такої. (Абзац другий частини другої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом N 607/96-ВР від 17.12.96)

Стаття 27. Органи і посадові особи, уповноважені застосовувати санкції

Право накладати штрафи, передбачені цим Законом, надається:

- за порушення, передбачені частиною першою статті 22, частиною першою статті 24, статтями 23 та 25, частиною першою статті 26, – органам Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України в особі державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища; (Абзац другий частини першої статті 27 в редакції Закону N 81/96-ВР від 06.03.96)
- за порушення, передбачені частиною першою статті 24, – органам рибоохорони Міністерства рибного господарства України в особі начальника відповідного басейнового управління по охороні і відтворенню рибних запасів і регулюванню рибальства;
- за порушення, передбачені статтею 25, – органам Морської охорони Державної прикордонної служби України в особі командира (начальника) судна, яким виявлено порушення і проведено затримання порушника. (Абзац четвертий частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

Штраф, визначений частиною першою статті 22, частиною першою статті 24, статтями 23 та 25, частиною першою статті 26, може стягуватися на місці посадовими особами органів, яким відповідно до частини першої цієї статті надано право накладати штрафи, якщо порушника затримано у пункті, віддаленому від берегової смуги, і він добровільно виявив готовність негайно сплатити штраф.

(Частина друга статті 27 в редакції Закону N 81/96-ВР від 06.03.96)

Право накладати штрафи, встановлені частинами другими статей 22, 24, 26, а також застосовувати конфіскацію, передбачену статтями 22, 24 та 26 цього Закону, надається районному (міському) суду за місцем затримання порушника.

Рішення про безоплатне вилучення незаконно видобутих ресурсів приймається органом, уповноваженим накладати штраф за відповідне порушення.

Стаття 28. Порядок і строки притягнення до відповідальності

Посадовою особою Морської охорони Державної прикордонної служби України про вчинення порушення складається акт, який разом з іншими документами, що стосуються цієї справи, протягом трьох днів з дня затримання порушника направляється органу, уповноваженому застосовувати санкції. У разі, коли визнано за доцільне застосування конфіскації, зазначені документи передаються для розгляду до районного (міського) суду за місцем затримання порушника. (Частина перша статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

Органи, уповноважені застосовувати санкції, приймають рішення про їх застосування протягом п'яти днів після надходження документів, зазначених у частині першій цієї статті. Рішення оформлюється постановою відповідного органу або посадової особи.

У випадках, передбачених частиною другою статті 27, накладення і стягнення штрафу може проводитись безпосередньо на місці порушення.

Судовий розгляд справ про порушення, передбачені цим Законом, провадиться в присутності представників порушника та органів, які здійснюють охорону виключної (морської) економічної зони України.

Стаття 29. Оскарження рішень про застосування санкцій

Постанови про накладення штрафів, прийняті посадовими особами, зазначеними у частинах першій та другій статті 27, може бути оскаржено протягом 10 днів з дня отримання постанови порушником до районного (міського) суду за місцезнаходженням відповідної посадової особи.

Постанови про накладення штрафів і застосування конфіскацій, прийняті районним (міським) судом, може бути оскаржено протягом 10 днів після їх оголошення до відповідного обласного, Київського і Севастопольського міських судів.

Стаття 30. Виконання рішень про притягнення до відповідальності

Сплата штрафів, накладених згідно із статтями 22-26 цього Закону, проводиться у валюті, яка знаходиться в обігу на території України.

Іноземні юридичні особи сплачують штрафи у вільно конвертованій валюті в перерахунок за курсом Національного банку України на день порушення.

Сплата штрафу проводиться порушником добровільно протягом одного місяця з дня накладення штрафу, а у разі оскарження – протягом місяця з дня відмови суду в задоволенні скарги.

У разі несплати штрафу в строк, встановлений частиною третьою цієї статті, він стягується через суд в порядку, встановленому чинним законодавством України для виконання судових рішень, що набрали чинності.

У разі несплати штрафу у встановлений строк іноземною юридичною особою районний (міський) суд за заявою відповідного органу, що здійснює охорону виключної (морської) економічної зони, може прийняти рішення про застосування замість штрафу повної або часткової конфіскації затриманого або взятого як забезпечення майна чи грошових коштів юридичної особи – порушника.

Конфіскація майна, передбачена цим Законом, здійснюється в порядку, встановленому чинним законодавством.

Стаття 31. Охорона суверенних прав України у виключній (морській) економічній зоні

Охорона суверенних прав України у виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій у ній здійснюється Державною прикордонною службою України, органами рибоохорони Міністерства рибного господарства України і органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України, з належним урахуванням інтересів інших держав, передбачених нормами міжнародного права.

(Стаття 31 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

Стаття 32. Міжнародні договори

Якщо Конвенцією ООН по морському праву 1982 року або міжнародним договором України встановлено інші норми, ніж ті, що містяться у цьому Законі, то застосовуються норми Конвенції або відповідного міжнародного договору.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 16 травня 1995 року N 162/95-ВР

Закон України «Про прикордонний контроль» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 6, ст.46)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2753-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, N 18, ст.128)

Цей Закон визначає правові основи здійснення прикордонного контролю, порядок його здійснення, умови перетинання державного кордону України.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються у такому значенні:

- 1) багаж – речі пасажирів, членів екіпажу, що перевозяться транспортним засобом згідно з угодою з перевізником;
- 2) вантаж – майно, крім багажу, а також бортових припасів (для повітряних, морських та річкових суден), що перевозиться транспортними засобами;
- 3) віза – етикетка (відмітка чи позначка) в паспортному документі, що оформлена уповноваженими державними органами України та є дозволом на в'їзд особи на її територію на зазначений у ній строк або на транзитний проїзд через її територію протягом відповідного строку;
- 4) екіпаж – особа (особи), якій (яким) у встановленому законодавством порядку доручено виконання обов'язків щодо керування морським, річковим чи повітряним судном та його обслуговування;
- 5) електрозв'язок – передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах;
- 6) контроль другої лінії – заходи щодо додаткового вивчення наявності законних підстав для перетинання державного кордону України (далі – державний кордон) особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів;
- 7) контрольні органи і служби – державні органи і служби, що здійснюють санітарний, ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний, екологічний контроль, контроль за вивезенням з території України культурних цінностей, інші передбачені законом види державного контролю при перетинанні державного кордону;
- 8) контроль першої лінії – заходи щодо перевірки в мінімально необхідному обсязі з метою визначення наявності законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами та переміщення через нього вантажів;
- 9) круїзне судно – судно, що рухається за певним маршрутом згідно з попередньо визначеною програмою туристичного обслуговування в портах за маршрутом руху;
- 10) огляд транспортних засобів і вантажів – комплекс дій та заходів щодо недопущення випадків незаконного переміщення через державний кордон осіб з використанням обладнаних схованок та їх виявлення, а також незаконного переміщення, у тому числі з використанням схованок, через державний кордон зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, боєприпасів, вибухових речовин, матеріалів і предметів, заборонених для переміщення через державний кордон, виявлення викрадених транспортних засобів;
- 11) оцінка ризиків – діяльність, що провадиться службовими особами Державної прикордонної служби України, спрямована на встановлення ймовірності порушення особою законодавства у сфері безпеки державного кордону;

- 12) паспортний документ – виданий уповноваженими державними органами України чи іншої держави або статутними організаціями ООН документ, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, дає право на в'їзд або виїзд з держави і визнаний Україною;
- 13) перевізник – будь-яка фізична або юридична особа, яка здійснює на комерційній основі чи за власний кошт діяльність із перевезення пасажирів чи (та) вантажів через державний кордон;
- 14) перевірка документів – дослідження уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України паспортного та інших документів фізичних осіб, які перетинають державний кордон, з метою встановлення їх дійсності та приналежності відповідній особі, а також дослідження за результатами оцінки ризиків документів, що стосуються транспортних засобів, вантажів;
- 15) підрозділ охорони державного кордону – підрозділ органу охорони державного кордону Державної прикордонної служби України, спеціально призначений для виконання завдань з прикордонного контролю та (або) охорони державного кордону;
- 16) підтвердуючі документи – документи, що підтверджують факт туристичного обслуговування, навчання, стажування, працевлаштування, лікування в Україні, бронювання або оплати житла, харчування в Україні та повернення до держави свого громадянства або постійного місця проживання, або до третьої держави (у разі необхідності – інші документи, що підтверджують мету та умови перебування в Україні);
- 17) представник судновласника (морський агент) – суб'єкт підприємницької діяльності, представник агентської організації, який згідно з договором морського агентування за винагороду надає послуги капітану судна щодо виконання обов'язків, пов'язаних з перетинанням державного кордону;
- 18) прибережне рибальство – рибальство, що здійснюється за допомогою риболовецьких суден, які повертаються щодня або протягом 36 годин, не заходячи до портів інших держав, у порт, розташований на території України;
- 19) режим у пунктах пропуску через державний кордон – порядок перебування і пересування всіх осіб і транспортних засобів у межах території прикордонних залізничних і автомобільних станцій, морських і річкових портів, аеропортів і аеродромів, відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов'язаної з пропуском через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів, який встановлюється наказом начальника органу охорони державного кордону, погодженим з начальником митного органу та керівником підприємства, на території якого розміщено пункт пропуску через державний кордон;
- 20) строк перебування на території України – визначений законодавством України, міжнародними договорами України строк, протягом якого іноземець чи особа без громадянства може на законних підставах перебувати в Україні;
- 21) суднова роль – документ, у якому зазначаються відомості про кількість і склад екіпажу: прізвище та ім'я члена екіпажу, громадянство, звання або посада, дата і місце народження, тип і номер документа, що посвідчує особу, порт і дата вибуття (прибуття), а також назва судна, держава та порт реєстрації;
- 22) транскордонний працівник – особа, яка працює на території однієї держави, проживає на території іншої держави, до якої повертається не рідше ніж раз на тиждень;
- 23) транспортний засіб – механічний пристрій, призначений для перевезення людей та (або) вантажів, а також установленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів;
- 24) яхта – палубне, вітрильне, вітрильно-моторне або моторне судно, що використовується для індивідуального чи колективного відпочинку та спорту.

Стаття 2. Організаційні засади здійснення прикордонного контролю

1. Прикордонний контроль – державний контроль, що здійснюється Державною прикордонною службою України, який включає комплекс дій і систему заходів, спрямованих на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів.
2. Прикордонний контроль здійснюється з метою протидії незаконному переміщенню осіб через державний кордон, незаконній міграції, торгівлі людьми, а також незаконному переміщенню зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, боєприпасів, вибухових речовин, матеріалів і предметів, заборонених до переміщення через державний кордон.
3. Прикордонний контроль здійснюється щодо:
  - 1) осіб, які перетинають державний кордон;
  - 2) транспортних засобів, що перевозять через державний кордон осіб та вантажі;
  - 3) вантажів, що переміщуються через державний кордон.
4. Прикордонний контроль включає:
  - 1) перевірку документів;
  - 2) огляд осіб, транспортних засобів, вантажів;
  - 3) виконання доручень правоохоронних органів України;
  - 4) перевірку виконання іноземцями, особами без громадянства умов перетинання державного кордону у разі в'їзду в Україну, виїзду з України та транзитного проїзду територією України;
  - 5) реєстрацію іноземців, осіб без громадянства та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон;
  - 6) перевірку автомобільних транспортних засобів з метою виявлення викрадених.
5. Прикордонний контроль забезпечується шляхом:
  - 1) установа режиму в пунктах пропуску через державний кордон та здійснення контролю за його додержанням;
  - 2) застосування технічних засобів прикордонного контролю, використання службових собак та інших тварин;
  - 3) створення і використання баз даних про осіб, які перетнули державний кордон, вчинили правопорушення, яким не дозволяється в'їзд в Україну або яким тимчасово обмежено право виїзду з України, про недійсні, викрадені і втрачені паспортні документи, а також інших передбачених законом баз даних;
  - 4) спостереження за транспортними засобами і в разі потреби їх супроводження;
  - 5) здійснення адміністративно-правових, кримінально-процесуальних, а також оперативно-розшукових заходів;
  - 6) організації і забезпечення взаємодії з підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких пов'язана з міжнародним сполученням;
  - 7) координації дій контрольних органів і служб.

Стаття 3. Правові засади здійснення прикордонного контролю

1. Під час прикордонного контролю посадові та службові особи Державної прикордонної служби України здійснюють свої повноваження в межах, передбачених Конституцією України, цим Законом, Законом України «Про Державну прикордонну службу України», іншими актами законодавства України, а також міжнародними договорами України.

Якщо міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що встановлені цим Законом, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 4. Принципи організації та здійснення прикордонного контролю

1. Прикордонний контроль організується та здійснюється на засадах:
  - 1) законності;
  - 2) відкритості;
  - 3) забезпечення поваги до людської гідності та рівності осіб незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;
  - 4) здійснення його виключно спеціально підготовленими з цієї метою військовослужбовцями та працівниками Державної прикордонної служби України;
  - 5) вибіркості контрольних заходів на підставі оцінки ризиків.

Стаття 5. Місце здійснення прикордонного контролю

1. Прикордонний контроль і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів здійснюються:
  - 1) у пунктах пропуску через державний кордон;
  - 2) поза пунктами пропуску у випадках, передбачених частиною третьою цієї статті;
  - 3) на території суміжних держав у порядку, передбаченому статтею 26 цього Закону.
2. Перетинання особами, транспортними засобами державного кордону і переміщення через нього вантажів здійснюються у пунктах пропуску через державний кордон протягом часу роботи такого пункту. Час роботи пункту пропуску через державний кордон, який не працює цілодобово, зазначається на інформаційному стенді перед в'їздом до нього.
3. Пропуск через державний кордон може здійснюватися поза пунктами пропуску через державний кордон або в пунктах пропуску в неробочий час у разі:
  - 1) прибуття яхти до порту чи відходу яхти з порту у порядку, встановленому частиною четвертою статті 20 цього Закону;
  - 2) прибережного рибальства;
  - 3) плавання річкових і морських суден внутрішніми водними шляхами;
  - 4) сходження на берег екіпажу судна для перебування на території населеного пункту, в якому розташований порт;
  - 5) виникнення особливих потреб гуманітарного характеру особи або групи осіб за умови відсутності загроз національній безпеці України;
  - 6) виникнення невідкладних обставин, пов'язаних з ліквідацією надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та їх наслідків, загрози життю, за умови відсутності загроз національній безпеці України.
4. Рішення про пропуск осіб та транспортних засобів, у яких вони прямують, поза пунктами пропуску через державний кордон приймається начальником органу охорони державного кордону.
Рішення про пропуск осіб у неробочий час у пунктах пропуску через державний кордон приймається начальником підрозділу охорони державного кордону, а щодо транспортних засобів і вантажів – за погодженням з керівником митного органу.
Такі рішення приймаються посадовими особами, у зоні відповідальності яких перебуває ділянка державного кордону, де буде здійснено такий пропуск, та оформлюються в порядку, визначеному спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України.
5. У разі якщо прикордонний контроль здійснюється поза пунктом пропуску через державний кордон, на необхідний для його проведення час начальник органу охорони державного кордону визначає місця або зони контролю на місцевості чи у транспортному засобі, у яких діє відпо-

відний режим, та у разі потреби запроваджує додаткові режимні правила, передбачені законодавством України для пунктів пропуску через державний кордон.

РОЗДІЛ II. ПРОЦЕДУРИ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

Стаття 6. Загальні процедури прикордонного контролю

1. Перетинання особами, транспортними засобами державного кордону і переміщення через нього вантажів здійснюються лише за умови проходження прикордонного контролю та з дозволу уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України, а у випадках, визначених цим Законом, – посадових осіб Державної прикордонної служби України, якщо інше не передбачено цим Законом.
2. Початком здійснення прикордонного контролю особи, транспортного засобу, вантажу є момент подання особою паспортного, інших визначених законодавством документів для перевірки уповноваженій службовій особі Державної прикордонної служби України.
3. Пропуск осіб через державний кордон здійснюється уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України за дійсними паспортними документами, а у передбачених законодавством України випадках також за іншими документами. Пропуск транспортних засобів, вантажів через державний кордон здійснюється після проходження всіх передбачених законом видів контролю на державному кордоні.
4. Прикордонний контроль вважається закінченим після надання уповноваженою службовою особою Державної прикордонної служби України дозволу на перетинання державного кордону особою, транспортним засобом, вантажем або після доведення до відома відповідної особи рішення про відмову у перетинанні державного кордону особою, транспортним засобом, вантажем.
5. Прикордонний контроль та пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів проводяться з урахуванням оцінки ризиків, що здійснюється за методиками, визначеними спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону.
6. З метою скорочення часу проходження прикордонного контролю для спрямування осіб та транспортних засобів у місця та зони здійснення контролю орган охорони державного кордону за погодженням з відповідним митним органом може визначати:
  - 1) смуги руху для осіб – у пунктах пропуску через державний кордон для повітряного, морського, поромного та залізничного сполучення;
  - 2) смуги руху для автомобільних транспортних засобів – у пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного та поромного сполучення.Порядок використання смуг руху та їх позначення визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі митної справи.
7. Види практичних заходів та тактичних прийомів посадових та службових осіб Державної прикордонної служби України з протидії протиправній діяльності під час перетинання особами, транспортними засобами державного кордону і переміщення через нього вантажів та порядок їх здійснення визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону.

Стаття 7. Прикордонний контроль осіб

1. Паспортні та інші документи громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон, перевіряються уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України з метою встановлення їх дійсності та приналежності відповідній

- особі. При цьому з'ясовується наявність або відсутність підстав для тимчасової відмови особі у перетинанні державного кордону.
- У ході перевірки документів уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України використовують технічні засоби контролю для пошуку ознак підробки у документах, здійснюють пошук необхідної інформації у базах даних Державної прикордонної служби України, а також за результатами оцінки ризиків проводять опитування осіб, які прямують через державний кордон.
  - Уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України з урахуванням результатів оцінки ризиків можуть проводити повторну перевірку документів осіб, які перетинають державний кордон.
  - Паспортні та інші документи осіб перевіряються в кабінах паспортного контролю, на смугах руху транспорту, у контрольних павільйонах, службових приміщеннях пунктів пропуску через державний кордон чи безпосередньо в транспортних засобах.

Стаття 8. Умови перетинання державного кордону іноземцями та особами без громадянства у разі в'їзду в Україну

- Уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України надають іноземцю, особі без громадянства дозвіл на перетинання державного кордону у разі в'їзду в Україну за умови:
  - наявності в нього дійсного паспортного документа;
  - відсутності щодо нього рішення уповноваженого державного органу України про заборону в'їзду в Україну;
  - наявності в нього в'їзної візи, якщо інше не передбачено законодавством України;
  - підтвердження мети запланованого перебування;
  - наявності достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави або наявності в нього можливості отримати достатнє фінансове забезпечення в законний спосіб на території України – для громадянина держави, включеної до переліку держав, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та особи без громадянства, яка постійно проживає у державі, включеній до такого переліку.
- Іноземцям, особам без громадянства, які не відповідають одній чи кільком умовам в'їзду в Україну, відмовляється у перетинанні державного кордону у порядку, встановленому статтею 14 цього Закону.

Недотримання іноземцем, особою без громадянства умов перетинання державного кордону на в'їзд в Україну не перешкоджає можливості розгляду в установленому законом порядку питання щодо надання йому притулку або статусу біженця в Україні.

За наявності підстав гуманітарного характеру, для забезпечення захисту національних інтересів або у зв'язку з виконанням міжнародних зобов'язань іноземцю, особі без громадянства, які не відповідають одній чи кільком умовам перетинання державного кордону на в'їзд в Україну, Голова Державної прикордонної служби України або особа, яка виконує його обов'язки, може дозволити перетнути державний кордон.
- Уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України надають іноземцю, особі без громадянства дозвіл на перетинання державного кордону у разі виїзду з України за умови:
  - наявності в нього дійсного паспортного документа;
  - відсутності щодо нього рішення уповноваженого державного органу України про заборону виїзду з України.

Стаття 9. Прикордонний контроль іноземців та осіб без громадянства під час в'їзду в Україну

1. Прикордонний контроль іноземців та осіб без громадянства під час в'їзду в Україну здійснюється за процедурами контролю першої лінії, а у передбачених цим Законом випадках – також за процедурою контролю другої лінії.
2. Процедура здійснення контролю першої лінії передбачає проведення перевірки:
  - 1) паспортного документа з метою встановлення його дійсності, наявності відповідно до вимог законодавства посвідки на постійне проживання чи візи;
  - 2) наявності чи відсутності у базах даних Державної прикордонної служби України інформації про заборону в'їзду в Україну та про доручення правоохоронних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон;
  - 3) відміток про перетинання державного кордону в паспортному документі іноземця або особи без громадянства для перевірки виконання іноземцем або особою без громадянства вимог щодо строку перебування на території України.
3. Процедура здійснення контролю другої лінії проводиться за результатами аналізу та оцінки ризиків під час виконання процедури контролю першої лінії, якщо в уповноваженої службової особи Державної прикордонної служби України виникли сумніви щодо виконання іноземцем або особою без громадянства умов в'їзду в Україну, та передбачає:
  - 1) встановлення місць відправлення та призначення, мети та умов запланованого перебування з проведенням у разі необхідності перевірки відповідних підтверджуючих документів і співбесіди;
  - 2) з'ясування наявності достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави або наявності можливості отримати достатнє фінансове забезпечення в законний спосіб на території України.

Порядок підтвердження достатнього фінансового забезпечення для перебування в Україні, транзитного проїзду через територію України та виїзду за її межі, а також його розмір визначаються Кабінетом Міністрів України.

4. Процедура здійснення контролю другої лінії може проводитися в окремому приміщенні пункту пропуску через державний кордон.
5. Іноземцям та особам без громадянства, щодо яких проводиться процедура здійснення контролю другої лінії, надається інформація про мету такої перевірки українською та англійською мовами або мовою держави, що межує з Україною, із зазначенням права іноземця або особи без громадянства звертатися з проханням назвати прізвища або службові особисті номери уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України, які проводять додаткові перевірки, назву пункту пропуску через державний кордон і дату перетинання державного кордону.

Стаття 10. Прикордонний контроль іноземців та осіб без громадянства під час виїзду з України

1. Прикордонний контроль іноземця, особи без громадянства під час виїзду з України передбачає проведення перевірки:
  - 1) наявності у нього дійсного паспортного документа;
  - 2) відсутності щодо нього у базах даних Державної прикордонної служби України інформації про заборону виїзду з України та про доручення правоохоронних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон;
  - 3) виконання ним вимог щодо строків перебування в Україні.

Стаття 11. Спрощення прикордонного контролю

1. Посадові особи Державної прикордонної служби України можуть запроваджувати спрощення прикордонного контролю у зв'язку з непередбачуваним посиленням інтенсивності руху, коли час очікування в пункті пропуску стає надмірним, а всі кадрові, матеріально-технічні та організаційні можливості до його скорочення вичерпані.
2. Спрощення прикордонного контролю полягає у тимчасовій відмові від виконання окремих дій і заходів прикордонного контролю, передбачених частиною четвертою статті 2 цього Закону. При цьому у паспортних та в інших документах, передбачених законодавством, чи в імміграційних картках іноземців або осіб без громадянства обов'язково проставляється відмітка про перетинання державного кордону.
3. У разі спрощення прикордонного контролю пріоритет надається перевіркам осіб, транспортних засобів та вантажів, які вїжджають в Україну, перед здійсненням прикордонного контролю тих, які виїжджають з України.
4. Рішення про спрощення прикордонного контролю приймається начальником підрозділу охорони державного кордону, у зоні відповідальності якого знаходиться пункт пропуску через державний кордон.
5. Спрощення прикордонного контролю є тимчасовим, запроваджується поступово, з урахуванням обставин, які його спричинили.

Стаття 12. Відмітка про перетинання державного кордону

1. Відмітка про перетинання державного кордону проставляється у:
  - 1) паспортних документах іноземців, осіб без громадянства;
  - 2) імміграційних картках іноземців, осіб без громадянства, якщо в їх паспортних документах не передбачено сторінок для відміток про перетинання державного кордону;
  - 3) інших документах у випадках, передбачених законодавством.
2. Порядок проставлення відміток про перетинання державного кордону та їх форма визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону.
3. Відмітки про перетинання державного кордону не проставляються у:
  - 1) паспортних документах громадян України, за винятком випадків їх особистого звернення з метою проставлення такої відмітки;
  - 2) паспортних документах глав держав та вищих посадових осіб іноземних держав, про чие прибуття офіційно оголошено заздалегідь дипломатичними каналами;
  - 3) паспортних документах моряків, які перебувають на території України у складі екіпажу під час стоянки їх судна в порту;
  - 4) паспортних документах членів екіпажів та пасажирів круїзних суден, прикордонний контроль щодо яких здійснюється в порядку, передбаченому статтею 19 цього Закону;
  - 5) ліцензіях пілотів або посвідченнях (сертифікатах) членів екіпажів повітряних суден;
  - 6) інших документах у випадках, передбачених законодавством.
4. Відмітка про перетинання державного кордону не проставляється в паспортному документі на прохання іноземця, особи без громадянства. У такому разі відмітка про перетинання державного кордону проставляється в імміграційній картці.

Стаття 13. Перевірка дотримання правил і строку перебування іноземців та осіб без громадянства на території України

1. Відсутність відмітки про перетинання державного кордону на в'їзд в Україну у паспортному документі, а у випадках, передбачених законодавством, в іншому документі або в імміграційній

картці іноземця або особи без громадянства, які перебувають на території України, є підставою для проведення перевірки уповноваженими законом правоохоронними органами дотримання ними правил та строку перебування на території України.

2. У разі відсутності відмітки про перетинання державного кордону на в'їзд в Україну у паспортному документі, а у випадках, передбачених законодавством, в іншому документі або в імміграційній картці іноземця або особи без громадянства, які перебувають на території України, дотримання ними правил та строку перебування на території України підтверджується шляхом пред'явлення посадовим особам уповноважених законом правоохоронних органів будь-якого документа, що підтверджує факт і дату перетинання державного кордону та/або законність перебування іноземця або особи без громадянства на території України у відповідний період, або в інший, не заборонений законом, спосіб.
3. У разі підтвердження іноземцем або особою без громадянства дотримання ним правил та строку перебування на території України йому видається документ, що підтверджує законність його перебування в Україні, за формою і в порядку, визначених центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону.
4. Іноземці або особи без громадянства, які не підтвердили дотримання ними правил та строку перебування на території України, притягуються до відповідальності відповідно до закону.

Стаття 14. Порядок відмови у перетинанні державного кордону іноземцям, особам без громадянства та громадянам України

1. Іноземцю або особі без громадянства, які не відповідають одній чи кільком умовам перетинання державного кордону на в'їзд в Україну або на виїзд з України, зазначеним у частинах першій, третій статті 8 цього Закону, а також громадянину України, якому відмовлено у пропуску через державний кордон при виїзді з України у зв'язку з відсутністю документів, необхідних для в'їзду до держави прямування, транзиту, в передбачених законодавством випадках або у зв'язку з наявністю однієї з підстав для тимчасового обмеження його у праві виїзду за кордон, визначених статтею 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», відмовляється у перетинанні державного кордону лише за обґрунтованим рішенням уповноваженої службової особи підрозділу охорони державного кордону із зазначенням причин відмови. Уповноважена службова особа підрозділу охорони державного кордону про прийняте рішення доповідає начальнику органу охорони державного кордону. Таке рішення набирає чинності невідкладно. Рішення про відмову у перетинанні державного кордону оформляється у двох примірниках. Один примірник рішення про відмову у перетинанні державного кордону видається особі, яка підтверджує своїм підписом на кожному примірнику факт отримання такого рішення. У разі відмови особи підписати рішення про це складається акт.
(Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2753-VI від 02.12.2010)
2. Форма рішення про відмову у перетинанні державного кордону встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону.
3. Особа, якій відмовлено у перетинанні державного кордону, має право оскаржити відповідне рішення згідно із Законом України «Про звернення громадян» або до суду. Оскарження зазначеного рішення не зупиняє його дії. Оскаржене рішення може бути скасовано чи змінено начальником органу охорони державного кордону або скасовано та визнано нечинним судом.
4. У разі відмови іноземцю, особі без громадянства у перетинанні державного кордону на в'їзд в Україну візу у його паспортному документі може бути скасовано за наявності однієї з таких підстав:

- 1) рішення відповідного державного органу України про заборону в'їзду в Україну;
- 2) обґрунтованих підстав вважати візу отриманою у незаконний спосіб. Неподання іноземцем або особою без громадянства під час в'їзду в Україну одного чи кількох підтверджуючих документів щодо мети та умов перебування в Україні не є підставою до скасування візи.

Скасування візи здійснюється уповноваженою службовою особою підрозділу охорони державного кордону шляхом проставлення на ній відтиску штампеля, форма якого встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону. Про скасування візи зазначається у рішенні про відмову у перетинанні державного кордону.

5. У разі якщо іноземці, особи без громадянства, яким відмовлено у перетинанні державного кордону при в'їзді в Україну, були привезені в пункт пропуску через державний кордон перевізником, уповноважена службова особа підрозділу охорони державного кордону:
  - 1) наказує перевізникові вивести іноземців, осіб без громадянства в державу, з якої їх було привезено, або в державу, яка видала паспортний документ, або знайти інший спосіб вивезення зазначених осіб за межі території України;
  - 2) до подальшого вивезення іноземців, осіб без громадянства, яким було відмовлено у перетинанні державного кордону при в'їзді в Україну, вживає належних заходів щодо запобігання їх незаконному перетинанню державного кордону.

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

Стаття 15. Прикордонний контроль у пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення

1. З метою здійснення прикордонного контролю з одночасним забезпеченням безпеки та безперервності дорожнього руху всі переміщення осіб та транспортних засобів у межах території пункту пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення регулюються уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України.
2. Начальник органу охорони державного кордону за погодженням з керівником митного органу та за необхідності з керівниками інших контрольних органів і служб, а також підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску, визначає з урахуванням схеми розміщення технологічних споруд та технічних можливостей пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення окремі смуги руху для осіб та автомобільних транспортних засобів.
3. Особи, які перетинають державний кордон у транспортних засобах, мають право під час здійснення прикордонного контролю залишатися всередині цих засобів. На вимогу уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України, митних органів або інших контрольних служб зазначені особи зобов'язані вийти із своїх транспортних засобів для проходження відповідного виду контролю.
4. З метою забезпечення безпеки особового складу Державної прикордонної служби України прикордонний контроль здійснюється, як правило, двома уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України.
5. За результатами оцінки ризиків службові особи Державної прикордонної служби України можуть зобов'язати перевізника або його представника чи водія транспортного засобу забезпечити для проведення огляду доступ до вантажних відсіків та інших порожнин, передбачених конструкцією транспортного засобу, а також вантажу, який переміщується через державний кордон. У разі якщо транспортний засіб переміщується під митним забезпеченням, такий огляд здійснюється з дозволу митного органу.

6. З метою скорочення часу прикордонного та інших видів контролю в пунктах пропуску через державний кордон огляд автотранспортних засобів здійснюється вибірково.

Стаття 16. Прикордонний контроль у пунктах пропуску через державний кордон для залізничного сполучення

1. Прикордонний контроль поїздів закордонного сполучення здійснюється на залізничній платформі або у спеціально відведеній будівлі залізничного вокзалу пункту пропуску через державний кордон (пункту контролю), або у вагонах поїзда під час його стоянки (зупинки) у пункті пропуску через державний кордон за розкладом руху, або у вагонах поїзда під час руху між залізничними станціями.
2. Під час прикордонного контролю у пунктах пропуску через державний кордон для залізничного сполучення перевірка здійснюється щодо пасажирів поїздів, працівників залізниці на поїздах, які перетинають державний кордон, у тому числі працівників, які знаходяться в товарних поїздах або в порожніх вагонах поїздів.
3. За результатами оцінки ризиків службові особи Державної прикордонної служби України можуть зобов'язати провідника, працівників залізниці на поїзді забезпечити для проведення огляду доступ до вантажних відсіків та інших порожнин, передбачених конструкцією локомотивів, вагонів, а також до вантажу, який переміщується на поїзді через державний кордон.

Стаття 17. Прикордонний контроль у пунктах пропуску через державний кордон для повітряного сполучення

1. Перетинання державного кордону громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які здійснюють переліт авіаційним транспортом, дозволяється в аеропортах (на аеродромах), відкритих для міжнародного повітряного сполучення.
2. Прикордонний контроль здійснюється щодо повітряних суден українських та іноземних авіакомпаній цивільної авіації, приватних повітряних суден та повітряних суден військово-транспортної авіації, які здійснюють міжнародні польоти, а також щодо осіб і вантажів, які на них знаходяться.
3. Для забезпечення здійснення прикордонного контролю осіб, які перетинають державний кордон у пунктах пропуску через державний кордон, керівниками аеропортів (аеродромів) вживаються необхідні заходи щодо спрямування потоку пасажирів та запобігання проникненню сторонніх осіб у місця та приміщення для здійснення прикордонного контролю.
4. У разі якщо міжнародне повітряне сполучення здійснюється з аеропорту (аеродрому), в якому відсутній пункт пропуску (пункт контролю), або з аеропорту (аеродрому) з нерегулярним міжнародним повітряним сполученням, а також у разі вимушеної посадки українського або іноземного повітряного судна, яке здійснює міжнародні польоти в аеропорту (на аеродромі), не відкритому для міжнародних польотів, керівник такого аеропорту (аеродрому):
  - 1) забезпечує перевезення уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України для здійснення прикордонного контролю;
  - 2) створює умови для відокремлення потоків пасажирів з внутрішніх авіарейсів від потоків пасажирів з міжнародних авіарейсів.

Прикордонний контроль у цих аеропортах (на аеродромах) здійснюється в порядку, встановленому для пунктів пропуску (пунктів контролю) через державний кордон для повітряного сполучення.

Продовження здійснення авіарейсу у таких випадках можливо лише після завершення прикордонного контролю та одержання відповідного дозволу уповноваженої службової особи підрозділу охорони державного кордону.

5. Прикордонний контроль повітряних суден, що перетинають державний кордон з проміжною посадкою в кількох аеропортах (на аеродромах) на території України, здійснюється у разі: прильоту – в першому аеропорту (на аеродромі) прильоту в Україну; вильоту – в останньому аеропорту (на аеродромі) вильоту з України.
6. Під час посадки (висадки) пасажирів та взяття (доставки) вантажу у повітряне судно, що здійснює міжнародний політ, в аеропорту (на аеродромі) його проміжної зупинки зазначені пасажирів та вантаж підлягають прикордонному контролю.
7. Особи, які пройшли прикордонний контроль у попередніх аеропортах (на аеродромах) вильоту, залишаються в повітряному судні або проходять до зони розміщення транзитних пасажирів. Повторний прикордонний контроль таких пасажирів, як правило, не здійснюється. Здійснення прикордонного контролю таких пасажирів, екіпажу та повітряного судна не виключається за результатами оцінки ризиків. Забороняється посадка пасажирів, які не прямують за межі території України, в аеропортах (на аеродромах) проміжної зупинки на повітряні судна, що перетинають державний кордон.
8. У разі затримки вильоту повітряних суден транзитні пасажирів розміщуються до оголошення посадки на повітряне судно в залах очікування аеропортів. У разі якщо виліт повітряних суден затримується на тривалий час, транзитні пасажирів розміщуються у спеціально відведених для них готелях на строк до 48 годин з дозволу та під контролем підрозділів охорони державного кордону.
9. Прикордонний контроль осіб, які перетинають державний кордон на приватних літаках, здійснюється на борту повітряного судна або в залах оформлення пасажирів.
Прикордонний контроль на борту інших повітряних суден або на виході з них, а також перевірка осіб, які перебувають у приміщеннях для транзитних пасажирів у пунктах пропуску через державний кордон, проводяться з урахуванням результатів оцінки ризиків.
10. Під час здійснення міжнародних польотів приватними повітряними суднами командири таких суден подають до початку процедури прикордонного контролю уповноваженим службовим особам Державної прикордонної служби України генеральну декларацію та пасажирську відомість згідно з додатком 9 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію. У разі якщо приватні повітряні судна прибувають і здійснюють проміжні зупинки на території України, прикордонний контроль здійснюється у пункті пропуску через державний кордон в аеропорту (на аеродромі), де здійснюється перша та остання посадка таких суден. При цьому відмітка про перетинання державного кордону проставляється в генеральній декларації та пасажирській відомості.

Стаття 18. Прикордонний контроль у пунктах пропуску через державний кордон для морського та річкового сполучення

1. Прикордонний контроль морських (річкових) суден (далі – судна) здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон для морського та річкового сполучення на борту судна чи в спеціально призначеній зоні прикордонного контролю, розташованій на причалі, безпосередньо біля судна. Прикордонний контроль може також здійснюватися під час руху судна або під час його перебування на стоянці в акваторії порту.
2. Не пізніше як за чотири години до часу прибуття судна у порт капітан судна з використанням засобів електров'язку надсилає або морський агент подає два примірники списку осіб судового екіпажу (суднової ролі) та списку пасажирів, які перебувають на судні, відповідному підрозділу охорони державного кордону. У разі якщо внаслідок виникнення обставин непереборної сили зазначені документи не можуть бути надіслані (подані) своєчасно, вони надсилаються будь-якому підрозділу охорони державного кордону або капітанові морського (річкового) порту,

який невідкладно передає судову роль та списки пасажирів відповідному підрозділу охорони державного кордону.

3. Один примірник судової ролі та один примірник списку пасажирів, які перебувають на судні, підписані посадовою особою Державної прикордонної служби України з відмітками про перетинання державного кордону, повертаються капітану судна для пред'явлення на вимогу державних органів України під час перебування в порту.
4. Капітан судна або морський агент невідкладно повідомляє підрозділ охорони державного кордону про будь-які зміни у складі екіпажу чи кількості пасажирів.
5. Капітан судна або морський агент невідкладно повідомляє підрозділ охорони державного кордону до входу судна в порт (за відсутності такої можливості – відразу після приходу) про присутність на борту судна осіб без паспортних документів. Такі пасажирів залишаються на борту судна до вирішення питання про їх сходження на берег або про відправлення за межі території України.
6. Капітан судна або морський агент завчасно, але не пізніше як за чотири години до відходу судна, повідомляє підрозділ охорони державного кордону про відхід судна згідно з правилами, що діють у відповідному порту.

Стаття 19. Прикордонний контроль круїзних суден

1. У разі якщо круїзне судно прибуває з порту, розташованого в іншій державі, або відходить з порту, розташованого в Україні, до порту, розташованого в іншій державі, прикордонний контроль здійснюється щодо екіпажу та пасажирів в порту прибуття на територію України та порту відходу судна з території України.
2. Пасажирів круїзного судна, які сходять на берег у портах на території України, підлягають прикордонному контролю лише за результатами оцінки ризиків.
3. З метою забезпечення здійснення прикордонного контролю круїзного судна капітан судна надсилає з використанням засобів електрозв'язку або морський агент подає відповідним підрозділам охорони державного кордону письмову інформацію про маршрут судна та програму туристичного обслуговування пасажирів не пізніше як за чотири години до відходу судна з порту відправлення і до приходу в кожний із портів на території України.
4. Капітан круїзного судна надсилає з використанням засобів електрозв'язку або морський агент подає підрозділу охорони державного кордону судову роль та список пасажирів, які перебувають на судні, за 24 години до прибуття в кожний із портів на території України або, якщо подорож до такого порту триває менше 24 годин, невідкладно після завершення посадки пасажирів на судно в попередньому порту.
5. У першому порту прибуття та останньому порту відходу круїзного судна з території України та після кожного внесення змін до судової ролі та списку пасажирів, які перебувають на судні, у зазначених документах проставляється відмітка про перетинання державного кордону.
6. У разі якщо маршрут круїзного судна проходить винятково через порти, розташовані на території України, включаючи порти посадки та висадки пасажирів, круїзне судно може входити в порти, в яких не відкрито пункти пропуску через державний кордон. Прикордонний контроль такого судна здійснюється лише за результатами оцінки ризиків.

Стаття 20. Прикордонний контроль яхт

1. У разі прибуття яхти з іншої держави до порту, в якому відкрито пункт пропуску через державний кордон, чи відходу такої яхти з порту капітан яхти повідомляє про це капітана порту не пізніше як за дві години до прибуття чи відходу яхти. Капітан порту про прибуття в порт чи про відхід яхти з порту інформує підрозділ охорони державного кордону та митний орган.

2. Прикордонний контроль яхти та осіб, які прибувають на ній з іншої держави до розташованого на території України порту, в якому відкрито пункт пропуску через державний кордон, або відправляються з нього до іншої держави, здійснюється з урахуванням результатів оцінки ризиків. У такому випадку на вимогу уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України капітан яхти подає документ із зазначенням усіх технічних характеристик судна та прізвищ осіб, що перебувають на яхті. Після закінчення прикордонного контролю у цьому документі проставляється відмітка про перетинання державного кордону. До залишення яхтою територіального моря України копія зазначеного документа зберігається у складі суднових документів та подається уповноваженим службовим особам Державної прикордонної служби України на їх вимогу.
3. Яхта, що прибуває з іншої держави, може зайти до розташованого на території України порту, в якому не відкрито пункт пропуску через державний кордон, з дозволу капітана порту, наданого за погодженням з підрозділом охорони державного кордону, у зоні відповідальності якого знаходиться найближчий пункт пропуску через державний кордон, та відповідним митним органом. Для погодження заходу яхти в порт, в якому не відкрито пункт пропуску через державний кордон, капітан порту завчасно, але не пізніше як за дві години до прибуття яхти в порт, надсилає з використанням засобів електрозв'язку список пасажирів, які перебувають на яхті, та список членів екіпажу яхти до підрозділу охорони державного кордону, у зоні відповідальності якого знаходиться найближчий пункт пропуску через державний кордон.
4. У разі виникнення обставин непереборної сили яхта, що прибула з іншої держави, може зайти до порту, розташованого на території України, в якому не відкрито пункт пропуску через державний кордон, без дозволу капітана порту, але з наступним його повідомленням про прихід. Капітан порту про прибуття у порт такої яхти інформує підрозділ охорони державного кордону, у зоні відповідальності якого знаходиться найближчий пункт пропуску через державний кордон.

Стаття 21. Прикордонний контроль риболовних суден

1. Прикордонний контроль риболовних суден, що приписані до портів України та ведуть прибережне рибальство, здійснюється лише за результатами оцінки ризиків.
2. Прикордонний контроль риболовних суден, що приписані до портів України і виходять на промисел в Азово-Чорноморський басейн без заходу в іноземні порти, може не здійснюватися протягом 30 діб з дня останнього проходження прикордонного контролю. Протягом зазначеного строку судна можуть багаторазово виходити в район промислу та повертатися до визначених для них причалів (пристаней), пунктів базування в місці розташування риболовних підприємств або рибних портів для вивантаження улову, отримання предметів постачання та здійснення позапланових ремонтних робіт. Члени командного складу таких суден повинні мати посвідчення особи моряка, а інші члени екіпажу – документи, що посвідчують особу.
3. Риболовні судна, що виходять на промисел у воді за межі територіального моря України, підлягають прикордонному, митному та іншим видам контролю в пункті пропуску через державний кордон у порядку, передбаченому статтею 18 цього Закону.
4. Іноземні судна, що ведуть прибережне рибальство у територіальному морі України, підлягають прикордонному контролю в порядку, передбаченому статтею 18 цього Закону.
5. Підхід суден, зазначених у частинах третій і четвертій цієї статті, до причалів (пристаней, пунктів базування) поза пунктами пропуску через державний кордон для вивантаження продукції та висадки людей без дозволу підрозділу охорони державного кордону та митного органу забороняється.

Стаття 22. Прикордонний контроль поромів закордонного сполучення

1. Під час здійснення прикордонного контролю поромів закордонного сполучення:
  - 1) у пунктах пропуску через державний кордон відповідно до частини шостої статті 6 цього Закону встановлюються окремі смуги та напрями руху осіб і транспортних засобів, кількість яких має бути достатньою для забезпечення швидкого проведення прикордонного контролю;
  - 2) перевірка піших пасажирів провадиться на окремих смугах руху, у місцях та зонах здійснення контролю. Пасажири порому, які подорожують автобусом, вважаються пішими пасажирами і виходять з автобуса для здійснення прикордонного контролю;
  - 3) перевірка водіїв та пасажирів легкових транспортних засобів провадиться під час їх перебування в транспортних засобах;
  - 4) перевірка водіїв вантажних транспортних засобів та всіх осіб, які їх супроводжують, провадиться під час їх перебування в транспортному засобі окремо від інших пасажирів порому;
  - 5) за результатами оцінки ризиків для виявлення незаконних мігрантів провадиться вибірко-вий огляд пасажирських транспортних засобів, а в разі необхідності – вантажу, що міститься в транспортних засобах;
  - 6) члени екіпажів поромів проходять прикордонний контроль у порядку, встановленому для членів екіпажу морських суден.

Стаття 23. Особливості прикордонного контролю окремих категорій осіб

1. Глави держав і члени делегацій, які прибувають разом з ними та про прибуття яких офіційно повідомлено дипломатичними каналами, не підлягають прикордонному контролю.
2. Особам з дипломатичними, офіційними або службовими паспортами, виданими іноземними державами, визнаними Україною, а також особам, які виконують свої обов'язки згідно з повноваженнями, наданими міжнародними міжурядовими організаціями, що підтверджується відповідними документами, може надаватися пріоритет перед іншими особами під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон. Зазначені особи не зобов'язані підтверджувати наявність у них фінансового забезпечення для перебування в Україні.

У разі якщо особа заявляє про наявність у неї привілеїв, імунітету або пільг, уповноважена службова особа Державної прикордонної служби України може вимагати від неї пред'явлення документів, що підтверджують відповідний статус.

Акредитовані в Міністерстві закордонних справ України працівники дипломатичних представництв та консульських установ і члени їх сімей можуть в'їжджати на територію України за паспортними документами та акредитаційними картками.

3. Прикордонний контроль пілотів та інших членів екіпажів повітряних суден, які здійснюють міжнародні польоти, проводиться шляхом перевірки ліцензії пілота або посвідчення (сертифіката) члена екіпажу, що передбачені додатком 9 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, без проставлення в них відмітки про перетинання державного кордону. На зазначених осіб не поширюються вимоги щодо умов перетинання державного кордону іноземцями та особами без громадянства, у разі в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства, передбачені частиною першою статті 8 цього Закону.

Пілоти та інші члени екіпажів повітряних суден, які здійснюють міжнародні польоти, під час виконання своїх обов'язків на підставі ліцензії пілота або посвідчення (сертифіката) члена екіпажу з дозволу уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України мають право:

- 1) заходити до повітряного судна та залишати його в аеропорту проміжної зупинки або в аеропорту прибуття, розташованому на території України;

- 2) виходити на територію населеного пункту України, в якому або поблизу якого розташований аеропорт проміжної зупинки або аеропорт прибуття;
- 3) переїжджати будь-яким транспортним засобом з одного аеропорту в інший аеропорт, розташований на території України, для посадки на літак, що відправляється за межі території України із зазначеного аеропорту.

У разі якщо особи припиняють виконувати обов'язки членів екіпажу повітряного судна, прикордонний контроль зазначених осіб здійснюється в порядку, передбаченому цим Законом.

За умов наявності технічних можливостей у пункті пропуску через державний кордон члени екіпажу повітряного судна проходять прикордонний контроль перед пасажирами або в окремих спеціально призначених місцях.

4. Членам екіпажу морських суден, які вписані у судову роль, а також мають посвідчення особи моряка, уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України можуть надавати дозвіл для перебування в населеному пункті, в якому розташований порт, або в населених пунктах поблизу нього без проставлення відмітки про перетинання державного кордону.
5. Прикордонний контроль транскордонних працівників та інших категорій осіб, які регулярно, але не рідше одного разу на тиждень перетинають державний кордон, здійснюється у порядку, передбаченому статтями 7-14 цього Закону. Транскордонні працівники або інші категорії осіб, які регулярно перетинають державний кордон в одному пункті пропуску і щодо яких після попереднього проходження прикордонного контролю не було виявлено підстав для відмови у перетинанні державного кордону, перевіряються в мінімальному обсязі на предмет наявності дійсного паспортного документа, а іноземці та особи без громадянства – також щодо дотримання умов перетинання державного кордону. Процедура контролю другої лінії застосовується до таких іноземців та осіб без громадянства з урахуванням результатів оцінки ризиків без попередження та з нерегулярними інтервалами.
6. Прикордонний контроль та пропуск через державний кордон громадян України, які не досягли 16 років, здійснюються в порядку, встановленому цим Законом, з урахуванням вимог частини третьої статті 313 Цивільного кодексу України.

Під час прикордонного контролю та пропуску через державний кордон осіб, які не досягли 16 років, посадові особи Державної прикордонної служби України здійснюють процедури прикордонного контролю в повному обсязі.

Якщо особу, яка не досягла 16 років, супроводжує лише один дорослий та існують обґрунтовані підстави для того, щоб підозрювати, що особа, яка не досягла 16 років, незаконно перетинає державний кордон, посадова особа Державної прикордонної служби України проводить ретельну перевірку з метою виявлення будь-яких невідповідностей чи суперечностей у наданій інформації.

Стаття 24. Реєстрація паспортних документів іноземців та осіб без громадянства у пунктах пропуску через державний кордон

1. Реєстрація паспортних документів іноземців та осіб без громадянства у пунктах пропуску через державний кордон здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

РОЗДІЛ IV. ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВПРАЦЯ З ПИТАНЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

Стаття 25. Взаємодія державних органів влади України під час здійснення пропуску осіб, транспортних засобів та вантажів у пунктах пропуску через державний кордон

1. Діяльність державних органів, що здійснюють різні види контролю під час перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього ванта-

жив або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, координується органами охорони державного кордону.

2. Взаємодія контрольних органів і служб, загальний порядок та послідовність проведення всіх видів контролю в пункті пропуску через державний кордон визначаються технологічною схемою пропуску осіб, транспортних засобів та вантажів.

Технологічна схема пропуску осіб, транспортних засобів та вантажів через державний кордон затверджується для кожного пункту пропуску через державний кордон керівником органу охорони державного кордону за погодженням з керівником митного органу та керівниками контрольних органів і служб, а також підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску через державний кордон.

Типова технологічна схема пропуску через державний кордон у пунктах пропуску для автомобільного, повітряного, морського (річкового), поромного та залізничного сполучення затверджується Кабінетом Міністрів України.

3. Державні органи та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень сприяють Державній прикордонній службі України у забезпеченні здійснення прикордонного контролю.
4. Державна прикордонна служба України здійснює співпрацю з прикордонною охороною інших держав, включаючи обмін офіцерами зв'язку, створення консультаційних пунктів та використання інших форм взаємодії відповідно до міжнародних договорів України.

Стаття 26. Спільний прикордонний контроль із суміжними державами

1. На державному кордоні може здійснюватися спільний контроль за перетинанням державного кордону особами, транспортними засобами і переміщенням через нього вантажів шляхом співробітництва державних органів України та відповідних органів суміжних держав. Мета, послідовність процедур та обсяг здійснення спільного контролю визначаються міжнародним договором.
2. Спільний прикордонний контроль може здійснюватися на території України і за її межами.

РОЗДІЛ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Внести зміни до таких законів України:
  - 1) у Законі України «Про державний кордон України» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 2, ст. 5; 2003 р., N 27, ст. 209):
    - а) частину другу статті 9 доповнити словами «а також поза пунктами пропуску через державний кордон України у випадках, визначених законодавством»;
    - б) у статтях 12 та 26 слова «та іншого майна» виключити;
  - 2) у Законі України «Про Державну прикордонну службу України» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., N 27, ст. 208, N 45, ст. 357; 2007 р., N 33, ст. 442; 2009 р., N 10-11, ст. 137):
    - а) в абзаці третьому частини першої статті 2, частинах другій та четвертій статті 10, пункті 6 статті 19, пунктах 8 та 33 частини першої статті 20 слова «та іншого майна» і «та інше майно» виключити;
    - б) у статті 19:
      - у пункті 8 слова «в'їзду в Україну або виїзду з України осіб» замінити словами «перетинання державного кордону України особами»;
      - у пункті 13 слова «Державною митною службою та Міністерством транспорту України» замінити словами «митними органами та керівниками відповідних підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску через державний кордон»;

- в) у частині першій статті 20:
- у пункті 4 слова «в'їзду в Україну або виїзду з України» замінити словами «перетинання державного кордону України»;
- у пункті 8 слова «в'їзд в Україну або на виїзд з України осіб» замінити словами «перетинання особами державного кордону України»;
- доповнити пунктом 46 такого змісту:

«46) у порядку, визначеному міжнародними договорами України, здійснювати спільний прикордонний контроль та інші заходи з охорони державного кордону на території суміжних держав»;

г) статтю 23 після частини четвертої доповнити двома новими частинами такого змісту:

«З метою попередження корупції військовослужбовцям та працівникам Державної прикордонної служби України під час здійснення прикордонного контролю забороняється:

- 1) приймати будь-які предмети (речі) від будь-яких осіб та передавати предмети (речі) будь-кому, якщо інше не встановлено законодавством України;
- 2) надавати будь-кому інформацію про осіб, транспортні засоби, вантажі, що переміщуються через державний кордон, якщо інше не передбачено законом;
- 3) надавати переваги в перетинанні державного кордону особам, транспортним засобам та вантажам;
- 4) мати будь-які особисті засоби зв'язку, що не належать Державній прикордонній службі України та не входять до предметів екіпірування прикордонного наряду;
- 5) мати при собі грошові кошти понад розмір, встановлений спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України.

Зазначені особи зобов'язані на вимогу своїх прямих начальників або посадових чи службових осіб підрозділів внутрішньої безпеки надати можливість перевірити дотримання ними зазначених обмежень».

У зв'язку з цим частини п'яту – сьому вважати відповідно частинами сьомою – дев'ятою;

г) статтю 24 після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

«Привід, затримання та арешт і пов'язані з цим обшук, особистий огляд та огляд речей військовослужбовця, працівника Державної прикордонної служби України під час здійснення ним прикордонного контролю проводиться після закінчення несення ним служби або заміни його іншим військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України, а у разі нагальної необхідності здійснити це невідкладно – лише в присутності уповноваженого представника органу охорони державного кордону».

У зв'язку з цим частини третю – п'яту вважати відповідно частинами четвертою – шостою.

3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом:

- 1) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
- 2) забезпечити прийняття нормативно-правових актів, що випливають із цього Закону;
- 3) забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади своїх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України В.ЮЩЕНКО

м. Київ, 5 листопада 2009 року N 1710-VI

Закон України «Про Державну спеціальну службу транспорту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 19, ст.269)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 3421-IV від 09.02.2006, ВВР, 2006,
N 22, ст.199 N 3428-IV від 09.02.2006, ВВР, 2006,
N 26, ст.215 N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006,
N 51, ст.519 N 1414-VI від 02.06.2009, ВВР, 2009, N 41, ст.600)

(У тексті Закону слова «Міністерство транспорту України» в усіх відмінках замінено словами «центральний орган виконавчої влади в галузі транспорту» у відповідному відмінку згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)

Цей Закон визначає статус, правові основи організації, основні завдання і функції Державної спеціальної служби транспорту в складі центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, а також заходи щодо правового і соціального захисту її особового складу.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання Державної спеціальної служби транспорту

Державна спеціальна служба транспорту є спеціалізованим державним органом транспорту у складі центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, призначеним для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в умовах воєнного і надзвичайного стану (далі – в особливий період).

Основними завданнями Державної спеціальної служби транспорту є:

- технічне прикриття, відбудова, встановлення загороджень на об'єктах національної транспортної системи України з метою забезпечення діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;
- будівництво та ремонт у мирний час і в умовах воєнного стану нових та підвищення строку експлуатації і пропускної спроможності діючих об'єктів національної транспортної системи;
- відбудова транспортних комунікацій, порушених унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, аварій і катастроф;
- охорона об'єктів національної транспортної системи України в мирний час і в особливий період;
- виконання інших завдань, пов'язаних із участю в обороні держави та забезпеченням ефективного функціонування національної транспортної системи України. (Абзац шостий частини другої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)

Під об'єктами національної транспортної системи України розуміють сукупність різновидів транспортних засобів та розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг.

Стаття 2. Основні функції Державної спеціальної служби транспорту

Основними функціями Державної спеціальної служби транспорту є:
у мирний час:

- організація, планування і проведення робіт з технічного прикриття та відбудови об'єктів національної транспортної системи України; (Абзац третій статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)
- проведення планових робіт з будівництва нових та підвищення строків експлуатації і пропускної спроможності діючих об'єктів національної транспортної системи України;

- участь у ліквідації наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха на транспортних комунікаціях, проведення в разі необхідності аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного, природного та екологічного характеру;
- підтримання у стані постійної готовності потенціалу Державної спеціальної служби транспорту для виконання завдань в особливий період, у тому числі збереження, накопичення і своєчасна заміна спеціальної техніки та інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі та мобілізаційному резерві, створення резерву навчених людських ресурсів на особливий період та з метою виконання робіт з ліквідації аварій і катастроф, під час надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також вирішення інших завдань у сфері оборони, пов'язаних з використанням об'єктів національної транспортної системи України;
- проведення розмінування вибухонебезпечних предметів на об'єктах національної транспортної системи України із залученням у разі необхідності підрозділів Збройних Сил України і Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; в особливий період:
- забезпечення постійної готовності підрозділів Державної спеціальної служби транспорту до виконання покладених на них завдань;
- технічне прикриття, відновлення та встановлення загороджень на найважливіших об'єктах національної транспортної системи України; (Абзац десятий статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)
- розмінування вибухонебезпечних предметів на об'єктах національної транспортної системи України із залученням у разі необхідності підрозділів Збройних Сил України та забезпечення експлуатації головних ділянок відновлюваних залізничних напрямків;
- наведення, будівництво, експлуатація і ремонт (реконструкція) наплавних залізничних мостів та естакад;
- підвищення пропускної спроможності діючих та будівництво нових доріг, залізничних колій, об'їздів, вузлів, тунелів та мостів;
- виконання заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного та надзвичайного стану.

Стаття 3. Правові засади діяльності Державної спеціальної служби транспорту

Правовими засадами діяльності Державної спеціальної служби транспорту є Конституція України, цей та інші закони України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері транспорту і його функціонування в мирний час та в особливий період.

Діяльність Державної спеціальної служби транспорту здійснюється на основі принципів законності, єдиноначальності та централізації управління, узгодження дій з Генеральним штабом Збройних Сил України.

Функції та повноваження Державної спеціальної служби транспорту визначаються Положенням, яке затверджується Президентом України.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

Стаття 4. Структура та чисельність Державної спеціальної служби транспорту, місця розташування її підрозділів

Державна спеціальна служба транспорту має таку загальну структуру:

- орган управління Державною спеціальною службою транспорту в складі центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту;
- об'єднані загони, загони, окремі загони;
- підрозділи охорони;
- органи забезпечення;
- навчальний центр;
- заклади, підприємства та установи.

Загальна чисельність Державної спеціальної служби транспорту визначається обсягами виконуваних робіт та підготовки резерву навчених людських ресурсів на особливий період і затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, погодженим з Генеральним штабом Збройних Сил України.

Місця розташування на території України всіх структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, погодженим з Генеральним штабом Збройних Сил України та відповідними органами місцевого самоврядування.

Гранична чисельність особового складу органу управління Державною спеціальною службою транспорту затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, погодженим з Генеральним штабом Збройних Сил України.

Орган управління Державною спеціальною службою транспорту, об'єднані загони, загони, окремі загони, підрозділи охорони, органи забезпечення, навчальний центр, заклади, підприємства та установи, що входять до складу Державної спеціальної служби транспорту, є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, у тому числі в іноземній валюті.

Стаття 5. Комплектування особового складу Державної спеціальної служби транспорту

Особовий склад Державної спеціальної служби транспорту складається із працівників і військовослужбовців.

Військовослужбовці Державної спеціальної служби транспорту комплектуються на добровільній основі за контрактом та кадровим складом, а також за призовом. (Частина друга статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)

Перелік посад, які підлягають заміщенням працівниками і військовослужбовцями, затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням керівника центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, погодженим з Генеральним штабом Збройних Сил України.

Відносини, пов'язані з прийняттям громадян на роботу, виконанням ними службових обов'язків, звільненням з роботи у Державній спеціальній службі транспорту, регулюються законодавством України.

Порядок проходження служби військовослужбовцями Державної спеціальної служби транспорту, присвоєння і позбавлення військових звань визначаються Положенням, яке подається центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту і затверджується Указом Президента

України. Встановлення форми одягу і знаків розрізнення визначається Положенням, розробленим центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту і затвердженим Кабінетом Міністрів України. (Частина п'ята статті 5 в редакції Закону N 3428-IV від 09.02.2006)

На військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту поширюється дія військових статутів Збройних Сил України. (Статтю 5 доповнено частиною згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)

У мирний час особовий склад Державної спеціальної служби транспорту (крім підрозділів охорони) не має права носити зброю.

Стаття 6. Підготовка особового складу Державної спеціальної служби транспорту

Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації особового складу Державної спеціальної служби транспорту проводяться у навчальних закладах центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, інших навчальних закладах України та інших держав.

Стаття 7. Порядок мобілізаційного розгортання Державної спеціальної служби транспорту

Мобілізаційне розгортання і приведення у готовність Державної спеціальної служби транспорту для функціонування в особливий період здійснюються в порядку, передбаченому планами, що розробляються Державною спеціальною службою транспорту, погоджуються з Генеральним штабом Збройних Сил України та затверджуються керівником центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту.

(Стаття 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)

РОЗДІЛ III. КЕРІВНИЦТВО ДЕРЖАВНОЮ СПЕЦІАЛЬНОЮ СЛУЖБОЮ ТРАНСПОРТУ

Стаття 8. Повноваження Кабінету Міністрів України

Кабінет Міністрів України:

- здійснює управління відповідно до Конституції і законів України Державною спеціальною службою транспорту та контроль щодо її функціонування і забезпечення постійної готовності до виконання завдань у мирний час та особливий період;
- розробляє і здійснює загальнодержавні програми розвитку Державної спеціальної служби транспорту в порядку, встановленому законом, у межах своєї компетенції здійснює контроль за виконанням цих програм; (Абзац третій статті 8 в редакції Закону N 3421-IV від 09.02.2006)
- забезпечує постачання Державної спеціальної служби транспорту матеріально-технічними засобами та необхідною технікою, іншими ресурсами, майном, а також надання послуг та їх фінансування в обсягах, необхідних для виконання покладених на неї завдань;
- встановлює державне замовлення на виконання робіт, надання послуг, а також на постачання продукції для її потреб, створення непорушних та мобілізаційних запасів;
- встановлює порядок передачі в управління Державної спеціальної служби транспорту об'єктів державної власності, засобів зв'язку і радіочастотних ресурсів, комунікацій, об'єктів інфраструктури, топогеодезичної, метеорологічної, гідрографічної та іншої інформації, послуг геодезичного і картографічного забезпечення, необхідних для виконання покладених на Державну спеціальну службу транспорту завдань як на платній, так і на безоплатній основі;
- забезпечує реалізацію права на соціальний і правовий захист особового складу Державної спеціальної служби транспорту, осіб, звільнених із залізничних військ і Державної спеціальної служби транспорту, членів їхніх сімей, а також сімей військовослужбовців та працівників Державної спеціальної служби транспорту, які померли під час проходження служби;

- відповідно до законодавства України регулює економічну та господарську діяльність Державної спеціальної служби транспорту;
- визначає органи, які здійснюють державний нагляд за безпечним веденням робіт особами, які проходять військову службу в органі управління Державною спеціальною службою транспорту, об'єднаних загонах, загонах, окремих загонах, підрозділах охорони, органах забезпечення, навчальному центрі, закладах, на підприємствах та в установах, що входять до складу Державної спеціальної служби транспорту; (Статтю 8 доповнено абзацом згідно із Законом N 1414-VI від 02.06.2009)
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Стаття 9. Повноваження центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту у взаємовідносинах з Державною спеціальною службою транспорту

Центральний орган виконавчої влади в галузі транспорту, координуючи діяльність Державної спеціальної служби транспорту:

- забезпечує організацію функціонування її діяльності, розвиток і постійну готовність до виконання поставлених завдань як у мирний час, так і в особливий період;
- приймає рішення щодо створення, реорганізації, ліквідації та дислокації підрозділів Державної спеціальної служби транспорту;
- організовує постачання Державній спеціальній службі транспорту спеціальної техніки, матеріальних, фінансових та інших ресурсів і майна, здійснює контроль за їх ефективним використанням і своєчасним списанням;
- забезпечує здійснення взаємовідносин Державної спеціальної служби транспорту з органами державної влади всіх рівнів, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, а також міжнародне співробітництво;
- контролює дотримання законодавства особовим складом Державної спеціальної служби транспорту;
- спільно з Генеральним штабом Збройних Сил України визначає потреби Державної спеціальної служби транспорту в озброєнні, військовій техніці, матеріально-технічних, енергетичних ресурсах, необхідних для належного виконання покладених на Державну спеціальну службу транспорту завдань в особливий період, контролює їх якість, своєчасність і повноту отримання;
- здійснює інші повноваження, встановлені законом.

Керівник центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту у мирний час користується щодо підлеглих військовослужбовців дисциплінарною владою Міністра оборони України у визначеному Дисциплінарним статутом Збройних Сил України обсязі.

(Статтю 9 доповнено частиною другою згідно із Законом N 1414-VI від 02.06.2009)

Стаття 10. Повноваження Генерального штабу Збройних Сил України у взаємовідносинах з Державною спеціальною службою транспорту

Генеральний штаб Збройних Сил України:

- доводить до Державної спеціальної служби транспорту директиви і накази Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, організовує їх виконання Державною спеціальною службою транспорту в особливий період;
- бере участь у комплектуванні Державної спеціальної служби транспорту в мирний час і в особливий період та організовує розгортання її підрозділів;

- організовує добір кваліфікованих фахівців для використання Державною спеціальною службою транспорту в особливий період, а також їх навчання і перепідготовку;
- погоджує рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, а також їх дислокації;
- організовує забезпечення на особливий період матеріально-технічних засобів, військової техніки та інших ресурсів в обсягах, необхідних для виконання покладених на Державну спеціальну службу транспорту завдань; (Частина першу статті 10 доповнено абзацом згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

В особливий період (з введенням в установленому відповідно до Конституції України воєнного або надзвичайного стану) Державна спеціальна служба транспорту переводиться на воєнне становище і перепідпорядковується Генеральному штабу Збройних Сил України, про що зазначається в Указі Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану, який затверджується Верховною Радою України.

Стаття 11. Безпосереднє керівництво Державною спеціальною службою транспорту

Безпосереднє керівництво Державною спеціальною службою транспорту в мирний час та в особливий період здійснює орган управління Державною спеціальною службою транспорту в складі центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту. Керівник органу управління Державною спеціальною службою транспорту користується щодо підлеглих військовослужбовців дисциплінарною владою командувача виду Збройних Сил України у визначеному Дисциплінарним статутом Збройних Сил України обсязі. (Частина перша статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1414-VI від 02.06.2009)

Керівник органу управління Державною спеціальною службою транспорту призначається Президентом України за поданням Міністра транспорту України, погодженим з Прем'єр-міністром України.

Функції і повноваження органу управління та його керівника визначаються Положенням про Державну спеціальну службу транспорту.

РОЗДІЛ IV. ПОВНОВАЖЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

Стаття 12. Основні обов'язки особового складу Державної спеціальної служби транспорту

Особовий склад Державної спеціальної служби транспорту під час виконання поставлених завдань зобов'язаний:

- брати участь у заходах з організації технічного прикриття національної транспортної системи України та попередження надзвичайних ситуацій, аварій та катастроф на транспорті;
- готувати сили і засоби, призначені для тимчасового та короткочасного відновлення зруйнованих об'єктів транспорту як у мирний час, так і в особливий період;
- здійснювати невідкладні заходи щодо короткочасного та тимчасового відновлення порушених об'єктів транспорту з метою відновлення руху транспорту, у тому числі на територіях держав, з якими укладено відповідні угоди;
- забезпечувати схоронність об'єктів національної транспортної системи та вантажів, супровід вантажів при перевезенні під час надзвичайних ситуацій та в особливий період;
- брати участь у проведенні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, а також розробці відповідних технологій, пов'язаних із створенням, випробуванням і впровадженням нових

технічних засобів та конструкцій, а також сучасних методів робіт, необхідних для будівництва, короточасного і тимчасового відновлення об'єктів транспорту, загороджень та їх розмінування.

Використання підрозділів і особового складу Державної спеціальної служби транспорту не за призначенням забороняється. Ніхто не має права покласти на особовий склад Державної спеціальної служби транспорту виконання завдань і обов'язків, не передбачених законами України.

Стаття 13. Права особового складу Державної спеціальної служби транспорту

Особовому складу Державної спеціальної служби транспорту для виконання покладених на нього обов'язків надається право:

- вимагати від громадян та посадових осіб на транспорті припинення дій, що перешкоджають особовому складу Державної спеціальної служби транспорту виконувати поставлені завдання щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, аварій і катастроф на транспорті та відбудови об'єктів;
- проводити оточення та охорону певних територій, окремих будівель, споруд і об'єктів під час їх відновлення за погодженням із відповідними місцевими органами самоврядування і місцевими державними адміністраціями;
- тимчасово забороняти або обмежувати рух залізничного транспорту за погодженням із залізницями поблизу та в межах зони відновлення будівель, споруд і об'єктів;
- користуватися в особливий період засобами зв'язку підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та підпорядкування;
- користуватися поза чергою в разі необхідності всіма видами пасажирського транспорту приміського та міжміського сполучення.

РОЗДІЛ V. ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

Стаття 14. Соціальний і правовий захист військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту

Військовослужбовці Державної спеціальної служби транспорту під час виконання службових обов'язків перебувають під захистом держави. Заборонено втручатися в їх службову діяльність, за винятком спеціально уповноважених законом органів, службових і посадових осіб.

Законні вимоги військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту під час виконання ними службових завдань обов'язкові для виконання громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, а також службовими і посадовими особами.

Соціальний і правовий захист військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту та членів їх сімей здійснюється відповідно до законів України.

Стаття 15. Відповідальність військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту

Військовослужбовці Державної спеціальної служби транспорту несуть за свої протиправні дії або бездіяльність відповідальність у встановленому законом порядку.

Стаття 16. Забезпечення особового складу Державної спеціальної служби транспорту

Грошове, речове, продовольче та інші види матеріального забезпечення військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту здійснюються відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», інших актів законодавства України, а пенсійне забезпечення – відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб,

звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». (Частина перша статті 16 із змінами, внесені згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Військовослужбовці та працівники Державної спеціальної служби транспорту і члени їх сімей забезпечуються жилими приміщеннями державою. Будівництво (придбання) житла здійснюється за рахунок коштів, призначених у Державному бюджеті України на утримання Державної спеціальної служби транспорту, та інших не заборонених законом джерел (Статтю 16 доповнено частиною згідно із Законом N 3428-IV від 09.02.2006)

На працівників Державної спеціальної служби транспорту поширюється трудове законодавство України.

РОЗДІЛ VI. ФІНАНСУВАННЯ І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

Стаття 17. Фінансування Державної спеціальної служби транспорту

Фінансування Державної спеціальної служби транспорту здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України в межах обсягів бюджетних призначень, визначених головному розпоряднику – центральному органу виконавчої влади в галузі транспорту і передбачених окремим рядком у Державному бюджеті України, а також з інших джерел, передбачених законом.

Стаття 18. Забезпечення діяльності Державної спеціальної служби транспорту матеріально-технічними засобами

Забезпечення Державної спеціальної служби транспорту матеріально-технічними засобами, спеціальною технікою, іншим майном, а також квартирно-експлуатаційне, медичне, фінансове та інше забезпечення здійснюються за нормами та в порядку, що встановлені законодавством України.

Забезпечення спеціальною залізничною, дорожньо-будівельною та автомобільною технікою в мирний час здійснюється за нормами, що визначаються центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту, в особливий період – Генеральним штабом Збройних Сил України.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування сприяють Державній спеціальній службі транспорту, її органам у розв'язанні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортними засобами і зв'язком.

Державна спеціальна служба транспорту має службові приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, житловий фонд.

У разі необхідності забезпечення Державної спеціальної служби транспорту може проводитися підприємствами центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, а також за окремими угодами, у тому числі із закордонними організаціями, за умов додержання норм і правил використання коштів, визначених законодавством України.

Стаття 19. Правовий режим майна Державної спеціальної служби транспорту

Майно, що закріплене за Державною спеціальною службою транспорту, є державною власністю, що перебуває у сфері управління центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, і належить їй на правах оперативного управління.

Статус майна визначається законами України.

Стаття 20. Господарська діяльність Державної спеціальної служби транспорту

Господарська діяльність юридичних осіб, що входять до складу Державної спеціальної служби транспорту, здійснюється відповідно до законодавства України.

РОЗДІЛ VII. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

Стаття 21. Контроль Верховної Ради України і Президента України за діяльністю Державної спеціальної служби транспорту

Контроль Верховної Ради України за діяльністю Державної спеціальної служби транспорту здійснюється відповідно до Конституції і законів України.

Президент України здійснює контроль за діяльністю Державної спеціальної служби транспорту відповідно до своїх повноважень, визначених Конституцією України.

Стаття 22. Контроль центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту і Генерального штабу Збройних Сил України за діяльністю Державної спеціальної служби транспорту

Генеральний штаб Збройних Сил України спільно із центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту здійснює контроль за станом здатності та готовності Державної спеціальної служби транспорту до виконання покладених на неї обов'язків в особливий період.

Стаття 23. Нагляд за додержанням законності в діяльності Державної спеціальної служби транспорту

Нагляд за додержанням законності в діяльності Державної спеціальної служби транспорту здійснюється в порядку, визначеному Конституцією та законами України.

РОЗДІЛ VIII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України:
  - відповідно до Указу Президента України від 27 січня 2003 року N 46/2003 «Про передачу залізничних військ Збройних Сил України у підпорядкування Міністерству транспорту України» передати залізничні війська Збройних Сил України з підпорядкування Міністерства оборони України до центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту і перетворити їх на Державну спеціальну службу транспорту, визначити етапи та строки їх реформування, у тому числі переходу на комплектування особовим складом Державної спеціальної служби транспорту за контрактом;
  - у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом;
  - подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України, що впливають із цього Закону;
  - привести у відповідність із цим Законом свої нормативно-правові акти;
  - забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів відповідних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.
3. У зв'язку з виведенням залізничних військ зі складу Збройних Сил України і перетворенням їх на Державну спеціальну службу транспорту скоротити, починаючи з 2004 року, чисельність Збройних Сил України, встановлену статтею 1 Закону України «Про чисельність Збройних Сил України на 2000-2005 роки», на 5 тисяч осіб.
4. За військовослужбовцями залізничних військ, які перейшли до Державної спеціальної служби транспорту, зберігаються військові звання, присвоєні їм під час проходження служби у Збройних Силах України.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 5 лютого 2004 року N 1449-IV

Закон України «Про правові засади цивільного захисту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 39, ст.488)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005,
N 17, N 18-19, ст.267 N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006,
N 51, ст.519 N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007,
N 33, ст.442 N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008,
N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами N 588-VI від 24.09.2008, ВВР, 2009, N 15, ст.188 N 1706-VI від 05.11.2009, ВВР, 2010, N 5, ст.42 N 3038-VI від 17.02.2011, ВВР, 2011, N 34, ст.343)

Цей Закон визначає правові та організаційні засади у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру, повноваження органів виконавчої влади та інших органів управління, порядок створення і застосування сил, їх комплектування, проходження служби, а також гарантії соціального і правового захисту особового складу органів та підрозділів цивільного захисту.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- цивільний захист – система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами і засобами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, добровільними рятувальними формуваннями, що забезпечують виконання цих заходів з метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період;
- єдина державна система цивільного захисту населення і територій (далі – єдина система цивільного захисту) – сукупність органів управління, сил та засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, на які покладається реалізація державної політики у сфері цивільного захисту;
- підсистеми єдиної системи цивільного захисту – сукупність підпорядкованих спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади функціональних та територіальних органів управління, на які покладаються визначені законом завдання у конкретних сферах цивільного захисту;
- служба цивільного захисту – державна служба особливого характеру, пов'язана із забезпеченням пожежної безпеки, запобіганням і реагуванням на інші надзвичайні ситуації техногенного, природного та військового характеру, ліквідацією їх наслідків, захистом населення і територій від їх негативного впливу;
- Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту – спеціальне воєнізоване формування, на яке покладається захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного і військового характеру, участь у заходах територіальної оборони, а також міжнародних рятувальних та інших гуманітарних операціях;
- сили і засоби цивільного захисту – особовий склад і працівники органів та підрозділів цивільного захисту, добровільні рятувальні формування, пожежна та аварійно-рятувальна техніка, пожежно-

технічне та аварійно-рятувальне обладнання, засоби пожежогасіння та індивідуального захисту, інше майно, призначене для гасіння пожеж, ліквідації наслідків аварій, повеней, землетрусів та інших катастроф техногенного, біологічного, радіаційного, хімічного або екологічного та військового характеру, мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи;

- зона можливого ураження – окрема територія або об'єкт, на яких внаслідок надзвичайної ситуації техногенного, природного чи військового характеру виникає загроза життю або здоров'ю людей чи заподіяння матеріальних втрат;
- ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій – проведення комплексу заходів, які включають аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, що здійснюються в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру (далі – надзвичайні ситуації), і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зон надзвичайних ситуацій;
- аварійно-рятувальні роботи – роботи, спрямовані на пошук, рятування і захист людей (включаючи надання їм невідкладної медичної допомоги), захист матеріальних і культурних цінностей та довкілля під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, із залученням працівників, які мають спеціальну підготовку, засоби індивідуального захисту та оснащення;
- першочергові заходи з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації – оперативне здійснення організаційно-технічних та інших невідкладних заходів, спрямованих на забезпечення мінімальних потреб життєзабезпечення населення, яке постраждало внаслідок надзвичайної ситуації;
- техногенна безпека – стан захищеності населення, території, об'єктів від негативних наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру;
- несприятливі побутові або нестандартні ситуації – ситуації, що виникають у побуті, невиробничій сфері, які не набули масштабу надзвичайної ситуації, але являють собою загрозу життю та здоров'ю людей чи заподіяння матеріальних збитків.

Стаття 2. Правова основа цивільного захисту

Правовою основою цивільного захисту є Конституція України, цей Закон, закони України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про Цивільну оборону України», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про пожежну безпеку», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші акти законодавства.

Стаття 3. Мета цивільного захисту

Цивільний захист здійснюється з метою:

- реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення безпеки та захисту населення і територій, матеріальних і культурних цінностей та довкілля від негативних наслідків надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період;
- подолання наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі наслідків надзвичайних ситуацій на територіях іноземних держав відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Принципи цивільного захисту

Цивільний захист здійснюється на принципах:

- гарантування державою громадянам конституційного права на захист життя, здоров'я та їх майна, а юридичним особам – права на безпечне функціонування;
- добровільності при залученні людей до здійснення заходів у сфері цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для життя і здоров'я;
- комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту;
- створення системи раціональної превентивної безпеки з метою максимально можливого, економічно обгрунтованого зменшення ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій і мінімізації їх наслідків;
- територіальності та функціональності єдиної системи цивільного захисту;
- мінімізації заподіяння шкоди довкіллю;
- гласності, вільного доступу населення до інформації у сфері цивільного захисту відповідно до законодавства.

Стаття 5. Завдання цивільного захисту

Основними завданнями цивільного захисту є:

- збирання та аналітичне опрацювання інформації про надзвичайні ситуації;
- прогнозування та оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій;
- здійснення нагляду і контролю у сфері цивільного захисту;
- розроблення і виконання законодавчих та інших нормативно-правових актів, дотримання норм і стандартів у сфері цивільного захисту;
- розроблення і здійснення запобіжних заходів у сфері цивільного захисту;
- створення, збереження і раціональне використання матеріальних ресурсів, необхідних для запобігання надзвичайним ситуаціям;
- розроблення та виконання науково-технічних програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям;
- оперативне оповіщення населення про виникнення або загрозу виникнення надзвичайної ситуації, своєчасне достовірне інформування про обстановку, яка складається, та заходи, що вживаються для запобігання надзвичайним ситуаціям та подолання їх наслідків;
- організація захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, надання невідкладної психологічної, медичної та іншої допомоги потерпілим;
- проведення невідкладних робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та організація життєзабезпечення постраждалого населення;
- забезпечення постійної готовності сил і засобів цивільного захисту до запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків;
- надання з використанням засобів цивільного захисту оперативної допомоги населенню в разі виникнення несприятливих побутових або нестандартних ситуацій;
- навчання населення способам захисту в разі виникнення надзвичайних, несприятливих побутових або нестандартних ситуацій та організація тренувань;
- міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту.

РОЗДІЛ II. ОСНОВНІ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 6. Основні заходи у сфері цивільного захисту

З метою ефективної реалізації завдань цивільного захисту, зменшення матеріальних втрат та недопущення шкоди об'єктам, матеріальним і культурним цінностям та довіллю в разі виникнення надзвичайних ситуацій центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підпорядковані їм сили і засоби, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, добровільні рятувальні формування здійснюють оповіщення та інформування, спостереження і лабораторний контроль, укриття у захисних спорудах, евакуацію, інженерний, медичний, психологічний, біологічний, екологічний, радіаційний та хімічний захист.

Стаття 7. Оповіщення та інформування

Оповіщення та інформування у сфері цивільного захисту включають:

- оперативне доведення до відома населення інформації про виникнення або можливу загрозу виникнення надзвичайних ситуацій, у тому числі через загальнодержавну, територіальні і локальні автоматизовані системи централізованого оповіщення;
- завчасне створення та організаційно-технічне поєднання постійно діючих локальних систем оповіщення та інформування населення із спеціальними системами спостереження і контролю в зонах можливого ураження;
- централізоване використання мереж зв'язку, радіомовлення, телебачення та інших технічних засобів передачі інформації незалежно від форми власності та підпорядкування в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Стаття 8. Спостереження і лабораторний контроль

Спостереження і лабораторний контроль включають:

- створення і підтримання в постійній готовності загальнодержавної та територіальних мереж спостереження і лабораторного контролю;
- організацію збирання, опрацювання та передачі інформації про стан довілля, забруднення продуктів харчування, харчової сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами та інфекційними мікроорганізмами.

Стаття 9. Укриття у захисних спорудах

1. Для забезпечення укриття населення в містах, селах, селищах створюється фонд захисних споруд шляхом:
  - комплексного освоєння підземного простору населених пунктів для взаємопогодженого розміщення в ньому споруд і приміщень соціально-побутового, виробничого і господарського призначення з урахуванням необхідності пристосування і використання частини приміщень для укриття населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій;
  - обстеження і взяття на облік підземних і наземних будівель та споруд, що відповідають вимогам захисту, споруд підземного простору населених пунктів, гірничих виробок і природних порожнин;
  - дообладнання з урахуванням вимог захисту підвальних та інших заглиблених приміщень;
  - будівництва заглиблених споруд, інших нерухомих об'єктів, пристосованих для виконання завдань цивільного захисту;
  - будівництва в період загрози виникнення надзвичайних ситуацій найпростіших сховищ та укриттів;

- будівництва окремих сховищ і протирадіаційних укриттів.
- 2. Фонд захисних споруд у мирний час використовується для господарських, культурних і побутових потреб у порядку, який визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.

Стаття 10. Здійснення заходів з евакуації населення

1. В умовах недостатнього забезпечення захисними спорудами в населених пунктах, де розташовані об'єкти підвищеної небезпеки, а також в особливий період основним способом захисту населення є його евакуація і розміщення у зонах, безпечних для проживання.
2. Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться у зонах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, у районах виникнення стихійного лиха, аварій і катастроф, якщо виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю людей.
3. У разі виникнення надзвичайної ситуації проводиться загальна або часткова евакуація населення тимчасового або безповоротного характеру.
4. Загальна евакуація населення в особливий період проводиться в окремих регіонах за рішенням Кабінету Міністрів України у разі:
  - небезпеки радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій (якщо виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю населення, яке проживає в зоні ураження);
  - загрози катастрофічного затоплення місцевості з менш ніж чотиригодинним добіганням проривної хвилі;
  - виникнення загрози життю та здоров'ю населення, яке проживає в зоні виникнення надзвичайної ситуації військового характеру.
5. Часткова евакуація населення в разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації на відповідній території проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України, якщо інше не встановлено законом.
6. Під час проведення часткової або загальної евакуації не зайняте у виробництві та сфері обслуговування населення, студенти, учні навчальних закладів, вихованці дитячих будинків, пенсіонери та інваліди, які утримуються у будинках для осіб похилого віку, разом із викладачами та вихователями, обслуговуючим персоналом і членами їх сімей евакуюються в першу чергу.
7. Евакуація населення з небезпечних районів проводиться пішки і шляхом вивезення основної його частини наявним транспортом.
8. З метою запобігання проявам паніки та недопущення загибелі людей під час евакуації забезпечуються:
  - планування евакуації населення;
  - визначення зон, придатних для розміщення евакуйованого населення з потенційно небезпечних зон;
  - організація оповіщення керівного складу центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та населення про початок евакуації;
  - управління проведенням евакуації;
  - створення мінімально необхідних умов для життєдіяльності евакуйованого населення;
  - навчання населення діям при проведенні евакуації.

Стаття 11. Інженерний захист території

З метою створення умов безпечного проживання населення на території з підвищеним техногенним навантаженням та ризиком виникнення надзвичайних ситуацій здійснюються заходи інженерного захисту території, які включають:

- урахування під час розроблення генеральних планів забудови населених пунктів і ведення містобудування в умовах підвищеного ризику можливості виникнення надзвичайних ситуацій на окремих територіях та в регіонах;
- здійснення контролю за раціональним розміщенням потенційно небезпечних об'єктів з урахуванням можливих наслідків надзвичайних ситуацій для безпеки населення і довкілля в разі виникнення таких ситуацій;
- будівництво споруд, будинків, інженерних мереж та транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки і надійності;
- розроблення і запровадження заходів щодо безаварійного функціонування потенційно небезпечних об'єктів;
- створення комплексних схем захисту населених пунктів та об'єктів від небезпечних природних процесів шляхом організації будівництва протизсувних, протиповеневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення.

Стаття 12. Медичний захист населення та забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій

Для запобігання або зменшення ступеня ураження населення, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій здійснюються такі заходи:

- планування і використання існуючих сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форм власності та господарювання;
- розгортання в умовах надзвичайних ситуацій необхідної кількості додаткових лікувальних закладів (пунктів);
- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та санітарно-епідеміологічних заходів;
- контроль за якістю харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води і джерел водопостачання;
- завчасне створення і підготовка спеціальних медичних формувань;
- накопичення медичних засобів захисту, медичного та іншого спеціального майна і техніки;
- здійснення контролю за станом довкілля, санітарно-гігієнічною та епідемічною ситуацією;
- навчання населення способам надання першої медичної допомоги та дотримання правил відповідної санітарії;
- забезпечення недопущення впливу на здоров'я людей шкідливих факторів навколишнього середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;
- санітарна охорона територій та об'єктів у зоні надзвичайної ситуації.

Стаття 13. Психологічний захист

Запобігання або зменшення ступеня негативного психологічного впливу на населення та своєчасне надання ефективної психологічної допомоги забезпечуються шляхом здійснення таких заходів:

- планування діяльності та використання існуючих сил і засобів підрозділів психологічного забезпечення спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту;
- своєчасне застосування психопрофілактичних методів;
- виявлення за допомогою психологічних та соціологічних методів чинників, що сприяють виникненню соціально-психологічної напруги;
- використання сучасних технологій психологічного впливу для нейтралізації негативного впливу на населення.

Стаття 14. Біологічний захист

Захист від біологічного зараження включає:

- виявлення осередку біологічного зараження;
- прогнозування масштабів розвитку наслідків біологічного зараження;
- використання колективних та індивідуальних засобів захисту;
- введення режимів карантину та обсервації;
- знезараження осередку біологічного зараження;
- здійснення заходів екстреної та специфічної профілактики;
- дотримання протиепідемічного режиму суб'єктами господарювання, лікувальними закладами і населенням.

Стаття 15. Екологічний захист

Екологічний захист включає здійснення природоохоронних заходів, спрямованих на:

- захист родовищ (газових, нафтових, вугільних, торфових) від пожеж, затоплень і обвалів;
- ліквідацію лісових пожеж та буреломів, сніголамів, вітровалів, техногенного впливу на лісові насадження, а також їх наслідків.

Стаття 16. Радіаційний і хімічний захист

1. Радіаційний і хімічний захист включає виявлення вогнищ радіаційного та хімічного забруднення та проведення його оцінки, організацію і здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розроблення та запровадження типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами радіаційного та хімічного захисту, організацію та проведення спеціальної та санітарної обробки.
2. Радіаційний і хімічний захист забезпечується шляхом здійснення таких заходів:
  - завчасне накопичення і підтримання в постійній готовності засобів радіаційного та хімічного захисту, обсяги і місця зберігання яких визначаються диференційовано відповідно до зон можливого ураження;
  - своєчасне впровадження засобів, способів і методів виявлення та оцінки масштабів і наслідків аварій, руйнувань на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах;
  - створення уніфікованих засобів захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю;
  - надання населенню можливості придбання в особисте користування засобів радіаційного та хімічного захисту;
  - розроблення типових режимів радіаційного захисту населення і функціонування об'єктів в умовах радіоактивного забруднення місцевості;

- завчасне обладнання радіаційно та хімічно небезпечних об'єктів засобами для проведення спеціальної обробки одягу, майна і транспортних засобів, а також санітарної обробки населення, постраждалого внаслідок надзвичайної ситуації;
- розроблення загальних критеріїв, методів та методик спостережень щодо оцінки радіаційної та хімічної обстановки.

Стаття 17. Захист населення від несприятливих побутових або нестандартних ситуацій

Захист населення від несприятливих побутових або нестандартних ситуацій включає:

- здійснення заходів з виявлення і проведення оцінки таких ситуацій;
- організацію і надання допомоги населенню;
- розроблення типових рекомендацій щодо дій в умовах виникнення несприятливих побутових або нестандартних ситуацій;
- проведення спеціальних аварійно-рятувальних робіт.

РОЗДІЛ III. ЄДИНА СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 18. Структура єдиної системи цивільного захисту

Структуру єдиної системи цивільного захисту становлять центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування і створювані ними функціональні та територіальні підсистеми єдиної системи цивільного захисту.

Стаття 19. Функціональні підсистеми єдиної системи цивільного захисту

1. Функціональні підсистеми єдиної системи цивільного захисту створюються центральними органами виконавчої влади для організації роботи, пов'язаної із запобіганням надзвичайним ситуаціям та захистом населення і територій в разі їх виникнення.
2. Організація, завдання, склад сил і засобів, порядок діяльності функціональних підсистем єдиної системи цивільного захисту визначаються положеннями про ці підсистеми, затвердженими відповідними центральними органами виконавчої влади за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.

Стаття 20. Територіальні підсистеми єдиної системи цивільного захисту

1. Територіальні підсистеми єдиної системи цивільного захисту створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру в межах відповідних територій і включають територіальні органи управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту та відповідні комісії техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій.
2. Організація, завдання, склад сил і засобів, порядок діяльності територіальних підсистем єдиної системи цивільного захисту визначаються положеннями, які затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту за погодженням із Радою міністрів Автономної Республіки Крим, відповідними обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Стаття 21. Режими функціонування єдиної системи цивільного захисту

1. Єдина система цивільного захисту може функціонувати у режимі повсякденного функціонування, підвищеної готовності та в режимах надзвичайної ситуації, надзвичайного або воєнного стану.

2. Режим функціонування єдиної системи цивільного захисту у межах конкретної території встановлюється залежно від існуючої або прогнозованої обстановки, масштабу надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідної обласної, Київської та Севастопольської міської, районної державної адміністрації, міської ради.

Стаття 22. Режим повсякденного функціонування

1. Режим повсякденного функціонування єдиної системи цивільного захисту встановлюється за умов нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, біологічної (в тому числі бактеріологічної), сейсмічної, гідрогеологічної та гідрометеорологічної обстановки, за відсутності епідемій, епізоотій, епіфітотій.
2. У режимі повсякденного функціонування органи управління, сили і засоби єдиної системи цивільного захисту:
  - забезпечують спостереження і контроль за обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглих до них територіях, а також чергування оперативного персоналу;
  - розробляють і виконують науково-технічні програми щодо запобігання надзвичайним ситуаціям і зменшення можливих втрат;
  - здійснюють заходи щодо забезпечення безпеки і захисту населення під час надзвичайної ситуації;
  - забезпечують підготовку органів управління до дій у надзвичайних, несприятливих побутових або нестандартних ситуаціях, організують навчання населення з поводження із засобами захисту в таких ситуаціях;
  - створюють і поновлюють матеріальні резерви для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
  - проводять постійне прогнозування обстановки щодо її погіршення, яке може призвести до виникнення надзвичайних ситуацій.

Стаття 23. Режим підвищеної готовності

1. Режим підвищеної готовності єдиної системи цивільного захисту встановлюється в разі істотного погіршення виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, біологічної (у тому числі бактеріологічної), сейсмічної, гідрогеологічної та гідрометеорологічної обстановки, за наявності загрози виникнення надзвичайної ситуації.
2. У режимі підвищеної готовності органи управління єдиної системи цивільного захисту:
  - надають оперативну допомогу органам і структурам, причетним до забезпечення цивільного захисту, в разі виникнення несприятливих побутових або нестандартних ситуацій;
  - формують комісії для виявлення причин погіршення обстановки безпосередньо в районі можливого виникнення надзвичайної ситуації, готують пропозиції щодо її нормалізації;
  - посилюють спостереження і контроль за ситуацією на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглих до них територіях, здійснюють прогнозування можливості виникнення надзвичайних ситуацій та їх масштабів;
  - розробляють заходи із захисту населення і територій в умовах надзвичайної ситуації;
  - приводять у стан підвищеної готовності наявні сили і засоби реагування, залучають додаткові сили і засоби, уточнюють плани їх дій та направляють їх у разі потреби в район загрози виникнення надзвичайної ситуації;
  - здійснюють заходи із запобігання виникненню надзвичайної ситуації.

Стаття 24. Режим надзвичайної ситуації

1. Режим надзвичайної ситуації єдиної системи цивільного захисту встановлюється в разі виникнення та під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
2. У режимі надзвичайної ситуації органи управління єдиної системи цивільного захисту:
  - визначають межі території, на якій виникла надзвичайна ситуація;
  - організують захист населення і територій в умовах надзвичайної ситуації;
  - організують роботи з локалізації або ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, залучають необхідні сили і засоби;
  - здійснюють безперервний контроль за розвитком надзвичайної ситуації, становищем на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях;
  - оперативно доповідають вищим органам управління про розвиток надзвичайної ситуації, заходи, які виконуються, та оповіщають населення.

Стаття 25. Режим надзвичайного стану

Режим функціонування єдиної системи цивільного захисту в умовах надзвичайного стану встановлюється відповідно до вимог Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану».

Стаття 26. Режим воєнного стану

Режим функціонування єдиної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану, порядок підпорядкування її військовому командуванню визначаються відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

РОЗДІЛ IV. УПРАВЛІННЯ ЄДИНОЮ СИСТЕМОЮ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 27. Система органів управління цивільним захистом

1. Загальне керівництво єдиною системою цивільного захисту здійснює Кабінет Міністрів України. Начальником цивільного захисту України є Прем'єр-міністр України.
2. Безпосереднє керівництво діяльністю єдиної системи цивільного захисту покладається на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту. Керівник цього органу є заступником начальника цивільного захисту України.
3. Керівництво територіальними підсистемами єдиної системи цивільного захисту в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі здійснюють відповідно Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації. Начальниками територіальних підсистем єдиної системи цивільного захисту за посадою є відповідно Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим та голови відповідних державних адміністрацій. Керівники територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту за посадою є заступниками відповідних начальників територіальних підсистем єдиної системи цивільного захисту.

Стаття 28. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту

1. У складі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту діють:
  - урядовий орган державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки; (Абзац другий частини першої статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)
  - урядовий орган державного нагляду у сфері пожежної безпеки; (Частину першу статті 28 доповнено абзацом згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)

- органи оперативного реагування на надзвичайні ситуації у сфері цивільного захисту;
  - органи мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших надзвичайних ситуацій.
2. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту:
- забезпечує реалізацію державної політики та здійснює державний нагляд за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту;
  - забезпечує діяльність єдиної системи цивільного захисту;
  - контролює організацію виконання заходів, спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій, центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності;
  - перевіряє стан готовності своїх територіальних органів, сил і засобів цивільного захисту до дій в режимі надзвичайної ситуації;
  - здійснює відповідно до законодавства державний нагляд за безпечним веденням робіт особами рядового і начальницького складу, які проходять службу в органах і підрозділах цивільного захисту; (Частина другу статті 28 доповнено абзацом згідно із Законом N 1706-VI від 05.11.2009)
  - забезпечує нагляд за дотриманням вимог стандартів, нормативів і правил у сфері цивільного захисту;
  - контролює накопичення, збереження і цільове використання матеріальних ресурсів, призначених для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності;
  - перевіряє стан планування та готовності до здійснення заходів з евакуації населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій;
  - забезпечує перевірку наявності та утримання в постійній готовності на потенційно небезпечних об'єктах локальних систем виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій і локальних систем оповіщення населення, передусім того, що проживає у зонах можливого ураження, та персоналу цих об'єктів;
  - перевіряє наявність і готовність до використання за призначенням у разі виникнення надзвичайної ситуації засобів колективного та індивідуального захисту населення, майна цивільного захисту, їх утримання та облік;
  - проводить вибіркові перевірки підготовки до дій в умовах надзвичайних ситуацій на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності;
  - з'ясовує причини виникнення надзвичайних ситуацій, невиконання заходів із запобігання цим ситуаціям, проводить оцінку дій органів управління, сил і засобів цивільного захисту під час виконання рятувальних та інших невідкладних робіт;
  - разом з органами, які здійснюють державний нагляд у відповідній сфері, бере участь у перевірях забезпечення умов зберігання, транспортування, знешкодження, утилізації та захоронення небезпечних речовин і виробів, що містять такі речовини;
  - здійснює в межах, визначених законодавством, нормативне регулювання у сфері цивільного захисту, у тому числі з питань техногенної та пожежної безпеки, за участю заінтересованих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади розробляє і затверджує державні правила і норми цивільного захисту, які є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями;
  - здійснює інші заходи, передбачені законом.

3. Керівник спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту призначається на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.
4. Керівник спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту:
  - здійснює безпосереднє керівництво єдиною системою цивільного захисту, органами управління, силами і засобами єдиної системи цивільного захисту, забезпечує організацію їх діяльності;
  - призначає керівників територіальних органів і структурних підрозділів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту, інших органів управління та сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту;
  - видає накази організаційно-розпорядчого характеру з питань діяльності органів управління та сил цивільного захисту;
  - присвоює особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту спеціальні звання до полковника служби цивільного захисту включно;
  - вносить подання про присвоєння вищих спеціальних звань відповідно до законодавства;
  - є розпорядником бюджетних коштів;
  - здійснює інші повноваження, встановлені цим та іншими законами України.
5. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту здійснює свої повноваження через територіальні органи відповідно до адміністративно-територіального поділу до району включно.

Стаття 29. Урядовий орган державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки у складі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту

1. У складі урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки діють підпорядковані йому територіальні органи державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах.
2. Положення про територіальні органи державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки затверджується керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.
3. Керівник урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, його перший заступник і заступники за посадою одночасно є відповідно головним державним інспектором України з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, першим заступником головного державного інспектора України з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, заступниками головного державного інспектора України з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки.
4. Начальники структурних підрозділів урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, їх заступники за посадою одночасно є старшими державними інспекторами з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки. Інші посадові особи урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки є державними інспекторами з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки.

5. Керівники територіальних органів державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, їх заступники за посадою одночасно є відповідно головними державними інспекторами з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, заступниками головних державних інспекторів з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах. Інші посадові особи територіальних органів державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки є державними інспекторами з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки.

(Стаття 29 в редакції Закону N 588-VI від 24.09.2008)

Стаття 30. Повноваження та відповідальність посадових осіб урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки і його територіальних органів

(Назва статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)

1. Посадові особи урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки і його територіальних органів мають право: (Абзац перший частини першої статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008), (Абзац перший пункту 1 частини першої статті 30 виключено на підставі Закону N 588-VI від 24.09.2008)

- пред'являти громадянам, підприємствам, установам та організаціям незалежно від форми власності, іноземцям та іноземним юридичним особам вимоги щодо здійснення передбачених законодавством заходів у сфері цивільного захисту, давати обов'язкові для виконання приписи з питань, що належать до їх компетенції;
- призупиняти до усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки роботу підприємств, об'єктів, окремих виробництв, цехів, дільниць, експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, а також виконання робіт, якщо ці порушення створюють загрозу життю або здоров'ю людей; (Абзац третій пункту 1 частини першої статті 30 в редакції Закону N 588-VI від 24.09.2008)
- вносити в установленому порядку пропозиції щодо зупинення дії виданих дозволів на експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки у разі недотримання умов цих дозволів або порушення законодавства у сфері цивільного захисту та давати обов'язкові для виконання приписи щодо усунення таких порушень;
- складати акти перевірок, приписи і протоколи у разі невиконання законних вимог посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту;
- направляти в установленому законом порядку матеріали про порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту до відповідних органів для вирішення питання щодо притягнення винних осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності;
- обмежувати, зупиняти в установленому законодавством порядку роботи з будівництва, реконструкції, розширення об'єктів, що проводяться з порушенням вимог законодавства у сфері цивільного захисту;
- залучати до перевірок представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій (за погодженням з їх керівниками), фахівців науково-дослідних, дослідно-конструкторських та проектних установ;
- отримувати в установленому порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності інформацію, необхідну для виконання покладених на них завдань;

- здійснювати в разі необхідності звукозапис, кіно- і відеознімання як допоміжний засіб для запобігання і розкриття правопорушень у сфері цивільного захисту;
  - скликати в установленому порядку наради з питань, що належать до їх компетенції;
  - накладати відповідно до закону штрафи на підприємства, установи і організації за порушення у сфері цивільного захисту;
  - притягати до адміністративної відповідальності посадових осіб та громадян, винних у порушенні законів та інших нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту;
  - проводити в установленому порядку дізнання та розслідування обставин і причин аварій і надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, приймати за результатами розслідувань обов'язкові для виконання рішення з питань, віднесених до компетенції урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту;
  - здійснювати відповідно до закону в межах своєї компетенції контроль за діяльністю аварійно-рятувальних служб та тимчасово зупиняти діяльність неатестованих аварійно-рятувальних служб; (Абзац п'ятнадцятий пункту 1 частини першої статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)
  - проводити перевірки центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності щодо дотримання законодавства у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки; (Пункт 1 частини першої статті 30 доповнено абзацом згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)
  - здійснювати інші повноваження, передбачені законом.
(Пункт 2 частини першої статті 30 виключено на підставі Закону N 588-VI від 24.09.2008)
2. Посадові особи урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки і його територіальних органів зобов'язані: (Абзац перший частини другої статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)
- складати акти перевірок, приписи і протоколи у разі невиконання законних вимог посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту;
  - направляти в установленому законом порядку до відповідних органів матеріали про порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту для вирішення питання про притягнення винних осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності
  - обмежувати, зупиняти в установленому законодавством порядку роботи з будівництва, реконструкції, розширення об'єктів, що проводяться з порушенням вимог законодавства у сфері цивільного захисту;
  - перевіряти стан готовності органів управління, сил і засобів цивільного захисту до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій.
3. Посадові особи урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки і його територіальних органів несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків згідно із законом.
(Частина третя статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)
4. Збитки фізичним або юридичним особам, завдані посадовими особами урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки і його територіальних органів внаслідок правомірного застосування ними повноважень, передбачених цією статтею, відшкодовуються потерпілим у встановленому законодавством порядку за рахунок коштів Дер-

жавного бюджету України, крім випадків, коли шкода майну фізичних або юридичних осіб завдана діями власників цього майна.

(Частина четверта статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)

Стаття 30-1. Спеціальні заходи щодо усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки

1. Посадові особи урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки і його територіальних органів, зазначені у частинах третій – п'ятій статті 29 цього Закону, у межах своїх повноважень видають приписи щодо забезпечення додержання вимог законодавства, усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки у разі:
  - відсутності, неповноти розроблення чи невиконання посадових інструкцій, правил та інших організаційно-розпорядчих документів, що стосуються заходів щодо забезпечення цивільного захисту та техногенної безпеки;
  - непроведення в установленому порядку навчання персоналу діям у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій;
  - відсутності, неповноти або невиконання спланованих заходів щодо захисту персоналу від шкідливого впливу надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
  - непроведення ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів чи об'єктів підвищеної небезпеки;
  - непроведення паспортизації потенційно небезпечних об'єктів чи об'єктів підвищеної небезпеки;
  - відсутності декларації безпеки об'єкта підвищеної небезпеки;
  - відсутності на виробництвах, що застосовують небезпечні речовини, паспортів (формулярів) на обладнання, устаткування та апаратуру або системи із забезпечення їх безперебійної (безаварійної) роботи;
  - відсутності, неповноти створення або невідповідності затвердженим в установленому порядку номенклатурі та обсягам призначених для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій об'єктових матеріальних резервів, створення яких передбачено законодавством;
  - невідповідності кількості промислових засобів індивідуального захисту органів дихання від небезпечних хімічних речовин нормам забезпечення ними працівників об'єктів, їх непридатності або відсутності на об'єкті, а також у разі порушення порядку зберігання таких засобів;
  - відсутності або непридатності засобів радіаційного та хімічного захисту в осіб, які здійснюють обслуговування потенційно небезпечних об'єктів чи об'єктів підвищеної небезпеки, а також у осіб, участь яких у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації або аварії передбачена планом локалізації і ліквідації аварійних ситуацій та аварій;
  - порушення правил поведіння з небезпечними речовинами;
  - відсутності плану локалізації і ліквідації аварійних ситуацій та аварій на потенційно небезпечному об'єкті чи об'єкті підвищеної небезпеки, а також відсутності розроблених відповідно до цього плану спеціальних заходів протиаварійного захисту;
  - відсутності або несправності на потенційно небезпечному об'єкті чи об'єкті підвищеної небезпеки локальної системи виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій і локальної системи оповіщення населення, яке проживає у зонах можливого ураження, та персоналу цього об'єкта;
  - відсутності на потенційно небезпечному об'єкті чи об'єкті підвищеної небезпеки диспетчерської служби або її неготовності до виконання покладених на неї завдань, у тому числі через відсутність відповідних документів, приладів, обладнання або засобів індивідуального захисту;

- неготовності для використання за призначенням аварійно-рятувальної техніки та обладнання, що призначені для забезпечення безпеки об'єкта, локалізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
  - неготовності осіб, які обслуговують потенційно небезпечні об'єкти чи об'єкти підвищеної небезпеки, а також осіб, участь яких у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації або аварії передбачена планом локалізації і ліквідації аварійних ситуацій та аварій, до дій щодо попередження та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;
  - відсутності на потенційно небезпечному об'єкті чи об'єкті підвищеної небезпеки угоди про постійне обов'язкове обслуговування державними аварійно-рятувальними службами відповідно до чинного законодавства;
  - порушення правил транспортування небезпечних речовин трубопровідним транспортом та порядку їх перевезення транспортними засобами;
  - проведення робіт з будівництва будинків, споруд, розміщення інших господарських об'єктів, інженерних та транспортних комунікацій з порушенням встановленого законодавством порядку їх проведення або внаслідок проведення яких створюється загроза безпеці населення, об'єктам, обладнанню та майну, що в них знаходиться;
  - виявлення інших визначених законом порушень у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки.
2. У разі виявлення зазначеного у частині першій цієї статті порушення, якщо воно створює загрозу життю або здоров'ю людей, головний державний інспектор України з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, його перший заступник та заступники, головні державні інспектори з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі та їх заступники мають право призупиняти до усунення відповідного порушення роботу підприємств, об'єктів, окремих виробництв, цехів, дільниць, експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, а також виконання робіт, а головні державні інспектори з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки в районах, містах, районах у містах та їх заступники мають право призупиняти до усунення відповідного порушення роботу окремих виробництв, цехів, дільниць, експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, а також виконання робіт.
3. Головний державний інспектор України з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, його перший заступник та заступники, головні державні інспектори з нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та їх заступники у межах своїх повноважень застосовують спеціальні заходи щодо усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, зазначені у частині другій цієї статті, шляхом видачі відповідних розпоряджень.
(Закон доповнено статтею 30-1 згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)

Стаття 30-2. Урядовий орган державного нагляду у сфері пожежної безпеки у складі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту

1. У складі урядового органу державного нагляду у сфері пожежної безпеки діють підпорядковані йому територіальні органи державного нагляду у сфері пожежної безпеки в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах.
2. Положення про територіальні органи державного нагляду у сфері пожежної безпеки затверджується керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.

3. Керівник урядового органу державного нагляду у сфері пожежної безпеки, його перший заступник та заступники за посадою одночасно є відповідно головним державним інспектором України з нагляду у сфері пожежної безпеки, першим заступником головного державного інспектора України з нагляду у сфері пожежної безпеки, заступниками головного державного інспектора України з нагляду у сфері пожежної безпеки.
4. Начальники структурних підрозділів урядового органу державного нагляду у сфері пожежної безпеки, їх заступники за посадою одночасно є старшими державними інспекторами з нагляду у сфері пожежної безпеки. Інші посадові особи урядового органу державного нагляду у сфері пожежної безпеки є державними інспекторами з нагляду у сфері пожежної безпеки.
5. Керівники територіальних органів державного нагляду у сфері пожежної безпеки, їх заступники за посадою одночасно є відповідно головними державними інспекторами з нагляду у сфері пожежної безпеки, заступниками головних державних інспекторів з нагляду у сфері пожежної безпеки в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах. Інші посадові особи територіальних органів державного нагляду у сфері пожежної безпеки є державними інспекторами з нагляду у сфері пожежної безпеки.
6. Посадові особи урядового органу державного нагляду у сфері пожежної безпеки та його територіальних органів здійснюють повноваження державної пожежної охорони, передбачені Законом України «Про пожежну безпеку».
(Закон доповнено статтею 30-2 згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)

Стаття 31. Органи оперативного реагування на надзвичайні ситуації у сфері цивільного захисту

1. До органів оперативного реагування на надзвичайні ситуації у сфері цивільного захисту входять органи управління, сили і засоби оперативного реагування на надзвичайні ситуації у складі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері цивільного захисту, органи управління, сили і засоби цивільного захисту в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах та районах у містах.
2. На органи управління органів оперативного реагування на надзвичайні ситуації у сфері цивільного захисту покладається:
  - забезпечення готовності до дій сил і засобів, призначених для реагування на надзвичайні ситуації;
  - здійснення комплексу заходів із реагування на надзвичайні ситуації, ліквідації їх наслідків;
  - управління підпорядкованими силами реагування, спеціальними і спеціалізованими формуваннями;
  - координація дій органів управління, сил і засобів цивільного захисту центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування під час реагування на надзвичайні ситуації.
3. На сили оперативного реагування на надзвичайні ситуації покладаються функції з локалізації надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків.

Стаття 32. Повноваження та відповідальність посадових осіб органів оперативного реагування на надзвичайні ситуації у сфері цивільного захисту

1. Посадові особи органів оперативного реагування на надзвичайні ситуації у сфері цивільного захисту мають право:
  - безперешкодно отримувати інформацію про території та об'єкти, на яких проводяться пожежно-рятувальні та інші невідкладні роботи, необхідну для виконання своїх обов'язків;
  - вимагати від посадових осіб здійснення заходів із ліквідації надзвичайних ситуацій, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, припиняти дії, що перешкоджають органам оперативного реагування на надзвичайні ситуації виконувати поставлені завдання;

- залучати в разі потреби спеціальну та інженерну техніку підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, користуватися їх засобами зв'язку;
  - проводити під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій документування, кіно- і відеознімання, фотографування та звукозапис;
  - забезпечувати оточення або блокування в інший спосіб окремих територій, будівель, споруд і об'єктів у зоні надзвичайних ситуацій;
  - тимчасово забороняти або обмежувати рух транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон надзвичайних ситуацій, а також доступ громадян на окремі об'єкти та території, зобов'язувати їх залишати такі об'єкти та території.
2. Порядок відшкодування втрат, пов'язаних із залученням спеціальної та інженерної техніки підприємств і організацій, використанням засобів зв'язку, проведенням кіно- і відеознімання, фотографування і звукозапису під час подолання наслідків надзвичайних ситуацій, визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 33. Органи мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших надзвичайних ситуацій

1. До органів мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших надзвичайних ситуацій належать:
- спеціально уповноважений орган державного управління у сфері здійснення заходів на територіях, радіоактивно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи, в системі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту;
  - підприємства, установи та організації, залучені у встановленому порядку для здійснення заходів на радіоактивно забруднених територіях з метою мінімізації шкідливого впливу цих територій на здоров'я громадян і довкілля та поводження з радіоактивними відходами;
  - підрозділи цивільного захисту та забезпечення особливого режиму і додержання правил перебування на радіоактивно забруднених територіях.
2. Завданнями органів мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших надзвичайних ситуацій є:
- реалізація державної політики у сфері ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи на радіоактивно забруднених територіях та у сфері поводження з радіоактивними відходами;
  - організація, координація і контроль за діяльністю підприємств, установ та організацій, залучених для здійснення заходів на радіоактивно забруднених територіях, і поводження з радіоактивними відходами;
  - відродження та соціально-економічна реабілітація територій, забруднених внаслідок радіаційних аварій;
  - організація заходів із цивільного захисту в 30-кілометрових зонах атомних електростанцій та навчання населення, яке проживає в них, діям у разі виникнення радіаційних аварій;
  - проведення наукових досліджень довготривалих наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції та інших радіаційних аварій.

Стаття 34. Органи управління та сили цивільного захисту, що виконують завдання цивільного захисту

До сил цивільного захисту належать:

- Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту;
- спеціальні (воєнізовані) і спеціалізовані аварійно-рятувальні формування та їх підрозділи;

- аварійно-відновлювані формування, спеціальні служби центральних та інших органів виконавчої влади, на які покладено завдання цивільного захисту;
- формування особливого періоду;
- авіаційні та піротехнічні підрозділи;
- технічні служби та їх підрозділи;
- підрозділи забезпечення та матеріальних резервів.

Стаття 35. Регіональні і місцеві органи управління та сили цивільного захисту

1. До регіональних та місцевих органів управління цивільного захисту належать:
  - Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, структурні підрозділи з питань цивільного захисту цих державних адміністрацій та виконавчих органів рад;
  - територіальні органи управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.
2. До регіональних і місцевих сил цивільного захисту належать:
  - аварійно-рятувальні формування і підрозділи;
  - спеціалізовані аварійно-рятувальні служби;
  - сили і засоби місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
  - сили і засоби територіальних підсистем єдиної системи цивільного захисту;
  - сили і засоби підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності і підпорядкування, які залучаються у відповідному порядку до здійснення заходів цивільного захисту;
  - добровільні рятувальні формування.

РОЗДІЛ V. КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 36. Координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту

1. Координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту здійснюють:
  - Рада національної безпеки і оборони України в межах, передбачених Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України»;
  - Кабінет Міністрів України.

Для координації діяльності державних органів влади з питань цивільного захисту Кабінет Міністрів України утворює відповідні комісії (ради).

У разі необхідності для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації Кабінет Міністрів України утворює спеціальні комісії загальнодержавного, регіонального, місцевого та об'єктового рівнів.

2. Порядок забезпечення діяльності Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій визначається Кабінетом Міністрів України.
3. Діяльність комісій з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій регіонального, місцевого та об'єктового рівнів здійснюється відповідно до положення про такі комісії, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

РОЗДІЛ VI. СТАНДАРТИЗАЦІЯ, ДЕРЖАВНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЛІЦЕНЗУВАННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 37. Стандартизація у сфері цивільного захисту

1. Стандартизація з питань безпеки в надзвичайних ситуаціях здійснюється відповідно до закону.
2. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань цивільного захисту, здійснюючи надані цим Законом повноваження:
  - 1) з питань стандартизації:
    - розробляє програму робіт із стандартизації у сфері цивільного захисту, координує і контролює її виконання;
    - приймає рішення щодо створення та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації у сфері цивільного захисту, визначає їх повноваження та порядок діяльності;
    - бере участь у розробленні і узгодженні технічних регламентів та інших нормативно-правових актів з питань стандартизації;
  - 2) з питань акредитації:
    - бере участь у роботі ради та технічних комітетів з акредитації Національного органу з акредитації України;
    - 3) з питань підтвердження відповідності у сфері цивільного захисту:
      - бере участь у розробленні і узгодженні технічних регламентів підтвердження відповідності та інших нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту;
      - готує пропозиції щодо уповноваження органів із сертифікації на проведення робіт із підтвердження відповідності у сфері цивільного захисту;
      - організовує підготовку та підвищення кваліфікації фахівців з підтвердження відповідності у сфері цивільного захисту.

Стаття 38. Державна експертиза у сфері цивільного захисту

Державна експертиза проектів і рішень (крім проектів будівництва) стосовно техногенної безпеки об'єктів виробничого та соціального призначення, що можуть спричинити надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру і вплинути на стан захисту населення і територій від їх наслідків, організовується урядовим органом державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки і проводиться відповідно до закону в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Експертиза проектів будівництва проводиться відповідно до статті 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

(Статтю 38 доповнено частиною другою згідно із Законом N 3038-VI від 17.02.2011) (Текст статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законами N 588-VI від 24.09.2008, N 3038-VI від 17.02.2011)

Стаття 39. Ліцензування окремих видів господарської діяльності у сфері цивільного захисту

Ліцензування окремих видів господарської діяльності у сфері цивільного захисту здійснюється відповідно до закону.

РОЗДІЛ VII ПОРЯДОК КОМПЛЕКТУВАННЯ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 40. Порядок комплектування органів і підрозділів цивільного захисту

1. Особовий склад органів і підрозділів цивільного захисту (спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту, територіальних органів управ-

ління, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, Державної авіаційної пошуково-рятувальної служби, урядового органу державного нагляду у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, урядового органу державного нагляду у сфері пожежної безпеки, навчальних закладів, науково-дослідних та інших установ, підрозділів забезпечення спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту) становлять особи рядового та начальницького складу, слухачі і курсанти.

(Частина перша статті 40 із змінами, внесеними згідно із Законом N 588-VI від 24.09.2008)

2. Перелік посад, що підлягають заміщенню особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, затверджується керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.
3. Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, затверджується Президентом України.

Стаття 41. Чисельність органів і підрозділів цивільного захисту

Чисельність органів і підрозділів цивільного захисту затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.

Стаття 42. Порядок проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту

1. Порядок проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту визначається цим Законом та Положенням про проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.
2. На особовий склад органів і підрозділів цивільного захисту поширюється Дисциплінарний статут, який затверджується законом.
3. Трудові відносини працівників органів і підрозділів цивільного захисту регулюються законодавством про працю.
4. Час проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту зараховується до загального стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону.

(Частина п'яту статті 42 виключено на підставі Закону N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 43. Службові посвідчення особового складу та працівників органів і підрозділів цивільного захисту

Особовому складу і працівникам органів і підрозділів цивільного захисту видаються службові посвідчення. Зразки службових посвідчень та порядок їх видачі встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.

Стаття 44. Спеціальні звання осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту

1. Особам, які перебувають на службі в органах і підрозділах цивільного захисту, присвоюються такі спеціальні звання:
  - рядовий склад – рядовий служби цивільного захисту;
  - молодший начальницький склад – молодший сержант служби цивільного захисту, сержант служби цивільного захисту, старший сержант служби цивільного захисту, старшина служби цивільного захисту, прапорщик служби цивільного захисту, старший прапорщик служби цивільного захисту;
  - середній начальницький склад – молодший лейтенант служби цивільного захисту, лейтенант служби цивільного захисту, старший лейтенант служби цивільного захисту, капітан служби цивільного захисту;

- старший начальницький склад – майор служби цивільного захисту, підполковник служби цивільного захисту, полковник служби цивільного захисту;
  - вищий начальницький склад – генерал-майор служби цивільного захисту, генерал-лейтенант служби цивільного захисту, генерал-полковник служби цивільного захисту, генерал служби цивільного захисту України.
2. Порядок присвоєння спеціальних звань встановлюється Положенням про проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту.

Стаття 45. Умови проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту

1. Особовий склад органів і підрозділів цивільного захисту комплектується на контрактній основі. Типова форма контракту затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.
2. Обов'язки та права особового складу органів і підрозділів цивільного захисту встановлюються умовами контракту та посадовими інструкціями.
3. Слухачі і курсанти навчальних закладів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту після закінчення навчання повинні прослужити в органах і підрозділах цивільного захисту не менше трьох років, якщо інше не передбачено законом.

Стаття 46. Прийняття на службу до органів і підрозділів цивільного захисту

1. На службу до органів і підрозділів цивільного захисту приймаються відповідно на конкурсній та контрактній основі громадяни України, які досягли 18-річного віку та спроможні за своїми особистими, діловими і моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки.
2. Кваліфікаційні вимоги до осіб, які приймаються до органів і підрозділів цивільного захисту, затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту за погодженням із центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці та з центральним органом виконавчої влади з питань освіти і науки.
3. Не можуть бути прийняті на службу особи, які підлягають призову на строкову військову службу до Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також особи, які раніше засуджувались за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Стаття 47. Присяга особового складу органів і підрозділів цивільного захисту

Громадяни України, які вперше призначаються на посади рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, складають Присягу такого змісту:

«Я, громадянин України (прізвище, ім'я та по батькові), вступаючи на службу цивільного захисту, складаю Присягу і урочисто клянусь завжди залишатися відданим Українському народові, неухильно дотримуватися Конституції та законів України, бути чесним, сумлінним і дисциплінованим.

Присягаю з високою відповідальністю виконувати свій службовий обов'язок, вимоги статутів і наказів, постійно вдосконалювати професійну майстерність та всіляко сприяти зміцненню авторитету служби цивільного захисту.

Клянусь мужньо і рішуче захищати життя та здоров'я громадян, національне багатство України, її докільля від надзвичайних ситуацій.

Якщо я порушу цю Присягу, то готовий нести відповідальність згідно із законом».

Стаття 48. Формений одяг і знаки розрізнення особового складу органів і підрозділів цивільного захисту

1. Особовий склад органів і підрозділів цивільного захисту забезпечується за рахунок коштів, що виділяються на їх утримання з Державного бюджету України, форменим одягом, а також відповідними знаками розрізнення.
2. Опис та зразки форменого одягу і відповідних знаків розрізнення особового складу органів і підрозділів цивільного захисту та норми забезпечення форменим одягом затверджуються Кабінетом Міністрів України.
3. Використання форменого одягу і знаків розрізнення особового складу органів і підрозділів цивільного захисту сторонніми особами тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Стаття 49. Забезпечення особового складу органів і підрозділів цивільного захисту спеціальним одягом, спорядженням і засобами індивідуального захисту

Особовий склад органів і підрозділів цивільного захисту для проведення робіт із ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України спеціальним одягом, спорядженням і засобами індивідуального захисту.

Стаття 50. Граничний вік перебування на службі в органах і підрозділах цивільного захисту

1. Граничний вік перебування на службі в органах і підрозділах цивільного захисту встановлюється:
  - для осіб рядового, молодшого та середнього начальницького складу – до 50 років;
  - для осіб старшого начальницького складу – до 55 років;
  - для осіб вищого начальницького складу – до 60 років.
2. У разі необхідності особи рядового і начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, які мають високу професійну підготовку, досвід практичної роботи на займаній посаді, визнані придатними за станом здоров'я для проходження служби, можуть бути залишені на їх прохання на службі понад граничний вік до п'яти років.

Стаття 51. Звільнення із служби в органах і підрозділах цивільного захисту

1. Звільнення із служби осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту проводиться:
  - 1) у запас Збройних Сил України (з постановкою на військовий облік), якщо звільнені особи не досягли граничного віку перебування у запасі, встановленого Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», і за станом здоров'я придатні до військової служби;
  - 2) у відставку, якщо звільнені особи досягли граничного віку перебування у запасі, встановленого Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.
2. Контракт припиняється (розривається), а особи рядового і начальницького складу, які проходять службу за контрактом, звільняються із служби:
  - 1) після закінчення строку контракту;
  - 2) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на службі;
  - 3) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до служби;
  - 4) у зв'язку із скороченням штатів – у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;

- 5) через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
  - 6) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту особою рядового і начальницького складу;
  - 7) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту керівництвом відповідного органу чи підрозділу цивільного захисту;
  - 8) у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду.
3. Особи середнього, старшого та вищого начальницького складу, які проходять кадрову службу, звільняються із служби:
- 1) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на службі;
  - 2) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до служби;
  - 3) у зв'язку із скороченням штатів – у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
  - 4) через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
  - 5) за службовою невідповідністю;
  - 6) у зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком суду.

Стаття 52. Професійна підготовка, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів для служби цивільного захисту

1. Особи, які приймаються на посади рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, проходять первинну професійну підготовку в навчальних закладах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.
2. Підготовка осіб для заміщення посад середнього, старшого та вищого начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту здійснюється, як правило, у вищих навчальних закладах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.
3. Порядок і строки підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів для служби цивільного захисту визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.
4. Особам рядового і начальницького складу та працівникам органів і підрозділів цивільного захисту забороняється організувати або брати участь в організації та проведенні страйків.

РОЗДІЛ VIII СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ РЯДОВОГО І НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ТА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЇХ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

(Назва розділу із змінами, внесеними згідно із Законом N 2505-IV від 25.03.2005)

Стаття 53. Засади соціального і правового захисту осіб рядового і начальницького складу та працівників органів і підрозділів цивільного захисту

1. Держава забезпечує соціальний і правовий захист осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та членів їх сімей відповідно до Конституції України, цього Закону та інших актів законодавства.
2. Особи рядового і начальницького складу та працівники органів і підрозділів цивільного захисту мають право на підвищення рівня теоретичних знань, практичних навичок, професійної майстерності в робочий час.

Стаття 54. Робочий час в органах і підрозділах цивільного захисту

Для осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту встановлюється 40-годинний робочий тиждень. У необхідних випадках вони несуть службу понад встановлену тривалість робочого часу, а також у вихідні та святкові дні з оплатою згідно із трудовим законодавством.

Стаття 55. Медичне та санаторно-курортне забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та членів їх сімей

1. Особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту створюються необхідні санітарно-гігієнічні та соціально-психологічні умови. Зазначені особи забезпечуються безоплатною кваліфікованою медичною допомогою в медичних закладах Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту, за угодами, укладеними цим органом із зазначеними міністерствами. У разі відсутності за місцем служби чи проживання осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту медичних закладів Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України медична допомога надається відповідно до законодавства в інших державних або комунальних закладах охорони здоров'я. При цьому витрати на лікування осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту здійснюються за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.
2. Особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та члени їх сімей мають право на санаторно-курортне лікування та організований відпочинок у відповідних закладах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту, а також у санаторно-курортних закладах Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту, на основі укладених з ними угод згідно із законодавством.
3. Жінки із числа осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту користуються всіма пільгами, передбаченими законодавством стосовно соціального захисту жінок, охорони материнства і дитинства. Зазначені пільги поширюються також на батьків з числа осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які виховують дітей без матері (у разі її смерті, позбавлення батьківських прав, на час перебування в лікувальному закладі та в інших випадках відсутності материнського піклування про дітей).

Стаття 56. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), поранення (контузії, травми або каліцтва), захворювання чи інвалідності осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту

1. У разі загибелі (смерті) особи рядового чи начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту під час виконання службових обов'язків сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі десятирічного грошового забезпечення загиблого (померлого) за останньою посадою, яку він займав, в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. За сім'єю загиблого (померлого) зберігається право на одержання жилого приміщення.

2. У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного особі рядового чи начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту під час виконання службових обов'язків, а також інвалідності, що настала в період проходження служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, пов'язаного з виконанням службових обов'язків, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України. Визначення ступеня втрати працездатності особою рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту в період проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту у кожному випадку ушкодження здоров'я здійснюється в індивідуальному порядку відповідно до законодавства.
3. У всіх випадках розмір одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) особи рядового чи начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту не повинен бути меншим від 100-кратного розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб на час виплати цих сум.

(Частина третя набирає чинності з 1 січня 2008 року – див. пункт 1 розділу II Закону N 328-V від 03.11.2006)

4. Якщо особа рядового чи начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту або члени її сім'ї одночасно мають право на отримання одноразової грошової допомоги з підстав, передбачених цією статтею, та одноразової грошової допомоги або компенсаційної виплати, встановлених іншими законами, виплата відповідних грошових сум здійснюється за однією з підстав за вибором особи, яка має право на отримання таких виплат.

(Частина п'яту статті 56 виключено на підставі Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Стаття 56 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 57. Проїзд осіб рядового і начальницького складу та працівників органів і підрозділів цивільного захисту

У разі службових відряджень особи рядового і начальницького складу та працівники органів і підрозділів цивільного захисту мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях за умови пред'явлення службового посвідчення та посвідчення про відрядження. Під час невідкладних службових поїздок особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту забезпечуються квитками на проїзд незалежно від наявності вільних місць у разі пред'явлення ними відповідного документа про термінове відрядження.

Стаття 58. Забезпечення житлом осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту

1. Особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та члени їх сімей забезпечуються жилими приміщеннями державою.
2. Жила площа особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які потребують поліпшення житлових умов, надається центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в першочерговому порядку.
3. До одержання жилого приміщення для постійного проживання особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту надаються службові жилі приміщення або жила площа в гуртожитку. У разі відсутності в органів і підрозділів цивільного захисту такого житла відповідний орган чи підрозділ цивільного захисту тимчасово орендує житло для забез-

печення ним осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту або за бажанням цих осіб виплачує їм грошову компенсацію за піднайом (найом, оренду) жилого приміщення в порядку, розмірі та на умовах, які визначаються Кабінетом Міністрів України. За ними зберігається право на жилу площу, яку вони займали до вступу на службу цивільного захисту. Вони не можуть бути виключені із списків громадян, взятих на квартирний облік. При продовженні служби понад п'ять років забезпечення зазначених осіб жилими приміщеннями за місцем служби проводиться на загальних підставах.

4. Особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та членам їх сімей, які проживають разом з ними, надається жила приміщення, що має відповідати вимогам статті 50 Житлового кодексу Української РСР.
5. Особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту і ті, хто перебував на службі не менше 20 років, та прирівняні до них особи, звільнені із служби за станом здоров'я, віком або скороченням штатів, забезпечуються жилими приміщеннями центральними і місцевими органами виконавчої влади у першу чергу, але не пізніше ніж у тримісячний строк з дня прибуття цієї особи до місця проживання, обраного з урахуванням встановленого порядку.
6. Особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, звільненим із служби у зв'язку з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних при проходженні служби, жилі приміщення за місцем проживання, обраним з урахуванням встановленого порядку, надаються в першу чергу відповідно до законодавства.
7. Курсантам і слухачам вищих навчальних закладів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту, які мають сім'ю, надається жила площа в сімейних гуртожитках. У разі відсутності сімейних гуртожитків їм виплачується за місцем служби грошова компенсація за тимчасовий піднайом (найом, оренду) жилого приміщення в розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України.
8. За особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які мають вислугу не менше 20 років, при направленні їх для проходження служби за межі України або при переведенні на службу в місцевість, що зазнала інтенсивного радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, жила площа, яку вони та члени їх сімей займають, бронюється на весь час перебування їх за межами України чи в зазначеній місцевості.
9. Особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які мають загальний строк служби, у тому числі військової або внутрішньої служби не менше 17 років, і потребують поліпшення житлових умов, мають право на першочерговий вступ до житлово-будівельного (житлового) кооперативу, а також на безкоштовне надання органами місцевого самоврядування земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного і гаражного будівництва, ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва в населених пунктах, обраних ними для проживання у встановленому порядку. Зазначені особи та члени їх сімей вносять плату за земельні ділянки в розмірі 50 відсотків установлених ставок.
10. Органи місцевого самоврядування в межах визначених законом повноважень виділяють земельні ділянки і можуть надавати допомогу в будівництві приватного житлового будинку та придбанні будівельних матеріалів особовому складу органів і підрозділів цивільного захисту, батькам осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження служби, а також особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які стали інвалідами під час проходження служби, якщо вони виявили бажання побудувати приватні житлові будинки.

11. Особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які не мають жилого приміщення для постійного проживання, мають право на одержання на пільгових умовах кредиту банку на індивідуальне та кооперативне житлове будівництво або на придбання приватного житлового будинку (квартири) на строк до 20 років з погашенням за рахунок коштів, призначених у Державному бюджеті України на утримання спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту: для тих, хто має загальний строк служби, у тому числі військової або внутрішньої служби більше 15 років – 50 відсотків, більше 20 років – 75 відсотків, більше 25 років – 100 відсотків кредиту банку. Зазначений кредит надається особі рядового чи начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту тільки один раз протягом усього часу проходження ним служби.
12. Особи рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які мають вислугу на службі не менше 20 років, при звільненні із служби за станом здоров'я, віком, у зв'язку із скороченням чисельності або штату, а також особи, які стали інвалідами I чи II групи, члени сімей осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження служби, мають право на безплатне одержання в приватну власність жилого приміщення, яке вони займають у будинках державного житлового фонду.
13. Сім'ї загиблих (померлих) під час проходження служби осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які потребують поліпшення житлових умов, забезпечуються протягом трьох місяців жилими приміщеннями для постійного проживання.
14. Сім'ї загиблих (померлих) під час виконання службових обов'язків працівників органів і підрозділів цивільного захисту забезпечуються житлом у першочерговому порядку.

Стаття 59. Оплата комунальних послуг

Особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні, батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які загинули (померли), пропали безвісти або стали інвалідами при проходженні служби, надається 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електричну, теплову енергію та інші послуги) в межах норм, передбачених законодавством.

Пільги на 50-відсоткову знижку за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електричну, теплову енергію та інші послуги) в межах норм, передбачених законодавством, надаються:

- особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні за умови, якщо розмір наданих пільг у грошовому еквіваленті разом із середньомісячним сукупним доходом цієї особи за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які загинули (померли), пропали безвісти або стали інвалідами при проходженні служби, за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

(Статтю 59 доповнено частиною другою згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Стаття 60. Встановлення квартирних телефонів

Особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту квартирні телефони встановлюються в першочерговому порядку.

Стаття 61. Соціальні гарантії особам рядового і начальницького складу та працівникам органів і підрозділів цивільного захисту, які виконують службові обов'язки в особливих умовах

Особи рядового і начальницького складу та працівники органів і підрозділів цивільного захисту, які обслуговують об'єкти із шкідливими та небезпечними умовами праці, користуються правом на охорону праці, передбаченим законодавством про охорону праці для працівників цих об'єктів.

Стаття 62. Додаткові гарантії соціального захисту особового складу та працівників органів і підрозділів цивільного захисту

Виконавчі органи відповідних місцевих рад можуть встановлювати за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткові до встановлених цим Законом гарантії щодо соціального захисту особового складу та працівників органів і підрозділів цивільного захисту.

Стаття 63. Соціальний захист членів сімей осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту

Діти загиблих під час проходження служби осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту мають право вступу до навчальних закладів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту поза конкурсом.

Стаття 63-1. Пенсійне забезпечення осіб начальницького і рядового складу органів і підрозділів цивільного захисту

Пенсійне забезпечення осіб начальницького і рядового складу органів і підрозділів цивільного захисту здійснюється у порядку та в розмірах, встановлених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

(Розділ VIII доповнено статтею 63-1 згідно із Законом N 2505-IV від 25.03.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

(Розділ IX виключено на підставі Закону N 2505-IV від 25.03.2005)

РОЗДІЛ X. ФІНАНСОВЕ І МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стаття 88. Фінансування заходів у сфері цивільного захисту

Фінансування заходів у сфері цивільного захисту здійснюється з Державного бюджету України, місцевих бюджетів, інших джерел, передбачених законом.

Передбачені цим Законом пільги, компенсації та гарантії особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та членам їх сімей надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. (Статтю 88 доповнено частиною другою згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Стаття 89. Використання спеціальних фінансових та матеріальних резервів під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій

1. Матеріальні резерви для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру створюються заздалегідь з метою екстреного використання їх у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

2. Зазначені резерви створюються центральними та місцевими органами виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування.
3. Порядок створення і використання матеріальних резервів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 90. Грошове забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту

1. Держава гарантує оплату праці осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту з метою створення достатніх матеріальних умов для незалежного і сумлінного виконання ними службових обов'язків.
2. Умови грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту визначаються Кабінетом Міністрів України.
(Частина друга статті 90 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)
(Частина третю статті 90 виключено на підставі Закону N 328-V від 03.11.2006)

РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 91. Надання допомоги іноземним державам з питань цивільного захисту

Умови надання іноземним державам допомоги в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та порядок залучення органів і підрозділів цивільного захисту до надання такої допомоги іноземним державам визначаються міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 92. Отримання Україною допомоги для ліквідації надзвичайних ситуацій

Умови отримання Україною допомоги для ліквідації надзвичайних ситуацій визначаються міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 93. Представництво в міжнародних організаціях з питань цивільного захисту

Представництво України в міжнародних організаціях з питань цивільного захисту, проведення аварійно-рятувальних робіт, а також робіт із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій у випадках, передбачених законом, здійснюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.

РОЗДІЛ XII. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 94. Контроль за діяльністю органів і підрозділів цивільного захисту

Контроль за діяльністю органів і підрозділів цивільного захисту здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України відповідно до їх повноважень, визначених Конституцією і законами України.

Стаття 95. Нагляд за додержанням законності у сфері цивільного захисту

Нагляд за додержанням законності у сфері цивільного захисту здійснюється органами прокуратури України.

РОЗДІЛ XIII. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 96. Відповідальність за порушення законодавства у сфері цивільного захисту

За порушення законодавства у сфері цивільного захисту, створення перешкод у діяльності посадових осіб у цій сфері винні особи притягуються до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової, кримінальної відповідальності згідно із законом.

РОЗДІЛ XIV. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Установити, що органи і підрозділи цивільного захисту є правонаступниками органів і підрозділів державної пожежної охорони та військ Цивільної оборони України та утворюються на їх базі.
3. Кабінету Міністрів України забезпечити реалізацію Державної програми перетворення військ Цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту на період до 2005 року, затвердженої Указом Президента України від 19 грудня 2003 року N 1467, та у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:
  - підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України, що впливають із цього Закону;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити приведення центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.
4. Поширити на військовослужбовців військ Цивільної оборони України, які звільняються із служби у зв'язку з її реформуванням, дію Закону України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей».
5. Особам рядового і начальницького складу внутрішньої служби та військовослужбовцям при зарахуванні їх на службу в органи і підрозділи цивільного захисту присвоюються спеціальні звання служби цивільного захисту, рівноцінні тим, які були їм присвоєні при проходженні внутрішньої чи військової служби. Строк проходження ними внутрішньої та військової служби зараховується до строку проходження служби цивільного захисту.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 24 червня 2004 року N 1859-IV

Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 5, ст.31)

Верховна Рада України постановляє:

Ратифікувати Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, вчинену 16 травня 2005 року у м. Варшаві (додається), яка набирає чинності для України в перший день місяця, наступного після закінчення тримісячного періоду від дати передачі Україною на зберігання її ратифікаційної грамоти.

Президент України В.ЯНУКОВИЧ
м. Київ, 21 вересня 2010 року N 2530-VI

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми

(Конвенцію ратифіковано Законом N 2530-VI від 21.09.2010)

Дата підписання: 16.05.2005

Дата підписання від імені України: 17.11.2005

Дата ратифікації Україною: 21.09.2010

Дата набрання чинності для України: 01.03.2011

Офіційний переклад

Преамбула

Держави – члени Ради Європи та інші держави, що підписалися,

- вважаючи, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами;
- вважаючи, що торгівля людьми є порушенням прав людини та порушенням гідності й недоторканості людини;
- вважаючи, що наслідком для жертв торгівлі людьми може бути рабство;
- вважаючи, що головними цілями повинні бути дотримання прав жертв, захист жертв та заходи з боротьби з торгівлею людьми;
- вважаючи, що всі заходи або ініціативи проти торгівлі людьми повинні мати недискримінаційний характер, брати до уваги гендерну рівність, а також підхід, що враховує права дитини;
- пам'ятаючи про заяви міністрів закордонних справ держав-членів на 112-му (14-15 травня 2003 року) та 114-му (12-13 травня 2004 року) засіданнях Комітету міністрів, що закликають до посилення діяльності Ради Європи стосовно боротьби з торгівлею людьми;
- беручи до уваги Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950) та протоколи до неї;
- беручи до уваги такі рекомендації Комітету міністрів державам – членам Ради Європи: Рекомендацію N R (91) 11 «Про сексуальну експлуатацію, порнографію і проституцію, а також торгівлю дітьми та підлітками»; Рекомендацію N R (97) 13 «Про залякування свідків та право на захист»; Рекомендацію N R (2000) 11 «Про торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації» й Рекомендацію Res (2001) 16 «Про захист дітей від сексуальної експлуатації»; Рекомендацію Res (2002) 5 «Про захист жінок від насильства»;
- беручи до уваги такі рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи: Рекомендацію 1325 (1997) «Про торгівлю жінками та примусову проституцію у державах – членах Ради Європи»;

Рекомендацію 1450 (2000) «Про насильство по відношенню до жінок в Європі»; Рекомендацію 1545 (2002) «Про кампанію проти торгівлі жінками»; Рекомендацію 1610 (2003) «Про міграцію, пов'язану з торгівлею жінками та проституцією»; Рекомендацію 1611 (2003) «Про торгівлю органами в Європі»; Рекомендацію 1663 (2004) «Про домашнє рабство: прислуга, особи «au pair» та придбані дружини»;

- беручи до уваги Рамкове Рішення Ради Європейського Союзу від 19 липня 2002 року про боротьбу з торгівлею людьми, Рамкове Рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року «Про положення жертв у кримінальному судочинстві» та Директиву Ради Європейського Союзу від 29 квітня 2004 року про дозвіл на проживання для громадян третіх країн, які стали жертвами торгівлі людьми або дій зі сприяння нелегальній імміграції, які співробітничать з компетентними органами;
- урахувуючи належним чином Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності й Протокол до неї про запобігання, стримування торгівлі людьми і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми, спрямованих на поліпшення захисту, який ними надається, і розвиток норм, установлених ними;
- урахувуючи належним чином інші міжнародні правові інструменти, що стосуються сфери боротьби з торгівлею людьми;
- беручи до уваги потребу підготувати всеосяжний міжнародний правовий інструмент, що зосереджується на правах людини стосовно жертв торгівлі людьми та започатковує окремий механізм моніторингу;
- домовилися про таке:

РОЗДІЛ І. ЦІЛІ, СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ, ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

Стаття 1. Цілі Конвенції

1. Цілями цієї Конвенції є:

а) запобігання торгівлі людьми й боротьба з нею з одночасним гарантуванням гендерної рівності;

б) захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробка всеосяжної структури захисту жертв і свідків і допомоги їм з одночасним гарантуванням гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування;

с) сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми.

2. Для забезпечення ефективного впровадження її положень Сторонами ця Конвенція започатковує спеціальний механізм моніторингу.

Стаття 2. Сфера застосування

Ця Конвенція застосовується до всіх форм торгівлі людьми, незалежно від того, чи є вони національними або транснаціональними, чи пов'язані чи не пов'язані вони з організованою злочинністю.

Стаття 3. Принцип недискримінації

Виконання положень цієї Конвенції Сторонами, зокрема життя заходів для захисту й підтримки прав жертв, гарантується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад статтю, расою, кольором шкіри, мовою, релігією, політичними або іншими переконаннями, національним або соціальним походженням, приналежністю до національної меншини, майновим станом, народженням або іншим статусом.

Стаття 4. Визначення понять

Для цілей цієї Конвенції:

а) «торгівля людьми» означає найм, перевезення, передачу, приховування або одержання осіб шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою, для експлуатації. Експлуатація включає в себе, принаймні, експлуатацію проституції інших осіб чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику, поневолення або вилучення органів;

б) згода жертви торгівлі людьми на умисну експлуатацію, визначену в пункті «а» цієї статті, не має значення, якщо було застосовано засоби, зазначені в пункті «а»;

с) найм, перевезення, передача, приховування або одержання дитини для експлуатації вважається торгівлею людьми, навіть якщо це не включає будь-яких засобів, зазначених у пункті «а» цієї статті;

д) «дитина» – будь-яка особа віком до 18 років;

е) «жертва» – будь-яка фізична особа, що є об'єктом торгівлі людьми, як її визначено в цій статті.

РОЗДІЛ II. ЗАПОБІГАННЯ, СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ІНШІ ЗАХОДИ

Стаття 5. Запобігання торгівлі людьми

1. Кожна Сторона вживає заходів для встановлення або посилення національної координації між різними органами, відповідальними за запобігання торгівлі людьми та боротьбу з нею.
2. Кожна Сторона запроваджує та (або) зміцнює ефективну політику й програми запобігання торгівлі людьми за допомогою таких засобів, як: дослідження, інформування, кампаній з підвищення обізнаності й освітніх кампаній, соціальних й економічних ініціатив та навчальних програм, зокрема для осіб, уразливих до торгівлі людьми, та для професіоналів, які мають стосунок до проблем торгівлі людьми.
3. Кожна Сторона підтримує підхід, що ґрунтується на правах людини, і використовує гендерну інтеграцію та делікатний підхід до дітей під час розробки, упровадження й оцінювання всієї політики й програм, згаданих у пункті 2.
4. Кожна Сторона вживає відповідних заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення легальної міграції, зокрема шляхом поширення точної інформації відповідними службами стосовно умов законного в'їзду на її територію та перебування на ній.
5. Кожна Сторона вживає спеціальних заходів для зменшення вразливості дітей до торгівлі ними, зокрема шляхом створення для них захисного середовища.
6. Заходи, установлені згідно із цією статтею, здійснюються із залученням, у відповідних випадках, неурядових організацій, інших відповідних організацій та інших складових громадянського суспільства, що беруть участь у запобіганні торгівлі людьми та захисті жертв або допомозі жертвам.

Стаття 6. Заходи знеохочення попиту

Для знеохочення попиту, який сприяє всім формам експлуатації осіб, особливо жінок і дітей, що веде до торгівлі людьми, кожна Сторона вживає законодавчих, адміністративних, освітніх, соціальних, культурних або інших заходів, або посилює їх, у тому числі:

а) дослідження найліпших практик, методів та стратегій;

б) підвищення усвідомлення відповідальності й важливої ролі засобів масової інформації та громадянського суспільства у визначенні попиту як однієї з корінних причин торгівлі людьми;

- c) цільові інформаційні кампанії, що залучають, у відповідних випадках, *inter alia*, державні установи й тих, хто визначає політику;
- d) запобіжних заходів, у тому числі освітні програми для хлопців і дівчат під час навчання в школі, які наголошують на неприпустимому характері дискримінації за статтю й згубних наслідках такої дискримінації, важливості гендерної рівності, а також гідності й недоторканості кожної людини.

Стаття 7. Прикордонні заходи

1. Без шкоди для міжнародних зобов'язань стосовно вільного пересування осіб Сторони будуть посилювати, наскільки це можливо, такий прикордонний контроль, який може бути необхідним для запобігання й виявлення торгівлі людьми.
2. Кожна Сторона вживає законодавчих або інших відповідних заходів для запобігання, наскільки це можливо, використанню транспортних засобів, які експлуатуються комерційними перевізниками, для вчинення правопорушень, визначених згідно із цією Конвенцією.
3. Де це доцільно й без шкоди для відповідних міжнародних конвенцій такі заходи включають запровадження обов'язку комерційних перевізників, зокрема будь-якої транспортної компанії або власника чи оператора будь-якого транспортного засобу, упевнитися, що всі пасажирки мають проїзні документи, які вимагаються для в'їзду до приймаючої держави.
4. Кожна Сторона вживає необхідних заходів згідно зі своїм внутрішнім законодавством для забезпечення санкцій у випадках порушення обов'язку, викладеного в пункті 3 цієї статті.
5. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними згідно з внутрішнім законодавством Сторони для відмови у в'їзді або анулюванні віз особам, причетним до здійснення правопорушень, визначених згідно із цією Конвенцією.
6. Сторони посилюють співробітництво між прикордонними службами, *inter alia*, шляхом установаження й підтримання прямих каналів зв'язку.

Стаття 8. Безпека й контроль документів

Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними:

- a) для забезпечення такої якості проїзних документів або документів, що засвідчують особу, виданих нею, що ними не можна легко зловживати, і їх не можна легко підробляти або незаконно змінювати, дублювати або видавати, а також
- b) для забезпечення цілісності й безпеки проїзних документів або документів, що засвідчують особу, виданих Стороною або від її імені, і запобігання незаконному виготовленню та видачі їх.

Стаття 9. Законність і дійсність документів

Сторона на запит іншої Сторони згідно зі своїм внутрішнім законодавством перевіряє в обґрунтовані строки законність і дійсність проїзних документів або документів, що засвідчують особу, виданих або нібито виданих від її імені, якщо є підозра, що такі документи використовуються для торгівлі людьми.

РОЗДІЛ III. ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ТА ПІДТРИМКИ ПРАВ ЖЕРТВ, ЩО ГАРАНТУЮТЬ ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ

Стаття 10. Виявлення жертв

1. Кожна Сторона забезпечує свої компетентні органи особами, які мають відповідну освіту й кваліфікацію для попередження й боротьби з торгівлею людьми, виявлення жертв цієї торгівлі й допомоги їм, зокрема дітям, і забезпечує співробітництво різних органів між собою, а також з відповідними організаціями підтримки, для установаження жертв у порядку, що враховує особливе становище жертв – жінок і дітей, і, у відповідних випадках, видачі їм дозволу на проживання згідно з умовами, передбаченими статтею 14 цієї Конвенції.

2. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для виявлення жертв, у випадку потреби, у взаємодії з іншими Сторонами й відповідними організаціями підтримки. Якщо у компетентних органів є достатні підстави вважати, що особа стала жертвою торгівлі людьми, кожна Сторона гарантує, що ця особа не буде вивезена з її території доти, доки компетентні органи не завершать процедуру визнання жертви правопорушення, передбачену статтею 18 цієї Конвенції, а також гарантує отримання цієї особою допомоги, передбаченої пунктами 1 і 2 статті 12.
3. Коли вік жертви невизначений і є підстави вважати, що жертва – дитина, вона вважається дитиною та їй надається спеціальний захист до встановлення її віку.
4. Як тільки несупроводжувана дитина визнана жертвою, кожна Сторона:
  - a) забезпечує представництво цієї дитини законним опікуном, організацією або органом влади, які діють у найліпших інтересах цієї дитини;
  - b) робить необхідні кроки для встановлення її особи й громадянства;
  - c) докладає всіх зусиль для встановлення місцеперебування її сім'ї, коли це є в найліпших інтересах дитини.

Стаття 11. Захист особистого життя

1. Кожна Сторона захищає особисте життя й особу жертв. Дані особистого характеру про них зберігаються й використовуються згідно з умовами, передбаченими Конвенцією про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру.
2. Кожна Сторона вживає заходів для гарантії, зокрема, того, що дані про особу чи подробиці, які дозволяють ідентифікувати дитину – жертву торгівлі людьми, не стали загальновідомими через засоби масової інформації чи будь-яким іншим шляхом, крім виняткових обставин, коли це потрібно для полегшення пошуку членів сім'ї або для забезпечення іншим чином благополуччя й захисту дитини.
3. Кожна Сторона розглядає питання вжиття заходів, спрямованих на заохочення засобів масової інформації захищати особисте життя й особу жертв шляхом саморегуляції або через регуляторні чи спів-регуляторні заходи, згідно зі статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у тлумаченні Європейського суду з прав людини.

Стаття 12. Допомога жертвам

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для допомоги жертвам в їхній фізичній, психологічній та соціальній реабілітації. Така допомога включає, принаймні:
  - a) рівень життя, здатний забезпечити їхнє існування за допомогою таких заходів, як: належне й безпечне житло, психологічна й матеріальна допомога;
  - b) доступ до швидкої медичної допомоги;
  - c) послуги з письмового й усного перекладу, у випадку потреби;
  - d) поради та інформування, особливо стосовно їхніх законних прав і послуг, які їм можуть бути надані, – мовою, яку вони розуміють;
  - e) допомогу у представленні й урахуванні їхніх прав та інтересів на відповідних стадіях кримінального переслідування правопорушників;
  - f) доступ до освіти для дітей.
2. Кожна Сторона належним чином ураховує потреби жертви в безпеці та захисті.
3. Крім того, кожна Сторона надає необхідну медичну або іншу допомогу жертвам, які на законних підставах проживають на її території, не мають адекватних ресурсів і потребують такої допомоги.

4. Кожна Сторона запроваджує правила, за якими жертвам, які на законних підставах проживають на її території, дозволяється доступ до професійної підготовки, освіти й ринку праці.
5. Кожна Сторона вживає заходів у випадку потреби й на умовах, визначених її внутрішнім законодавством, для співробітництва з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями або іншими складовими громадянського суспільства, залученими до допомоги жертвам.
6. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення допомоги жертві без висування умови стосовно її готовності виступати в ролі свідка.
7. Для виконання положень цієї статті кожна Сторона забезпечує надання послуг на основі взаємного погодження й інформування, урахуваючи належним чином особливі потреби осіб, що перебувають у вразливому становищі, і права дітей стосовно житла, освіти й належної охорони здоров'я.

Стаття 13. Період реабілітації та обмірковування

1. Кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві період реабілітації та обмірковування протягом принаймні 30 днів, якщо є достатні підстави вважати, що відповідна особа є жертвою. Цей період повинен бути достатнім для такої особи, щоб пройти реабілітацію й позбутися впливу торговців та (або) прийняти обдумане рішення стосовно співробітництва з компетентними органами. Протягом цього періоду не повинно бути можливим видати будь-який наказ про вислання цієї особи. Це положення не перешкоджає діяльності компетентних органів на всіх стадіях відповідних процесуальних дій на національному рівні й, зокрема під час розслідування й судового переслідування правопорушень у цій сфері. Протягом цього періоду Сторони надають відповідним особам дозвіл на перебування на своїй території.
2. Протягом цього періоду особам, зазначеним у пункті 1 цієї статті, надається право користуватися можливостями, передбаченими пунктами 1 і 2 статті 12.
3. Сторони не зобов'язані дотримуватися цього періоду, якщо це суперечить основам громадського порядку, або якщо встановлено, що статус жертви вимагається безпідставно.

Стаття 14. Дозвіл на проживання

1. Кожна зі Сторін надає дозвіл на проживання, який може поновлюватися, жертвам в одній або в іншій з таких ситуацій, чи в обох таких ситуаціях:
  - a) компетентний орган уважає, що їхнє перебування необхідне з причини їхнього особистого становища;
  - b) компетентний орган уважає, що їхнє перебування необхідне для співробітництва з компетентними органами у процесуальних діях з розслідування або кримінального переслідування.
2. Дозвіл на проживання для жертв-дітей, коли він є юридично необхідним, надається відповідно до найліпших інтересів дитини і, у випадку потреби, поновлюється на таких самих умовах.
3. Непоновнення або позбавлення дозволу на проживання повинно відповідати умовам, передбаченим внутрішнім законодавством Сторони.
4. Якщо жертва подає заяву на отримання іншого виду дозволу на проживання, Сторона враховує, що ця особа має або мала дозвіл на проживання згідно з пунктом 1.
5. Ураховуючи обов'язки сторін, згадані в статті 40 цієї Конвенції, кожна Сторона гарантує надання дозволу згідно із цим положенням без шкоди для права шукати й отримувати притулок.

Стаття 15. Компенсація та законне відшкодування

1. Кожна Сторона гарантує жертвам доступ, починаючи з їхнього першого контакту з компетентними органами, до інформації про відповідні судові й адміністративні процедури мовою, яку вони розуміють.

2. Кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві право для жертв на одержання правової допомоги й безкоштовної правової допомоги на умовах, передбачених внутрішнім законодавством.
3. Кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві право жертв на одержання компенсації від правопорушників.
4. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення компенсації жертвам згідно з умовами її внутрішнього законодавства, наприклад шляхом заснування фонду відшкодування жертвам або за допомогою заходів чи програм, спрямованих на соціальну допомогу й соціальну інтеграцію жертв, які можуть фінансуватися за рахунок коштів, отриманих від ужиття заходів, передбачених статтею 23.

Стаття 16. Репатріація та повернення жертв

1. Сторона, громадянином якої є жертва, або в якій ця особа мала право постійного проживання на момент в'їзду на територію приймаючої Сторони, без надмірної або необґрунтованої затримки сприяє її поверненню або погоджується на її повернення з дотриманням її прав, безпеки й гідності.
2. Коли Сторона повертає жертву в іншу державу, таке повернення здійснюється з дотриманням прав, безпеки й гідності цієї особи й статусу будь-яких процесуальних дій, пов'язаних з тим фактом, що ця особа є жертвою; і бажано, щоб повернення було добровільним.
3. На запит приймаючої Сторони запитувана Сторона підтверджує, чи є особа її громадянином або мала право на постійне проживання на її території на момент в'їзду на територію приймаючої Сторони.
4. Для того, щоб полегшити повернення жертви без необхідних документів, Сторона, громадянином якої є ця особа, або у якій вона мала право на постійне проживання на момент в'їзду на територію приймаючої Сторони, погоджується видати на запит приймаючої Сторони такі проїзні документи або інший дозвіл, які можуть бути необхідними для надання особі можливості подорожувати й повторно в'їхати на її територію.
5. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для запровадження програм з репатріації, із залученням національних та міжнародних установ і неурядових організацій. Ці програми спрямовані на уникнення повторної віктимізації. Кожна Сторона докладає всіх зусиль для реінтеграції жертв у суспільство держави повернення, зокрема реінтеграцію до системи освіти й ринку праці, особливо через набуття й поліпшення їхніх професійних умінь. Стосовно дітей ці програми повинні включати користування правом на освіту й заходи із забезпечення належної опіки чи прийому сім'єю або відповідними органами опіки.
6. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для надання жертвам, коли це потрібно й у співробітництві з будь-якою іншою відповідною Стороною, контактної інформації про установи, які можуть допомогти їм у країні, до якої вони повернулися чи були репатрійовані, такі як правоохоронні органи, неурядові організації, юристи, здатні надати консультації, й установи соціального забезпечення.
7. Жертви-діти не повертаються до держави, якщо після оцінки ризику й рівня безпеки виявлено ознаки того, що таке повернення не є в найліпших інтересах дитини.

Стаття 17. Гендерна рівність

Кожна Сторона прагне сприяти гендерній рівності й використовувати гендерну інтеграцію в розробці, упровадженні й оцінці заходів, згаданих у цій главі.

РОЗДІЛ IV. МАТЕРІАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО*Стаття 18. Криміналізація торгівлі людьми*

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами діянь, зазначених у статті 4 цієї Конвенції, якщо їх вчинено умисно.

Стаття 19. Криміналізація користування послугами жертви

Кожна Сторона розглядає питання про вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання згідно з її національним законодавством злочинами користування послугами, які є предметом експлуатації та які згадуються в пункті «а» статті 4 цієї Конвенції, коли було відомо, що ця особа є жертвою торгівлі людьми.

Стаття 20. Криміналізація діянь стосовно проїзних документів або документів, що посвідчують особу

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами таких діянь, якщо вони вчинені умисно й для сприяння торгівлі людьми:

- a) підробки проїзного документа або документа, що посвідчує особу;
- b) придбання або надання такого документа;
- c) утримання, відбирання, переховування, пошкодження та знищення проїзного документа або документа, що посвідчує особу, який належить іншій особі.

Стаття 21. Замах на злочин і пособництво або співучасть

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином учиненого умисно пособництва або співучасті в скоєнні будь-якого з правопорушень, установлених згідно зі статтями 18 і 20 цієї Конвенції.
2. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином учиненого умисно замаху на скоєння будь-якого з правопорушень, установлених згідно зі статтею 18 і пунктом «а» статті 20 цієї Конвенції.

Стаття 22. Відповідальність юридичної особи

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для гарантії притягнення юридичної особи до відповідальності за злочини, установлені згідно із цією Конвенцією, скоєні для вигоди цієї юридичної особи будь-якою фізичною особою, яка діє індивідуально або як частина підрозділу юридичної особи, і займає керівну посаду в цій юридичній особі, ґрунтуючися на:
  - a) повноваженні представництва юридичної особи;
  - b) повноваженні приймати рішення від імені юридичної особи;
  - c) повноваженні здійснювати контроль у межах юридичної особи.
2. Крім випадків, вже передбачених у пункті 1, кожна Сторона вживає заходів, необхідних для забезпечення притягнення до відповідальності юридичної особи, якщо брак нагляду й контролю з боку фізичної особи, яка згадується в пункті 1, спричинив можливість скоєння злочину, установленого згідно з цією Конвенцією, для вигоди юридичної особи фізичною особою, яка діє за її повноваженнями.
3. Залежно від законодавчих принципів Сторони відповідальність юридичної особи може бути кримінальною, цивільною або адміністративною.
4. Така відповідальність не перешкоджає кримінальній відповідальності фізичних осіб, які скоїли правопорушення.

Стаття 23. Санкції та заходи

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення покарання злочинів, установлених згідно зі статтями 18-21, ефективними, адекватними й переконливими санкціями. За злочини, передбачені статтею 18 й скоєні фізичними особами, ці санкції охоплюють покарання із застосуванням позбавлення волі, що може зумовити видачу правопорушників.
2. Кожна Сторона гарантує, що юридичні особи, які притягаються до відповідальності, установленій згідно зі статтею 22, підлягають ефективним, адекватним і переконливим кримінальним або некримінальним санкціям або заходам, зокрема грошовим стягненням.
3. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для конфіскації або іншим чином позбавлення засобів і доходів від злочинів, установлених згідно зі статтею 18 і пунктом «а» статті 20 цієї Конвенції, або власності, вартість якої відповідає вартості таких засобів.
4. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для тимчасового або постійного закриття будь-якої організації, яка використовувалася для торгівлі людьми, без перешкоди правам bona fide третіх сторін або для тимчасового чи постійного позбавлення порушника можливості здійснювати діяльність, під час якої було скоєно це правопорушення.

Стаття 24. Обтяжуючі обставини

Кожна Сторона забезпечує визнання таких обставин обтяжуючими обставинами під час призначення покарання за правопорушення, установлені згідно зі статтею 18 цієї Конвенції:

- a) правопорушення умисно або через грубу необережність створювало небезпеку для життя жертви;
- b) правопорушення скоєно проти дитини;
- c) правопорушення скоєно посадовою особою під час виконання обов'язків;
- d) правопорушення скоєно в рамках злочинної організації.

Стаття 25. Попередні засудження

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які передбачають можливість урахувати під час призначення покарання остаточні вироки, винесені іншою Стороною у зв'язку з правопорушеннями, установленими згідно із цією Конвенцією.

Стаття 26. Звільнення від покарання

Кожна Сторона згідно з основними принципами своєї правової системи передбачає можливість не призначати покарання жертвам за участь у протиправній діяльності в тій частині, у якій вони були примушені так учиняти.

РОЗДІЛ V. РОЗСЛІДУВАННЯ, КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Стаття 27. Заяви ex parte й ex officio

1. Кожна Сторона забезпечує, щоб розслідування або кримінальне переслідування правопорушень, установлених згідно із цією Конвенцією, не залежало від заяв або звинувачень з боку жертви, принаймні коли правопорушення було скоєно цілком або частково на її території.
2. Кожна Сторона забезпечує можливість подання жертвами правопорушення скарги до компетентних органів держави їхнього проживання на території Сторони, іншої ніж Сторона, де вони проживають. Компетентний орган, до якого подано скаргу, настільки, наскільки він не має влас-

ної компетенції з цього питання, без зволікань передає її до компетентного органу Сторони, на території якої було вчинено правопорушення. Скарга розглядається відповідно до внутрішнього законодавства Сторони, в якій було вчинено правопорушення.

3. Кожна Сторона забезпечує за допомогою законодавчих або інших заходів на умовах, передбачених її національним законодавством, можливість кожній групі, фундації, об'єднанню або неурядовій організації, які мають на меті боротьбу з торгівлею людьми або захист прав людини, допомагати та (або) підтримувати жертву за її згодою під час процесуальних дій з кримінального переслідування стосовно правопорушення, установленого згідно зі статтею 18 цієї Конвенції.

Стаття 28. Захист жертв, свідків та осіб, які співробітничать із судовими органами

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення ефективного й адекватного захисту від імовірної помсти або залякування, особливо під час та після розслідування й кримінального переслідування правопорушників для:
  - a) жертв;
  - b) у випадку потреби – тих, хто заявляє про злочини, установлені згідно зі статтею 18 цієї Конвенції, або іншим чином співробітничав з органами дізнання та кримінального переслідування;
  - c) свідків, які дають показання стосовно злочинів, установлених згідно зі статтею 18 цієї Конвенції;
  - d) за необхідності – членів родини осіб, згаданих у підпунктах «а» й «с».
2. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення й пропонування різноманітних видів захисту. Вони можуть включати фізичний захист, переміщення, зміну особи та допомогу в працевлаштуванні.
3. Для жертви-дитини забезпечуються особливі заходи захисту з урахуванням найліпших інтересів дитини.
4. Кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для надання у випадку потреби належного захисту від імовірної помсти або залякування, особливо під час та після розслідування й кримінального переслідування правопорушників членам груп, фундацій, об'єднань і неурядових організацій, які займаються діяльністю, викладеною в пункті 3 статті 27.
5. Кожна Сторона розглядає питання укладення угод або домовленостей з іншими державами для виконання цієї статті.

Стаття 29. Спеціалізовані органи влади та координаційні органи

1. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення спеціалізації осіб чи організацій на боротьбі з торгівлею людьми й наданні допомоги жертвам. Такі особи чи організації користуються необхідною самостійністю згідно з основоположними принципами правової системи Сторони для надання їм можливості виконувати свої функції ефективно та без зайвого тиску. Такі особи чи персонал таких організацій повинні отримувати відповідну підготовку й фінансові ресурси для виконання своїх завдань.
2. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення координації політики та діяльності її урядових відомств та інших державних установ, спрямованої проти торгівлі людьми, коли це потрібно, шляхом створення координаційних органів.
3. Кожна Сторона запроваджує або посилює навчання відповідних службовців із запобігання торгівлі людьми й боротьби з нею, зокрема навчання з прав людини. Навчання може бути специфічним для кожної установи й зосереджується, у випадку потреби, на: методах, що використовуються для запобігання такій торгівлі, переслідуванні торговців і захисті прав жертв, зокрема захисті жертв від торговців.

4. Кожна Сторона розглядає питання призначення національних доповідачів або інші механізми для моніторингу діяльності з боротьби з торгівлею людьми з боку державних установ і виконання вимог внутрішнього законодавства.

Стаття 30. Судовий розгляд

Згідно з Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод, зокрема статтею 6, кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для гарантії під час судового слідства:

- a) захисту особистого життя жертв і, у випадку потреби, їхньої особи;
  - b) безпеки жертв і захисту від залякування,
- відповідно до умов її національного законодавства й, – у випадку, коли жертви є дітьми, – шляхом особливої уваги до потреб дитини й забезпечення їхнього права на особливі заходи захисту.

Стаття 31. Юрисдикція

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для поширення юрисдикції на будь-яке правопорушення, установлене згідно з цією Конвенцією, якщо це правопорушення скоєно:
  - a) на її території, або
  - b) на борту морського судна, що плаває під прапором цієї Сторони, або
  - c) на борту повітряного судна, зареєстрованого за законами цієї Сторони, або
  - d) одним з її громадян чи особою без громадянства, які зазвичай проживають на її території, якщо правопорушення карається за кримінальним законодавством там, де воно було скоєне, або якщо правопорушення скоєно поза межами територіальної юрисдикції будь-якої держави;
  - e) проти одного з її громадян.
2. Кожна Сторона може під час підписання або передачі на зберігання ратифікаційної грамоти, документа про прийняття, схвалення або приєднання у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заявити, що вона залишає за собою право не застосовувати або застосовувати лише в конкретних випадках або умовах правила юрисдикції, викладені в підпунктах «d» й «e» пункту 1 цієї статті чи в будь-яких інших її частинах.
3. Кожна Сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для поширення юрисдикції на правопорушення, згадані в цій Конвенції, якщо підозрюваний правопорушник перебуває на її території й вона після запиту про видачу правопорушника не видає його іншій Стороні виключно на підставі його громадянства.
4. Якщо більш ніж одна Сторона заявляє про свою юрисдикцію стосовно правопорушення, що підозрюється, установленого згідно з цією Конвенцією, залучені Сторони у необхідних випадках проводять консультації для визначення юрисдикції, яка найбільш підходить для судового переслідування.
5. Без шкоди для загальних норм міжнародного права ця Конвенція не виключає будь-якої кримінальної юрисдикції, що здійснюється Стороною згідно з її внутрішнім правом.

РОЗДІЛ VI. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА СПІВРОБІТНИЦТВО З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Стаття 32. Загальні принципи й заходи міжнародного співробітництва

Сторони якомога ширше співробітничать одна з одною згідно з положеннями цієї Конвенції та шляхом застосування відповідних міжнародних і регіональних документів, домовленостей, погоджень на основі уніфікованого або взаємно зобов'язуючого законодавства й внутрішнього права для:

- запобігання торгівлі людьми й боротьби з нею;
- захисту жертв і надання їм допомоги;
- розслідувань або процесуальних дій, що стосуються злочинів, установлених згідно з цією Конвенцією.

Стаття 33. Заходи стосовно осіб, яким загрожує небезпека або зниклих осіб

1. Якщо Сторона на основі інформації, наявної у неї, має достатні підстави вважати, що життя, свобода або фізична недоторканість особи, згаданої в пункті 1 статті 28, знаходиться в безпосередній небезпеці на території іншої Сторони, то Сторона, яка володіє інформацією, у таких надзвичайних обставинах передає її без затримки останній для вжиття відповідних заходів захисту.
2. Сторони цієї Конвенції можуть розглядати питання посилення свого співробітництва для пошуку зниклих осіб, зокрема зниклих дітей, якщо наявна в них інформація дає змогу вважати, що ця особа є жертвою торгівлі людьми. Для цього Сторони можуть укласти одна з одною двосторонні чи багатосторонні договори.

Стаття 34. Інформація

1. Сторона, якій надсилається запит, негайно інформує Сторону, яка надсилає запит, про остаточні результати дій, які вживаються згідно з цим розділом. Сторона, якій надсилається запит, також негайно інформує Сторону, яка надсилає запит, про будь-які обставини, які унеможливають здійснення дій, стосовно яких надсилається запит, або можуть спричинити їхню значну затримку.
2. Сторона може в межах свого внутрішнього законодавства без попереднього запиту надіслати іншій Стороні інформацію, отриману в рамках своїх власних розслідувань, якщо вона вважає, що розкриття такої інформації може допомогти Стороні, що отримує, розпочати або здійснити розслідування або процесуальні дії стосовно злочинів, установлених згідно з цією Конвенцією, або може привести до запиту про співробітництво іншої Сторони відповідно до цього розділу.
3. Перш ніж надати таку інформацію Сторона, яка її надає, може надіслати запит стосовно збереження її в таємниці або використання за певних умов. Якщо Сторона, що отримує, не може виконати цей запит, вона повідомляє про це Стороні, що надає інформацію, яка тоді визначає, чи слід надавати цю інформацію. Якщо Сторона, що отримує, прийме інформацію за певних умов, вона буде її дотримуватись.
4. Уся інформація, стосовно якої надсилається запит, і яка стосується статей 13, 14 й 16, необхідна для дотримання прав, наданих цими статтями, надається на запит відповідної Сторони без затримки з дотриманням вимог статті 11 цієї Конвенції.

Стаття 35. Співробітництво з громадянським суспільством

Кожна Сторона заохочує органи державної влади й посадових осіб до співробітництва з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями й членами громадянського суспільства для запровадження стратегічного партнерства з метою досягнення цілей цієї Конвенції.

РОЗДІЛ VII. МЕХАНІЗМ МОНІТОРИНГУ

Стаття 36. Група експертів із заходів стосовно протидії торгівлі людьми

1. Група експертів із заходів стосовно протидії торгівлі людьми (далі – ГРЕТА) здійснює моніторинг за виконанням цієї Конвенції Сторонами.
2. ГРЕТА складається принаймні з 10 членів і щонайбільше з 15 членів, беручи до уваги гендерний і географічний баланс, а також багатопрофільність досвіду. Вони будуть обиратися Комітетом Сто-

рін строком на 4 роки з можливістю переобрання на повторний строк із числа громадян держав – Сторін цієї Конвенції.

3. Обрання членів ГРЕТА ґрунтується на таких принципах:

a) вони обираються із числа людей з високими моральними якостями, відомих своєю визнаною компетентністю в галузі прав людини, допомогою й захистом жертв і протидією торгівлі людьми, або які мають професійний досвід у сферах, що охоплюються цією Конвенцією;

b) вони діють в індивідуальній якості та є незалежними й неупередженими у виконанні своїх функцій і можуть ефективно виконувати свої обов'язки;

c) членами ГРЕТА не можуть бути обраними двоє громадян з однієї й тієї самої держави,

d) вони повинні представляти основні правові системи.

4. Процедура обрання членів ГРЕТА визначається Комітетом міністрів після консультацій та отримання одностайної згоди Сторін цієї Конвенції протягом одного року після набрання чинності цією Конвенцією. ГРЕТА розробляє свої власні правила процедури.

Стаття 37. Комітет Сторін

1. Комітет Сторін складається з представників у Комітеті міністрів Ради Європи держав – Сторін цієї Конвенції, які є членами Ради Європи, та представників Сторін цієї Конвенції, які не є членами Ради Європи.

2. Комітет Сторін скликається Генеральним секретарем Ради Європи. Його перше засідання проводиться впродовж одного року після набрання чинності цією Конвенцією – для обрання членів ГРЕТА. Після цього Комітет збирається кожний раз, коли одна третина Сторін, Президент ГРЕТА або Генеральний секретар роблять запит про це.

3. Комітет Сторін приймає свої власні правила процедури.

Стаття 38. Процедура

1. Оціночна процедура стосується Сторін цієї Конвенції й поділяється на раунди, тривалість яких визначає ГРЕТА. На початку кожного раунду ГРЕТА визначає спеціальні положення, які складають основу для процедури оцінювання.

2. ГРЕТА визначає найдоцільніші засоби для здійснення цього оцінювання. Зокрема ГРЕТА може ухвалити анкету для кожного оціночного раунду, яка може слугувати основою для оцінки виконання цієї Конвенції Сторонами. Така анкета надсилається всім Сторонам. Сторони відповідають на цю анкету, а також на будь-який інший запит про інформацію від ГРЕТА.

3. ГРЕТА може запитати інформацію від громадянського суспільства.

4. ГРЕТА може додатково організувати візити до країн спільно з державними органами й «контактною особою», призначеною останніми, і, у випадку потреби, при допомозі незалежних національних експертів. Під час цих візитів ГРЕТА можуть допомагати спеціалісти в специфічних галузях.

5. ГРЕТА готує проект звіту, в якому наводить аналіз виконання положень, на яких ґрунтується оцінювання, а також свої зауваження й пропозиції стосовно того, як заінтересована Сторона може впоратися з виявленими проблемами. Проект звіту передається для коментарів Стороні, якої стосується оцінювання. ГРЕТА під час укладання звіту бере до уваги її коментарі.

6. На цій підставі ГРЕТА ухвалює свій звіт і висновки стосовно заходів, ужитих відповідною Стороною для виконання положень цієї Конвенції. Цей звіт і висновки надсилаються заінтересованій Стороні й Комітетові Сторін. Звіт і висновки ГРЕТА оприлюднюються з моменту їхнього ухвалення разом з можливими коментарями відповідної Сторони.

7. Без шкоди для процедури пунктів 1-6 цієї статті Комітет Сторін може прийняти на основі звіту й висновків ГРЕТА рекомендації, адресовані цій Стороні а) стосовно заходів, яких слід ужити для

виконання висновків ГРЕТА, якщо потрібно – зі встановленням дати надання інформації про їхнє виконання, і b) що мають на меті сприяння співробітництву з цією Стороною для належного виконання цієї Конвенції.

РОЗДІЛ VIII. ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ МІЖНАРОДНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Стаття 39. Зв'язок з Протоколом про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності

Ця Конвенція не впливає на права й обов'язки, які випливають з положень Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, і спрямований на посилення захисту, передбаченого в Протоколі, і розвиток норм, що в ньому

Стаття 40. Зв'язок з іншими міжнародними документами

1. Ця Конвенція не впливає на права й обов'язки, які випливають з інших міжнародних документів, Сторонами яких є чи будуть Сторони цієї Конвенції, і які містять положення з тих самих питань, які регулює ця Конвенція, і які гарантують більший захист і допомогу жертвам торгівлі людьми.
2. Сторони цієї Конвенції можуть укласти одна з одною двосторонні чи багатосторонні угоди з питань, які регулює ця Конвенція, для доповнення й підсилення її положень або сприяння застосуванню принципів, закладених у ній.
3. Сторони, які є членами Європейського Союзу, у відносинах між собою застосовують правила Співтовариства та Європейського Союзу настільки, наскільки існують правила Співтовариства та Європейського Союзу, які регулюють відповідне питання й підлягають застосуванню в цьому конкретному випадку, без шкоди для предмета й меті цієї Конвенції та без шкоди для її повного застосування іншими Сторонами.
4. Ніщо у цій Конвенції не впливає на права, обов'язки та відповідальність держав і фізичних осіб згідно з міжнародним правом, зокрема згідно з міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом у сфері прав людини та, особливо, коли можуть бути застосовані Конвенція про статус біженців 1951 року й Протокол до неї 1967 року та принцип відмови від видворення, що в них міститься.

РОЗДІЛ IX. ПОПРАВКИ ДО КОНВЕНЦІЇ

Стаття 41. Поправки

1. Будь-яка пропозиція стосовно поправок до цієї Конвенції, представлена Стороною, передається Генеральному секретарю Ради Європи і надсилається ним державам – членам Ради Європи, будь-якій стороні, що підписала цю Конвенцію, будь-якій державі – Стороні цієї Конвенції, Європейському Співтовариству, будь-якій державі, запрошеній підписати цю Конвенцію згідно з положеннями статті 42, і будь-якій державі, запрошеній приєднатися до цієї Конвенції згідно з положеннями статті 43.
2. Будь-яка поправка, запропонована Стороною, передається до ГРЕТА, яка надсилає свій висновок стосовно запропонованої поправки Комітетові міністрів.
3. Комітет міністрів розглядає запропоновану поправку й висновок, одержаний від ГРЕТА, і після консультацій зі Сторонами цієї Конвенції й отримання їхньої одностайної згоди, може прийняти цю поправку.
4. Текст будь-якої поправки, прийнятої Комітетом міністрів згідно з пунктом 3 цієї статті, надсилається Сторонам для схвалення.

5. Будь-яка поправка, прийнята згідно з пунктом 3 цієї статті, набирає чинності в перший день місяця, наступного після закінчення періоду в один місяць від дати, коли всі Сторони повідомили Генеральному секретарю, що вони схвалили її.

РОЗДІЛ X. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 42. Підписання та набрання чинності

1. Ця Конвенція є відкритою для підписання державами – членами Ради Європи та державами, які не є членами Ради Європи та брали участь у розробці цієї Конвенції, та Європейським Співтовариством.
2. Ця Конвенція підлягає ратифікації, ухваленню чи затвердженню. Ратифікаційні грамоти, документи про ухвалення або затвердження передаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.
3. Ця Конвенція набирає чинності в перший день місяця, наступного після закінчення періоду в три місяці від дати, коли 10 сторін, що підписали цю Конвенцію, зокрема принаймні 8 держав – членів Ради Європи, висловили згоду взяти на себе зобов'язання за цією Конвенцією згідно з положеннями попереднього пункту.
4. Стосовно будь-якої держави, зазначеної в пункті 1, або стосовно Європейського Співтовариства, які пізніше висловлюють свою згоду взяти на себе зобов'язання за цією Конвенцією, вона набирає чинності в перший день місяця, наступного після закінчення періоду в три місяці від дати передачі на зберігання їхньої ратифікаційної грамоти, документа про ухвалення або затвердження.

Стаття 43. Приєднання до Конвенції

1. Після набрання чинності цієї Конвенцією Комітет міністрів Ради Європи після консультацій зі Сторонами Конвенції та отримання їхньої одностайної згоди може запросити будь-яку державу, яка не є членом Ради Європи й не брала участі в розробці цієї Конвенції, приєднатися до цієї Конвенції рішенням, прийнятим більшістю голосів, як це передбачено пунктом «d» статті 20 Статуту Ради Європи, й одностайним голосуванням представників Договірних Держав, уповноважених засідати в Комітеті міністрів.
2. Стосовно будь-якої держави, що приєднується до Конвенції, вона набирає чинності у перший день місяця, наступного після закінчення періоду в три місяці від дати передачі її документа про приєднання на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 44. Територіальне застосування

1. Будь-яка держава або Європейське Співтовариство під час підписання або передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти, документа про ухвалення, затвердження або приєднання може визначити територію або території, до яких застосовується ця Конвенція.
2. Будь-яка Сторона може будь-коли пізніше у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи поширити дію цієї Конвенції на будь-яку іншу територію, визначену у заяві й за міжнародні відносини якої вона відповідає або від імені якої вона має право брати зобов'язання. Стосовно такої території ця Конвенція набирає чинності у перший день місяця, наступного після закінчення періоду в три місяці від дати отримання заяви Генеральним секретарем.
3. Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів цієї статті стосовно будь-якої території, визначеної у такій заяві, може бути відкликана повідомленням на ім'я Генерального секретаря Ради Європи. Це відкликання набирає чинності в перший день місяця, наступного після закінчення періоду в три місяці від дати одержання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 45. Застереження

Жодне застереження не може бути зроблене стосовно будь-якого положення цієї Конвенції крім застереження стосовно пункту 2 статті 31.

Стаття 46. Денонсація

1. Будь-яка Сторона будь-коли може денонсувати Конвенцію шляхом повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи.
2. Така денонсація набере чинності в перший день місяця, наступного після закінчення періоду в три місяці від дати одержання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 47. Повідомлення

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє державам – членам Ради Європи, будь-якій державі, що підписалася, будь-якій державі-Стороні, Європейському Співтовариству, будь-якій державі, запрошеній підписати цю Конвенцію згідно з положеннями статті 42, і будь-якій державі, запрошеній приєднатися до цієї Конвенції згідно з положеннями статті 43, про:

- a) будь-яке підписання;
- b) передачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти, документа про ухвалення, затвердження або приєднання;
- c) будь-яку дату набрання чинності цією Конвенцією згідно зі статтями 42 й 43;
- d) будь-яку поправку, ухвалену згідно зі статтею 41, і дату набрання чинності цією поправкою;
- e) будь-яку денонсацію Конвенції, здійснену на виконання положень статті 46;
- f) будь-який інший акт, повідомлення або інформацію стосовно цієї Конвенції;
- g) будь-яке застереження, зроблене згідно зі статтею 45.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те вповноважені, підписали цю Конвенцію.

Учинено у м. Варшава 16 травня 2005 року, англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є рівноавтентичні, у єдиному примірнику, який передається на зберігання в архів Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи розсилає завірені копії кожній державі – члену Ради Європи, державам, які не є членами Ради Європи й брали участь у розробці цієї Конвенції, Європейському Співтовариству та будь-якій державі, запрошеній приєднатися до цієї Конвенції.

Розділ VII

Правове забезпечення участі України у міжнародній миротворчій діяльності, співробітництва у військовій і військово-технічній сферах

Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 22-23, ст.202)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 1106-IV від 10.07.2003, ВВР, 2004,
N 7, ст.50 N 1941-VI від 04.03.2010, ВВР, 2010,
N 20, ст.202)

Усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, враховуючи зобов'язання України як держави – члена Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) надавати допомогу ООН в діях, що провадяться відповідно до Статуту ООН, а також зобов'язання як держави – члена Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) конструктивно співробітничати у використанні всього діапазону можливостей ОБСЄ для запобігання конфліктам та для їх розв'язання, Україна розглядає участь у міжнародних миротворчих операціях як важливу складову своєї зовнішньої політики.

Цей Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях, а також порядок направлення Україною військового та цивільного персоналу, організації його підготовки та забезпечення для участі в діяльності по підтриманню чи відновленню міжнародного миру і безпеки.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

- міжнародні миротворчі операції – міжнародні дії або заходи, які здійснюються за рішеннями Ради

Безпеки ООН відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, ОБСЄ, інших регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН, а так само дії і заходи багатонаціональних сил, що створюються за згодою Ради Безпеки ООН, які проводяться під загальним контролем Ради Безпеки ООН з метою:

- запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх конфліктів;
- врегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних, а також внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту або з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН, що може включати, зокрема, спостереження і контроль за додержанням угод про припинення вогню та інших ворожих дій, роз'єднання сторін, які конфліктують, роззброєння і розформування їх підрозділів, виконання інженерних та інших робіт;
- подання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх конфліктів;
- виконання міліцейських (поліцейських) функцій по забезпеченню безпеки і додержання прав людини;
- подання допомоги у подоланні наслідків конфліктів;
- усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії;
- миротворчий контингент – військові підрозділи, оснащені відповідним озброєнням і військовою технікою, засобами підтримки і зв'язку, що направляються Україною для участі в міжнародних миротворчих операціях, у тому числі військові підрозділи Збройних Сил України, інших військових формувань, котрі входять до складу об'єднаних військових підрозділів, що створюються спільно з іншими державами для участі у міжнародних миротворчих операціях (спільні батальйони тощо);
- миротворчий персонал – окремі військовослужбовці та працівники Збройних Сил України, інших військових формувань, особи начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та інших державних органів і цивільних установ України, які направляються Україною для участі в міжнародних миротворчих операціях і не входять до складу миротворчого контингенту;
- матеріально-технічні ресурси та послуги – матеріально-технічні ресурси та послуги, що надаються Україною для використання в міжнародних миротворчих операціях, у тому числі бойова і спеціальна техніка, окремі види озброєнь, засоби зв'язку, транспортні засоби з екіпажами, продовольство, медикаменти тощо.

Стаття 2. Умови участі України в міжнародних миротворчих операціях

Україна виключно на умовах, зазначених у рішенні Президента України, що схвалюється Верховною Радою України у випадках, передбачених Конституцією та законами України, та у порядку, встановленому цим Законом, бере участь у міжнародних миротворчих операціях:

- Організації Об'єднаних Націй, рішення на проведення яких прийнято Радою Безпеки ООН;
- Організації з безпеки і співробітництва в Європі чи інших регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН;
- багатонаціональних сил, що створюються за згодою Ради Безпеки ООН, дії та заходи яких здійснюються під загальним контролем Ради Безпеки ООН.

Участь України в міжнародних миротворчих операціях здійснюється шляхом надання миротворчого контингенту, миротворчого персоналу, а також матеріально-технічних ресурсів та послуг у розпорядження відповідних органів, які визначаються рішенням про проведення такої операції.

Стаття 3. Внесення пропозиції щодо участі України в міжнародній миротворчій операції

Пропозиція щодо участі України в міжнародній миротворчій операції вноситься до Ради національної безпеки і оборони України Міністерством закордонних справ України за погодженням з Міністерством оборони України та іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади. Пропозиція має включати наявні на момент її внесення дані про район дії миротворчого контингенту чи миротворчого персоналу, про їх завдання, загальну чисельність, про тип і склад озброєння, військової техніки, підпорядкованість, строки перебування та порядок їх продовження, порядок заміни та умови виведення, про гарантії і компенсації військовослужбовцям військових формувань, працівникам Збройних Сил України, інших військових формувань, працівникам органів внутрішніх справ, інших державних органів і цивільних установ України та членам їх сімей, а також інформацію про порядок фінансування витрат, пов'язаних з участю України в міжнародній миротворчій операції. (Частина перша статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1106-IV від 10.07.2003)

Рада національної безпеки і оборони України, визнаючи відповідність такої участі національним інтересам і законодавству України, в тому числі міжнародним зобов'язанням України відповідно до Статуту ООН, враховуючи можливості фінансування та матеріально-технічного забезпечення, рівень безпеки громадян України, які братимуть участь у миротворчій операції у складі миротворчого контингенту чи миротворчого персоналу, вносить пропозицію щодо участі України в міжнародній миротворчій операції на розгляд Президента України.

Стаття 4. Прийняття рішень щодо участі України в міжнародній миротворчій операції

Рішення про направлення миротворчого контингенту чи миротворчого персоналу для участі України у міжнародній миротворчій операції, а також з питань надання матеріально-технічних ресурсів та послуг приймає Президент України з одночасним поданням до Верховної Ради України законопроекту про схвалення рішення в частині щодо направлення миротворчого контингенту. Разом з законопроектом подається інформація, зазначена у частині першій статті 3 цього Закону.

Рішення Президента України про направлення миротворчого контингенту України до іншої держави для участі в міжнародній миротворчій операції, скріплене підписами Прем'єр-міністра України та міністра, відповідального за виконання цього рішення, підлягає схваленню Верховною Радою України відповідно до пункту 23 статті 85 Конституції України. Поданий Президентом України законопроект про схвалення рішення щодо направлення Україною миротворчого контингенту до іншої держави як невідкладний розглядається Верховною Радою України позачергово.

Рішення про надання Україною матеріально-технічних ресурсів і послуг для використання в міжнародній миротворчій операції приймає Кабінет Міністрів України відповідно до рішення Президента України щодо участі України в міжнародній миротворчій операції.

Стаття 5. Комплектування миротворчого контингенту і миротворчого персоналу

Миротворчий контингент і миротворчий персонал комплектуються громадянами України – військовослужбовцями та працівниками Збройних Сил України, особами начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, інших військових формувань та інших державних органів і цивільних установ України, які мають необхідну професійну і психологічну підготовку.

Включення громадян України до складу миротворчого контингенту або миротворчого персоналу здійснюється виключно на добровільній основі.

Стаття 6. Підготовка громадян України для участі в міжнародній миротворчій операції

Громадяни України, які включаються до складу миротворчого контингенту або направляються для участі в міжнародній миротворчій операції як миротворчий персонал, попередньо проходять спеціальну підготовку у відповідних учбових центрах.

Стаття 7. Повернення та відкликання миротворчого контингенту і миротворчого персоналу, які брали участь у міжнародній миротворчій операції

Миротворчий контингент і миротворчий персонал, які були направлені до іншої країни для участі в міжнародній миротворчій операції, повертаються до України після завершення операції. Вони можуть бути також відкликані до завершення миротворчої операції в разі, якщо їх подальша участь у зазначеній операції стає недоцільною через суттєву зміну міжнародної військово-політичної обстановки чи обставин у регіоні перебування, припинення фінансування та через інші причини. Рішення про відкликання миротворчого контингенту та миротворчого персоналу приймається з урахуванням міжнародних зобов'язань України Президентом України за поданням Міністерства закордонних справ України, узгодженим з Міністерством оборони України, або за пропозицією Верховної Ради України.

Стаття 8. Соціальний захист учасників міжнародних миротворчих операцій та членів їх сімей

Соціальний захист учасників міжнародних миротворчих операцій і членів їх сімей забезпечується згідно з законами України.

Якщо міжнародними договорами або угодами, в яких бере участь Україна, встановлені більш високі гарантії захисту учасників міжнародних миротворчих операцій, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються норми відповідного міжнародного договору або міжнародної угоди.

Вислуга років і трудовий стаж громадян України за час виконання обов'язків у складі миротворчого контингенту і миротворчого персоналу обчислюються з розрахунку один місяць за три місяці.

Стаття 9. Фінансове забезпечення участі України в міжнародних миротворчих операціях

Фінансування витрат, пов'язаних з участю України в міжнародних миротворчих операціях, може здійснюватися:

- за рахунок коштів державного бюджету, за умови повного або часткового відшкодування цих витрат за рахунок коштів, які виділяються ООН, ОБСЄ або іншою регіональною організацією для фінансування міжнародної миротворчої операції;
- або за рахунок коштів державного бюджету;
- або за рахунок коштів, які виділяються ООН, ОБСЄ або іншою регіональною організацією для фінансування міжнародної миротворчої операції.

Джерела фінансового забезпечення миротворчого контингенту визначаються при схваленні Верховною Радою України рішення Президента України про участь України у міжнародній миротворчій операції. Джерела фінансового забезпечення миротворчого персоналу визначаються у порядку, встановленому законодавством. Порядок фінансового забезпечення миротворчого контингенту і миротворчого персоналу визначається Кабінетом Міністрів України.

(Частина друга статті 9 в редакції Закону N 1941-VI (1941-17) від 04.03.2010) (Стаття 9 в редакції Закону N 1106-IV (1106-15) від 10.07.2003)

Стаття 10. Інформування Верховної Ради України про участь України у міжнародній миротворчій діяльності

Кабінет Міністрів України щорічно подає Верховній Раді України доповідь про участь України в діяльності по підтриманню чи відновленню міжнародного миру і безпеки.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 23 квітня 1999 року N 613-XIV

Закон України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 19, ст.144)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 686-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003,
N 28, ст.215 N 3381-IV від 19.01.2006, ВВР, 2006,
N 22, ст.189 N 3025-VI від 15.02.2011, ВВР, 2011,
N 36, ст.363)

Цей Закон визначає порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав та умови тимчасового перебування на території цих держав, принципи формування, організації підготовки зазначених підрозділів та гарантії соціального захисту осіб їх військового і цивільного персоналу, членів їх сімей.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

- підрозділ Збройних Сил України – військовий підрозділ, що належить до сухопутних військ (військ наземної оборони), сил протиповітряної оборони, військово-повітряних, військово-морських або спеціальних сил (військ) Збройних Сил України, має постійну чи тимчасову організацію, оснащений легкою зброєю чи важкою бойовою технікою, яка підпадає під дію Договору про звичайні збройні сили в Європі, перебуває під командуванням особи, відповідальної перед Україною та іншою державою за поведінку своїх підлеглих, які зобов'язані додержуватися внутрішньої дисципліни, норм міжнародного права, і направляється до іншої держави з метою виконання бойових або миротворчих завдань, або гуманітарних завдань, пов'язаних із захистом цивільного населення від радіаційної, хімічної, біологічної небезпеки та ліквідацією наслідків застосування зброї масового ураження; (Абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 686-IV від 03.04.2003)
- особи військового персоналу – військовослужбовці, які проходять військову службу в підрозділах Збройних Сил України і направляються до іншої держави;
- особи цивільного персоналу – особи, які працюють за трудовим договором у підрозділах Збройних Сил України і є громадянами України.

Стаття 2. Підстави направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав і перебування їх в цих державах

Підрозділи Збройних Сил України можуть направлятися до інших держав та перебувати на території цих держав лише тимчасово на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Стаття 3. Зміст міжнародного договору про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав і їх тимчасове перебування на території цих держав

Міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надається Верховною Радою України, про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав і їх тимчасове перебування на території цих держав має передбачати:

- мету, строк та порядок перебування;
- види діяльності та підпорядкованість підрозділів Збройних Сил України;
- місце і межі дислокації підрозділів Збройних Сил України;
- склад та структуру підрозділів Збройних Сил України, а також типи і кількість озброєння та військової техніки;

- чисельність осіб військового і цивільного персоналу;
- правовий статус осіб військового і цивільного персоналу;
- порядок в'їзду (виїзду) до (з) держави перебування;
- маршрути пересування територією держави перебування;
- порядок проведення митного та прикордонного контролю, перевезення зброї, військової техніки, іншого майна;
- порядок здійснення контролю за діяльністю підрозділів Збройних Сил України на території іншої держави;
- питання виплати компенсаційних сум особам військового і цивільного персоналу, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків), пов'язаних з участю у наданні військової допомоги іншим державам, спільних військових навчаннях та маневрах у рамках військового співробітництва, а також членам сімей зазначених осіб, які загинули, померли, пропали безвісти під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків);
- питання юрисдикції, пов'язані з перебуванням підрозділів Збройних Сил України на території іншої держави;
- порядок повернення або відкликання підрозділів Збройних Сил України з території іншої держави;
- умови денонсації міжнародного договору України;
- фінансові, матеріально-технічні та інші питання, пов'язані із забезпеченням перебування підрозділів Збройних Сил України на території іншої держави, що впливають із міжнародних зобов'язань сторін за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Перетинання державного кордону України особами військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України

Особи військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України перетинають державний кордон України відповідно до законів України та міжнародних договорів України з додержанням встановленого порядку митного та прикордонного контролю, перевезення зброї, військової техніки, іншого майна, необхідного для виконання покладених на них завдань.

Стаття 5. Транзит підрозділів Збройних Сил України через територію інших держав

Порядок та умови транзиту підрозділів Збройних Сил України через територію інших держав визначаються міжнародними договорами України, укладеними з цими державами.

Стаття 6. Внесення пропозиції щодо направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав

Пропозиція щодо направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави вноситься до Ради національної безпеки і оборони України Міністерством закордонних справ України разом з Міністерством оборони України за погодженням з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади. Пропозиція має включати наявні на момент її внесення дані про райони дій, завдання, загальну чисельність зазначених підрозділів, тип і склад їх озброєння, військової техніки, підпорядкованість, строки перебування та порядок їх можливого продовження, порядок заміни та умови виведення підрозділів, про гарантії і компенсації особам військового і цивільного персоналу, а також інформацію про порядок і умови відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням підрозділами Збройних Сил України покладених на них завдань у зв'язку з направленням до іншої держави і перебуванням на території цієї держави.

Рада національної безпеки і оборони України, визнаючи відповідність надання такої військової допомоги національним інтересам і законам України, у тому числі міжнародним зобов'язанням України згідно із Статутом ООН, враховуючи можливості фінансування та матеріально-технічного забезпечення, без-

пеки громадян України, які братимуть участь у наданні цієї допомоги, вносить пропозицію щодо направлення відповідних підрозділів Збройних Сил України до іншої держави на розгляд Президента України.

Стаття 7. Прийняття рішень щодо направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав

Рішення про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав приймає Президент України з одночасним поданням до Верховної Ради України законопроекту про схвалення такого рішення. Разом із законопроектом подається інформація, зазначена в частині першій статті 6 цього Закону.

Рішення Президента України про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав підлягає схваленню Верховною Радою України відповідно до пункту 23 статті 85 Конституції України. Поданий Президентом України законопроект про схвалення рішення щодо направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав як невідкладний розглядається Верховною Радою України позачергово.

Стаття 8. Відкликання підрозділів Збройних Сил України з інших держав

Підрозділи Збройних Сил України, які були направлені до інших держав, можуть бути відкликани у разі, якщо їх подальше перебування на території інших держав не відповідає національним інтересам України або порушуються зазначені в міжнародному договорі, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, умови їх перебування. Рішення про відкликання підрозділів Збройних Сил України приймається з урахуванням міжнародних зобов'язань України Президентом України за поданням Міністерства закордонних справ України, узгодженим з Міністерством оборони України, або за зверненням Верховної Ради України.

(Стаття 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3381-IV від 19.01.2006)

Стаття 9. Порядок комплектування підрозділів Збройних Сил України, що направляються до інших держав

Комплектування посад у підрозділах Збройних Сил України, що направляються до інших держав для участі в міжнародних миротворчих операціях у складі миротворчих контингентів, здійснюється виключно в добровільному порядку.

З військовослужбовцем, який проходить службу за контрактом та направляється до іншої держави для участі в міжнародних миротворчих операціях у складі миротворчих контингентів, підписується додаток до укладеного з ним контракту про проходження військової служби, що є невід'ємною частиною цього контракту, в якому зазначаються умови та порядок проходження військової служби у складі підрозділу, що направляється до іншої держави.

Безперервний строк служби осіб військового і роботи цивільного персоналу у складі підрозділів Збройних Сил України, направлених до іншої держави, не може перевищувати одного року.

(Стаття 9 в редакції Закону N 3025-VI від 15.02.2011)

Стаття 10. Навчання та спеціальна підготовка осіб військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, що направляються до інших держав

Навчання та спеціальна підготовка осіб військового і цивільного персоналу, які зараховуються до підрозділів Збройних Сил України, що направляються до інших держав, проводяться у відповідних навчальних центрах та військових навчальних закладах.

Технічне, тилове, медичне, фінансове та інші види забезпечення підрозділів Збройних Сил України, що направляються до інших держав, здійснюються відповідно до закону та міжнародного договору України.

Стаття 11. Гарантії соціального захисту осіб військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, що направляються до інших держав, та членів їх сімей

Особи військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, які безпосередньо брали участь у бойових діях або у ліквідації наслідків застосування зброї масового ураження на території інших держав, користуються пільгами, передбаченими Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» для учасників бойових дій. Обчислення вислуги років

та стажу роботи для призначення відповідно до закону пенсії цим особам здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

(Частина перша статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 686-IV від 03.04.2003)

Особи військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, які були направлені до інших держав і стали інвалідами під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків), користуються пільгами, передбаченими Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» для інвалідів війни.

Особам військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, що були направлені до інших держав і які стали інвалідами, а також членам сімей зазначених осіб, які загинули чи пропали безвісти під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) або які померли внаслідок одержаних під час виконання цих обов'язків поранення, контузії, травми чи каліцтва, проводиться виплата компенсаційних та страхових сум у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 12. Фінансове забезпечення заходів, пов'язаних з направленням підрозділів Збройних Сил України до інших держав

Фінансування витрат, пов'язаних із направленням підрозділів Збройних Сил України до інших держав та перебуванням їх на території цих держав, здійснюється з Державного бюджету України, якщо інше не передбачено міжнародним договором України.

Стаття 13. Орган, який забезпечує додержання порядку і дисципліни, збереження життя і здоров'я персоналу підрозділів Збройних Сил України під час перебування в інших державах

Забезпечення додержання порядку і дисципліни, збереження життя і здоров'я осіб військового і цивільного персоналу, які направляються до інших держав у складі підрозділів Збройних Сил України, покладається на Міністерство оборони України.

Стаття 14. Відповідальність за недодержання вимог Конституції України і законів України при направленні підрозділів Збройних Сил України до інших держав

Посадові особи, які допустили порушення вимог Конституції України і законів України щодо порядку направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав, притягаються до відповідальності згідно з законом.

Стаття 15. Відповідальність за порушення особами військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України законів інших держав

У разі порушення особами військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України законів інших держав під час перебування на території цих держав вони притягаються до відповідальності у порядку, передбаченому міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 16. Інформування Верховної Ради України про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав

Міністерство оборони України щорічно подає Президенту України і Верховній Раді України доповідь про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав та про результати їх діяльності на території цих держав.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 2 березня 2000 року N 1518-III

Закон України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 17, ст.122)

Цей Закон встановлює порядок допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України та умови їх перебування в Україні, а також порядок здійснення контролю за їх діяльністю під час перебування на території України.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

- підрозділ збройних сил іншої держави (далі – підрозділ збройних сил) – військове формування іноземної держави, що має постійну чи тимчасову організацію, належить до сухопутних (наземних), морських, повітряних або спеціальних військ (сил) цієї держави, оснащене легкою зброєю чи важкою бойовою технікою, яка підпадає під дію Договору про звичайні збройні сили в Європі, перебуває під командуванням особи, відповідальної перед своєю державою і законами України за поведінку своїх підлеглих, які зобов'язані дотримуватися внутрішньої дисципліни, законів України, норм міжнародного права, та яке направляється в Україну з конкретною метою, визначеною міжнародним договором України;
- особи військового персоналу – військовослужбовці, які проходять військову службу в підрозділах збройних сил інших держав, що направляються в Україну;
- особи цивільного персоналу – особи, які працюють у підрозділах збройних сил інших держав, що направляються в Україну, і не є громадянами України;
- члени сімей осіб військового і цивільного персоналу – члени сімей військовослужбовців чи осіб цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав, які знаходяться на їх утриманні, разом з ними перебувають в Україні і не є її громадянами;
- місце дислокації підрозділів збройних сил інших держав – позначена в договорі територія, акваторія, на яких розміщуються підрозділи.

Стаття 2. Підстави для допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України

Допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України здійснюється на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Стаття 3. Мета перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України

Підрозділи збройних сил інших держав можуть бути допущені на територію України з метою:

а) участі у спільних з підрозділами Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань військових навчання та інших заходах щодо вдосконалення бойової підготовки військ, обміну досвідом у рамках домовленостей (договорів) про міжнародне військове співробітництво, в тому числі для підготовки спільних військових підрозділів, створюваних в рамках військового співробітництва за міжнародними договорами України;

б) транзитного переміщення підрозділів збройних сил інших держав через територію України. При цьому строки переміщення цих підрозділів через територію України не можуть перевищувати 10 діб, якщо інше не передбачене міжнародним договором України;

в) надання Україні, на її прохання, військової допомоги у відсічі (відверненні, припиненні) збройної агресії з боку третьої країни (третіх країн);

- г) надання Україні, на її прохання, допомоги у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, викликаних природними і техногенними наслідками;
- д) обслуговування тимчасово розміщених на території України відповідно до міжнародних договорів України військових частин.

Стаття 4. Обмеження допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України

1. Забороняється допуск та перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав, оснащених ядерною, хімічною, бактеріологічною та іншими видами зброї масового ураження, а також зброї, яка має складові частини ядерного, хімічного, бактеріологічного озброєння, та іншої зброї масового ураження.
2. Потенційні носії ядерної зброї, інших видів масового ураження допускаються відповідно до міжнародного договору України для короткострокового розміщення на території України за умови належного реконструювання, що засвідчується відповідним документом.
3. Забороняється допуск та перебування на території України підводних човнів та надводних суден, які обладнані ядерними енергетичними установками і є потенційними джерелами забруднення морських басейнів Чорного і Азовського морів.
4. Забороняється допуск на територію України підрозділів збройних сил держав, які не визнали її незалежність та територіальну цілісність або висувають до неї територіальні претензії.
5. У разі введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного або воєнного стану в інтересах національної безпеки може бути встановлено додаткові обмеження або заборону на допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України.

Стаття 5. Вимоги до міжнародного договору України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України

1. Необхідними умовами, яким має відповідати міжнародний договір України щодо порядку допуску і умов перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав, є:
  - а) тимчасовість, тобто чітка визначеність та обмеженість у часі такого перебування;
  - б) відповідність такого перебування національним інтересам України;
  - в) незавдання таким перебуванням перешкод розвитку відносин України з третіми державами та зміцненню міжнародної колективної безпеки;
  - г) додержання підрозділами збройних сил інших держав, особами військового і цивільного персоналу, які входять до їх складу, а також членами їх сімей законів України, утримання від будь-якої політичної діяльності в Україні, а також від іншої діяльності, не сумісної з її національними інтересами;
  - д) незастосування підрозділів збройних сил інших держав всупереч воєнно-політичним та іншим інтересам України, вимогам Статуту ООН щодо дій по підтриманню миру та безпеки, іншим нормам міжнародного права.
2. Міжнародний договір про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України, згода на обов'язковість якого надається Верховною Радою України, має передбачати:
  - а) мету, строк та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України, види їх діяльності та підпорядкованість;
  - б) склад і структуру підрозділів збройних сил інших держав (іншої держави), чисельність осіб військового та цивільного персоналу, а також типи і кількість озброєння та військової техніки;
  - в) місце і межі дислокації підрозділів та обмеження щодо пересування осіб їх військового і цивільного персоналу;
  - г) порядок в'їзду на територію України і виїзду з України підрозділів, а також осіб їх військового і цивільного персоналу не в складі цих підрозділів;

- д) маршрути транзиту підрозділів збройних сил інших держав через територію України;
- е) порядок застосування підрозділів збройних сил інших держав під час їх перебування в Україні;
  - є) умови та порядок використання підрозділами збройних сил інших держав баз, навчальних центрів, полігонів та інших об'єктів на території України;
  - ж) вимоги щодо охорони довкілля, утилізації та вивезення відходів;
  - з) розміри і порядок внесення плати за оренду земельних ділянок, іншого нерухомого майна, в тому числі жилих та інших приміщень, а також плати за користування водами, використання повітряного простору України, за аеронавігаційне, навігаційно-гідрографічне та інформаційне забезпечення підрозділів, надання їм комунальних, побутових та інших послуг;
  - и) порядок визначення та відшкодування шкоди, завданої Україні, третім державам або фізичним чи юридичним особам на території України внаслідок дій або бездіяльності підрозділів, осіб їх військового і цивільного персоналу;
  - і) порядок реалізації права осіб військового персоналу підрозділів щодо носіння зброї та її застосування;
  - ї) умови використання на території України державної символіки держав, підрозділи збройних сил яких допускаються в Україну;
  - й) порядок здійснення контролю за діяльністю підрозділів збройних сил інших держав на території України, включаючи можливість проведення раптових перевірок дотримання підрозділами збройних сил інших держав умов договору;
  - к) питання юрисдикції, пов'язані з перебуванням підрозділів на території України;
  - л) обов'язки інших держав перед Україною, що впливають з умов перебування підрозділів їх збройних сил на території України;
  - м) підстави для денонсації міжнародного договору України;
  - н) умови і порядок дострокового виведення підрозділів збройних сил інших держав з території України;
  - о) інші питання, пов'язані з перебуванням в Україні підрозділів збройних сил інших держав.

Стаття 6. Підстави для денонсації міжнародних договорів України щодо тимчасового перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав

1. Міжнародні договори України про тимчасове перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України підлягають денонсації в разі:
  - а) якщо подальше перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України загрожує національним інтересам України або якщо досягнуто визначену міжнародним договором України мету їх перебування;
  - б) недотримання або порушення підрозділами збройних сил інших держав вимог міжнародних договорів України, цього Закону та інших нормативно-правових актів;
  - в) втручання або загрози втручання підрозділів збройних сил інших держав у внутрішні справи України;
  - г) використання або загрози використання підрозділів збройних сил інших держав, які перебувають на території України, проти третіх держав;
  - д) якщо виникла загроза втрати іншою державою контролю за підрозділами її збройних сил на території України;
  - е) якщо держава, підрозділи збройних сил якої перебувають на території України, увійшла у воєнний конфлікт з третьою державою, внаслідок чого виникла загроза національним інтересам України.

РОЗДІЛ II. ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ПРО ДОПУСК ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ ІНШИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНУ

Стаття 7. Внесення пропозиції щодо допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України

1. Пропозиція щодо допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України вноситься до Ради національної безпеки і оборони України Міністерством закордонних справ України разом з Міністерством оборони України за погодженням у необхідних випадках з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади. Пропозиція має включати наявні на момент її внесення дані про райони розташування, завдання, загальну чисельність зазначених підрозділів, про типи і кількість озброєння, військової техніки, підпорядкованість, строки перебування та порядок їх продовження, порядок заміни та умови виведення, а також інформацію про відшкодування Україні можливих витрат, пов'язаних з перебуванням на її території цих підрозділів.
2. Рада національної безпеки і оборони України, визнаючи відповідність допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України національним інтересам і законам України, в тому числі її міжнародним зобов'язанням, та згідно зі Статутом ООН з урахуванням того, що відповідними міжнародними договорами України передбачається відшкодування витрат, пов'язаних з перебуванням зазначених підрозділів в Україні, забезпечення на належному рівні безпеки громадян України в умовах такого перебування, вносить пропозицію про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України на розгляд Президента України.

Стаття 8. Прийняття рішень щодо допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України

1. Президент України на підставі зазначеної у частині другій статті 7 цього Закону пропозиції приймає рішення про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України.
2. Рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України відповідно до пункту 23 статті 85 Конституції України підлягає схваленню Верховною Радою України, яка розглядає питання про таке схвалення як невідкладне позачергове.
Рішення про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України не вноситься на схвалення Верховної Ради України, якщо такий допуск передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.
3. Пропозиції щодо допуску в Україну підрозділів збройних сил інших держав та перебування їх на території України в рамках військового співробітництва можуть вноситися на підставі узгоджених з відповідними державами і затверджених Президентом України планів військового співробітництва відповідно до міжнародних договорів України на рік чи інший період. Вони розглядаються, узгоджуються і схвалюються в порядку, визначеному статтею 7 цього Закону та цією статтею.
4. Рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України набирає чинності після його схвалення Верховною Радою України.

Стаття 9. Реалізація рішень щодо дострокового виведення підрозділів збройних сил інших держав з території України

Рішення щодо дострокового виведення підрозділів збройних сил інших держав з території України реалізуються органами виконавчої влади України після денонсації Україною відповідного міжнародного договору у встановленому законодавством України порядку.

РОЗДІЛ III. ЗАСАДИ ТА УМОВИ ПЕРЕБУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ ІНШИХ ДЕРЖАВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Стаття 10. Порядок в'їзду на територію України і виїзду за її межі підрозділів збройних сил інших держав

1. Підрозділи збройних сил інших держав, особи їх військового і цивільного персоналу можуть прибувати в Україну на автомобільних чи залізничних транспортних засобах, морських і річкових суднах та військових кораблях або повітряних суднах і перебувати в Україні чи здійснювати транзит через її територію згідно з цим Законом та міжнародними договорами України.
2. Особи військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав під час перетинання державного кордону України при собі повинні мати:
  - а) дійсні національні паспорти або документи, що їх замінюють;
  - б) офіційні посвідчення особи з фотокарткою, якщо в'їзд провадиться за загальним списком, а командир підрозділу може підтвердити свою особу дійсним національним паспортом або документом, що його замінює.
3. Військовослужбовці при перетинанні державного кордону повинні бути одягнені у військову форму та мати встановлені розпізнавальні знаки.
4. Особи військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав, їх особисті речі та зброя підрозділів збройних сил інших держав під час перетинання державного кордону України підлягають прикордонному і митному контролю. У разі перетинання зазначеними підрозділами державного кордону України для надання Україні, на її прохання, допомоги у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій вони підлягають прикордонному та митному контролю за спрощеним порядком, який визначається Кабінетом Міністрів України. Іноземні військові кораблі (судна), бойові та військово-транспортні повітряні судна, а також військова техніка, що прибувають до України чи вибувають за її межі, митному огляду не підлягають. Мирний прохід через територіальне море України іноземних військових кораблів (суден) та їх заходження у внутрішні води і порти України здійснюються згідно з законодавством України.
5. Підрозділи збройних сил інших держав, які прибувають в Україну на підставах, визначених статтею 2 цього Закону, та особи військового і цивільного персоналу у складі цих підрозділів зобов'язані виконувати вимоги встановлених в Україні санітарних норм і правил.
6. Особи військового і цивільного персоналу, які прибувають в Україну у складі підрозділів збройних сил інших держав, звільняються від одержання в'їзних віз та обов'язкової реєстрації національних паспортів або документів, що їх замінюють, в реєстраційному органі України. Звільнення від реєстрації паспортів або документів, що їх замінюють, не поширюється на випадки проживання осіб військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав за межами дислокації цих підрозділів.
7. Виїзд з України підрозділів збройних сил інших держав та вивезення військового майна і техніки здійснюються в такому ж порядку, який встановлено для їх в'їзду в Україну.
8. Члени сімей осіб військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав здійснюють в'їзд в Україну та виїзд з України з дотриманням вимог Закону України «Про правовий статус іноземців» з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.
9. Особи військового та цивільного персоналу підрозділів інших держав при в'їзді на територію України заповнюють офіційні сертифікати про стан здоров'я, підтверджуючи, що серед особового складу підрозділів цих держав немає інфекційних захворювань.

Стаття 11. Умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України

1. Підрозділи збройних сил інших держав, що перебувають на території України, особи військового і цивільного персоналу, які входять до їх складу, та члени їх сімей повинні:

- а) додержуватися Конституції України і законів України;
  - б) шанувати традиції та звичаї Українського народу і не завдавати шкоди національним інтересам України, не посягати на права, свободи та законні інтереси громадян України, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.
2. Особи військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав, що тимчасово перебувають на території України, не можуть претендувати на набуття будь-яких прав на постійне проживання на її території.

Стаття 12. Права, свободи, обов'язки і відповідальність осіб військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав

1. Особи військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав та члени їх сімей, які перебувають на території України, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією України, законом чи міжнародними договорами України.
2. У разі, коли особа військового чи цивільного персоналу підрозділу збройних сил іншої держави, яка підозрюється у вчиненні злочину на території України, перебуває за її межами, питання про притягнення її до відповідальності вирішується згідно із законом та міжнародними договорами України.
3. Особи військового персоналу підрозділів збройних сил інших держав під час перебування на території України мають право на носіння військової форми одягу своєї держави, на носіння та застосування зброї під час виконання у встановленому порядку обов'язків військової служби в межах місць дислокації цих підрозділів, а також у місцях проведення ними військових навчань і підготовки підрозділів відповідно до мети перебування в Україні. У разі порушення зазначених вимог зброя та боєприпаси, що належать особам військового персоналу, вилучаються відповідними органами України в установленому порядку.

Стаття 13. Санітарно-епідеміологічний нагляд, державний ветеринарний контроль та медичне забезпечення підрозділів збройних сил інших держав

1. Заходи щодо запобігання поширенню захворювань і шкідників, які передаються людьми, тваринами і рослинами, в місцях дислокації підрозділів збройних сил інших держав та контроль за цим здійснюються згідно із законодавством України.
2. Санітарно-епідеміологічний нагляд, державний ветеринарний контроль у місцях дислокації підрозділів збройних сил інших держав здійснюють відповідні органи державної влади України та їх посадові особи відповідно до законів України.
3. У разі неможливості забезпечення іноземною державою достатнім медичним обслуговуванням осіб свого військового і цивільного персоналу та членів їх сімей під час перебування в Україні їх медичне обслуговування може проводитися на договірних умовах військово-медичними закладами Збройних Сил України та інших військових формувань, а при необхідності – іншими лікувально-медичними закладами.

Стаття 14. Охорона довкілля

1. Підрозділи збройних сил інших держав повинні додержуватися встановлених законом України вимог щодо охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, запобігання забрудненню довкілля, погіршенню якості природних ресурсів.
2. Під час проведення зазначеними підрозділами військових навчань і використання тренувальних об'єктів не допускається порушення правил експлуатації озброєння, військової та іншої техніки.

3. Паливо і пально-мастильні матеріали, а також інші речовини, необхідні для експлуатації повітряних, морських, річкових суден та інших транспортних засобів, озброєння, військової та іншої техніки, використовуються підрозділами збройних сил інших держав з додержанням вимог законодавства України щодо охорони довкілля.
4. Знищення боєприпасів, що не були використані підрозділами збройних сил інших держав під час перебування в Україні, провадиться відповідно до встановлених в Україні норм і правил за рахунок держав, яким належали боєприпаси, якщо інше не встановлене міжнародним договором.
5. Радіоактивні речовини та джерела іонізуючого випромінювання, призначені для використання підрозділами збройних сил інших держав у мирних цілях, підлягають реєстрації та контролю за їх використанням, які здійснюються відповідними органами виконавчої влади України.
6. У разі забруднення довкілля, погіршення якості природних ресурсів інша держава згідно з відповідним міжнародним договором України зобов'язана вжити заходів до відновлення попереднього стану довкілля або відшкодувати завдану шкоду, якщо забруднення довкілля чи погіршення якості природних ресурсів сталося з вини підрозділів її збройних сил.

Стаття 15. Транспортні засоби і маршрути підрозділів збройних сил інших держав

1. Транспортні засоби підрозділів збройних сил інших держав реєструються у відповідних реєстраційних органах України і використовуються з додержанням вимог нормативно-правових актів, у тому числі щодо обмеження рівня шуму, вмісту шкідливих речовин у відпрацьованих газах тощо.
2. Транспортні маршрути для переміщення підрозділів збройних сил інших держав, озброєння, важкої техніки, небезпечних матеріалів, види транспорту та інші істотні умови перевезень узгоджуються з відповідними органами виконавчої влади України.
3. В Україні визнаються як діючі посвідчення на право керування транспортними засобами або військової дозвіл на водіння, що відповідають Конвенції про дорожній рух і видані відповідними державними органами іншої держави, підрозділи збройних сил якої допущені в Україну.
4. Представники підрозділів збройних сил інших держав можуть залучатися до регулювання руху транспортних засобів, включаючи регулювання на місцях аварії та регулювання руху транспорту з небезпечним вантажем.

Стаття 16. Зв'язок та радіоелектронні засоби підрозділів збройних сил інших держав

1. Присвоєння радіочастот і позивних сигналів, оформлення дозволів на використання радіоелектронних засобів на території України, а також на їх ввезення підрозділами збройних сил інших держав на територію України та державний нагляд за роботою цих засобів здійснюються відповідно до законодавства України.
2. Підрозділи збройних сил інших держав використовують присвоєні радіочастоти для радіоелектронних засобів за наявності відповідних дозволів. Питання про зміну радіочастот вирішуються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.
3. Строк використання присвоєних радіочастот не може перевищувати строку перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України. Після закінчення строку перебування відповідні дозволи на використання радіочастот скасовуються.
4. Підрозділи збройних сил інших держав вживають усіх необхідних заходів для запобігання створенню перешкод у роботі засобів зв'язку та радіоелектронних засобів України.
5. Підрозділи збройних сил інших держав, при необхідності, мають право встановлювати та використовувати тимчасові засоби далекого зв'язку, включаючи радіостанції (за винятком об'єктів

радіомовлення), дозвіл на використання яких надається у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Обмеження права власності на окремі види майна та на користування надрами підрозділів збройних сил інших держав

1. У володінні і користуванні підрозділів збройних сил інших держав, які перебувають на території України, та у власності осіб військового і цивільного персоналу цих підрозділів і членів їх сімей не може перебувати майно, включене до переліку видів майна, що не може за законом України перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, якщо інше не передбачено цим Законом чи відповідним міжнародним договором.
2. Підрозділам збройних сил інших держав на території України забороняється проводити геологічне вивчення надр і розробляти родовища корисних копалин. Особи військового та цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав негайно сповіщають місцеві органи виконавчої влади про знайдені на територіях (в акваторіях) їх тимчасового перебування скарби, археологічні цінності, дорогоцінні метали та каміння тощо і передають їх уповноваженим для цього державним органам.
3. Об'єкти та засоби систем водопостачання, енергозбереження, національної системи навігаційно-гідрографічного забезпечення безпеки судноплавства у територіальних водах України та Державної системи геодезичних знаків оренді не підлягають. Надання Україною послуг зазначених систем та відповідна оплата цих послуг заінтересованими сторонами здійснюються на договірних засадах згідно з законодавством України.

Стаття 18. Страхування осіб військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав та членів їх сімей

1. Особи військового і цивільного персоналу підрозділів збройних сил інших держав та члени їх сімей користуються на території України правом на страховий захист нарівні з громадянами України.
2. Будь-який вид страхування, пов'язаний з перебуванням підрозділів збройних сил інших держав на території України, здійснюється відповідно до законодавства України.

Стаття 19. Податки, збори та інші обов'язкові платежі

Податки, збори та інші обов'язкові платежі, пов'язані з перебуванням підрозділів збройних сил іншої держави на території України, сплачуються відповідно до закону України, якщо міжнародним договором України не передбачене інше.

Стаття 20. Діяльність засобів масової інформації підрозділів збройних сил інших держав

Діяльність засобів масової інформації підрозділів збройних сил інших держав провадиться на території України відповідно до законів України.

Стаття 21. Обов'язки інших держав перед Україною

1. Інші держави у зв'язку з перебуванням їх на території України відповідно до міжнародних договорів України зобов'язані:
  - а) завчасно інформувати Кабінет Міністрів України про кожний випадок призначення на посаду чи звільнення з посади командира (начальника) підрозділу своїх збройних сил на території України не пізніше ніж через три доби після такого призначення на посаду або звільнення з посади;
  - б) забезпечити відшкодування в порядку, визначеному міжнародним договором України, шкоди, заподіяної Україні, третім державам або фізичним чи юридичним особам на території України та в її виключній (морській) економічній зоні діями підрозділів своїх збройних сил, у тому числі діями

або бездіяльністю осіб військового і цивільного персоналу цих підрозділів під час виконання покладених на них обов'язків;

в) вивести у встановлений міжнародним договором строк підрозділи своїх збройних сил з території України у разі закінчення строку дії відповідного міжнародного договору або денонсації його Україною.

2. Держави, чії підрозділи збройних сил допущені в Україну, можуть мати й інші обов'язки перед Україною, передбачені цим Законом, а також міжнародними договорами України.

Стаття 22. Обов'язки командування підрозділів збройних сил інших держав, що перебувають на території України

1. Командування підрозділів збройних сил інших держав, що перебувають на території України, зобов'язане:

а) завчасно узгоджувати в установленому порядку з Міністерством оборони України плани проведення маневрів і військових навчань своїх підрозділів;

б) інформувати щокварталу Міністерство оборони України про фактичну чисельність осіб військового і цивільного персоналу, тип і кількість озброєння та військової техніки, а також про кількість інших матеріально-технічних засобів, які знаходяться на території України (за переліком, що визначається Міністерством оборони України);

в) знати місцезнаходження осіб військового і цивільного персоналу, озброєння, військової, спеціальної та іншої техніки, яка знаходиться на озброєнні відповідних підрозділів збройних сил інших держав;

г) вживати з метою підтримання порядку і дисципліни в межах наданих йому повноважень необхідних дисциплінарних заходів щодо осіб військового і цивільного персоналу за вчинені ними правопорушення. При цьому командування не має права здійснювати дисциплінарні повноваження стосовно військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань України, а також осіб військового і цивільного персоналу третьої держави.

2. Командування підрозділів збройних сил інших держав, що перебувають на території України, сприяє здійсненню відповідними органами виконавчої влади України контролю за дислокацією та переміщенням зазначених підрозділів, проведенням ними військових навчань, інших заходів оперативної та бойової підготовки згідно з цим Законом та міжнародними договорами України.

3. Командування підрозділів збройних сил інших держав, що перебувають на території України, не має право видавати накази, розпорядження та інші акти, що суперечать законам та міжнародним договорам України.

4. У разі, коли особа військового чи цивільного персоналу підрозділу збройних сил іншої держави підозрюється у вчиненні на території України злочину, командування підрозділу зобов'язане сприяти виконанню правоохоронними органами України своїх обов'язків щодо проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій відповідно до законів України і забезпечувати у разі необхідності участь у цих заходах (діях) осіб військового і цивільного персоналу.

РОЗДІЛ IV. КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ ІНШИХ ДЕРЖАВ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ І ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ЩОДО ДОПУСКУ ЦИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Стаття 23. Контроль за діяльністю підрозділів збройних сил інших держав та нагляд за додержанням ними законів України

1. Контроль за діяльністю підрозділів збройних сил інших держав на території України здійснюють у межах своїх повноважень Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, Міністерство оборони України, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади та

органи місцевого самоврядування відповідно до Конституції України, законів та міжнародних договорів України.

2. Нагляд за додержанням підрозділами збройних сил інших держав законів України та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, здійснюється Генеральною прокуратурою України, підлеглими їй прокуратурами інших рівнів, військовою прокуратурою України.

Стаття 24. Вирішення спорів

Спори, що виникають у зв'язку з тимчасовим перебуванням на території України підрозділів збройних сил інших держав, вирішуються шляхом проведення переговорів між Україною та іншими державами у порядку та на умовах, визначених відповідними міжнародними договорами. В разі відсутності таких договорів застосовуються інші взаємоприйнятні процедури врегулювання спорів.

Стаття 25. Відповідальність за порушення вимог Конституції і законів України щодо допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України

Посадові особи, які допустили порушення вимог Конституції і законів України щодо порядку допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України, притягаються до відповідальності згідно з законом України.

Стаття 26. Інформування про перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав

Міністерство оборони України щорічно подає Президенту України і Верховній Раді України інформацію про перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав.

РОЗДІЛ V. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. До приведення законів України, інших нормативно-правових актів у відповідність з цим Законом вони застосовуються в частині, що не суперечить йому.
3. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк:
  - подати на розгляд Верховній Раді України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність з цим Законом;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
  - забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади у відповідність з цим Законом їх нормативно-правових актів.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 22 лютого 2000 року N 1479-III

Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 23, ст.148)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010, ВВР, 2011, N 6, ст.46)

(У тексті Закону слова «суб'єкт підприємницької діяльності» та «суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності» у всіх відмінках і числах замінено словами «суб'єкт господарювання» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Цей Закон регулює діяльність, пов'язану з державним контролем за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, з метою забезпечення захисту національних інтересів України, дотримання нею міжнародних зобов'язань щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки, обмеження передач звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

- міжнародні передачі товарів – експорт, імпорт, реекспорт товарів, їх тимчасове вивезення за межі України або тимчасове ввезення на її територію, транзит товарів територією України, а також будь-які інші передачі товарів, що здійснюються за межами України; (Абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- експорт – продаж або передача на інших законних підставах товарів іноземним суб'єктам господарської та іншої діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів за межі митного кордону України, включаючи реекспорт товарів, у тому числі:
- продаж або передача товарів в Україні посольству чи представнику будь-якої юридичної особи іноземної держави, іноземцю чи особі без громадянства;
- продаж або передача в Україні чи за її межами права управління (контролю) товарами відповідно юридичній особі іноземної держави чи її представнику, іноземцю чи особі без громадянства, у тому числі через засоби зв'язку;
- розкриття технології іноземцю чи особі без громадянства;
- фактичне відвантаження товарів з метою подальшої їх передачі або переміщення за межі України;
- ембарго (повне або часткове) – заборона чи обмеження експорту товарів до держав, визначених міжнародними організаціями, членом яких є Україна, або до держав, щодо яких проводиться відповідна національна політика;
- імпорт – купівля або отримання на інших законних підставах від іноземних суб'єктів господарської та іншої діяльності товарів із ввезенням або без ввезення цих товарів в Україну, включаючи їх купівлю для власного споживання філіями та представництвами установ і організацій України, що знаходяться за її межами, а також дипломатичними представництвами та консульськими установами України за кордоном;
- реекспорт – продаж або передача на інших законних підставах іноземним суб'єктам господарської та іншої діяльності з вивезенням або без вивезення за межі України товарів, раніше імпортованих в Україну;

- транзит – перевезення товарів з однієї до іншої іноземної держави територією України між двома пунктами або в межах одного пункту пропуску через державний кордон України, за винятком випадків, коли право власності чи право володіння та користування товаром у разі такого перевезення на території України в установленому порядку переходить від однієї до іншої особи;
- тимчасове вивезення товарів – вивезення товарів з України до іноземної держави з наступним їх поверненням в Україну;
- тимчасове ввезення товарів – ввезення товарів в Україну з іноземної держави з наступним їх вивезенням за межі України;
- товари – товари військового призначення та подвійного використання;
- товари військового призначення в сукупності чи окремо – це:
- вироби військового призначення – озброєння, боєприпаси, військова та спеціальна техніка, спеціальні комплектуючі вироби для їх виробництва, вибухові речовини, а також матеріали та обладнання, спеціально призначені для розроблення, виробництва або використання зазначених виробів;
- послуги військового призначення – надання іноземним юридичним чи фізичним особам в Україні або за її межами послуг, у тому числі посередницьких (брокерських), у сфері розроблення, виробництва, будівництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, демілітаризації, знищення, збуту, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання або використання виробів чи технологій військового призначення, а також надання зазначеним юридичним особам іноземної держави чи її представникам або іноземцям послуг з фінансування таких робіт;
- технології військового призначення – спеціальна інформація в будь-якій формі (за винятком загальнодоступної інформації), необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів військового призначення та надання послуг військового призначення. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги:
- технічні дані – проекти, плани, креслення, схеми, діаграми, моделі, формули, специфікації, програмне забезпечення, посібники та інструкції, розміщені на папері або інших, у тому числі й електронних, носіях інформації;
- технічна допомога – проведення інструктажів, надання консультацій, здійснення заходів з метою підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи;
- базові технології – технології, які визначають принцип роботи і використання техніки, та елементи технологій, без яких військова техніка не може бути створена і використана;
- товари подвійного використання – окремі види виробів, обладнання, матеріалів, програмного забезпечення і технологій, спеціально не призначені для військового використання, а також послуги (технічна допомога), пов'язані з ними, які, крім цивільного призначення, можуть бути використані у військових або терористичних цілях чи для розроблення, виробництва, використання товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів доставки зазначеної зброї чи ядерних вибухових пристроїв, у тому числі окремі види ядерних матеріалів, хімічних речовин, бактеріологічних, біологічних та токсичних препаратів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; (Абзац двадцять другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI (2561-17) від 23.09.2010)
- послуги (технічна допомога) подвійного використання – надання іноземним юридичним особам чи іноземцям в Україні або за її межами технічної підтримки, пов'язаної з ремонтом, розробленням, виробництвом, використанням, складанням, випробуванням, модифікацією, модернізацією, підтримкою в робочому стані, включаючи авторський та гарантійний нагляд, або будь-яке інше

технічне обслуговування систем, обладнання та їх компонентів, програмного забезпечення та технологій, що підлягають державному експортному контролю. Послуга (технічна допомога) може набувати форми інструктажу, підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи, надання консультації і може включати передачу технічних даних; (Статтю 1 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

- кінцеві споживачі – суб'єкти господарювання України, державні органи України, Збройні Сили України та інші військові формування, правоохоронні органи, іноземні суб'єкти господарської та іншої діяльності, які безпосередньо є споживачами товарів, відповідно імпортованих в Україну або експортованих з України;
- військове кінцеве використання – використання будь-яких товарів з метою розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання виробів військового призначення, у тому числі:
- використання виробничого, випробувального або технологічного обладнання та його компонентів;
- використання будь-яких складових частин зазначених товарів, а також обладнання, матеріалів, програмного забезпечення і технологій чи надання будь-яких послуг;
- включення таких товарів до складу виробів військового призначення;
- суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів – зареєстрований спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю суб'єкт господарювання України, який має намір здійснювати або здійснює міжнародні передачі товарів, включаючи посередницьку (брокерську) діяльність;
- дозвіл – документ, виданий спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю, який надає право на експорт чи імпорт товарів. Дозвіл може бути разовим, генеральним або відкритим; (Абзац тридцятий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- висновок – документ, виданий спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю, який надає право на тимчасове ввезення або вивезення товарів чи їх транзит, проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про міжнародні передачі товарів військового призначення або про експорт товарів подвійного використання та інших товарів до держав, стосовно яких встановлено часткове ембарго на поставки таких товарів. Висновок може бути разовим, генеральним або відкритим; (Абзац тридцять перший статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- разовий дозвіл чи висновок – дозвіл чи висновок, який надається суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів або суб'єктам, зазначеним у частині третій статті 15 цього Закону для проведення відповідних переговорів або здійснення конкретної міжнародної передачі товарів визначеному кінцевому споживачу із зазначенням їх найменування, кількості, вартості, особливих умов поставки, назви іноземного суб'єкта господарської або іншої діяльності, держави призначення або походження товарів та їх кінцевого споживача; (Абзац тридцять другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- генеральний дозвіл чи висновок – дозвіл чи висновок, який надається суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів для неодноразового проведення відповідних переговорів чи здійснення міжнародних передач товарів визначеному кінцевому споживачу із зазначенням їх найменування, особливих умов поставки, назви іноземного суб'єкта господарської або іншої діяльності, держави призначення або походження товарів та їх кінцевого споживача;

- відкритий дозвіл чи висновок – дозвіл чи висновок, який надається суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів для неодноразового проведення відповідних переговорів чи здійснення міжнародних передач товарів із зазначенням тільки їх найменування, особливих умов поставки та назви держави призначення або походження товарів;
- державний експортний контроль – комплекс заходів з контролю за міжнародними передачами товарів, їх використанням юридичною чи фізичною особою, що здійснюється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю та іншими державними органами з метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки та відповідно до міжнародних зобов'язань України;
- система внутрішньофірмового експортного контролю – комплекс заходів організаційного, правового, інформаційного та іншого характеру, що виконується суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів з метою дотримання ним та підпорядкованими йому структурними підрозділами вимог законодавства в галузі експортного контролю;
- посередницька (брокерська) діяльність – будь-які дії суб'єкта господарювання України, що сприяють здійсненню міжнародних передач товарів військового призначення, включаючи дії з фінансування, транспортування чи експедирування вантажів, незалежно від походження таких товарів і території, на якій провадиться зазначена діяльність;
- документ про гарантію – документ, який містить письмове зобов'язання (підтвердження) уповноваженого на це державного органу України або іноземної держави щодо використання в заявлених цілях товарів і видається у формі міжнародного імпортного сертифіката, сертифіката підтвердження доставки чи іншого документа, що містить таке зобов'язання (підтвердження), а також документ, який містить письмове зобов'язання кінцевого споживача, що видається у формі сертифіката кінцевого споживача;
- міжнародний імпорتنний сертифікат – документ, виданий уповноваженим на це державним органом держави-імпортера, який підтверджує зобов'язання імпортера імпортувати товари до своєї держави, а якщо товари не будуть до неї імпортовані, то не відправляти їх в інше місце без дозволу зазначеного державного органу;
- сертифікат підтвердження доставки – документ, виданий уповноваженим на це державним органом держави-імпортера, який підтверджує, що зазначені в ньому товари доставлено до цієї держави;
- сертифікат кінцевого споживача – документ, яким кінцевий споживач визначає місце та мету кінцевого використання (встановлення) товарів і гарантує, що ці товари не будуть використані в інших цілях, ніж зазначені в сертифікаті, не будуть передані іншому споживачу на території держави призначення або реекспортовані без дозволу відповідного державного органу, а також бере на себе інші гарантії (зобов'язання) щодо імпортованих товарів, передбачені умовами зовнішньоекономічного договору (контракту) чи вимогами держави – експортера товару. (Абзац сорок перший статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Стаття 2. Сфера застосування Закону

Дія цього Закону поширюється на діяльність, пов'язану з міжнародними передачами товарів, включаючи надання посередницьких (брокерських) послуг, виробниче, науково-технічне та інше кооперування, демонстрування товарів як експонатів на міжнародних виставках та ярмарках з метою рекламування, проведення випробувань, торгівлю та операції з обміну ними.

(Частина перша статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Дія цього Закону не поширюється на:

- переміщення товарів у зв'язку із заходами, що проводяться військовими формуваннями, правоохоронними органами, органами та підрозділами цивільного захисту України за її межами або підрозділами збройних сил інших держав на території України відповідно до міжнародних договорів України, якщо ними передбачені спеціальні механізми контролю за переміщенням таких товарів;
- міжнародні передачі газової, спортивної чи мисливської зброї, зброї, що споряджається гумовими або аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, іншої зброї, на яку поширюється дія дозвільної системи щодо обігу такої зброї, а також складові частини, патрони та боєприпаси до неї;
- міжнародні передачі спеціальних засобів, що застосовуються під час охорони громадського порядку, за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
- вивезення, ввезення згідно з міжнародними договорами табельної та службово-штатної зброї під час виконання службових обов'язків особами рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, військовослужбовцями, іншими особами, які відповідно до законодавства України мають право на носіння такої зброї.

(Частина друга статті 2 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

Стаття 3. Правова основа державного експортного контролю

Правову основу державного експортного контролю становлять Конституція України, цей та інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Принципи державної політики в галузі державного експортного контролю

Державна політика в галузі державного експортного контролю формується відповідно до таких основних принципів:

- пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки;
- обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та встановлення державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях;
- законність;
- здійснення експортного контролю тільки тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей;
- узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою;
- забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, у тому числі з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки.

Стаття 5. Методи здійснення державного експортного контролю

Методами здійснення державного експортного контролю є:

- ідентифікація товарів, що передбачає встановлення відповідності конкретних товарів, які є об'єктами міжнародних передач, найменуванню та опису товарів, внесених до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю;

- надання дозволів чи висновків на здійснення міжнародних передач товарів або проведення переговорів щодо здійснення таких передач;
- здійснення митного контролю та митного оформлення товарів відповідно до законодавства;
- застосування санкцій до суб'єктів господарювання, які порушили порядок здійснення таких передач, установлений цим Законом та іншими актами законодавства в галузі експортного контролю.

Стаття 6. Повноваження органів державної влади в галузі державного експортного контролю

Законодавчі основи державної політики в галузі державного експортного контролю визначає Верховна Рада України.

Загальне керівництво державною політикою в галузі державного експортного контролю відповідно до Конституції України здійснює Президент України.

Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність та здійснює контроль за діями органів виконавчої влади в галузі державного експортного контролю.

Кабінет Міністрів України забезпечує здійснення державної політики в галузі державного експортного контролю.

Реалізацію державної політики в галузі державного експортного контролю забезпечують спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, уповноважені згідно із законодавством здійснювати заходи в галузі державного експортного контролю. Зазначені органи виконавчої влади можуть також залучати до участі в здійсненні заходів державного експортного контролю інші центральні органи виконавчої влади, представництва України за кордоном та юридичних осіб, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з державним експортним контролем, за згодою їх керівників.

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю безпосередньо або спільно з іншими центральними органами виконавчої влади сприяє здійсненню діяльності, пов'язаної з міжнародною передачею товарів, коли це відповідає національним інтересам, передусім завдяки створенню нових і збереженню існуючих робочих місць у галузі високіх технологій, або обмежує чи забороняє провадження такої діяльності в разі, коли це суперечить національним інтересам України, її міжнародним зобов'язанням, цілям боротьби з тероризмом, а також у разі, коли є підстави вважати, що зазначені товари належать до зброї масового знищення чи призначені для створення такої зброї, засобів її доставки, або за відсутності належних гарантій (зобов'язань) щодо кінцевого використання товарів.

Стаття 7. Обмін інформацією у процесі здійснення державного експортного контролю

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю має право отримувати безоплатно від інших органів виконавчої влади, суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів інформацію, необхідну для здійснення повноважень у галузі державного експортного контролю, використовувати її та здійснювати міжнародний обмін цією інформацією.

Інформація про міжнародні передачі товарів, отримана органами, що здійснюють державний експортний контроль, від органів виконавчої влади, суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів та в рамках міжнародного обміну такою інформацією, використовується виключно в цілях експортного контролю і захисту національних інтересів.

Обмін інформацією, пов'язаною з міжнародними передачами товарів, з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями не повинен суперечити законодавству України, її національним інтересам.

РОЗДІЛ II. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

Стаття 8. Порядок здійснення контролю за міжнародними передачами товарів

Порядок здійснення контролю за міжнародними передачами товарів устанавлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до цього та інших законів України, актів Президента України залежно від конкретних груп товарів та видів їх міжнародних передач.

(Стаття 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Стаття 9. Списки товарів, що підлягають державному експортному контролю

Найменування та опис товарів, міжнародні передачі яких підлягають державному експортному контролю, вносяться до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю (далі – списки).

Списки складаються за відповідними групами товарів спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю із залученням заінтересованих центральних органів виконавчої влади. До складання списків можуть також залучатися представники підприємств, наукових установ, організацій, а також їх об'єднань.

Списки затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 10. Застосування процедур державного експортного контролю з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення, засобів її доставки та звичайних озброєнь

При отриманні центральними органами виконавчої влади, що здійснюють державний експортний контроль, інформації про наміри або можливість використання будь-яких товарів, не внесених до списків, у державах, що є їх кінцевими споживачами, для розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення чи засобів її доставки зазначені органи зобов'язані поінформувати про це спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю, який має право у зв'язку з цим застосовувати до таких товарів процедури державного експортного контролю.

Державний експортний контроль здійснюється також і стосовно експорту, імпорту або тимчасового вивезення товарів, не внесених до списків, у разі, коли: (Абзац перший частини другої статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

- такі товари ввозяться на територію України з наданням міжнародного імпортного сертифіката на вимогу держави-експортера;
- експорт або тимчасове вивезення таких товарів за межі України здійснюється до держав, стосовно яких резолюціями Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, чи національним законодавством устанавлене повне або часткове ембарго на постачання таких товарів.

Якщо будь-якому суб'єкту господарювання повідомлено спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю або йому стало відомо іншим шляхом про можливість повного чи часткового використання будь-яких товарів, що передбачаються для експорту або тимчасового вивезення до інших держав, для розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення чи засобів її доставки, або для військового кінцевого використання у державах, стосовно яких резолюціями Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, чи національним законодавством устанавлене повне або часткове ембарго на по-

стачання товарів військового призначення, цей суб'єкт зобов'язаний звернутися до спеціально уповноваженого органу з питань державного експортного контролю за отриманням дозволу на право здійснення експорту цих товарів незалежно від того, зазначені вони у списках чи ні.

Стаття 11. Експертиза в галузі державного експортного контролю

Експертиза в галузі державного експортного контролю проводиться спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю для вирішення питання про можливість надання відповідних дозволів, висновків чи міжнародних імпорتنих сертифікатів, можливість проведення реєстрації суб'єктів господарювання у спеціально уповноваженому органі виконавчої влади з питань державного експортного контролю як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів або надання таким суб'єктам повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю.

(Частина перша статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю має право отримувати від центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, установ та організацій інформацію з питань, віднесених до їхньої компетенції, та залучати такі органи, установи та організації до проведення експертизи.

(Статтю 11 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Основними завданнями експертизи в галузі державного експортного контролю є:

- оцінка стану забезпечення захисту інтересів національної безпеки, дотримання міжнародних зобов'язань України, пов'язаних з нерозповсюдженням зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеженням передач звичайних озброєнь, а також заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях;
- оцінка значення експорту товарів з точки зору можливості створення в державі, яка є кінцевим споживачем цих товарів, зброї масового знищення або засобів її доставки, звичайних видів озброєння та військової техніки або придбання будь-яких товарів, що можуть бути використані у створенні зброї масового знищення чи засобів її доставки;
- визначення належності найменувань та описів товарів, поданих на експертизу, до найменувань та описів товарів, внесених до відповідних списків товарів, що підлягають державному експортному контролю;
- визначення походження товарів;
- перевірка наявності гарантій щодо доставки товарів заявленому кінцевому споживачу та їх використання у заявлених цілях;
- оцінка стану додержання суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів законодавства в галузі державного експортного контролю, встановлення наявності в них відповідних систем внутрішньофірмового експортного контролю та організаційних документів, які регламентують роботу цих систем;
- визначення можливості видачі дозволів на право експорту, імпорту товарів чи висновків на право транзиту товарів або проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) на здійснення міжнародних передач товарів, а також доцільності скасування або зупинення дії цих дозволів (висновків) у разі виявлення фактів порушення законодавства в галузі державного експортного контролю; (Абзац восьмий частини третьої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- визначення можливості надання суб'єктам здійснення міжнародних передач товарів імпорتنих сертифікатів, а також доцільності скасування або зупинення дії цих документів у разі виявлен-

ня фактів порушення законодавства в галузі державного експортного контролю; (Абзац дев'ятий частини третьої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

- визначення можливості проведення реєстрації суб'єктів господарювання, які мають намір здійснювати міжнародні передачі товарів, у тому числі реєстрації юридичних чи фізичних осіб України, що мають намір провадити посередницьку (брокерську) діяльність, пов'язану з міжнародними передачами товарів військового призначення, у спеціально уповноваженому органі виконавчої влади з питань державного експортного контролю;
- визначення можливості внесення до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо надання ним суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю;
- визначення належності товарів до матеріальних носіїв секретної інформації та грифу секретності цих носіїв; (Абзац дванадцятий частини третьої статті 11 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)
- визначення інших чинників, які можуть сприяти обґрунтованому прийняттю рішень у галузі державного експортного контролю.

Експертами не можуть призначатися представники фірм чи організацій, заінтересованих у висновках експертизи. Тривалість експертизи не повинна перевищувати 30 днів з дня подачі усіх необхідних документів до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю, а в разі, коли потрібне додаткове міжвідомче узгодження, – після завершення такого узгодження.

Порядок проведення експертизи в галузі експортного контролю визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 12. Реєстрація суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів

Суб'єкти господарювання України, які мають намір здійснювати міжнародні передачі товарів, у тому числі проводити посередницьку (брокерську) діяльність, пов'язану з міжнародними передачами товарів військового призначення, попередньо реєструються як суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю. З цією метою зазначені суб'єкти подають відомості та документи, необхідні для проведення попередньої експертизи товарів, до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю. За підсумками експертизи спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю ідентифікує товари, визначає умови здійснення їх міжнародних передач до конкретних держав залежно від категорії товарів, видів міжнародних передач таких товарів тощо та видає зазначеним суб'єктам посвідчення про їх реєстрацію як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів разом з відповідними роз'ясненнями про особливості здійснення таких передач.

(Частина перша статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Строк розгляду заяв та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі посвідчення про реєстрацію, якщо не потрібне додаткове міжвідомче узгодження, становить 30 робочих днів з дня надходження всіх необхідних документів.

(Статтю 12 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

У разі виникнення потреби у проведенні додаткового міжвідомчого узгодження загальний строк розгляду заяв та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі посвідчення про реєстрацію не може перевищувати 60 робочих днів з дня надходження всіх необхідних документів.

(Статтю 12 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

У видачі посвідчення про реєстрацію відмовляється, посвідчення про реєстрацію скасовується або його дія зупиняється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю у разі:

- припинення в установленому законодавством порядку діяльності суб'єкта господарювання;
- встановлення, що посвідчення або відповідні роз'яснення до нього надані на підставі недостовірних даних.

(Статтю 12 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Попередня ідентифікація товарів, а також здійснення необхідних заходів, пов'язаних з отриманням дозвільних документів на здійснення міжнародних передач таких товарів є обов'язком суб'єкта господарювання та суб'єктів, зазначених у частині третій статті 15 цього Закону.

(Частина п'ята статті 12 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

Суб'єкт господарювання та суб'єкти, зазначені у частині третій статті 15 цього Закону, мають право доручити проведення попередньої ідентифікації товарів юридичній особі, яка отримала в установленому порядку повноваження на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів.

(Частина шоста статті 12 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю надає юридичним особам повноваження на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю та видає таким юридичним особам відповідні свідоцтва з додатками, у яких зазначаються переліки штатних і позаштатних експертів та відповідних позицій товарів (або груп товарів), щодо яких експертами здійснюється попередня ідентифікація товарів.

(Статтю 12 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Порядок надання таких повноважень визначається Кабінетом Міністрів України.

Строк розгляду заяв та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі свідоцтва про отримання юридичною особою повноважень на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів, що підлягають державному експортному контролю, якщо не потрібне додаткове міжвідомче узгодження, становить 45 робочих днів з дня надходження всіх необхідних документів.

(Статтю 12 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

У разі необхідності проведення додаткового міжвідомчого узгодження міністерства, інші державні органи повинні надати відповідний висновок протягом 15 днів з дня отримання відповідного запиту спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю.

(Статтю 12 доповнено частиною десятою згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

У видачі свідоцтва про отримання повноважень на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю або у продовженні строку його дії відмовляється у разі:

- наявності в документах, наданих юридичною особою, недостовірної інформації;
- неподання юридичною особою всіх необхідних документів;
- порушення юридичною особою законодавства у галузі державного експортного контролю.

(Статтю 12 доповнено частиною одинадцятю згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Свідоцтво про надання повноважень підлягає скасуванню у разі:

- порушення уповноваженою юридичною особою законодавства у галузі державного експортного контролю;
- надання уповноваженою юридичною особою завідомо неправдивого висновку щодо попередньої ідентифікації товарів;

- встановлення, що свідоцтво про отримання юридичною особою повноважень на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю надано юридичній особі на підставі наданих такою особою недостовірних даних;
- надання уповноваженою юридичною особою висновку щодо попередньої ідентифікації, підготовленого з порушенням встановленої у додатках до свідоцтва відповідності експертів та товарів (груп товарів), щодо яких вони здійснюють експертизу;
- припинення юридичної особи або за заявою цієї особи.
(Статтю 12 доповнено частиною дванадцятю згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Стаття 13. Повноваження на право здійснення міжнародних передач товарів

Для здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, суб'єкти господарювання повинні отримати від Кабінету Міністрів України відповідні повноваження.

Порядок отримання та скасування повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 14. Система внутрішньофірмового експортного контролю

З метою забезпечення виконання вимог законодавства в галузі державного експортного контролю на всіх етапах здійснення міжнародних передач товарів суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів створює систему внутрішньофірмового експортного контролю згідно з рекомендаціями спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю, який сприяє створенню такої системи і надає цьому суб'єкту інформаційно-методичну допомогу.

Створення системи внутрішньофірмового експортного контролю є обов'язковим для суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів, який має намір отримати від Кабінету Міністрів України повноваження на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, або в разі, коли цей суб'єкт має намір отримати генеральний чи відкритий дозвіл або висновок.

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю здійснює атестацію систем внутрішньофірмового експортного контролю, створених суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів, та видає таким суб'єктам відповідні свідоцтва про таку атестацію.

Порядок здійснення атестації визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 15. Дозвіл та висновок

Дозвіл чи висновок оформляється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю як разовий, генеральний чи відкритий.

Разовий дозвіл чи висновок надається суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів для проведення переговорів, пов'язаних з укладанням конкретних зовнішньоекономічних договорів (контрактів) на здійснення міжнародних передач товарів, або для здійснення конкретних передач товарів згідно із зазначеними договорами (контрактами) і є дійсним протягом установленого строку, але не більш як протягом одного року. Цей строк може бути продовжено спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю на підставі обґрунтованого звернення суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів, але не більш як на строк дії зовнішньоекономічного договору (контракту).

Разовий дозвіл чи висновок може надаватися іноземному суб'єкту господарської або іншої діяльності, який здійснює міжнародні передачі товарів подвійного використання відповідно до міжнародних договорів, укладених від імені України чи Уряду України, або транзит товарів територією України,

тимчасове ввезення товарів на територію України для їх демонстрування як експонатів на міжнародних виставках та ярмарках, проведення випробувань; військовим формуванням, правоохоронним органам, органам та підрозділам цивільного захисту України, які здійснюють тимчасове вивезення або ввезення товарів для проведення навчань чи забезпечення діяльності таких формувань за межами України або імпорту чи тимчасове ввезення товарів на територію України відповідно до міжнародних договорів України, укладених від імені України чи Уряду України, крім зазначених у частині другій статті 2 цього Закону.

(Статтю 15 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Генеральний дозвіл чи висновок може надаватися суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів у разі, коли передбачається неодноразове проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), або неодноразове здійснення таких передач конкретним кінцевим споживачам за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), що укладаються протягом дії дозволу чи висновку і є дійсними протягом установленого строку, але не більш як три роки.

Відкритий дозвіл чи висновок може надаватися суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів відповідно в разі, коли передбачається неодноразове проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), або неодноразове здійснення таких передач різним кінцевим споживачам конкретної держави призначення за такими договорами (контрактами), що укладаються протягом строку дії такого дозволу чи висновку в рамках відповідних міжнародних договорів, або в разі здійснення таких передач з державами, які є учасниками міжнародних режимів експортного контролю чи стосовно яких здійснюється відповідна державна політика, і є дійсним протягом установленого строку, але не більш як три роки.

Обов'язковими умовами надання суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів генерального та відкритого дозволу чи висновку є створення в цього суб'єкта системи внутрішньофірмового експортного контролю, яка забезпечує виконання вимог державного експортного контролю у процесі здійснення конкретних міжнародних передач товарів, забезпечення належного зберігання документів, пов'язаних з такими передачами, та подання спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю звітності про фактичне використання зазначеного дозволу чи висновку.

Строк розгляду заяв та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі дозволів або висновків у разі, якщо не потрібне додаткове міжвідомче узгодження, встановлюється залежно від категорії товарів, але не може перевищувати з дня надходження всіх необхідних документів: (Абзац перший частини сьомої статті 15 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

- 45 днів – щодо експорту (реекспорту) товарів військового призначення;
- 30 днів – щодо експорту (реекспорту) товарів подвійного використання та тимчасового вивезення (ввезення) будь-яких товарів;
- 15 днів – щодо імпорту та транзиту товарів, а також тимчасового вивезення або ввезення товарів для демонстрування на виставках, ярмарках, з метою реклами, проведення випробувань та з іншою подібною метою, якщо це не передбачає передачу права власності на товар.

У разі виникнення потреби у проведенні міжвідомчого узгодження загальний строк розгляду заяв та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі дозволів або висновків не може перевищувати 90 днів з дня надходження всіх необхідних документів. (Частина восьма статті 15 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

До строку розгляду заяв та прийняття відповідних рішень не зараховується час, необхідний для надходження від суб'єктів, зазначених у цій статті, всіх необхідних документів.

(Частина дев'ята статті 15 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

У разі якщо всі необхідні документи не надійшли протягом двох місяців, заява вважається відхиленою і розгляду не підлягає.

(Частина статті 15 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

У разі необхідності продовження терміну розгляду заяви порядок його продовження встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 16. Отримання дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката

Рішення про надання дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката приймається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю за результатами експертизи в галузі експортного контролю.

Для отримання дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів або суб'єкти, зазначені у частині третій статті 15 цього Закону, мають звернутися з письмовою заявою до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю. У заяві зазначаються дані, необхідні для проведення експертизи та прийняття рішення по суті заяви, зокрема достовірні відомості про суб'єктів, що беруть участь у здійсненні міжнародних передач товарів, про товари та порядок їх міжнародної передачі. У випадках, визначених Кабінетом Міністрів України, разом із заявою подаються оригінали документів про гарантії та інші необхідні для проведення експертизи документи.

(Частина друга статті 16 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

Розгляд заяв про надання дозволів, висновків чи міжнародних імпортних сертифікатів проводиться спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю із залученням у разі потреби інших державних органів, а також підприємств, установ та організацій будь-якої форми власності за згодою їх керівників під час розгляду питань, що належать до їх компетенції.

Заява про надання дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката залишається без розгляду в разі, коли:

- вона подана (підписана) особою, яка не має на це повноважень, або оформлена з порушенням вимог цієї статті; (Абзац другий частини четвертої статті 16 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)
- документи подано не в повному обсязі або оформлено з порушенням вимог цієї статті.

Про залишення заяви щодо надання дозволу, висновку, міжнародного імпортного сертифіката без розгляду спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю повідомляє заявника протягом трьох днів з дня прийняття такого рішення з його обґрунтуванням.

(Частина п'ята статті 16 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

У разі прийняття рішення про відмову в наданні дозволу, висновку, міжнародного імпортного сертифіката спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю повідомляє заявника та центральний орган виконавчої влади, якщо заявник належить до сфери його управління, протягом трьох днів з дня прийняття такого рішення з його обґрунтуванням.

(Частина статті 16 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

У наданні дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката відмовляється, дозвіл, висновок чи міжнародний імпортний сертифікат скасовується або його дія зупиняється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю у разі: (Абзац перший частини сьомої статті 16 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

- виникнення потреби в забезпеченні національних інтересів чи додержанні міжнародних зобов'язань України;
- припинення в установленому законодавством порядку діяльності юридичної особи – суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів;
- визнання в установленому законодавством порядку банкрутом суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів;

- необхідності проведення спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю додаткової експертизи документів, наданих для отримання дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката; (Абзац п'ятий частини сьомої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
  - порушення суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів законодавства, у тому числі допущення порушень, передбачених статтею 24 цього Закону;
  - скасування реєстрації суб'єкта господарювання як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів. (Частину сьому статті 16 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю забезпечує зберігання заяв суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів чи суб'єктів, зазначених у частині третій статті 15 цього Закону, та пов'язаних з ними документів протягом п'яти років з дня надання дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката або з дня прийняття рішення про відмову в наданні такого документа. (Частина восьма статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Стаття 17. Зовнішньоекономічні договори (контракти) про здійснення міжнародних передач товарів

Зовнішньоекономічні договори (контракти) стосовно міжнародних передач товарів укладаються суб'єктами господарювання відповідно до законодавства з урахуванням вимог щодо здійснення таких передач, установлених Кабінетом Міністрів України.

Суб'єкту господарювання України забороняється укладати зовнішньоекономічні договори (контракти) стосовно міжнародних передач будь-яких товарів або брати участь у їх виконанні в будь-який інший спосіб, ніж це передбачено цим Законом, якщо їм стало відомо, що такі товари можуть бути використані іноземною державою або іноземним суб'єктом господарської діяльності з метою створення зброї масового знищення чи засобів її доставки.

Суб'єкт господарювання зобов'язаний відмовитися від виконання зовнішньоекономічного договору (контракту) стосовно здійснення міжнародної передачі будь-якого товару, якщо йому стало відомо, що товар буде використано в інших цілях або іншим кінцевим споживачем, ніж це було визначено в такому договорі (контракті) чи пов'язаних з ним документах, на підставі яких отримано дозвіл, висновок або міжнародний імпортний сертифікат.

РОЗДІЛ III. ДЕРЖАВНИЙ ЕКСПОРТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ, ПОВ'ЯЗАНОЮ З МІЖНАРОДНИМИ ПЕРЕДАЧАМИ ТОВАРІВ

Стаття 18. Державний експортний контроль за проведенням переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів)

Суб'єкт господарювання може проводити з іноземним суб'єктом господарської або іншої діяльності переговори, пов'язані з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів, на поставки яких до відповідної іноземної держави встановлено, виходячи з міжнародних зобов'язань України, часткове ембарго, тільки за умови отримання ним позитивного висновку спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю про можливість їх проведення.

(Частина перша статті 18 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

Порядок державного експортного контролю за проведенням переговорів, зазначених у частині першій цієї статті, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 19. Державний експортний контроль за кінцевим використанням товарів

Суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів зобов'язаний надати спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю повну та достовірну

інформацію про відоме йому кінцеве використання товарів, міжнародну передачу яких планується здійснити, а також оригінали документів про гарантії, які підтверджують використання товарів виключно в заявлених ним або іншим кінцевим споживачем цілях.

Суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів повинен вживати заходів для проведення перевірки доставки та кінцевого використання товарів у разі їх експорту і надавати про це інформацію спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю, а також сприяти уповноваженим на це державним органам України в проведенні ними таких перевірок.

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю та уповноважені на це інші державні органи України мають право проводити в порядку, передбаченому частинами четвертою – шостою цієї статті, перевірку доставки чи кінцевого використання товарів на будь-якому етапі їх міжнародної передачі та після фактичної доставки товарів кінцевому споживачеві.

Державний експортний контроль за виконанням кінцевими споживачами в Україні зобов'язань щодо використання у заявлених цілях імпортованих товарів здійснюється на підставі результатів аналізу звітів суб'єктів господарювання – кінцевих споживачів про фактичне застосування товарів, а також шляхом проведення планових вибіркового перевірок фактичного використання товарів за призначенням їх кінцевими споживачами. Такі перевірки можуть проводитися уповноваженими посадовими особами спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю або утвореними ним з цією метою міжвідомчими контрольними комісіями.

Перевірка за участю представників іноземних експортерів та/або компетентних державних органів держави-експортера фактичного використання кінцевими споживачами в Україні товарів, які були імпортовані з наданням державних гарантій щодо їх використання у заявлених цілях, може проводитися тільки у випадках, передбачених зовнішньоекономічними договорами (контрактами), або коли це обумовлено міжнародними договорами, учасниками яких є держава експортера та Україна.

Перевірка державними органами України використання іноземними кінцевими споживачами товарів, імпортованих з України з наданням письмових державних гарантій уповноваженими на це державними органами іноземної держави щодо їх використання у заявлених цілях, може проводитися в разі, коли це передбачено зовнішньоекономічними договорами (контрактами), згідно з якими товари імпортовано з України, або якщо це обумовлено міжнародними договорами, учасниками яких є відповідна держава та Україна.

Порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю, у тому числі видачі міжнародних імпортних сертифікатів і сертифікатів підтвердження доставки, установлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 20. Процедура державного експортного контролю при здійсненні міжнародних передач товарів у рамках міжнародних договорів України

Якщо міжнародна передача товарів (у тому числі надання послуг з розробки або створення технологій) виконується в рамках міждержавних або міждержавних договорів України, які передбачають таку передачу, то спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю застосовує спрощену процедуру розгляду документів про надання відповідного дозволу або висновку.

Підставою для застосування такої процедури є визначення в міждержавному або міждержавному договорі конкретних найменувань товарів, а також їх експортерів та кінцевих споживачів.

Рішення про надання дозволу або висновку на здійснення міжнародної передачі приймається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю у термін до 15 днів з дня отримання відповідних документів від суб'єкта здійснення міжнародних передач.

Стаття 21. Митний контроль

Митне оформлення та митний контроль товарів здійснюються в порядку, передбаченому Митним кодексом України.

На запит імпортера товарів митні органи України видають сертифікат підтвердження доставки, яким засвідчують факт надходження в Україну товарів, визначених у зазначеному сертифікаті.

Стаття 22. Державний контроль за використанням дозволів, висновків чи міжнародних імпортерських сертифікатів

Суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів, якому надано дозвіл, висновок чи міжнародний імпортерський сертифікат, подає до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю письмові звіти про підсумки проведення переговорів, зазначених у статті 18 цього Закону, а також про фактично здійснені експорт та імпорт товарів, визначених у цих документах, та про використання зазначених товарів у заявлених цілях. Форма звіту та строки його подання визначаються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю.

(Частина перша статті 22 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

Суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів зобов'язаний надати на вимогу спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю документи та інформацію, необхідні для здійснення ним заходів у галузі експортного контролю, у тому числі документи про гарантії, технічні довідки та інші документи, пов'язані з укладанням і виконанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач товарів, а також забезпечити зберігання документів, пов'язаних з укладанням та виконанням зазначених договорів (контрактів), на підставі яких були отримані дозволи, висновки чи міжнародні імпортерські сертифікати, протягом п'яти років з дня закінчення процесу здійснення міжнародної передачі товарів.

РОЗДІЛ IV. ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

Стаття 23. Запобігання правопорушенням у галузі державного експортного контролю

З метою запобігання правопорушенням у галузі державного експортного контролю спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю, а також центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень мають право проводити розслідування, пов'язані з порушеннями законодавства в галузі державного експортного контролю, у тому числі перевірки доставки до кінцевих споживачів товарів, відповідності їх фактичного використання заявленим цілям та відповідності законодавству документації, на підставі якої здійснено міжнародну передачу товарів.

У разі виявлення порушень законодавства в галузі державного експортного контролю, передбачених статтею 24 цього Закону, зазначені центральні органи виконавчої влади інформують про це спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю.

За наявності достатньої інформації про намір вчинення або про вчинення встановленими чи не встановленими особами злочинів, предметом яких є товари, що підлягають державному експортному контролю, спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю інформує про це відповідні органи дізнання та досудового слідства.

Стаття 24. Порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю

Порушеннями вимог законодавства в галузі державного експортного контролю є:

- здійснення міжнародних передач товарів без отримання в установленому порядку дозволів, висновків чи документів про гарантії або здійснення таких передач на підставі дозволів, висновків

чи документів про гарантії, отриманих шляхом подання підроблених документів чи документів, що містять недостовірні відомості; (Абзаци другий і третій статті 24 замінено одним абзацом згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

- укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) стосовно міжнародних передач будь-яких товарів або участь у їх виконанні в будь-який інший спосіб, ніж передбачений цим Законом, якщо суб'єкту господарювання стало відомо, що такі товари можуть бути використані іноземною державою або іноземним суб'єктом господарської діяльності з метою створення зброї масового знищення чи засобів її доставки;
- здійснення міжнародної передачі товару, незважаючи на те, що суб'єкту господарювання стало відомо, що товар буде використано в інших цілях або іншим кінцевим споживачем, ніж це було визначено в зовнішньоекономічному договорі (контракті) чи пов'язаних з ним документах, на підставі яких було отримано дозвіл, висновок або міжнародний імпортерний сертифікат;
- навмисне приховання відомостей, які мають значення для вирішення питання про надання дозволу, висновку чи міжнародного імпортерного сертифіката;
- здійснення міжнародних передач товарів з порушеннями умов, визначених у дозволах, висновках чи міжнародних імпортерних сертифікатах, у тому числі після внесення без погодження із спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю змін до зовнішньоекономічного договору (контракту), що стосуються найменувань та реквізитів експортерів, імпортерів, посередників та кінцевих споживачів, а також найменувань товарів, зобов'язань про їх кінцеве використання та надання відповідних документів про гарантії;
- проведення переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) стосовно здійснення експорту товарів, на поставки яких до відповідної іноземної держави встановлено часткове ембарго, виходячи з міжнародних зобов'язань України, без отримання відповідного позитивного висновку спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю; (Абзац сьомий статті 24 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)
- неподання або несвоєчасне подання спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю звітів та відповідних документів про підсумки проведення переговорів, зазначених у абзаці восьмому цієї статті, а також про фактично здійснені експорт та імпорт товарів на підставі отриманих дозволів, висновків чи міжнародних імпортерних сертифікатів, а також про використання цих товарів у заявлених цілях; (Абзац восьмий статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- створення перешкод для виконання службових обов'язків посадовими особами спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю та інших державних органів, що здійснюють державний експортний контроль, під час виконання ними своїх службових зобов'язань або невиконання законних вимог цих осіб;
- безпідставна відмова в наданні інформації та документів, які вимагаються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю або іншим державним органом, що здійснює державний експортний контроль у межах своїх повноважень, їх навмисне викривлення або приховування;
- навмисне знищення документів, пов'язаних з укладанням та виконанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) стосовно здійснення міжнародних передач товарів, на підставі яких були отримані дозволи, висновки чи міжнародні імпортерні сертифікати, до закінчення строку їх зберігання, передбаченого статтею 22 цього Закону.

Стаття 25. Відповідальність суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів – юридичних осіб за порушення вимог законодавства в галузі експортного контролю

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю накладає на суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів – юридичних осіб штрафи:

- за порушення, передбачені абзацами другим та третім статті 24 цього Закону: (Абзац другий частини першої статті 25 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)
- у разі якщо за висновками центральних органів виконавчої влади та інших державних органів завдано шкоду національним інтересам України (політичним, економічним, військовим) чи порушено міжнародні зобов'язання України, – у розмірі 150 відсотків вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі; (Абзац частини першої статті 25 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)
- у разі якщо за висновками центральних органів виконавчої влади та інших державних органів не завдано шкоду національним інтересам України (політичним, економічним, військовим) та не порушено міжнародні зобов'язання України, – у розмірі 100 відсотків вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі; (Абзац частини першої статті 25 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)
- за порушення, передбачені абзацами четвертим, п'ятим та шостим статті 24 цього Закону, – в розмірі 100 відсотків вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі; (Абзац п'ятої частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- за порушення, передбачені абзацами сьомим та одинадцятим статті 24 цього Закону, – в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; (Абзац шостої частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- за порушення, передбачені абзацом восьмим статті 24 цього Закону, – в розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; (Абзац сьомої частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)
- за порушення, передбачені абзацами дев'ятим та десятим статті 24 цього Закону, – в розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. (Абзац восьмої частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Для накладення штрафів за порушення, зазначені в абзацах другому та третьому статті 24 цього Закону, спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю повинен отримати письмовий висновок Служби безпеки України, який складається з урахуванням пропозицій Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, інших центральних органів виконавчої влади і державних органів.

(Статтю 25 доповнено новою частиною згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Крім накладання штрафів, зазначених у цій статті, спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю може скасовувати або зупиняти дію відповідно дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката, який він надав такому суб'єкту господарювання, або скасовувати його реєстрацію в цьому органі як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів, наслідком чого є припинення дії всіх дозвільних документів та документів про гарантії, наданих такому суб'єкту та чинних на день скасування реєстрації.

(Частина третя статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

У разі вчинення суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів – юридичною особою, яка має повноваження на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення або товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, правопорушень, передбачених абзацами другим – сьомим статті 24 цього Закону, або у разі, коли внаслідок таких правопорушень завдано значної шкоди політичним або економічним інтересам держави, національній безпеці або обороні держави, Кабінет Мі-

ністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю може скасувати раніше надані такій особі зазначені повноваження.

Рішення спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю про накладання штрафів, скасування або зупинення дії дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката або скасування реєстрації суб'єкта господарювання в цьому органі як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів може бути оскаржено в суді.

Держава не несе перед суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів – юридичною особою відповідальності за збитки, яких вона може зазнати внаслідок скасування або зупинення дії дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката, а також скасування повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення або товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, якщо така особа вчинила порушення законодавства, визначені статтею 24 цього Закону, або у разі, коли такі дії випливають із необхідності забезпечення захисту національних інтересів чи дотримання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння.

(Частина шоста статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI від 23.09.2010)

Стаття 26. Накладання штрафів за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю

Штрафи, передбачені статтею 25 цього Закону, від імені спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю накладаються керівником спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю чи його заступником.

Про вчинення правопорушення, зазначеного у статті 24 цього Закону, уповноваженою посадовою особою спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю, що його виявила, складається протокол, який разом з поясненнями керівника, іншої відповідальної посадової особи та документами, що стосуються справи, протягом трьох днів надається посадовим особам, зазначеним у частині першій цієї статті.

Керівник чи заступник керівника спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю приймає рішення про накладення штрафу протягом десяти днів після отримання документів, зазначених у частині другій цієї статті.

Рішення керівника чи заступника керівника спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю про накладення штрафу оформляється постановою про накладення на суб'єкта господарювання – юридичну особу штрафу за порушення у сфері державного експортного контролю відповідно до цього Закону.

Постанова про накладення штрафу складається у трьох примірниках. Перший примірник постанови в триденний термін після її прийняття вручається під розписку керівнику або уповноваженому представнику суб'єкта господарювання – юридичної особи чи надсилається поштою, про що робиться запис у справі. Другий і третій примірники залишаються в спеціально уповноваженому органі виконавчої влади з питань державного експортного контролю, який наклав штраф.

Форми протоколу та постанови затверджує спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю.

Штраф підлягає сплаті суб'єктом господарювання – юридичною особою в п'ятнадцятиденний термін з дня його накладення. У разі несплати штрафу в зазначений термін він стягується державним виконавцем у порядку, визначеному законодавством.

Рішення про накладення штрафу в справах про порушення, передбачені цим Законом, може бути оскаржено в суді. При цьому виконання постанови про накладення штрафу зупиняється до прийняття відповідного рішення суду.

Стаття 27. Відповідальність суб'єктів господарювання – фізичних осіб за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю

Суб'єкти господарювання – фізичні особи, які порушують законодавство в галузі державного експортного контролю, несуть адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність, передбачену законом.

Стаття 28. Відповідальність посадових осіб органів виконавчої влади за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю

Посадові особи спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю та інших органів виконавчої влади, залучених до прийняття рішень у сфері експортного контролю, у разі порушення законодавства в цій сфері несуть дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність, передбачену законом.

РОЗДІЛ V. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

Стаття 29. Фінансування заходів, пов'язаних із здійсненням державного експортного контролю

Фінансування заходів, пов'язаних із здійсненням державного експортного контролю, провадиться за рахунок і в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання відповідних державних органів.

Стаття 30. Справляння плати за оформлення та видачу документів у галузі державного експортного контролю

За видачу документів про реєстрацію суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, видачу дозволів, висновків, міжнародних імпортерських сертифікатів чи сертифікатів підтвердження доставки справляється плата, кошти від якої зараховуються до Державного бюджету України. За видачу зазначених документів не справляється плата з центральних органів виконавчої влади.

Розмір плати, зазначеної в частині першій цієї статті, визначається Кабінетом Міністрів України залежно від типу документа або вартості контракту.

(Частина друга статті 30 в редакції Закону N 2561-VI від 23.09.2010)

РОЗДІЛ VI. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Закони, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців після набрання чинності цим Законом:
  - подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 20 лютого 2003 року N 549-IV

Указ Президента України «Про Державну службу експортного контролю України»

1. Затвердити Положення про Державну службу експортного контролю України (додається).
2. В абзаці другому статті 1 Указу Президента України від 27 грудня 2001 року N 1265 «Про Державну службу експортного контролю України» слова «зі спеціальним статусом» виключити.
3. Визнати такими, що втратили чинність:
  - Указ Президента України від 17 квітня 2002 року N 342 «Питання Державної служби експортного контролю України»;
  - пункт 7 змін, що вносяться до актів Президента України, затверджених Указом Президента України від 24 грудня 2002 року N 1207 «Про додаткові заходи щодо вдосконалення контролю у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва»;
  - пункт 2 змін, що вносяться до указів Президента України, затверджених Указом Президента України від 29 серпня 2003 року N 947 «Про зміни та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України»;
  - пункт 48 змін, що вносяться до указів Президента України, затверджених Указом Президента України від 5 березня 2004 року N 280 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України».
4. Кабінету Міністрів України привести у місячний строк свої рішення у відповідність із цим Указом.
5. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України В.ЯНУКОВИЧ
м. Київ, 8 квітня 2011 року N 448/2011

Затверджено Указом Президента України від 8 квітня 2011 року N 448/2011 Положення про Державну службу експортного контролю України

1. Державна служба експортного контролю України (Держекспортконтроль України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України.
Держекспортконтроль України входить до системи органів виконавчої влади і є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю.
2. Держекспортконтроль України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, іншими актами законодавства України, а також дорученнями Президента України та Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України.
3. Основними завданнями Держекспортконтролю України є:
  - реалізація державної політики у галузі державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, подвійного використання та інших товарів, що не внесені до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю та щодо яких відповідно до законодавства можуть бути застосовані процедури державного експортного контролю (далі – товари), а також внесення пропозицій щодо її формування;

- захист національних інтересів та зміцнення міжнародного авторитету України під час здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів шляхом забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України, пов'язаних із нерозповсюдженням зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеженням передач звичайних видів озброєння для недопущення їх застосування у терористичних та інших протиправних цілях;
  - сприяння розвитку міжнародного співробітництва та взаємодії з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань нерозповсюдження та експортного контролю.
4. Держекспортконтроль України відповідно до покладених на неї завдань:
- 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань державного експортного контролю, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та в установленому порядку подає їх Першому віце-прем'єр-міністру України – Міністру економічного розвитку і торгівлі України;
  - 2) надає в установленому законодавством у галузі державного експортного контролю порядку адміністративні послуги суб'єктам господарювання, які мають намір здійснювати або здійснюють міжнародні передачі товарів, включаючи посередницьку (брокерську) діяльність, а також іншим суб'єктам, визначеним законодавством у галузі державного експортного контролю, а саме:
    - видає дозволи (висновки) на право здійснення міжнародних передач товарів (експорт, імпорт, тимчасове ввезення/вивезення, транзит) та контролює подання суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів звітів про фактично здійснені експорт та імпорт товарів;
    - видає висновки на право проведення переговорів, пов'язаних із укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів, та контролює подання суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів звітів про підсумки проведення переговорів;
    - видає міжнародні імпорتنі сертифікати або інші документи, які містять державні гарантії щодо використання у заявлених цілях товарів, суб'єктам, визначеним законодавством у галузі державного експортного контролю;
    - проводить реєстрацію суб'єктів господарювання як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів та видає відповідні посвідчення про їх реєстрацію;
    - проводить атестацію систем внутрішньофірмового експортного контролю, створених суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів, та видає відповідні свідоцтва про таку атестацію;
    - надає юридичним особам повноваження на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю та видає відповідні свідоцтва;
  - 3) у встановленому законодавством у галузі державного експортного контролю порядку:
    - веде облік суб'єктів, яким надано повноваження на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, видає таким суб'єктам документи, що підтверджують наявність таких повноважень, забезпечує контроль за здійсненням суб'єктами наданих їм повноважень та готує пропозиції щодо скасування в установленому порядку таких повноважень;
    - проводить експертизу у галузі державного експортного контролю для вирішення питання про можливість надання відповідних дозволів, висновків чи міжнародних імпорتنих сертифікатів, можливість проведення реєстрації суб'єктів господарювання у Держекспортконтролі України як

суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів або надання таким суб'єктам повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю;

- здійснює контроль за справлянням плати відповідно до законодавства за оформлення та видачу документів про реєстрацію суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, видачу дозволів, висновків і міжнародних імпорتنних сертифікатів, кошти від якої зараховуються до державного бюджету;
- 4) здійснює заходи щодо запобігання порушенням вимог законодавства у галузі державного експортного контролю, а саме:
  - здійснює заходи з контролю та перевірки в установленому законодавством порядку, випадках та спосіб, передбачені законом, відповідності законодавству документації, на підставі якої здійснено міжнародну передачу товарів, доставку товарів до кінцевих споживачів, кінцевого використання товарів у заявлених цілях;
  - проводить у передбачених законом випадках розслідування, пов'язані з порушенням суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів вимог законодавства у галузі державного експортного контролю, та за їх підсумками притягує таких суб'єктів до відповідальності у межах, визначених законодавством;
  - забезпечує у межах компетенції виконання законодавчих та інших нормативно-правових актів у галузі державного експортного контролю, контролює додержання вимог законодавства у цій галузі;
- 5) бере участь у межах своїх повноважень у роботі міжнародних організацій та органів міжнародних режимів експортного контролю, учасницею яких є Україна, а також здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав з питань експортного контролю, нерозповсюдження зброї масового знищення і засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння, у тому числі в рамках реалізації державної політики щодо європейської інтеграції, в тому числі:
  - здійснює заходи з виконання рішень Ради Безпеки ООН щодо встановлення (скасування) ембарго на експорт товарів;
  - бере участь у забезпеченні здійснення заходів з експортного контролю, передбачених Договором про нерозповсюдження ядерної зброї, Конвенцією про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення, Конвенцією про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї та про її знищення, іншими міжнародними зобов'язаннями;
  - бере участь у переговорах із представниками іноземних держав та роботі міжурядових комісій з питань військово-технічного співробітництва;
  - здійснює в установленому порядку обмін інформацією в галузі експортного контролю з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями;
  - сприяє залученню технічної, фінансової та інших видів допомоги від іноземних держав і міжнародних організацій для вдосконалення національної системи державного експортного контролю;
  - готує відповідно до законодавства пропозиції щодо укладення та денонсації міжнародних договорів України, укладає в межах своїх повноважень міжвідомчі міжнародні договори України і забезпечує виконання зобов'язань України за міжнародними договорами;
  - б) готує проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, що регулюють діяльність у галузі державного експортного контролю;

- 7) готує та подає Першому віце-прем'єр-міністрові України – Міністру економічного розвитку і торгівлі України плани та звіти про свою діяльність за відповідний період для їх подальшого подання Президентові України та, у разі необхідності, за відповідними дорученнями Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України подає такі звіти та плани іншим державним органам;
  - 8) забезпечує щорічне інформування Верховної Ради України про обсяги міжнародних передач окремих категорій озброєнь за формою, що використовується при наданні відповідної інформації до ООН та ОБСЄ, а також про загальні обсяги експорту Україною товарів військового призначення;
  - 9) надає Міністерству закордонних справ України та іншим державним органам у випадках, передбачених чинними законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, відомості про експорт та імпорт окремих категорій товарів для інформування міжнародних організацій відповідно до міжнародних зобов'язань України;
  - 10) взаємодіє з громадськістю, засобами масової інформації з питань, пов'язаних із забезпеченням проведення консультацій стосовно формування та реалізації державної політики у галузі державного експортного контролю, сприяння розвитку громадянського суспільства;
  - 11) забезпечує функціонування і вдосконалення автоматизованої системи державного експортного контролю;
  - 12) здійснює інші повноваження, визначені законами України та покладені на Держекспортконтроль України Президентом України.
5. Держекспортконтроль України з метою організації своєї діяльності:
- 1) забезпечує в межах повноважень здійснення заходів щодо запобігання корупції та контроль за їх здійсненням в апараті Держекспортконтролю України;
  - 2) здійснює добір кадрів в апарат Держекспортконтролю України, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників апарату Держекспортконтролю України;
  - 3) організовує планово-фінансову роботу в апараті Держекспортконтролю України, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку;
  - 4) організовує розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних із діяльністю Держекспортконтролю України;
  - 5) забезпечує у межах повноважень реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням в апараті;
  - 6) забезпечує у межах своїх повноважень виконання завдань мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;
  - 7) організовує ведення діловодства та архіву в апараті Держекспортконтролю України відповідно до встановлених правил.
6. Держекспортконтроль України для виконання покладених на нього завдань має право в установленому порядку:
- 1) залучати до участі у здійсненні заходів державного експортного контролю інші центральні органи виконавчої влади, представництва України за кордоном та юридичних осіб, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з державним експортним контролем, за згодою їх керівників;
  - 2) залучати представників заінтересованих центральних органів виконавчої влади, підприємств, наукових установ та організацій, а також їх об'єднань, у тому числі на договірній

- основі, до складання списків товарів військового призначення та подвійного використання, опрацювання документів, що розповсюджуються контактними пунктами міжнародних режимів експортного контролю;
- 3) отримувати безоплатно від центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, установ та організацій інформацію з питань, віднесених до їхньої компетенції, необхідну для здійснення повноважень у галузі державного експортного контролю, використовувати її та здійснювати міжнародний обмін цією інформацією, а також залучати такі органи, установи та організації до проведення експертизи в галузі державного експортного контролю;
  - 4) представляти Кабінет Міністрів України за відповідними дорученнями Уряду у міжнародних організаціях та під час укладення міжнародних договорів з питань експортного контролю, нерозповсюдження зброї масового знищення і засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння;
  - 5) скликати наради, створювати комісії та робочі групи;
  - 6) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.
7. Держекспортконтроль України у процесі виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими органами виконавчої влади, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, органами місцевого самоврядування, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами, організаціями.
8. Держекспортконтроль України у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видає накази організаційно-розпорядчого характеру, які підписуються Головою Держекспортконтролю України.
9. Держекспортконтроль України очолює Голова, якого призначає на посаду за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України, та звільняє з посади Президент України.
- Голова Держекспортконтролю України:
- 1) очолює Держекспортконтроль України, здійснює керівництво його діяльністю, представляє Держекспортконтроль України у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами, організаціями;
  - 2) вносить на розгляд Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України пропозиції щодо формування державної політики у галузі державного експортного контролю та розроблені Держекспортконтролем України проекти законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України;
  - 3) вносить на розгляд Першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України проекти нормативно-правових актів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з питань, що належать до сфери діяльності Держекспортконтролю України;
  - 4) забезпечує виконання Держекспортконтролем України актів та доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України;
  - 5) затверджує за погодженням із Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України схвалені на засіданні колегії річний план роботи Держекспортконтролю України, заходи щодо реалізації основних напрямів та пріоритетних цілей її діяльності відповідно до визначених завдань;

- 6) звітує перед Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України про виконання річного плану роботи Держекспортконтролю України та покладених на неї завдань, про усунення порушень і недоліків, виявлених під час проведення перевірок діяльності Держекспортконтролю України, а також про притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях;
  - 7) вносить пропозиції Першому віце-прем'єр-міністрові України – Міністру економічного розвитку і торгівлі України щодо кандидатур на посади своїх заступників;
  - 8) затверджує за погодженням із Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України структуру апарату Держекспортконтролю України;
  - 9) забезпечує виконання наданих Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України доручень;
  - 10) забезпечує взаємодію Держекспортконтролю України з визначеним Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України структурним підрозділом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України;
  - 11) забезпечує дотримання встановленого Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України порядку обміну інформацією між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Держекспортконтролем України та вчасність її подання;
  - 12) призначає на посади та звільняє з посад за погодженням із Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України керівників і заступників керівників структурних підрозділів апарату Держекспортконтролю України, призначає на посади та звільняє з посад інших державних службовців і працівників апарату Держекспортконтролю України;
  - 13) дає у межах повноважень обов'язкові до виконання державними службовцями і працівниками Держекспортконтролю України доручення.
10. Голова Держекспортконтролю України має двох заступників, у тому числі одного першого.

Першого заступника та заступника Голови Держекспортконтролю України призначає на посади Президент України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Голови Держекспортконтролю України, погоджених із Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України.

Першого заступника, заступника Голови Держекспортконтролю України звільняє з посад Президент України.

11. Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Держекспортконтролю України, обговорення найважливіших напрямів його діяльності у Держекспортконтролі України утворюється колегія у складі Голови Держекспортконтролю України (голова колегії), першого заступника та заступника Голови Держекспортконтролю України, визначених посадових осіб Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. У разі потреби до складу колегії Держекспортконтролю України можуть входити керівники структурних підрозділів Держекспортконтролю України, а також у встановленому порядку інші особи.

Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом видання відповідного наказу Держекспортконтролю України.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Держекспортконтролі України можуть утворюватися постійні або тимчасові консультативні, дорадчі органи.

Рішення про утворення та ліквідацію колегії, постійних або тимчасових консультативних, дорадчих органів, їх кількісний та персональний склад, положення про них затверджуються Головою Держекспортконтролю України.

12. Гранична чисельність державних службовців та працівників Держекспортконтролю України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Структура апарату Держекспортконтролю України затверджується Головою Держекспортконтролю України за погодженням із Першим віце-прем'єр-міністром України – Міністром економічного розвитку і торгівлі України.

Штатний розпис, кошторис Держекспортконтролю України затверджуються Головою Держекспортконтролю України за погодженням із Міністерством фінансів України.

Держекспортконтроль України є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Державної казначейської служби України.

Держекспортконтроль України припиняється шляхом реорганізації або ліквідації Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Глава Адміністрації Президента України С.ЛЬОВОЧКІН

Закон України «Про прийняття Протоколу про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 6, ст.135)

Верховна Рада України постановляє:

Прийняти Протокол про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, схвалений 28 листопада 2003 року на зустрічі держав – учасниць Конвенції у м. Женева (додається).

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 22 грудня 2004 року N 2281-IV

Протокол про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни

(Протокол прийнято Законом N 2281-IV від 22.12.2004, ВВР, 2005, N 6, ст.135)

Офіційний переклад

Високі Договірні Сторони,

- визнаючи серйозні постконфліктні гуманітарні проблеми, зумовлювані вибухонебезпечними предметами – наслідками війни,
- усвідомлюючи необхідність укладення Протоколу про постконфліктні коригувальні заходи загального характеру для мінімізації небезпеки й результатів, зумовлюваних вибухонебезпечними предметами – наслідками війни,
- та бажаючи вжити загальних запобіжних заходів за допомогою добровільної найліпшої практики, визначеної в Технічному додатку, щоб підвищити надійність боєприпасів, а отже й звести до мінімуму те, що після війни залишатимуться вибухонебезпечні предмети,
- домовилися про таке:

Стаття 1. Загальні положення та сфера застосування

1. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй та норм міжнародного права щодо збройного конфлікту, які можуть застосовуватися до них, Високі Договірні Сторони погоджуються дотримуватися зобов'язань, визначених у цьому Протоколі, як індивідуально, так і в співпраці з іншими Високими Договірними Сторонами, для мінімізації небезпеки й результатів, зумовлюваних вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, у постконфліктних ситуаціях.
2. Цей Протокол застосовується до вибухонебезпечних предметів, що залишаються після війни, на суходутній території, у тому числі у внутрішніх водах, Високих Договірних Сторін.
3. Цей Протокол застосовується до ситуацій, що виникають у результаті конфліктів, зазначених у пунктах 1-6 статті 1 Конвенції зі змінами, унесеними 21 грудня 2001 року.
4. Статті 3, 4, 5 та 8 цього Протоколу застосовуються до вибухонебезпечних предметів, що залишаються після війни, інших, ніж існуючі вибухонебезпечні предмети, що залишилися після війни, визначені в пункті 5 статті 2 цього Протоколу.

Стаття 2. Визначення

Для цілей цього Протоколу:

1. Термін «вибухонебезпечні боєприпаси» означає звичайні боєприпаси, що містять вибухові речовини, за винятком мін, мін-пасток та інших пристроїв, визначених у Протоколі II до цієї Конвенції зі змінами, унесеними 3 травня 1996 року.

2. Термін «боєприпаси, що не вибухнули», означає вибухонебезпечні боєприпаси, в які вставлено запальник, детонатор, які поставлено на взвід або в інший спосіб підготовлено до використання й використано в збройному конфлікті. Вони могли бути вистрілені, скинуті, запущені або випущені й повинні були вибухнути, але не вибухнули.
3. Термін «залишені вибухонебезпечні боєприпаси» означає вибухонебезпечні боєприпаси, які не були використані під час збройного конфлікту, які були забуті чи залишені стороною в збройному конфлікті та які більше не знаходяться під контролем сторони, що забула чи залишила їх. В залишені вибухонебезпечні боєприпаси можуть бути чи не бути вставлені запальники чи детонатори, вони можуть бути чи не бути поставлені на взвід або в інший спосіб можуть бути чи не бути підготовлені до використання.
4. Термін «вибухонебезпечні предмети – наслідки війни» означає боєприпаси, які не вибухнули, а також залишені вибухонебезпечні боєприпаси.
5. Термін «існуючі вибухонебезпечні предмети – наслідки війни», означає боєприпаси, що не вибухнули, а також залишені вибухонебезпечні боєприпаси, які існували до набуття чинності цим Протоколом для Високої Договірної Сторони, на території якої вони існують.

Стаття 3. Знешкодження, видалення чи знищення вибухонебезпечних предметів – наслідків війни

1. Кожна Висока Договірна Сторона й сторона в збройному конфлікті беруть на себе викладені в цій статті зобов'язання стосовно всіх вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, які є на території, що знаходиться під їхнім контролем. У випадках, коли користувач вибухонебезпечних боєприпасів, які перетворилися на вибухонебезпечні предмети – наслідки війни, не здійснює контролю над цією територією, користувач після припинення активних воєнних дій надає, де це можливо, серед іншого, допомогу у формі технічних, фінансових, матеріальних чи кадрових ресурсів у двосторонньому порядку або з допомогою взаємопогодженої третьої сторони, у тому числі, серед іншого, з допомогою системи Організації Об'єднаних Націй або з допомогою інших відповідних організацій, щоб сприяти позначенню місцезнаходження, знешкодженню, видаленню чи знищенню вибухонебезпечних предметів – наслідків війни.
2. Після припинення активних воєнних дій, і якомога скоріше, кожна Висока Договірна Сторона й сторона в збройному конфлікті позначають місцезнаходження, знешкоджують, видаляють чи знищують вибухонебезпечні предмети – наслідки війни на територіях, що знаходяться під їхнім контролем. Районам, ураженим вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, які визначені відповідно до пункту 3 цієї статті як такі, що становлять серйозну небезпеку для людей, надають пріоритетний статус щодо знешкодження, видалення чи знищення.
3. Після припинення активних воєнних дій, і якомога скоріше, кожна Висока Договірна Сторона й сторона в збройному конфлікті, щоб зменшити небезпеку, яку становлять вибухонебезпечні предмети – наслідки війни, уживають на уражених територіях, що перебувають під їхнім контролем, таких заходів:
  - a) вивчають і визначають загрозу, яку становлять вибухонебезпечні предмети – наслідки війни;
  - b) визначають потреби та здійсненність із погляду позначення й знешкодження, видалення чи знищення, а також устанавлюють пріоритетність таких потреб;
  - c) позначають місцезнаходження вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, знешкоджують, видаляють чи знищують їх;
  - d) уживають заходів, щоб мобілізувати ресурси для здійснення такої діяльності.
4. Під час здійснення зазначеної вище діяльності Високої Договірної Сторони й сторони в збройному конфлікті беруть до уваги міжнародні стандарти, у тому числі Міжнародні стандарти протимінної діяльності.

5. Високі Договірні Сторони співпрацюють у відповідних випадках як між собою, так і з іншими державами, відповідними регіональними й міжнародними організаціями та неурядовими організаціями в наданні, серед іншого, допомоги у формі технічних, фінансових, матеріальних та людських ресурсів, у тому числі в проведенні за відповідних обставин спільних операцій, необхідних для виконання положень цієї статті.

Стаття 4. Реєстрація, зберігання та передача інформації

1. Високі Договірні Сторони й сторони в збройному конфлікті в максимально можливому обсязі та, наскільки це є практично здійсненним, реєструють і зберігають інформацію про використання вибухонебезпечних боєприпасів або залишення вибухонебезпечних боєприпасів, щоб сприяти швидкому позначенню місцезнаходження, знешкодженню, видаленню чи знищенню вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, проведенню просвітницької роботи з попередження про небезпеку, зумовлювану такими предметами, та наданню відповідної інформації стороні, що контролює територію, де вони знаходяться, і цивільному населенню на такій території.
2. Високі Договірні Сторони й сторони в збройному конфлікті, які використовували або залишали вибухонебезпечні боєприпаси, що, можливо, перетворилися на вибухонебезпечні предмети – наслідки війни, після припинення активних воєнних дій невідкладно та, наскільки це можливо, беручи до уваги законні інтереси безпеки цих сторін, надають таку інформацію стороні або сторонам, що контролюють уражений район, у двосторонньому порядку або з допомогою взаємопогодженої третьої сторони, у тому числі, серед іншого, з допомогою Організації Об'єднаних Націй, або на запит іншим відповідним організаціям, стосовно яких сторона, що надає інформацію, переконалась у тому, що вони в ураженому районі проводять або проводитимуть просвітницьку роботу з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, здійснюють або здійснюватимуть позначення місцезнаходження, знешкодження, видалення чи знищення таких предметів.
3. Під час реєстрації, зберігання та передачі такої інформації Високі Договірні Сторони повинні брати до уваги частину 1 Технічного додатка.

Стаття 5. Інші запобіжні заходи щодо захисту цивільного населення, окремих громадян та цивільних об'єктів від небезпеки й результатів, зумовлюваних вибухонебезпечними предметами – наслідками війни

1. Високі Договірні Сторони й сторони в збройному конфлікті вживають усіх можливих запобіжних заходів на території, яка знаходиться під їхнім контролем і яка уражена вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, для захисту цивільного населення, окремих громадян та цивільних об'єктів від загроз і наслідків, зумовлюваних вибухонебезпечними предметами – наслідками війни. Можливі запобіжні заходи – це ті запобіжні заходи, які практично здійсненні або можливі з урахуванням усіх існуючих у певний час обставин, у тому числі гуманітарних та військових міркувань. Ці запобіжні заходи можуть включати оповіщення, просвітницьку роботу з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, позначення, огороження та моніторинг території, ураженої вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, як викладено в частині 2 Технічного додатка.

Стаття 6. Положення щодо захисту гуманітарних місій та організацій від результатів, зумовлюваних вибухонебезпечними предметами – наслідками війни

1. Кожна Висока Договірна Сторона й сторона в збройному конфлікті:
  - а) захищають, наскільки це можливо, від результатів, зумовлюваних вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, гуманітарні місії та організації, які діють або діятимуть у районі, що зна-

ходить під контролем Високої Договірної Сторони або сторони в збройному конфлікті, і за згодою такої сторони;

b) на прохання такої гуманітарної місії чи організації надають, наскільки це можливо, інформацію про місцезнаходження всіх відомих їй вибухонебезпечних предметів – наслідків війни на території, на якій діятиме чи діє гуманітарна місія чи організація, що робить запит.

2. Положення цієї статті не завдають шкоди існуючому міжнародному гуманітарному праву чи іншим застосовним міжнародним документам або рішенням Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, які передбачають вищий рівень захисту.

Стаття 7. Допомога стосовно існуючих вибухонебезпечних предметів – наслідків війни

1. Кожна Висока Договірна Сторона має право просити й одержувати, у відповідних випадках, допомогу від інших Високих Договірних Сторін, від держав, які не є сторонами, а також відповідних міжнародних організацій та установ у вирішенні проблем, спричинюваних існуючими вибухонебезпечними предметами – наслідками війни.

2. Кожна Висока Договірна Сторона, яка спроможна це зробити, надає, наскільки це є необхідним і можливим, допомогу у вирішенні проблем, спричинюваних існуючими вибухонебезпечними предметами – наслідками війни. При цьому Високі Договірні Сторони також беруть до уваги гуманітарні цілі цього Протоколу, а також міжнародні стандарти, у тому числі Міжнародні стандарти протимісної діяльності.

Стаття 8. Співпраця та допомога

1. Кожна Висока Договірна Сторона, яка спроможна це зробити, надає допомогу в позначенні місцезнаходження, знешкодженні, видаленні чи знищенні вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, а також у проведенні просвітницької роботи серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану такими предметами, і в суміжних різновидах діяльності, серед іншого з допомогою системи Організації Об'єднаних Націй, інших відповідних міжнародних, регіональних або національних організацій чи установ. Міжнародного комітету Червоного Хреста, Національних товариств Червоного Хреста й Червоного Півмісяця та їхньої Міжнародної федерації, неурядових організацій або на двосторонній основі.

2. Кожна Висока Договірна Сторона, яка спроможна це зробити, надає допомогу в догляді за жертвами вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, у їхній реабілітації та соціально-економічній реінтеграції. Така допомога може надаватися, серед іншого, з допомогою системи Організації Об'єднаних Націй, відповідних міжнародних, регіональних або національних організацій чи установ, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Національних товариств Червоного Хреста й Червоного Півмісяця та їхньої Міжнародної федерації, неурядових організацій або на двосторонній основі.

3. Кожна Висока Договірна Сторона, яка спроможна це зробити, робить внески до довірчих фондів у межах системи Організації Об'єднаних Націй, а також до інших відповідних довірчих фондів, щоб сприяти наданню допомоги за цим Протоколом.

4. Кожна Висока Договірна Сторона має право брати участь у якомога повнішому обміні устаткуванням, матеріалами та науково-технічною інформацією, крім пов'язаної зі зброєю технології, що необхідні для виконання цього Протоколу. Високі Договірні Сторони зобов'язуються сприяти таким обмінам відповідно до національного законодавства й не встановлюють необґрунтованих обмежень щодо надання устаткування для знешкодження та відповідної технологічної інформації для гуманітарних цілей.

5. Кожна Висока Договірна Сторона зобов'язується надавати інформацію до відповідних баз даних із протимісної діяльності, створених у межах системи Організації Об'єднаних Націй, особливо ін-

- формацію про різні способи й технології знешкодження вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, списки експертів, експертних установ або національних служб, до яких слід звертатися в разі необхідності знешкодження вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, та, на добровільній основі, технічну інформацію про відповідні види вибухонебезпечних боєприпасів.
6. Високі Договірні Сторони можуть подавати запити стосовно допомоги, обґрунтовані відповідною інформацією, до Організації Об'єднаних Націй, інших відповідних органів або інших держав. Ці запити можуть подаватися Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який повідомляє їх усім Високим Договірним Сторонам, відповідним міжнародним та неурядовим організаціям.
  7. У випадку подання запитів до Організації Об'єднаних Націй Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй у межах ресурсів, наявних у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, може вжити відповідних заходів, щоб оцінити ситуацію, та, співпрацюючи з Високою Договірною Стороною, яка подала запит, й іншими Високими Договірними Сторонами, що взяли на себе зобов'язання, як викладено в наведеній вище статті 3, рекомендувати відповідне надання допомоги. Генеральний секретар може також повідомляти Високим Договірним Сторонам про будь-яку таку оцінку, а також про вид й обсяг необхідної допомоги, у тому числі про можливі надходження з довірчих фондів, створених у межах системи Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 9. Загальні запобіжні заходи

1. З урахуванням різних ситуацій і можливостей заохочується вживання кожною Високою Договірною Стороною загальних запобіжних заходів, спрямованих на мінімізацію появи вибухонебезпечних предметів – наслідків війни, у тому числі вживання заходів, зазначених у частині 3 Технічного додатка, але не тільки їх.
2. Кожна Висока Договірна Сторона може на добровільній основі обмінюватися інформацією, пов'язаною із зусиллями, спрямованими на підтримку та впровадження найліпшої практики стосовно пункту 1 цієї статті.

Стаття 10. Консультації Високих Договірних Сторін

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються консультуватися та співпрацювати одна з одною з усіх проблем, пов'язаних із дією цього Протоколу. З цієї метою за згодою більшості, але не менше, ніж вісімнадцяти Високих Договірних Сторін, проводиться конференція Високих Договірних Сторін.
2. Робота конференцій Високих Договірних Сторін уключає:
  - a) огляд стану й дії цього Протоколу;
  - b) розгляд питань, що стосуються національного виконання цього Протоколу, у тому числі національної звітності чи оновлення на щорічній основі;
  - c) підготовку до оглядових конференцій.
3. Витрати конференції Високих Договірних Сторін покриваються Високими Договірними Сторонами та державами, які не є сторонами, але беруть участь у конференції, відповідно до належним чином скоригованої шкали оцінки Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 11. Дотримання

1. Кожна Висока Договірна Сторона вимагає, щоб її збройні сили та відповідні установи чи відомства видавали відповідні накази й робочі методики, та щоб її особовий склад проходив підготовку, яка узгоджується з відповідними положеннями цього Протоколу.
2. Високі Договірні Сторони зобов'язуються консультуватися та співпрацювати одна з одною у двосторонньому порядку, з допомогою Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй або з допомогою інших відповідних міжнародних процедур для вирішення будь-яких проблем, що можуть виникати у зв'язку з тлумаченням та застосуванням положень цього Протоколу.

ТЕХНІЧНИЙ ДОДАТОК

Цей Технічний додаток містить інформацію про запропоновану найліпшу практику для досягнення цілей, що містяться в статтях 4, 5 та 9 цього Протоколу. Цей Технічний додаток виконуватиметься Високими Договірними Сторонами на добровільній основі.

1. Реєстрація, зберігання та повідомлення інформації про боєприпаси, що не вибухнули, і залишені вибухонебезпечні боєприпаси

а) Реєстрація інформації. Що стосується вибухонебезпечних боєприпасів, які, можливо, перетворилися на боєприпаси, що не вибухнули, то держава повинна намагатись якомога точніше реєструвати таку інформацію: i) місцезнаходження районів, які були цілями і в яких використовували вибухонебезпечні боєприпаси; ii) приблизну кількість вибухонебезпечних боєприпасів, що були використані в районах, зазначених у підпункті «i»; iii) вид і характер вибухонебезпечних боєприпасів, що були використані в районах, зазначених у підпункті «i»; iv) загальне місцезнаходження відомих та можливих боєприпасів, що не вибухнули;

У випадку, коли держава була змушена залишити вибухонебезпечні боєприпаси під час операцій, вона повинна намагатись залишити їх у безпечний і надійний спосіб та зареєструвати таку інформацію про ці боєприпаси: v) місцезнаходження залишених вибухонебезпечних боєприпасів; vi) приблизну кількість залишених вибухонебезпечних боєприпасів на кожній конкретній ділянці; vii) види залишених вибухонебезпечних боєприпасів на кожній конкретній ділянці.

b) Зберігання інформації. У випадку, коли держава зареєструвала інформацію відповідно до пункту «а», вона повинна зберігатися таким чином, щоб уможливити її пошук і подальше повідомлення відповідно до пункту «с».

c) Повідомлення інформації. Інформацію, що зареєстрована та зберігається державою відповідно до пунктів «а» і «b», потрібно повідомляти з урахуванням інтересів безпеки та інших зобов'язань держави, що надає інформацію, відповідно до таких положень: i) зміст: повідомлювана інформація про боєприпаси, що не вибухнули, повинна містити подробиці щодо: 1) загального місцезнаходження відомих та можливих боєприпасів, що не вибухнули; 2) видів та приблизної кількості вибухонебезпечних боєприпасів, використаних у районах, які були цілями; 3) способу ідентифікації вибухонебезпечних боєприпасів, у тому числі кольору, розміру та форми, а також інших відповідних маркувань; 4) способу безпечного знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів. Повідомлювана інформація про залишені вибухонебезпечні боєприпаси повинна містити подробиці щодо: 5) місцезнаходження залишених вибухонебезпечних боєприпасів; 6) приблизної кількості залишених вибухонебезпечних боєприпасів на кожній конкретній ділянці; 7) видів залишених вибухонебезпечних боєприпасів на кожній конкретній ділянці; 8) способу ідентифікації залишених вибухонебезпечних боєприпасів, у тому числі кольору, розміру та форми; 9) інформації про вид і способи пакування залишених вибухонебезпечних боєприпасів; 10) стану готовності; 11) місцезнаходження та характеру будь-яких мін-пасток, про які відомо, що вони є в районі залишених вибухонебезпечних боєприпасів. ii) Отримувач. Інформацію потрібно повідомляти стороні або сторонам, що контролюють уражену територію, а також особам чи установам, стосовно яких держава, що повідомляє, переконана, що вони залучаються або залучатимуться до знешкодження боєприпасів, що не вибухнули, або залишених вибухонебезпечних боєприпасів в ураженому районі, до проведення про-світницької роботи серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану боєприпасами, що не вибухнули, та залишеними боєприпасами. iii) Механізм. Держава, де це можливо, повинна використовувати створені на міжнародному або на місцевому рівні механізми для повідомлення інформації, наприклад повідомляти її з допомогою Протимінної служби ООН (UNMAS), Системи управління інформацією у сфері протимінної діяльності (IMCMA), та інших експертних установ,

які держава, що повідомляє, вважає відповідними. iv) Вибір часу. Інформацію потрібно повідомляти якомога скоріше, беручи до уваги такі питання, як будь-які здійснювані в уражених районах військові та гуманітарні операції, наявність і надійність інформації та відповідні питання безпеки.

2. Оповіщення, просвітницька робота серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, позначення, огороження та моніторинг

Ключові терміни

а) Оповіщення – це пунктуальне надання попереджувальної інформації цивільному населенню, що призначене для мінімізації небезпеки, зумовлюваної вибухонебезпечними предметами – наслідками війни на уражених територіях.

б) Просвітницька робота серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, повинна складатися з програм такої роботи й сприяти обміну інформацією між ураженими громадами, урядовими структурами та гуманітарними організаціями, щоб уражені громади були поінформовані про загрозу, яку становлять вибухонебезпечні предмети – наслідки війни. Програми просвітницької роботи зазвичай передбачають довгострокову діяльність.

Складники найліпшої практики оповіщень та просвітницька робота серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни

с) В усіх програмах оповіщень та просвітницької роботи серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, де це можливо, повинні бути враховані широкопоширені національні та міжнародні стандарти, у тому числі Міжнародні стандарти протимінної діяльності.

д) Оповіщення та просвітницьку роботу серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, потрібно здійснювати стосовно ураженого цивільного населення, що включає громадян, які проживають у районах, де є вибухонебезпечні предмети – наслідки війни, або поблизу таких районів, та громадян, що перетинають такі райони.

е) Оповіщення потрібно робити якомога скоріше, залежно від обставин та наявної інформації. Програма просвітницької роботи серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, повинна замінити програму оповіщень якомога скоріше. Оповіщення та просвітницьку роботу завжди потрібно здійснювати стосовно уражених громадян якомога раніше.

ф) Сторонам у конфлікті, якщо вони не мають ресурсів та навиків для проведення просвітницької роботи серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, потрібно залучати треті сторони, наприклад міжнародні та неурядові організації.

г) Сторони в конфлікті повинні, якщо це можливо, надавати додаткові ресурси для оповіщень та просвітницької роботи серед цивільного населення з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни. Такий перелік міг би включати: надання матеріально-технічної підтримки, вироблення матеріалів для просвітницької роботи, фінансову підтримку та загальну картографічну інформацію.

Позначення, огороження та моніторинг району, ураженого вибухонебезпечними предметами – наслідками війни

h) Сторони в конфлікті, якщо це можливо, будь-коли під час конфлікту й у подальшому, за наявності вибухонебезпечних предметів – наслідків війни повинні якомога раніше та максимально

можливо забезпечити позначення, огороження та моніторинг районів, в яких є вибухонебезпечні предмети – наслідки війни, щоб забезпечити ефективне недопущення цивільного населення відповідно до наведених нижче положень.

i) Під час позначення підозрілих небезпечних районів слід використовувати попереджувальні знаки, що ґрунтуються на способах здійснення позначень, які можуть бути розпізнані ураженою громадою. Знаки та інші позначення меж небезпечного району повинні бути якомога помітнішими, чіткішими, довговічнішими та більш стійкими до впливу докiлля, а також повинні чітко вказувати, який бік позначеної межі вважається повернутим до району, ураженого вибухонебезпечними предметами – наслідками війни, та який бік вважається безпечним.

j) На місці потрібно створити відповідну структуру, яка нестиме відповідальність за моніторинг і підтримання функціонування постійних і тимчасових систем позначення та яка буде включена до національних і місцевих програм просвітницької роботи з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами – наслідками війни.

3. Загальні запобіжні заходи

Держави, що виробляють або закуповують вибухонебезпечні боєприпаси, повинні, наскільки це є можливим і відповідним, намагатися забезпечувати вживання та дотримання наведених нижче заходів протягом терміну придатності вибухонебезпечних боєприпасів до використання.

a) Управління виготовленням боєприпасів

i) Виробничі процеси повинні бути розраховані таким чином, щоб можна було досягти найбільшої надійності боєприпасів. ii) Стосовно виробничих процесів потрібно вживати офіційно схвалених заходів контролю якості. iii) Під час виробництва вибухонебезпечних боєприпасів потрібно застосовувати стандарти забезпечення якості, які є офіційно схваленими й міжнародно визнаними. iv) Приймальні випробування потрібно здійснювати шляхом проведення випробувальних реальних стрільб відповідно до ряду умов або шляхом інших затверджених процедур. v) У ході операцій із вибухонебезпечними боєприпасами та передачі їх потрібно вимагати стандарти на високу надійність.

b) Поводження з боєприпасами

Для забезпечення найможливішої довгострокової надійності вибухонебезпечних боєприпасів заохочуються застосування державами норм найліпшої практики та експлуатаційної дисципліни щодо їхнього зберігання, транспортування, зберігання в польових умовах та щодо обслуговування їх відповідно до наведених нижче правил.

i) Вибухонебезпечні боєприпаси, коли це необхідно, повинні зберігатися в безпечних спорудах або у відповідних контейнерах, які в разі необхідності захищають вибухонебезпечні боєприпаси та їхні компоненти в регульованому середовищі. ii) Держава повинна здійснювати перевезення вибухонебезпечних боєприпасів до виробничих об'єктів, складських приміщень та польових пунктів, а також від них у такий спiсiб, який зводить до мінімуму можливість пошкодження вибухонебезпечних боєприпасів. iii) Під час складування й транспортування вибухонебезпечних боєприпасів держава, коли це необхідно, повинна використовувати відповідні контейнери та регульовані середовища. iv) Небезпека вибухів на складах повинна бути зведена до мінімуму завдяки вживанню відповідних заходів складування. v) Держави повинні застосовувати відповідні процедури реєстрації, відслідковування та випробування вибухонебезпечних боєприпасів, які повинні включати інформацію про дату виготовлення кожного екземпляра, партії або серії вибухонебезпечних боєприпасів та інформацію про те, де були вибухонебезпечні боєприпаси, в яких умовах вони зберігалися, і впливу яких факторів докiлля вони були піддані. vi) Вибухонебезпечні боєприпаси, які зберігаються на складах, повинні періодично проходити у відповідних випадках випробування, здійснювані шляхом проведення реальних стрільб, щоб було забезпечене їхнє бажане функціону-

вання. vii) Напівкомплекти вибухонебезпечних боєприпасів, які зберігаються на складах, повинні проходити у відповідних випадках лабораторні випробування, щоб було забезпечене їхнє бажане функціонування. viii) Для підтримання надійності вибухонебезпечних боєприпасів, які зберігаються на складах, потрібно вживати, коли це необхідно, відповідних заходів, у тому числі коригувати очікуваний термін зберігання боєприпасів, виходячи з інформації, отриманої за результатами процедур реєстрації, відслідковування та випробування.

с) Підготовка особового складу

Належна підготовка всього особового складу, залученого до обслуговування, транспортування та використання вибухонебезпечних боєприпасів, є важливим фактором намагання забезпечити їхню надійну експлуатацію за призначенням. Тому держави повинні приймати й підтримувати прийнятні навчальні програми, щоб забезпечувати належну підготовку особового складу стосовно боєприпасів, з якими він повинен буде мати справу.

d) Передача

Держава, що планує передати вибухонебезпечні боєприпаси іншій державі, яка раніше не мала вибухонебезпечних боєприпасів такого виду, повинна намагатися забезпечити таке становище, при якому держава-отримувач мала б можливість правильно зберігати, обслуговувати й використовувати такі вибухонебезпечні боєприпаси.

e) Майбутнє виробництво

Щоб досягти якомога вищої надійності, держава повинна вивчати шляхи та способи підвищення надійності вибухонебезпечних боєприпасів, які вона має намір виробляти або закуповувати.

Закон України «Про ратифікацію Угоди між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулюванням криз»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 23, ст.212)

Верховна Рада України постановляє:

Ратифікувати Угоду між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулюванням криз, підписану 13 червня 2005 року в м.Люксембурзі (додається).

Президент України В.ЮЩЕНКО
м. Київ, 6 березня 2008 року N 137-VI

Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 23, ст.212)

(Угоду ратифіковано Законом N 137-VI від 06.03.2008, ВВР, 2008, N 23, ст.212)

Європейський Союз, з одного боку, та Україна, з іншого боку, які далі називаються Сторони, беручи до уваги, що:

- 1) Європейський Союз (ЄС) може приймати рішення про вжиття заходів у сфері врегулювання криз, у тому числі заходів з підтримання миру;
- 2) Європейська Рада в Севільї 21 та 22 червня 2002 року затвердила механізм консультацій та співробітництва між Європейським Союзом та Україною з врегулювання криз;
- 3) Європейський Союз прийматиме рішення, чи буде запропоновано третім державам узяти участь в операції ЄС із врегулювання кризи. Україна може прийняти пропозицію Європейського Союзу та запропонувати форму своєї участі в цій операції. У такому випадку Європейський Союз прийме рішення стосовно прийнятності запропонованої форми участі України;
- 4) загальні умови участі України в операціях ЄС із врегулювання криз цивільними та військовими засобами повинні бути визначені в цій Угоді, яка визначає загальну схему такої можливої участі в майбутньому, а не визначатися окремо для кожної відповідної операції. Додаткові імплементаційні угоди повинні укладатися для кожної окремої операції, як це передбачено статтею 13 цієї Угоди.
- 5) Угода не повинна впливати на самостійність Європейського Союзу в прийнятті рішень, і не повинна впливати на характер прийняття рішень Україною про участь в операції ЄС із врегулювання кризи, який ґрунтується на індивідуальному підході й національному законодавстві України;
- 6) Угода повинна стосуватися лише майбутніх операцій ЄС із врегулювання кризи й не повинна впливати на існуючі угоди, які регулюють участь України в уже розпочатій операції ЄС із врегулювання кризи,
домовилися про таке:

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Рішення стосовно участі

1. Після прийняття Європейським Союзом рішення запропонувати Україні взяти участь в операції ЄС із врегулювання кризи й за умови такої згоди Україна надає Європейському Союзу інформацію про форми своєї участі, які пропонуються.

2. Оцінка Європейським Союзом форми участі України здійснюється з проведенням консультацій з Україною.
3. Європейський Союз якомога скоріше надає Україні попередню інформацію про ймовірний фінансовий внесок до спільних витрат на операцію, щоб допомогти Україні в розробці її пропозиції.
4. Європейський Союз повідомляє Україні про результати оцінки листом, щоб забезпечити участь України згідно з положеннями цієї Угоди.

Стаття 2. Межі

1. Україна приєднується до Спільної дії, якою Рада Європейського Союзу вирішує, що ЄС буде проводити операцію з урегулювання кризи, а також до будь-якої Спільної дії чи Рішення, якими Рада Європейського Союзу вирішує розширити операцію ЄС із урегулювання кризи, згідно з положеннями цієї Угоди та будь-якими домовленостями, необхідними для її реалізації.
2. Форми участі України в окремії операції ЄС із урегулювання кризи не впливають на автономію прийняття рішень Європейським Союзом.

Стаття 3. Статус персоналу та контингенту

1. Статус персоналу, відрядженого Україною для участі в операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами, та (або) контингенту, відрядженого Україною для участі в операції ЄС із урегулювання кризи військовими засобами, визначається угодою про статус контингенту(місії), якщо вона є, укладеною між Європейським Союзом та державою (державами), на території якої (яких) проводиться операція.
2. Статус персоналу, відрядженого до штаб-квартири чи органів управління, розташованих поза межами держави (держав), в якій (яких) проводиться операція ЄС із урегулювання кризи, визначається домовленостями між відповідними штаб-квартирою й органами управління та Україною.
3. Не впливаючи на угоду про статус контингенту(місії), про які йдеться в пункті 1 цієї Статті, Україна здійснює юрисдикцію над своїм персоналом, який бере участь в операції ЄС із урегулювання кризи.
4. Україна відповідає за задоволення будь-яких претензій, пов'язаних з участю в операції ЄС із урегулювання кризи, які надходять від її персоналу або стосуються його. Україна відповідає за вжиття будь-якого заходу, зокрема юридичного чи дисциплінарного характеру, стосовно будь-кого з її персоналу відповідно до своїх нормативно-правових актів.
5. Україна бере на себе зобов'язання зробити заяву стосовно відмови від претензій до будь-якої держави-учасниці операції ЄС із урегулювання кризи, в якій бере участь Україна, і зробити її під час підписання цієї Угоди. Зразок такої заяви додається до цієї Угоди.
6. Держави – члени Європейського Союзу беруть на себе зобов'язання зробити заяву стосовно відмови від претензій до будь-якої майбутньої участі України в операції ЄС із урегулювання кризи, і зробити її під час підписання цієї Угоди. Зразок такої заяви додається до цієї Угоди.

Стаття 4. Секретна інформація

1. Україна вживає відповідних заходів для забезпечення захисту секретної інформації ЄС згідно з правилами безпеки Ради ЄС, які містяться в Рішенні Ради 2001/264/ЄС від 19 березня 2001 року (ОJ L 101, 11.4.2001, р. 1. Рішення, змінене рішенням 2004/194/ЄС (ОJ L 63, 28.2.2004, р. 48)), і відповідно до подальших інструкцій компетентних органів, у тому числі Командира операції ЄС із урегулювання кризи військовими засобами чи Керівника операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами.

2. У випадках, коли ЄС та Україна уклали угоду про заходи безпеки стосовно обміну секретною інформацією, положення такої угоди застосовуються так само й в умовах операції ЄС із урегулювання кризи.

РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНІ УМОВИ УЧАСТІ В ОПЕРАЦІЯХ З УРЕГУЛЮВАННЯ КРИЗИ ЦИВІЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ

Стаття 5. Персонал, відряджений для участі в операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами

1. Україна забезпечує виконання її персоналом, відрядженим для участі в операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами, покладеного на нього завдання відповідно до:
  - Спільної дії та подальших змін, як це зазначено в пункті 1 статті 2 цієї Угоди;
  - Плану операції;
  - заходів стосовно виконання Спільної дії.
2. Україна інформує в належні строки Керівника операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами та Генеральний Секретаріат Ради Європейського Союзу про будь-яку зміну форми своєї участі в операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами.
3. Персонал, який відряджається для участі в операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами, проходить медичне обстеження, вакцинацію та отримує від компетентного органу України медичне підтвердження своєї придатності до виконання службових обов'язків. Персонал, який відряджається для участі в операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами, пред'являє копію цього підтвердження.

Стаття 6. Система підпорядкування

1. Персонал, відряджений Україною, виконує службові обов'язки та поводить себе виключно в інтересах операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами.
2. Увесь персонал залишається повністю підпорядкованим своїм національним органам влади.
3. Національні органи влади передають оперативне управління Керівнику операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами, який здійснює таке управління за допомогою ієрархічної системи командування та управління.
4. Керівник місії очолює операцію ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами та бере на себе щоденне керівництво операцією.
5. Україна має такі самі права та обов'язки в ході повсякденного керівництва операцією, як і держави – члени Європейського Союзу, що беруть участь в операції, згідно з юридичними документами, зазначеними в пункті 1 статті 2 цієї Угоди.
6. Керівник операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами відповідає за дисциплінарний контроль над персоналом операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами. У випадку необхідності дисциплінарні заходи вживаються відповідним національним органом влади.
7. Для представлення свого національного контингенту в операції Україна призначає національного представника контингенту (НПК). НПК доповідає Керівнику операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами про національні питання й відповідає за повсякденну дисципліну контингенту.
8. Рішення закінчити операцію приймає Європейський Союз після консультацій з Україною, якщо Україна на день закінчення операції продовжує брати участь в операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами.

Стаття 7. Фінансові аспекти

1. Україна бере на себе всі витрати, які пов'язані з її участю в операції і які сплачуються окремо від витрат, пов'язаних зі спільним фінансуванням, як це визначено в оперативному бюджеті місії. Це положення не впливає на статтю 8.
2. У разі смерті, поранення фізичних осіб або у випадку завдання шкоди фізичним чи юридичним особам держави (держав), в якій(яких) проводиться операція, Україна, коли встановлено її відповідальність, сплачує компенсацію відповідно до умов, передбачених в угоді про статус місії, якщо вона є, як зазначено в пункті 1 статті 3 цієї Угоди.

Стаття 8. Внески до оперативного бюджету

1. Україна здійснює внесок до фінансування оперативного бюджету операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами.
2. Фінансовий внесок України до оперативного бюджету є меншою за розміром однією з таких двох альтернатив:
  - а) тією часткою базисного розміру оперативного бюджету, яка є пропорційною співвідношенню між її валовим національним доходом і сумою валових національних доходів усіх держав, що здійснюють фінансові внески до оперативного бюджету операції; або
  - б) тією часткою базисного розміру оперативного бюджету, яка є пропорційною співвідношенню між чисельністю її персоналу, що бере участь в операції, і загальною чисельністю персоналу всіх держав-учасниць операції.
3. Незважаючи на пункти 1 та 2, Україна не здійснює жодного фінансового внеску для виплати добових персоналу держав – членів ЄС.
4. Незважаючи на пункт 1, Європейський Союз у принципі звільняє треті держави від здійснення фінансових внесків до конкретної операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами, коли:
  - а) Європейський Союз вирішує, що форма участі третьої держави в операції є значною й вона є суттєвою для цієї операції; або
  - б) третя держава, що бере участь в операції, має такий дохід на душу населення, який не перевищує аналогічного доходу будь-якої держави – члена Європейського Союзу.
5. Керівник операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами та відповідні адміністративні служби України, які займаються питаннями внесків України до оперативного бюджету операції ЄС із урегулювання кризи цивільними засобами, укладуть угоду про практичні способи здійснення платежу. Ця угода, зокрема, уключатиме такі положення:
  - а) відповідну суму;
  - б) домовленості щодо сплати фінансового внеску;
  - с) процедуру аудиту.

РОЗДІЛ III. ЗАГАЛЬНІ УМОВИ УЧАСТІ В ОПЕРАЦІЯХ ЄС ІЗ УРЕГУЛЮВАННЯ КРИЗИ ВІЙСЬКОВИМИ ЗАСОБАМИ*Стаття 9. Участь в операції ЄС із урегулювання кризи військовими засобами*

1. Україна забезпечує виконання її контингентом і персоналом, який бере участь в операції ЄС із урегулювання кризи військовими засобами, покладених на нього завдань відповідно до:
  - Спільної дії та подальших змін, як це зазначено в пункті 1 статті 2 цієї Угоди;
  - Плану операції;
  - заходів щодо виконання Спільної дії.

2. Персонал, відряджений Україною, виконує службові обов'язки та поводить себе виключно в інтересах операції ЄС із урегулювання кризи військовими засобами.
3. Україна інформує в належні строки Командира операції ЄС про будь-яку зміну у формі своєї участі в операції.

Стаття 10. Система підпорядкування

1. Увесь контингент і персонал, які беруть участь в операції ЄС із урегулювання кризи військовими засобами, залишаються в повному підпорядкуванні своїм національним органам влади.
2. Національні органи влади передають оперативне й тактичне командування своїми силами й персоналом та (або) контроль над ними Командиру операції ЄС. Командир операції ЄС має право передавати свої повноваження.
3. Україна має такі самі права та обов'язки стосовно повсякденного керівництва операцією, як і держави – члени Європейського Союзу, що беруть участь в операції.
4. Командир операції ЄС має право в будь-який час, після консультацій з Україною, вимагати відкликання участі України.
5. Україна для представлення свого національного контингенту в операції ЄС із урегулювання кризи військовими засобами призначає вищого військового представника (ВВП). ВВП радиться з Командиром сил ЄС стосовно всіх питань, які впливають на операцію, і відповідає за повсякденну дисципліну контингенту.

Стаття 11. Фінансові аспекти

1. Без впливу на статтю 12, Україна бере на себе всі витрати, які пов'язані з її участю в операції, якщо ці витрати не є предметом спільного фінансування, як це передбачено юридичними документами, зазначеними в пункті 1 статті 2 цієї Угоди, а також у рішенні Ради 2004/197/CFSP від 23 лютого 2004 року про створення механізму управління фінансуванням спільних витрат операцій ЄС, які мають військові чи оборонні аспекти (OJ L 63, 28.2.2004, р. 68. З останніми змінами, унесеними до рішенням рішенням 2005/68/CESP (OJ L 27, 29.1.2005) р. 59).
2. У випадку смерті, поранення фізичних осіб або у випадку завдання шкоди фізичним чи юридичним особам держави (держав), в якій (яких) проводиться операція, Україна, коли встановлено її відповідальність, сплачує компенсацію відповідно до умов, передбачених в угоді про статус контингенту, якщо вона є, як зазначено в пункті 1 статті 3 цієї Угоди.

Стаття 12. Внесок до спільних витрат

1. Україна здійснює фінансовий внесок до спільних витрат на операцію ЄС із урегулювання кризи військовими засобами, як це визначено рішенням Ради, зазначеним у статті 11.
2. Фінансовий внесок України до спільних витрат є меншою за розміром однією з таких двох альтернатив:
  - а) тією часткою базисного розміру спільних витрат, яка є пропорційною співвідношенню між її валовим національним доходом і сумою валових національних доходів усіх держав, що роблять внески до спільних витрат операції; або
  - б) тією часткою базисного розміру спільних витрат, яка є пропорційною співвідношенню між чисельністю її персоналу, що бере участь в операції, і загальною чисельністю персоналу всіх держав, що беруть участь в операції.

Під час проведення розрахунків згідно з підпунктом «б» пункту 2 у випадках, коли Україна відряджає свій персонал лише до штаб-квартири операції чи сил, використовуваним співвідношенням є співвідношення між її персоналом і загальною чисельністю персоналу штаб-квартири. В іншому випадку співвідношення повинно бути співвідношенням між усім персоналом, відрядженим Україною, і всім персоналом операції.

3. Незважаючи на пункт 1, Європейський Союз, у принципі, звільняє треті держави від здійснення фінансових внесків до спільних витрат на конкретну операцію ЄС із урегулювання кризи військовими засобами, коли:
  - а) Європейський Союз вирішує, що форма участі третьої держави в операції є значним внеском до майна та (або) можливостей, які є суттєвими для операції; або
  - б) третя держава, що бере участь в операції, має такий дохід на душу населення, який не перевищує аналогічного доходу будь-якої держави – члена Європейського Союзу.
4. Адміністратор, передбачений у рішенні Ради 2004/197/CFSP від 23 лютого 2004 року про створення механізму управління фінансуванням спільних витрат на операції ЄС, які мають військові чи оборонні аспекти, та відповідні адміністративні служби України укладуть угоду. Ця угода, зокрема, уключатиме такі положення про:
  - а) відповідну суму;
  - б) домовленості стосовно сплати фінансового внеску;
  - с) процедуру аудиту.

РОЗДІЛ IV. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 13. Домовленості стосовно виконання Угоди

Без впливу на положення пункту 5 статті 8 та пункту 4 статті 12 Генеральний секретар Ради Європейського Союзу – Верховний представник з питань спільної зовнішньої політики та політики в галузі безпеки й відповідні органи влади України укладають будь-які необхідні технічні та адміністративні угоди для виконання положень цієї Угоди.

Стаття 14. Невиконання умов

У разі невиконання однією зі Сторін зобов'язань, установлених у попередніх статтях, інша Сторона має право припинити дію цієї Угоди шляхом вручення за місяць відповідного повідомлення.

Стаття 15. Урегулювання спорів

Спори стосовно тлумачення чи застосування цієї Угоди врегульовуються Сторонами за допомогою дипломатичних засобів.

Стаття 16. Набуття чинності

1. Ця Угода набирає чинності першого дня першого місяця після того, як Сторони повідомлять одна одній про завершення виконання необхідних для цього внутрішніх процедур.
2. Ця Угода підлягає перегляду не пізніше 1 червня 2008 року а в подальшому – принаймні кожні три роки.
3. До цієї Угоди можуть бути внесені зміни на підставі взаємної письмової згоди Сторін.
4. Ця Угода може бути денонсована однією зі Сторін шляхом надіслання іншій Стороні письмового повідомлення про денонсацію. Угода припиняє дію через шість місяців після одержання повідомлення іншою Стороною.

Учинено в Люксембурзі 13 червня 2005 року англійською мовою в чотирьох примірниках.

За Європейський Союз
(підпис)

За Україну
(підпис)

ДОДАТОК

ТЕКСТИ ЗАЯВ

Заява Держав – членів ЄС

Держави – члени ЄС, які реалізують Спільну дію ЄС стосовно операції ЄС із урегулювання кризи, в якій Україна бере участь, намагатимуться наскільки це дозволяють їхні внутрішні правові системи, відмовитися від будь-яких претензій до України стосовно поранення, смерті їхнього персоналу або стосовно шкоди, завданої будь-якому майну, яким вони володіють і яке використовує операція ЄС із урегулювання кризи, або стосовно втрати такого майна, якщо таке поранення, смерть, шкода або втрата:

- були спричинені персоналом України, який бере участь в операції ЄС із урегулювання кризи, під час виконання службових обов'язків у зв'язку з операцією, за винятком випадків крайньої недбалості чи умисної халатності; або
- виникли внаслідок використання будь-якого майна, яким володіє Україна, якщо майно використовувалося у зв'язку з операцією, за винятком випадків крайньої недбалості чи умисної халатності персоналу України, який бере участь в операції ЄС із урегулювання кризи і який використовував це майно.

Заява України

Україна, яка реалізує Спільну дію ЄС стосовно операції ЄС із урегулювання кризи ситуації, намагатиметься настільки, наскільки це дозволяє її внутрішня правова система, відмовитися від будь-яких претензій до будь-якої іншої держави, яка бере участь в операції ЄС із урегулювання кризи, стосовно поранення, смерті її персоналу або стосовно шкоди, завданої будь-якому майну, яким вона володіє і яке використовує операція ЄС із урегулювання кризи, або стосовно втрати такого майна, якщо таке поранення, смерть, шкода або втрата:

- були спричинені персоналом, який бере участь в операції ЄС із урегулювання кризи, під час виконання службових обов'язків у зв'язку з операцією, за винятком випадків крайньої недбалості чи умисної халатності; або
- виникли внаслідок використання будь-якого майна, яким володіють держави, які беруть участь в операції ЄС із урегулювання кризи, якщо майно використовувалося у зв'язку з операцією, за винятком випадків крайньої недбалості чи умисної халатності персоналу, який бере участь в операції ЄС із урегулювання кризи і який використовував це майно.

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України»

Відповідно до статті 107 Конституції України постановляю:

1. Увести в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України» (додається).
2. Затвердити Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України (додається).
3. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України В.ЮЩЕНКО

м. Київ, 15 червня 2009 року N 435/2009

Затверджено Указом Президента України від 15 червня 2009 року N 435/2009 Стратегія міжнародної миротворчої діяльності України

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, враховуючи зобов'язання як держави – члена Організації Об'єднаних Націй та Організації з безпеки і співробітництва в Європі, поглиблюючи співробітництво у сфері безпеки з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору, Україна розглядає участь у міжнародній миротворчій діяльності як важливу складову своєї зовнішньої політики.

Розвиток України відбувається у складному зовнішньому безпековому середовищі, що протягом останнього десятиліття зазнало фундаментальних змін. Із завершенням блокового протистояння, яке домінувало у минулому столітті, значно знизилася загроза тотального ядерного знищення цивілізації. Однак на зміну цьому постали нові види загроз міжнародній безпеці і миру, в тому числі діяльність терористичних організацій, прояви сепаратизму, національного і релігійного екстремізму, транснаціональна організована злочинність, міждержавні та внутрішні збройні конфлікти, розповсюдження зброї масового ураження, екологічні катастрофи та епідемії тощо. В умовах глобалізації світового розвитку, посилення взаємозв'язку і взаємозалежності держав це стало загрозою для регіональної, а нерідко і глобальної безпеки.

Характер цих загроз та особливості сучасного світу обумовлюють посилення залежності національної безпеки кожної держави від ситуації у будь-якому регіоні світу.

Особливу небезпеку становлять міждержавні та внутрішні збройні конфлікти, які не лише мають руйнівний потенціал, але й суттєво впливають на міжнародну стабільність і безпеку. Проведення ефективних заходів, спрямованих на запобігання виникненню таких конфліктів та їх врегулювання, як свідчить світовий досвід, можливо лише за умови колективних зусиль багатьох держав у рамках міжнародної миротворчої діяльності – дій держав з підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки під егідою ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій у сфері безпеки.

На цей час міжнародна миротворча діяльність здійснюється державами з метою:

- запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх збройних конфліктів;
- врегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних, а також внутрішніх збройних конфліктів за згодою сторін конфлікту або з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН;

- надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх збройних конфліктів;
- забезпечення безпеки і додержання прав людини;
- надання допомоги у подоланні наслідків конфліктів;
- усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії.

Участь України у такій міжнародній миротворчій діяльності забезпечує активну її присутність у світових політичних процесах і є одним з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки.

Ураховуючи значимість миротворчої діяльності у забезпеченні міжнародного миру та створенні сприятливих зовнішніх умов для розвитку і безпеки нашої держави, Україна має й надалі залишатися активним її учасником. При цьому основну увагу слід приділити розширенню участі України у міжнародних миротворчих операціях як одній із найбільш результативних форм міжнародної миротворчої діяльності.

За минулий період Україна набула значного досвіду у міжнародній миротворчій діяльності. Разом із тим зміни, які відбулися в характері сучасних збройних конфліктів і сутності миротворчих операцій, та ступінь залучення нашої держави до світових політичних процесів зумовлюють необхідність формування стратегії міжнародної миротворчої діяльності України на перспективу.

Стратегія міжнародної миротворчої діяльності України (далі – Стратегія) визначає пріоритетні цілі участі держави у міжнародній миротворчій діяльності, завдання та механізми реалізації національних інтересів у цьому процесі.

Правовою основою Стратегії та її реалізації є Конституція України, Закони України «Про основи національної безпеки України», «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» та «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав», інші закони та міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Особливості сучасних міждержавних і внутрішніх конфліктів та їх вплив на міжнародну і національну безпеку

Збройні конфлікти, врегулювання або запобігання виникненню яких є метою міжнародної миротворчої діяльності, впливають на всі сфери суспільного життя їх учасників, включаючи політичні, економічні, соціальні, етнокультурні аспекти, екологію та інші сфери життєдіяльності держав. Вони супроводжуються загостренням соціальних, міжконфесійних та міжетнічних відносин.

Порушення системи державного управління, що притаманно внутрішнім збройним конфліктам, призводить до глибокої економічної та соціальної кризи, хаосу у відповідній державі, генерує прояви тероризму і зростання організованої злочинності.

Збройний конфлікт створює екстремальні умови для мирного населення, яке часто потерпає від голоду, нестачі питної води, поширення інфекційних хвороб і постійно перебуває під загрозою фізичного знищення. Це провокує масовий відтік біженців із регіонів, охоплених конфліктом, нелегальну міграцію та незаконне розповсюдження як звичайних озброєнь, так і, можливо, компонентів зброї масового ураження.

В епоху глобалізації збройні конфлікти, навіть у регіонах, географічне віддалених від політичних, економічних і фінансових центрів світу, становлять загрозу міжнародній безпеці. Розширення масштабів транснаціональних комунікаційних та інформаційних обмінів, зростання економічної взаємозалежності держав світу призводить до поширення негативних наслідків конфліктів, у тому

числі тероризму, організованої злочинності, контрабанди зброї і незаконного обігу наркотиків, масової міграції та поширення інфекційних захворювань, далеко за географічні межі їх виникнення. За цих обставин віддаленість від зони конфлікту перестає бути гарантією збереження стабільного стану національної безпеки будь-якої держави світу.

Конфлікт також провокує втрату стабільності в економічній сфері. Економічна взаємодія держав сучасного світу досягла рівня, коли жодна з них не може існувати поза системною взаємодією з іншими державами. Тому економічна криза в державі, охопленій конфліктом, може призвести до суттєвого погіршення економічної ситуації у світі, що безпосередньо вплине на національні інтереси багатьох інших держав.

Таким чином, у сучасних умовах прослідковується тенденція до посилення впливу міждержавних та внутрішніх конфліктів на регіональну або навіть глобальну стабільність і безпеку.

2.2. Характер сучасних миротворчих операцій

За останнє десятиліття характер миротворчих операцій зазнав певних змін. Ускладнилися миротворчі завдання, поширилася практика застосування сили. У сучасних миротворчих операціях, мандат яких передбачає виконання примусових заходів для врегулювання конфліктів, сила застосовується не лише для самооборони, але і в інших випадках: у разі перешкодження проведенню гуманітарних операцій в умовах воєнних дій, для захисту цивільного населення та для роз'єднання конфліктуючих сторін з метою досягнення національного примирення.

Сучасні міжнародні миротворчі операції за своїм характером здебільшого не є суто військовими. Вони все більше набувають комплексного характеру з широким спектром поліцейських функцій. Відповідно, такі операції потребують залучення як військовослужбовців, так і цивільних осіб, а також зусиль одразу декількох міжнародних і регіональних організацій з безпеки та неурядових організацій.

Суттєвою характерною ознакою сучасних миротворчих операцій є також відновлення миру та надання допомоги у подоланні наслідків конфліктів. Лише реалізація такої концепції, за висновками ООН та регіональних організацій з безпеки, дає можливість усунути рецидив конфлікту і сприяє стабілізації ситуації в конфліктному регіоні. У зв'язку з цим до миротворчих завдань віднесено: надання консультативної допомоги і підтримки національним урядам у виконанні програм роззброєння, демобілізація та реінтеграція учасників конфлікту; надання їм допомоги у виконанні функцій гарантування безпеки своїх громадян; підтримка їх зусиль з реформування національних збройних сил та поліції; економічна та соціальна відбудова тощо.

З огляду на розширення кола зазначених завдань збільшується тривалість миротворчих операцій та їх складність, зростає потреба в цивільних фахівцях для виконання завдань на стабілізаційній фазі конфлікту.

3. ПРИОРИТЕТНІ ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ МИРОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Пріоритетними цілями участі України у міжнародній миротворчій діяльності є:

- збереження та розширення активної присутності України у міжнародній діяльності, спрямованій на підтримання миру і безпеки;
- підвищення міжнародного авторитету України та підтвердження її прагнень до інтеграції в європейський та євроатлантичний безпековий простір;
- забезпечення реалізації національних інтересів.

Для досягнення зазначених цілей необхідно:

1) збільшити можливості українських миротворчих контингентів та миротворчого персоналу щодо якісного виконання завдань міжнародних миротворчих операцій.

З цією метою слід підвищити ефективність функціонування системи управління процесом підготовки та участі України у міжнародних миротворчих операціях шляхом:

- удосконалення системи керівництва, координації дій та взаємодії органів виконавчої влади під час планування та участі миротворчого контингенту і миротворчого персоналу у міжнародних миротворчих операціях;
- адаптації до сучасних умов механізмів та процедур прийняття рішень про участь у міжнародних миротворчих операціях та відкликання українського миротворчого контингенту і миротворчого персоналу у випадках, передбачених законодавством України;
- створення єдиної системи обліку громадян України, які виявили бажання та мають необхідну професійну і психологічну підготовку для участі у міжнародних миротворчих операціях.

Необхідно також забезпечити високий рівень підготовки до виконання усіх видів миротворчих завдань, для чого:

- забезпечити готовність у визначений міжнародними організаціями з безпеки строк надавати миротворчий контингент, миротворчий персонал, а також матеріально-технічні ресурси і послуги для участі у миротворчих операціях за процедурами, передбаченими законодавством України;
- створити систему підготовки цивільних спеціалістів для участі у міжнародних миротворчих операціях;
- надати пріоритет підготовці миротворчого контингенту та миротворчого персоналу за спеціалізацією, яка має попит в ООН та інших міжнародних організаціях у сфері безпеки;
- увести в практику підготовки військових підрозділів, які плануються для участі у міжнародних миротворчих операціях у складі миротворчих контингентів, опрацювання питань організації взаємодії з поліцейським і цивільним миротворчим персоналом у ході міжнародних миротворчих операцій з урахуванням їх особливостей та комплексного характеру;
- внести зміни до організаційно-штатних структур миротворчого контингенту з урахуванням особливостей миротворчих завдань та умов їх виконання;
- підвищити якість мовної підготовки, вивчення міжнародного гуманітарного права, а також спеціальної підготовки миротворців, насамперед з питань, які стосуються особливостей виконання обов'язків у складі багатонаціональних органів управління;
- приділити першочергову увагу вихованню у миротворців почуття гордості за виконання миротворчої місії від імені України, поваги до міжнародного гуманітарного права, місцевого населення та його суспільних і релігійних традицій; організувати вивчення миротворцями особливостей історії, культури народу та соціально-політичної обстановки держави перебування;
- налагодити систему вивчення, узагальнення та доведення до заінтересованих центральних органів виконавчої влади, військових формувань та правоохоронних органів України досвіду застосування українського миротворчого контингенту і миротворчого персоналу у міжнародних миротворчих операціях.

Забезпечити оснащення миротворчих контингентів сучасним озброєнням, військовою технікою та спеціальними засобами, для чого:

- організувати розроблення (закупівлю), модернізацію та забезпечення миротворчих підрозділів сучасними зразками озброєння і військової техніки, які відповідають вимогам миротворчих операцій та адаптовані до умов регіонів їх проведення;

- укомплектувати миротворчі контингенти і миротворчий персонал сучасними засобами індивідуального захисту, засобами зв'язку та навігації, приборами нічного бачення та іншими спеціальними засобами, необхідними для успішного виконання миротворчих завдань;
- 2) підвищити заінтересованість військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та цивільних осіб в участі у міжнародних миротворчих операціях. З цієї метою слід забезпечити:
  - необхідний рівень медико-психологічного забезпечення українських миротворчих контингентів та миротворчого персоналу під час виконання миротворчих завдань, а також після завершення операцій;
  - більш високий правовий та соціальний захист учасників міжнародних миротворчих операцій та членів їх сімей, у тому числі поступове наближення рівня грошової винагороди за виконання службових обов'язків у складі миротворчих контингентів або миротворчого персоналу до рівня аналогічних виплат у державах Центральної Європи;
  - належні житлові та соціально-побутові умови, а також харчування під час проведення миротворчих операцій, постійне інформування миротворців про події в Україні та їх зв'язок зі своїми сім'ями (рідними);
- 3) забезпечити врахування інтересів України у процесі підготовки міжнародних миротворчих операцій та розподілу завдань і зон відповідальності в ході їх проведення, для чого:
  - активізувати діяльність, спрямовану на розширення представництва України у Секретаріаті ООН, насамперед у департаментах миротворчих операцій та польової підтримки, багатонаціональних органах військового управління, а також у керівних структурах миротворчих операцій, в яких беруть участь українські миротворці;
  - організувати відповідну роботу з секретаріатами ООН та інших міжнародних організацій у сфері безпеки, а також з державами – учасницями миротворчих операцій на двосторонньому рівні;
- 4) сприяти залученню підприємств, установ та організацій України до відбудови економіки і соціальної сфери держав, на території яких проводиться міжнародна миротворча операція, та налагодженню з цими державами дальшого економічного співробітництва.

Реалізація цього завдання має бути забезпечена шляхом:

- надання інформаційно-консультативної та спеціалізованої правової підтримки потенційним українським експортерам товарів і послуг;
- упровадження механізму державної підтримки участі підприємств, установ та організацій України усіх форм власності у заходах із відновлення економічної та соціальної інфраструктури держав перебування українських миротворчих контингентів або миротворчого персоналу; надання їм кредитної та страхової підтримки;
- налагодження контактів з політичними, релігійними та діловими колами в державах перебування українських миротворчих контингентів або миротворчого персоналу з метою започаткування або розширення співпраці в економічній сфері на середньострокову або довгострокову перспективу.

На етапі підготовки пропозицій щодо участі України у міжнародній миротворчій операції необхідно забезпечувати:

- проведення аналізу всього спектра потенційних або реальних загроз національній безпеці України (у зовнішньополітичній, воєнній, економічній та інших сферах), що обумовлені конфліктом, на врегулювання якого спрямована міжнародна миротворча операція;

- визначення можливостей врахування інтересів України у міжнародній миротворчій операції, в тому числі потенційного її залучення до дальшої відбудови кризових регіонів.

Під час підготовки пропозицій щодо участі України у міжнародних миротворчих операціях слід виходити з наступних рівнів пріоритетності таких операцій:

- перший – операції, які проводяться в регіонах, що є ключовими для національних інтересів України;
- другий – операції, які проводяться спільно з міжнародними партнерами України, співпраця з якими сприяє європейській та євроатлантичній інтеграції нашої держави;
- третій – інші операції, в рамках яких українські миротворці роблять внесок у зусилля міжнародної спільноти з підтримання миру і стабільності.

Державні органи, які залучаються до підготовки пропозицій щодо участі України у міжнародній миротворчій операції, повинні виходити з принципів суворого додержання законодавства України, міжнародного права та пріоритетності максимальної безпеки громадян України.

Під час укладення угод щодо участі України в тій чи іншій миротворчій операції слід передбачати унеможливлені притягнення до юридичної відповідальності осіб, які входять до складу миротворчих контингентів та миротворчого персоналу при правомірному виконанні ними заходів миротворчих операцій; з метою попередження втрат особового складу миротворчих контингентів та миротворчого персоналу слід обумовлювати обмеження участі України у тій чи іншій миротворчій операції або припинення такої участі у разі суттєвих змін обстановки.

4. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ МИРОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародна миротворча діяльність України здійснюється на основі Конституції та законів України, а також міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів України.

Зміни міжнародного безпекового середовища, характеру і завдань миротворчих операцій та реалізація положень цієї Стратегії обумовлюють необхідність удосконалення законодавства з питань міжнародної миротворчої діяльності України, зокрема, з метою:

- гармонізації національного законодавства з відповідними рішеннями міжнародних організацій з питань безпеки в частині, що стосується визначення правового статусу миротворчого контингенту та миротворчого персоналу, їх прав, обов'язків та відповідальності;
- удосконалення системи керівництва процесом підготовки та участі України у міжнародних миротворчих операціях;
- створення умов для широкого залучення до участі у міжнародних миротворчих операціях цивільного персоналу, державних та недержавних організацій для надання миротворчих послуг;
- поліпшення соціального та правового захисту учасників міжнародних миротворчих операцій та членів їх сімей.

Необхідно також чітко розмежувати повноваження органів державної влади у сфері міжнародної миротворчої діяльності України, уточнити порядок взаємодії між ними. Слід визначити перелік органів державної влади, працівники яких можуть залучатися до участі у міжнародних миротворчих операціях.

5. ОРГАНІЗАЦІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Досягнення цілей та виконання завдань, визначених Стратегією міжнародної миротворчої діяльності України, забезпечується шляхом реалізації суб'єктами забезпечення національної безпеки

України – Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки і оборони України, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади – відповідних повноважень у цій сфері, визначених Конституцією та законами України.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України організовує розроблення проектів планів реалізації Стратегії, вносить їх на розгляд Ради національної безпеки і оборони України та забезпечує контроль за виконанням відповідних рішень Ради національної безпеки і оборони України, спрямованих на реалізацію Стратегії, щорічно інформує Президента України та Раду національної безпеки і оборони України про результати реалізації Стратегії.

Наукове супроводження реалізації Стратегії здійснюється Національним інститутом проблем міжнародної безпеки, Інститутом проблем національної безпеки, Національною академією оборони України, Київським національним університетом внутрішніх справ України, Харківським національним університетом внутрішніх справ України та Дипломатичною академією при Міністерстві закордонних справ України.

Глава Секретаріату Президента України В.УЛЬЯНЧЕНКО

Розділ VIII

Соціальний захист військовослужбовців, членів їх сімей – важлива функція української держави

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 15, ст.190)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 2012-XII від 20.12.91, ВВР, 1992, N 15, ст.191)

(Із змінами, внесеними згідно з Декретом N 43-93 від 30.04.93, ВВР, 1993, N 26, ст.281 Законами N 64/97-ВР від 12.02.97, ВВР, 1997, N 12, ст.103

N 533/97-ВР від 18.09.97, ВВР, 1997, N 45, ст.288)

(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішенні Конституційного Суду N 5-рп/99 від 03.06.99)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1082-XIV від 21.09.99, ВВР, 1999,

N 48, ст.410 N 1459-III від 17.02.2000, ВВР, 2000,

N 13, ст.102 N 1577-III від 23.03.2000, ВВР, 2000,

N 23, ст.178 N 2171-III від 21.12.2000, ВВР, 2001,

N 9, ст.38 N 2463-III від 29.05.2001, ВВР, 2001,

N 31, ст.155 N 2905-III від 20.12.2001, ВВР, 2002,

N 12-13, ст.92 N 3111-III від 07.03.2002, ВВР, 2002,

N 33, ст.236 N 429-IV від 16.01.2003, ВВР, 2003,

N 10-11, ст.87 N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003,

N 27, ст.209 – набуває чинності 01.08.2003 року

N 1344-IV від 27.11.2003, ВВР, 2004,

N 17-18, ст.250 N 1519-IV від 19.02.2004, ВВР, 2004,

N 23, ст.320 N 1763-IV від 15.06.2004, ВВР, 2004,

N 36, ст.444 N 1768-IV від 15.06.2004, ВВР, 2004,
N 36, ст.446 N 1865-IV від 24.06.2004, ВВР, 2004,
N 45, ст.503 N 2285-IV від 23.12.2004, ВВР, 2005,
N 7-8, ст.162 N 2459-IV від 03.03.2005, ВВР, 2005,
N 16, ст.263 N 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005,
N 17, N 18-19, ст.267 N 2636-IV від 02.06.2005, ВВР, 2005,
N 27, ст.361 N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006,
N 14, ст.116)

(Додатково див. Закон N 3235-IV від 20.12.2005, ВВР, 2006, N 9, N 10-11, ст.96)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 3428-IV від 09.02.2006, ВВР, 2006,

N 26, ст.215 N 3591-IV від 04.04.2006, ВВР, 2006,

N 37, ст.318 N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006,

N 51, ст.519 N 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007,

N 7-8, ст.66 N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007,

N 33, ст.442 N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008,

N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1138-VI від 17.03.2009, ВВР, 2009,

N 30, ст.425 N 1255-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009,

N 36-37, ст.512 N 1510-VI від 11.06.2009, ВВР, 2009,

N 46, ст.701 N 1900-VI від 16.02.2010, ВВР, 2010,

N 19, ст.151 N 3668-VI від 08.07.2011

N 3917-VI від 18.10.2011)

Цей Закон відповідно до Конституції України визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі.

(Закон доповнено преамбулою згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Соціальний захист військовослужбовців

Соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

(Стаття 1 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 1-1. Законодавство про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей

Законодавство про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей базується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені більш високі норми щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ніж ті, що містить законодавство України, то застосовуються норми міжнародного договору.

(Закон доповнено статтею 1-1 згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 1-2. Гарантії соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей

Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами.

У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації. (Частина друга статті 1-2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Нормативно-правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які обмежують права і пільги військовослужбовців та членів їх сімей, є недійсними.

(Закон доповнено статтею 1-2 згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 2. Заборона обмежень прав військовослужбовців

Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України.

Стаття 3. Сфера дії цього Закону

1. Дія цього Закону поширюється на:

- 1) військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення (далі – правоохоронних органів), Державної спеціальної служби транспорту, які проходять військову службу на території України, і військовослужбовців зазначених вище військових формувань та правоохоронних органів – громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, та членів їх сімей; (Підпункт 1 пункту 1 статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)
- 2) військовослужбовців, які стали інвалідами внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти;
- 3) військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і членів їх сімей.

2. Дія цього Закону не поширюється на членів сімей військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які загинули чи померли під час проходження військової служби (зборів), проходження служби у резерві внаслідок вчинення ними злочину чи адміністративного правопорушення, або якщо загибель (смерть) військовослужбовця, військовозобов'язаного чи резервіста сталася внаслідок вчинення ними дій у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, чи є наслідком навмисного заподіяння собі військовослужбовцем, військовозобов'язаним чи резервістом тілесного ушкодження.

(Стаття 3 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2171-III від 21.12.2000, N 662-IV від 03.04.2003, N 3200-IV від 15.12.2005, N 3428-IV від 09.02.2006; в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 4. Забезпечення виконання законодавства щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей

Забезпечення виконання цього Закону, інших нормативно-правових актів щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей покладається на органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

(Стаття 4 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

РОЗДІЛ II. ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Стаття 5. Забезпечення громадянських прав і свобод військовослужбовців

Військовослужбовці – громадяни України, які проходять службу на території України, беруть участь у всеукраїнському і місцевих референдумах, обирають і можуть бути обраними до відповідних місцевих рад та інших виборних державних органів згідно з Конституцією України. На них поширюються положення Закону України «Про вибори Президента Української РСР». (Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2459-IV від 03.03.2005)

Військовослужбовцями, які балотуються кандидатами у народні депутати, депутати місцевих рад, їх командири (начальники) повинні створювати належні умови для здійснення цього права. (Частина друга статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2459-IV від 03.03.2005)

Військовослужбовці, обрані на виборні посади до місцевих рад, на яких вони працюють на постійній основі, прикомандировуються до відповідних місцевих рад із залишенням на військовій службі. Час роботи військовослужбовця на виборній посаді в місцевій раді, на якій він працює на постійній основі, зараховується до вилуги років на військовій службі. Після закінчення строку повноважень у місцевій раді військовослужбовець направляється в розпорядження військового формування, де він проходить службу до обрання, для подальшого проходження служби на попередній посаді, а за її відсутності – на іншій рівноцінній посаді. (Частина третя статті 5 в редакції Закону N 2459-IV від 03.03.2005)

Народний депутат України, який є військовослужбовцем, на строк виконання депутатських повноважень прикомандировується до Верховної Ради України із залишенням на строк виконання депутатських повноважень на військовій службі. Після закінчення повноважень народного депутата України він направляється в установленому порядку в розпорядження відповідного військового формування для подальшого проходження служби на попередній або, за його згодою, на іншій, не нижчій ніж попередня, посаді. (Статтю 5 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 1519-IV від 19.02.2004)

Військовослужбовці мають право створювати свої громадські об'єднання відповідно до законодавства України. Військовослужбовці не можуть бути членами будь-яких політичних партій або організацій чи рухів. Організація військовослужбовцями страйків і участь в їх проведенні не допускається.

(Частина шосту статті 5 виключено на підставі Закону N 1014-V від 11.05.2007)

(Частина сьому статті 5 виключено на підставі Закону N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 6. Реалізація військовослужбовцями права на свободу світогляду і віросповідання

1. Військовослужбовці вправі сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відкрито висловлювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Командири (начальники) військових з'єднань та частин надають можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях та релігійних обрядах у вільний від виконання обов'язків військової служби час.
(Пункт 1 статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI від 16.02.2010)
2. Військовослужбовці не мають права відмовлятися або ухилятися від виконання обов'язків військової служби з мотивів релігійних переконань та використовувати службові повноваження для релігійної чи атеїстичної пропаганди.

3. Військовослужбовці мають право на придбання, володіння і використання релігійної літератури будь-якою мовою, а також інших предметів та матеріалів релігійного призначення. Ніхто не має права перешкоджати задоволенню військовослужбовцями своїх релігійних потреб.
4. Держава не несе зобов'язань щодо задоволення потреб військовослужбовців, пов'язаних з їх релігійними переконаннями та відправленням релігійних обрядів.
5. Особам, релігійні переконання яких перешкоджають проходженню строкової військової служби, надається право на проходження альтернативної (невійськової) служби відповідно до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу».
6. Створення релігійних організацій в органах військового управління, військових з'єднаннях та частинах забороняється.
(Пункт 6 статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI від 16.02.2010) (Стаття 6 в редакції Закону N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 7. Недоторканність військовослужбовця

Військовослужбовцю гарантується недоторканність особи. Він не може бути арештований інакше, як на підставі судового рішення.

(Стаття 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 8. Основні права військовослужбовців, пов'язані з проходженням служби

1. Використання військовослужбовців для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою, забороняється та тягне за собою відповідальність згідно із законом. Військовослужбовці можуть залучатися до участі у ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та в інших окремих випадках лише за рішенням Верховної Ради України. (Абзац перший пункту 1 статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1768-IV від 15.06.2004)

Час перебування громадян України на військовій службі зараховується до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Час проходження строкової військової служби зараховується до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, якщо на момент призову на строкову військову службу особа навчалася за фахом у професійно-технічному навчальному закладі, працювала за професією або займала посаду, що передбачала право на пенсію на пільгових умовах до введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення» або на пенсію за віком на пільгових умовах до набрання чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Час навчання в професійно-технічному навчальному закладі і час проходження строкової військової служби, які зараховуються до пільгового стажу, не повинні перевищувати наявного стажу роботи, що дає право на пенсію на пільгових умовах. (Абзац другий пункту 1 статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2636-IV від 02.06.2005, N 328-V від 03.11.2006)

Військовослужбовцям гарантується свобода наукової, технічної та художньої творчості.

(Абзац четвертий пункту 1 статті 8 виключено на підставі Закону N 1014-V від 11.05.2007)

У разі тимчасового заміщення військовослужбовцем вищестоящої командної посади оплата провадиться у встановленому порядку по заміщуваній посаді.

2. Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) не можуть бути звільнені з військової служби до набуття права на пенсію за вислугу років, крім випадків, коли їхня служба припиняється (розривається) у зв'язку із закінченням строку контракту або у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту командуванням чи у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем, за віком, за власним бажанням, за станом здоров'я, через службу невідповідність, у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, яким

призначено покарання у вигляді позбавлення чи обмеження волі, позбавлення військового звання, позбавлення права займати певні посади, у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку, а також через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

У разі незаконного звільнення з військової служби або переміщення по службі військовослужбовця, який проходить військову службу за контрактом або перебуває на кадровій військовій службі, підлягає поновленню на військовій службі на попередній або за його згодою на іншій, не нижчій, ніж попередня, посаді. Посада вважається нижчою, якщо за цією посадою штатним розписом передбачено нижче військове звання, а за умови рівних звань – менший посадовий оклад. У разі якщо штатним розписом передбачено два військових звання або диференційовані посадові оклади, до уваги береться вище військове звання або вищий посадовий оклад. У разі заподіяння йому таким звільненням (переміщенням) моральної шкоди вона може бути відшкодована за рішенням суду.

У разі поновлення на військовій службі (посаді) орган, який прийняв рішення про таке поновлення, одночасно вирішує питання про виплату військовослужбовцю матеріального і грошового забезпечення за час вимушеного прогулу або різниці за час виконання військового обов'язку на нижчеоплачуваній посаді, які він недоотримав внаслідок незаконного звільнення (переміщення). Цей період зараховується військовослужбовцю до вислуги років (як у календарному, так і у пільговому обчисленні) та до терміну, встановленого для присвоєння чергового військового звання.

(Пункт 2 статті 8 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

3. За військовослужбовцями строкової служби, які до призову працювали на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форм власності і господарювання, зберігається при звільненні з військової служби право на працевлаштування їх в тримісячний строк на те ж підприємство, в установу чи організацію або їх правонаступники на посаду, не нижчу за ту, яку вони займали до призову на військову службу. Протягом місяця з дня взяття на військовий облік за місцем проживання за поданням військової комісаріат в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України, надає їм матеріальну допомогу в розмірі середньої місячної заробітної плати за останнім місцем роботи за рахунок коштів державного бюджету. Вони користуються за інших рівних умов переважним правом на залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці протягом двох років з дня звільнення з військової служби. (Абзац перший пункту 3 статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами N 328-V від 03.11.2006, N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Військовослужбовці строкової служби, сім'ї яких втратили годувальника і не мають інших працевдатних членів та членів сім'ї з самостійним заробітком, звільняються з військової служби достроково.

4. Забезпечення зайнятості осіб, звільнених з військової служби без права на пенсію, провадиться відповідно до законодавства України про зайнятість населення.

5. Держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, в разі відповідного звернення зазначених осіб. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців за їх зверненням. Адаптація зазначеної категорії осіб провадиться урядовим органом державного управління з питань адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та конверсії колишніх військових об'єктів за рахунок коштів державного бюджету. (Абзац перший пункту 5 статті 8 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Військовослужбовцям, які мають вислугу військової служби не менше 10 років та позитивні службові характеристики, дозволяється, починаючи з 1 січня 2005 року, протягом останнього року перед звільненням з військової служби проходити професійну перепідготовку (тривалістю не менше 500 годин), без стягнення з них платні за навчання та із збереженням забезпечення усіма видами забезпечення в порядку та на умовах, які визначаються Міністерством оборони України, у центрах перепідготовки та працевлаштування всіх форм власності за рахунок службового часу. (Пункт 5 статті 8 доповнено абзацом другим згідно із Законом N 1763-IV від 15.06.2004)

Стаття 8-1. Право військовослужбовців на вибір місця проживання і виїзд за кордон

1. Військовослужбовці при звільненні з військової служби мають право на вибір місця проживання в будь-якому населеному пункті України або в іншій державі відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
2. Військовослужбовці мають рівне з іншими громадянами України право на виїзд за кордон у порядку, встановленому законом.
(Закон доповнено статтею 8-1 згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 9. Прошове забезпечення військовослужбовців

1. Держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів.
2. До складу грошового забезпечення входять:
посадовий оклад, оклад за військовим званням;
щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія);
одноразові додаткові види грошового забезпечення.
3. Грошове забезпечення визначається залежно від посади, військового звання, тривалості, інтенсивності та умов військової служби, кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання військовослужбовця.
Грошове забезпечення підлягає індексації відповідно до закону.
4. Грошове забезпечення виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, та повинно забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів кваліфікованим особовим складом, враховувати характер, умови служби, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності.
Порядок виплати грошового забезпечення визначається Міністром оборони України, керівниками центральних органів виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні утворені відповідно до законів України військові формування та правоохоронні органи, керівниками розвідувальних органів України.
5. За військовослужбовцями, які тимчасово проходять військову службу за межами України, зберігається виплата грошового забезпечення в національній валюті та виплачується винагорода в іноземній валюті за нормами і в порядку, що визначаються Кабінетом Міністрів України.
6. За військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або безвісно відсутніми, зберігаються грошове та інші види забезпечення. Сім'ям зазначених військовослужбовців щомісячно виплачується грошове забезпечення, в тому числі додаткові та інші види грошового забезпечення, в розмірах, що встановлені військовослужбовцю на день захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або безвісної відсутності.

Дія цього пункту не поширюється на військовослужбовців, які добровільно здалися в полон.

Грошове забезпечення виплачується таким членам сімей військовослужбовців:

дружині (чоловіку), а в разі її (його) відсутності – повнолітнім дітям, які проживають разом з нею (ним), або законним представникам (опікунам, піклувальникам) чи усиновлювачам неповнолітніх дітей (інвалідів з дитинства – незалежно від їх віку), а також особам, які перебувають на утриманні військовослужбовців, або батькам військовослужбовців рівними частками, якщо військовослужбовці не перебувають у шлюбі і не мають дітей. При цьому виплата грошового забезпечення цим членам сімей здійснюється до повного з'ясування обставин захоплення військовослужбовців у полон або заручниками, інтернування військовослужбовців або їх звільнення, або визнання їх у встановленому законом порядку безвісно відсутніми чи померлими. У всіх випадках виплата грошового забезпечення здійснюється не більше ніж до дня виключення військовослужбовця зі списків особового складу військової частини.

У разі індексації грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів грошове забезпечення членам сімей військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх виплачується з урахуванням такої індексації.

7. За військовослужбовцями, відрядженими до державних органів, установ, організацій, а також Державного підприємства обслуговування повітряного руху України, зберігаються всі види забезпечення, передбачені статтями 9 і 9-1 цього Закону, гарантії та пільги, що надаються за рахунок коштів, призначених у Державному бюджеті України на утримання Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, Державної спеціальної служби транспорту. Перелік посад, які можуть бути заміщені військовослужбовцями у цих державних органах, установах, організаціях, а також Державному підприємстві обслуговування повітряного руху України», затверджується Президентом України. (Частина сьома статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1255-VI від 14.04.2009) (Стаття 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2171-III від 21.12.2000, N 662-IV від 03.04.2003; в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 9-1. Продовольче, речове та інше забезпечення військовослужбовців

1. Продовольче та речове забезпечення військовослужбовців здійснюється за нормами і в терміни, що встановлюються Кабінетом Міністрів України.

(Пункт 2 статті 9-1 виключено на підставі Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

3. При переїзді військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, а також тих, хто перебуває на кадровій військовій службі, на нове місце військової служби в інший населений пункт, у зв'язку з призначенням на військову посаду, зарахуванням до військового навчального закладу, термін навчання в якому становить не менше шести місяців, або у зв'язку з передислокацією військової частини їм виплачується:

- 1) підйомна допомога в розмірі місячного грошового забезпечення на військовослужбовця і 50 відсотків місячного грошового забезпечення на кожного члена сім'ї військовослужбовця, який переїжджає з ним на нове місце військової служби;
- 2) добові, встановлені Кабінетом Міністрів України для працівників, які перебувають у відрядженні, за кожний день перебування в дорозі на військовослужбовця та кожного члена сім'ї військовослужбовця, який переїжджає разом з ним.

(Закон доповнено статтею 9-1 згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 10. Службовий час і час відпочинку військовослужбовців

1. Загальна тривалість службового часу військовослужбовців на тиждень не може перевищувати нормальної тривалості робочого часу за відповідний період, визначеної законодавством України, за винятком випадків, передбачених пунктом 5 цієї статті.
2. Розподіл службового часу військовослужбовців протягом доби і протягом тижня у військових частинах здійснюється таким чином, щоб забезпечити у військовій частині постійну бойову готовність і проведення занять з бойової підготовки та створити умови для підтримання порядку, військової дисципліни та виховання військовослужбовців, підвищення їх культурного рівня, всебічного побутового обслуговування, відпочинку і харчування.
3. Розподіл службового часу військовослужбовців визначається розпорядком дня, який затверджує відповідний командир (начальник) у порядку, визначеному статутами Збройних Сил України, з додержанням встановленої загальної тривалості щотижневого службового часу.
4. Для військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової військової служби, встановлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, а для військовослужбовців строкової військової служби і курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів та курсантів вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, навчальних центрів (частин) – шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем.
5. Військові навчання, походи кораблів, бойові стрільби та бойове чергування, несення служби в добовому наряді та інші заходи, пов'язані із забезпеченням боєготовності військових частин, здійснюються без обмеження загальної тривалості службового часу.
6. Вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для всього особового складу, крім військовослужбовців, залучених до виконання службових обов'язків. Ці дні згідно з планами, а також вільний від занять час відводяться для відпочинку, проведення культурно-освітньої роботи, спортивних заходів та ігор. Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби та курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, які виконували службові обов'язки у вихідні, святкові та неробочі дні, відповідний час для відпочинку надається командиром (начальником), як правило, протягом наступного тижня. Військовослужбовцям строкової військової служби, курсантам (слухачам) вищих військових навчальних закладів при виконанні обов'язків військової служби у зазначені дні час відпочинку встановлюється відповідним командиром (начальником).

(Стаття 10 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 10-1. Право військовослужбовців на відпустки. Порядок надання військовослужбовцям відпусток та відкликання з них

1. Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, надаються щорічні основні відпустки із збереженням грошового, матеріального забезпечення та наданням грошової допомоги на оздоровлення у розмірі місячного грошового забезпечення. Тривалість щорічної основної відпустки для військовослужбовців, які мають вислугу в календарному обчисленні до 10 років, становить 30 календарних днів; від 10 до 15 років – 35 календарних днів; від 15 до 20 років – 40 календарних днів; понад 20 календарних років – 45 календарних днів. Час для проїзду до місця проведення зазначеної відпустки і назад не надається. Святкові та неробочі дні при визначенні тривалості щорічних основних відпусток не враховуються.
2. Щорічна основна відпустка надається протягом календарного року. В особливих випадках з дозволу прямого начальника, уповноваженого Міністром оборони України, керівниками центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, керівниками правоохоронних

органів та керівниками розвідувальних органів України, щорічна основна відпустка за минулий рік надається в першому кварталі наступного року, якщо раніше її не було надано.

Військовослужбовцям, які прийняті на військову службу за контрактом, тривалість щорічної основної відпустки в році початку військової служби обчислюється з розрахунку 1/12 частини тривалості відпустки, на яку вони мають право відповідно до пункту 1 цієї статті, за кожний повний місяць служби до кінця календарного року. При цьому військовослужбовцям, які мають право на відпустку тривалістю 10 календарних днів і більше, оплачується вартість проїзду до місця проведення відпустки і назад в межах України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Відпустка тривалістю менш як 10 календарних днів за бажанням військовослужбовця може бути надана йому одночасно із щорічною основною відпусткою в наступному році. У такому самому порядку надається щорічна основна відпустка і військовослужбовцям, які перебували у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

3. За бажанням військовослужбовців, крім курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, щорічна основна відпустка може надаватися їм частинами, не більше двох, за умови, що основна безперервна її частина становитиме не менше 24 календарних днів.
4. Військовослужбовцям, виконання обов'язків військової служби яких пов'язано з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або здійснюється в особливих природних географічних, геологічних, кліматичних і екологічних умовах та умовах підвищеного ризику для життя і здоров'я, крім військовослужбовців строкової військової служби, надається щорічна додаткова відпустка із збереженням грошового та матеріального забезпечення. Тривалість такої щорічної додаткової відпустки визначається залежно від часу проходження служби в цих умовах та не може перевищувати 15 календарних днів.

Перелік місцевостей з особливими природними географічними, геологічними, кліматичними, екологічними умовами, військових посад, виконання обов'язків військової служби яких пов'язано з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням, ризиком для життя і здоров'я, а також порядок надання та тривалість щорічної додаткової відпустки залежно від часу проходження служби в зазначених умовах визначаються Кабінетом Міністрів України.

Військовослужбовцям, які одночасно мають право на отримання щорічної додаткової відпустки, передбаченої абзацом першим цього пункту та іншими законами, щорічна додаткова відпустка із збереженням грошового та матеріального забезпечення надається за однією з підстав за вибором військовослужбовця.

5. Військовослужбовцям, які захворіли під час щорічної основної або щорічної додаткової відпустки, зазначена відпустка продовжується після одужання на кількість невикористаних днів цієї відпустки.
6. Курсантам (слухачам) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, щороку надаються канікулярні відпустки: зимова – тривалістю до 14 календарних днів та літня – 30 календарних днів. Тривалість таких відпусток не залежить від вилуги років.

У разі наявності навчальної заборгованості у курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, канікулярна відпустка надається їм після ліквідації заборгованості в межах строків, установлених графіком навчального процесу. При цьому тривалість літньої відпустки не може бути меншою ніж 15 календарних днів.

Курсантам (слухачам) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, крім канікулярних відпусток, зазначених в абзаці першому цього пункту, можуть надаватися додаткові відпустки для лікування у зв'язку з хворобою або за сімейними обставинами в порядку, передбаченому пунктами 9-11 цієї статті.

7. Військовослужбовцям, які перебувають у довготривалому відрядженні за межами України, крім військовослужбовців строкової військової служби, дозволяється за їх бажанням об'єднувати щорічні основні відпустки за два роки. У цьому разі загальна тривалість об'єднаної відпустки не може перевищувати 90 календарних днів.

8. Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки та соціальні відпустки надаються відповідно до Закону України «Про відпустки». Інші додаткові відпустки надаються їм на підставах та в порядку, визначених відповідними законами України.

У разі якщо Законом України «Про відпустки» або іншими законами України передбачено надання додаткових відпусток без збереження заробітної плати, такі відпустки військовослужбовцям надаються без збереження грошового забезпечення.

9. Відпустка за сімейними обставинами без збереження грошового забезпечення надається військовослужбовцю у таких випадках:

1) укладення ним шлюбу – тривалістю до 10 календарних днів;

2) тяжкого стану здоров'я або смерті рідних по крові або по шлюбу:

а) дружини (чоловіка), батька (матері), вітчима (мачухи), сина (дочки), пасинка (падчерки), рідного брата (рідної сестри) військовослужбовця, батька (матері) подружжя або особи, на вихованні якої перебував військовослужбовець, – тривалістю до 7 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад;

б) інших рідних – тривалістю до 3 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад;

3) пожежі або іншого стихійного лиха, яке спіткало сім'ю військовослужбовця або осіб, зазначених у підпункті 2 цього пункту, – тривалістю до 15 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад;

4) в інших виняткових випадках, коли присутність військовослужбовця в сім'ї необхідна, за рішенням командира (начальника) військової частини – тривалістю до 3 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад. Така відпустка може надаватися один раз протягом календарного року.

10. За рішенням командира (начальника) військової частини військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин без збереження грошового забезпечення загальною тривалістю не більш як 15 календарних днів на рік.

11. У зв'язку з хворобою військовослужбовця йому надається відпустка для лікування із збереженням грошового та матеріального забезпечення на підставі висновку військово-лікарської комісії. Тривалість такої відпустки визначається характером захворювання. Загальний час безперервного перебування військовослужбовця в закладах охорони здоров'я та у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою не повинен перевищувати 4 місяців підряд (крім випадків, коли законодавством передбачено більш тривалі строки перебування на лікуванні).

Після закінчення встановленого безперервного перебування на лікуванні у закладах охорони здоров'я та у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою військовослужбовець підлягає огляду

військово-лікарською комісією для вирішення питання про придатність його до військової служби.

Після видання наказу про звільнення військовослужбовця з військової служби відпустка для лікування у зв'язку з хворобою не надається.

12. Військовослужбовцям строкової військової служби, які проходять військову службу на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил Збройних Сил України та Морської охорони Державної прикордонної служби України, за весь період проходження військової служби надається відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад, але не раніш як через 3 місяці проходження ними строкової військової служби.

13. Дружині (чоловіку) військовослужбовця щорічна основна відпустка за її бажанням надається у зручний для неї (нього) час одночасно із щорічною основною відпусткою військовослужбовця.

14. Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, які звільняються з військової служби, за винятком осіб, які звільняються зі служби за віком, станом здоров'я та у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, щорічна основна відпустка надається з розрахунку 1/12 частини тривалості відпустки, на яку вони мають право відповідно до пункту 1 цієї статті за кожний повний місяць служби в році звільнення. При цьому, якщо тривалість відпустки таких військовослужбовців становить більш як 10 календарних днів, їм оплачується вартість проїзду до місця проведення відпустки і назад до місця служби або до обраного місця проживання в межах України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, які звільняються зі служби за віком, станом здоров'я та у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, щорічні основні відпустки та додаткові відпустки в рік звільнення надаються на строки, установлені пунктами 1 та 4 цієї статті.

У рік звільнення зазначених в абзацах першому та другому цього пункту військовослужбовців зі служби у разі невикористання ними щорічної основної або додаткової відпустки їм виплачується грошова компенсація за всі невикористані дні щорічної основної відпустки, а також дні додаткової відпустки, у тому числі військовослужбовцям-жінкам, які мають дітей.

У разі звільнення військовослужбовця до закінчення календарного року, за який він уже використав щорічну основну та щорічну додаткову відпустки, за винятком осіб, які звільняються зі служби за віком, станом здоров'я або у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, на підставі наказу командира (начальника) військового з'єднання чи частини, керівника органу військового управління, вищого військового навчального закладу, установи та організації провадиться відрухування із грошового забезпечення за дні відпустки, що були використані в рахунок тієї частини календарного року, яка залишилася після звільнення військовослужбовця. (Абзац четвертий пункту 14 статті 10-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI від 16.02.2010)

У разі смерті військовослужбовця відрухування з його грошового забезпечення за використані дні відпустки не провадиться.

Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, накази про звільнення яких підписано в минулому році, але не виключеним із списків військової частини, відпустки за період служби в поточному році не надаються.

15. У разі звільнення військовослужбовців зі служби (крім звільнення через службу невідповідність, у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади, у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку, а також у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбов-

цем) та невикористання ними щорічної основної відпустки за їх бажанням надається невикористана відпустка з наступним звільненням їх зі служби. Датою звільнення військовослужбовця зі служби у такому разі є останній день відпустки.

У разі звільнення військовослужбовця зі служби у зв'язку із закінченням строку контракту невикористана ним щорічна основна відпустка за його бажанням може надаватися й тоді, коли час цієї відпустки повністю або частково перевищує строк контракту. У цьому випадку дія такого контракту продовжується до закінчення відпустки.

16. Відкликання військовослужбовців із щорічних основних відпусток дозволяється лише у разі оголошення мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, а в інших випадках – за рішенням Міністра оборони України, керівників центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, керівників правоохоронних органів та керівників розвідувальних органів України, їх заступників та начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України, а також командувачів відповідних військових формувань, які за посадою не є керівниками центральних органів виконавчої влади. (Абзац перший пункту 16 статті 10-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI від 16.02.2010)

У разі відкликання військовослужбовця із щорічної основної відпустки невикористана її частина надається йому, як правило, в поточному році. Якщо невикористана частина відпустки становить 10 календарних днів і більше, військовослужбовцю оплачується вартість проїзду до місця проведення відпустки і назад в межах України, але не далі пункту перебування, з якого його було відкликано.

(Закон доповнено статтею 10-1 згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006, в редакції Закону N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 11. Право військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу

1. Охорона здоров'я військовослужбовців забезпечується створенням сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системою заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби, з урахуванням її специфіки та екологічної обстановки, які здійснюються командирами (начальниками) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Турбота про збереження та зміцнення здоров'я військовослужбовців – обов'язок командирів (начальників). На них покладається забезпечення вимог безпеки при проведенні навчань, інших заходів бойової підготовки, під час експлуатації озброєння і військової техніки, проведення робіт та виконання інших обов'язків військової служби.

Військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на навчальні (або перевіірочні) та спеціальні збори, мають право на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я. Військовослужбовці щорічно проходять медичний огляд, щодо них проводяться лікувально-профілактичні заходи.

За відсутності за місцем проходження військової служби, навчальних (або перевіірочних) і спеціальних зборів або за місцем проживання військовослужбовців військово-медичних закладів охорони здоров'я чи відповідних відділень або спеціального медичного обладнання, а також у невідкладних випадках медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів.

Військовослужбовцям, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, медична допомога, санаторно-курортне лікування та відпочинок надаються відповідно до законодавства.

- Члени сімей військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби та курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи) за відсутності за місцем їх проживання державних або комунальних закладів охорони здоров'я отримують медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я.

Члени сімей військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, а також військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або постраждали у полоні в ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних миротворчих операціях, якщо ці особи прослужили у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях та правоохоронних органах не менш як 20 календарних років, мають право на медичне обслуговування у закладах Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів.

Направлення військовослужбовців та членів їх сімей на лікування за межі України здійснюється на загальних підставах у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

- Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) та члени їх сімей мають право не більше одного разу на рік на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України. Таким же правом користуються члени сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби. До таких членів сімей належать: батьки, дружина (чоловік), неповнолітні діти, а також діти – інваліди з дитинства (незалежно від їх віку). (Абзац перший пункту 3 статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Військовослужбовцям, які направляються до санаторію для продовження лікування відповідно до висновків військово-лікарської комісії після лікування в госпіталах, путівки надаються безоплатно.

Військовослужбовці строкової військової служби, курсанти (слухачі) вищих військових навчальних закладів та курсанти вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, навчальних центрів (частин), військовослужбовці-жінки за наявності медичних показань забезпечуються безоплатним санаторно-курортним лікуванням.

Військовослужбовці, які отримали захворювання, пов'язане з виконанням обов'язків військової служби, після лікування у військово-медичному закладі охорони здоров'я мають право на позачергове одержання путівок до санаторно-курортних та оздоровчих закладів Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів.

Військовослужбовцям, зайнятим на роботах із шкідливими умовами праці, а також при особливому характері їх служби, військовослужбовцям, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, учасникам бойових дій і прирівняним до них особам путівки для санаторно-курортного лікування надаються у першу чергу.

Пенсіонери з числа військовослужбовців, які визнані інвалідами I та II групи внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, забезпечуються путівками для санаторно-курортного лікування незалежно від виду пенсії, яку вони отримують. Інваліди III групи, звільнені з військової служби за станом здоров'я, які отримують пенсії по інвалідності, забезпечуються путівками для санаторно-курортного лікування за наявності медичних показань.

Порядок забезпечення путівками для санаторно-курортного лікування встановлюється Кабінетом Міністрів України.

4. Військовослужбовці, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, а також учасники бойових дій прирівнюються у правах до інвалідів та учасників Великої Вітчизняної війни.
5. Військовослужбовці-жінки користуються всіма пільгами, передбаченими законодавством з питань соціального захисту жінок, охорони материнства і дитинства. Ці пільги поширюються на батьків з числа військовослужбовців, які виховують дітей без матері (у разі її смерті, позбавлення батьківських прав, на час перебування у лікувальному закладі охорони здоров'я та в інших випадках відсутності материнського піклування про дітей).
6. Військовослужбовці, звільнені з військової служби внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби, члени сімей військовослужбовців приймаються на обстеження і лікування до військово-медичних закладів охорони здоров'я в порядку, встановленому Міністерством оборони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами.
7. Зміна підпорядкування, перепрофілювання військово-медичних закладів охорони здоров'я, санаторно-курортних та оздоровчих закладів Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань і правоохоронних органів та відчуження нерухомого майна цих закладів забороняються.

(Статтю 11 доповнено пунктом 7 згідно із Законом N 1138-VI від 17.03.2009) (Стаття 11 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2171-III від 21.12.2000, N 662-IV від 03.04.2003, N 1768-IV від 15.06.2004; в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 12. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями

1. Держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР та іншими нормативно-правовими актами. (Абзац перший пункту 1 статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1510-VI від 11.06.2009)

Військовослужбовці строкової військової служби розміщуються в казармах (на кораблях) згідно із Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України. За ними зберігаються жилі приміщення, які вони займали до призову на строкову військову службу. Вони не можуть бути зняті з обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) та члени їх сімей, які проживають разом з ними, забезпечуються службовими жилими приміщеннями, що повинні відповідати вимогам житлового законодавства.

Військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення. Такі жилі приміщення або грошова компенсація надаються їм один раз протягом усього часу проходження військової служби за умови, що ними не було використано право на безоплатну приватизацію житла. (Абзац четвертий пункту 1 статті 12 в редакції Закону N 1510-VI від 11.06.2009)

У разі відсутності службового жилого приміщення військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, розміщуються безплатно в спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – у сімейних гуртожитках. Житлово-побутові умови в таких казармах повинні відповідати вимогам, які пред'являються до гуртожитків, що призначені для проживання одиноких громадян. Для інших військовослужбовців військова частина зобов'язана орендувати житло для забезпечен-

ня ним військовослужбовця та членів його сім'ї або за бажанням військовослужбовця виплачувати йому грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення.

Курсантам вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, які мають сім'ї, надається жила площа в сімейних гуртожитках. У разі відсутності таких гуртожитків їм виплачується за місцем проходження військової служби грошова компенсація за піднайом (найом) жилого приміщення.

Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, а також розмір і порядок виплати військовослужбовцям грошової компенсації за піднайом (найом) ними жилих приміщень визначаються Кабінетом Міністрів України.

2. За військовослужбовцями, які вступили на військову службу за контрактом, зберігається право на жилу площу, яку вони займали до вступу на військову службу. Вони не можуть бути зняті з обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, за попереднім місцем проживання.
3. Особам, звільненим з військової служби і визнаним інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, одержаних під час виконання обов'язків військової служби, або захворювання, одержаного під час проходження військової служби, жилі приміщення в населених пунктах, обраних ними для проживання з урахуванням встановленого порядку, надаються позачергово за рахунок військових формувань або органів виконавчої влади, в яких вони перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

У позачерговому порядку в разі потреби поліпшення житлових умов надаються жилі приміщення сім'ям військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, за місцем їх перебування на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

4. За військовослужбовцями, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, у разі їх направлення для проходження військової служби за межі України або переведення на службу до місцевості, що зазнала інтенсивного радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, бронюється жила площа, яку займали вони та члени їх сімей, на весь час їх перебування за межами України чи в зазначеній місцевості.
5. Військовослужбовцям, а також звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби, та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, надається 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги) в жилих будинках усіх форм власності в межах встановлених норм, передбачених законодавством.

Особам, звільненим з військової служби, які стали інвалідами під час проходження військової служби, надається 50-відсоткова знижка плати за встановлення і користування квартирним телефоном.

Пільги, передбачені цим пунктом для військовослужбовців, надаються за умови, якщо розмір наданих пільг у грошовому еквіваленті разом із середньомісячним сукупним доходом військовослужбовця за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. (Пункт 5 статті 12 доповнено абзацом згідно із Законом № 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Пільги звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби, та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, надаються за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку

на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. (Пункт 5 статті 12 доповнено абзацом згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

6. Військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі не менше 17 років та потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд в населених пунктах, обраних ними для проживання з урахуванням встановленого порядку.

Органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати земельні ділянки та в межах визначених законом повноважень допомогу в будівництві військовослужбовцям, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, а також звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби, якщо вони виявили бажання побудувати приватні жилі будинки.

7. Військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше та потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) на строк до 20 років з погашенням загальної суми та відсоткових ставок за кредитами за рахунок коштів, призначених у державному бюджеті на утримання Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Зазначений кредит надається військовослужбовцю тільки один раз протягом усього часу проходження ним військової служби.

Порядок та умови надання військовослужбовцям кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) визначаються Кабінетом Міністрів України.

8. Військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, у разі звільнення з військової служби за станом здоров'я, віком, у зв'язку із скороченням штатів, а також звільнені з військової служби особи, які стали інвалідами I чи II групи, члени сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, мають право на безплатне одержання у приватну власність жилого приміщення, яке вони займають у будинках державного житлового фонду.

9. Військовослужбовці, що перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, при звільненні з військової служби в запас або у відставку за віком, станом здоров'я, а також у зв'язку із скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів, у разі неможливості використання на військовій службі залишаються на цьому обліку у військовій частині до одержання житла з державного житлового фонду або за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, а в разі її розформування – у військових комісаріатах і квартирно-експлуатаційних частинах районів та користуються правом позачергового одержання житла. (Абзац перший пункту 9 статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1510-VI від 11.06.2009)

У разі смерті особи, звільненої з військової служби в запас або у відставку на підставах, зазначених у абзаці першому цієї частини, яка відповідно до законодавства мала право на першочергове (позачергове) одержання житла, її сім'я зберігає право на одержання житла в тому самому порядку.

(Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 533/97-ВР від 18.09.97, в редакції Закону N 1865-IV від 24.06.2004) (Офіційне тлумачення положень пункту шостого статті 12 див. в Рішенні Конституційного Суду N 5-рп/99 від 03.06.99)

Стаття 13. Право військовослужбовців та членів їх сімей на освіту

1. Військовослужбовці мають право на навчання (у тому числі на отримання післядипломної освіти) у військових навчальних закладах, відповідних підрозділах підготовки, перепідготовки та

підвищення кваліфікації військовослужбовців. Військовослужбовцям, які прийняті на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу після здобуття базової або повної вищої освіти за державним замовленням, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби після проходження ними строку служби, який дорівнює часу їхнього навчання для здобуття попередньої вищої освіти. Іншим категоріям військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової військової служби, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби в порядку, визначеному відповідними положеннями про проходження військової служби громадянами України. (Пункт 1 статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

2. Особи, які були призвані на строкову військову службу в період навчання у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, при звільненні з військової служби зараховуються для продовження навчання до того навчального закладу, де вони навчалися до призову на військову службу, незалежно від форми навчання.
3. При зміні військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, або тими, хто перебуває на кадровій військовій службі, місця проходження військової служби, а також при звільненні з військової служби за віком, станом здоров'я чи у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів члени їх сімей, які навчаються (виховуються) у державних навчальних закладах, мають право переводитися до державних навчальних закладів, найближчих до нового місця проходження військової служби або місця проживання.
4. Дітям військовослужбовців за місцем проживання їх сімей у першочерговому порядку надаються місця у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах незалежно від форм власності.
5. Діти військовослужбовців, які мають вислугу в календарному обчисленні 20 років і більше, діти громадян, звільнених з військової служби за віком, за станом здоров'я чи у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, вислуга років у календарному обчисленні яких становить 20 років і більше, діти військовослужбовців, які загинули при виконанні ними обов'язків військової служби, померли чи пропали безвісти або стали інвалідами внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, користуються переважним правом зарахування до військових ліцеїв, ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, за умов успішного складення іспитів та відповідності іншим вимогам і правилам прийому до цих навчальних закладів.
(Стаття 13 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 14. Пільги військовослужбовцям та членам їх сімей

1. Військовослужбовці мають право на безоплатний проїзд:
  - 1) залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом:
    - а) у відрядження;
    - б) у відпустку в межах України; (Підпункт «б» підпункту 1 пункту 1 статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)
    - в) при переведенні на нове місце проходження військової служби або у зв'язку з передислокацією військової частини;
    - г) до місця проживання, обраного при звільненні з військової служби, в межах України; (Підпункт «г» підпункту 1 пункту 1 статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)
  - 2) всіма видами транспорту загального користування міського, приміського та міжміського сполучення (за винятком таксі) – тільки військовослужбовці строкової військової служби.

2. При переведенні військовослужбовців на нове місце проходження військової служби або звільненні з військової служби вони мають право на безоплатне перевезення до 20 тонн особистого майна в контейнерах з попереднього місця проживання до нового залізничним транспортом, а там, де такого виду транспорту немає, – іншими видами транспорту (за винятком повітряного). У разі перевезення особистого майна в окремому вагоні, багажем та дрібною відправкою їм відшкодовуються фактичні витрати, але не більше вартості перевезення майна в контейнері вагою 20 тонн.
3. Члени сімей військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби) мають право на безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом:
  - 1) від місця проживання до місця проходження військової служби військовослужбовця у зв'язку з його переведенням;
  - 2) до місця проведення відпустки військовослужбовцем в межах України; (Підпункт 2 пункту 3 статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)
  - 3) при звільненні військовослужбовця з військової служби, а також у разі загибелі (смерті) військовослужбовця – до обраного місця проживання в межах України. (Підпункт 3 пункту 3 статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Члени сімей військовослужбовців при переїзді до обраного місця проживання у зв'язку із загибеллю (смертю) військовослужбовця мають право на безоплатне перевезення до 20 тонн особистого майна в контейнерах залізничним транспортом, а там, де такого виду транспорту немає, – іншими видами транспорту (за винятком повітряного). У разі перевезення особистого майна в окремому вагоні, багажем та дрібною відправкою їм відшкодовуються фактичні витрати, але не більше вартості перевезення майна в контейнері вагою 20 тонн.

4. Військовослужбовці, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, а також батьки військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження військової служби, користуються правом безоплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі) в межах адміністративного району за місцем проживання, залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів. Вони мають право на 50-відсоткову знижку при користуванні міжміським залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом відповідно до закону.
5. Військовослужбовці при направленні у відрядження, до нового місця проходження військової служби, а також до місця використання відпустки та назад мають право на придбання проїзних документів для себе та членів своєї сім'ї на всі види транспорту поза чергою. При цьому військовослужбовці, які направляються у відрядження, користуються правом на бронювання та отримання поза чергою місця в готелі на підставі посвідчення про відрядження.
6. При виконанні службових обов'язків, пов'язаних з відрядженням в інші населені пункти, військовослужбовцям відшкодовуються витрати на відрядження в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
7. Військовослужбовці, крім військовослужбовців строкової військової служби, мають право на першочергове встановлення квартирного телефону, а також першочергове встановлення квартирної охоронної сигналізації.
8. Військовослужбовці строкової військової служби мають право безоплатно відправляти й одержувати листи. Безоплатними поштовими посилками відправляється особистий одяг громадян, призваних на строкову військову службу.
9. Витрати, пов'язані з перевезенням військовослужбовців та членів їх сімей, їх особистого майна залізничним, повітряним, водним і автомобільним (за винятком таксі) транспортом, бронюван-

ням місць у готелях при направленні військовослужбовців у відрядження, відшкодовуються за рахунок коштів Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

10. Військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації відповідно до цього Закону, користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. Якщо такі особи одночасно мають право на отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації з кількох підстав, то їм надається за їх вибором пільга, гарантія чи компенсація тільки з однієї підстави, крім випадків, передбачених законами.
11. Військовослужбовець, військовозобов'язаний або резервіст, який призваний на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, не користуються правом на пільги, гарантії та компенсації, встановлені цим Законом, на час відбування призначеного судом одного з видів покарань, передбачених пунктами 2, 3, 5, 6, 9, 11, 12 статті 51 Кримінального кодексу України. На цей час члени їх сімей також не користуються правом на пільги, гарантії та компенсації, якими вони користувалися як члени сімей таких осіб.
12. Військовослужбовець строкової військової служби, якого засуджено до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, та члени його сім'ї права на пільги не втрачають.
13. Особам, які мають право на пільги, гарантії та компенсації, передбачені цим Законом, видаються посвідчення. Форма та порядок видачі посвідчень встановлюються Кабінетом Міністрів України.
14. Військовослужбовці та члени їх сімей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, користуються пільгами, передбаченими Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».
(Стаття 14 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 15. Пенсійне забезпечення і допомога

1. Пенсійне забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби провадиться відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».
(Пункт 1 статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)
2. Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, які звільняються зі служби за станом здоров'я, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби. У разі звільнення з військової служби за віком, у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, закінченням строку контракту, систематичним невиконанням умов контракту командування одноразова грошова допомога в розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби виплачується за наявності виступу 10 років і більше.
(Абзац перший пункту 2 статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006; в редакції Законів N 3668-VI від 08.07.2011, N 3917-VI від 18.10.2011)

Військовослужбовцям при звільненні з військової служби за власним бажанням, через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, які мають виступу 10 років і більше виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 25 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби. (Абзац другий пункту 2 статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

Військовослужбовцям при звільненні з військової служби за службовою невідповідністю, у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем чи у зв'язку з обви-

нувальним вироком суду, що набрав законної сили, одноразова грошова допомога передбачена цим пунктом, не виплачується.

Виплата військовослужбовцям зазначеної в цьому пункті одноразової грошової допомоги при звільненні їх з військової служби здійснюється Міністерством оборони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на їх утримання.

Військовослужбовцям, звільненим зі служби безпосередньо з посад, займаних в органах державної влади, органах місцевого самоврядування або сформованих ними органах, на підприємствах, в установах, організаціях і у вищих навчальних закладах із залишенням на військовій службі, виплата одноразової грошової допомоги з підстав, передбачених цим пунктом, здійснюється за рахунок коштів органів, у яких вони працювали.

(Абзац частини другої статті 15 набирає чинності з 1 січня 2007 року згідно з пунктом 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

У разі повторного звільнення військовослужбовців з військової служби одноразова грошова допомога, передбачена цим пунктом, виплачується за період їх календарної служби з дня останнього зарахування на службу без урахування періоду попередньої служби, за винятком тих осіб, які при попередньому звільненні не набули права на отримання такої грошової допомоги.

(Абзац частини другої статті 15 набирає чинності з 1 січня 2007 року згідно з пунктом 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону N 3591-IV від 04.04.2006) (Пункт 2 статті 15 в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006) (Установити, що військовослужбовцям у разі повторного звільнення зі служби грошова допомога, передбачена пунктом 2 статті 15 не виплачується, за винятком тих осіб, які при першому звільненні не набули права на отримання цієї допомоги згідно із Законом N 3235-IV від 20.12.2005)

3. Військовослужбовцям виплачуються грошова допомога на оздоровлення та державна допомога сім'ям з дітьми в порядку і розмірах, що визначаються законодавством України.
4. Військові формування, військовослужбовці яких загинули чи померли в період проходження військової служби, подають їх сім'ям і батькам допомогу в проведенні похорону і компенсують матеріальні витрати на ритуальні послуги та на спорудження пам'ятників у розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Батькам та неповнолітнім дітям, а також дітям – інвалідам з дитинства (незалежно від їх віку) військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти в період проходження військової служби, державою виплачується одноразова грошова компенсація в розмірі суми державного страхування військовослужбовців з урахуванням коефіцієнта індексації грошових доходів. (Абзац другого пункту 4 статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1082-XIV від 21.09.99) (Стаття 15 в редакції Закону N 64/97-ВР від 12.02.97)

Стаття 16. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або каліцтва військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори

1. У разі загибелі (смерті) військовослужбовця Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, який перебував на кадровій військовій службі або проходив військову службу за контрактом, під час виконання ним обов'язків військової служби сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі десятирічного грошового забезпечення загиблого (померлого) за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.
2. У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного військовослужбовцю під час виконання ним обов'язків військової служби, а також інвалідності, що настала в період проходжен-

ня військової служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження військової служби, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

3. У разі загибелі (смерті) військовозобов'язаного або резервіста, призваного на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори або для проходження служби у військовому резерві, під час виконання ним обов'язків військової служби сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі десятирічного грошового забезпечення загиблого (померлого) виходячи з окладу за військовим званням у запасі та максимального окладу за посадою, до якої він був приписаний в запасі, в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.
4. У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного військовозобов'язаному або резервісту, який призваний на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, проходить службу у військовому резерві, під час виконання ним обов'язків військової служби, а також інвалідності, що настала в період проходження зазначених зборів, служби у військовому резерві або не пізніше ніж через три місяці після закінчення зборів, проходження служби у військовому резерві, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження цих зборів, служби у військовому резерві, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення на умовах, визначених пунктом 3 цієї статті.
5. У разі загибелі (смерті) військовослужбовця строкової військової служби під час виконання ним обов'язків військової служби, сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога у розмірі десятирічного максимального посадового окладу за першим тарифним розрядом, передбаченим для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, в порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.
6. У разі поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного військовослужбовцю строкової військової служби під час проходження військової служби, а також інвалідності, що настала в період проходження військової служби або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в розмірі, що визначається у відсотках від загальної суми допомоги на випадок загибелі (смерті), встановленої пунктом 5 цієї статті.
7. У всіх випадках розмір одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця не повинен бути меншим від 100-кратного розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб на час виплати цих сум.
(Пункт 7 набирає чинності з 1 січня 2008 року – див. пункт 1 розділу II Закону N 328-V від 03.11.2006)
8. Визначення ступеня втрати працездатності військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом у період проходження військової служби (зборів), служби у військовому резерві у кожному випадку ушкодження здоров'я здійснюється в індивідуальному порядку відповідно до законодавства.
9. Якщо військовослужбовці, військовозобов'язані або резервісти, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, проходять службу у військовому резерві, та члени їх сімей одночасно мають право на отримання одноразової грошової допомоги з підстав, передбачених

цією статтею, та одноразової грошової допомоги або компенсаційної виплати, встановлених іншими законами, виплата відповідних грошових сум здійснюється за однією з підстав за вибором особи, яка має право на отримання таких виплат.

(Стаття 16 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 17. Відшкодування заподіяної шкоди

Відшкодування військовослужбовцям заподіяної моральної і матеріальної шкоди провадиться у встановленому законом порядку.

(Стаття 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)

Стаття 18. Соціальні гарантії прав членів сімей військовослужбовців

1. Члени сімей військовослужбовців строкової служби мають переважне право при прийнятті на роботу і на залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників, а також на першочергове направлення для професійної підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки з відривом від виробництва та на виплату на період навчання середньої заробітної плати.
2. Дружинам (чоловікам) військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, виплачується за місцем роботи грошова допомога в розмірі середньомісячної заробітної плати при розірванні ними трудового договору у зв'язку з переведенням чоловіка (дружини) на службу в іншу місцевість. При тимчасовій втраті працездатності листки непрацездатності оплачуються дружинам (чоловікам) військовослужбовців у розмірі 100 відсотків середньомісячної заробітної плати незалежно від страхового стажу. (Дію другого речення частини другої статті 18 зупинено на 2002 рік згідно із Законом N 2905-III від 20.12.2001; частина друга статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 429-IV від 16.01.2003; дію другого речення частини другої статті 18 зупинено на 2004 рік згідно із Законом N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003; пункт 2 статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 328-V від 03.11.2006)
3. Дружинам (чоловікам) військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, до загального стажу роботи, необхідного для призначення пенсії за віком, зараховується період проживання разом з чоловіком (дружиною) в місцевостях, де не було можливості працевлаштування за спеціальністю, але не більше 10 років.
(Пункт 4 статті 18 виключено на підставі Закону N 328-V від 03.11.2006)
5. Місцеві ради: (Абзац перший частини п'ятої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2459-IV від 03.03.2005)
  - працевлаштовують у першочерговому порядку дружин військовослужбовців строкової служби у разі їх звільнення при скороченні чисельності або штату працівників, при ліквідації, реорганізації або перепрофілюванні підприємства, установи, організації;
  - надають позачергово місця дітям військовослужбовців та дітям військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби, у дитячих закладах за місцем проживання;
  - забезпечують відселення із закритих та віддалених від населених пунктів військових гарнізонів військовослужбовців, звільнених в запас або у відставку.
6. Вдова (вдівець) загиблого або померлого військовослужбовця, а також дружина (чоловік) військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби, у разі якщо вона (він) не взяла (не взяв) інший шлюб, та її (його) неповнолітні діти або повнолітні діти – інваліди з дитинства, батьки військовослужбовця, які перебували на його утриманні, мають право на пільги, передбачені цим Законом.
(Пункт 6 статті 18 в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

7. Кабінетом Міністрів України, місцевими радами, підприємствами, установами, організаціями можуть встановлюватися й інші пільги та гарантії соціального захисту сімей військовослужбовців. (Частина сьома статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2459-IV від 03.03.2005)

РОЗДІЛ III ПРАВО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ОСКАРЖЕННЯ НЕПРАВОМІРНИХ РІШЕНЬ ТА ДІЙ, ОТРИМАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Стаття 19. Право військовослужбовця на оскарження неправомірних рішень та дій

Неправомірні рішення, дії (бездіяльність) органів військового управління та командирів (начальників) можуть бути оскаржені військовослужбовцями в порядку, передбаченому законами, статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 20. Право військовослужбовців на правову допомогу

Військовослужбовцям гарантується право на захист у порядку, встановленому законами України.

Судочинство у справах за участю військовослужбовців, які проходять військову службу на території України, здійснюється відповідно до законів України, а військовослужбовців, які проходять військову службу за межами території України, – відповідно до вимог міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

(Розділ III в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

РОЗДІЛ IV ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА ПОРУШЕННЯ ЦЬОГО ЗАКОНУ. НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 21. Відповідальність посадових осіб за порушення цього Закону

Посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і підпорядкування, винні в порушенні цього Закону, несуть відповідальність згідно із законом.

Стаття 22. Нагляд за додержанням цього Закону

Нагляд за додержанням цього Закону органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами здійснюється прокуратурою.

(Розділ в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

РОЗДІЛ V ФІНАНСУВАННЯ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 23. Фінансування витрат, пов'язаних з реалізацією цього Закону

Фінансове забезпечення витрат, пов'язаних з реалізацією цього Закону, здійснюється за рахунком коштів, що передбачаються в Державному бюджеті України на відповідний рік для Міністерства оборони України, розвідувальних органів України та інших центральних органів виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні військові формування та правоохоронні органи, інших джерел, передбачених законом.

Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ. (Статтю 23 доповнено частиною другою згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Розділ в редакції Закону N 328-V від 03.11.2006)

Президент України Л.КРАВЧУК

м. Київ, 20 грудня 1991 року N 2011-XII

**Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб,
звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 29, ст.399)**

(Вводиться в дію Постановою ВР N 2263-XII від 09.04.92, ВВР, 1992, N 29, ст.400)
(Із змінами, внесеними згідно з Декретом N 7-92 від 09.12.92, ВВР, 1993, N 5, ст. 34 Законами
N 3946-XII від 04.02.94, ВВР, 1994,
N 24, ст.178 N 126/95-ВР від 06.04.95, ВВР, 1995,
N 16, ст.111 N 358/95-ВР від 05.10.95, ВВР, 1995,
N 34, ст.268 N 456/95-ВР від 23.11.95, ВВР, 1995,
N 44, ст.327 N 103/96-ВР від 25.03.96, ВВР, 1996,
N 17, ст. 73 N 534/96-ВР від 21.11.96, ВВР, 1997,
N 4, ст. 23 N 85/98-ВР від 05.02.98, ВВР, 1998,
N 26, ст.149 N 312-XIV від 11.12.98, ВВР, 1999,
N 4, ст.35 N 1081-XIV від 21.09.99, ВВР, 1999,
N 48, ст.409 N 2171-III від 21.12.2000, ВВР, 2001,
N 9, ст.38 N 2981-III від 17.01.2002, ВВР, 2002,
N 17, ст.125 N 3111-III від 07.03.2002, ВВР, 2002,
N 33, ст.236 N 51-IV від 04.07.2002, ВВР, 2002,
N 35, ст.262 N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003,
N 27, ст.209 – набуває чинності 01.08.2003 року,
N 1519-IV від 19.02.2004, ВВР, 2004,
N 23, ст.320 N 1769-IV від 15.06.2004, ВВР, 2004,
N 36, ст.447 N 1889-IV від 24.06.2004, ВВР, 2004,
N 50, ст.536 N 2255-IV від 16.12.2004, ВВР, 2005,
N 4, ст.107 N 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005,
N 17, N 18-19, ст.267)

(Щодо визнання неконституційними окремих положень див. Рішення Конституційного Суду
N 8-рп/2005 від 11.10.2005)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 3235-IV від 20.12.2005, ВВР, 2006,
N 9, N 10-11, ст.96 N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006,
N 14, ст.116 N 3475-IV від 23.02.2006, ВВР, 2006,
N 30, ст.258 N 3591-IV від 04.04.2006, ВВР, 2006,
N 37, ст.318 N 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007,
N 7-8, ст.66 N 857-V від 03.04.2007, ВВР, 2007,
N 27, ст.361 N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007,
N 33, ст.442 N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008,
N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)
(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 879-VI від 15.01.2009, ВВР, 2009,
N 24, ст.296 N 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009,
N 36-37, ст.511 N 1567-VI від 25.06.2009,
ВВР, 2010, N 1, ст.4 N 2856-VI від 23.12.2010, ВВР, 2011,

№ 29, ст.272)

(Установити, що у 2011 році норми і положення статей 14, 22, 37 та частини третьої статті 43 цього Закону застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік згідно із Законом № 2857-VI від 23.12.2010)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 3668-VI від 08.07.2011

№ 3917-VI від 18.10.2011)

(У тексті Закону слова «особи начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» у всіх відмінках замінено словами «особи, які мають право на пенсію за цим Законом» у відповідних відмінках згідно із Законом № 51-IV від 04.07.2002)

(Статтю 39 Закону № 2285-IV від 23.12.2004 виключено на підставі Закону № 2392-IV від 01.02.2005. Статтю 39 Закону № 2285-IV від 23.12.2004 встановлено, що особи, яким раніше призначено пенсії відповідно до цього Закону, мають право на перерахунок пенсій з урахуванням положень Закону № 1769-IV від 15.06.2004 та виплату 50 відсотків перерахованої пенсії з 1 січня 2005 року, а з 1 січня 2006 року – 100 відсотків перерахованої пенсії. У разі якщо внаслідок перерахунку за нормами цього Закону розмір пенсії або виплачуваної в період з 1 січня 2005 року до 1 січня 2006 року її частини зменшується, пенсія виплачується в раніше встановленому розмірі.)

(Установити, що пенсії за вислугу років та пенсії в разі втрати годувальника, які призначаються військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяким іншим особам, а також членам їх сімей відповідно до цього Закону, не можуть бути нижче 100 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005)

(Установити, що розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених у 2006 році відповідно до цього Закону, не може перевищувати 12 мінімальних пенсій за віком, встановленої абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005)

(Установити, що з 1 січня 2007 року максимальний розмір пенсії або щомісячного довічного грошового утримання (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених (перерахованих) у 2006-2007 роках відповідно до цього Закону не може перевищувати 12 мінімальних розмірів пенсії за віком, встановленої абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а по інших категоріях пенсіонерів розмір пенсії або щомісячного довічного грошового утримання (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених (перерахованих) у 2007 році, не може перевищувати 10 тисяч гривень на місяць згідно із Законом № 489-V від 19.12.2006)

(Установити, що звільненням у 2006-2007 роках особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію відповідно до цього Закону, та членам їх сімей до грошового забезпечення для обчислення пенсій враховуються відповідні оклади за посадою, військовим (спеціальним) званням, процентна надбавка за вислугу років у розмірах, встановлених за останньою штатною посадою перед звільненням, а також щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії в розмірі, що визначаються за 24 останні календарні місяці служби

підряд перед звільненням у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, згідно із Законом N 489-V від 19.12.2006)

(У тексті Закону слова «кримінально-виконавча система України» у всіх відмінках замінено словами «Державна кримінально-виконавча служба України» у відповідних відмінках згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Цей Закон визначає умови, норми і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом. (Абзац перший преамбули із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Закон має на меті реалізацію особами, які мають право на пенсію за цим Законом, свого конституційного права на державне пенсійне забезпечення у випадках, передбачених Конституцією України та цим Законом, і спрямований на встановлення єдності умов та норм пенсійного забезпечення зазначеної категорії громадян України.

Держава гарантує гідне пенсійне забезпечення осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, шляхом встановлення їм пенсій не нижче прожиткового мінімуму, визначеного законом, перерахунок призначених пенсій у зв'язку із збільшенням рівня грошового забезпечення, надання передбачених законодавством державних соціальних гарантій, вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на їх соціальний захист.

(Преамбула із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 103/96-ВР від 25.03.96, N 85/98-ВР від 05.02.98, N 312-XIV від 11.12.98, N 2171-III від 21.12.2000; в редакції Закону N 51-IV від 04.07.2002; із змінами, внесеними згідно із Законами N 662-IV від 03.04.2003, N 1889-IV від 24.06.2004; в редакції Закону N 2505-IV від 25.03.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Види пенсійного забезпечення

Особи офіцерського складу, прапорщики і мічмани, військовослужбовці надстрокової служби та військової служби за контрактом, особи, які мають право на пенсію за цим Законом при наявності встановленої цим Законом вислуги на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ і в державній пожежній охороні, службі в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, в органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції, Державній кримінально-виконавчій службі України мають право на довічну пенсію за вислугу років. (Частина перша статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1889-IV від 24.06.2004, N 2505-IV від 25.03.2005, N 3475-IV від 23.02.2006)

Військовослужбовці, особи, які мають право на пенсію за цим Законом, які стали інвалідами за умов, передбачених цим Законом, набувають право на пенсію по інвалідності.

Члени сімей військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які загинули чи померли або пропали безвісти, мають право на пенсію в разі втрати годувальника.

(Стаття 1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 103/96-ВР від 25.03.96)

Стаття 1-1. Законодавство про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом

Законодавство про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, базується на Конституції України і складається з

цього Закону, Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та інших нормативно-правових актів України, прийнятих відповідно до цих законів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми щодо пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, то застосовуються норми міжнародного договору.

Зміна умов і норм пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, здійснюється виключно шляхом внесення змін до цього Закону та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

(Закон доповнено статтею 1-1 згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 1-2. Особи, які мають право на пенсійне забезпечення на умовах цього Закону

Право на пенсійне забезпечення на умовах цього Закону мають звільнені зі служби:

а) особи офіцерського складу, прапорщики і мічмани, військовослужбовці надстрокової служби та військової служби за контрактом;

б) особи начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України, особи начальницького складу податкової міліції, особи начальницького і рядового складу Державної кримінально-виконавчої служби України, особи начальницького і рядового складу органів і підрозділів цивільного захисту;

в) особи із числа військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань, органів державної безпеки і внутрішніх справ колишнього Союзу РСР, Національної гвардії України, Прикордонних військ України, військ цивільної оборони України;

г) особи начальницького і рядового складу державної пожежної охорони, особи начальницького і рядового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; (Пункт «г» статті 1-2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

д) громадяни інших держав із числа військовослужбовців збройних сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства цих держав, які постійно проживають в Україні, і відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, їх пенсійне забезпечення здійснюється згідно із законодавством держави, на території якої вони проживають;

е) особи, зазначені у статтях 3 і 4 цього Закону;

є) особи із числа військовослужбовців строкової служби та члени сімей осіб офіцерського складу, прапорщиків і мічманів, військовослужбовців надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, у передбачених цим Законом випадках.

(Закон доповнено статтею 1-2 згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 2. Умови пенсійного забезпечення

Військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які мають право на пенсійне забезпечення, пенсії відповідно до цього Закону призначаються і виплачуються після звільнення їх зі служби.

Пенсіонерам з числа військовослужбовців та осіб, які отримують пенсію за цим Законом, у разі повторного прийняття їх на військову службу до Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту, службу до органів внутрішніх справ, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, органів та підрозділів цивільного захисту, податкової міліції та Державної кримінально-виконавчої служби України виплата пенсій на час їх служби припиняється. При наступному звільненні із служби

цих осіб виплата їм пенсій здійснюється з урахуванням загальної вислуги років на день останнього звільнення. (Статтю 2 доповнено частиною другою згідно із Законом N 2505-IV від 25.03.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3475-IV від 23.02.2006)

Військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом пенсії по інвалідності, а членам їх сімей пенсії в разі втрати годувальника призначаються незалежно від тривалості служби.

Стаття 3. Особи, які мають право на пенсії нарівні з військовослужбовцями строкової служби та членами їх сімей

Умови, норми і порядок пенсійного забезпечення, встановлені цим Законом для військовослужбовців строкової служби та членів їх сімей, поширюються також (якщо не передбачено інше) на:

а) партизанів і підпільників, визнаних такими законодавством України, які не займали командні посади, та членів їх сімей;

б) робітників і службовців відповідних категорій, що визначаються Кабінетом Міністрів України, які стали інвалідами у зв'язку з пораненням, каліцтвом або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на військовій службі в період Великої Вітчизняної війни чи на роботі у районах воєнних дій (на прифронтових ділянках залізниць, спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз, аеродромів тощо), і членів їх сімей;

в) громадян, які стали інвалідами у зв'язку з пораненням, каліцтвом або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням у винищувальних батальйонах, взводах і загонах захисту народу, та членів їх сімей;

г) військовозобов'язаних, призваних на навчальні, спеціальні або перевірочні збори, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, що їх вони дістали при виконанні службових обов'язків у період проходження цих зборів, та членів їх сімей;

д) працівників воєнізованої охорони, які не підлягають державному соціальному страхуванню, та членів їх сімей.

Стаття 4. Особи, які мають право на пенсії нарівні з офіцерським складом, військовослужбовцями надстрокової служби та військової служби за контрактом і членами їх сімей

Пенсійне забезпечення осіб, які займали командні посади, що відповідають посадам офіцерського складу, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах, визнаних такими законодавством України, у складі 1-го Чехословацького армійського корпусу під командуванням Л.Свободи та членів їх сімей здійснюється на підставах, встановлених цим Законом для осіб офіцерського складу та членів їх сімей. Зазначеним особам пенсії призначаються незалежно від того, чи мають вони офіцерські військові (спеціальні) звання. (Частина перша статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законами N 103/96-ВР від 25.03.96, N 2255-IV від 16.12.2004)

Пенсійне забезпечення жінок, прийнятих у добровільному порядку на дійсну військову службу на посади солдатів, матросів, сержантів і старшин, та членів їх сімей здійснюється на підставах, встановлених цим Законом для військовослужбовців надстрокової служби і військової служби за контрактом та членів їх сімей.

Стаття 5. Призначення пенсій на підставах, установлених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»

Особам, звільненим з військової служби, іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, та членам їх сімей може призначатися (за їх бажанням) пенсія на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». При цьому для обчислення пенсій враховуються всі види грошового забезпечення, що отримували зазначені особи, які мають право на пенсію за цим Законом, перед звільненням зі служби.

На підставах, установлених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», призначаються також пенсії особам, звільненим з військової служби, та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, позбавленим військових або спеціальних звань (у тому числі під час перебування їх у запасі або у відставці), а також звільненим зі служби у зв'язку із засудженням за умисний злочин, вчинений з використанням свого посадового становища, та членам їх сімей.

Порядок сплати сум несплачених страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування Пенсійному фонду України за відповідні роки служби щодо осіб, які не набули (не набудуть) права на пенсію за вислугу років згідно з цим Законом, або осіб, звільнених з військової служби, які виявили бажання отримувати пенсію в порядку і на умовах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», визначається Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 358/95-ВР від 05.10.95; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 5-1. Призначення пенсій особам, звільненим з військової служби, та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, поновленим у військовому (спеціальному) званні

Особам, звільненим з військової служби, та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, поновленим у військовому (спеціальному) званні, крім осіб, звільнених зі служби у зв'язку із засудженням за умисний злочин, вчинений з використанням свого посадового становища, пенсії призначаються на умовах і за нормами, встановленими цим Законом, якщо вони на день позбавлення військового (спеціального) звання мали право на пенсію за вислугу років або по інвалідності (статті 12, 18-20).

(Закон доповнено статтею 5-1 згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 6. Пенсії сім'ям померлих пенсіонерів

Сім'ї померлих пенсіонерів з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом мають право на пенсію в разі втрати годувальника на загальних підставах із членами сімей військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом.

Стаття 7. Право вибору пенсії

Військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом та членам їх сімей, які одночасно мають право на різні державні пенсії, призначається одна пенсія за їх вибором. У разі якщо особа має право на отримання пенсії відповідно до цього Закону та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», призначається одна пенсія за її вибором. При цьому різниця між розміром пенсії, на який особа має право відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», і розміром пенсії із солідарної системи відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яка визначається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, фінансується за рахунок коштів державного бюджету.

(Стаття 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

Стаття 8. Кошти на виплату пенсії

(Назва статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2856-VI від 23.12.2010)

(Військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу, які мають право на пенсійне забезпечення на умовах цього Закону, пенсії призначаються (перераховуються) органами Пенсійного фонду України згідно із Законом N 489-V від 19.12.2006)

Виплата пенсій, у тому числі додаткових пенсій, доплат, надбавок та підвищень до них, компенсаційних виплат, встановлених законодавством, звільненим із служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, та членам їх сімей забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України. (Частина перша статті 8 в редакції Закону N 2255-IV від 16.12.2004)

(Частина другу статті 8 виключено на підставі Закону N 2856-VI від 23.12.2010)

Стаття 9. Виплата одноразової грошової допомоги при звільненні зі служби

Особам рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом та звільняються зі служби за станом здоров'я, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби. У разі звільнення зі служби за віком, у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, закінченням строку контракту, систематичним невиконанням умов контракту командуванням одноразова грошова допомога в розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби виплачується за наявності вислуги 10 років і більше.

(Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007; в редакції Законів N 3668-VI від 08.07.2011, N 3917-VI від 18.10.2011)

Особам рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, при звільненні зі служби за власним бажанням, через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, які мають вислугу 10 років і більше виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 25 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби. (Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

Особам рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, при звільненні зі служби за службовою невідповідністю, у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем чи у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, одноразова грошова допомога, передбачена цією статтею, не виплачується.

Виплата зазначеної в частинах першій та другій цієї статті одноразової грошової допомоги при звільненні зі служби особам рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, здійснюється Міністерством оборони України, Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерством внутрішніх справ України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерством транспорту та зв'язку України, Державною податковою адміністрацією України, Державним департаментом України з питань виконання покарань, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами, за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених на їх утримання. (Частина четверта статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Особам офіцерського складу, особам середнього, старшого та вищого начальницького складу органів внутрішніх справ, державної пожежної охорони, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції, Державної кримінально-виконавчої служби України, звільненим зі служби безпосередньо з посад, займаних в органах державної влади, органах місцевого самоврядування або у сформованих ними органах, на підприємствах, в установах, організаціях і у вищих навчальних закладах із залишенням на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозді-

лах цивільного захисту, податкової міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України, виплата одноразової грошової допомоги з підстав, передбачених частинами першою та другою цієї статті, здійснюється за рахунок коштів органів, у яких вони працювали. (Частина п'ята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

(Частина статті 9 набирає чинності з 1 січня 2007 року згідно з пунктом 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Особам рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, у разі повторного їх звільнення зі служби одноразова грошова допомога, передбачена цією статтею, виплачується за період їх календарної служби з дня останнього зарахування на службу без урахування періоду попередньої служби, за винятком тих осіб, які при попередньому звільненні не набули права на отримання такої грошової допомоги.

(Частина статті 9 набирає чинності з 1 січня 2007 року згідно з пунктом 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Членам сімей осіб рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, та пенсіонерам з їх числа, які втратили годувальника, допомога виплачується в порядку і розмірах, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 9 в редакції Законів N 2505-IV від 25.03.2005, N 3591-IV від 04.04.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 9-1. Щомісячна грошова допомога особам, які звільнені зі служби за віком, станом здоров'я чи у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів без права на пенсію

(Назва статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Особам, які звільнені зі служби за віком, станом здоров'я чи у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів без права на пенсію, протягом одного року після звільнення зі служби виплачується щомісячна грошова допомога в розмірі окладу за військовим (спеціальним) званням. (Частина перша статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Умови призначення та порядок виплати щомісячної грошової допомоги визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Закон доповнено статтею 9-1 згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 10. Органи, які здійснюють пенсійне забезпечення

Призначення і виплата пенсій особам, зазначеним у статті 1-2 цього Закону, здійснюються органами Пенсійного фонду України.

(Стаття 10 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 85/98-ВР від 05.02.98, N 312-XIV від 11.12.98, N 1081-XIV від 21.09.99, N 2171-III від 21.12.2000, N 2981-III від 17.01.2002, N 662-IV від 03.04.2003, N 1889-IV від 24.06.2004, N 3200-IV від 15.12.2005, N 3475-IV від 23.02.2006, N 3591-IV від 04.04.2006, щодо зупинення дії статті 10 на 2007 рік додатково див. Закон N 489-V від 19.12.2006, в редакції Закону N 857-V від 03.04.2007)

Стаття 11. Пенсії особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи

Умови, норми і порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» і цим Законом.

Стаття 11-1. Соціальна допомога пенсіонерам

Органи місцевого самоврядування в межах наданих їм законом повноважень за власною ініціативою можуть встановлювати за рахунок коштів місцевого бюджету доплати до пенсій, які призначаються відповідно до цього Закону, додаткові компенсаційні виплати пенсіонерам з числа осіб, визначених цим Законом, та членів їх сімей.

(Закон доповнено статтею 11-1 згідно із Законом N 2255-IV від 16.12.2004)

РОЗДІЛ II. ПЕНСІЇ ЗА ВИСЛУГУ РОКІВ

(Назва розділу II із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, 103/96-ВР від 25.03.96)

Стаття 12. Умови призначення пенсій за вислугу років

Пенсія за вислугу років призначається:

а) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, іншим особам, зазначеним у пунктах «б»-«д» статті 1-2 цього Закону (крім осіб, зазначених у частині третій статті 5 цього Закону), незалежно від віку, якщо вони звільнені зі служби:

- по 30 вересня 2011 року і на день звільнення мають вислугу 20 років і більше;
- з 1 жовтня 2011 року по 30 вересня 2012 року і на день звільнення мають вислугу 20 календарних років та 6 місяців і більше;
- з 1 жовтня 2012 року по 30 вересня 2013 року і на день звільнення мають вислугу 21 календарний рік і більше;
- з 1 жовтня 2013 року по 30 вересня 2014 року і на день звільнення мають вислугу 21 календарний рік та 6 місяців і більше;
- з 1 жовтня 2014 року по 30 вересня 2015 року і на день звільнення мають вислугу 22 календарних роки і більше;
- з 1 жовтня 2015 року по 30 вересня 2016 року і на день звільнення мають вислугу 22 календарних роки та 6 місяців і більше;
- з 1 жовтня 2016 року по 30 вересня 2017 року і на день звільнення мають вислугу 23 календарних роки і більше;
- з 1 жовтня 2017 року по 30 вересня 2018 року і на день звільнення мають вислугу 23 календарних роки та 6 місяців і більше;
- з 1 жовтня 2018 року по 30 вересня 2019 року і на день звільнення мають вислугу 24 календарних роки і більше;
- з 1 жовтня 2019 року по 30 вересня 2020 року і на день звільнення мають вислугу 24 календарних роки та 6 місяців і більше;
- з 1 жовтня 2020 року або після цієї дати і на день звільнення мають вислугу 25 календарних років і більше.

До календарної вислуги років зараховується також період, зазначений у частині другій статті 17 цього Закону;

(Пункт «а» статті 12 в редакції Закону N 3668-VI від 08.07.2011)

б) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, іншим особам, зазначеним у пунктах «б»-«д» статті 1-2

цього Закону, в разі досягнення ними на день звільнення зі служби 45-річного віку, крім осіб, зазначених у частині третій статті 5 цього Закону, за наявності у них страхового стажу 25 років і більше, з яких не менше ніж 12 календарних років і 6 місяців становить військова служба або служба в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України. (Абзац перший пункту «б» статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Особам, які є інвалідами війни, пенсія на визначених у цьому пункті умовах призначається незалежно від віку;

в) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом при досягненні 45-річного віку і за наявності в них вислуги 20 календарних років і більше, які звільняються з військової служби відповідно до Закону України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються зі служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей»; (Пункт «в» статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

г) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, іншим особам, зазначеним у пунктах «б»-«д» статті 1-2 цього Закону, які займали посади льотного складу та плаваючого складу підводних човнів Збройних Сил не менше 20 років, незалежно від віку в разі, якщо вони мають на день звільнення зі служби вислугу 20 років і більше, за винятком осіб, зазначених у частині третій статті 5 цього Закону. (Статтю 12 доповнено пунктом «г» згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

(Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 103/96-ВР від 25.03.96, N 51-IV від 04.07.2002, N 1889-IV від 24.06.2004; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 13. Розміри пенсій за вислугу років

Пенсії за вислугу років призначаються в таких розмірах:

а) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які мають вислугу 20 років і більше (пункт «а» статті 12): за вислугу 20 років – 50 процентів, а звільненим у відставку за віком або за станом здоров'я – 55 процентів відповідних сум грошового забезпечення (стаття 43); за кожний рік вислуги понад 20 років – 3 проценти відповідних сум грошового забезпечення; (Пункт «а» частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3946-12 від 04.02.94)

б) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які мають страховий стаж 25 років і більше, з яких не менше 12 календарних років і 6 місяців становить військова служба, служба в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України (пункт «б» статті 12): за страховий стаж 25 років – 50 процентів і за кожний повний рік стажу понад 25 років – 1 процент відповідних сум грошового забезпечення (стаття 43); (Пункт «б» частини першої статті 13 в редакції Закону N 3946-12 від 04.02.94; із змінами, внесеними згідно із Законом N 1889-IV від 24.06.2004; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

в) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, які звільняються з військової служби на умовах Закону України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються зі служ-

би у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» (пункт «в» статті 12): за вислугу 20 років – 50 процентів відповідних сум грошового забезпечення із збільшенням цього розміру на 3 проценти за кожний повний рік вислуги понад 20 років, але не більше ніж 65 процентів відповідних сум грошового забезпечення (стаття 43). (Пункт «в» частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 51-IV від 04.07.2002; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

Максимальний розмір пенсії, обчислений відповідно до цієї статті, не повинен перевищувати 80 процентів відповідних сум грошового забезпечення (стаття 43), а особам, які під час проходження служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і віднесені в установленому законом порядку до категорії 1, – 100 процентів, до категорії 2, – 95 процентів. (Частина друга статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3946-12 від 04.02.94; в редакції Закону N 103/96-ВР від 25.03.96; із змінами, внесеними згідно із Законом N 51-IV від 04.07.2002 – набирає чинності з дня введення в дію Закону України «Про Державний бюджет України на 2003 рік»; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011) (Стаття 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 103/96-ВР від 25.03.96)

Стаття 14. Мінімальний розмір пенсії за вислугу років

Мінімальний розмір пенсії за вислугу років, що призначається відповідно до цього Закону, встановлюється у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

(Стаття 14 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 103/96-ВР від 25.03.96, N 3591-IV від 04.04.2006; текст статті 14 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008) (Щодо дії статті 14 додатково див. Закони N 3235-IV від 20.12.2005, N 489-V від 19.12.2006)

Стаття 15. Підвищення пенсії за вислугу років

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, іншим особам, зазначеним у пунктах «б»–«д» статті 1-2 цього Закону, які мають право на пенсію за цим Законом і які є ветеранами війни, та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», пенсії за вислугу років підвищуються в порядку і на умовах, передбачених зазначеним Законом.

(Стаття 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3946-12 від 04.02.94; в редакції Законів N 103/96-ВР від 25.03.96, N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 16. Надбавки та допомога до пенсії за вислугу років

До пенсії за вислугу років, що призначається особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за цим Законом (у тому числі до обчисленої в мінімальному розмірі), нараховується:

а) надбавка непрацюючим пенсіонерам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї, що належать до осіб, які забезпечуються пенсією в разі втрати годувальника (стаття 30), – на кожного непрацездатного члена сім'ї в розмірі 50 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. При цьому надбавка нараховується тільки на тих членів сім'ї, які не одержують пенсійні виплати із солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, допомогу на дітей одиноким матерям. За наявності права одночасно на пенсію, зазначені види допомоги і надбавку на непрацездатного члена сім'ї до пенсії за вислугу років за вибором пенсіонера може бути призначено пенсію, держав-

ну соціальну допомогу або нараховано на цього члена сім'ї надбавку. За наявності в сім'ї двох або більше пенсіонерів кожний непрацездатний член сім'ї, який перебуває на їх спільному утриманні, враховується для нарахування надбавки тільки одному з пенсіонерів за їх вибором;

б) державна соціальна допомога на догляд інвалідам I групи внаслідок причин, вказаних у пункті «б» статті 20 цього Закону, або внаслідок трудового каліцтва, професійного чи загального захворювання, або самотнім пенсіонерам, які за висновком лікарсько-консультативної комісії потребують догляду, у порядку і на умовах, передбачених Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам»;

в) надбавка особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, у порядку і на умовах, передбачених статтею 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, – у порядку і на умовах, передбачених статтею 9 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні».

Надбавки та допомога, передбачені цією статтею, можуть нараховуватися одночасно.

(Стаття 16 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 103/96-ВР від 25.03.96; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 17. Види служби та періоди часу, які зараховуються до вислуги років для призначення пенсії

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом, іншим особам, зазначеним у пунктах «б»-«д» статті 1-2 цього Закону, які мають право на пенсію за цим Законом, до вислуги років для призначення пенсії зараховуються:

а) військова служба;

б) служба в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції, Державній кримінально-виконавчій службі України на посадах начальницького і рядового складу з дня призначення на відповідну посаду; (Пункт «б» частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

в) час роботи в органах державної влади, органах місцевого самоврядування або сформованих ними органах, на підприємствах, в установах, організаціях і у вищих навчальних закладах із залишенням на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України; (Пункт «в» частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

г) час виконання депутатських повноважень із залишенням на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України; (Пункт «г» частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

д) час перебування під вартою та час відбуття покарання в місцях позбавлення волі особами, які мають право на пенсію за цим Законом, безпідставно притягнутими до кримінальної відповідальності, безпідставно репресованими та згодом реабілітованими;

е) час перебування у фашистських концтаборах, гетто та інших місцях примусового тримання осіб, у тому числі дітей, які були насильно вивезені з тимчасово окупованої території колишнього Союзу РСР у період Великої Вітчизняної війни та які після звільнення з цих місць були призвані або прийняті на військову службу, службу до органів внутрішніх справ, якщо за час перебування в зазначених місцях примусового тримання ними не було вчинено злочину проти миру і людства;

є) час перебування в полоні або заручником, якщо полонення чи захоплення заручником не було добровільним і особа, яка має право на пенсію за цим Законом, перебуваючи в полоні або заручником, не вчинила злочину проти миру і людства;

ж) час роботи в судових органах та органах прокуратури осіб, які працювали на посадах суддів, прокурорів, слідчих і перебувають на військовій службі або службі в органах і військових формуваннях Служби безпеки України, службі в органах внутрішніх справ, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України на посадах офіцерського та начальницького складу;

з) військова служба у збройних силах, органах внутрішніх справ, органах державної безпеки держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав та інших військових формуваннях, створених законодавчими органами цих держав, Об'єднаних Збройних Силах Співдружності Незалежних Держав. Вислуга років (у тому числі на пільгових умовах) у цьому випадку обчислюється в порядку, встановленому законодавством держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав, на території яких військовослужбовці, особи, які мають право на пенсію за цим Законом, проходили військову службу, службу в органах внутрішніх справ, органах державної безпеки, якщо інше не встановлено відповідними міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

и) час роботи в державних органах у разі переходу на військову службу в органи і військові формування Служби безпеки України, Управління державної охорони України, органи внутрішніх справ, державну пожежну охорону, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, органи і підрозділи цивільного захисту, податкову міліцію або Державну кримінально-виконавчу службу України на посади офіцерського та начальницького складу згідно з переліками посад, затверджуваними відповідно Службою безпеки України, Управлінням державної охорони України, Міністерством внутрішніх справ України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державною податковою адміністрацією України та Державним департаментом України з питань виконання покарань; (Пункт «и» частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

і) час перебування на посадах службовців Державної кримінально-виконавчої служби України, у підрозділах професійної (невоєнізованої) пожежної охорони, які в подальшому були переведені в категорію посад, що заміщуються рядовим і начальницьким складом за переліком посад і на умовах, які визначаються Державним департаментом України з питань виконання покарань та Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;

ї) час проходження військової служби за межами України в порядку військового співробітництва або у складі Миротворчих Сил ООН відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

До вислуги років особам офіцерського складу, особам середнього, старшого та вищого начальницького складу органів внутрішніх справ, державної пожежної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції чи Державної кримінально-виконавчої служби України при призначенні пенсії на умовах цього Закону додатково зараховується час їхнього навчання (незалежно від форми навчання) у цивільних вищих навчальних закладах, а також в інших навчальних закладах, після закінчення яких присвоюється офіцерське (спеціальне) звання, до вступу на військову службу, службу до органів внутрішніх справ, державної пожежної охорони, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції чи Державної кримінально-виконавчої служби України або призначення на відповідну

посаду в межах до п'яти років із розрахунку один рік навчання за шість місяців служби. (Частина друга статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

При призначенні пенсій особам, які мають право на пенсію за цим Законом, враховуються тільки повні роки вислуги років або страхового стажу без округлення фактичного розміру вислуги років чи страхового стажу в бік збільшення.

Вислуга років для призначення пенсії у разі поновлення виплати пенсії після перерви в її одержанні, яка була раніше обчислена особі, яка має право на пенсію за цим Законом, відповідно до законодавства, яке діяло на день попереднього звільнення цієї особи зі служби, перегляду не підлягає.

(Стаття 17 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 103/96-ВР від 25.03.96; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 17-1. Порядок обчислення вислуги років та визначення пільгових умов призначення пенсій особам, які мають право на пенсію за цим Законом

Порядок обчислення вислуги років та визначення пільгових умов призначення пенсій особам, які мають право на пенсію за цим Законом, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

(Розділ II доповнено статтею 17-1 згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 17-2. Документи, що мають підтверджувати окремі періоди проходження служби особою, яка має право на пенсію за цим Законом

Обчислення вислуги років для призначення пенсії здійснюється, як правило, за послужним списком особової справи військовослужбовця, особи, яка має право на пенсію за цим Законом.

Перелік документів, що підтверджують окремі періоди військової служби, служби в органах внутрішніх справ, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України, які підлягають зарахуванню до вислуги років у календарному обчисленні або на пільгових умовах визначається Кабінетом Міністрів України. (Частина друга статті 17-2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

(Розділ II доповнено статтею 17-2 згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

РОЗДІЛ III. ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ

Стаття 18. Умови призначення пенсій по інвалідності

Пенсії по інвалідності особам, які мають право на пенсію за цим Законом, призначаються в разі, якщо інвалідність настала в період проходження ними служби або не пізніше трьох місяців після звільнення зі служби, або якщо інвалідність настала пізніше тримісячного терміну після звільнення зі служби, але внаслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва тощо), яке виникло в період проходження військової служби чи під час перебування в полоні або заручником, якщо полонення чи захоплення заручником не було добровільним і особа, яка має право на пенсію за цим Законом, перебуваючи в полоні або заручником, не вчинила злочину проти миру і людства.

(Стаття 18 в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 19. Встановлення інвалідності

Групи і причини інвалідності, а також час її настання встановлюються медико-соціальними експертними комісіями, які діють на підставі положення про них, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Залежно від ступеня втрати працездатності інваліди поділяються на три групи.

Стаття 20. Причини інвалідності

Залежно від причини інвалідності інваліди з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом поділяються на такі категорії:

а) інваліди війни – при настанні інвалідності внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових ділянках залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Великої Вітчизняної воєни або з участю у бойових діях у мирний час, а також інші особи, зазначені у статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; (Пункт «а» статті 20 в редакції Закону N 103/96-ВР від 25.03.96)

б) інші інваліди з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом – при настанні інвалідності внаслідок каліцтва, одержаного в результаті нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби (службових обов'язків), або внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням служби.

Стаття 21. Розміри пенсій по інвалідності

Пенсії по інвалідності військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом призначаються в таких розмірах:

а) інвалідам війни I групи – 100 процентів, II групи – 80 процентів, III групи – 60 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку);

б) іншим інвалідам I групи – 70 процентів, II групи – 60 процентів, III групи – 40 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку).

Стаття 22. Мінімальні розміри пенсій по інвалідності

Мінімальні розміри пенсій по інвалідності встановлюються:

- інвалідам війни з числа солдатів і матросів строкової служби I групи – у розмірі 120 відсотків, II групи – 110 відсотків, III групи – 105 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; (Абзац другий статті 22 в редакції Законів N 456/95-ВР від 23.11.95, N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- іншим інвалідам з числа солдатів і матросів строкової служби I групи – у розмірі 110 відсотків, II групи – 105 відсотків, III групи – 100 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; (Абзац третій статті 22 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1889-IV від 24.06.2004; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- інвалідам з числа єфрейторів (старших солдатів) і сержантів, старших матросів і старшин строкової служби – у розмірі 110 відсотків, з числа прапорщиків і мічманів, військовослужбовців надстрокової служби та військової служби за контрактом, осіб молодшого начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби України і державної пожежної охорони – 120 відсотків, а з числа осіб офіцерського складу та осіб начальницького складу (крім молодшого) органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби України і державної пожежної охорони – 130 відсотків відповідних мінімальних розмірів пенсій, передбачених для інвалідів з числа солдатів і матросів строкової служби. (Абзац частини першої статті 22 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рі-

шенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом N 1254-VI від 14.04.2009) (Щодо дії статті 22 додатково див. Закони N 3235-IV від 20.12.2005, N 489-V від 19.12.2006)

Стаття 23. Призначення пенсій по інвалідності в розмірі пенсії за вислугу років

В разі наявності у інваліда з числа осіб офіцерського складу, прапорщиків і мічманів, військовослужбовців надстрокової служби та військової служби за контрактом, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом вислуги, необхідної для призначення пенсії за вислугу років (пункт «а» статті 12), пенсія по інвалідності може призначатися їм у розмірі пенсії за вислугу років відповідно до вислуги (пункт «а» статті 13).

(Стаття 23 в редакції Закону N 3946-12 від 04.02.94, із змінами, внесеними згідно із Законом N 103/96-ВР від 25.03.96)

Стаття 24. Надбавки та допомога до пенсії по інвалідності

До пенсії по інвалідності, що призначається особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за цим Законом (у тому числі до обчисленої в мінімальному розмірі), нараховується:

а) надбавка непрацюючим інвалідам, які мають на своєму утриманні непрацевдатних членів сім'ї (стаття 30), – на кожного непрацевдатного члена сім'ї в розмірі 50 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працевдатність. При цьому надбавка нараховується тільки на тих членів сім'ї, які не одержують пенсійні виплати із солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, допомогу на дитей одиноким матерям. За наявності права одночасно на пенсію, зазначені види допомоги і надбавку до пенсії по інвалідності на непрацевдатного члена сім'ї за вибором пенсіонера може бути призначено пенсію, державну соціальну допомогу або нараховано на цього члена сім'ї надбавку. За наявності в сім'ї двох або більше пенсіонерів кожний непрацевдатний член сім'ї, який перебуває на їх спільному утриманні, враховується для нарахування надбавки тільки одному з пенсіонерів за їх вибором;

б) державна соціальна допомога на догляд у порядку і на умовах, передбачених Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам»;

в) надбавка особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, у порядку і на умовах, передбачених статтею 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, – у порядку і на умовах, передбачених статтею 9 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні».

Надбавки та допомога, передбачені цією статтею, можуть нараховуватися одночасно.

Надбавки і підвищення до пенсій по інвалідності внаслідок Чорнобильської катастрофи нараховуються і в порядку, встановленому Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

(Стаття 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 103/96-ВР від 25.03.96; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 25. Підвищення пенсій по інвалідності

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, іншим особам, зазначеним у пунктах «б»-«д» статті 1-2 цього Закону, які мають право на пенсію за цим Законом і які є ветеранами війни, та особам, на яких

поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», пенсії по інвалідності підвищуються в порядку і на умовах, передбачених зазначеним Законом.

(Стаття 25 в редакції Законів N 103/96-ВР від 25.03.96, N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 26. Строки призначення і виплати пенсій по інвалідності

Пенсії по інвалідності військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом призначаються на весь час інвалідності, встановленої медико-соціальною експертною комісією, а інвалідам, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – довічно. Повторний огляд цих інвалідів провадиться лише за їх заявою. (Частина перша статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

В разі визнання пенсіонера, який не досяг пенсійного віку, працездатним пенсія виплачується йому до кінця місяця, в якому його визнано працездатним, але не довше ніж до дня, по який встановлено інвалідність.

Стаття 27. Перерахування пенсії при зміні групи інвалідності

Із зміною групи інвалідності, що настала після призначення пенсії, відповідно змінюється і розмір пенсії. Якщо при цьому у інваліда війни здоров'я погіршується у зв'язку із загальним захворюванням, трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, пенсія перераховується за новою групою інвалідності із збереженням її причини.

Стаття 28. Умови поновлення виплати пенсії в разі переривання інвалідності

В разі порушення інвалідом з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом строку повторного огляду у медико-соціальних експертних комісіях виплата йому пенсії зупиняється, а при визнанні його знову інвалідом – поновлюється з дня зупинення, але не більш як за один місяць до дня повторного огляду.

В разі порушення інвалідом строку повторного огляду з поважної причини виплата йому пенсії поновлюється з дня зупинення, але не більш як за 3 роки до дня повторного огляду, якщо медико-соціальна експертна комісія визнає його за цей період інвалідом. Якщо за цих умов при повторному огляді встановлено іншу групу інвалідності (вищу або нижчу), пенсія за зазначений час виплачується за попередньою групою інвалідності.

РОЗДІЛ ІV. ПЕНСІЇ В РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА

Стаття 29. Умови призначення пенсій в разі втрати годувальника

Пенсії в разі втрати годувальника сім'ям військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом призначаються, якщо годувальник помер у період проходження служби або не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби чи пізніше цього строку, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних у період проходження служби, а сім'ям пенсіонерів з числа цих військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом – якщо годувальник помер у період одержання пенсії або не пізніше 5 років після припинення

її виплати. При цьому сім'ї військовослужбовців, які пропали безвісти в період бойових дій, прирівнюються до сімей загиблих на фронті.

Стаття 30. Члени сім'ї, які мають право на пенсію в разі втрати годувальника

Право на пенсію в разі втрати годувальника мають непрацездатні члени сімей загиблих, померлих або таких, що пропали безвісти військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які перебували на їх утриманні (стаття 31).

Незалежно від перебування на утриманні годувальника пенсія призначається: непрацездатним дітям; непрацездатним батькам і дружині (чоловікові), якщо вони після смерті годувальника втратили джерело засобів до існування, а також непрацездатним батькам і дружині (чоловікові) військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які загинули чи померли або пропали безвісти в період проходження служби або пізніше внаслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання, що мали місце під час служби.

Батьки військовослужбовців, інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які загинули (померли) у період проходження військової служби (виконання службових обов'язків) чи після звільнення зі служби, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва, отриманих при виконанні обов'язків військової служби (службових обов'язків), захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи чи виконанням інтернаціонального обов'язку, мають право на призначення дострокової пенсії за віком, після досягнення чоловіками 55 років, жінками – 50 років, за наявності страхового стажу не менше 25 років – для чоловіків і не менше 20 років – для жінок. (Частина третя статті 30 в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

а) діти, брати, сестри та онуки, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років. При цьому братам, сестрам та онукам право на пенсію надається у тих випадках, якщо у них немає працездатних батьків;

б) батьки та дружина (чоловік), якщо вони досягли пенсійного віку встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» або є інвалідами; (Пункт «б» частини четвертої статті 30 в редакції Закону N 103/96-ВР від 25.03.96; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

в) батьки та дружини (якщо вони не взяли повторний шлюб) військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які загинули, померли чи пропали безвісти в період проходження служби або померли після звільнення зі служби, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва, одержаних при виконанні обов'язків військової служби (службових обов'язків), захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи чи виконанням інтернаціонального обов'язку, мають право на пенсію не раніше як за 5 років до досягнення пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», або якщо вони є інвалідами.

Відповідне зниження пенсійного віку жінкам, установлене абзацом першим цього пункту, застосовується також до завершення періоду збільшення віку виходу на пенсію до 1 січня 2022 року; (Пункт «в» частини четвертої статті 30 в редакції Закону N 3946-12 від 04.02.94; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

г) дід і бабуся – при відсутності осіб, які за законом зобов'язані їх утримувати;

д) дружина (чоловік) або один з батьків чи дід, бабуся, брат або сестра, незалежно від віку і працездатності, якщо вона (він) зайнята доглядом за дітьми, братами, сестрами чи онуками померлого годувальника, які не досягли 8-річного віку, і не працює.

Дружина (чоловік) годувальника, померлого внаслідок причин, зазначених в пункті «а» статті 20 цього Закону, незалежно від того, працює вона (він) чи ні, має право на пенсію в разі втрати годувальника.

Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі (крім курсантів і слухачів військово-навчальних закладів та навчальних закладів органів внутрішніх справ і державної пожежної охорони), стажисти

мають право на пенсію в разі втрати годувальника до закінчення навчальних закладів, але не довшє, ніж до досягнення ними 23-річного віку. (Частина шоста статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 1889-IV від 24.06.2004)

У разі смерті осіб, зазначених у пунктах «а»-«д» статті 1-2 цього Закону, які загинули (померли) при виконанні службових обов'язків під час проходження військової служби, служби в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаного під час виконання цих обов'язків, і були посмертно нагороджені державними нагородами України або колишнього Союзу РСР, непрацевдатні члени сім'ї осіб, зазначені в частині четвертій цієї статті, які мають право на пенсію в разі втрати годувальника, мають право на встановлення до пенсії надбавки за умов та в розмірах, що встановлюються Законом України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною». (Статтю 30 доповнено частиною згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Для батьків і дружин (чоловіків) окремих категорій загиблих військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом Кабінет Міністрів України може встановлювати інші умови призначення пенсії у зв'язку із втратою годувальника.

Стаття 31. Члени сім'ї, які вважаються утриманцями

Члени сім'ї померлого вважаються такими, що перебували на його утриманні, якщо вони були на його повному утриманні або одержували від нього допомогу, яка була для них постійним і основним джерелом засобів до існування.

Члени сім'ї померлого, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, але які самі одержували будь-яку пенсію, мають право перейти на нову пенсію.

Стаття 32. Виплата пенсії в разі втрати годувальника дітям, які перебувають на повному державному утриманні

Дітям, які втратили обох батьків, за період перебування на повному державному утриманні пенсія виплачується у повному розмірі.

Іншим дітям, які перебувають на повному державному утриманні, виплачується 50 процентів призначеної пенсії.

Стаття 33. Право на пенсію в разі втрати годувальника усиновителів і усиновлених

Усиновителі мають право на пенсію нарівні з батьками, а усиновлені – нарівні з рідними дітьми.

Неповнолітні, які мають право на пенсію в разі втрати годувальника, зберігають це право і при їх усиновленні.

Стаття 34. Право на пенсію в разі втрати годувальника вітчима і мачухи, пасинка і падчерки

Вітчим і мачуха мають право на пенсію нарівні з батьком і матір'ю за умови, якщо виховували або утримували померлого пасинка чи падчерку не менш як 5 років.

Пасинок і падчерка, якщо вони не одержували аліментів від батьків, мають право на пенсію нарівні з рідними дітьми.

Стаття 35. Збереження пенсії в разі втрати годувальника при повторному одруженні

Пенсія, призначена в разі смерті одного з подружжя, зберігається і при повторному одруженні пенсіонера.

Стаття 36. Розміри пенсій в разі втрати годувальника

Пенсії в разі втрати годувальника призначаються в таких розмірах:

а) членам сімей військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних при захисті Батьківщини, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи або виконанні інших обов'язків військової служби (службових обов'язків), або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях та підпільних організаціях і групах, визнаних такими законодавством України, ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи чи участю у бойових діях у мирний час – 40 процентів заробітку годувальника на кожного непрацездатного члена сім'ї. В таких же розмірах, незалежно від причини смерті годувальника, обчислюються пенсії членам сімей померлих інвалідів війни та членам сімей, до складу яких входять діти, які втратили обох батьків; (Пункт «а» статті 36 із змінами, внесеними згідно із Законом N 51-IV від 04.07.2002)

б) сім'ям військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які померли внаслідок каліцтва, одержаного в результаті нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби (службових обов'язків), або внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням служби, – 30 процентів заробітку годувальника на кожного непрацездатного члена сім'ї.

Стаття 37. Мінімальні розміри пенсій в разі втрати годувальника

Пенсії в разі втрати годувальника, які призначаються членам сімей військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, не можуть бути нижче розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

(Текст статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1889-IV від 24.06.2004; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008) (Щодо дії статті 37 додатково див. Закони N 3235-IV від 20.12.2005, N 489-V від 19.12.2006)

Стаття 38. Обчислення пенсій в разі втрати годувальника круглим сиротам

Сім'ям військовослужбовців строкової служби, до складу яких входять діти, що втратили обох батьків (круглі сироти), пенсія в разі втрати годувальника може обчислюватись із загальної суми заробітку обох батьків за нормами, встановленими Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

(Стаття 38 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 39. Підвищення пенсій у разі втрати годувальника

Пенсії у разі втрати годувальника ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», підвищуються в порядку і на умовах, передбачених зазначеним Законом.

(Стаття 39 в редакції Законів N 103/96-ВР від 25.03.96, N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 40. Період, на який призначається пенсія в разі втрати годувальника. Зміна розміру пенсії

Пенсія в разі втрати годувальника встановлюється на весь період, протягом якого член сім'ї померлого вважається непрацездатним (стаття 30), а членам сім'ї, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», – довічно. (Частина перша статті 40 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

Зміна розміру пенсії, якщо у складі сім'ї, якій було призначено пенсію у разі втрати годувальника, станеться зміна, внаслідок якої окремі члени сім'ї або сім'я в цілому втратять право на пенсію,

перерахунок пенсії або припинення її виплати провадиться з першого числа місяця, що йде за тим місяцем, у якому сталася зміна.

Стаття 41. Призначення однієї пенсії в разі втрати годувальника на всіх членів сім'ї. Виділення частки пенсії

На всіх членів сім'ї, які мають право на пенсію, призначається одна спільна пенсія, крім випадку, зазначеного у частині четвертій цієї статті. (Частина перша статті 41 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

На вимогу члена сім'ї його частка пенсії виділяється і виплачується йому окремо.

Виділення частки пенсії провадиться з першого числа місяця, що йде за тим місяцем, в якому надійшла заява про поділ пенсії.

Пенсія в разі втрати годувальника призначається кожному з батьків, дружині (чоловікові) загиблої (померлої) або пропалої безвісти особи офіцерського складу, прапорщика і мічмана, військовослужбовця надстрокової служби і військової служби за контрактом або особи, яка має право на пенсію за цим Законом. (Статтю 41 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 42. Порядок і строки встановлення інвалідності членам сім'ї

На членів сім'ї, які є інвалідами, відповідно поширюються правила про порядок і строки встановлення інвалідності, викладені у статтях 19, 26-28 цього Закону.

РОЗДІЛ V. ОБЧИСЛЕННЯ ПЕНСІЙ

Стаття 43. Заробіток (грошове забезпечення) для обчислення пенсії

Пенсії, які призначаються відповідно до цього Закону особам із числа військовослужбовців строкової служби та членам їх сімей, обчислюються за встановленими нормами у процентах до середньомісячного заробітку, який одержували військовослужбовці до призову на строкову військову службу чи після звільнення з військової служби до звернення за пенсією, або до середньомісячного грошового забезпечення, одержуваного військовослужбовцями в період проходження військової служби за контрактом. При цьому середньомісячний заробіток (грошове забезпечення) для обчислення їм пенсій визначається в порядку, встановленому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Особам із числа військовослужбовців строкової служби, які до призову на строкову військову службу та після звільнення з військової служби не працювали і не перебували на військовій службі за контрактом, та членам їх сімей пенсії встановлюються у мінімальних розмірах, передбачених відповідно статтями 22 і 37 цього Закону.

Пенсії особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, та членам їх сімей обчислюються з розміру грошового забезпечення, враховуючи відповідні оклади за посадою, військовим (спеціальним) званням, процентну надбавку за вислугу років, щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії в розмірах, установлених законодавством, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року – страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. (Частина третя статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008; в редакції Закону N 3668-VI від 08.07.2011)

(Щодо дії частини третьої статті 43 додатково див. Закон N 489-V від 19.12.2006)

Обчислення пенсій окремим категоріям військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, які були відряджені для виконання службових обов'язків до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших цивільних установ, організацій і підприємств, у тому числі у довготермінові закордонні відрядження, здійснюється за переліком посад і в порядку, що затверджується Кабінетом Міністрів України. (Статтю 43 доповнено частиною згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. (Статтю 43 доповнено частиною згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008; в редакції Закону N 3668-VI від 08.07.2011)

Особам, які займали командні посади, що відповідають посадам офіцерського складу, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах, визнаних такими законодавством України, у складі 1-го Чехословацького армійського корпусу під командуванням Л. Свободи, пенсії обчислюються незалежно від того, чи мають вони офіцерські звання, виходячи з посадового окладу, встановленого на день призначення їм пенсії, за аналогічною посадою для осіб офіцерського складу, а тим особам, які мали в той період офіцерські звання, – з окладу за військовим званням і процентної надбавки за вислугу років, обчислених із цих окладів.

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, зазначеним у пункті «д» статті 12 цього Закону, які мають право на пенсію за цим Законом і одержували перед звільненням зі служби персональні (збережені) посадові оклади за службу у високогірних або віддалених місцевостях держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав, пенсії обчислюються з персональних (збережених) окладів, якщо інше не встановлено відповідними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, які звільнені зі служби у зв'язку із засудженням або притягненням до кримінальної відповідальності, стосовно яких за відсутністю події або складу злочину чи за недоведеністю їхньої участі у вчиненні злочину були винесені відповідно виправдувальний вирок або постанова (ухвала) суду про закриття щодо них кримінальної справи, а також членам сімей військовослужбовців, інших осіб, щодо яких постановою (ухвалою) суду про закриття кримінальної справи винесена посмертно, пенсії обчислюються за наявності в них права на пенсію за цим Законом із розміру існуючих на день призначення пенсії окладів грошового забезпечення, встановлених законодавством для відповідних категорій військовослужбовців, інших зазначених осіб. Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, які поновлені на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, державної пожежної охорони, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі України і призначені на посади з меншим, ніж попередній, посадовим окладом, пенсії обчислюються (за їх згодою) з посадового окладу, який вони отримували до звільнення. У разі одночасного поновлення та звільнення таких осіб зі служби пенсія їм обчислюється з посадового окладу, який вони отримували до незаконного звіль-

нення. (Частина восьма статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, переведеним за станом здоров'я або за віком з льотної роботи, підводних човнів (підводних крейсерів), атомних надводних кораблів і мінних тральщиків на посади з меншим посадовим окладом, пенсії обчислюються, за бажанням пенсіонера, виходячи з посадового окладу за останньою штатною посадою, займаною перед звільненням, чи з указаних у цій частині посад, які вони займали до переведення, якщо на день переведення вони мали право на пенсію за вислугу років. У такому ж порядку обчислюються пенсії особам офіцерського складу та особам начальницького складу з військовим званням полковника або спеціальним званням полковника міліції чи внутрішньої служби, полковника податкової міліції, полковника Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також їм рівних і вище, якщо вони за таких обставин та умов переведені в інтересах служби з посад, які ці особи займали не менше трьох років до переведення і на день переведення мали право на пенсію за вислугу років. (Частина дев'ята статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького складу органів внутрішніх справ та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом і які були відряджені для роботи в органах державної влади та органах місцевого самоврядування або у сформованих ними органах, на підприємствах, в установах, організаціях, вищих навчальних закладах та одержували заробітну плату в порядку і розмірах, установлених для працівників цих органів та організацій, пенсії обчислюються виходячи з посадового окладу, встановленого за аналогічною посадою відповідно для осіб офіцерського складу, прапорщиків і мічманів, військовослужбовців надстрокової служби та військової служби за контрактом, осіб начальницького складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом.

Особам офіцерського складу, звільненим з військової служби до вступу на штатну посаду після закінчення військового навчального закладу або після призову із запасу, пенсії обчислюються в порядку, передбаченому цією статтею, із сум грошового забезпечення, сплачених їм на день звільнення.

Мічманам і військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, переведеним з атомних підводних крейсерів, атомних підводних човнів та дизельних підводних човнів, обладнаних атомними енергетичними установками, на відповідні рівнозначні посади на інші кораблі, судна або в берегові військові частини Військово-Морських Сил із збереженням одержуваного ними до дня переведення посадового окладу, пенсії обчислюються в порядку, передбаченому цією статтею, виходячи з виплачуваного на день звільнення з військової служби збереженого посадового окладу.

При обчисленні пенсій відповідно до частин сьомої-десятої цієї статті в розрахунок включаються щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії в розмірах, установлених законодавством на день призначення цих пенсій.

Особи з числа військовослужбовців та атестованих працівників органів внутрішніх справ України, податкової міліції, Державної кримінально-виконавчої служби України, органів і підрозділів цивільного захисту, державної пожежної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших правоохоронних органів, які обрані народними депутатами України, при досягненні ними під час строку депутатських повноважень віку або вислуги років, установлених цим Законом, мають право на пенсію, що обчислюється відповідно до статті 20 Закону України «Про статус народного депутата України». (Частина чотирнадцята статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом N 879-VI від 15.01.2009)

(Частина статті 43 набирає чинності з 1 січня 2007 року згідно з пунктом 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону N 3591-IV від 04.04.2006) (Стаття 43 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 126/95-ВР від 06.04.95, N 103/96-ВР від 25.03.96, N 1519-IV від 19.02.2004, N 1769-IV від 15.06.2004, N 2505-IV від 25.03.2005; в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 44. Перерахунок пенсій особам з числа військовослужбовців строкової служби та членів їх сімей
(Назва статті 44 в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Пенсіонерам з числа військовослужбовців строкової служби, які пропрацювали після призначення пенсії по інвалідності не менш як 2 роки з більш високим заробітком, ніж той, з якого було обчислено пенсію, встановлюється за їх заявою новий розмір пенсії з урахуванням заробітку, що визначається в порядку, передбаченому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». На таких же умовах провадиться перерахунок пенсії, призначеної у мінімальному розмірі у зв'язку з відсутністю заробітку. (Частина перша статті 44 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

В разі дальшого зростання заробітку пенсіонера провадиться новий перерахунок пенсії за його заявою. Кожний наступний перерахунок пенсії провадиться не раніш як через 2 роки роботи після попереднього перерахунку.

Розміри пенсій особам з числа військовослужбовців строкової служби та членам їх сімей, які одержують пенсію в органах Пенсійного фонду України, підлягають перерахунку у випадку, передбаченому частиною другою статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». (Статтю 44 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 45. Обчислення пенсій в разі втрати годувальника членам сімей пенсіонерів

Сім'ям пенсіонерів з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом пенсії в разі втрати годувальника обчислюються з того ж грошового забезпечення (заробітку), з якого було обчислено пенсію годувальникові.

Членам сімей пенсіонерів з числа військовослужбовців строкової служби, які мали право на перерахунок пенсії в порядку, передбаченому статтею 44 цього Закону, пенсії в разі втрати годувальника обчислюються із заробітку, з якого було проведено або мало бути проведено зазначений перерахунок пенсії.

(Статтю 46 виключено на підставі Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 47. Підвищення пенсій деяким категоріям пенсіонерів

Усі види пенсій, що призначені відповідно до цього Закону, додатково підвищуються пенсіонерам, які зазнали політичних репресій і в подальшому були реабілітовані, – на 50 процентів, а членам їх сімей, яких було примусово переселено, – на 25 процентів мінімальної пенсії за віком.

(Стаття 47 в редакції Закону N 103/96-ВР від 25.03.96)

РОЗДІЛ VI. ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕНСІЙ

Стаття 48. Звернення за призначенням пенсій

Заява про призначення пенсії згідно з цим Законом подається до територіального органу Пенсійного фонду України або до уповноваженого ним органу чи уповноваженій особі в порядку, встановленому правлінням Пенсійного фонду України за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики, іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади та Службою зовнішньої розвідки. При цьому днем звернення за призначенням пенсії є день подання до відповідного органу Пенсійного фонду Укра-

їни письмової заяви про призначення пенсії з усіма необхідними для вирішення цього питання документами, а в разі пересилання заяви і документів поштою – дата їх відправлення. (Частина перша статті 48 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3200-IV від 15.12.2005, N 3475-IV від 23.02.2006, N 3591-IV від 04.04.2006, щодо зупинення дії частини першої статті 48 на 2007 рік додатково див. Закон N 489-V від 19.12.2006, в редакції Закону N 857-V від 03.04.2007)

У разі якщо до заяви про призначення пенсії додані не всі необхідні документи, заявнику роз'яснюється, які документи він повинен надати додатково. При наданні ним цих документів до закінчення тримісячного терміну з дня отримання роз'яснення днем звернення за призначенням пенсії вважається день подання заяви або дата відправлення документів поштою, зазначені в частині першій цієї статті.

Особа, яка звернулася за призначенням пенсії, пред'являє паспорт або інший документ, що свідчує особу.

(Стаття 48 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 1081-XIV від 21.09.99, N 2171-III від 21.12.2000, N 2981-III від 17.01.2002, N 51-IV від 04.07.2002, N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року, N 1889-IV від 24.06.2004; в редакції Закону N 2255-IV від 16.12.2004)

Стаття 49. Органи, які призначають пенсію, та строки розгляду документів про її призначення

Пенсію згідно з цим Законом призначають органи Пенсійного фонду України.

Документи про призначення пенсії розглядає орган Пенсійного фонду України і не пізніше ніж у 10-денний строк з дня їх надходження приймає рішення про призначення або про відмову в призначенні пенсії.

Документом, який підтверджує призначення пенсії, є пенсійне посвідчення, що видається органом Пенсійного фонду України.

Повідомлення про відмову в призначенні пенсії із зазначенням причини орган Пенсійного фонду України видає (надсилає) заявникові не пізніше ніж протягом 5 днів після прийняття відповідного рішення.

(Стаття 49 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 1081-XIV від 21.09.99, N 2171-III від 21.12.2000, N 2981-III від 17.01.2002, N 51-IV від 04.07.2002, N 662-IV від 03.04.2003, N 1889-IV від 24.06.2004, N 3200-IV від 15.12.2005, N 3475-IV від 23.02.2006, N 3591-IV від 04.04.2006, щодо зупинення дії статті 49 на 2007 рік додатково див. Закон N 489-V від 19.12.2006, в редакції Закону N 857-V від 03.04.2007)

Стаття 50. Строки призначення пенсій

Пенсії відповідно до цього Закону призначаються:

а) військовослужбовцям строкової служби – з наступного дня після виписки з госпіталю, але не раніше ніж з наступного дня після звільнення з військової служби, якщо встановлення інвалідності медико-соціальною експертною комісією і звернення за пенсією відбулися не пізніше ніж через три місяці з наступного дня після виписки з госпіталю або з наступного дня після звільнення з військової служби, а сім'ям військовослужбовців строкової служби та пенсіонерів із числа цих військовослужбовців – з дня смерті годувальника або виникнення права на пенсію, але не більш як за 12 місяців перед зверненням за пенсією. Батькам або дружині (чоловікові) зазначених військовослужбовців і пенсіонерів, які набули право на пенсію в разі втрати годувальника, пенсія призначається з дня звернення за пенсією;

б) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом відповідно до пунктів «а», «в» статті 12 цього Закону, – з наступного дня після звіль-

нення їх зі служби, але не раніше того дня, по який їм сплачено грошове забезпечення, а членам сімей зазначених осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, а також пенсіонерів з їх числа – з дня смерті годувальника, але не раніше того дня, по який йому сплачено грошове забезпечення або пенсію, крім випадків призначення їм пенсій з більш пізніх строків. Особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які визнані інвалідами до закінчення трьох місяців з дня звільнення їх зі служби внаслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва тощо), яке виникло в період проходження військової служби чи під час перебування в полоні або заручником, якщо полонення чи захоплення заручником не було добровільним і особа, яка має право на пенсію за цим Законом, перебуваючи в полоні або заручником, не вчинила злочину проти миру і людства, пенсія призначається з наступного дня після звільнення їх зі служби, але не раніше того дня, по який їм сплачено грошове забезпечення;

в) особам, які мають право на пенсію за цим Законом відповідно до пункту «б» статті 12 цього Закону, – з наступного дня після звільнення зі служби;

г) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, поновленим у військовому (спеціальному) званні, – з дня поновлення;

д) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які звільнені зі служби у зв'язку із засудженням за умисний злочин без позбавлення військового (спеціального) звання з правом на пенсію за вислугу років, – з дня звернення за пенсією;

е) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які визнані інвалідами після закінчення трьох місяців з дня звільнення їх зі служби чи внаслідок нещасного випадку або захворювання, що мали місце після звільнення їх зі служби, – з дня встановлення їм інвалідності;

є) особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяким іншим особам, які набули право на пенсію за цим Законом у зв'язку із внесенням зміни в раніше виданий наказ або інший розпорядчий акт про оголошення їх вислуги років для призначення пенсії та звільнення зі служби, – з дня підписання наказу або іншого розпорядчого акта відповідною посадовою особою про внесення цієї зміни.

Членам сімей осіб офіцерського складу, прапорщиків і мічманів, військовослужбовців надстрокової служби і військової служби за контрактом та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, та пенсіонерів з їх числа, які набули право на пенсію після смерті годувальника, – з дня виникнення права на пенсію, а батькам або дружині (чоловікові), які набули право на пенсію у разі втрати годувальника, – з дня звернення за пенсією.

Пенсія за минулий час при несвоєчасному зверненні призначається з дня виникнення права на пенсію, але не більш як за 12 місяців перед зверненням за пенсією.

(Стаття 50 в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 51. Строки перерахунку призначених пенсій

При настанні обставин, які тягнуть за собою зміну розміру пенсій, призначених військовослужбовцям строкової служби та їх сім'ям, перерахунок цих пенсій провадиться відповідно до строків, встановлених частиною четвертою статті 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». (Частина перша статті 51 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Перерахунок пенсій, призначених особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за цим Законом та членам їх сімей, провадиться з першого числа місяця, що йде за місяцем, в якому настали обставини, що тягнуть за собою зміну розміру пенсії. Якщо при цьому пенсіонер набув права на підвищення пенсії, різницю в пенсії за минулий час може бути виплачено йому не більш як за 12 місяців.

РОЗДІЛ VII. ВИПЛАТА ПЕНСІЙ

Стаття 52. Загальний порядок виплати пенсій. Органи, що виплачують пенсії

Пенсіонерам з числа військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей пенсії виплачуються органами Пенсійного фонду України за місцем фактичного проживання пенсіонера, незалежно від реєстрації місця проживання.

Іншим особам, які мають право на пенсійне забезпечення згідно з цим Законом, пенсії виплачуються органами Пенсійного фонду України через установи відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» за місцем фактичного проживання пенсіонера на підставі відповідних документів, що оформляються органом Пенсійного фонду України. (Частина друга статті 52 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3200-IV від 15.12.2005, N 3475-IV від 23.02.2006, N 3591-IV від 04.04.2006, щодо зупинення дії частини другої статті 52 на 2007 рік додатково див. Закон N 489-V від 19.12.2006, в редакції Закону N 857-V від 03.04.2007)

Виплата пенсій провадиться за поточний місяць загальною сумою у встановлений строк, але не пізніше останнього числа місяця, за який виплачується пенсія.

За бажанням пенсіонера доставка пенсії може здійснюватися через підприємства зв'язку за місцем його фактичного проживання незалежно від реєстрації місця проживання.

Переказ пенсії поштою або доставка її за місцем фактичного проживання пенсіонера здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

(Стаття 52 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3946-12 від 04.02.94, N 1081-XIV від 21.09.99, N 2171-III від 21.12.2000, N 2981-III від 17.01.2002, N 51-IV від 04.07.2002, N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року, N 1889-IV від 24.06.2004; в редакції Закону N 2255-IV від 16.12.2004)

Стаття 53. Виплата пенсій за довіреністю

Пенсія може виплачуватися за довіреністю, порядок посвідчення і строк дії якої визначається законодавством.

Стаття 54. Виплата пенсій пенсіонерам при наявності заробітку (прибутку)

Пенсії, що призначаються відповідно до цього Закону, виплачуються без урахування одержуваного заробітку (прибутку). Пенсіонерам, які мають прибуток від заняття підприємницькою діяльністю, надбавки до пенсії, передбачені непрацездатним членам сім'ї (пункт «а» частини першої статті 16 та пункт «а» частини першої статті 24), не нараховуються.

(Стаття 54 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 55. Виплата пенсії за минулий час

Нараховані суми пенсії, на виплату яких пенсіонер мав право, але своєчасно не отримав з власної вини, виплачуються за минулий час, але не більш як за три роки до дня звернення за отриманням пенсії. У цьому разі частина суми недоотриманої пенсії, але не більш як за 12 місяців, виплачується одночасно, а решта суми виплачується щомісяця рівними частинами, що не перевищують місячного розміру пенсії.

Нараховані суми пенсії, не отримані пенсіонером з вини органу Пенсійного фонду України, виплачують-ся за минулий час без обмеження будь-яким строком з нарахуванням компенсації втрати частини доходів. (Стаття 55 в редакції Закону N 857-V від 03.04.2007)

Стаття 56. Виплата пенсій особам, які проживають у будинках-інтернатах (пансіонатах) для осіб похилого віку та інвалідів

Одиноким пенсіонерам з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом та членів їх сімей, які проживають у будинках-інтернатах (пансіонатах) для осіб похилого віку та інвалідів, виплачується 25 процентів призначеної пенсії, але не менше 20 процентів мінімального розміру пенсії за віком на місяць. При наявності у пенсіонера, який проживає в будинку-інтернаті (пансіонаті) для осіб похилого віку та інвалідів, непрацездатних членів сім'ї, що перебувають на його утриманні і належать до осіб, які забезпечуються пенсією в разі втрати годувальника, пенсія виплачується в такому порядку: 25 процентів пенсії, але не менше 20 процентів мінімального розміру пенсії за віком виплачується самому пенсіонерові, а решта пенсії, але не більше 50 процентів призначеного розміру – зазначеним членам його сім'ї. (Частина перша статті 56 із змінами, внесеними згідно із Законом N 103/96-ВР від 25.03.96) (Частину другу статті 56 виключено на підставі Закону N 103/96-ВР від 25.03.96)

Стаття 57. Виплата пенсії в період перебування на стаціонарному лікуванні

За час перебування особи, якій призначена пенсія відповідно до цього Закону на стаціонарному лікуванні (у лікарні, клініці, госпіталі та інших лікувальних закладах), а також у лепрозорії пенсія виплачується повністю. (Стаття 57 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1081-XIV від 21.09.99)

Стаття 58. Виплата пенсії на час позбавлення волі

В разі позбавлення волі особи, якій призначена пенсія відповідно до цього Закону виплата йому призначеної пенсії здійснюється на загальних підставах. (Стаття 58 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1081-XIV від 21.09.99)

Стаття 59. Відрахування з пенсій

Відрахування з пенсій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом та членів їх сімей провадиться в порядку, встановленому частиною другою статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

(Стаття 59 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 60. Обов'язок пенсіонерів повідомляти органам пенсійного забезпечення про зміну умов, що впливають на виплату пенсії

Пенсіонери зобов'язані повідомляти органам пенсійного забезпечення про обставини, що спричиняють зміну розміру пенсії або припинення її виплати.

В разі невиконання цього обов'язку і одержання у зв'язку з цим зайвих сум пенсії пенсіонери повинні відшкодувати органу пенсійного забезпечення заподіяну шкоду.

Суми пенсій, виплачені надміру внаслідок зловживань з боку пенсіонера (подання документів із свідомо неправдивими відомостями, неподання відомостей про зміни у складі його сім'ї тощо), можуть бути повернуті пенсіонером добровільно або стягуються на підставі рішень органу, який призначає пенсію, чи суду. (Частина третя статті 60 в редакції Закону N 2255-IV від 16.12.2004)

Стаття 60-1. Відповідальність посадових осіб пенсійних органів за безпідставно виплачені пенсії

Посадові особи пенсійних органів, з вини яких безпідставно сплачено пенсіонерові зайві або занижені суми пенсії, несуть відповідальність відповідно до закону.

(Закон доповнено статтею 60-1 згідно із Законом N 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 61. Виплата пенсії та допомоги в разі смерті пенсіонера

Суми пенсії, що підлягали виплаті пенсіонером з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом та членів їх сімей і залишилися недоодержаними у зв'язку з його смертю, не включаються до складу спадщини і виплачуються тим членам його сім'ї, які належать до осіб, що забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника. Проте батьки і дружина (чоловік), а також члени сім'ї, які проживали разом із пенсіонером на день його смерті, мають право на одержання цих сум і в тому разі, якщо вони не належать до осіб, які забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника.

При зверненні кількох членів сім'ї належна їм сума пенсії ділиться між ними порівну.

Зазначені суми виплачуються, якщо звернення за ними надійшло не пізніше 6 місяців після смерті пенсіонера.

В разі смерті пенсіонера членам його сім'ї або особі, яка здійснила його поховання, виплачується для цього допомога в розмірі тримісячної пенсії, але не менше п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати. (Частина четверта статті 61 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3946-12 від 04.02.94)

Допомога на поховання не виплачується, якщо поховання пенсіонера здійснено за рахунок держави. (Стаття 61 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом N 1081-XIV від 21.09.99)

Стаття 62. Виплата пенсій громадянам, які виїхали за кордон

Пенсії звільненим зі служби особам, зазначеним у статті 1-2 цього Закону, які виїхали на постійне місце проживання за кордон, не призначаються, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Пенсії, призначені зазначеним особам в Україні до виїзду на постійне місце проживання за кордон, виплачуються в порядку, встановленому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

(Стаття 62 в редакції Закону N 3591-IV від 04.04.2006)

РОЗДІЛ VIII. ПОРЯДОК ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ

Стаття 63. Перерахунок раніше призначених пенсій

Перерахунок раніше призначених пенсій військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом та членам їх сімей у зв'язку із введенням в дію цього Закону провадиться за документами, що є у пенсійній справі, а також додатковими документами, поданими пенсіонерами на час перерахунку.

Якщо пенсіонер згодом подасть додаткові документи, які дають право на подальше підвищення пенсії, то пенсія перераховується за нормами цього Закону. При цьому перерахунок провадиться за минулий час, але не більш як за 12 місяців з дня подання додаткових документів і не раніше, ніж з дня введення в дію цього Закону.

Усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством. Перерахунок пенсій здійснюється на момент виникнення права на перерахунок пенсій і провадиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, у строки, передбачені частиною другою статті 51 цього Закону. У разі якщо внаслідок перерахунку пенсій, передбаченого цією частиною, розміри пенсій звільненим зі служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, є нижчими, зберігаються розміри раніше призначених пенсій. (Частина третя статті 63 в редакції Законів

№ 3946-12 від 04.02.94; № 2255-IV від 16.12.2004, із змінами, внесеними згідно із Законами № 857-V від 03.04.2007, № 1567-VI від 25.06.2009)

Звільненим із служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, яким присвоєні чергові військові (спеціальні) звання під час перебування їх у запасі або у відставці, раніше призначені їм пенсії з урахуванням нових присвоєних військових (спеціальних) звань не перераховуються. (Стаття 63 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 2255-IV від 16.12.2004)

Стаття 64. Підвищення пенсій у зв'язку з індексацією грошових доходів населення

Призначені військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом та членам їх сімей пенсії підвищуються відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення».

(Стаття 64 із змінами, внесеними згідно з Декретом № 7-92 від 09.12.92, Законом № 534/96-ВР від 21.11.96, в редакції Закону № 1081-XIV від 21.09.99)

Стаття 65. Відповідальність за порушення законодавства про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб

Особи, винні в порушенні законодавства про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, зазначених у цьому Законі, а також у несвоєчасному оформленні або поданні документів для призначення пенсії, у видачі для оформлення пенсій недостовірних даних і документів, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом.

(Стаття 65 в редакції Закону № 3591-IV від 04.04.2006)

Стаття 66. Оскарження рішень органу, що призначає пенсії

Рішення про відмову в призначенні пенсії або її перерахунку, зарахуванні до вилучення років для призначення пенсії окремих періодів служби в календарному обчисленні або на пільгових умовах, порушення строків і зниження розмірів пенсії може бути оскаржено до вищих органів або до суду.

(Стаття 66 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3591-IV від 04.04.2006)

Президент України Л.КРАВЧУК

м. Київ, 9 квітня 1992 року

№ 2262-XII

Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 40-41, ст.249)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 2171-III від 21.12.2000, ВВР, 2001,

N 9, ст.38 N 2373-III від 05.04.2001 – набирає чинності з дня введення в дію Закону України «Про Державний бюджет України на 2002 рік», ВВР, 2001, N 24, ст.127)

(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішенні Конституційного Суду N 4-рп/2003 від 27.02.2003)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209 – набуває чинності 01.08.2003 року

N 1763-IV від 15.06.2004, ВВР, 2004,

N 36, ст.444 N 1889-IV від 24.06.2004, ВВР, 2004,

N 50, ст.536 N 2255-IV від 16.12.2004, ВВР, 2005,

N 4, ст.107 N 3475-IV від 23.02.2006, ВВР, 2006,

N 30, ст.258 N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008,

N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1180-VI від 19.03.2009, ВВР, 2009,

N 32-33, ст.485 N 1249-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009,

N 34-35, ст.507 N 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009,

N 36-37, ст.511 N 1276-VI від 16.04.2009, ВВР, 2009,

N 38, ст.535 N 2457-VI від 08.07.2010, ВВР, 2010, N 48, ст.564)

(У назві та тексті Закону посилання «ветерани військової служби», «ветеран військової служби» замінено посиланнями «ветерани військової служби і ветерани органів внутрішніх справ», «ветеран військової служби і ветеран органів внутрішніх справ» згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001)

(У тексті Закону слова «ветеран військової служби і ветеран органів внутрішніх справ» у всіх відмінках і числах замінено словами «ветеран військової служби, ветеран органів внутрішніх справ і ветеран державної пожежної охорони» у відповідному відмінку і числі, а слова «в органах внутрішніх справ» замінено словами «в органах внутрішніх справ і державній пожежній охороні» згідно із Законом N 1889-IV від 24.06.2004)

(У тексті Закону: слова «і ветеран державної пожежної охорони» у всіх відмінках і числах замінено словами «ветеран державної пожежної охорони, ветеран Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» у відповідному відмінку і числі; слова «служба в органах внутрішніх справ і державної пожежної охорони» у всіх відмінках замінено словами «служба в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України» у відповідному відмінку згідно із Законом N 3475-IV від 23.02.2006)

(Текст Закону після слів «ветеран державної пожежної охорони» в усіх відмінках і числах доповнено словами «ветеран служби цивільного захисту» у відповідному відмінку і числі, а слова «державній пожежній охороні» замінено словами «державній пожежній охороні, органах і підрозділах цивільного захисту» згідно із Законом N 107-VI від

28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Текст Закону після слів «ветеран органів внутрішніх справ» у всіх відмінках і числах доповнено словами «ветеран податкової міліції» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом N 1249-VI від 14.04.2009)

(Текст Закону після слів «ветеран державної пожежної охорони» в усіх відмінках і числах доповнено словами «ветеран Державної кримінально-виконавчої служби України» у відповідному відмінку і числі, а після слів «державній пожежній охороні» – словами «Державній кримінально-виконавчій службі України» згідно із Законом N 1254-VI від 14.04.2009)

Цей Закон встановлює статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, визначає основні засади державної політики щодо соціального захисту громадян, звільнених з військової служби, служби в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, та членів їх сімей, визначає гарантії, які забезпечують їм гідне життя, активну діяльність, шану та повагу в суспільстві.

(Преамбула із змінами, внесеними згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001, в редакції Закону N 1889-IV від 24.06.2004; із змінами, внесеними згідно із Законом N 2255-IV від 16.12.2004)

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні засади державної політики щодо ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Державна політика стосовно ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється в рамках обов'язкових цільових державних і місцевих програм соціального захисту ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, спрямованих на забезпечення реалізації гарантій та пільг, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами для ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їх сімей.

Реалізація обов'язкових цільових державних і місцевих програм соціального захисту ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування з використанням засобів масової інформації здійснюють пропаганду важливості бездоганної військової служби, служби в органах внутрішніх справ, податкової міліції, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, значення державних нагород за ратні подвиги та видатні заслуги у захисті Вітчизни, державного суверенітету, зміцненні обороноздатності та безпеки України, охороні конституційних прав громадян, за мужність і героїзм у боротьбі із злочинністю, у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, за сумлінне і віддане служіння Українському народу.

(Частина третя статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1249-VI від 14.04.2009)

Відповідальність за реалізацію державної політики стосовно ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України покладається на органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

(Стаття 1 в редакції Закону N 2255-IV від 16.12.2004)

Стаття 2. Законодавство України про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Законодавство України про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України базується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів України, що регулюють суспільні відносини у сфері соціального захисту громадян.

Стаття 3. Гарантії прав та соціального захисту ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їх сімей

(Назва статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2255-IV від 16.12.2004)

Держава гарантує кожному ветерану військової служби, ветерану органів внутрішніх справ, ветерану податкової міліції, ветерану державної пожежної охорони, ветерану Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерану служби цивільного захисту, ветерану Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України рівні з іншими громадянами можливості в економічній, соціальній, політичній сферах щодо задоволення різноманітних життєвих потреб, а також подає різні види допомоги шляхом:

- реалізації права на працю відповідно до рівня професійної підготовки та цільових програм соціальної адаптації;
- створення умов для підтримки та поліпшення здоров'я з метою забезпечення активного довголіття;
- надання пільг, компенсацій та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності та заслуженого відпочинку;
- реалізації цільових програм поліпшення житлових умов;

- організації соціально-побутового обслуговування;
- пенсійного забезпечення відповідно до законодавства.

(Статтю 3 доповнено частиною першою згідно із Законом N 2255-IV від 16.12.2004)

Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ, ветерани податкової міліції, ветерани державної пожежної охорони, ветерани Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерани служби цивільного захисту, ветерани Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та члени їх сімей нарівні з іншими громадянами користуються всіма соціально-економічними правами і свободами, закріпленими Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами України.

Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ, ветерани податкової міліції, ветерани державної пожежної охорони, ветерани Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерани служби цивільного захисту, ветерани Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України при наявності у них підстав, визначених законодавством України, визнаються також ветеранами війни та ветеранами праці.

Стаття 4. Забезпечення виконання законодавства щодо соціального захисту ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їх сімей

Забезпечення виконання цього Закону, інших нормативно-правових актів щодо соціального захисту ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їх сімей покладається на органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

(Стаття 4 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2171-III від 21.12.2000, N 2373-III від 05.04.2001, N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року; в редакції Закону N 2255-IV від 16.12.2004)

Стаття 4-1. Сфера дії цього Закону

Дія цього Закону поширюється на громадян України, які віднесені до категорій ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України відповідно до цього Закону і які постійно проживають на території України.

Права та пільги, зазначені у статті 6 цього Закону, можуть надаватися іноземним громадянам та особам без громадянства, які віднесені до категорій ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і які на законних підставах перебувають на території України відповідно до порядку та умов, визначених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

(Розділ I доповнено статтею 4-1 згідно із Законом N 2255-IV від 16.12.2004)

РОЗДІЛ II. ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ СТАТУСУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ, ВЕТЕРАНІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ВЕТЕРАНІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ, ВЕТЕРАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ, ВЕТЕРАНІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, ВЕТЕРАНІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ВЕТЕРАНІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 5. Особи, які визнаються ветеранами військової служби, ветеранами органів внутрішніх справ, ветеранами податкової міліції, ветеранами державної пожежної охорони, ветеранами Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранами служби цивільного захисту, ветеранами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Ветеранами військової служби, ветеранами органів внутрішніх справ, ветеранами податкової міліції, ветеранами державної пожежної охорони, ветеранами Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранами служби цивільного захисту, ветеранами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України визнаються громадяни України:

- 1) які бездоганно прослужили на військовій службі, в органах внутрішніх справ, податковій міліції, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України 25 і більше років у календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга у календарному обчисленні) і звільнені в запас або у відставку відповідно до законодавства України або колишнього Союзу РСР чи держав СНД; (Пункт 1 статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008; в редакції Закону N 1180-VI від 19.03.2009; із змінами, внесеними згідно із Законом N 1249-VI від 14.04.2009)
- 2) інваліди I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби чи при виконанні службових обов'язків по охороні громадського порядку, боротьбі із злочинністю та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; (Пункт 2 статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1889-IV від 24.06.2004)
- 3) інваліди I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, одержаного в період проходження військової служби і служби в органах внутрішніх справ, податковій міліції, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, і які мають вислугу військової служби і служби в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України 20 років і більше; (Пункт 3 статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1249-VI від 14.04.2009)
- 4) військові пенсіонери, нагороджені медаллю «Ветеран Збройних Сил СРСР» за законодавством колишнього Союзу РСР;
- 5) які бездоганно прослужили на військовій службі 20 і більше років у календарному або 25 та більше років у пільговому обчисленні і звільнені з військової служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України. (Статтю 5 доповнено пунктом п'ятим згідно із Законом N 1763-IV від 15.06.2004)

(Стаття 5 в редакції Закону N 2373-III від 05.04.2001) (Офіційне тлумачення статті 5 див. в Рішенні Конституційного Суду N 4-рп/2003 від 27.02.2003)

Стаття 6. Соціальний захист ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їх сімей

Ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ, ветеранам податкової міліції, ветеранам державної пожежної охорони, ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранам служби цивільного захисту, ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України надаються такі пільги:

- 1) безоплатне користування закладами охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань; (Пункт 1 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3475-IV від 23.02.2006, N 1249-VI від 14.04.2009)
- 2) першочергове безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів; (Пункт 2 статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001)
- 3) першочергове медичне обстеження, диспансеризація та госпіталізація;
- 4) першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення протезами та протезно-ортопедичними виробами;
- 5) переважне право на забезпечення санаторно-курортним лікуванням у санаторіях Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ, ветеранам податкової міліції, ветеранам державної пожежної охорони, ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранам служби цивільного захисту, ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членам їх сімей з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, визначених Кабінетом Міністрів України; (Пункт 5 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3475-IV від 23.02.2006; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом N 1249-VI від 14.04.2009)
- 6) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, тепла енергія та інші послуги), користування квартирним телефоном ветеранами військової служби, ветеранами органів внутрішніх справ, ветеранами податкової міліції, ветеранами державної пожежної охорони, ветеранами Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранами служби цивільного захисту, ветеранами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і членами їх сімей, які проживають разом з ними, в жилих будинках усіх форм власності в межах норм, передбачених законодавством, або 50-відсоткова знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення; (Пункт 6 статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001)
- 7) першочергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Позачергово забезпечуються житлом ветерани військової служби, які при звільненні з військової служби здали державним органам займане ними у військових містечках жиле приміщення та не були забезпечені іншим жилим приміщенням для постійного проживання та яким виповнилося 60 і більше років, а також сім'ям померлих ветеранів.

(Пункт 7 статті 6 в редакції Закону N 2373-III від 05.04.2001; із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV від 03.04.2003, N 3475-IV від 23.02.2006; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

- 8) право на безоплатне отримання у власність займаного ними та членами їх сімей житла незалежно від розміру його загальної площі в будинках державного житлового фонду;
- 9) безоплатний проїзд і перевезення багажу ними та членами їх сімей при переїзді до вибраного місця проживання після звільнення з військової служби в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України та міжнародними договорами України; (Пункт 9 статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1276-VI від 16.04.2009)
- 10) безоплатний проїзд (туди і назад) у межах України один раз на рік залізничним транспортом у купейному вагоні швидкого чи пасажирського потягу або водним чи автомобільним транспортом міжміського сполучення для лікування та відпочинку у санаторіях та будинках відпочинку; (Пункт 10 статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001)
- 11) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів у межах України; (Статтю 6 доповнено пунктом згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001)
- 12) право на першочергове придбання квитків на всі види транспорту;
- 13) використання чергової відпустки за місцем роботи у зручний для них час, а також отримання додаткової відпустки без збереження заробітної плати терміном до 14 календарних днів на рік;
- 14) право на щорічну відпустку повної тривалості до настання шестимісячного терміну безперервної роботи у перший рік роботи на даному підприємстві, в установі чи організації;
- 15) право переважного залишення на роботі, на яку вони були зараховані вперше після звільнення з військової служби, при скороченні чисельності або штату працівників;
- 16) переважне право на вступ до гаражних, садово-городніх, житлових та інших кооперативів. (Статтю 6 доповнено пунктом 16 згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001)

Стаття 7. Реалізація права на пільги ветеранами військової служби, ветеранами органів внутрішніх справ, ветеранами податкової міліції, ветеранами державної пожежної охорони, ветеранами Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранами служби цивільного захисту, ветеранами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членами їх сімей

Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ, ветерани податкової міліції, ветерани державної пожежної охорони, ветерани Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерани служби цивільного захисту, ветерани Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та члени їх сімей поряд з пільгами, передбаченими цим Законом, користуються пільгами, встановленими для них іншими нормативно-правовими актами.

У разі, коли право на одну і ту саму пільгу передбачено різними нормативно-правовими актами, ця пільга надається по одному із них за вибором ветерана військової служби, ветерана органів внутрішніх справ, ветерана податкової міліції, ветерана державної пожежної охорони, ветерана Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерана служби цивільного захисту, ветерана Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Вдови (вдівці) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та члени їх сімей, які перебувають на їх утриманні, користуються пільгами, передбаченими пунктами 6 – 9 статті 6 цього Закону.

Пільги, передбачені пунктами 6 та 11 статті 6 цього Закону, надаються за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. (Статтю 7 доповнено частиною згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

У разі смерті ветерана військової служби, ветерана органів внутрішніх справ, ветерана податкової міліції, ветерана державної пожежної охорони, ветерана Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерана служби цивільного захисту, ветерана Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України його сім'ї або особі, яка здійснює поховання, подається допомога у проведенні похорону і в день їх звернення виплачується грошова допомога на поховання в розмірі тримісячної пенсії померлого (загиблого), але не менше п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати. Зазначена допомога здійснюється військовими комісаріатами та іншими відповідними органами за місцем проживання ветерана військової служби, ветерана органів внутрішніх справ, ветерана податкової міліції, ветерана державної пожежної охорони, ветерана Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерана служби цивільного захисту, ветерана Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на соціальний захист населення, що виділяються в розпорядження відповідних центральних органів виконавчої влади та військових формувань.

Центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, військові комісаріати зобов'язані надавати ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ, ветеранам податкової міліції, ветеранам державної пожежної охорони, ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранам служби цивільного захисту, ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України безоплатно юридичну допомогу з питань, що стосуються реалізації прав, визначених цим Законом. (Статтю 7 доповнено частиною згідно із Законом N 2373-III від 05.04.2001)

Стаття 8. Позбавлення права на пільги

Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ, ветерани податкової міліції, ветерани державної пожежної охорони, ветерани Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерани служби цивільного захисту, ветерани Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та члени їх сімей позбавляються права на пільги на період відбування ветераном військової служби, ветераном органів внутрішніх справ, ветераном податкової міліції, ветераном державної пожежної охорони, ветераном Державної кримінально-виконавчої служби України, ветераном служби цивільного захисту, ветераном Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України призначеного судом покарання у вигляді позбавлення волі.

РОЗДІЛ III. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 9. Фінансування витрат, пов'язаних з реалізацією цього Закону

Витрати, пов'язані з реалізацією цього Закону, здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, коштів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, та інших джерел, не заборонених законодавством.

(Текст статті 9 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008; текст статті 9 в редакції Закону N 2457-VI від 08.07.2010)

Стаття 10. Посвідчення та нагрудні знаки ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ, ветеранам податкової міліції, ветеранам державної пожежної охорони, ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранам служби цивільного захисту, ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України вручаються посвідчення та нагрудні знаки.

Зразки посвідчень, нагрудних знаків та порядок їх виготовлення і вручення визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11. Громадські організації ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ, ветерани податкової міліції, ветерани державної пожежної охорони, ветерани Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерани служби цивільного захисту, ветерани Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України згідно з законодавством України можуть створювати громадські організації, діяльність яких регулюється Законом України «Про об'єднання громадян».

Стаття 12. Відповідальність за порушення законодавства про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Особи, винні у порушенні законодавства про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, несуть відповідальність згідно з законодавством України.

Стаття 13. Порядок введення в дію Закону

1. Цей Закон набирає чинності з дня введення в дію Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік».
2. Нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Кабінету Міністрів України в місячний термін після введення в дію цього Закону:
  - подати до Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;
  - розробити і привести у відповідність з цим Законом свої нормативно-правові акти;
  - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 24 березня 1998 року N 203/98-ВР

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 45, ст.425)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 3552-XII від 22.10.93, ВВР, 1993, N 45, ст.426)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 3898-XII від 01.02.94, ВВР, 1994,

N 20, ст.120 N 458/95-ВР від 23.11.95, ВВР, 1995,

N 44, ст.329 N 488/95-ВР від 22.12.95, ВВР, 1996,

N 1, ст. 1 N 498/95-ВР від 22.12.95, ВВР, 1996,

N 3, ст. 11 N 608/96-ВР від 17.12.96, ВВР, 1997,

N 8, ст. 62 N 367-XIV від 25.12.98, ВВР, 1999,

N 24, ст.209 N 944-XIV від 14.07.99, ВВР, 1999,

N 38, ст.342 N 2349-III від 05.04.2001, ВВР, 2001,

N 22, ст.106 N 52-IV від 04.07.2002, ВВР, 2002,

N 35, ст.263 N 231-IV від 21.11.2002, ВВР, 2002,

N 52, ст.379 N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003,

N 27, ст.209 – набуває чинності 01.08.2003 року N 760-IV від 15.05.2003, ВВР, 2003,

N 30, ст.245 N 968-IV від 19.06.2003, ВВР, 2003,

N 45, ст.359 N 1109-IV від 10.07.2003, ВВР, 2004,

N 7, ст.52 – набуває чинності з 01.01.2004 N 1219-IV від 02.10.2003, ВВР, 2004,

N 10, ст.106 – набуває чинності з 01.01.2004 N 1770-IV від 15.06.2004, ВВР, 2004,

N 37, ст.450 N 2010-IV від 10.09.2004, ВВР, 2005,

N 1, ст.19 N 2202-IV від 18.11.2004, ВВР, 2005,

N 4, ст.98 N 2212-IV від 18.11.2004, ВВР, 2005,

N 4, ст.101 N 2256-IV від 16.12.2004, ВВР, 2005,

N 5, ст.120 N 2285-IV від 23.12.2004, ВВР, 2005,

N 7-8, ст.162 N 2344-IV від 13.01.2005, ВВР, 2005,

N 9, ст.185 N 2458-IV від 03.03.2005, ВВР, 2005,

N 16, ст.262 N 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005,

N 17, N 18-19, ст.267 N 2878-IV від 08.09.2005, ВВР, 2005,

N 52, ст.564 N 2939-IV від 05.10.2005, ВВР, 2006,

N 4, ст.52 N 3174-IV від 01.12.2005, ВВР, 2006,

N 22, ст.181 N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006,

N 14, ст.116 N 3235-IV від 20.12.2005, ВВР, 2006,

N 9, N 10-11, ст.96 N 3505-IV від 23.02.2006, ВВР, 2006,

N 33, ст.281 N 186-V від 21.09.2006, ВВР, 2006,

N 47, ст.461 N 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007,

N 7-8, ст.66 N 727-V від 13.03.2007, ВВР, 2007,

N 22, ст.295 N 818-V від 22.03.2007, ВВР, 2007, N 25, ст.341)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 880-VI від 15.01.2009, ВВР, 2009,

№ 25, ст.309 № 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009,
№ 36-37, ст.511 № 1439-VI від 03.06.2009, ВВР, 2009,
№ 42, ст.631 № 1760-VI від 15.12.2009, ВВР, 2010,
№ 8, ст.62 № 2171-VI від 11.05.2010, ВВР, 2010,
№ 31, ст.418 № 2756-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, № 23, ст.160)

Цей Закон визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні завдання Закону

Закон спрямований на захист ветеранів війни шляхом:

- створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;
- організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;
- виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни;
- надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я.

Стаття 2. Законодавство про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту

Законодавство України про статус ветеранів війни та їх соціальні гарантії складається з цього Закону та інших актів законодавства України.

Права та пільги для ветеранів війни і членів їх сімей, встановлені раніше законодавством України і законодавством колишнього Союзу РСР, не можуть бути скасовані без їх рівноцінної заміни. (Статтю 2 доповнено частиною другою згідно із Законом № 488/95-ВР від 22.12.95)

Нормативні акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які обмежують права і пільги ветеранів війни, передбачені цим Законом, є недійсними. (Статтю 2 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 488/95-ВР від 22.12.95)

Місцеві Ради, підприємства, установи та організації мають право за рахунок власних коштів і благодійних надходжень встановлювати додаткові гарантії щодо соціального захисту ветеранів війни. (Частина четверта статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 3. Міжнародні договори України

Якщо міжнародними договорами або угодами, в яких бере участь Україна, встановлені більш високі вимоги щодо захисту ветеранів війни, ніж ті, що їх містить законодавство України, то застосовуються норми міжнародного договору або міжнародної угоди.

РОЗДІЛ II. ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ СТАТУСУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ОСІБ, НА ЯКИХ ПОШИРЮЄТЬСЯ ЧИННІСТЬ ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 4. Ветерани війни

Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав.

До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни.

Стаття 5. Учасники бойових дій

Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил

діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час (перелік підрозділів, що входили до складу діючої армії, та інших формувань визначається Кабінетом Міністрів України).

Стаття 6. Особи, які належать до учасників бойових дій

Учасниками бойових дій визнаються:

- 1) військовослужбовці, які проходили службу у військових підрозділах, частинах, штабах і установах, що входили до складу діючої армії в період громадянської та Великої Вітчизняної воєн, під час інших бойових операцій по захисту Батьківщини, партизани і підпільники громадянської та Великої Вітчизняної воєн;
- 2) учасники бойових дій на території інших країн – військовослужбовці Радянської Армії, Військово-Морського Флоту, Комітету державної безпеки, особи рядового, начальницького складу і військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ колишнього Союзу РСР (включаючи військових та технічних спеціалістів і радників), працівники відповідних категорій, які за рішенням Уряду колишнього Союзу РСР проходили службу, працювали чи перебували у відрядженні в державах, де в цей період велися бойові дії, і брали участь у бойових діях чи забезпеченні бойової діяльності військ (флотів).

Військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, особи рядового, начальницького складу і військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які за рішенням відповідних державних органів були направлені для виконання миротворчих місій або у відрядження в держави, де в цей період велися бойові дії. (Абзац другий пункту 2 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Перелік держав, зазначених у цьому пункті, періоди бойових дій у них та категорії працівників визначаються Кабінетом Міністрів України;

- 3) військовослужбовці, а також особи начальницького і рядового складу органів Міністерства внутрішніх справ і органів Комітету державної безпеки колишнього Союзу РСР, які в період Великої Вітчизняної війни проходили службу в містах, участь в обороні яких зараховується до вислуги років для призначення пенсії на пільгових умовах, встановлених для військовослужбовців частин діючої армії;
- 4) особи вільнонайманого складу Збройних Сил, військ і органів Міністерства внутрішніх справ і Комітету державної безпеки колишнього Союзу РСР, які займали штатні посади у військових підрозділах, частинах, штабах і установах, що входили до складу діючої армії в період Великої Вітчизняної війни та інші періоди ведення бойових дій, або перебували в ці періоди у містах, участь в обороні яких зараховується до вислуги років для призначення пенсії на пільгових умовах, встановлених для військовослужбовців частин діючої армії;
- 5) колишні військовослужбовці, особи вільнонайманого складу, а також колишні бійці винищувальних батальйонів, взводів і загонів захисту народу та інших формувань, що брали безпосередню участь у бойових операціях по ліквідації диверсійно-терористичних груп фашистської Німеччини та інших незаконних формувань і груп на території колишнього Союзу РСР;
- 6) працівники спеціальних формувань Народного комісаріату шляхів, Народного комісаріату зв'язку, Народного комісаріату охорони здоров'я, плаваючого складу промислових і транспортних суден і льотно-підйомного складу авіації Народного комісаріату рибної промисловості колишнього Союзу РСР, морського і річкового флоту, льотно-підйомного складу авіації Головного управління Північного морського шляху, переведені у період Великої Вітчизняної війни на

становище осіб, що перебували у лавах Червоної Армії і виконували завдання в інтересах армії та флоту в межах тилових кордонів діючих фронтів або оперативних зон діючих флотів, а також члени екіпажів суден транспортного флоту, які були захоплені в портах фашистської Німеччини 22 червня 1941 року на порушення Конвенції про становище ворожих торгових суден на початку воєнних дій (Гаага, 1907 рік);

- 7) особи, які в період Великої Вітчизняної війни перебували у складі частин і підрозділів діючої армії та флоту як сини, вихованці полків і юнги до досягнення ними повноліття;
- 8) особи, які брали участь у бойових діях проти фашистської Німеччини та її союзників у роки другої світової війни на території інших держав у складі армій союзників колишнього СРСР, партизанських загонів, підпільних груп та інших антифашистських формувань;
- 9) працівники сфери культурного обслуговування фронтів, які в період Великої Вітчизняної війни або в період ведення бойових дій в інших державах виступали перед воїнами діючих армій, флотів, військових з'єднань і контингентів;
- 10) особи, які в період з 8 вересня 1941 року по 27 січня 1944 року працювали на підприємствах, в установах і організаціях міста Ленінграда і нагороджені медаллю «За оборону Ленінграда», та особи, нагороджені знаком «Жителю блокадного Ленінграда», а також особи, які з 30 жовтня 1941 року по 4 липня 1942 року брали участь у обороні міста Севастополя і нагороджені медаллю «За оборону Севастополя»; (Пункт 10 статті 6 в редакції Закону N 2202-IV від 18.11.2004)
- 11) особи, які були залучені командуванням військових частин, державними і громадськими організаціями до розмінування полів і об'єктів народного господарства, та особи, які на мінних тральщиках брали участь у траленні бойових мін у територіальних і нейтральних водах у воєнний і повоєнний час;
- 12) особи, які у неповнолітньому віці були призвані чи добровільно вступили до лав Радянської Армії і Військово-Морського Флоту під час військових призовів 1941-1945 років; (Пункт 12 частини першої статті 6 в редакції Закону N 3505-IV від 23.02.2006)
- 13) військовозобов'язані, які призивалися на навчальні збори і направлялися до Афганістану в період ведення там бойових дій;
- 14) військовослужбовці автомобільних батальйонів, які направлялися до Афганістану для доставки вантажів у цю країну в період ведення там бойових дій;
- 15) військовослужбовці льотного складу, які здійснювали вильоти на бойові завдання до Афганістану з території колишнього Союзу РСР;
- 16) вояки Української повстанчої армії, які брали участь у бойових діях проти німецько-фашистських загарбників на тимчасово окупованій території України в 1941-1944 роках, які не вчинили злочинів проти миру і людства та реабілітовані відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»;
- 17) військовослужбовці та особи, які були зараховані до частин місцевої протиповітряної оборони Народного Комісаріату внутрішніх справ колишнього Союзу РСР і брали безпосередню участь у відбиванні ворожих нальотів, ліквідації наслідків бомбардувань та артилерійських обстрілів, що здійснювалися спеціально сформованими частинами; (Частину першу статті 6 доповнено пунктом 17 згідно із Законом N 2349-III від 05.04.2001)
- 18) особи, які у складі формувань народного ополчення брали участь у бойових діях під час Великої Вітчизняної війни. (Частину першу статті 6 доповнено пунктом 18 згідно із Законом N 727-V від 13.03.2007)
(Частину другу статті 6 виключено на підставі Закону N 2256-IV від 16.12.2004)
(Стаття 6 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 7. Особи, які належать до інвалідів війни

До інвалідів війни належать особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових дільницях залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Великої Вітчизняної воєн або з участю в бойових діях у мирний час.

До інвалідів війни належать також інваліди з числа:

- 1) військовослужбовців, осіб вільнонайманого складу, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання інших обов'язків військової служби, пов'язаних з перебуванням на фронті в інші періоди, з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи, ядерних аварій, ядерних випробувань, з участю у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, іншим ураженням ядерними матеріалами;
- 2) осіб начальницького і рядового складу органів Міністерства внутрішніх справ і органів Комітету державної безпеки колишнього Союзу РСР, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України та інших військових формувань, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час виконання службових обов'язків, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, ядерних аварій, ядерних випробувань, участі у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, інших уражень ядерними матеріалами; (Пункт 2 частини другої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

(Пункт 3 частини другої статті 7 виключено на підставі Закону N 2256-IV від 16.12.2004)

- 4) осіб, які стали інвалідами внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних у районах бойових дій у період Великої Вітчизняної війни та від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння у повоєнний період, а також під час виконання робіт, пов'язаних з розмінуванням боєприпасів часів Великої Вітчизняної війни незалежно від часу їх виконання;
- 5) осіб, які стали інвалідами внаслідок воєнних дій громадянської та Великої Вітчизняної воєн або стали інвалідами із зазначених причин у неповнолітньому віці у воєнні та повоєнні роки;
- 6) військовослужбовців, осіб вільнонайманого складу, а також колишніх бійців винищувальних батальйонів, взводів і загонів захисту народу та інших осіб, які брали безпосередню участь у бойових операціях по ліквідації диверсійно-терористичних груп та інших незаконних формувань на території колишнього Союзу РСР і стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час виконання службових обов'язків у цих батальйонах, взводах і загонах у період з 22 червня 1941 року по 31 грудня 1954 року;
- 7) учасників бойових дій на території інших держав, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з перебуванням у цих державах;
- 8) осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях під час Великої Вітчизняної війни та війни з Японією, та осіб, які у неповнолітньому віці були призвані чи добровільно вступили до лав Радянської Армії і Військово-Морського Флоту під час військових призовів 1941-1945 років і стали інвалідами внаслідок загального захворювання або захворювання, отриманого під час проходження військової служби чи служби в органах внутрішніх справ, державної безпеки, інших військових формуваннях; (Частину другу статті 7 доповнено пунктом 8 згідно із Законом N 760-IV від 15.05.2003; в редакції Законів N 1770-IV від 15.06.2004, N 2939-IV від 05.10.2005, N 1439-VI від 03.06.2009)

- 9) осіб, залучених до складу формувань Цивільної оборони, які стали інвалідами внаслідок захворювань, пов'язаних з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи. (Частина другу статті 7 доповнено пунктом 9 згідно із Законом N 1770-IV від 15.06.2004)
(Стаття 7 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 8. Учасники війни

Учасниками війни визнаються військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, трудівники тилу, а також інші особи, передбачені цим Законом.

Стаття 9. Особи, які належать до учасників війни

Учасниками війни вважаються:

- 1) військовослужбовці, які проходили військову службу у Збройних Силах, військах і органах Міністерства внутрішніх справ, Комітету державної безпеки колишнього Союзу РСР чи в арміях його союзників у період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років та війни 1945 року з імперіалістичною Японією або навчалися у цей період у військових училищах, школах і на курсах; (Пункт 1 статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2344-IV
- 2) особи, які в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років та війни 1945 року з імперіалістичною Японією працювали в тилу на підприємствах, в установах, організаціях, колгоспах, радгоспах, індивідуальних сільських господарствах, на спорудженні оборонних рубежів, заготівлі палива, продуктів, переганяли худобу, навчалися у цей період у ремісничих, залізничних училищах, школах і училищах фабрично-заводського навчання та інших закладах професійно-технічної освіти, на курсах професійної підготовки або під час навчання в школах, вищих і середніх спеціальних навчальних закладах працювали в народному господарстві та на відбудові об'єктів господарського і культурного призначення.

До учасників війни належать також особи, які в період Великої Вітчизняної війни працювали на територіях, що після 1944 року ввійшли до складу колишнього Союзу РСР, а також громадяни, які за направленням державних органів колишнього Союзу РСР працювали в державах – союзницях СРСР. (Абзац другий пункту 2 статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1219-IV від 02.10.2003 – набуває чинності з 01.01.2004)

Особам, які народилися до 31 грудня 1932 року включно і з поважних причин не мають можливості подати документи, що підтверджують факт роботи в період війни, статус учасника війни може бути встановлено за поданням відповідних комісій у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Особам, які народилися після 31 грудня 1932 року, статус учасника війни може бути встановлено лише за наявності документів та інших доказів, що незаперечно підтверджують факт роботи в період війни.

Учасниками війни визнаються особи, нагороджені орденами і медалями колишнього Союзу РСР за самовіддану працю і бездоганну військову службу в тилу в роки Великої Вітчизняної війни та війни з імперіалістичною Японією;

(Пункт 2 статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005)

- 3) члени груп самозахисту об'єктових і аварійних команд місцевої протиповітряної оборони, народного ополчення, що діяли в період Великої Вітчизняної війни;
- 4) особи, які в період Великої Вітчизняної війни перебували у складі армії та флоту як сини, вихованці полків та юнги до досягнення ними повноліття;
(Пункт 5 статті 9 виключено на підставі Закону N 2256-IV від 16.12.2004)

- 6) працівники, які на контрактній основі направлялися на роботу в державі, де велися бойові дії (включаючи Республіку Афганістан у період з 1 грудня 1979 року по грудень 1989 року), і не входили до складу обмеженого контингенту радянських військ;
- 7) дружини (чоловіки) військовослужбовців, які працювали за наймом у державах, зазначених у пункті 6 цієї статті, в період ведення бойових дій у них і не входили до складу обмеженого контингенту радянських військ;
- 8) особи, які в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років відбували покарання в місцях позбавлення волі або перебували в засланні і реабілітовані відповідно до чинного законодавства України та колишнього СРСР;
(Пункт 9 статті 9 виключено на підставі Закону N 2256-IV від 16.12.2004)
- 10) особи, які в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років добровільно подавали матеріальну, фінансову чи іншу допомогу військовим частинам, госпіталям, партизанським загонам, підпільним групам, іншим формуванням та окремим військовослужбовцям у їх боротьбі проти німецько-фашистських загарбників за умови незаперечного підтвердження цих фактів;
- 11) особи, які після 9 вересня 1944 року були переселені на територію України з території інших країн; (Статтю 9 доповнено пунктом 11 згідно із Законом N 1219-IV від 02.10.2003 – набуває чинності з 01.01.2004)
- 12) особи, які під час оборони міста Севастополя з 30 жовтня 1941 року по 4 липня 1942 року проживали на його території. Доказами перебування на території обложеного Севастополя можуть визнаватися посвідчення «Мешканець обложеного Севастополя 1941-1942 років» і «Юний захисник Севастополя 1941-1942 років», довідки, показання свідків та інші документи, які подаються до комісій, зазначених у абзаці третьому пункту 2 цієї статті. (Статтю 9 доповнено пунктом 12 згідно із Законом N 2202-IV від 18.11.2004; в редакції Закону N 3505-IV від 23.02.2006)
(Стаття 9 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 10. Особи, на яких поширюється чинність цього Закону

Чинність цього Закону поширюється на:

- 1) сім'ї військовослужбовців, партизанів, підпільників, учасників бойових дій на території інших держав, прирівняних до них осіб, зазначених у статтях 6 і 7 цього Закону, які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час захисту Батьківщини або виконання інших обов'язків військової служби (службових обов'язків), а також внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті або одержаного в період проходження військової служби чи на території інших держав під час воєнних дій та конфліктів;
сім'ї військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу, які призивалися на збори військовозобов'язаних Міністерства оборони, органів внутрішніх справ і державної безпеки колишнього Союзу РСР і загинули (померли) під час виконання завдань по охороні громадського порядку при надзвичайних ситуаціях, пов'язаних з антигромадськими проявами;
сім'ї загиблих під час Великої Вітчизняної війни осіб із числа особового складу груп самозахисту об'єктових та аварійних команд місцевої протиповітряної оборони, а також сім'ї загиблих внаслідок бойових дій працівників госпіталів, лікарень та інших медичних закладів. (Абзац третій пункту 1 статті 10 в редакції Закону N 2458-IV від 03.03.2005)

До членів сімей загиблих (тих, які пропали безвісти) військовослужбовців, партизанів та інших осіб, зазначених у цій статті, належать:

- утриманці загиблого або того, хто пропав безвісти, яким у зв'язку з цим виплачується пенсія;
- батьки;

- один з подружжя, який не одружився вдруге, незалежно від того, виплачується йому пенсія чи ні;
  - діти, які не мають (і не мали) своїх сімей;
  - діти, які мають свої сім'ї, але стали інвалідами до досягнення повноліття;
  - діти, обоє з батьків яких загинули або пропали безвісти;
- 2) дружин (чоловіків) померлих інвалідів Великої Вітчизняної війни, а також дружин (чоловіків) померлих учасників війни і бойових дій, партизанів і підпільників, визнаних за життя інвалідами від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, які не одружилися вдруге.
На дружин (чоловіків) померлих інвалідів війни, учасників бойових дій, партизанів, підпільників і учасників війни, нагороджених орденами і медалями колишнього Союзу РСР за самовіддану працю і бездоганну військову службу, визнаних за життя інвалідами, чинність цієї статті поширюється незалежно від часу смерті інваліда;
- 3) дружин (чоловіків), які не одружилися вдруге, батьків, неповнолітніх дітей померлих учасників бойових дій, партизанів, підпільників, військовослужбовців та учасників війни, які проходили службу у військових підрозділах, частинах, штабах і установах, що входили до складу діючої армії в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років та війни 1938, 1939, 1945 років з імперіалістичною Японією, нагороджених за бойові дії державними нагородами та орденами і медалями колишнього Союзу РСР (крім ювілейних); (Статтю 10 доповнено пунктом 3 згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005; в редакції Закону N 880-VI від 15.01.2009)
- 4) дітей померлих учасників бойових дій, які навчаються за денною формою навчання у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладах, до закінчення цих навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років. (Статтю 10 доповнено пунктом 4 згідно із Законом N 3174-IV від 01.12.2005)
(Стаття 10 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 11. Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною

Особами, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, вважаються Герої Радянського Союзу, повні кавалери ордена Слави, особи, нагороджені чотирма і більше медалями «За відвагу», а також Герої Соціалістичної Праці, удостоєні цього звання за працю в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років.

(Стаття 11 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

РОЗДІЛ III. ПІЛЬГИ ВЕТЕРАНАМ ВІЙНИ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

(Установити, що у 2007 році виплата щорічної разової допомоги здійснюється у таких розмірах: інвалідам I групи – 450 гривень, інвалідам II групи – 360 гривень, інвалідам III групи – 300 гривень; учасникам бойових дій та колишнім неповнолітнім в'язням концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання, а також дітям, які народилися у зазначених місцях примусового тримання їх батьків, – 280 гривень; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, – 450 гривень; членам сімей загиблих та дружинам (чоловікам) померлих інвалідів війни та дружинам (чоловікам) померлих учасників бойових дій, учасників війни і жертв нацистських переслідувань, визнаних за життя інвалідами, – 150 гривень; учасникам війни та колишнім в'язням концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання, особам, які були насильно вивезені на примусові роботи, дітям партизанів, підпільників, інших учасників боротьби з націонал-соціалістським режимом у тилу ворога – 55 гривень згідно із Законом N 489-V від 19.12.2006; додатково див. Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007) (Установити, що у 2006 році виплата щорічної разової допомоги здійснюється у таких розмірах: інвалідам війни I групи – 400 гривень, інвалідам

війни II групи – 330 гривень, інвалідам війни III групи – 270 гривень, учасникам бойових дій – 250 гривень, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, – 400 гривень, членам сімей загиблих та дружинам (чоловікам) померлих учасників бойових дій і учасників війни, визнаних за життя інвалідами, – 130 гривень, учасникам війни – 50 гривень згідно із Законом N 3235-IV від 20.12.2005) (Установити, що у 2005 році виплата щорічної разової допомоги здійснюється у таких розмірах: інвалідам війни I групи – 400 гривень, інвалідам війни II групи – 330 гривень, інвалідам війни III групи – 270 гривень, учасникам бойових дій – 250 гривень, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, – 400 гривень, членам сімей загиблих та дружинам (чоловікам) померлих учасників бойових дій і учасників війни, визнаних за життя інвалідами, – 130 гривень, учасникам війни – 50 гривень згідно із Законами N 2285-IV від 23.12.2004, N 2505-IV від 25.03.2005) (Установити, що пільги щодо прибуткового податку учасникам бойових дій, інвалідам війни, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», надаються в межах п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів за кожний повний місяць згідно із Законом N 3898-12 від 01.02.94)

Стаття 12. Пільги учасникам бойових дій та особам, прирівняним до них

Учасникам бойових дій (статті 5, 6) надаються такі пільги:

- 1) безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; (Пункт 1 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005)
- 2) першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- 3) безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України; (Пункт 3 частини першої статті 12 в редакції Закону N 107-VI (107-17) від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- 4) 75-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю); (Пункт 4 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)
- 5) 75-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленням балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання. (Абзац перший пункту 5 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2878-IV від 08.09.2005)

Площа житла, на яку надається знижка, при розрахунках плати за опалення становить 21 кв. метр опалювальної площі на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю.

Для сімей, що складаються лише з непрацездатних осіб, надається 75-процентна знижка за користування газом для опалювання житла на подвійний розмір нормативної опалювальної площі (42 кв. метри на кожну особу, яка має право на знижку плати, та 21 кв. метр на сім'ю); (Пункт 5 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)

- 6) 75-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;

- 7) безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання; (Пункт 7 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 8) користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталами, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи; (Пункт 8 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 9) щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;
- 10) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;
- 11) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- 12) використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік;
- 13) переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації;
- 14) першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом.

Учасники бойових дій, які дістали поранення, контузію або каліцтво під час участі в бойових діях чи при виконанні обов'язків військової служби, забезпечуються жилою площею, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами державної виконавчої влади, підприємствами та організаціями у розпорядження місцевих Рад та державних адміністрацій, – протягом двох років з дня взяття на квартирний облік; (Абзац другий пункту 14 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

- 15) одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України; (Пункт 15 частини першої статті 12 в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 16) першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічне обслуговування, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків;
- 17) безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;
- 18) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства; (Пункт 18 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2756-VI від 02.12.2010)

- 19) позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів (оплата у розмірі 20 процентів від тарифів вартості основних та 50 процентів – додаткових робіт). Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів;
- 20) першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;
- 21) позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також обслуговування службами соціального захисту населення вдома. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством;
- 22) учасникам бойових дій на території інших держав надається право на позаконкурсний вступ до вищих навчальних закладів та переважне право на вступ до професійно-технічних навчальних закладів і на курси для одержання відповідних професій.

Пільги щодо плати за житло, комунальні послуги та паливо, передбачені пунктами 4-6 цієї статті, надаються учасникам бойових дій та членам їх сімей, що проживають разом з ними, незалежно від виду житла чи форми власності на нього. (Частина друга статті 12 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Площа житла, на яку нараховується 75-процентна знижка плати, передбачена пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, визначається в максимально можливому розмірі в межах загальної площі житлового приміщення (будинку) згідно з нормами користування (споживання), встановленими цими пунктами, незалежно від наявності в складі сім'ї осіб, які не мають права на знижку плати. Якщо в складі сім'ї є особи, які мають право на знижку плати в розмірі, меншому ніж 75 процентів, спочатку обчислюється в максимально можливому розмірі 75-процентна відповідна знижка плати. (Статтю 12 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 52-IV від 04.07.2002)

Учасникам бойових дій пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються в розмірі 25 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. (Частина статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законами N 458/95-ВР від 23.11.95, N 488/95-ВР від 22.12.95, N 2212-IV від 18.11.2004; в редакції Закону N 2939-IV від 05.10.2005)

Щорічно до 5 травня учасникам бойових дій виплачується разова грошова допомога у розмірі, який визначається Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України. (Статтю 12 доповнено частиною згідно із Законом N 367-XIV від 25.12.98; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Щодо дії частини п'ятої статті 12 додатково див. Закони N 3235-IV від 20.12.2005, N 489-V від 19.12.2006, Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007) (Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 13. Пільги інвалідам війни

Інвалідам війни та прирівняним до них особам (стаття 7) надаються такі пільги:

- 1) безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; (Пункт 1 частини першої статті 13 із змінами, внесені згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005)
- 2) позачергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безплатне забезпечення іншими протезами і протезно-ортопедичними виробами;
- 3) безоплатне позачергове забезпечення санаторно-курортним лікуванням з компенсацією вартості проїзду до санаторно-курортного закладу і назад або одержання замість путівки грошової

компенсації. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсацій визначаються Кабінетом Міністрів України. (Абзац перший пункту 3 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Інваліди війни забезпечуються путівками відповідно органами соціального захисту населення, охорони здоров'я, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України та іншими органами за місцем перебування на обліку або за місцем роботи. (Абзац другий пункту 3 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законами N 488/95-ВР від 22.12.95, N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)

(Абзац третій пункту 3 частини першої статті 13 виключено на підставі Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

- 4) 100-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю); (Пункт 4 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)
- 5) 100-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання. (Абзац перший пункту 5 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2878-IV від 08.09.2005)

Площа житла, на яку надається знижка, при розрахунках плати за опалення становить 21 кв. метр опалювальної площі на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю.

Для сімей, що складаються лише з непрацездатних осіб, надається 100-процентна знижка за користування газом для опалювання житла на подвійний розмір нормативної опалювальної площі (42 кв. метри на кожну особу, яка має право на знижку плати, та 21 кв. метр на сім'ю); (Пункт 5 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)

- 6) 100-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;
- 7) безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання. Це право поширюється і на особу, яка супроводжує інваліда I групи; (Пункт 7 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 8) позачерговий безплатний капітальний ремонт власних жилих будинків і квартир та першочерговий поточний ремонт жилих будинків і квартир у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; (Пункт 8 частини першої статті 13 в редакції Закону N 186-V від 21.09.2006)
- 9) позачергове обслуговування амбулаторно-поліклінічними закладами, а також позачергова госпіталізація.

Ліквідація госпіталів для інвалідів Великої Вітчизняної війни здійснюється лише за погодженням з Кабінетом Міністрів України; (Пункт 9 частини першої статті 13 доповнено абзацом другим згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

- 10) позачергове безплатне встановлення квартирних телефонів і позачергове користування всіма послугами зв'язку. Абонементна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів, а для інвалідів Великої Вітчизняної війни та війни з Японією зі 100-процентною знижкою від затверджених тарифів; (Пункт 10 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законами від 23.02.2006, N 818-V від 22.03.2007)
- 11) користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталами, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи; (Пункт 11 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 12) право на щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів;
- 13) позачергове працевлаштування за спеціальністю відповідно до підготовки та висновків медико-соціальної експертизи.

Праця інвалідів війни регулюється відповідними нормами законодавства України про працю і соціальний захист інвалідів;

- 14) переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємств, установ, організацій;
- 15) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності працюючим інвалідам війни в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- 16) виплата працюючим інвалідам допомоги по тимчасовій непрацездатності до 4 місяців підряд або до 5 місяців протягом календарного року, а також допомоги по державному соціальному страхуванню за весь період перебування в санаторії з урахуванням проїзду туди і назад у разі, коли для лікування не вистачає щорічної і додаткової відпусток;
- 17) використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік;
- 18) позачергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами державної виконавчої влади, підприємствами та організаціями у розпорядження місцевих Рад та державних адміністрацій. Особи, зазначені в цій статті, забезпечуються жилию площею протягом двох років з дня взяття на квартирний облік, а інваліди I групи з числа учасників бойових дій на території інших країн – протягом року. (Абзац перший пункту 18 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

Органи державної виконавчої влади, виконавчі комітети місцевих Рад зобов'язані подавати допомогу інвалідам війни у будівництві індивідуальних жилих будинків. Земельні ділянки для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва відводяться зазначеним особам у першочерговому порядку; (Абзац другий пункту 18 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

- 19) одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і по двірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України; (Пункт 19 частини першої статті 13 в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)

- 20) першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічне обслуговування, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків. Гаражі, стоянки для транспортних засобів інвалідів війни, які мають медичні показання на забезпечення транспортом, як правило, споруджуються поблизу будинків;
- 21) інвалідам I і II груп надається право безплатного проїзду один раз на рік (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, а особам, які супроводжують інвалідів I групи (не більше одного супроводжуючого), – 50-процентна знижка вартості проїзду один раз на рік (туди і назад) зазначеними видами транспорту. (Абзац перший пункту 21 частини першої статті 13 в редакції Закону N 2010-IV від 10.09.2004)
- Інвалідам III групи надається право безплатного проїзду один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом незалежно від наявності залізничного сполучення або проїзду один раз на рік (туди і назад) зазначеними видами транспорту з 50-процентною знижкою вартості проїзду. (Пункт 21 частини першої статті 13 доповнено абзацом другим згідно з Законом N 2010-IV від 10.09.2004)
- Інвалідам війни та особам, які супроводжують у поїздках інвалідів I групи (не більше одного супроводжуючого), надається право користування міжміським транспортом зазначених видів у період з 1 жовтня по 15 травня з 50-процентною знижкою вартості проїзду без обмеження кількості поїздок; (Пункт 21 частини першої статті 13 доповнено абзацом згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 22) позачергове безоплатне забезпечення автомобілем (за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем) на термін експлуатації до десяти років (з наступною заміною на новий), виплата компенсації на бензин (пальне), ремонт, технічне обслуговування автомобілів або на транспортне обслуговування в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
- Інваліди війни з числа осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях під час Великої Вітчизняної війни та війни з Японією, за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем, безоплатно забезпечуються автомобілем першочергово із числа позачерговиків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; (Пункт 22 частини першої статті 13 в редакції Законів N 488/95-ВР від 22.12.95, N 2344-IV від 13.01.2005, N 1760-VI від 15.12.2009, N 2171-VI від 11.05.2010)
- 23) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства; (Пункт 23 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законами N 608/96-ВР від 17.12.96, N 498/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2756-VI від 02.12.2010)
- 24) звільнення від орендної плати за нежилі приміщення, що орендуються інвалідами війни під гаражі для спеціальних засобів пересування (автомобілів, мотоциколясок, велоколясок тощо) та безплатне надання для цих засобів гаражів-стоянок незалежно від їх форми власності; (Пункт 24 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 25) позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також обслуговування службами соціального захисту населення вдома. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим інвалідом, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством;
- 26) позачергове обслуговування підприємствами, установами, організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;
- 27) право на позачергове забезпечення продовольчими товарами поліпшеного асортименту та промисловими товарами підвищеного попиту згідно з переліком та нормами, що встановлюються Урядом Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Для продажу цих товарів створюються спеціалізовані салони-магазини, секції, відділи та інші види пільгового торговельного обслуговування. Продаж товарів здійснюється за соціально доступними цінами за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України.

Магазини, секції, відділи та інші торговельні підприємства, що обслуговують інвалідів та ветеранів війни, звільняються від сплати податку на добавлену вартість.

(Частина першу статті 13 доповнено пунктом 27 згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

Пільги щодо плати за житло, комунальні послуги та паливо, передбачені пунктами 4-6 цієї статті, надаються інвалідам війни та членам їх сімей, які проживають разом з ними, незалежно від виду житла чи форми власності на нього. (Частина друга статті 13 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Площа житла, на яку нараховується 100-процентна знижка плати, передбачена пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, визначається в максимально можливому розмірі в межах загальної площі житлового приміщення (будинку) згідно з нормами користування (споживання), встановленими цими пунктами, незалежно від наявності в складі сім'ї осіб, які не мають права на знижку плати. Якщо в складі сім'ї є особи, які мають право на знижку плати в розмірі, меншому ніж 100 процентів, спочатку обчислюється в максимально можливому розмірі 100-процентна відповідна знижка плати. (Статтю 13 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 52-IV від 04.07.2002)

Інвалідам війни пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються: інвалідам I групи – у розмірі 50 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, II групи – 40 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, III групи – 30 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. (Частина статті 13 в редакції Закону N 458/95-ВР від 23.11.95; із змінами, внесеними згідно із Законами N 488/95-ВР від 22.12.95, N 2212-IV від 18.11.2004; в редакції Закону N 2939-IV від 05.10.2005)

Щорічно до 5 травня інвалідам війни виплачується разова грошова допомога у розмірах, які визначаються Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України. (Статтю 13 доповнено частиною згідно із Законом N 367-XIV від 25.12.98; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Щодо дії частини п'ятої статті 13 додатково див. Закони N 3235-IV від 20.12.2005, N 489-V від 19.12.2006, Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007)

Стаття 14. Пільги для учасників війни

Учасникам війни (статті 8, 9) надаються такі пільги:

- 1) безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; (Пункт 1 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005)
- 2) безплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- 3) безплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України; (Пункт 3 частини першої статті 14 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- 4) 50-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5

кв. метра на сім'ю); (Пункт 4 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)

- 5) 50-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання. (Абзац перший пункту 5 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2878-IV від 08.09.2005)

Площа житла, на яку надається знижка, при розрахунках плати за опалення становить 21 кв. метр опалювальної площі на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю.

Для сімей, що складаються лише з непрацездатних осіб, надається 50-процентна знижка за користування газом для опалювання житла на подвійний розмір нормативної опалювальної площі (42 кв. метри на кожну особу, яка має право на знижку плати, та 21 кв. метр на сім'ю); (Пункт 5 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)

- 6) 50-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;
- 7) безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання; (Пункт 7 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 8) користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталами, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи; (Пункт 8 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 9) щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;
- 10) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;
- 11) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- 12) використання чергової відпустки у зручний для них час; одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік;
- 13) першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом;
- 14) одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України; (Пункт 14 частини першої статті 14 в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 15) першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, до садівницьких товариств, на придбання

матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків, технічне обслуговування та забезпечення стоянками транспортних засобів;

- 16) безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом незалежно від наявності залізничного сполучення або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;
- 17) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства; (Пункт 17 частини першої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2756-VI від 02.12.2010)
- 18) позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення телефонів (оплата у розмірі 20 процентів від тарифів вартості основних та 50 процентів – додаткових робіт). Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів.

Порядок користування послугами та оплати за встановлення квартирних телефонів визначається Кабінетом Міністрів України;

- 19) першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;
- 20) позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також обслуговування службами соціального захисту населення вдома. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за учасником війни, в порядку і розмірах, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

Пільги щодо плати за житло, комунальні послуги та паливо, передбачені пунктами 4-6 цієї статті, надаються учасникам війни та членам їх сімей, що проживають разом з ними, незалежно від виду житла чи форми власності на нього. (Частина друга статті 14 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Площа житла, на яку нараховується 50-процентна знижка плати, передбачена пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, визначається в максимально можливому розмірі в межах загальної площі житлового приміщення (будинку) згідно з нормами користування (споживання), встановленими цими пунктами, незалежно від наявності в складі сім'ї осіб, які не мають права на знижку плати. (Статтю 14 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 52-IV від 04.07.2002)

Учасникам війни, нагородженим орденами і медалями колишнього Союзу РСР за самовіддану працю і бездоганну військову службу в тилу в роки Великої Вітчизняної війни, пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються на 15 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, іншим учасникам війни – на 10 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. (Частина статті 14 в редакції Законів N 458/95-ВР від 23.11.95, N 488/95-ВР від 22.12.95; із змінами, внесеними згідно із Законом N 2212-IV від 18.11.2004; в редакції Закону N 2939-IV від 05.10.2005)

Щорічно до 5 травня учасникам війни, нагородженим орденами і медалями колишнього Союзу РСР за самовіддану працю та бездоганну військову службу в тилу в роки Великої Вітчизняної війни, та іншим учасникам війни виплачується разова грошова допомога у розмірах, які визначаються Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України. (Статтю 14 доповнено частиною згідно із Законом N 367-XIV від 25.12.98; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008) (Щодо дії частини п'ятої статті 14 додатково див. Закони N 3235-IV від 20.12.2005, N 489-V від 19.12.2006, Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007)

Стаття 15. Пільги особам, на яких поширюється чинність цього Закону

Особам, на яких поширюється чинність цього Закону (стаття 10), надаються такі пільги:

- 1) безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; (Пункт 1 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005)
- 2) безплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- 3) безплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України; (Пункт 3 частини першої статті 15 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- 4) 50-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю); (Пункт 4 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)
- 5) 50-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання. (Абзац перший пункту 5 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2878-IV від 08.09.2005)

Площа житла, на яку надається знижка, при розрахунках плати за опалення становить 21 кв. метр опалювальної площі на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю.

Для сімей, що складаються лише з непрацездатних осіб, надається 50-процентна знижка за користування газом для опалювання житла на подвійний розмір нормативної опалювальної площі (42 кв. метри на кожну особу, яка має право на знижку плати, та 21 кв. метр на сім'ю); (Пункт 5 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95, в редакції Закону N 52-IV від 04.07.2002)

- 6) 50-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;
- 7) безплатний, проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загальної користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання; (Пункт 7 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 8) позачерговий безплатний капітальний ремонт власних жилих будинків і першочерговий поточний ремонт жилих будинків і квартир;
- 9) користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталами, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи; (Пункт 9 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 10) щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;
- 11) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергове госпіталізація;

- 12) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- 13) використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час; одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік;
- 14) переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування в разі ліквідації підприємства, установи, організації;
- 15) позачергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами державної виконавчої влади, підприємствами та організаціями у розпорядження місцевих Рад та державних адміністрацій. Особи, зазначені в цій статті, забезпечуються жилою площею протягом двох років з дня взяття на квартирний облік. (Абзац перший пункту 15 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

Органи державної виконавчої влади, виконавчі комітети місцевих Рад зобов'язані подавати допомогу інвалідам війни і сім'ям загиблих військовослужбовців у будівництві індивідуальних жилих будинків. Земельні ділянки для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва відводяться зазначеним особам у першочерговому порядку; (Абзац другий пункту 15 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

- 16) одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України; (Пункт 16 частини першої статті 15 в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 17) першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків, технічне обслуговування та забезпечення стоянками транспортних засобів;
- 18) безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом незалежно від наявності залізничного сполучення або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;
- 19) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства; (Пункт 19 частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2756-VI від 02.12.2010)
- 20) позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів (оплата у розмірі 20 процентів від тарифів вартості основних та 50 процентів – додаткових робіт). Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів.

Порядок користування послугами зв'язку та оплати за встановлення квартирних телефонів визначається Кабінетом Міністрів України;

- 21) першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;
- 22) позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також обслуговування службами соціального захисту населення вдома. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати,

пов'язані з доглядом за ветераном війни, в порядку і розмірах, що визначаються Кабінетом Міністрів України;

- 23) вступ поза конкурсом до державних та комунальних вищих навчальних закладів на спеціальності, підготовка за якими здійснюється за рахунок коштів відповідно державного та місцевих бюджетів. (Частина першу статті 15 доповнено пунктом 23 згідно із Законом N 944-XIV від 14.07.99)

Пільги щодо плати за житло, комунальні послуги та паливо, передбачені пунктами 4-6 цієї статті, надаються особам, на яких поширюється чинність цього Закону, та членам їх сімей, які проживають разом з ними, незалежно від виду житла чи форми власності на нього. (Частина друга статті 15 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Площа житла, на яку нараховується 50-процентна знижка плати, передбачена пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, визначається в максимально можливому розмірі в межах загальної площі житлового приміщення (будинку) згідно з нормами користування (споживання), встановленими цими пунктами, незалежно від наявності в складі сім'ї осіб, які не мають права на знижку плати. (Статтю 15 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 52-IV від 04.07.2002)

Членам сімей, зазначеним у пункті 1 статті 10 цього Закону, а також дружинам (чоловікам) померлих інвалідів Великої Вітчизняної війни, які не одружилися вдруге, пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються на 25 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Дружинам (чоловікам) померлих учасників війни і бойових дій, партизанів і підпільників, визнаних за життя інвалідами від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, які не одружилися вдруге, пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються на 10 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. (Частина статті 15 в редакції Законів N 458/95-ВР від 23.11.95, N 488/95-ВР від 22.12.95; із змінами, внесеними згідно із Законом N 2212-IV від 18.11.2004; в редакції Закону N 2939-IV від 05.10.2005)

Щорічно до 5 травня членам сімей, зазначеним у пункті 1 статті 10 цього Закону, а також дружинам (чоловікам) померлих інвалідів війни, які не одружилися вдруге, та дружинам (чоловікам) померлих учасників бойових дій, учасників війни, визнаних за життя інвалідами від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, які не одружилися вдруге, виплачується разова грошова допомога у розмірах, які визначаються Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України. (Статтю 15 доповнено частиною згідно із Законом N 367-XIV від 25.12.98; в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визначено неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Щодо дії частини п'ятої статті 15 додатково див. Закони N 3235-IV від 20.12.2005, N 489-V від 19.12.2006, Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007)

Пільга щодо вступу до вищих навчальних закладів, передбачена пунктом 23 цієї статті, надається зазначеним у пункті 1 статті 10 цього Закону дітям учасників бойових дій на території інших держав, які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час воєнних дій та конфліктів на території інших держав, а також внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на території інших держав під час цих дій та конфліктів. (Статтю 15 доповнено частиною згідно із Законом N 944-XIV від 14.07.99)

Стаття 16. Пільги для осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною

Особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною (стаття 11) надаються такі пільги:

- 1) надбавки до пенсій або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачується замість пенсії, які вони отримують, у розмірі 70 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, разова грошова

- допомога у розмірі, який визначається Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України, яка виплачується щорічно до 5 травня; (Пункт 1 статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законами N 458/95-ВР від 23.11.95, N 488/95-ВР від 22.12.95, N 367-XIV від 25.12.98, N 2212-IV від 18.11.2004; в редакції Закону N 2939-IV від 05.10.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- 2) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства; (Пункт 2 частини першої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законами N 608/96-ВР від 17.12.96, N 498/95-ВР від 22.12.95; в редакції Закону N 2756-VI від 02.12.2010)
  - 3) першочергове безплатне особисте і безплатне членів сім'ї (дружини (чоловіка) і дітей віком до 18 років) обслуговування в амбулаторно-поліклінічних закладах усіх типів та видів, позачергова безплатна особиста і безплатна членів сім'ї (дружини (чоловіка) і дітей віком до 18 років) госпіталізація і лікування у стаціонарах, госпіталах, лікарнях, а також збереження безплатного обслуговування зазначених осіб у поліклініках та інших медичних закладах, до яких вони були прикріплені у період роботи до виходу на пенсію. Зазначені пільги зберігаються за одним із подружжя, що пережило, і дітьми віком до 18 років;
  - 4) першочергове безплатне забезпечення ліками, лікарськими засобами, імунобіологічними препаратами та виробами медичного призначення, що придбані за рецептами лікаря, доставка за його висновком ліків додому; (Пункт 4 частини першої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005)
  - 5) безплатне виготовлення і ремонт зубних протезів (крім виготовлених з дорогоцінних металів);
  - 6) безоплатне першочергове забезпечення санаторно-курортним лікуванням з компенсацією вартості проїзду до санаторно-курортного закладу і назад. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації визначаються Кабінетом Міністрів України; (Пункт 6 статті 16 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
  - 7) звільнення передбачених цією статтею осіб і членів їх сімей, які проживають разом з ними, від квартирної плати незалежно від форми власності житлового фонду, від оплати комунальних послуг (водопостачання, каналізація, газ, електроенергія, гаряче водопостачання, центральне опалення, а в будинках, що не мають центрального опалення, – надання палива, придбаного у межах норм, установлених для продажу населенню, та інші види комунальних послуг), від оплати скрапленого балонного газу для побутових потреб, від плати за користування домашнім телефоном і позавідомочою охоронною сигналізацією житла незалежно від виду житлового фонду. Зазначені пільги зберігаються за дружиною (чоловіком), батьками померлих Героїв Радянського Союзу, повних кавалерів ордена Слави, осіб, нагороджених чотирма і більше медалями «За відвагу», а також Героїв Соціалістичної Праці незалежно від часу їх смерті; (Пункт 7 статті 16 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95; із змінами, внесеними згідно із Законом N 2878-IV від 08.09.2005)
  - 8) першочергове поліпшення житлових умов при наданні житла у будинках державного, у тому числі відомчого, і громадського житлового фонду з наданням при цьому додаткової жилої площі до 20 квадратних метрів;
  - 9) звільнення від оплати послуг за оформлення документів на право власності на квартиру при її приватизації;

- 10) безплатний капітальний ремонт жилих будинків (квартир), що знаходяться у їх власності, відповідно до Положення про систему технічного обслуговування, ремонту та реконструкції жилих будинків; (Пункт 10 статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
10-1) одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України; (Частина першу статті 16 доповнено пунктом 10-1 згідно із Законом N 2344-IV від 13.01.2005)
- 11) першочерговий відпуск місцевих будівельних матеріалів на будівництво індивідуальних жилих будинків і на капітальний ремонт житла;
- 12) позачергове користування всіма видами послуг зв'язку, позачергове і безплатне встановлення домашніх телефонів, позачергове і безплатне обладнання житла засобами позавідомчої охоронної сигналізації;
- 13) першочергове придбання акцій за їх номінальною вартістю на суму і за рахунок приватизаційних майнових сертифікатів, виданих Герою Радянського Союзу, повному кавалеру ордена Слави, особі, нагородженій чотирма і більше медалями «За відвагу», Герою Соціалістичної Праці, членам їх сімей, які проживають разом з ними; (Пункт 13 статті 16 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 14) першочергове придбання за рахунок власних коштів акцій за їх номінальною вартістю на половину суми виданих зазначеним в цій статті особам і членам їх сімей, що спільно проживають з ними, приватизаційних майнових сертифікатів;
- 15) безплатний проїзд один раз на рік (туди і назад) залізничним транспортом у двомісному купе спальних вагонів швидких і пасажирських поїздів, водним транспортом у каютах 1 класу (на місцях першої категорії) експресних і пасажирських ліній, повітряним або міжміським автомобільним транспортом;
- 16) безплатне користування внутріміським транспортом (трамваєм, автобусом, тролейбусом, метрополітеном, водними переправами) і поїздами приміського сполучення, а в сільській місцевості – автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані і місця проживання; (Пункт 16 частини першої статті 16 в редакції Закону N 2344-IV від 13.01.2005)
- 17) позачергове придбання квитків на всі види залізничного, водного, повітряного і автомобільного транспорту;
- 18) щомісячна виплата грошової компенсації витрат на автомобільне паливо з розрахунку 50 літрів високооктанового бензину на місяць відповідно до діючих цін на паливо за наявності особистого транспортного засобу; (Пункт 18 статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 19) позачергове користування усіма видами послуг підприємств торговельно-побутового обслуговування, при відвідуванні культурно-видовищних і спортивно-оздоровчих закладів;
- 20) переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників незалежно від часу роботи на даному підприємстві, в установі чи організації, першочергове працевлаштування при ліквідації підприємства, установи чи організації;
- 21) безплатне навчання і перенавчання нових професій за місцем роботи в учбових закладах системи державної підготовки і перепідготовки кадрів, а також у платних навчальних закладах і на курсах;

- 22) надання зазначеним особам щорічної оплачуваної відпустки, а також додаткової відпустки без збереження заробітної плати терміном до трьох тижнів на рік у зручний для них час;
- 23) безплатне поховання з військовими почесними померлого (загиблого) Героя Радянського Союзу, повного кавалера ордена Слави, особи, нагородженої чотирма і більше медалями «За відвагу», Героя Соціалістичної Праці; (Пункт 23 статті 16 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 24) спорудження на могилі померлого (загиблого) незалежно від часу смерті надгробка за встановленим Урядом України зразком. Додаткові витрати, пов'язані із зміною встановленого Урядом України зразка надгробка, оплачуються сім'єю померлого (загиблого) чи організацією-спонсором; (Пункт 24 статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)
- 25) виплата дружині (чоловіку) і дітям віком до 18 років у разі смерті (загибелі) одноразової допомоги в розмірі п'яти прожиткових мінімумів, затверджених законом на день смерті (загибелі), у розрахунок на місяць на одну особу; (Пункт 25 статті 16 в редакції Закону N 231-IV від 21.11.2002)
- 26) першочергове безплатне забезпечення автомобілем осіб з числа інвалідів (за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем) на термін експлуатації до десяти років (з наступною заміною на новий), виплата компенсації на бензин (пальне), ремонт, технічне обслуговування автомобілів або на транспортне обслуговування в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, незалежно від виплати компенсації, передбаченої пунктом 18 цієї статті. (Статтю 16 доповнено пунктом 26 згідно із Законом N 2171-VI від 11.05.2010)

РОЗДІЛ IV. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 17. Фінансування витрат, пов'язаних з введенням в дію цього Закону

Фінансування витрат, пов'язаних з введенням в дію цього Закону, здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. (Частина першу статті 17 виправлено згідно з поправкою в ВВР, 1993, N 50)

Підприємства і організації, які виділяють благодійні кошти на потреби соціального захисту ветеранів війни, звільняються від оподаткування їх виробничої діяльності на суму цієї допомоги.

Витрати на поховання ветеранів війни, зазначених у цьому Законі, здійснюються за рахунок коштів державного бюджету у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Підприємства, установи і організації, де працювали ветерани війни, подають допомогу в організації та фінансуванні ритуальних послуг при похованні ветеранів.

Могили ветеранів є недоторканими і охороняються законом. Неповага до державних нагород, пам'ятників, обелісків, братніх могил, могил ветеранів війни карається за законом.

Стаття 17-1. Виплата разової грошової допомоги

Щорічну виплату разової грошової допомоги до 5 травня в розмірах, передбачених статтями 12-16 цього Закону, здійснюють органи праці та соціального захисту населення через відділення зв'язку або через установи банків (шляхом перерахування на особовий рахунок отримувача) пенсіонерам – за місцем отримання пенсії, а особам, які не є пенсіонерами, – за місцем їх проживання чи одержання грошового утримання.

Військовослужбовцям, особам начальницького та рядового складу органів внутрішніх справ України, особам начальницького і рядового складу Державної кримінально-виконавчої служби України, які проходять службу (крім пенсіонерів), виплата разової грошової допомоги здійснюється шляхом перерахування коштів органами праці та соціального захисту населення на спеціальні рахунки військових частин, установ і організацій за місцем їх служби.

(Частина друга статті 17-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1254-VI від 14.04.2009)

Особам, які тримаються в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах (крім пенсіонерів), виплата разової грошової допомоги здійснюється шляхом перерахування коштів органами праці та соціального захисту населення на спеціальні рахунки установ виконання покарань і слідчих ізоляторів.

(Частина третя статті 17-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1254-VI від 14.04.2009)

Особи, які не отримали разової грошової допомоги до 5 травня, мають право звернутися за нею та отримати її до 30 вересня відповідного року, в якому здійснюється виплата допомоги.

Громадянам, які належать до кількох категорій осіб згідно з цим Законом, виплачується одна допомога – у більшому розмірі.

Разова грошова допомога не виплачується в разі смерті отримувача до 5 травня або набуття громадянством статусу згідно із статтями 6, 7, 9, 10, 11 цього Закону після 5 травня відповідного року, в якому здійснюється виплата допомоги.

Сума разової грошової допомоги, що належала особі згідно з цим Законом і залишилася не одержаною у зв'язку з її смертю, не включається до складу спадщини і виплачується батькам, чоловіку (дружині), дітям особи, якій передбачена виплата разової грошової допомоги, або родичам, що проживали разом з нею.

(Закон доповнено статтею 17-1 згідно із Законом N 968-IV від 19.06.2003)

Стаття 18. Посвідчення та нагрудні знаки для осіб, на яких поширюється чинність цього Закону

Ветеранам війни вручаються посвідчення та нагрудні знаки. Порядок виготовлення та видачі посвідчень і знаків встановлюється Кабінетом Міністрів України та міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

(Стаття 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 19. Поширення чинності цього Закону на громадян інших держав

Громадяни інших держав, що перебували в складі колишнього Союзу РСР, які є ветеранами війни, користуються всіма пільгами і перевагами, передбаченими цим Законом, у разі переїзду на постійне місце проживання в Україну.

Стаття 20. Громадські організації та інші об'єднання ветеранів війни

Громадські організації та інші об'єднання ветеранів війни в межах своїх повноважень сприяють розробленню рішень органами законодавчої і виконавчої влади, представляють і захищають законні інтереси своїх членів у державних органах і громадських організаціях, здійснюють інші повноваження, передбачені законодавством України про об'єднання громадян.

Органи державної виконавчої влади, місцеві органи державної виконавчої влади і самоврядування, Уряд Автономної Республіки Крим у межах своєї компетенції надають ветеранським організаціям фінансову підтримку, кредити з коштів відповідних бюджетів, а також безплатно надають будинки, приміщення, обладнання та інше майно, необхідне для здійснення їх статутних завдань. Ветеранські організації звільняються від плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) в межах середніх норм споживання (надання), телефоном у приміщеннях та будинках, які вони займають.

Підприємства ветеранів війни, на яких не менше ніж 60 процентів від середньоспискової чисельності працюючих становлять учасники бойових дій та учасники війни, звільняються від сплати податку на прибуток.

(Стаття 20 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 21. Нагляд за виконанням цього Закону

Нагляд за додержанням і правильним застосуванням цього Закону усіма підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.

Стаття 22. Оскарження рішень підприємств, установ і організацій, які надають пільги

Рішення підприємств, установ і організацій, які надають пільги, можуть бути оскаржені до районної державної адміністрації, виконавчого комітету міської Ради або до районного (міського) суду.

Ветерани війни та особи, на яких поширюється чинність цього Закону, звільняються від плати за оформлення документів, юридичні консультації, а також від судових витрат, пов'язаних з розглядом питань щодо їх соціального захисту.

(Стаття 22 в редакції Закону N 488/95-ВР від 22.12.95)

Стаття 23. Відповідальність посадових осіб і громадян

Посадові особи і громадяни, винні в порушенні законодавства про соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, несуть відповідальність згідно з законодавством України.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 22 жовтня 1993 року N 3551-XII

Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 36, ст.444)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2505-IV від 25.03.2005, ВВР, 2005, N 17, N 18-19, ст.267
N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст.78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)

Цей Закон встановлює правові основи забезпечення соціального захисту військовослужбовців, які звільнятимуться у зв'язку зі скороченням чисельності Збройних Сил України в ході їх реформування, та членів їхніх сімей.

Стаття 1. Особам, які звільняються з військової служби на підставі нормативно-правових актів, прийнятих у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, надаються такі гарантії соціального захисту:

- 1) військовослужбовцям, які звільняються з військової служби, виплачується грошова допомога в розмірі та в порядку, визначених Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»;
- 2) особам, які під час звільнення з військової служби змінюють місце проживання, та членам їхніх сімей оплачується вартість проїзду і перевезення багажу до нового місця проживання в межах України; (Пункт 2 статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- 3) особам, звільненим з військової служби, які не мають права на пенсію, на період працевлаштування, але не більше одного року, виплачується щомісячна допомога у розмірі посадового окладу та окладу за військове звання.

У разі реєстрації в установленому порядку цих осіб у державній службі зайнятості зазначена виплата не здійснюється;

- 4) військовослужбовцям, зареєстрованим в установленому порядку у державній службі зайнятості протягом місяця з дня взяття на облік у військовому комісаріаті, здійснюється виплата допомоги по безробіттю за рахунок коштів та в порядку, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», без урахування передбаченого цим Законом обмеження.

Матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації надається в розмірі допомоги по безробіттю за рахунок коштів та у порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» на початок навчання, і не підлягає зменшенню.

Виплата відповідно до цього пункту допомоги по безробіттю та матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації понад розмір, встановлений Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», провадиться за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття з наступним відшкодуванням з Державного бюджету України. Порядок відшкодування додаткових витрат Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття з Державного бюджету України встановлює Кабінет Міністрів України;

- 5) військовослужбовці, які підлягають звільненню з військової служби у зв'язку із скороченням і до визнання яких ветеранами військової служби чи набуття права на пенсію за вислугу років залишилося менш як шість місяців, за їхнім бажанням можуть зараховуватися на цей період у розпорядження відповідного командира (начальника) із збереженням щомісячного грошового забезпечення за останньою штатною посадою;
- 6) особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб», пенсії обчислюються в розмірі та в порядку, визначених Законом України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб»; (Пункт 6 статті 1 в редакції Закону N 2505-IV від 25.03.2005)
- 7) особам, які звільнилися з військової служби, надається право на користування закладами охорони здоров'я Міністерства оборони України;
- 8) забезпечення житлом осіб, які звільнилися з військової служби і потребують поліпшення житлових умов, провадиться відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; (Пункт 8 статті 1 в редакції Закону N 107-VI від 28.12.2007 – зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008)
- 9) військовослужбовці, які підлягають звільненню з військової служби, мають право на безоплатну соціальну і професійну адаптацію, в тому числі консультації та перепідготовку з обраних ними цивільних спеціальностей, за рахунок коштів Державного бюджету України;
- 10) курсанти (слухачі) вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів у разі ліквідації вищого військового навчального закладу чи військового навчального підрозділу вищого навчального закладу або зменшення обсягів державного замовлення зараховуються до вищих навчальних закладів для продовження навчання за спорідненими спеціальностями (напрямами) підготовки відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Продовження навчання здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України в межах бюджетних призначень на відповідний рік;
- 11) для військовослужбовців, які звільняються зі Збройних Сил України у зв'язку з їх реформуванням, при досягненні 45-річного віку і за наявності вислуги 20 календарних років пенсія обчислюється у розмірі 50 відсотків відповідного грошового забезпечення; (Пункт 11 статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3668-VI від 08.07.2011)
- 12) військовослужбовцям, які звільняються зі Збройних Сил України у зв'язку з їх реформуванням, статус ветерана військової служби надається у разі вислуги 20 років і більше у календарному обчисленні або 25 та більше років у пільговому обчисленні;
- 13) перелічені у пунктах 1, 2, 5, 6, 7, 8, 11, 12 цієї статті гарантії поширюються також на членів сімей військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти в період звільнення в запас чи відставку у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України.

Стаття 2. Фінансування витрат, пов'язаних з реформуванням Збройних Сил України, здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, а у випадках, передбачених пунктом 4 статті 1 цього Закону, також за рахунок Фонду загальнообов'язкового державного страхування України на випадок безробіття.

Стаття 3. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Поширити дію пункту 6 статті 1 цього Закону на осіб, звільнених зі служби (померлих) після 1 січня 2004 року, пунктів 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12 цієї статті – на військовослужбовців, які звільнені з військової служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України після цієї дати.
3. Внести зміни до таких законів України:
  - 1) пункт 5 статті 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 15, ст. 190) доповнити абзацом другим такого змісту:

«Військовослужбовцям, які мають вислугу військової служби не менше 10 років та позитивні службові характеристики, дозволяється, починаючи з 1 січня 2005 року, протягом останнього року перед звільненням з військової служби проходити професійну перепідготовку (тривалістю не менше 500 годин), без стягнення з них платні за навчання та із збереженням забезпечення усіма видами забезпечення в порядку та на умовах, які визначаються Міністерством оборони України, у центрах перепідготовки та працевлаштування всіх форм власності за рахунок службового часу»;
  - 2) статтю 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., N 40-41, ст. 249; 2001 р., N 24, ст. 127) доповнити пунктом 5 такого змісту:

«5) які бездоганно прослужили на військовій службі 20 і більше років у календарному або 25 та більше років у пільговому обчисленні і звільнені з військової служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України»;
  - 3) статтю 26 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., N 33, ст. 270; 2003 р., N 15, ст. 108) доповнити частиною дев'ятою такого змісту:

«9. У зв'язку з реформуванням Збройних Сил України військовослужбовці, які набули права на пенсію за вислугу років, а також ті, що є ветеранами війни або учасниками ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС і до досягнення встановленого граничного віку їх перебування на військовій службі залишилося п'ять і менше років, на їх прохання можуть бути звільнені з військової служби з підстав, визначених у пункті «б» частини шостої та пункті «а» частини сьомої цієї статті».
4. Кабінету Міністрів України:
  - 1) протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;
  - 2) забезпечити відповідно до своїх повноважень прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону;
  - 3) передбачати щороку у проектах закону України про Державний бюджет України:
    - асигнування, необхідні для здійснення заходів, визначених цим Законом та Державною програмою реформування та розвитку Збройних Сил України;
    - фінансування окремим рядком програм із забезпечення житлом військовослужбовців, які потребують поліпшення житлових умов, осіб, звільнених у запас або відставку, в тому числі тих, які підлягають відселенню із закритих та віддалених від населених пунктів військових містечок;
    - фінансування заходів з утилізації боєприпасів, надлишкового та непридатного військового майна;
  - 4) здійснити заходи щодо:
    - конверсії військових містечок та інших об'єктів інфраструктури, які вивільняються в ході реформування Збройних Сил України;

- соціальної і професійної адаптації звільнених у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів військовослужбовців, а також членів їхніх сімей;
- належного фінансування закладів охорони здоров'я, санаторно-курортного лікування Міністерства оборони України та недопущення зменшення їх кількості;
  - 5) скорегувати положення Програми забезпечення житлом військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку, з урахуванням вимог цього Закону;
  - 6) розробити і до 1 вересня 2004 року подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про конверсію колишніх військових об'єктів;
  - 7) визначити до 1 вересня 2004 року строки і порядок усунення диспропорцій у пенсійному забезпеченні військовослужбовців, які утворилися залежно від часу звільнення їх з військової служби, та інформувати Верховну Раду України.
- 5. До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 15 червня 2004 року N 1763-IV

Розділ IX

Забезпечення законності і правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях

Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 32, ст.225)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 1420-IV від 03.02.2004, ВВР, 2005,
N 3, ст.76 N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007,
N 33, ст.442 N 1900-VI від 16.02.2010, ВВР, 2010, N 19, ст.151)

Цей Закон з метою подальшого зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців визначає статус, основні завдання, організацію та принципи діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, права, обов'язки, заходи соціального і правового захисту та відповідальність її військовослужбовців.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Статус і призначення Військової служби правопорядку у Збройних Силах України

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку) – спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях (далі – військові частини), військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання зло-

чинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх розкриття і припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

Стаття 2. Правова основа та принципи діяльності Служби правопорядку

Служба правопорядку у своїй діяльності керується Конституцією України, цим Законом та іншими виданими у відповідності з ними нормативно-правовими актами.

Діяльність Служби правопорядку будується на принципах законності, поваги до особи, її прав і свобод, соціальної справедливості, централізованого керівництва та єдиноначальності, взаємодії з громадськістю.

Стаття 3. Основні завдання Служби правопорядку

Основними завданнями Служби правопорядку є:

- виявлення причин, передумов і обставин злочинів та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах; розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби);
- запобігання вчиненню і припинення злочинів та інших правопорушень у Збройних Силах України;
- участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях;
- провадження у встановленому законом порядку дізнання у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями Збройних Сил України та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини;
- захист майна Збройних Сил України від розкрадання та інших злочинних посягань;
- забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів;
- участь у гарнізонних заходах;
- виконання у передбачених законом випадках рішень про тримання військовослужбовців на гауптвахті; (Абзац дев'ятий частини першої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1420-IV від 03.02.2004)
- забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання у дисциплінарному батальйоні;
- сприяння у межах своєї компетенції іншим органам дізнання, органам попереднього (досудового) слідства та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків;
- участь у протидії диверсійним проявам та терористичним актам на військових об'єктах.

При прийнятті рішення про введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму воєнного або надзвичайного стану на Службу правопорядку додатково покладаються завдання щодо:

- участі у боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України;

- організації збору, супроводження та охорони військовополонених;
- забезпечення дотримання комендантської години в гарнізонах;
- охорони військових об'єктів, військових містечок та їх населення, сприяння його евакуації;
- відновлення та підтримання порядку і дисципліни у військових частинах;
- контролю за рухом транспортних засобів і перевезенням вантажів Збройних Сил України.

Забороняється покладати на Службу правопорядку завдання, не передбачені цим Законом. Ніякі виняткові обставини або накази чи розпорядження посадових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності військовослужбовців Служби правопорядку.

Стаття 4. Сприяння Службі правопорядку у виконанні нею своїх завдань

Військове командування та органи військового управління Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування, військовослужбовці та громадяни зобов'язані сприяти Службі правопорядку у виконанні нею своїх завдань.

Стаття 5. Організація Служби правопорядку

Чисельний склад органів управління, підрозділів Служби правопорядку, їх дислокація визначаються Міністром оборони України виходячи з умов дислокації військ (сил).

Гранична чисельність військовослужбовців і працівників Служби правопорядку не може перевищувати 1,5 відсотка загальної чисельності Збройних Сил України.

Фінансування Служби правопорядку здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, які виділяються на утримання Збройних Сил України і передбачаються у кошторисі Міністерства оборони України окремим рядком.

Служба правопорядку створюється на базі відповідних структурних підрозділів і служб Міністерства оборони України, функції яких цим Законом покладені на Службу правопорядку.

Служба правопорядку складається з:

1) органів управління:

Головного управління Служби правопорядку Збройних Сил України;

Центрального управління Служби правопорядку по місту Києву і Київській області та територіальних управлінь Служби правопорядку;

зональних відділів (відділень) Служби правопорядку;

2) підрозділів Служби правопорядку:

- охорони військових об'єктів;
- патрульно-постової служби;
- безпеки дорожнього руху;
- дізнання;
- спеціального призначення;

3) Навчального центру Служби правопорядку.

Рішення про створення відповідних підрозділів Служби правопорядку приймає Міністр оборони України.

Загальне керівництво Службою правопорядку здійснює Міністр оборони України через начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України.

(Частина сьома статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI (1900-17) від 16.02.2010)

Безпосереднє керівництво Службою правопорядку здійснює Головне управління Служби правопорядку Збройних Сил України.

Зони діяльності органів управління та підрозділів Служби правопорядку визначає Міністр оборони України.

Начальник Головного управління Служби правопорядку Збройних Сил України та його заступники, начальники Центрального та територіальних управлінь Служби правопорядку та їх заступники призначаються на посади Міністром оборони України за поданням начальника Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України.

(Частина десята статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI від 16.02.2010)

Начальники управлінь Головного управління Служби правопорядку Збройних Сил України та начальники відділів Центрального та територіальних управлінь, начальники зональних відділів (відділень) Служби правопорядку, їх заступники, командир дисциплінарного батальйону, керівники підрозділів дізнання, охорони військових об'єктів, патрульно-постової служби, безпеки дорожнього руху, спеціального призначення, начальник Навчального центру Служби правопорядку призначаються на посади начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України за поданням начальника Головного управління Служби правопорядку.

(Частина одинадцята статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1900-VI від 16.02.2010)

Стаття 6. Залучення до виконання окремих завдань по забезпеченню правопорядку і військової дисципліни військовослужбовців інших військових частин Збройних Сил України

В окремих випадках до виконання завдань Служби правопорядку щодо охорони військових об'єктів, забезпечення військової дисципліни серед військовослужбовців на вулицях та в громадських місцях, запобігання правопорушенням, які вчиняються військовослужбовцями, та їх припинення можуть тимчасово залучатися військовослужбовці інших військових частин Збройних Сил України. Під час виконання зазначених завдань на них поширюються права, гарантії соціального і правового захисту, передбачені для військовослужбовців Служби правопорядку. Безпосереднє керівництво під час виконання цих завдань покладається на відповідну посадову особу Служби правопорядку.

Порядок залучення військовослужбовців інших військових частин Збройних Сил України до виконання окремих завдань Служби правопорядку, зазначених у частині першій цієї статті, визначається Міністром оборони України.

Участь військовослужбовців Служби правопорядку та інших військових частин Збройних Сил України у здійсненні заходів правового режиму воєнного та надзвичайного стану регулюється відповідними законами.

РОЗДІЛ II. ПРАВА І ФУНКЦІЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ

Стаття 7. Права військовослужбовців Служби правопорядку

Військовослужбовцям Служби правопорядку під час виконання покладених на них завдань надається право:

- 1) вимагати від військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів та від інших осіб у військовій формі одягу, звільнених з військової служби в запас або відставку з правом її носіння, дотримання громадського порядку, правил носіння військової форми одягу, припинення правопорушень, а також дій, що перешкоджають здійсненню завдань і функцій Служби правопорядку, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати заходи примусу, передбачені статтями 9-11 цього Закону;

- 2) перевіряти у військовослужбовців і військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а на території військових частин (військових об'єктів) також в інших осіб документи, що посвідчують їх особу, та інші документи, необхідні для з'ясування питань, що належать до компетенції Служби правопорядку, а також у разі підозри їх у вчиненні злочинів чи інших правопорушень;
- 3) викликати осіб, зазначених у пункті 2 цієї статті, для дачі показань та пояснень у справах про злочини та правопорушення, що знаходяться в її провадженні. У разі ухилення цих осіб без поважних причин від явки за викликом для дачі показань по кримінальних справах піддавати їх приводу у встановленому законом порядку;
- 4) затримувати і тримати військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів на гауптвахтах Служби правопорядку з метою застосування тимчасового запобіжного заходу, крім випадків, визначених військовими статутами Збройних Сил України, на строки, встановлені законом:
  - підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених чи підсудних, які переховуються від органів дізнання, попереднього (досудового) слідства або суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання;
  - які вчинили дії, що створюють реальну загрозу для оточуючих, або які виявили непокору законній вимозі військовослужбовця Служби правопорядку;
- 5) затримувати осіб у військовій формі одягу, які мають виражені ознаки психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для оточуючих, з негайним повідомленням лікувального закладу або командирів (начальників) військовослужбовців для вирішення питання щодо їх негайного огляду у відповідних лікувальних закладах;
- 6) відповідно до вимог цього та інших законів України проводити особистий огляд або обшук затриманих осіб, зазначених у пунктах 2 і 4 цієї статті, огляд речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або є небезпечними для оточуючих;
- 7) складати протоколи про адміністративні правопорушення стосовно військовослужбовців у випадку та в порядку, передбачених законами України, а також у разі вчинення адміністративних правопорушень іншими особами, зазначеними в пункті 2 цієї статті;
- 8) у випадках та в порядку, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про такі адміністративні правопорушення;
- 9) передавати матеріали про дисциплінарні правопорушення, вчинені військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, на розгляд відповідних командирів (начальників) військових частин;
- 10) провадити дізнання відповідно до вимог Кримінально-процесуального кодексу України;
- 11) вести облік злочинів та інших правопорушень у Збройних Силах України та проводити періодичні звірки з даними відповідних військових прокуратур;
- 12) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких застали на місці вчинення злочину, заходити в жилі та інші приміщення, що належать громадянам, на територію і в приміщення державних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності з наступним повідомленням про це прокурора протягом 24 годин;
- 13) в установленому порядку входити на територію та в приміщення військових частин та оглядати їх;

- 14) входити на військові об'єкти та ділянки місцевості, що охороняються вартами, з метою припинення злочинів, переслідування військовослужбовців та інших осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, з дозволу осіб, яким варті підпорядковані, та в присутності чергового військової частини або його помічника;
- 15) перебувати на військових об'єктах, території і в приміщеннях військових частин у встановленому законодавством порядку для забезпечення безпеки військовослужбовців та інших громадян, попередження чи припинення злочину, виявлення і затримання осіб, які його вчинили;
- 16) отримувати на письмовий запит від військових частин, а також від підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форми власності, у тому числі від громадських організацій, відомості, необхідні у справах про злочини та у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що знаходяться у провадженні Служби правопорядку;
- 17) вносити у межах своєї компетенції відповідним органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам військового управління, органам місцевого самоврядування, громадським організаціям або посадовим особам підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форми власності подання щодо усунення порушень закону, причин і умов, що їм сприяють. Не пізніш як у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка його надіслала;
- 18) відповідно до своєї компетенції у разі необхідності тимчасово обмежувати або забороняти доступ військовослужбовців та інших осіб на окремі ділянки місцевості чи об'єкти для забезпечення державної таємниці, громадського порядку і безпеки, охорони життя і здоров'я людей, збереження речових доказів;
- 19) під час проведення заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також при обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць та автомобільних доріг; зупиняти і оглядати з цією метою транспортні засоби, перевіряти у водіїв документи на право користування та керування ними;
- 20) зупиняти військові транспортні засоби Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, у разі порушення їх водіями правил дорожнього руху, за наявності ознак, що свідчать про технічну несправність транспорту або забруднення ним довкілля, а також відомостей про те, що він використовується з протиправною метою чи не за призначенням, з метою їх огляду і перевірки у водіїв документів на право користування та керування транспортними засобами, дорожніх листів, відповідності вантажів, що перевозяться, товарно-транспортним документам. Проводити технічний огляд транспортних засобів Збройних Сил України;
- 21) регулювати дорожній рух на автомобільних дорогах і вулицях під час проходження колон військових транспортних засобів; організувати і забезпечувати супроводження цих колон та транспортних засобів спеціального призначення;
- 22) направляти у разі необхідності на медичний огляд водіїв військових транспортних засобів. Затримувати та відстороняти від керування військовими транспортними засобами осіб, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, а також тих, які не мають документів на право керування або користування транспортними засобами, вживати щодо водіїв інші заходи, передбачені законодавством;
- 23) використовувати передбачені відповідними нормативно-правовими актами технічні засоби для виявлення та фіксації порушень правил дорожнього руху, забороняти використання військових транспортних засобів, технічний стан яких загрожує безпеці дорожнього руху чи

- довкілля або номери агрегатів яких не відповідають записам у реєстраційних документах; зримувати і доставляти в установленому законодавством порядку військовій транспортні засоби для тимчасового тримання на спеціальних майданчиках чи стоянках;
- 24) перевіряти у військових частинах виконання контрольних і профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;
  - 25) брати участь у розслідуванні дорожньо-транспортних пригод, вчинених за участю водіїв транспортних засобів Збройних Сил України, осіб, які керували транспортними засобами Збройних Сил України під час вчинення дорожньо-транспортної пригоди;
  - 26) сприяти командирам військових частин в усуненні порушень правил утримання шляхів, які знаходяться на територіях дислокації військових частин, обмежувати або забороняти проведення ремонтно-будівельних та інших робіт чи заходів на зазначених шляхах, якщо при цьому не додержуються вимоги правил дорожнього руху;
  - 27) вносити відповідним органам внутрішніх справ пропозиції про анулювання дозволів на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, а також спеціальних засобів самооборони, виданих військовослужбовцям та іншим громадянам, які проживають на територіях дислокації військових частин та зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги без призначення лікаря, хворіють на психічні захворювання, та в інших випадках, передбачених законом. Орган управління Служби правопорядку, який надіслав пропозиції, повідомляється про наслідки їх розгляду не пізніше як у місячний строк;
  - 28) у межах своєї компетенції та у встановленому законом порядку вилучати у військовослужбовців та інших осіб, які незаконно перебувають на території військової частини або військового об'єкта чи здійснюють протиправні дії, предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки і передавати їх відповідним органам виконавчої влади;
  - 29) на час провадження дізнання вимагати від відповідних осіб військових частин відомості та письмові пояснення щодо фактів порушення законодавства; за необхідності вилучати документи, зразки сировини і продукції, опечатувати приміщення і місця зберігання документів, товарних та матеріальних цінностей;
  - 30) використовувати безперешкодно транспортні засоби, що належать військовим частинам (крім транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, доставки в лікувальні заклади осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, переслідування правопорушників та їх доставки у відповідний підрозділ Служби правопорядку чи в орган внутрішніх справ;
  - 31) під час службових відряджень військовослужбовці Служби правопорядку мають право бронювати та позачергово придбавати квитки на всі види транспорту, розміщуватися в готелях з пред'явленням службового посвідчення і посвідчення про відрядження. У разі невідкладних службових поїздок військовослужбовці Служби правопорядку забезпечуються квитками на всі види транспорту незалежно від наявності місць;
  - 32) зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю у встановленому законом порядку.

Стаття 8. Функції Служби правопорядку

На Службу правопорядку покладається здійснення таких функцій:

- 1) попереджувати, виявляти, розкривати і припиняти злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків;

- 2) приймати та реєструвати заяви і повідомлення про злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях особами, зазначеними в пункті 1 цієї статті, своєчасно приймати стосовно них обґрунтовані і законні рішення;
- 3) провадити в установленому законом порядку дізнання щодо злочинів, які вчинили військовослужбовці, військовозобов'язані під час проходження ними зборів та працівники Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини чи на військових об'єктах;
- 4) припиняти адміністративні правопорушення і здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, що віднесені до компетенції Служби правопорядку Кодексом України про адміністративні правопорушення;
- 5) виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень у Збройних Силах України, вживати заходів щодо їх усунення, брати участь у правовому вихованні військовослужбовців, працівників Збройних Сил України;
- 6) розшукувати і затримувати військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, які самовільно залишили військові частини чи місця служби або не з'явилися в строк без поважних причин на військову службу, а також тих, які переховуються від органів дізнання, попереднього (досудового) слідства або суду, чи засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання;
- 7) брати участь у проведенні профілактичної роботи серед військовослужбовців, схильних до вчинення правопорушень, сприяти військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців;
- 8) забезпечувати у передбачених законом випадках виконання кримінальних покарань стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання в дисциплінарному батальйоні або до кримінального покарання у вигляді арешту; (Пункт 8 статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1420-IV від 03.02.2004)
- 9) запобігати диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах;
- 10) взаємодіяти з військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, органами внутрішніх справ, іншими правоохоронними органами, у тому числі обмінюватися з ними інформацією для швидкого і повного розкриття злочинів та виявлення правопорушень;
- 11) проводити розшук вогнепальної зброї, бойових припасів до неї або вибухових речовин, викрадених або втрачених у військових частинах;
- 12) виконувати в установленому законом порядку і в межах своєї компетенції доручення слідчого, прокурора, ухвали суду та постанов суддів;
- 13) здійснювати в межах своєї компетенції нагляд за дорожнім рухом військових транспортних засобів, контроль за виконанням у Збройних Силах України вимог законодавства з питань забезпечення безаварійного використання техніки; вести облік та розподіл номерних знаків, реєстрацію військових транспортних засобів Збройних Сил України;
- 14) погоджувати в установленому законодавством порядку з відповідними органами перевезення великогабаритних, великовагових і небезпечних вантажів транспортними засобами Збройних Сил України, забезпечувати їх супроводження та контроль за дотриманням особливих умов, правил, норм і стандартів з організації перевезення зазначених вантажів;
- 15) брати участь у виконанні завдань військовими частинами у разі їх залучення в установленому законом порядку до проведення робіт під час введення режиму воєнного або надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях;
- 16) забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих та заарештованих осіб, які тримаються на гауптвахті, документів, речей, цінностей та іншого майна, а також передавати ор-

- ганам внутрішніх справ документи і речі цивільних осіб, затриманих на території військових частин (військових об'єктів);
- 17) охороняти та конвоювати затриманих чи взятих під варту військовослужбовців та військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а також тих, що відбувають покарання у дисциплінарному батальйоні;
  - 18) надавати у межах своєї компетенції допомогу органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню, органам військового управління та їх представникам, громадським організаціям у провадженні їх законної діяльності у разі протидії їм або небезпеки з боку правопорушників – військовослужбовців Збройних Сил України;
  - 19) повідомляти не пізніше ніж у триденний строк про вчинення військовослужбовцями та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів злочинів та інших правопорушень командирів (начальників) військових частин, до особового складу яких належать такі особи, а військового прокурора – негайно;
  - 20) повідомляти органи державної влади та органи місцевого самоврядування, військове командування, органи військового управління, громадськість за місцем служби або роботи особи, в тому числі цивільних громадян, які незаконно перебували на території військової частини або військового об'єкта і вчинили протиправні дії, про вчинення ними правопорушення, провадження стосовно якого належить до компетенції Служби правопорядку;
  - 21) брати участь у підготовці та проведенні гарнізонних заходів.

РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ І ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Стаття 9. Умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї

Служба правопорядку має право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених цим та іншими законами України.

Застосуванню фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо є така можливість. Без попередження фізичний вплив, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватися лише в разі виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю військовослужбовців чи інших осіб.

Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, військовослужбовців Служби правопорядку, або збройного нападу чи збройного опору.

Військовослужбовці Служби правопорядку мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийомми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам військовослужбовців Служби правопорядку, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на них обов'язків.

У разі неможливості уникнути застосування фізичної сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на Службу правопорядку завдань і функцій, і має зводитися до мінімально можливого завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. У разі завдання їм шкоди військовослужбовці Служби правопорядку забезпечують надання необхідної першої медичної допомоги потерпілим у найкоротший строк.

Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів, поранення або смерть, що сталися внаслідок застосування фізичного впливу і спеціальних засобів, а також про всі випадки застосування зброї військовослужбовець Служби правопорядку протягом 24 годин зобов'язаний пись-

мово доповіді безпосередньому начальнику для повідомлення прокурора у встановленому законом порядку.

Перевищення повноважень під час застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 10. Застосування спеціальних засобів під час здійснення службових обов'язків

Військовослужбовці Служби правопорядку під час здійснення службових обов'язків мають право застосовувати наручники, гумові кийки, засоби зв'язування, речовини сльозоточивої та дратівної дії, світлозвукові пристрої відволікаючої дії, пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту, водомети, бронемашини та інші спеціальні і транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках:

- 1) для захисту військовослужбовців, інших осіб і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- 2) для припинення масових безпорядків у військових частинах, а також групових порушень громадського порядку військовослужбовцями;
- 3) для відбиття нападу без застосування зброї на військові містечка, військові об'єкти, будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби Збройних Сил України або їх звільнення у разі захоплення;
- 4) для затримання, конвоювання до місця розташування органу управління або підрозділу Служби правопорядку, в органи внутрішніх справ осіб, які вчинили правопорушення, а також тримання осіб, взятих під варту, якщо зазначені особи чинять опір військовослужбовцям Служби правопорядку або є підстави вважати, що вони можуть втекти чи завдати шкоди оточуючим чи собі;
- 5) для звільнення заручників, захоплених на території військової частини.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обставин, що склалися, характеру злочину чи іншого правопорушення і особи, яка їх вчиняє.

Перелік спеціальних засобів та правила їх застосування затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством охорони здоров'я України та Генеральною прокуратурою України.

Стаття 11. Застосування вогнепальної зброї

Застосування вогнепальної зброї є крайнім заходом і допускається у разі, коли інші заходи виявилися неефективними або якщо за умовами обстановки застосування інших заходів є неможливим.

Військовослужбовці Служби правопорядку, крім визначених військовими статутами Збройних Сил України порядку і правил застосування зброї і фізичної сили, мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках:

- 1) для захисту військовослужбовців, інших громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також звільнення заручників, захоплених на території військової частини;
- 2) для відбиття групового або збройного нападу на військовослужбовця Служби правопорядку або членів його сім'ї чи іншого нападу, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека;
- 3) для відбиття нападу на об'єкти, що знаходяться під охороною, конвої, приміщення, споруди, транспортні засоби військових частин, а також звільнення їх у разі захоплення;
- 4) для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочинів і яка намагається втекти;
- 5) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю військовослужбовця Служби правопорядку;

б) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або військовослужбовця Служби правопорядку.

Військовослужбовці строкової служби у випадках, зазначених у цій статті, застосовують вогнепальну зброю за наказом свого безпосереднього командира (начальника), за винятком безпосередньої загрози життю і здоров'ю військовослужбовця.

Забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

Військовослужбовці Служби правопорядку мають право використовувати зброю також для подання сигналу тривоги або виклику допомоги, для знешкодження тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян та військовослужбовця Служби правопорядку.

Військовослужбовці Служби правопорядку мають право дістати вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважають, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути передбачені законом підстави для її застосування.

Спроби особи, яка затримується військовослужбовцем Служби правопорядку з приведеною в готовність вогнепальною зброєю, наблизитися до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутися до його зброї дають військовослужбовцю Служби правопорядку право застосовувати вогнепальну зброю згідно з цим Законом.

РОЗДІЛ IV. КОМПЛЕКТУВАННЯ ОСОБОВИМ СКЛАДОМ, ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У СЛУЖБІ ПРАВОПОРЯДКУ

Стаття 12. Особовий склад Служби правопорядку

Служба правопорядку комплектується офіцерським складом, прапорщиками, сержантами та солдатами відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також працівниками Збройних Сил України. (Частина перша статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Військовослужбовці, які відбираються на військову службу у Службу правопорядку на посади офіцерів, прапорщиків та сержантського і рядового складу, проходять добір та перевірку щодо професійної придатності до служби у цій Службі. Після професійного добору відповідно до вимог, що затверджуються Міністерством оборони України, кандидати отримують професійну підготовку за фаховими напрямками у Навчальному центрі Служби правопорядку.

Стаття 13. Проходження військової служби у Службі правопорядку

Порядок і строки проходження військової служби військовослужбовцями Служби правопорядку, присвоєння їм військових звань та звільнення їх з військової служби визначаються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», відповідних положень про проходження військової служби.

(Стаття 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

РОЗДІЛ V. СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ

Стаття 14. Соціальний і правовий захист військовослужбовців та працівників Служби правопорядку

Соціальний і правовий захист військовослужбовців та працівників Служби правопорядку і членів їх сімей здійснюється відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього.

Стаття 15. Відповідальність військовослужбовців Служби правопорядку

Військовослужбовець Служби правопорядку у межах своїх повноважень, наданих цим Законом та іншими законами, самостійно приймає рішення, крім випадків, передбачених цим Законом, і несе за свої протиправні дії або бездіяльність відповідальність у встановленому законом порядку.

РОЗДІЛ VI. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ

Стаття 16. Контроль за діяльністю Служби правопорядку

Контроль за діяльністю Служби правопорядку, дотриманням нею законодавства здійснюється Міністром оборони України.

Парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини Службою правопорядку здійснюється Верховною Радою України відповідно до Конституції України та законів України.

Стаття 17. Нагляд за дотриманням законності у діяльності Служби правопорядку

Нагляд за дотриманням законності у діяльності Служби правопорядку здійснюється органами прокуратури України.

РОЗДІЛ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

До приведення законодавства України у відповідність з цим Законом закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

2. Кабінету Міністрів України у місячний строк:

- підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про приведення законодавчих актів України у відповідність з цим Законом;
- розробити і затвердити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
- забезпечити підготовку і прийняття Міністерством оборони України правових актів, необхідних для реалізації цього Закону;
- здійснити відповідні заходи у зв'язку із створенням Служби правопорядку у Збройних Силах України.

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 7 березня 2002 року N 3099-III

Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 29, ст.397)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 2236-XII від 26.03.92, ВВР, 1992, N 29, ст.398)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 407/95-ВР від 31.10.95, ВВР, 1995,

N 42, ст. 304 N 312-XIV від 11.12.98, ВВР, 1999,

N 4, ст.35 N 1381-XIV від 13.01.2000, ВВР, 2000,

N 10, ст.79 N 2171-III від 21.12.2000, ВВР, 2001,

N 9, ст.38 N 2377-IV від 20.01.2005, ВВР, 2005,

N 11, ст.198 N 328-V від 03.11.2006, ВВР, 2006,

N 51, ст.519 N 1014-V від 11.05.2007, ВВР, 2007,

N 33, ст.442 N 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009, N 36-37, ст.511)

(У тексті Закону слова «війська внутрішньої та конвойної охорони», «військ внутрішньої та конвойної охорони», «військами внутрішньої та конвойної охорони», «військах внутрішньої та конвойної охорони» замінено словами «внутрішні війська» у відповідному відмінку згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)

Стаття 1. Внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України (далі – внутрішні війська) входять до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначені для охорони та оборони важливих державних об'єктів, перелік яких установлюється Кабінетом Міністрів України, а також для участі в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю.

(Стаття 1 в редакції Закону N 407/95-ВР від 31.10.95; із змінами, внесеними згідно із Законами N 2377-IV від 20.01.2005, N 1254-VI від 14.04.2009)

Стаття 2. Основними завданнями внутрішніх військ є:

- охорона та оборона важливих державних об'єктів, об'єктів матеріально-технічного та військового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України; (Абзац другий частини першої статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2377-IV від 20.01.2005, N 1254-VI від 14.04.2009)
- супроводження спеціальних вантажів;
- здійснення пропускового режиму на об'єктах, що охороняються;
- конвоювання заарештованих і засуджених;
- охорона підсудних під час судового процесу;
- переслідування і затримання заарештованих і засуджених осіб, які втекли з-під варти;
- (Абзац восьмий частини першої статті 2 виключено на підставі Закону N 1254-VI від 14.04.2009)
- участь в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю; (Абзац дев'ятий частини першої статті 2 в редакції Закону N 407/95-ВР від 31.10.95)
- участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах, що охороняються;
- охорона дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території України. (Частину першу статті 2 доповнено абзацом згідно із Законом N 2171-III від 21.12.2000)

Забороняється використання внутрішніх військ для виконання завдань, не передбачених цим Законом.

(Стаття 2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)

Стаття 3. Діяльність внутрішніх військ будується на принципах законності та гуманізму, поваги до особи, її прав і свобод.

Стаття 4. Правовою основою діяльності внутрішніх військ є Конституція України, цей Закон, постанови Верховної Ради України, інші законодавчі акти України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, військові статuti Збройних Сил України.

Стаття 5. Внутрішні війська будуються на засадах централізованого керівництва, єдиноначальності, поєднання при їх комплектуванні принципів добровільності та військового обов'язку. (Стаття 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1014-V від 11.05.2007)

Стаття 6. Внутрішні війська підпорядковуються Міністру внутрішніх справ України.

Безпосереднє управління внутрішніми військами здійснює командуючий цими військами.

Стаття 7. Внутрішні війська складаються із з'єднань, військових частин і підрозділів по охороні важливих державних об'єктів, зокрема атомних електростанцій, по супроводженню спеціальних вантажів і конвоюванню заарештованих і засуджених, із військових частин спеціального призначення та спеціальних моторизованих військових частин міліції, підрозділів зв'язку, військових установ, навчальних закладів та учбових частин. (Частина перша статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законами N 407/95-ВР від 31.10.95, N 2377-IV від 20.01.2005, N 1254-VI від 14.04.2009)

Місця розташування на території України зазначених з'єднань, військових частин, установ внутрішніх військ визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України і погодженням з місцевими органами влади.

Місце розташування з'єднання, військової частини і підрозділів може бути змінено за умови підготовки для цього матеріально-технічної бази.

Чисельність внутрішніх військ встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України.

Штати з'єднань, військових частин і установ внутрішніх військ затверджує Міністр внутрішніх справ України.

Стаття 8. Особовий склад внутрішніх військ складається із військовослужбовців та осіб, які не атестовані і працюють за трудовим договором.

Внутрішні війська надалі до повного переходу до комплектування на контрактній основі комплектуються як за контрактом, так і в порядку призову. Контракт укладається строком на 3 роки і може бути продовжений на такий же строк.

Військовослужбовці внутрішніх військ приймають Військову присягу, мають єдині для Збройних Сил України військові звання і знаки розрізнення. Формений одяг військовослужбовців внутрішніх військ затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства внутрішніх справ України.

Строк служби у внутрішніх військах за призовом не може перевищувати строків служби у Збройних Силах України.

Проходження служби у зазначених військах здійснюється відповідно до Положення про проходження військової служби, що затверджується Кабінетом Міністрів України, і військових статутів.

Діяльність будь-яких політичних партій і рухів у внутрішніх військах, як і перебування в них військовослужбовців офіцерського складу та надстрокової служби і працівників цих військ, забороняється.

Стаття 9. Внутрішні війська при виконанні покладених на них завдань зобов'язані:

- готувати сили і засоби для охорони та оборони важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів при транспортуванні;
- забезпечувати ізоляцію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, засуджених; (Абзац третьої частини першої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 312-XIV від 11.12.98)

- бути у постійній готовності до подання наявними силами і засобами допомоги адміністрації установ виконання покарань та слідчих ізоляторів у ліквідації фактів групової непокори і масових безпорядків; (Абзац четвертий частини першої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2377-IV від 20.01.2005, N 1254-VI від 14.04.2009)
- виділяти сили і засоби для ведення разом із органами внутрішніх справ розшуку осіб, які втекли з-під охорони або нагляду;
- виконувати рішення судів, які обслуговуються внутрішніми військами, про взяття під варту осіб, охорону їх у залі суду або звільнення з-під варту;
- подавати допомогу адміністрації об'єктів, що охороняються, у ліквідації наслідків аварії і стихійного лиха;
- брати участь в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю, забезпеченні громадської безпеки під час проведення масових заходів, припиненні масових безпорядків у населених пунктах; (Частина першу статті 9 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)
- брати участь у воєнний час у територіальній обороні в районах розміщення об'єктів, що охороняються.

Внутрішні війська, виконуючи покладені на них завдання, взаємодіють з органами внутрішніх справ.

У разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку та боротьби із злочинністю на внутрішні війська поширюються також обов'язки, передбачені Законом України «Про міліцію» для підрозділів міліції при виконанні цих завдань. (Статтю 9 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)

(Стаття 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)

Стаття 10. Військовослужбовцям внутрішніх військ для виконання покладених на них обов'язків надається право:

- вимагати від громадян і посадових осіб додержання порядку, який гарантує безпеку, і виконання обов'язків військовими нарядами;
- у разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку та боротьби із злочинністю затримувати і доставляти в органи внутрішніх справ громадян, підозрюваних у вчиненні злочинів, і тих, які вчинили адміністративні правопорушення, та інші права, передбачені Законом України «Про міліцію» для працівників міліції при виконанні цих завдань; (Статтю 10 доповнено абзацом третім згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)
- затримувати і передавати адміністрації об'єкта, що охороняється, осіб, які порушили встановлений пропускний режим;
- вести переслідування, проводити затримання, оформляти первинні документи, передавати органам внутрішніх справ або безпеки злочинців і осіб, які вчинили напад на об'єкт, що охороняється, особовий склад варту, військовий наряд або які намагалися пересікти лінію охорони об'єкта чи доставити на нього заборонені речі;
- проводити оточення (блокування) районів місцевості, окремих будівель і об'єктів під час розшуку та затримання осіб, які втекли з-під варту;
- провадити огляд вантажів, а при наявності відомостей про вчинення правопорушення – і огляд осіб на контрольно-пропускних пунктах об'єктів, що охороняються, особистий огляд і опитування затриманих, перевірку документів у громадян під час оточення (блокування);
- заходити на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян, приміщення підприємств, установ і організацій та провадити їх огляд під час безпосереднього переслідування та затриман-

ня злочинців, осіб, які втекли з-під варти або вчинили напад на об'єкт, що охороняється, особовий склад варти, військовий наряд, з наступним повідомленням про це прокурора протягом доби;

- використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про міліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства України;
- використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам і організаціям, громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських, інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), під час безпосереднього переслідування та затримання осіб, зазначених в абзаці 7 цієї статті. Використання з цією метою транспортних засобів, що належать підприємствам, установам і організаціям, здійснюється безплатно. Відшкодування збитків та витрат за використання транспорту громадян здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про міліцію» та іншими актами чинного законодавства. (Стаття 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)

Стаття 11. Військовослужбовці внутрішніх військ у межах повноважень, наданих цим Законом та іншими законодавчими актами, самостійно приймають рішення. У разі вчинення протиправних дій вони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Стаття 12. Фінансування внутрішніх військ провадиться за рахунок коштів державного бюджету, а також коштів міністерств і відомств, у розпорядженні яких знаходяться об'єкти, які охороняються цими військами.

Внутрішні війська забезпечуються бойовою і спеціальною технікою, зброєю, спеціальними засобами, засобами індивідуального захисту особового складу відповідно до виконуваних ними завдань, матеріально-технічними засобами та продовольством в порядку централізованого постачання в системі Міністерства внутрішніх справ України.

Будівництво або надання приміщень для розквартирування частин (підрозділів) внутрішніх військ здійснюється за нормами, встановленими для військовослужбовців Збройних Сил України.

(Стаття 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)

Стаття 13. Держава забезпечує соціальні і правові гарантії військовослужбовцям внутрішніх військ і членам їх сімей відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». (Частина перша статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1381-XIV від 13.01.2000, N 328-V від 03.11.2006)

Військовослужбовці внутрішніх військ, які беруть участь в охороні об'єктів, мають право на одержання трудових та соціально-побутових пільг, передбачених для працівників цих об'єктів за особливі умови праці. (Частину третю статті 13 виключено на підставі Закону N 1254-VI від 14.04.2009)

На військовослужбовців внутрішніх військ, які беруть участь в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю, поширюються гарантії правового і соціального захисту працівників міліції. (Статтю 13 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 407/95-ВР від 31.10.95)

Стаття 14. Контроль за діяльністю внутрішніх військ здійснює Міністр внутрішніх справ України.

Нагляд за дотриманням законності в діяльності внутрішніх військ здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами.

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 26 березня 1992 року N 2235-XII

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 22, ст.303)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 2136-XII від 18.02.92, ВВР, 1992, N 22, ст.304)
(Із змінами, внесеними згідно із Законами
N 2549-XII від 07.07.92, ВВР, 1992,
N 39, ст.572 N 2932-XII від 26.01.93, ВВР, 1993,
N 11, ст. 83 N 3784-XII від 23.12.93, ВВР, 1994,
N 11, ст. 52 N 85/98-ВР від 05.02.98, ВВР, 1998,
N 26, ст.149 N 312-XIV від 11.12.98, ВВР, 1999,
N 4, ст.35 N 1381-XIV від 13.01.2000, ВВР, 2000,
N 10, ст.79 N 2181-III від 21.12.2000 – набирає чинності з 1 квітня 2001 року, ВВР, 2001,
N 10, ст.44 N 2246-III від 18.01.2001, ВВР, 2001,
N 14, ст.72 N 3111-III від 07.03.2002, ВВР, 2002,
N 33, ст.236 N 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003,
N 27, ст.209 – набуває чинності 01.08.2003 року N 747-IV від 15.05.2003, ВВР, 2003,
N 29, ст.236 N 762-IV від 15.05.2003, ВВР, 2003,
N 30, ст.247 N 965-IV від 19.06.2003, ВВР, 2003,
N 45, ст.357 N 1130-IV від 11.07.2003, ВВР, 2004,
N 8, ст.66 N 2322-IV від 12.01.2005, ВВР, 2005,
N 10, ст.187 N 2600-IV від 31.05.2005, ВВР, 2005,
N 25, ст.335 N 3200-IV від 15.12.2005, ВВР, 2006,
N 14, ст.116 N 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009,
N 36-37, ст.511 N 2258-VI від 18.05.2010, ВВР, 2010,
N 29, ст.392 N 2397-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010,
N 38, ст.508 N 2756-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011,
N 23, ст.160 N 2939-VI від 13.01.2011, ВВР, 2011,
N 32, ст.314 N 3334-VI від 12.05.2011, ВВР, 2011,
N 45, ст.485 N 3412-VI від 19.05.2011, ВВР, 2011, N 50, ст.540)

(У тексті Закону слова «Служба національної безпеки», «Управління охорони вищих посадових осіб України» у всіх відмінках замінено, відповідно словами «Служба безпеки», «Управління державної охорони України» у відповідних відмінках згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)

Стаття 1. Завдання оперативно-розшукової діяльності

Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

(Стаття 1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1381-XIV від 13.01.2000, N 2246-III від 18.01.2001)

Стаття 2. Поняття оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативнотехнічних засобів.

Стаття 3. Правова основа оперативно-розшукової діяльності

Правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України, цей Закон, Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси, України, закони України про прокуратуру, міліцію, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, Державну кримінально-виконавчу службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист працівників суду і правоохоронних органів, інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна.

(Стаття 3 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1381-XIV від 13.01.2000, N 662-IV від 03.04.2003, N 1254-VI від 14.04.2009)

Стаття 4. Принципи оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління і населенням.

Стаття 5. Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

Міністерства внутрішніх справ України – кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, підрозділами внутрішньої безпеки, судовою міліцією; (Абзац другий частини першої статті 5 в редакції Закону N 3784-12 від 23.12.93, із змінами, внесеними згідно із Законом N 312-XIV від 11.12.98, в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001, із змінами, внесеними згідно із Законом N 762-IV від 15.05.2003 – щодо набуття чинності див. «Прикінцеві положення» Закону; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3334-VI від 12.05.2011)

Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів; (Абзац третій частини першої статті 5 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки; (Частину першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними; (Абзац частини першої статті 5 в редакції Законів N 3111-III від 07.03.2002, N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року; із змінами, внесеними згідно із Законами N 2600-IV від 31.05.2005, N 3200-IV від 15.12.2005)

- управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона; (Абзац частини першої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)
- органів державної податкової служби – оперативними підрозділами податкової міліції; (Частину першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 85/98-ВР від 05.02.98)

- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України; (Частина першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 312-XIV від 11.12.98; в редакції Закону N 1254-VI від 14.04.2009)
- розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки. (Частина першу статті 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 3111-III від 07.03.2002)

(Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2932-12 від 26.01.93)

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється. (Частина друга статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)

Стаття 5-1. Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності

Співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, визначені у статті 5 цього Закону, та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

(Закон доповнено статтею 5-1 згідно із Законом N 2397-VI від 01.07.2010)

Стаття 6. Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності

Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

- 1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:
(Абзац перший пункту 1 частини першої статті 6 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001)
  - злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами;
  - осіб, які готують або вчинили злочин;
  - осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; (Абзац четвертий пункту 1 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)
  - осіб безвісно відсутніх; (Абзац п'ятий пункту 1 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)
  - розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
  - реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членам їх сімей та близьким родичам, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності; (Пункт 1 статті 6 доповнено абзацом згідно із Законом N 1381-XIV від 13.01.2000, в редакції Закону N 3111-III від 07.03.2002)
- 2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних уста-

новках; (Пункт 2 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)

- 3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави;
- 4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу, отриманих в установленому законом порядку. (Частину першу статті 6 доповнено пунктом 4 згідно із Законом N 2258-VI від 18.05.2010)

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах суду в кримінальних справах, що знаходяться в його провадженні, матеріалах органів дізнання, інших правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках. (Частина друга статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2246-III від 18.01.2001, N 2397-VI від 01.07.2010)

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті.

Стаття 7. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані:

- 1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення і розкриття злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень; (Статтю 7 доповнено пунктом 1 згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)
- 2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;
- 3) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна; (Пункт 3 статті 7 в редакції Закону N 2397-VI від 01.07.2010)
- 4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб; (Пункт 4 статті 7 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001)
- 5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного розкриття злочинів та викриття винних; (Пункт 5 статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)
- 6) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб; (Пункт статті 7 в редакції Закону N 1381-XIV від 13.01.2000)
- 7) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт. (Статтю 7 доповнено пунктом 7 згідно із Законом N 747-IV від 15.05.2003)

Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право:

- 1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;
- 2) проводити контрольну та оперативну закупівлю та постачання товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених та документування фактів протиправних діянь. Порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання визначається нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України; (Пункт 2 частини першої статті 8 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001)
- 3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні; (Пункт 3 частини першої статті 8 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001)
- 4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, за вимогою керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу суду – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення у встановленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених кримінально-процесуальним законом; (Пункт 4 частини першої статті 8 в редакції Закону N 2322-IV від 12.01.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом N 2756-VI від 02.12.2010)
- 5) проводити операції по захопленню злочинців, припиненню злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб; (Пункт 5 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)
- 6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого або такого, що готується, злочину, а також збирати відомості про протиправну діяльність підозрюваних або осіб, щодо яких провадиться перевірка;
- 7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки; (Пункт 7 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами N 965-IV від 19.06.2003, N 1130-IV від 11.07.2003)
- 8) здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості.

Про необхідність такого проникнення виноситься постанова, яка затверджується начальником відповідного органу;

(Пункт 8 частини першої статті 8 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001)

- 9) знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації;
- 10) контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштової відправлення;
- 11) здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів;
- 12) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників; (Пункт 12 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)
- 13) встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності;
- 14) отримувати від юридичних та фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, які готуються або вчинені, та загрозу безпеці суспільства і держави;
- 15) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;
- 16) створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів;
- 17) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;
- 18) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про міліцію, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб; (Пункт 18 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2246-III від 18.01.2001, N 662-IV від 03.04.2003 – набуває чинності з 01.08.2003 року)
- 19) звертатися у межах своєї компетенції із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна. (Частина першу статті 8 доповнено пунктом 19 згідно із Законом N 2397-VI від 01.07.2010)

Негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Про отримання такого дозволу суду або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокурору протягом доби. Застосування цих заходів проводиться виключно з метою запобігати злочини чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. За результатами здійснення зазначених оперативно-розшукових заходів складається протокол з відповідними додатками, який підлягає використанню як джерело доказів у кримінальному судочинстві. (Частина друга статті 8 в редакції Законів N 2549-12 від 07.07.92, N 2246-III від 18.01.2001)

Виключно з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України, запобігання і припинення терористичних актів, розвідувально-підривних посягань спеціальних служб іноземних держав та іноземних організацій зазначені заходи можуть здійснюватися в порядку, узгодженому з Генеральним прокурором України та Головою Верховного Суду України. (Частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2246-III від 18.01.2001, N 965-IV від 19.06.2003)

Для виконання окремих доручень в ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатись працівники інших підрозділів.

При виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних з припиненням правопорушень у сфері податкового законодавства, права, передбачені цією статтею, надаються виключно органам податкової міліції у межах їх компетенції. (Статтю 8 доповнено частиною згідно із Законом N 2181-III від 21.12.2000 – набирає чинності з 1 квітня 2001 року)

Координацію дій щодо реалізації прав підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність з метою боротьби з тероризмом, здійснює Служба безпеки України. (Статтю 8 доповнено частиною шостою згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

Розвідувальним органам України надаються права, передбачені частиною першою цієї статті, крім пунктів 2, 3, 5, 6, а також пункту 7 в частині негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину. (Статтю 8 доповнено частиною сьомою згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Стаття 9. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу внутрішніх справ, підрозділу внутрішньої безпеки МВС, органу Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, охорони вищих посадових осіб, Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу податкової міліції, органу, установи виконання покарань чи слідчого ізолятора, розвідувального органу Міністерства оборони України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону або його уповноваженим заступником. (Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 85/98-ВР від 05.02.98, N 312-XIV від 11.12.98, N 2246-III від 18.01.2001, N 3111-III від 07.03.2002, N 662-IV від 03.04.2003, N 3200-IV від 15.12.2005, N 1254-VI від 14.04.2009, N 3334-VI від 12.05.2011)

Контроль за оперативно-розшуковою діяльністю здійснюється Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Службою зовнішньої розвідки України, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управлінням державної охорони України, Державною податковою адміністрацією України, центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань, розвідувальним органом Міністерства оборони України. (Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 85/98-ВР від 05.02.98, N 312-XIV від 11.12.98, N 3111-III від 07.03.2002, N 662-IV від 03.04.2003, N 3200-IV від 15.12.2005, N 1254-VI від 14.04.2009)

На особу, яка підозрюється в підготовці або вчиненні злочину, переховується від органів розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадку, передбаченого частиною четвертою цієї статті, забороняється. Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу внутрішніх справ, підрозділу внутрішньої безпеки МВС, органу Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу податкової міліції, органу або установи виконання покарань чи слідчого ізолятора. У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи. (Частина третя статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2246-III від 18.01.2001, N 3111-III від 07.03.2002, N 662-IV від 03.04.2003, N 3200-IV від 15.12.2005, N 1254-VI від 14.04.2009, N 3334-VI від 12.05.2011)

При перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках оперативно-розшукова справа не заводиться. Така перевірка повинна тривати не більш як два місяці. (Частина четверта статті 9 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3412-VI від 19.05.2011)

Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням суду щодо особи, в діях якої є ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства. (Частина п'ята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2246-III від 18.01.2001, N 965-IV від 19.06.2003, N 1130-IV від 11.07.2003)

При наявності достатніх підстав дозвіл на проведення оперативно-розшукової діяльності дає керівник відповідного оперативного підрозділу, який несе відповідальність за законність здійснюваних заходів відповідно до чинного законодавства.

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави.

У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управління державної охорони України, Державна податкова адміністрація України, центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань або розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі. (Частина восьма статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 85/98-ВР від 05.02.98, N 312-XIV від 11.12.98, N 2246-III від 18.01.2001, N 3111-III від 07.03.2002, N 662-IV від 03.04.2003, N 3200-IV від 15.12.2005, N 1254-VI від 14.04.2009)

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, нерозкриті злочини або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України. Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законом. (Частина десята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1381-XIV від 13.01.2000, N 2939-VI від 13.01.2011)

Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-

розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами, зберігаються до 5 років. (Частина дванадцята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. (Частина тринадцята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)

Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. У разі оперативної необхідності невідкладного здійснення цих заходів оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави для їх проведення. (Частина чотирнадцята статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1381-XIV від 13.01.2000, N 2246-III від 18.01.2001, N 965-IV від 19.06.2003, N 1130-IV від 11.07.2003)

Візуальне спостереження може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується або вчинено тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, а також для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб. (Частина п'ятнадцята статті 9 в редакції Закону N 1381-XIV від 13.01.2000)

Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Стаття 9-1. Строки ведення оперативно-розшукових справ

Ведення оперативно-розшукових справ здійснюється:

- 1) щодо невстановлених осіб, які готують або вчинили злочин, а також осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, – до їх встановлення або розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;
- 2) щодо осіб у зв'язку з розслідуванням стосовно них кримінальної справи – до набрання законної сили винесеним щодо них вироком, до винесення постанови суду про закриття справи, ухвали (постанови) суду про застосування заходів медичного чи виховного характеру або до закриття кримінальної справи судом, прокурором, слідчим, органом дізнання;
- 3) щодо осіб безвісно відсутніх – до їх розшуку або до набрання законної сили рішенням суду про визнання їх безвісно відсутніми або про оголошення їх померлими;
- 4) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці або вчиненні злочину, – до шести місяців;
- 5) щодо здійснення розвідувальних заходів в інтересах безпеки суспільства і держави – до завершення розвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення; (Частину першу статті 9-1 доповнено пунктом 5 згідно із Законом N 3111-III від 07.03.2002)

- б) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь або причетність до терористичної діяльності, терористичної групи чи терористичної організації, а так само до матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації, – до 5 років. (Частина першу статті 9-1 доповнено пунктом 6 згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці або вчиненні тяжкого та особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений до 12 місяців начальниками головних, самостійних управлінь Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України, головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України та податкової міліції Державної податкової адміністрації України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України або їх заступниками. (Частина друга статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 965-IV від 19.06.2003, N 2600-IV від 31.05.2005, N 3200-IV від 15.12.2005)

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як до 18 місяців, може бути здійснено Міністром внутрішніх справ України, Головою Служби безпеки України, першим заступником Голови Державної податкової адміністрації України – начальником податкової міліції, а також Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України та начальником Управління державної охорони України. (Частина третя статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2600-IV від 31.05.2005, N 3200-IV від 15.12.2005)

Продовження строку ведення оперативно-розшукових справ щодо іноземців та осіб без громадянства, які підозрюються у розвідувально-підривної діяльності проти України, підготовці або вчиненні терористичного акту, понад 18 місяців здійснює Голова Служби безпеки України, Голова Служби зовнішньої розвідки України, Голова Державної прикордонної служби України, керівник розвідувального органу Міністерства оборони України за погодженням з Генеральним прокурором України. (Частина четверта статті 9-1 із змінами, внесеними згідно із Законами N 965-IV від 19.06.2003, N 3200-IV від 15.12.2005)

Обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається з дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення справи та закінчується в день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи.

Обчислення строку може припинятися, якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або тяжко захворіла і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

Про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи виноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником.

(Закон доповнено статтею 9-1 згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)

Стаття 9-2. Закриття оперативно-розшукових справ

Оперативно-розшукова справа повинна бути закрыта у разі:

- 1) розшуку особи, яка переховувалася від органів розслідування, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня;

- 2) набрання законної сили вироком, постановою або ухвалою суду;
- 3) закриття кримінальної справи судом, прокурором, слідчим або органом дізнання;
- 4) завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;
- 5) спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи;
- 6) виїзду особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів;
- 7) невстановлення у передбачені цим Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи;
- 8) виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів;
- 9) смерті особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу.

Про закриття оперативно-розшукової справи складається мотивована постанова, яку затверджує посадова або службова особа, якій згідно зі статтею 9 цього Закону надане право затверджувати постанову про заведення відповідної оперативно-розшукової справи. Якщо у такій справі здійснювались оперативно-розшукові заходи за рішенням суду, повідомлення про її закриття надсилається до суду в тридобовий строк. (Частина друга статті 9-2 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV від 15.12.2005)

Строки зберігання закритих оперативно-розшукових справ встановлюються відповідно до законодавства України.

(Закон доповнено статтею 9-2 згідно із Законом N 2246-III від 18.01.2001)

Стаття 10. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності

Матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

- 1) як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій;
- 2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі;
- 3) для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли;
- 4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей; (Статтю 10 доповнено пунктом 4 згідно із Законом N 1381-XIV від 13.01.2000, в редакції Закону N 3111-III від 07.03.2002)
- 5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;
- 6) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

Стаття 11. Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності

Органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності. (Частина перша статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Угоду про сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою. Порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України.

Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань медичних працівників, священнослужителів, адвокатів, якщо особа, щодо якої вони мають здійснювати оперативно-розшукові заходи, є їх пацієнтом чи клієнтом.

Стаття 12. Соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів

На працівників, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, поширюються гарантії правового і соціального захисту, передбачені законами України про ці органи.

Працівникам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, надаються додаткові пільги в питаннях соціально-побутового та фінансового забезпечення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

При наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника та його близьких родичів у зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по розкриттю тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки – зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. (Частина третя статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 965-IV від 19.06.2003)

Не несе відповідальності працівник оперативного підрозділу, який заподіяв шкоду правам, свободам людини, інтересам держави під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, перебуваючи у стані необхідної оборони, крайньої необхідності або професійного ризику, а так само у зв'язку із затриманням особи, в діях якої є ознаки злочину.

Стаття 13. Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності

Особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави.

Співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені у таких випадках для працівників оперативних підрозділів.

У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, її захист забезпечується в порядку, передбаченому частиною третьою статті 12 цього Закону.

Стаття 14. Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності

Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється Генеральним прокурором України, його заступниками, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя і прирівняними до них прокурорами та їх заступниками, а також уповноваженими наказом Генерального прокурора України начальниками та прокурорами управлінь, відділів Генеральної прокуратури України та прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

Прокурор в межах своєї компетенції:

- 1) безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

- 2) вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;
- 3) доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;
- 4) дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів в інтересах кримінального судочинства, про розшук осіб, які безвісно відсутні;
- 5) дає згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;
- 6) отримує пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;
- 7) перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;
- 8) скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону;
- 9) вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;
- 10) опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які дано судом.

Відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також форми, методи і засоби розвідувальної діяльності та організаційно-штатна структура розвідувальних органів до предмета прокурорського нагляду не належать. (Статтю 14 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 3111-III від 07.03.2002) (Стаття 14 в редакції Закону N 2246-III від 18.01.2001)

Президент України Л.КРАВЧУК
м. Київ, 18 лютого 1992 року N 2135-XII

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 40, ст.404)

Цей Закон визначає основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- безпосереднє підпорядкування – відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень, контролю за їх виконанням;
- близькі особи – подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені, а також інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 4 цього Закону;
- конфлікт інтересів – суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень;
- корупційне правопорушення – умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність;
- корупція – використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до неправого використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей;
- неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову;
- члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі, їхні діти, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Стаття 2. Законодавство у сфері запобігання і протидії корупції

1. Відносини, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції, регулюються цим Законом, іншими законами і міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.
2. Дія цього Закону та передбачені ним обмеження поширюються на всіх осіб, визначених суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, у межах, встановлених цим Законом.

Стаття 3. Основні принципи запобігання і протидії корупції

1. Діяльність із запобігання і протидії корупції ґрунтується на принципах:

- верховенства права;
- законності;
- комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів;
- пріоритетності запобіжних заходів;
- невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;
- відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів;
- забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

Стаття 4. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення

1. Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших органів державної влади;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового;

г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів;

- 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;
- 4) посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Стаття 5. Суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції

1. Президент України, Верховна Рада України, органи прокуратури України здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції в межах повноважень, визначених Конституцією України.
2. Органи державної влади здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції або беруть участь у їх здійсненні у межах повноважень, визначених законами та іншими виданими на їх основі нормативно-правовими актами.
3. Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції відповідно до Конституції і законів України, актів Президента України.
4. Координацію реалізації органами виконавчої влади визначеної Президентом України антикорупційної стратегії здійснює спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики, який утворюється Президентом України і діє відповідно до вимог, встановлених законом.
5. Спеціально уповноважені суб'єкти безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень (далі – спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції).

Спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, якщо інше не передбачено законом.

Координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції здійснюють у межах наданих повноважень, визначених законами, Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори.

6. Суб'єктами, які беруть участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках – у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а також в інформаційному і науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції, у міжнародному співробітництві в цій сфері, є:

- 1) уповноважені підрозділи органів державної влади;
  - 2) місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування;
  - 3) підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові та службові особи, а також громадяни, об'єднання громадян за їх згодою.
7. Посадові і службові особи органів державної влади, посадові особи місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів зобов'язані у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції.

РОЗДІЛ II. ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ

Стаття 6. Обмеження щодо використання службового становища

1. Особам, зазначеним у пунктах 1-3 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:
  - 1) неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);
  - 2) неправомірно сприяти призначенню на посаду особи;
  - 3) неправомірно втручатися в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;
  - 4) неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.

Стаття 7. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

1. Особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється:
  - 1) займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;
  - 2) входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.
2. У разі якщо Конституцією і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, то їх дотримання забезпечується за спеціальними процедурами.
3. Обмеження, передбачені частиною першою цієї статті, не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних.

Стаття 8. Обмеження щодо одержання дарунків (пожертв)

1. Особам, зазначеним у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб одержувати дарунки (пожертви) від юридичних або фізичних осіб:
  - 1) за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами;
  - 2) якщо особа, яка дарує (здійснює) дарунок (пожертву), перебуває в підпорядкуванні такої особи.
2. Особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, можуть приймати дарунки, які відповідають загально визначеним уявленням про гостинність, та пожертви, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких дарунків (пожертв) не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття дарунка (пожертви), одноразово, а сукупна вартість таких дарунків (пожертв), отриманих з одного джерела протягом року, – однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня поточного року.

Передбачене цією частиною обмеження щодо вартості дарунків (пожертв) не поширюється на дарунки (пожертви), які:

  - 1) даруються (здійснюються) близькими особами;
  - 2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.
3. Дарунки, одержані особами, зазначеними у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Стаття 9. Обмеження щодо роботи близьких осіб

1. Особи, зазначені у підпунктах «а», «в»-«ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, не можуть мати у безпосередньому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Особи, зазначені у підпунктах «а», «в»-«ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб.

Положення абзаців першого та другого цієї частини не поширюються на:

  - 1) народних засідателів і присяжних;
  - 2) близьких осіб, які безпосередньо підпорядковані один одному у зв'язку з перебуванням кожного з них на виборній посаді;
  - 3) осіб, які працюють у сільській місцевості, гірських населених пунктах;
  - 4) осіб, які працюють в галузі освіти, науки, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту;
  - 5) інших осіб, визначених законом.
2. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги частини першої цієї статті, відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк.

Якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк з моменту виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає безпосереднє підпорядкування.

У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади.

3. Особам, зазначеним у підпунктах «а», «в»-«ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону (крім народних засідателів і присяжних), забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та у будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення.

Стаття 10. Обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування

1. Особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, які звільнилися з посади або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення забороняється:
  - 1) укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з підприємствами, установами чи організаціями незалежно від форми власності, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих підприємств, установ чи організацій;
  - 2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, установлених законом;
  - 3) представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган (органи), в якому (яких) вони працювали.

Стаття 11. Спеціальна перевірка щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування

(Стаття 11 набирає чинності з 1 січня 2012 року – див. п.1 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)

1. Стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону (крім кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів), проводиться спеціальна перевірка, у тому числі щодо відомостей, поданих особисто.

Організація проведення спеціальної перевірки покладається на керівника (заступника керівника) органу державної влади, органу місцевого самоврядування, на зайняття посади в якому претендує особа, крім випадків, установлених законом.

До проведення спеціальної перевірки залучаються спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, а в разі потреби – інші центральні органи виконавчої влади.

2. Спеціальній перевірці підлягають відомості про особу, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону (крім кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів), зокрема щодо:
  - 1) притягнення особи до кримінальної відповідальності, в тому числі за корупційні правопорушення, наявності судимості, її зняття, погашення;
  - 2) факту, що особа піддана, піддавалася раніше адміністративним стягненням за корупційні правопорушення;

- 3) достовірності відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;
  - 4) наявності в особи корпоративних прав;
  - 5) стану здоров'я, освіти, наявності наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації.
3. Спеціальна перевірка проводиться у п'ятнадцятиденний строк за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади.

У разі ненадання особою такої згоди питання щодо призначення її на посаду не розглядається.

У разі встановлення за результатами спеціальної перевірки факту подання претендентом на посаду неправдивих відомостей про себе посадова особа (орган), яка (який) здійснює призначення (обрання) на цю посаду, відмовляє претенденту у призначенні (обранні) на посаду, а також протягом трьох робочих днів повідомляє про виявлений факт правоохоронні органи для реагування у встановленому законом порядку, крім випадків, визначених законом.

Рішення про відмову у призначенні (обранні) на посаду з підстави, зазначеної в абзаці третьому цієї частини, може бути оскаржено до суду.

Порядок організації проведення спеціальної перевірки затверджується Президентом України.

4. Для проведення спеціальної перевірки особа, яка претендує на зайняття посади, подає до відповідного органу:

- 1) письмову згоду на проведення спеціальної перевірки;
- 2) автобіографію;
- 3) копію документа, який посвідчує особу;
- 4) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до цього Закону;
- 5) копії документів про освіту, вчені звання та наукові ступені;
- 6) медичну довідку про стан здоров'я за формою, затвердженою Міністерством охорони здоров'я України;
- 7) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);
- 8) довідку про допуск до державної таємниці (у разі його наявності).

5. Після одержання письмової згоди особи, яка претендує на зайняття посади, на проведення спеціальної перевірки орган, на посаду в якому претендує особа, не пізніше наступного дня надсилає до відповідних органів державної влади, до компетенції яких належить проведення спеціальної перевірки відомостей, передбачених у частині другій цієї статті, запит про перевірку відомостей щодо особи, яка претендує на зайняття відповідної посади.

Запит підписує керівник органу, на посаду в якому претендує особа, а в разі його відсутності – особа, яка виконує обов'язки керівника, або один з його заступників відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

До запиту додаються копії документів, зазначених у частині четвертій цієї статті.

6. Інформація про результати спеціальної перевірки, підписана керівником органу, що здійснював перевірку, а в разі його відсутності – особою, яка виконує його обов'язки, або заступником керівника органу відповідно до розподілу функціональних обов'язків, подається до органу, який надіслав відповідний запит, у семиденний строк з дати надходження запиту.

Орган, на посаду в якому претендує особа, на підставі одержаної інформації готує довідку про результати спеціальної перевірки.

Особи, щодо яких проведена спеціальна перевірка, мають право на ознайомлення з довідкою про результати спеціальної перевірки та в разі незгоди з результатами перевірки можуть подавати зазначеним органам свої зауваження у письмовій формі.

7. Інформація про результати спеціальної перевірки та документи щодо її проведення є конфіденційними, якщо вони не містять відомостей, що становлять державну таємницю. Такі документи зберігаються в порядку, встановленому відповідно до закону.

Стаття 12. Фінансовий контроль

(Стаття 12 набирає чинності з 1 січня 2012 року – див. п.1 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)

1. Особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до цього Закону.
Особи, які не мали можливості подати до 1 квітня за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік через перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною, через тимчасову непрацездатність, перебування за межами України, під вартою, подають таку декларацію за звітний рік до 31 грудня. Особи, які не подали декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік із зазначених причин і звільняються з цього місця роботи, зобов'язані подати таку декларацію до розірвання трудового договору.
2. Відомості, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік Президента України, Голови Верховної Ради України, народних депутатів України, Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України, Голови та суддів Конституційного Суду України, Голови та суддів Верховного Суду України, голів та суддів вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора України та його заступників, Голови Національного банку України, Голови Рахункової палати, Голови та членів Вищої ради юстиції, членів Центральної виборчої комісії, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, керівників інших органів державної влади та їх заступників, членів колегіальних органів державної влади (комісій, рад), керівників органів місцевого самоврядування та їх заступників, підлягають оприлюдненню протягом 30 днів з дня їх подання шляхом опублікування в офіційних друкованих виданнях відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.
3. У разі відкриття особою, зазначеною в пункті 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, валютного рахунка в установі банку-нерезидента вона зобов'язана в десятиденний строк письмово повідомити про це орган державної податкової служби за місцем проживання із зазначенням номера рахунка і місцезнаходження банку-нерезидента.
4. Порядок зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, та відомостей, передбачених частиною третьою цієї статті, затверджується Кабінетом Міністрів України відповідно до вимог, встановлених законом.
5. Особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної в пункті 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, до призначення або обрання на відповідну посаду подає в установленому законом порядку декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до цього Закону.

Стаття 13. Кодекси поведінки

1. Загальні вимоги до поведінки осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових повноважень, підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог установлюються законом.

2. Законами та іншими нормативно-правовими актами, що визначають організацію і порядок діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання окремих видів державних послуг або порядок діяльності категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, місцевого самоврядування, можуть установлюватися спеціальні вимоги щодо поведінки таких осіб.
3. Держава сприяє закріпленню норм професійної етики та інших вимог щодо здійснення окремих видів діяльності в кодексах поведінки підприємців, представників відповідних професій.

Стаття 14. Урегулювання конфлікту інтересів

1. Особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані:
  - 1) уживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів;
  - 2) повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів.
2. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів.

Стаття 15. Антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів

1. З метою виявлення у проектах нормативно-правових актів норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення Міністерство юстиції України проводить антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів. Порядок і методологія проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів та порядок оприлюднення її результатів визначаються Міністерством юстиції України. Результати антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому розгляду під час прийняття рішення щодо видання (прийняття) відповідного нормативно-правового акта.
2. Обов'язковій антикорупційній експертизі підлягають проекти законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів, що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади.
3. За ініціативою фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб може проводитися громадська антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів. Проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів та оприлюднення її результатів здійснюються за рахунок відповідних фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб або інших джерел, не заборонених законодавством.

Стаття 16. Вимоги щодо прозорості інформації

1. Особам, зазначеним у пунктах 1-3 частини першої статті 4 цього Закону, забороняється:
  - 1) відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої цим фізичним або юридичним особам передбачено законом;
  - 2) надавати несвоєчасно, недостовірну чи не в повному обсязі інформацію, яка підлягає наданню відповідно до закону.
2. Не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом інформація про:
  - 1) розміри, види благодійної та іншої допомоги, що надається фізичним та юридичним особам чи одержується від них особами, зазначеними в пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону;
  - 2) розміри, види оплати праці осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 цього Закону, а також одержані цими особами за правочинами, які підлягають обов'язковій державній реєстрації, дарунки (пожертви).

Стаття 17. Заборона на одержання послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування

1. Органам державної влади, органам місцевого самоврядування забороняється одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатно послуги та майно, крім випадків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами України.

РОЗДІЛ III. УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Стаття 18. Участь громадськості в заходах щодо запобігання і протидії корупції

1. Об'єднання громадян, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це віднесено законом до виключної компетенції спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції) мають право:
  - 1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, іншим органам, зазначеним у статті 5 цього Закону, керівництву та колективу підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, а також громадськості;
  - 2) запитувати та одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування в обсягах та порядку, не заборонених законом, інформацію про діяльність щодо запобігання і протидії корупції;
  - 3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади;
  - 4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання і протидії корупції;
  - 5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції;
  - 6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання і протидії корупції;
  - 7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання і протидії корупції;
  - 8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству.
2. Об'єднанню громадян, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому законом.
3. Законопроекти та проекти інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг окремим суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, з метою їх громадського обговорення розміщуються на офіційних веб-сайтах органів державної влади, органів місцевого самоврядування невідкладно, але не пізніше дня, наступного за днем їх внесення належним суб'єктом до відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування.
4. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування узагальнюють результати громадського обговорення законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, передбачених частиною третьою цієї статті, та оприлюднюють їх у засобах масової інформації.

Стаття 19. Інформування громадськості про заходи щодо запобігання і протидії корупції

1. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції зобов'язані щороку не пізніше 10 лютого оприлюднювати інформацію про вжиті заходи щодо протидії корупції та про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.
2. Спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики щороку не пізніше 15 квітня готує та оприлюднює у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції.

У звіті мають відображатися такі відомості:

- 1) статистичні дані про результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції з обов'язковим зазначенням таких даних:
  - а) кількість осіб, щодо яких винесено постанови про притягнення як обвинуваченого та складено протоколи про вчинення адміністративних корупційних правопорушень;
  - б) кількість осіб, щодо яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду та на яких накладено адміністративне стягнення за корупційне правопорушення;
  - в) відомості окремо за категоріями осіб, зазначених у частині першій статті 4 цього Закону, і за видами відповідальності за корупційні правопорушення;
  - г) відомості про розмір завданих корупційними правопорушеннями збитків, стан та обсяги їх відшкодування;
- 2) узагальнені результати антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів;
- 3) інформація про результати виконання органами державної влади заходів щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва;
- 4) результати соціологічних досліджень, що проводяться державними та недержавними науково-дослідними установами, з питань поширення корупції;
- 5) інформація про стан реалізації визначеної Президентом України антикорупційної стратегії.

Стаття 20. Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції

1. Особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. Держава забезпечує здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист від протиправних посягань на життя, здоров'я, житло та інше майно осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, а також близьких їм осіб.
2. Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, здійснюється відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

РОЗДІЛ IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ*Стаття 21. Види відповідальності за корупційні правопорушення*

1. За вчинення корупційних правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 4 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку.
2. Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, у триденний строк з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили, притягнення до цивільно-правової відповідальності, накладення дисциплінарного стягнення заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, що формується та ведеться Міністерством юстиції України. Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які

вчинили корупційні правопорушення, порядок формування та ведення цього реєстру затверджується Міністерством юстиції України.

Стаття 22. Особливості звільнення з роботи осіб, які вчинили корупційні правопорушення

1. Особа, щодо якої винесено постанову про притягнення як обвинуваченої у вчиненні злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом, до розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України.

Особа, щодо якої складено протокол про адміністративне корупційне правопорушення, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне корупційне правопорушення у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.

2. Дострокове припинення повноважень особи на виборній посаді, припинення повноважень посадової особи на посаді, звільнення, що здійснюється за рішенням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, звільнення військової посадової особи з військової служби у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, а також відсторонення такої особи від виконання службових повноважень у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, здійснюється з урахуванням особливостей, визначених Конституцією і законами України.

Інші особи, яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, пов'язані з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, підлягають звільненню з відповідних посад у триденний строк з дня отримання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили, якщо інше не передбачено законом.

3. Про звільнення особи з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, керівник органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації у триденний строк письмово повідомляє суд, який постановив обвинувальний вирок або прийняв постанову про накладення адміністративного стягнення за корупційне правопорушення, та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби. Порядок інформування спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

4. З метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконанню вимог цього Закону, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції за рішенням керівника органу, в якому працює особа, яка вчинила таке правопорушення, проводиться службове розслідування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

5. Обмеження щодо заборони особі, звільненій з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено законом.

РОЗДІЛ V. УСУНЕННЯ НАСЛІДКІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття 23. Відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення

1. Збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають відшкодуванню в установленому законом порядку.

Стаття 24. Незаконні нормативно-правові акти та правочини

1. Нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) внаслідок вчинення корупційного правопорушення, можуть бути скасовані органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, органу місцевого самоврядування.
2. Правочин, укладений внаслідок корупційного правопорушення, є нікчемним.

Стаття 25. Відновлення прав і законних інтересів та відшкодування збитків, шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення

1. Фізичні та юридичні особи, права яких порушено внаслідок вчинення корупційного правопорушення і яким завдано моральної або майнової шкоди, збитків, мають право на відновлення прав, відшкодування збитків, шкоди в установленому законом порядку.
2. Збитки, шкода, завдані фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта, який здійснює заходи щодо запобігання і протидії корупції, відшкодовуються з Державного бюджету України в установленому законом порядку. Держава, Автономна Республіка Крим, орган місцевого самоврядування, які відшкодували збитки, шкоду, завдану незаконним рішенням, діями або бездіяльністю суб'єкта, що здійснює заходи щодо запобігання та протидії корупції, мають право зворотної вимоги (регресу) до особи, яка завдала збитків, шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами, відшкодуванням моральної шкоди).

Стаття 26. Вилучення незаконно одержаного майна

1. Кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку, а кошти у встановленому судом розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг – стягненню на користь держави.

РОЗДІЛ VI. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ВИКОНАННЯМ ЗАКОНІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Стаття 27. Контроль у сфері запобігання і протидії корупції

1. Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у сфері запобігання і протидії корупції в межах, визначених Конституцією України.

Інші органи державної влади здійснюють контроль у сфері запобігання та протидії корупції у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України.

Стаття 28. Громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції

1. Громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції здійснюється на підставі та в порядку, визначеному законом.

Стаття 29. Прокурорський нагляд

1. Нагляд за додержанням законів у сфері запобігання і протидії корупції здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами.

РОЗДІЛ VII. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 30. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції

1. Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції.
2. Міжнародна правова допомога та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюються компетентними органами відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Стаття 31. Міжнародні договори України у сфері запобігання і протидії корупції

1. У разі якщо міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про запобігання і протидію корупції, застосовуються правила міжнародних договорів.

Стаття 32. Міжнародний обмін інформацією у сфері запобігання і протидії корупції

1. Компетентні органи України можуть надавати відповідним органам іноземних держав та одержувати від них інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, з питань запобігання і протидії корупції з додержанням вимог законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.
2. Надання органам іноземних держав інформації з питань, пов'язаних з запобіганням і протидією корупції, можливе лише в разі, якщо ці органи та відповідний компетентний орган України можуть установити такий режим доступу до інформації, який унеможливіє розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення у будь-який спосіб, у тому числі шляхом несанкціонованого доступу.

Стаття 33. Заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпорядження вилученими коштами та іншим майном, одержаними внаслідок корупційних правопорушень

1. Україна здійснює заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпоряджається цими коштами та іншим майном відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

РОЗДІЛ VIII. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 липня 2011 року, крім статей 11 і 12, які набирають чинності з 1 січня 2012 року.
2. У декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік відомості про витрати надаються з дня набрання чинності цим Законом.
3. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:
  - внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;
  - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
  - забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Президент України В.ЯНУКОВИЧ
м. Київ, 7 квітня 2011 року N 3206-VI

Указ Президента України «Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців»

(Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента

N 381/2002 від 25.04.2002

N 469/2002 від 17.05.2002

N 1182/2003 від 15.10.2003)

(Щодо змін додатково див. Указ Президента N 1227/2003 від 29.10.2003)

(Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента

N 9/2004 від 05.01.2004

N 106/2004 від 28.01.2004

N 373/2004 від 29.03.2004

N 1474/2004 від 13.12.2004

N 360/2006 від 10.05.2006

N 619/2006 від 17.07.2006

N 746/2006 від 11.09.2006

N 982/2007 від 19.10.2007

N 1262/2007 від 27.12.2007

N 1153/2008 від 10.12.2008

N 1115/2009 від 29.12.2009)

Відповідно до статті 2 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»

постановляю:

1. Затвердити і ввести в дію з 1 січня 2002 року такі, що додаються:

- Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України;
- Положення про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України;
- Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів;
(Абзац п'ятий статті 1 виключено на підставі Указу Президента N 1262/2007 від 27.12.2007)
- Положення про проходження строкової військової служби солдатами і матросами, сержантами і старшинами Служби безпеки України;
- Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів Служби безпеки України.

2. Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України, Положення про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України, Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, затвержені зазначеним Указом, поширюються на військові формування, крім Збройних Сил України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України та Управління державної охорони України.

(Стаття 2 із змінами, внесеними згідно з Указами Президента N 9/2004 від 05.01.2004, N 619/2006

від 17.07.2006, N 982/2007 від 19.10.2007; в редакції Указу Президента N 1153/2008 від 10.12.2008; із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1115/2009 від 29.12.2009)

3. Визнати такими, що втрачають чинність з 1 січня 2002 року:

- Указ Президента України від 13 травня 1993 року N 174 «Про тимчасові положення про проходження військової служби громадянами України»;
- Указ Президента України від 7 жовтня 1993 року N 429 «Про продовження строку дії статті 2 Указу Президента України від 13 травня 1993 року»;
- Розпорядження Президента України від 29 квітня 1994 року N 34 «Про строк подання проекту Положення про проходження військової служби громадянами України»;
- Указ Президента України від 2 червня 1995 року N 418 «Про внесення змін до Тимчасового положення про проходження військової служби особами офіцерського складу»;
- Указ Президента України від 20 березня 1996 року N 200 «Про внесення доповнень і змін до Указу Президента України від 13 травня 1993 року N 174»;
- статтю 1 Указу Президента України від 10 грудня 1996 року N 1187 «Про внесення змін до Указу Президента України від 13 травня 1993 року N 174»;
- Указ Президента України від 27 червня 1997 року N 587 «Про внесення зміни до Тимчасового положення про проходження військової служби особами офіцерського складу».

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 7 листопада 2001 року N 1053/2001

Затверджено Указом Президента України від 7 листопада 2001 року N 1053/2001 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України

I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

1. Це Положення визначає порядок проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України, їх права та обов'язки, порядок виконання цими особами військового обов'язку в запасі.

Проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) розпочинається з прийняття на військову службу за контрактом військовозобов'язаних і жінок з дня зарахування їх до списків особового складу військової частини (військового закладу, установи тощо) або призову на військову службу офіцерів запасу з дня прибуття до військового комісаріату для відправлення у військову частину і закінчується звільненням з військової служби у запас або у відставку в день, визначений у пункті 74 цього Положення.

Під час проходження військової служби здійснюються:

- виконання військовослужбовцями обов'язків військової служби;
- призначення на військові посади і переміщення по службі;
- підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації;
- присвоєння та позбавлення військових звань, пониження та поновлення у військових званнях;
- проведення атестування;
- надання відпусток.

2. До офіцерського складу Збройних Сил України належать громадяни України, яким присвоєно військові звання від молодшого лейтенанта і вище, а до складу прапорщиків (мічманів) – ті, яким присвоєно військові звання прапорщика (мічмана), старшого прапорщика (старшого мічмана).
3. Для осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) встановлено такі види служби:
  - військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;
  - військова служба осіб офіцерського складу за призовом;
  - кадрова військова служба осіб офіцерського складу, зарахованих до Збройних Сил України до запровадження військової служби за контрактом;
  - військова служба за контрактом прапорщиків (мічманів).
4. Відповідно до статті 5 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» офіцерський склад залежно від присвоєних військових звань поділяється на:
  - молодший офіцерський склад (молодші офіцери);
  - старший офіцерський склад (старші офіцери);
  - вищий офіцерський склад (вищі офіцери).
- Особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам) присвоюються такі військові звання:

Армійські	Корабельні
<i>Склад прапорщиків і мічманів (прапорщико і мічмани)</i>	
прапорщик	мічман
старший прапорщик	старший мічман
<i>Молодший офіцерський склад (молодші офіцери)</i>	
молодший лейтенант	молодший лейтенант
лейтенант	лейтенант
старший лейтенант	старший лейтенант
капітан	капітан-лейтенант
<i>Старший офіцерський склад (старші офіцери)</i>	
майор	капітан 3 рангу
підполковник	капітан 2 рангу
полковник	капітан 1 рангу
<i>Вищий офіцерський склад (вищі офіцери)</i>	
генерал-майор	контр-адмірал
генерал-лейтенант	віце-адмірал
генерал-полковник	адмірал
генерал армії України	

До військових звань офіцерського складу медичної та юридичної служб, військових судів та прокуратур, які мають відповідну освіту, додаються слова «медичної служби» і «юстиції».

До військових звань громадян, які перебувають у запасі чи у відставці, додаються слова відповідно «запасу» або «у відставці».

5. Особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройні Сили України комплектуються:
  - а) за контрактом:

- випускниками вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, що мають кафедри військової підготовки (факультети, відділення, інститути військової підготовки) з програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу (далі – військові навчальні заклади), з числа курсантів (слухачів), які пройшли підготовку на посади осіб офіцерського складу з присвоєнням первинного офіцерського звання, – на військову службу осіб офіцерського складу;
  - офіцерами запасу, які не досягли граничного віку перебування на військовій службі, в тому числі жінками віком до 30 років;
  - офіцерами, які проходять військову службу за призовом або кадрову військову службу і виявили бажання проходити службу за контрактом;
  - військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними і жінками віком від 19 до 30 років, яким відповідно до пункту 15 цього Положення присвоєно військове звання прапорщика (мічмана);
    - б) за призовом – офіцерами запасу віком до 30 років у кількості та за військово-обліковими спеціальностями, визначеними Кабінетом Міністрів України, за наказом Міністра оборони України;
    - в) офіцерами, які проходять кадрову військову службу.
6. Граничний вік перебування на військовій службі встановлено:
- а) для прапорщиків (мічманів) та молодших офіцерів – до 45 років;
  - б) для старших офіцерів у військових званнях майора (капітана 3 рангу) і підполковника (капітана 2 рангу) – до 50 років, полковника (капітана 1 рангу) – до 55 років;
  - в) для вищих офіцерів у військових званнях від генерал-майора (контр-адмірала) до генерала армії України включно – до 60 років.
7. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), які досягли граничного віку перебування на військовій службі, підлягають звільненню з військової служби в запас або у відставку в порядку, визначеному цим Положенням.

Особи офіцерського складу, які мають високий рівень професійної підготовки, досвід практичної роботи на займаній посаді та визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я до проходження військової служби, на їх прохання Міністром оборони України можуть бути залишені на військовій службі понад граничний вік до 5 років, а доктори наук і професори – до 10 років.

Особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам), які за їх згодою відряджені до органів виконавчої влади, інших цивільних установ, що виконують роботи в інтересах оборони держави та її безпеки (далі – органи виконавчої влади, інші цивільні установи), та досягли граничного віку перебування на військовій службі, продовження військової служби здійснюється за клопотанням керівників відповідних органів виконавчої влади, підприємств і організацій.

Офіцери, прапорщики (мічмани), залишені на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі, можуть бути звільнені з військової служби до закінчення строку, на який їм продовжено військову службу на підставах, передбачених пунктами 63, 67 цього Положення.

Військовослужбовці з дозволу командира (начальника) – від командира з'єднання і вище – можуть навчатися у вищих навчальних закладах без відриву від служби.

Особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, яким за вироком суду призначено покарання у вигляді службового обмеження для військовослужбовців, не можуть бути підвищені за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується до строку вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

Військовослужбовці, до яких за вироком суду застосовано кримінальне покарання у виді арешту, проходять військову службу з урахуванням обмежень, що застосовуються до них згідно з правилами тримання військовослужбовців на гауптвахті, передбаченими Статутом гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

II. ПРИЙНЯТТЯ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ. УКЛАДЕННЯ КОНТРАКТУ

8. Контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України – письмова угода, що укладається між громадянином України і державою, від імені якої виступає Міністерство оборони України, для встановлення правових відносин між сторонами під час проходження військової служби.

Контракт укладається за зразком, що додається, у двох примірниках, підписується особою, яка вступає на військову службу або продовжує військову службу за контрактом, і посадовою особою Збройних Сил України, зазначеною у пункті 9 цього Положення, скріплюється гербовою печаткою військової частини, органу військового управління, установи, організації, військового навчального закладу (далі – військова частина) і зберігається у кожній із сторін. Контракт є підставою для видання наказу по особовому складу про зарахування особи до Збройних Сил України і призначення її на посаду.

У разі призначення прапорщика (мічмана) на офіцерську посаду і присвоєння йому офіцерського звання в обох примірниках контракту про це робиться відповідна позначка.

9. Право підписання контракту від імені Міністерства оборони України надається:

а) з особами, які призначаються на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено військові звання вищого офіцерського складу, – Міністру оборони України;

б) з особами, які призначаються на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено військові звання від молодшого лейтенанта до полковника (капітана 1 рангу) включно, – командир (начальнику), до повноважень якого віднесено призначення на відповідні посади;

в) з особами, які призначаються на посади прапорщиків (мічманів), – командир (начальнику), який має право видавати накази по особовому складу;

г) з курсантами (слухачами), які навчаються у військових навчальних закладах та проходять військову службу після закінчення військового навчального закладу на посадах офіцерського складу, – начальнику військового навчального закладу.

Строк дії контракту обчислюється з дня набрання ним чинності.

Перший контракт набирає чинності:

- з особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) запасу – з дати підписання ними та відповідною посадовою особою контракту, але не раніше дня їх зарахування до списків особового складу військової частини;
- з випускниками військових навчальних закладів, а також з особами, яким присвоюються військово-звання прапорщика (мічмана), – з дати присвоєння офіцерського звання, звання прапорщика (мічмана);
- з іншими військовослужбовцями – з дати підписання контракту.

Про дату набрання чинності першим контрактом робиться відповідний запис в обох примірниках контракту, один з яких зберігається в особовій справі.

З курсантами військових навчальних закладів контракт про проходження військової служби на посадах офіцерського складу укладається при переведенні їх на останній курс навчання.

10. Перший контракт про проходження військової служби укладається на строк:

- з прапорщиками (мічманами) – не менш як 5 років;
- з особами офіцерського складу – від 5 до 10 років;
- з курсантами військових навчальних закладів про проходження ними військової служби після закінчення військового навчального закладу на посадах офіцерського складу – 5 років.

Після закінчення строків, установлених цим пунктом, військову службу може бути продовжено за новим контрактом на строк від 3 до 5 років щоразу до досягнення граничного віку перебування на цій службі, про що видається наказ по особовому складу.

Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), в яких закінчився строк контракту і які досягли граничного віку перебування на військовій службі, можуть бути залишені на службі за їх бажанням після укладення нового контракту на строк не більш як 5 років.

Строк контракту обчислюється повними роками.

Новий контракт укладається не пізніше ніж за два місяці до закінчення строку чинного контракту і набирає чинності після дня закінчення дії попереднього контракту.

11. Тривалість дії останнього контракту визначається строком, який залишився до досягнення військовослужбовцем граничного віку перебування на військовій службі, або строком, на який його залишено на військовій службі понад граничний вік.

Дія контракту припиняється:

- у день закінчення його строку;
- у день, зазначений у наказі про виключення військовослужбовця зі списків військової частини в разі дострокового розірвання контракту;
- з наступного дня після смерті (загибелі) військовослужбовця, а також визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- у день набуття чинності контрактом, укладеним прапорщиком (мічманом) про проходження військової служби (навчання) у вищому військовому навчальному закладі.

У разі припинення чинності контракту у примірнику, що зберігається в особовій справі, робиться запис про підставу та дату припинення дії контракту.

12. З військовослужбовцями, які на добровільних засадах зараховуються до підрозділів Збройних Сил України, що направляються до іноземних держав, укладається окремий контракт про умови і порядок проходження військової служби у складі цих підрозділів за зразком, що затверджується Міністерством оборони України.

13. Військовослужбовці, відряджені до військової прокуратури, органів виконавчої влади, підприємств і організацій, укладають контракт на загальних підставах.

Чинність контракту з військовослужбовцями, переведеними із Збройних Сил України до інших військових формувань з виключенням зі списків особового складу Збройних Сил України, припиняється.

Контракт з військовослужбовцями, відрядженими з інших військових формувань до Збройних Сил України з виключенням зі списків особового складу цих формувань, укладається на загальних підставах.

Військовослужбовцям – жінкам, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, строк дії контракту продовжується на період їх перебування в такій відпустці.

III. ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ

14. Військові звання офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) присвоюються військовослужбовцям і військовозобов'язаним з урахуванням їх професійно-ділових якостей, організаторських здібностей, військової та спеціальної підготовки, досвіду служби, посади, яку вони займають, та інших умов, передбачених цим Положенням.

15. Особам, яких приймають на військову службу за контрактом на посади прапорщиків (мічманів) уперше, присвоюється військове звання прапорщика (мічмана):

- а) військовослужбовцям рядового, сержантського і старшинського складу, які:
  - прослужили на строковій військовій службі не менше одного року і мають повну загальну середню освіту та закінчили школи прапорщиків, техніків або інші навчальні заклади, що здійснюють підготовку за військово-обліковими спеціальностями прапорщиків (мічманів);

- прослужили на строковій військовій службі не менше одного року, мають вищу освіту, споріднену з відповідними військово-обліковими спеціальностями, не мають військових звань офіцерського складу після закінчення спеціальних курсів;

- призначені на посади прапорщиків (мічманів) і успішно виконують обов'язки за цими посадами у воєнний час;

б) військовозобов'язаним та жінкам, які мають вищу освіту, споріднену з відповідними військово-обліковими спеціальностями, не мають військових звань офіцерського складу, після закінчення спеціальних курсів;

в) жінкам з відповідною спеціальною підготовкою, які мають повну загальну середню освіту, призвані на військову службу і призначені на посади прапорщиків (мічманів) у воєнний час.

Військове звання старшого прапорщика (старшого мічмана) присвоюється прапорщикам (мічманам), які прослужили на посадах, що комплектуються старшими прапорщиками (старшими мічманами), або офіцерських посадах безперервно 5 і більше років, а також прапорщикам (мічманам), які займають посади старшин підрозділів та командирів взводів протягом 3 років.

Військове звання старшого прапорщика (старшого мічмана) може бути присвоєно також прапорщикам (мічманам):

- за високі професійно-бойові якості, виявлені ними під час виконання обов'язків у складі миротворчих сил, під час бойового чергування і бойової служби, незалежно від строку служби у званні прапорщика (мічмана) і займаної посади;

- за бездоганну і безперервну службу прапорщиками (мічманами) протягом 15 років – незалежно від займаної посади.

У воєнний час військове звання старшого прапорщика (старшого мічмана) може бути присвоєно прапорщикам (мічманам), які прослужили на посадах, що підлягають комплектуванню старшими прапорщиками (старшими мічманами), або офіцерських посадах не менш як 3 місяці, а також прапорщикам (мічманам), які займають посади прапорщиків (мічманів) і бездоганно прослужили на них протягом року.

16. Військове звання молодшого лейтенанта присвоюється:

а) військовослужбовцям рядового, сержантського і старшинського складу, які мають вищу освіту, пройшли навчальні збори і склали іспити за програмою підготовки офіцерів запасу перед закінченням строкової військової служби (військове звання молодший лейтенант запасу);

б) військовозобов'язаним, які мають вищу освіту і пройшли строкову військову службу, після проходження навчальних зборів і складання іспитів за програмою офіцерів запасу;

в) військовозобов'язаним і жінкам, які мають вищу освіту, споріднену з відповідною військовою спеціальністю, за результатами атестування до офіцерського складу запасу;

г) студентам, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою офіцерів запасу і склали встановлені іспити та атестовані до офіцерського складу, після закінчення вищого навчального закладу;

д) військовослужбовцям, які закінчили у воєнний час військові навчальні заклади за скороченою програмою навчання;

е) прапорщикам (мічманам), які мають вищу освіту, споріднену з відповідною військовою спеціальністю, призначені на посади офіцерського складу, склали встановлені іспити та успішно виконують службові обов'язки, з урахуванням віку і потреби в офіцерах даної спеціальності;

є) прапорщикам (мічманам), які проходять військову службу на посадах прапорщиків (мічманів) не менш як 5 років, успішно виконують службові обов'язки та мають вищу освіту, споріднену з відповідною військовою спеціальністю, і склали встановлені іспити під час звільнення їх з військової служби в запас;

- ж) військовослужбовцям рядового, сержантського і старшинського складу, прапорщикам (мічманам), які призначені на посади офіцерського складу у воєнний час і успішно виконують службові обов'язки.
17. Військове звання лейтенанта присвоюється:
- а) молодшим лейтенантам, у яких закінчився строк вислуги у цьому званні;
  - б) випускникам вищих навчальних закладів, які готують за контрактом спеціалістів для потреб Збройних Сил України;
  - в) випускникам вищих військових навчальних закладів, які не мають офіцерських звань, та тим з них, які звільняються з військової служби у запас безпосередньо після закінчення військового навчального закладу через сімейні обставини або за станом здоров'я, а також випускникам військових навчальних закладів, які готують спеціалістів для органів виконавчої влади, підприємств і організацій (військове звання лейтенанта запасу).
18. Первинне офіцерське звання (молодший лейтенант, лейтенант) військовослужбовцям (військовозобов'язаним) присвоюється Міністром оборони України.
- Військове звання прапорщика (мічмана), старшого прапорщика (старшого мічмана) присвоюється командувачем корпусу, прирівняною до нього особою і вище, а у воєнний час – командиром дивізії, прирівняною до нього особою і вище.
19. Чергові військові звання молодшого та старшого офіцерського складу у мирний та воєнний час присвоюються:
- а) до капітана (капітан-лейтенанта) включно – командувачами корпусів, прирівняними до них особами і вище;
  - б) до майора (капітана 3 рангу) включно – командувачами військ оперативних командувань, а у воєнний час, крім того, – посадовими особами, визначеними Міністром оборони України;
  - в) до підполковника (капітана 2 рангу) включно – першими заступниками, заступниками Міністра оборони України, начальником Генерального штабу Збройних Сил України, командувачами видів Збройних Сил України, командиром військової частини А 0515; (Підпункт «в» пункту 19 в редакції Указу Президента N 1474/2004 від 13.12.2004)
  - г) до полковника (капітана 1 рангу) включно – Міністром оборони України.
20. Військові звання вищого офіцерського складу військовослужбовцям присвоюються Президентом України за поданням Міністра оборони України.
21. Чергові військові звання молодшого і старшого офіцерського складу присвоюються послідовно за наявності позитивної характеристики та відповідності чергових звань військовим званням, передбаченим штатними посадами, які вони займають, після закінчення встановленого строку вислуги у попередніх військових званнях.
22. Чергове військове звання офіцерського складу до полковника (капітана 1 рангу) включно може бути присвоєно достроково Міністром оборони України, а в разі коли Міністром оборони України призначається цивільна особа – Головнокомандувачем Збройних Сил України за погодженням з Міністром оборони України у порядку заохочення за наявності підстав, передбачених статтею 41 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України. При цьому таке військове звання може бути присвоєно не раніше закінчення половини встановленого строку вислуги у попередньому військовому званні за умови проходження служби не менше одного року на посадах, штатно-посадова категорія яких відповідає черговому військовому званню.
(Пункт 22 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
23. Чергове військове звання офіцерського складу до полковника включно слухачам, ад'юнктам і докторантам військових навчальних закладів за умови позитивної атестації присвоюється з додержанням вимог пункту 21 цього Положення:

- під час навчання – у разі відповідності чергового військового звання званням за штатною посадою, яку офіцер займав перед вступом до навчального закладу, без урахування змін (підвищення чи пониження), внесених до штату за цією посадою після вступу офіцера до навчального закладу;
- під час закінчення навчального закладу (ад'юнктури, докторантури) – у разі відповідності чергового військового звання званням за штатною посадою, на яку офіцер призначається після закінчення навчання.

Офіцерам у військовому званні підполковника, які призначаються на посади командира дивізії, чергове військове звання присвоюється без урахування строку вислуги у попередньому військовому званні.

24. Присвоєння військовослужбовцям, відрядженим до органів виконавчої влади, інших цивільних установ, чергових військових звань здійснюється за поданням керівників зазначених органів (установ) з додержанням вимог, передбачених пунктом 21 цього Положення, за умови відповідності чергового військового звання військовому званню за штатною військовою посадою, згідно з переліком посад, що можуть бути заміщені військовослужбовцями в цих органах (установах).

(Пункт 24 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1474/2004 від 13.12.2004)

25. Подання про присвоєння військових звань відповідно до вимог цього Положення здійснюється у порядку, визначеному Міністром оборони України.

Подання про присвоєння чергового військового звання від полковника (капітана 1 рангу) включно і вище, а також чергового військового звання достроково розглядається військовими радами військ оперативних командувань, видів Збройних Сил України.

Подання про присвоєння військового звання вищого офіцерського складу, крім того, розглядається Вищою атестаційною комісією та колегією Міністерства оборони України.

Порядок присвоєння військових звань вищого офіцерського складу визначає Президент України.

Подання про присвоєння військових звань офіцерського складу медичної служби та юстиції здійснюється за наявності в офіцера вищої медичної або юридичної освіти і за умови перебування його на штатній посаді з медичною чи юридичною військово-обліковою спеціальністю.

Військовослужбовці, яким за вироком суду призначено покарання, не пов'язане з позбавленням чи обмеженням волі, або яких звільнено від відбування покарання з випробуванням і яких залишено на військовій службі відповідно до пункту 68 цього Положення, а також ті, стосовно яких ведеться досудове слідство або які у зв'язку з цим перебувають у розпорядженні командира (начальника) протягом відповідних строків, до присвоєння чергового військового звання не представляються.

26. Для осіб офіцерського складу, які перебувають на військовій службі (крім офіцерів льотного складу авіації та плавскладу підводних човнів), встановлюються такі строки вислуги у військовому званні:

- молодшого лейтенанта, лейтенанта 2 роки
- старшого лейтенанта, капітана 3 роки
- (капітан-лейтенанта)
- майора (капітана 3 рангу) 4 роки
- підполковника (капітана 2 рангу) 5 років

Для офіцерів, які закінчили військові навчальні заклади із золотою медаллю, з дипломом з відзнакою, а також із п'ятирічним і більшим строком навчання, строк вислуги у військовому званні лейтенанта становить один рік.

Для офіцерів льотного складу авіації та плавскладу підводних човнів встановлюються такі строки вислуги у військовому званні:

- молодшого лейтенанта 1 рік
- лейтенанта, старшого лейтенанта 2 роки
- капітана (капітан-лейтенанта),
- майора (капітана 3 рангу) 3 роки
- підполковника (капітана 2 рангу) 4 роки.

Строк вислуги у військових званнях полковника (капітана 1 рангу) і вище не встановлюється.

Строк вислуги у присвоєному офіцеру званні обчислюється від дня видання наказу про присвоєння цього звання.

Офіцерам, призваним (прийнятим) на військову службу із запасу до строку вислуги у військовому званні, зараховується час перебування їх у військовому званні в запасі.

Час відбування покарання військовослужбовцям, засудженим до покарання у виді арешту, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, звільненим від відбування покарання з випробуванням і залишеним на військовій службі, до строку вислуги у військовому званні не зараховується.

27. У разі внесення подання на військовослужбовців, які мають армійські військові звання, про призначення на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено корабельні військові звання, одночасно вноситься подання про присвоєння їм відповідного корабельного військового звання. У такому ж порядку вирішується питання стосовно військовослужбовців, які мають корабельні військові звання і призначаються на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено армійські звання.

28. Пониження у військовому званні на один ступінь старших прапорщиків (старших мічманів), осіб молодшого (крім молодшого лейтенанта) і старшого офіцерського складу, які перебувають на військовій службі, може застосовуватися як вид дисциплінарного стягнення згідно з Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

Особи, понижені у військовому званні в порядку дисциплінарного стягнення, поновлюються у попередньому військовому званні, незалежно від займаної штатної посади, не раніш як через один рік після пониження наказами тих командирів (начальників), які накладали таке стягнення, або наказами їх прямих начальників.

Час перебування військовослужбовця у пониженому військовому званні до строку вислуги у поновленому військовому званні не зараховується.

29. Військовослужбовці можуть бути позбавлені військових звань офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) у зв'язку із засудженням за вчинені злочини за вироком суду, а також у порядку дисциплінарного стягнення посадовими особами, яким таке право надано Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

Особам, позбавленим військових звань офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), військовими комісарами одночасно із прийняттям на військовий облік присвоюється військове звання рядового (матроса) запасу.

30. Особи, позбавлені військових звань, можуть бути поновлені у попередньому військовому званні:

- у зв'язку зі скасуванням чи зміною вироку суду або в разі звільнення від покарання на підставі закону про амністію чи акта про помилування;
- за рішенням посадових осіб, які позбавили цю особу військового звання у порядку дисциплінарного стягнення.

Особам, позбавленим військових звань офіцерського складу у порядку дисциплінарного стягнення, можуть бути присвоєні військові звання рівні або нижчі ніж колишні військові звання за умо-

ви, якщо вони зарекомендують себе гідними заміщати посади офіцерського складу, але не раніш як через один рік після позбавлення військового звання, а особам, позбавленим військових звань у зв'язку із засудженням, крім того, – після погашення чи зняття судимості.

У разі поновлення військовослужбовця у попередньому військовому званні на підставі закону про амністію чи акта про помилування видається наказ по особовому складу про таке поновлення посадовою особою, яка видавала наказ про виключення військовослужбовця зі списків особового складу. За відсутності такої посадової особи внаслідок розформування, ліквідації органу військового управління тощо, наказ видається вищою посадовою особою, яка має право видання наказів по особовому складу.

IV. ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДИ ТА ПЕРЕМІЩЕННЯ ПО СЛУЖБІ

31. Посади, що підлягають заміщенню особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами), і відповідні їм військові звання визначаються штатом (штатним розписом). Перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, затверджується Президентом України за поданням Міністра оборони України, а посад, що підлягають заміщенню прапорщиками (мічманами), особами молодшого і старшого офіцерського складу, – Міністром оборони України.

32. Міністра оборони України призначає на посаду і звільняє з посади Президент України в установленому законодавством порядку.

Призначення на посади інших керівників Міністерства оборони України, начальника Генерального штабу Збройних Сил України, командувачів видів Збройних Сил України, командувачів військ оперативних командувань здійснює Президент України за поданням Міністра оборони України. (Абзац другий пункту 32 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1474/2004 від 13.12.2004)

На посади Міністра оборони України та інших керівників Міністерства оборони України можуть бути призначені як військовослужбовці, так і цивільні особи.

33. Осіб офіцерського складу призначають на штатні вакантні військові посади прями командирі (начальники) відповідно до Номенклатури посад для призначення осіб офіцерського складу наказами по особовому складу, що затверджується Міністром оборони України.

Призначення прапорщиків (мічманів) на посади здійснюється наказами командирів полків (бригад), їм рівних та вище, які мають право видавати накази по особовому складу.

Прапорщики (мічмани) з урахуванням ділових і моральних якостей можуть призначатися на посади, що підлягають заміщенню молодшим офіцерським складом, у разі коли їм не підпорядковуватимуться офіцери, і звільнятися з них наказами командирів (начальників), яким надано право призначати на ці посади осіб офіцерського складу. В разі потреби призначення на зазначені посади офіцерів прапорщиків (мічманів), які займають посади молодшого офіцерського складу, переміщуються на посади прапорщиків (мічманів).

34. Під час призначення військовослужбовців на військові посади та переміщення їх по службі додержують таких вимог:

а) посади офіцерського складу комплектуються офіцерами, які перебувають на військовій службі, шляхом професійного підбору на конкурсній основі.

Тимчасове заміщення цих посад прапорщиками (мічманами), цивільними особами допускається в порядку, визначеному Номенклатурою посад для призначення осіб офіцерського складу наказами по особовому складу;

б) осіб офіцерського складу призначають на посади та переміщують по службі за основною або спорідненою спеціальністю чи набутим досвідом. У разі потреби використання військовослужбовців на посадах за новою спеціальністю їх призначенню повинна передувати відповідна підготовка;

в) офіцери, які закінчили вищі військові навчальні заклади або призвані на військову службу із запасу, направляються до військ (сил) для призначення на посади за набутою або наявною у них спеціальністю.

Особи офіцерського складу, які після закінчення військових навчальних закладів набули оперативно-стратегічний чи оперативно-тактичний рівень підготовки, призначаються на посади, що комплектуються особами з відповідним рівнем підготовки;

г) військовослужбовці-жінки призначаються на посади офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), визначені Міністром оборони України;

д) переміщення по службі осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), не пов'язане з організаційними заходами, направленням на навчання, призначенням на посади випускників військових навчальних закладів, звільненням із військової служби, проводиться, як правило, після закінчення зимового і літнього періодів навчання у Збройних Силах України, а осіб командного і професорсько-викладацького складу військових навчальних закладів – після закінчення навчального року;

е) переміщення по службі осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) проводиться, як правило, без зарахування в розпорядження відповідних командирів (начальників);

є) призначення на посади осіб офіцерського складу, які перебувають у розпорядженні відповідних командирів (начальників), проводиться в можливо короткий строк, але не пізніше ніж через два місяці з дня звільнення з попередньої посади;

ж) випускники військових навчальних закладів призначаються на відповідні вакантні посади безпосередньо після закінчення військових навчальних закладів, а зараховані в розпорядження відповідних командувачів (командирів), – після їх прибуття у війська (сили) з відпустки, наданої у зв'язку із закінченням військового навчального закладу, але не пізніше одного місяця після її закінчення. Офіцери, призвані і прийняті на військову службу із запасу, призначаються на посади не пізніше як через місяць із дня, коли вони вибули до місця служби, зазначеного у приписі військового комісаріату, а прапорщики (мічмани) – після прибуття у військову частину;

з) необхідність і терміновість переміщення осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), які не досягли граничного віку перебування на військовій службі і визнані військово-лікарською комісією за станом здоров'я обмежено придатними до військової служби, з посад, що вони займають, на інші посади, на яких обов'язки військової служби можуть виконувати з урахуванням стану здоров'я, підготовки і досвіду служби, визначаються прямими начальниками від командира окремого батальйону і вище на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;

и) військовослужбовці, які не досягли граничного віку перебування на військовій службі і визнані за станом здоров'я непридатними до льотної роботи, служби на підводних човнах, надводних кораблях або до роботи у спеціальних спорудах, але придатними або обмежено придатними до військової служби, призначаються на посади, не пов'язані з виконанням льотної роботи, службою на підводних човнах, надводних кораблях чи роботою у спеціальних спорудах. У разі відсутності таких вакантних посад зазначені військовослужбовці в установленому порядку звільняються з військової служби;

і) переміщення по службі в іншу місцевість осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), які не досягли граничного віку перебування на військовій службі і визнані придатними або обмежено придатними до військової служби, але самі чи члени їхніх сімей мають потребу за станом здоров'я у зміні місця служби (проживання), здійснюється на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;

ї) не допускається призначення осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), які перебувають у родинних стосунках (батьки, подружжя, брати, сестри, сини, дочки, а також брати, сестри, батьки й діти іншого з подружжя), на посади в одну військову частину, одне з'єднання, об'єднання до

оперативного командування включно у разі коли проходження ними військової служби пов'язано з безпосередньою підпорядкованістю або підконтрольністю одного з них іншому;

й) заборонено призначення на посади осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) у порядку службового сумісництва, крім посад, пов'язаних із науково-педагогічною та науковою діяльністю;

к) подання про призначення на керівні посади від командира полку, прирівняної до нього особи і вище розглядаються на відповідних військових радах у порядку, що визначається Міністром оборони України.

35. Переміщення по службі осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) здійснюється:

а) на вищі посади – у порядку просування по службі;

б) на рівні посади:

- у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
- у разі проведення заміни у місцевостях з установленими строками служби;
- для більш доцільного використання за фахом чи досвідом роботи;
- за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;
- за сімейними обставинами – на особисте прохання;
- з меншим обсягом роботи, виходячи з професійних, ділових і моральних якостей, на підставі атестаційного висновку;

в) на нижчі посади:

- у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, у разі неможливості переміщення на рівну посаду;
- за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;
- виходячи з професійних, ділових і моральних якостей – на підставі атестаційного висновку;
- у порядку реалізації дисциплінарного стягнення – відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України;
- за віком або сімейними обставинами на особисте прохання;

г) у зв'язку зі вступом до військового навчального закладу із звільненням з посади, а також у разі призначення на посаду після закінчення навчання;

д) у зв'язку із закінченням строку перебування на посаді (крім осіб вищого офіцерського складу, яких призначає на посаду і звільняє з посади Президент України). Перелік зазначених посад, строки перебування на них та порядок чередування проходження служби визначається Міністром оборони України.

Посада вважається вищою, якщо за цією посадою штатом (штатним розписом) передбачено вище військове звання, а за умови рівних військових звань – більший посадовий оклад; нижчою, якщо за цією посадою штатом або штатним розписом передбачено нижче військове звання, а за умови рівних звань – менший посадовий оклад. У разі коли штатом або штатним розписом передбачено два військових звання або диференційовані посадові оклади, до уваги береться вище військове звання або вищий посадовий оклад.

У разі переміщення по службі особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам), які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, надаються компенсації і пільги, передбачені для працівників відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

36. Переміщення по службі осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) здійснюється у порядку, встановленому Міністром оборони України.

Рішення про переміщення офіцера, прапорщика (мічмана) приймається відповідним командиром (начальником) з урахуванням атестаційних висновків та рекомендацій його безпосереднього начальника.

37. Просування по службі військовослужбовців здійснюється з урахуванням професійних якостей, досягнутих результатів і здатності виконувати завдання у складних умовах служби та стану здоров'я.

Для заміщення вакантних посад, просування по службі та направлення військовослужбовців на навчання у військових частинах, з'єднаннях, об'єднаннях, оперативних командуваннях, командуваннях видів Збройних Сил України, Генеральному штабі Збройних Сил України та центральному апараті Міністерства оборони України створюється резерв кандидатів для просування по службі та направлення на навчання.

38. Переміщення осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) з вищих посад на нижчі на підставах, передбачених абзацами другим – четвертим і шостим підпункту «в» пункту 35 цього Положення, здійснюється прямими начальниками у межах наданих їм прав щодо призначення на посади у разі коли немає змоги призначити військовослужбовця на рівну посаду у відповідному виді Збройних Сил України, а абзацом п'ятим цього підпункту, – командирами (начальниками), які мають таке право відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України.

Особи офіцерського складу, усунені від посад, зараховуються в розпорядження командира (начальника), який має право видавати накази про призначення на ці посади.

39. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), переміщені з вищих посад на нижчі, у подальшому просуваються по службі з додержанням вимог, передбачених пунктом 37 цього Положення, а понижені у посаді в порядку дисциплінарного стягнення, крім того, – після зняття дисциплінарного стягнення.

40. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), переміщені на нижчі посади у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, мають переважне право на просування по службі.

Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), яких переміщують по службі, мають вибути до нового місця служби після здавання справ та посади, але не пізніше ніж через місяць від дня одержання військовою частиною наказу або іншого письмового повідомлення про переміщення по службі, а ті з них, які на цей час перебувають у відпустці чи на лікуванні, – після повернення з відпустки (лікування) з урахуванням часу на здавання справ та посади.

41. У зв'язку зі службовою необхідністю на офіцера, прапорщика (мічмана) може бути покладено тимчасове виконання обов'язків за іншою рівною або вищою посадою, яку він не займає:

- а) вакантною (незайнятою) військовою посадою – за його згодою (тимчасове виконання посади);
- б) невакантною (зайнятою) військовою посадою – у разі тимчасової відсутності військовослужбовця, який її займає, або усунення військовослужбовця, який її займає, від посади (тимчасове виконання обов'язків).

Безперервний строк тимчасового виконання посади не повинен перевищувати шести місяців, а тимчасового виконання обов'язків – чотирьох місяців.

На офіцера, прапорщика (мічмана) за його згодою може бути покладено виконання обов'язків за невакантною військовою посадою на час перебування військовослужбовця, який її займає, у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

42. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани) можуть бути направлені для проходження військової служби:

- до інших військових формувань з виключенням зі списків особового складу Збройних Сил України;
- з інших військових формувань до Збройних Сил України – з включенням їх у списки особового складу.

Направлення осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) здійснюється за погодженням між Міністерством оборони України та центральними органами виконавчої влади, що здійснюють керівництво відповідними військовими формуваннями, за згодою військовослужбовця та оформляється на:

- осіб офіцерського складу – наказами Міністра оборони України та керівників відповідних центральних органів виконавчої влади;
  - прапорщиків (мічманів) – наказами начальника Генерального штабу Збройних Сил України, заступників керівників відповідних центральних органів виконавчої влади.
43. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани) Збройних Сил України за їх згодою можуть бути відряджені до органів виконавчої влади, інших цивільних установ із залишенням на військовій службі.

Про призначення на посади та переміщення по службі відряджених військовослужбовців керівники органів виконавчої влади, інших цивільних установ письмово повідомляють Головне управління кадрової політики Міністерства оборони України.

Звільнення з посад відряджених військовослужбовців рішенням керівника органу виконавчої влади, іншої цивільної установи з наступним направленням у розпорядження Міністерства оборони України здійснюється за погодженням з Міністерством оборони України:

- після виконання обсягу робіт оборонного характеру;
- за зверненням військовослужбовця;
- у разі невиконання військовослужбовцем обов'язків за займаною посадою.

У разі потреби Міністр оборони України має право у будь-який час відкликати з органу виконавчої влади, іншої цивільної установи відрядженого військовослужбовця за погодженням з керівником органу виконавчої влади, іншої цивільної установи. Звільнений з посади відряджений військовослужбовець направляється в розпорядження Міністерства оборони України зі службовою характеристикою та наказом про звільнення з посади. Після повернення в розпорядження Міністерства оборони України військовослужбовець призначається на посаду, з якої його було відряджено, або на рівну посаду.

V. АТЕСТУВАННЯ

44. Для забезпечення правильного добору, розстановки, виховання, вдосконалення підготовки офіцерських кадрів, прапорщиків (мічманів), об'єктивної оцінки професійного рівня, ділових та моральних якостей кожного військовослужбовця, їх відповідності посаді, визначення перспективи службового використання, створення резерву кандидатів для просування по службі та направлення на навчання проводиться атестування військовослужбовців, за винятком осіб, зазначених у пункті 45 цього Положення.
45. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), відряджені до органів виконавчої влади, підприємств і організацій, атестуванню не підлягають.

Для призначення військовослужбовця на вищу посаду, направлення на навчання та представлення до нагородження чи присвоєння достроково військового звання у міжатестаційний період атестація не проводиться. У цих випадках складається службова характеристика.

46. Порядок та строки проведення атестування осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) визначаються Міністром оборони України.

VI. ВІДПУСТКИ

47. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани) мають право на відпустки:
- а) щорічні відпустки:
    - чергова відпустка, в тому числі під час навчання у військових навчальних закладах;
    - додаткова відпустка за особливий характер служби та за роботу зі шкідливими та важкими умовами служби;

- інші додаткові відпустки, передбачені законодавством;
- б) додаткові відпустки у зв'язку із навчанням у вищих навчальних закладах без відриву від служби;
- в) творчі відпустки;
- г) соціальні відпустки:
  - відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
  - відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
  - відпустка для лікування у зв'язку з хворобою;
  - д) відпустка за сімейними обставинами та з інших поважних причин.

48. Тривалість щорічної чергової відпустки офіцерів, прапорщиків (мічманів), які мають вислугу у календарному обчисленні до 10 років, становить 30 календарних днів; від 10 до 20 років – 35 календарних днів; від 20 до 25 років – 40 календарних днів; понад 25 років – 45 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки і назад. Військовослужбовцям-інвалідам, а також учасникам бойових дій та прирівняним до них особам надаються щорічні чергові відпустки незалежно від вислуги років тривалістю 45 календарних днів у зручний для них час.

Щорічна чергова відпустка повинна бути надана протягом календарного року. В особливих випадках з дозволу прямого начальника – командувача корпусу, прирівняної до нього особи та вище – чергова щорічна відпустка може бути надана за минулий рік у першому кварталі наступного року, якщо раніше її не було надано через виняткові обставини.

Відпустка тривалістю 40 календарних днів і більше на прохання військовослужбовця може бути надана у два прийоми за умови, що основна її частина становитиме не менш як 30 календарних днів.

Права командирів (начальників) щодо надання відпусток, а також порядок надання відпусток визначаються Міністром оборони України з урахуванням необхідності підтримання постійної бойової готовності військових частин, з'єднань, об'єднань та органів військового управління.

Особам офіцерського складу на період навчання у військових навчальних закладах під час перерв навчальних занять, передбачених навчальними планами, надаються відпустки тривалістю:

- зимова – до 14 календарних днів;
- літня – 30 календарних днів.

Літня навчальна відпустка є основною, а зимова – додатковою. Час, необхідний для проїзду до місця проведення зазначених відпусток і назад, не надається.

49. Військовослужбовцям, кандидатури яких затверджено для направлення на навчання чи виїзду за межі України, щорічна чергова відпустка надається з урахуванням повного використання її до початку навчання або виїзду за межі України, а тим, хто навчається у військових навчальних закладах, – після закінчення навчального року.

Особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам), які перебувають у відрадженнях за межами України, дозволяється за їх бажанням об'єднання щорічних чергових відпусток за два роки. Загальна тривалість об'єднаної відпустки не повинна перевищувати 90 календарних днів з урахуванням часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки і назад.

У разі переміщення зазначених осіб по службі невикористана ними об'єднана відпустка (частина відпустки) за минулий та поточний роки надається за новим місцем служби (новою посадою).

50. Особам, які закінчили військові навчальні заклади і яким присвоєно первинне військове звання офіцера, а також офіцерам, призваним або прийнятим за контрактом на військову службу із запасу безпосередньо після закінчення вищих навчальних закладів, надається щорічна чергова відпустка тривалістю 30 календарних днів до направлення до місця проходження служби.

Військовослужбовцям, призваним або прийнятим за контрактом на військову службу із запасу, тривалість щорічної чергової відпустки у році початку військової служби обчислюється з розрахунку 1/12 тривалості відпустки, на яку вони мають право згідно з пунктом 48 цього Положення, за кожний повний місяць служби до кінця календарного року. При цьому військовослужбовцям, які мають право на відпустку тривалістю 10 календарних днів і більше, оплачується проїзд до місця проведення відпустки та назад і надається додатковий час на дорогу. Відпустка тривалістю менш як 10 календарних днів за бажанням офіцера, прапорщика (мічмана) може бути надана одночасно з черговою відпусткою в наступному році.

51. Особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам), які звільняються з військової служби, крім осіб, які звільняються за віком, станом здоров'я та у зв'язку зі скороченням штатів, щорічна чергова відпустка надається з розрахунку 1/12 тривалості відпустки, на яку вони мають право згідно з пунктом 48 цього Положення, за кожний повний місяць служби у році звільнення. При цьому, якщо тривалість відпустки становить більш як 10 календарних днів, оплачується проїзд до місця проведення відпустки та назад до місця служби чи обраного місця проживання і надається додатковий час на дорогу.

52. Особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам), які звільняються з військової служби за віком, станом здоров'я та у зв'язку із скороченням штатів, щорічні чергова та додаткова відпустки у рік звільнення надаються на строк, установлений пунктами 48 і 54 цього Положення.

Особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам), накази про звільнення яких підписано у минулому році, але не виключеним із списків військової частини, відпустки за період служби у поточному році не надаються.

53. Відкликання осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) із щорічних чергових відпусток дозволяється лише в разі оголошення мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, а в інших випадках – за рішенням Міністра оборони України.

У разі відкликання зі щорічної чергової відпустки невикористана її частина, як правило, надається військовослужбовцям у поточному році. Якщо невикористана частина відпустки становить 10 календарних днів і більше, офіцеру, прапорщику (мічману) оплачується вартість проїзду до місця проведення відпустки і назад, але не далі пункту, з якого його було відкликано, а також надається додатково час на проїзд до місця проведення відпустки і назад.

54. Щорічні додаткові відпустки за особливий характер служби та за роботу із шкідливими і важкими умовами служби особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам) можуть бути використані одночасно з черговими відпустками або в інший строк з урахуванням побажання військовослужбовця та інтересів служби.

Перелік посад, виконання робіт, що дають право особам, які їх займають або виконують, на щорічну додаткову відпустку за особливий характер служби та за роботу зі шкідливими і важкими умовами служби, визначається Міністерством оборони України.

Військовослужбовцям, які мають право на щорічну додаткову відпустку, передбачену цим пунктом, та на щорічну додаткову відпустку на інших, установлених законодавством підставах, відпустка надається за їх вибором на одній з підстав.

55. Військовослужбовцям, допущеним до складання вступних іспитів у вищі навчальні заклади з вечірньою та заочною формами навчання, надаються відпустки строком 15 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця знаходження навчального закладу і назад. Документом, який дає право на зазначену відпустку, є повідомлення за підписом керівника навчального закладу про допуск до складання вступних іспитів.

Військовослужбовцям, які успішно навчаються у вищих навчальних закладах без відриву від служби, надаються додаткові відпустки:

а) на період настановних занять, виконання лабораторних робіт, складання заліків та іспитів для тих, хто навчається на першому та другому курсах:

- I-II рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 10 календарних днів;
- III-IV рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 20 календарних днів;
- незалежно від рівня акредитації із заочною формою навчання – 30 календарних днів;

б) на період настановних занять, виконання лабораторних робіт, складання заліків та іспитів для тих, хто навчається на третьому і наступних курсах:

- I-II рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 20 календарних днів;
- III-IV рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 30 календарних днів;
- незалежно від рівня акредитації із заочною формою навчання – 40 календарних днів;

в) на період складання державних іспитів у вищих навчальних закладах незалежно від рівня акредитації – 30 календарних днів;

г) на період підготовки та захисту дипломного проекту (роботи) військовослужбовцям, які навчаються у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації з вечірньою та заочною формами навчання, – два місяці, а III-IV рівнів акредитації – чотири місяці.

Тривалість додаткових відпусток військовослужбовців, які здобувають другу (наступну) вищу освіту за заочною (вечірньою) формою навчання у навчальних закладах, що мають у своєму підпорядкуванні підрозділи післядипломної освіти, визначається як для осіб, які навчаються на третьому і наступних курсах вищого навчального закладу відповідного рівня акредитації.

56. Творчі відпустки надаються офіцерам, крім тих, які навчаються в ад'юнктурі або проходять підготовку у докторантурі, для завершення дисертаційних робіт, написання підручників та в інших випадках, передбачених законодавством.

57. На підставі медичного висновку військовослужбовцям-жінкам надаються відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю:

- до пологів – 70 календарних днів;
- після пологів – 56 календарних днів (70 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та в разі ускладнення пологів), починаючи з дня пологів.

Після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням військовослужбовця-жінки їй надається відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Військовослужбовці-жінки користуються всіма пільгами, передбаченими законодавством з питань соціального захисту жінок, охорони материнства і дитинства. Ці пільги поширюються на батьків з числа військовослужбовців, які виховують дітей без матері (в разі її смерті, позбавлення батьківських прав, на час перебування у лікувальному закладі та в інших випадках відсутності материнського піклування про дітей).

58. Відпустки для лікування у зв'язку з хворобою надаються на підставі висновку військово-лікарської комісії. Тривалість такої відпустки визначається характером захворювання. У цілому час безперервного перебування в лікувальних закладах і у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою не повинен перевищувати чотирьох місяців (крім випадків, коли законодавством передбачено більш тривалі строки перебування на лікуванні). Цей строк може бути продовжено рішенням прямих начальників від командувача корпусу, прирівняної до нього особи і вище на підставі висновку лікувального закладу. Після закінчення встановленого безперервного перебування на лікуванні та у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою військовослужбовці підлягають огляду військово-лікарською комісією для вирішення питання про придатність їх до військової служби.

Після видання наказу про звільнення військовослужбовця з військової служби відпустка для лікування у зв'язку з хворобою не надається.

Особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам), які захворіли під час чергової щорічної відпустки, відпустка продовжується після одужання на кількість невикористаних днів відпустки.

59. Додаткові відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин можуть бути надані тривалістю до 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення додаткової відпустки і назад.

VII. ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ОФІЦЕРАМИ, ПРИЗВАНИМИ ІЗ ЗАПАСУ

60. У мирний час офіцери запасу віком до 30 років у кількості та за військово-обліковими спеціальностями, визначеними Кабінетом Міністрів України, за наказом Міністра оборони України можуть бути призвані для проходження військової служби на посадах офіцерського складу. Під час проходження військової служби вони виконують обов'язки і користуються правами, пільгами і видами забезпечення, передбаченими для осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за контрактом або кадрову військову службу.

Призвані із запасу особи офіцерського складу, які позитивно атестуються, за наявності потреби в офіцерах відповідної спеціальності після закінчення строків служби за їх бажанням можуть продовжити службу з укладенням контракту про проходження військової служби на строк не менш як 5 років.

61. Призвані із запасу особи офіцерського складу звільняються з військової служби:

а) після закінчення строку служби;

б) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби;

в) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

г) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Звільнення з військової служби офіцерів, призваних із запасу, провадять особи, зазначені у пункті 72 цього Положення.

VIII. ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

62. Звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) з військової служби здійснюється:

а) у запас, якщо вони не досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби в мирний або воєнний час;

б) у відставку, якщо вони досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до військової служби за станом здоров'я з виключенням з військового обліку.

Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), які досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до військової служби із зняттям з військового обліку та на яких згідно з Дисциплінарним статутом Збройних Сил України накладено стягнення «звільнення з військової служби за службовою невідповідністю», звільняються з військової служби у відставку за службовою невідповідністю.

63. Контракт припиняється (розривається), а особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), які проходять службу за контрактом, звільняються з військової служби:

а) після закінчення строку контракту;

б) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;

в) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби;

г) у зв'язку зі скороченням штатів – у разі неможливості використання на службі у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;

д) через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

е) за службовою невідповідністю;

є) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем;

ж) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту командуванням;

з) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

День припинення контракту визначається пунктом 11 цього Положення.

64. З ініціативи командування військової частини достроково може бути розірвано контракт і звільнено особу офіцерського складу, прапорщика (мічмана) з військової служби за наявності підстав, передбачених підпунктами «б» – «г», «е», «є», «з» пункту 63 цього Положення. З ініціативи військовослужбовця контракт може бути розірвано через підстави, зазначені у підпунктах «б», «в», «д», «ж» цього пункту.

Про дострокове розірвання контракту командування повинно попередити військовослужбовця не пізніше як за місяць до подання документів про звільнення зі служби. У цей же строк військовослужбовець має повідомити командування про свій намір щодо дострокового розірвання контракту.

65. Військовослужбовець, стосовно якого прийнято рішення про дострокове розірвання контракту, має право оскаржити наказ про дострокове розірвання контракту і звільнення з військової служби у порядку, встановленому законодавством. Оскарження не припиняє виконання наказу.

У разі визнання рішення про дострокове розірвання контракту і звільнення незаконними військовослужбовець поновлюється на посаді, яку займав раніше, або на рівній посаді з виплатою грошового забезпечення за час вимушеного прогулу.

66. Питання про розірвання контракту з підстави, передбаченої підпунктом «ж» пункту 63 цього Положення, може бути вирішено за згодою сторін, а в разі відсутності такої згоди – за рішенням спеціальних комісій, які утворюються в командуваннях видів Збройних Сил України, оперативних командуваннях, Міністерстві оборони України і Генеральному штабі Збройних Сил України.

67. Офіцери, які проходять кадрову військову службу, звільняються з військової служби:

а) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;

б) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби;

в) у зв'язку зі скороченням штатів – у разі неможливості використання на службі у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;

г) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

д) за власним бажанням – офіцери в разі наявності в них вислуги не менш як 5 років у календарному обчисленні;

е) за службовою невідповідністю;

є) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

68. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), яким за вироком суду призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, або яких звільнено від відбування покарання з випробуванням, можуть бути залишені на військовій службі за рішенням командирів (начальників), яким надано право звільнення зазначених осіб з військової служби, в порядку, визначеному Міністром оборони України.

Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), стосовно яких здійснюється дізнання, досудове слідство або кримінальна справа розглядається судом, не підлягають звільненню з військової служби до прийняття остаточного рішення у справі.

Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), до яких відповідно до Закону України «Про боротьбу з корупцією» судом застосовано адміністративне стягнення, що передбачає звільнення з посади чи інше усунення від виконання функцій держави, представляються до звільнення з військової служби на підставах, передбачених підпунктом «е» пункту 63 або підпунктом «е» пункту 67 цього Положення.

69. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), звільнені з військової служби у зв'язку з обвинувальним вироком суду або звільнені з посад, які вони займали, у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, у разі скасування вироку суду або закриття справи поновлюються в установленому порядку відповідно на військовій службі або на посадах.

У разі зміни вироку суду і призначення особі, яка перебувала на військовій службі на посаді офіцерського складу, прапорщика (мічмана), покарання, зазначеного в абзаці першому пункту 68 цього Положення, вона за рішенням командира (начальника), якому надано право звільнення цієї особи з військової служби, може бути поновлена на військовій службі в порядку, визначеному Міністром оборони України.

70. Особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), які померли, загинули або визнані судом безвісно відсутніми чи оголошені померлими, а також особи, позбавлені військового звання, виключаються зі списків офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) Збройних Сил України в порядку, визначеному Міністром оборони України.

При цьому виключення зі списків особового складу Збройних Сил України осіб офіцерського складу, визнаних безвісно відсутніми чи оголошених померлими, здійснюється Міністром оборони України, а прапорщиків (мічманів) – командувачами корпусів, прирівняними до них особами і вище на підставі рішень суду про таке визнання чи оголошення.

71. Звільнення відряджених військовослужбовців з військової служби здійснюється в установленому цим Положенням порядку за поданням керівників органів виконавчої влади, інших цивільних установ, до яких вони відряджалися, без зарахування в розпорядження Міністра оборони України, особами, зазначеними у пунктах 72 і 73 цього Положення, згідно з їх повноваженнями.

72. Звільнення осіб офіцерського складу з військової служби на підставах, передбачених пунктами 61, 63 та 67 цього Положення, здійснюється:

а) у військових званнях генерал-полковника (адмірала), генерала армії України – Президентом України;

б) у військових званнях до генерал-лейтенанта (віце-адмірала) включно за усіма підставами – Міністром оборони України;

в) у військових званнях до підполковника (капітана 2 рангу) включно за всіма підставами, крім звільнення за службовою невідповідністю, – першими заступниками, заступниками Міністра оборони України, начальником Генерального штабу Збройних Сил України, командиром військової частини А 0515, а також командувачами видів Збройних Сил України, крім звільнення у зв'язку із скороченням штатів. (Підпункт «в» пункту 72 в редакції Указу Президента N 1474/2004 від 13.12.2004)

73. Звільнення прапорщиків (мічманів) з військової служби проводиться командувачами корпусів, прирівняними до них особами і вище.

74. Днем звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) з військової служби в запас або у відставку вважається день, з якого їх наказом по стройовій частині виключено зі списків особового складу.

75. Військовослужбовцям, які мають вислугу 20 і більше років (у пільговому обчисленні) та позитивно характеризуються по службі, а також тим, хто має особливі заслуги перед державою, – незалежно від вислуги років, у разі звільнення в запас або у відставку за рішенням (наказами) осіб, які здійснюють звільнення, надається право носіння військової форми одягу.

ІХ. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ОСОБАМИ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ, ПРАПОРЩИКАМИ (МІЧМАНАМИ), ВІДРЯДЖЕНИМИ ДО ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ІНШИХ ЦИВІЛЬНИХ УСТАНОВ

76. Перелік посад в органах виконавчої влади, інших цивільних установах, які можуть бути заміщені військовослужбовцями, для вищого офіцерського складу затверджується Президентом України, для інших військовослужбовців – Кабінетом Міністрів України.

У переліках зазначається кількість та граничні військові звання за штатними посадами, на які можуть відряджатися військовослужбовці.

77. Добір осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) для заміщення посад в органах виконавчої влади, інших цивільних установах здійснюється керівниками відповідних органів виконавчої влади, інших цивільних установ разом з Міністерством оборони України.

Рішення про відрядження осіб офіцерського складу приймається Міністром оборони України, а прапорщиків (мічманів) – Начальником Генерального штабу Збройних Сил України за запитами керівників відповідних органів виконавчої влади, інших цивільних установ.

78. За відрядженими військовослужбовцями та членами їх сімей зберігаються всі гарантії та пільги, передбачені законодавством.

Виплата посадових окладів, окладів за військовим званням, надбавки за вислугу років, матеріальної допомоги, а також преміювання відряджених військовослужбовців здійснюється за рахунок органів виконавчої влади, інших цивільних установ, до яких вони відряджені, за розмірами, встановленими законодавством.

Виплата одноразової грошової винагороди відрядженим військовослужбовцям за підтримання високої бойової готовності військ, зразкове виконання службових обов'язків і бездоганну дисципліну не здійснюється.

79. Відряджені військовослужбовці, крім військовослужбовців, зазначених в абзаці другому цього пункту, належні види забезпечення (речове майно, продовольчий пайок або компенсації замість них, оплата проїзду у відпустку, медичне обслуговування, компенсація за піднаймання житла) одержують за рахунок Міністерства оборони України за нормами і в порядку, встановленому для відповідних категорій військовослужбовців, за попереднім місцем служби чи військовими комісаріатами за місцем виконання ними своїх обов'язків. (Пункт 79 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 469/2002 від 17.05.2002)

Військовослужбовці, відряджені до Національного космічного агентства України, належні види забезпечення одержують за рахунок Національного центру управління та випробувань космічних засобів. (Пункт 79 доповнено абзацом другим згідно з Указом Президента N 469/2002 від 17.05.2002)

80. Пенсійне забезпечення звільнених у запас або у відставку відряджених військовослужбовців здійснюється на загальних підставах, передбачених законодавством для військовослужбовців.

Х. ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ В ЗАПАСІ

81. Виконання особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) запасу військового обов'язку в запасі у мирний час полягає у додержанні порядку і правил військового обліку, проходженні зборів, збереженні та вдосконаленні військовозобов'язаними знань, навичок і умінь, необхідних для виконання обов'язків військової служби у воєнний час відповідно до військово-облікових чи цивільних спеціальностей.

Запас офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) складається з:

а) офіцерів, прапорщиків (мічманів), звільнених із військової служби в запас;

б) осіб, яким військове звання офіцера запасу присвоєно згідно з підпунктами «а» – «г», «ж» пункту 16 та підпунктом «в» пункту 17 цього Положення.

82. Категорії запасу, граничний вік перебування військовозобов'язаних у запасі, розряди запасу, порядок проходження зборів та порядок переведення військовозобов'язаних у відставку визначаються главою V Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу».

83. Строки перебування у військових званнях для офіцерів запасу встановлюються у званні:

- молодшого лейтенанта, лейтенанта – 3 роки;
- старшого лейтенанта, капітана (капітан-лейтенанта) – 4 роки;
- майора (капітана 3 рангу) – 5 років;
- підполковника (капітана 2 рангу) – 6 років.

84. Чергові військові звання достаршого лейтенанта включно присвоюються військовозобов'язаним після закінчення встановлених пунктом 83 цього Положення строків перебування у попередньому званні за умови позитивної атестації.

Чергові військові звання від капітана (капітан-лейтенанта) до полковника (капітана 1 рангу) включно присвоюються офіцерам запасу після закінчення встановлених пунктом 83 цього Положення строків перебування у попередньому званні за умови позитивної атестації та успішного проходження навчальних зборів за посадою, що відповідає черговому званню.

Офіцерам запасу, які не пройшли зборів у період перебування у військовому званні, а також які перебувають на спеціальному військовому обліку, чергові звання від капітана (капітан-лейтенанта) і вище присвоюються за наявності у них необхідного досвіду роботи за спорідненими з їх військово-обліковими спеціальностями або досвіду служби на посадах офіцерського складу з урахуванням посад, на які вони можуть бути призначені у воєнний час.

85. Чергові військові звання офіцерам запасу присвоюються:

- до полковника (капітана 1 рангу) включно – Міністром оборони України;
- до підполковника (капітана 2 рангу) включно – начальником Генерального штабу Збройних Сил України, іншими керівниками Міністерства оборони України, командувачами Сухопутних військ і Військово-Морських Сил Збройних Сил України; (Абзац третій пункту 85 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1474/2004 від 13.12.2004)
- до майора (капітана 3 рангу) включно – командувачами військ оперативних командувань.

86. Чергові військові звання офіцерам запасу присвоюються у послідовному порядку.

Під час прийняття на військову службу офіцерів запасу їм може бути присвоєно Міністром оборони України офіцерське звання на один ступінь вище за звання, яке вони мають, незалежно від строку перебування у військовому званні, передбаченого пунктом 83 цього Положення, але не вище за звання, передбачене посадою, на яку їх призначають.

(Пункт 86 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

87. Особи, позбавлені військових звань за вироком суду у зв'язку із засудженням за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, можуть бути поновлені в колишньому військовому званні на підставах і у порядку, передбаченому пунктом 30 цього Положення.

XI. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ В ЗАПАСІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

88. У разі оголошення мобілізації:

а) усі особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), які перебувають на цей час на військовій службі у Збройних Силах України, звільненню в запас не підлягають. Офіцери запасу, призвані

на збори, продовжують перебувати на зборах до особливого розпорядження відповідних органів військового управління згідно з їх повноваженнями. Накази про звільнення з військової служби військовослужбовців, не виключених зі списків особового складу частин, підлягають скасуванню, крім наказів про звільнення у відставку, в запас у зв'язку з обвинувальним вироким суду про позбавлення волі, обмеження волі, службові обмеження для військовослужбовців, що набрав законної сили;

б) усі відпустки військовослужбовців, за винятком відпусток для лікування у зв'язку з хворобою, у зв'язку з вагітністю і пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, припиняються; особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани), які перебувають у відпустках, зобов'язані негайно повернутися до місця служби;

в) заміна осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), які проходять службу у місцевостях з установленими строками служби, припиняється;

г) особи офіцерського складу, прапорщики (мічмани) запасу повинні прибути до пунктів і у строки, зазначені в їх мобілізаційних приписах, одержаних повістках або наказах районних (міських) військових комісаріатів;

д) особи офіцерського складу, які перебувають на військовій службі та переміщуються на інші посади за штатами воєнного часу, а також особи офіцерського складу запасу, приписані на посади до військових частин, установ і організацій, приступають до виконання обов'язків за цими посадами з моменту їх призначення наказами по стройовій частині відповідно до мобілізаційного призначення.

Особи, які не повернулися своєчасно без поважних причин із відпустки до місця служби або не прибули після оголошення мобілізації у визначені для них пункти і строки, несуть відповідальність згідно із законодавством.

З моменту оголошення мобілізації виїзд осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), які перебувають у запасі, з місця постійного проживання без дозволу районного (міського) військового комісара забороняється.

89. Наступні призови на військову службу офіцерів, прапорщиків (мічманів) запасу у воєнний час проводяться військовими комісаріатами на підставі указів Президента України.

90. Офіцерський склад Збройних Сил України у воєнний час поповнюється за рахунок призову військовозобов'язаних під час мобілізації та осіб, яким присвоюються військові звання офіцерського складу відповідно до пунктів 16 і 17 цього Положення.

91. Строки вслуги у військових званнях для осіб офіцерського складу у воєнний час обчислюються з розрахунку один місяць військової служби за три календарні місяці.

92. Командири і начальники, які мають право призначення осіб офіцерського складу на посади у воєнний час згідно з Номенклатурою посад для призначення осіб офіцерського складу наказами по особовому складу, повинні постійно мати резерв кандидатів для просування по службі з метою своєчасного укомплектування вакантних посад. У першу чергу підлягають просуванню по службі офіцери, які виявили високі морально-бойові якості та організаторські здібності в управлінні військами і силами, забезпеченні їх бойової діяльності, ініціативу під час виконання бойових завдань. Першочерговому і найбільш повному укомплектуванню офіцерським складом, прапорщиками (мічманами) підлягають частини, з'єднання, об'єднання і органи управління, які безпосередньо беруть участь у бойових діях.

Направлення до військових частин і призначення на посади осіб офіцерського складу, які закінчили військові навчальні заклади, призвані із запасу, завершили лікування у військових лікувальних закладах, а також переміщення по службі осіб офіцерського складу здійснюється у порядку, встановленому Міністром оборони України.

93. Атестація осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) в особливий період не проводиться. У разі подання про призначення їх на вищі посади, нагородження чи присвоєння їм військових звань складаються службові характеристики.

94. Відпустки у разі потреби може бути надано тривалістю до 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки і назад:
- генералам і адміралам, які займають посади командувачів корпусів, прирівняних до них осіб і вище, – Міністром оборони України;
  - генералам, адміралам і офіцерам, які займають посади командирів з'єднань, – командувачем військ оперативного командування, командувачем Військово-Морських Сил Збройних Сил України; (Абзац третій пункту 94 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1474/2004 від 13.12.2004)
  - офіцерам, які займають посади командирів частин, кораблів 1 і 2 рангів, – командувачем корпусу, морського району та прирівняною до нього особою;
  - іншим особам офіцерського складу, прапорщикам (мічманам) – прямими начальниками від командира дивізії (окремої бригади), прирівняної до нього особи і вище.
95. Лікування осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів) повинно бути закінчено у лікувальному закладі. У виняткових випадках на підставі висновку військово-лікарської комісії командиром військової частини (а в разі виключення зі списків особового складу частини – начальником військово-лікувального закладу) може бути надано відпустку для лікування у зв'язку з хворобою на 30 календарних днів. Після закінчення цього строку за висновком військово-лікарської комісії відпустку для лікування у зв'язку з хворобою може бути продовжено на такий самий строк, а за відповідними медичними показниками – продовжено ще раз. Відпустка для лікування у зв'язку з хворобою не повинна перевищувати трьох місяців. Після закінчення відпустки для лікування у зв'язку з хворобою військово-лікарська комісія робить висновок про ступінь придатності військовослужбовця до військової служби.
96. Особи офіцерського складу, які перебувають на військовій службі та визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до неї із зняттям з військового обліку, підлягають звільненню у відставку за станом здоров'я, а визнані непридатними до військової служби з повторним медичним обстеженням через 6 або 12 місяців, – звільненню в запас за станом здоров'я із зазначенням у наказі про звільнення, що ці особи підлягають повторному медичному обстеженню після закінчення відповідних строків.
- Звільнення з військової служби осіб офіцерського складу, прапорщиків (мічманів), визнаних за станом здоров'я непридатними до військової служби із зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби з повторним медичним обстеженням через 6 або 12 місяців, проводиться:
- у званнях до полковника (капітана 1 рангу) включно – начальниками, які мають право звільнення у мирний час відповідно до пункту 72 цього Положення, а також командувачами військ оперативних командувань, командувачем Військово-Морських Сил Збройних Сил України за місцем розташування лікувальних закладів незалежно від посади, яку займає офіцер, і підлеглості; (Абзац третій пункту 96 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1474/2004 від 13.12.2004)
  - у званнях генерал-майора (контр-адмірала), генерал-лейтенанта (віце-адмірала) – Міністром оборони України і за його визначенням іншими посадовими особами;
  - у званнях генерал-полковника (адмірала) і генерала армії України – Президентом України за поданням Міністра оборони України.
97. Особи офіцерського складу, прапорщико (мічмани) проходять військову службу та виконують військовий обов'язок у запасі в особливий період також у порядку, передбаченому іншими нормативно-правовими актами, що регулюють порядок проходження військової служби в особливий період.

Зразок

**Додаток до Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу,
прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України, затвердженого Указом Президента
України від 7 листопада 2001 року N 1053/2001**

(Малий Державний Герб України)

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України

Міністерство оборони України в особі:

_____ (посада, найменування військової частини, військове звання,

_____, з одного боку,
та громадянин _____

(прізвище, ім'я, по батькові,

_____ число, місяць, рік народження, а також військове звання,

_____ посада, яку займає, та особистий номер, якщо вони є)

з другого боку, відповідно до пунктів 8-15 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України уклали цей Контракт про таке:

1. Громадянин _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

ознайомився із законами та іншими нормативно-правовими актами України, які регулюють порядок проходження військової служби, і добровільно бере на себе зобов'язання:

проходити військову службу у Збройних Силах України протягом строку дії Контракту на умовах, установлених законами та іншими нормативно-правовими актами України, що регулюють порядок проходження військової служби, та цього Контракту;

сумлінно виконувати вимоги військових статутів, накази командирів та начальників, службові обов'язки, добре володіти довіреною технікою (озброєнням), уміло керувати особовим складом.

2. Міністерство оборони України зобов'язується забезпечувати громадянину

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

додержання його прав та прав членів його сім'ї, включаючи одержання пільг, гарантій та компенсацій, установлених законами та іншими нормативно-правовими актами України, які визначають статус військовослужбовців та порядок проходження військової служби, а також призначення його на військову посаду відповідно до професійної освіти, військового звання та військово-облікової спеціальності.

3. Контракт укладено на _____ років.

(прописом)

4. Не пізніш як за 3 місяці до закінчення строку дії контракту сторони зобов'язуються повідомити одна одну про намір укласти контракт на новий строк або про його неукладання.

5. Контракт укладено у двох примірниках, один з яких видано громадянину, а другий занесено до його особової справи.

6. Інші умови Контракту _____

_____
(особистий підпис, прізвище
та ініціали, домашня адреса
громадянина)

_____
(посада, найменування військової частини,
військове звання, особистий підпис, прізвище
та ініціали командира (начальника)

МП

7. Умови Контракту можуть бути змінені або доповнені тільки за згодою сторін у письмовій формі.

8. Підписи та адреси сторін:

_____
(особистий підпис, прізвище
та ініціали, домашня адреса
громадянина)

« ____ » _____ року

_____
(посада, найменування військової частини,
військове звання, особистий підпис, прізвище
та ініціали командира (начальника)

« ____ » _____ року

МП

9. Контракт набирає чинності з « ____ » _____ року.

10. Чинність Контракту припинено « ____ » _____ року у зв'язку з:

_____
(підстави припинення Контракту, дата виключення

_____
військовослужбовця зі списків особового складу, номер наказу)

_____
(посада, найменування військової

_____
частини, військове звання,

_____
особистий підпис, прізвище та

_____
ініціали командира (начальника)

МП

Примітка. Пункт 6 Контракту заповнюється в разі виникнення нових обставин або прийняття сторонами додаткових зобов'язань, які не суперечать законодавству.

**Затверджено Указом Президента України від 7 листопада 2001 року N 1053/2001
Положення про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і
старшинами Збройних Сил України**

I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

1. Це Положення визначає порядок проходження військової служби солдатами, матросами, сержантами і старшинами (далі – особи рядового, сержантського і старшинського складу) у Збройних Силах України, їх права та обов'язки.

Порядок проходження військової служби особами рядового, сержантського і старшинського складу з числа курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають кафедри військової підготовки (факультети, відділення, інститути військової підготовки), визначається окремим Положенням.

2. Для осіб рядового, сержантського і старшинського складу встановлено такі види військової служби:

- строкова військова служба;
- військова служба за контрактом.

Громадяни, призвані на військову службу на встановлені строки, перебувають на строковій військовій службі.

Строкову військову службу проходять також військовослужбовці чоловічої статі, відрховані з вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають кафедри військової підготовки (факультети військової підготовки, відділення військової підготовки, інститути військової підготовки) з програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу (за винятком відрухування за станом здоров'я), якщо вони не виступили встановленого строку строкової військової служби, а також військовослужбовці, зазначені у пункті 11 цього Положення. Зарахування тривалості попередньої військової служби до строкової військової служби здійснюється відповідно до законодавства. (Абзац п'ятий пункту 2 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Громадяни, які добровільно вступили на військову службу для заміщення посад рядового, сержантського і старшинського складу, перебувають на військовій службі за контрактом. (Абзац шостий пункту 2 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

3. Особам рядового, сержантського і старшинського складу присвоюються такі військові звання:

Армійські	Корабельні
<i>Рядовий склад (рядові і матроси)</i>	
рядовий	матрос
старший солдат	старший матрос
<i>Сержантський і старшинський склад (сержанти і старшини)</i>	
молодший сержант	старшина 2 статті
сержант	старшина 1 статті
старший сержант	головний старшина
старшина	головний корабельний старшина

4. Для осіб рядового, сержантського і старшинського складу встановлюються такі строки військової служби:

а) для солдатів і сержантів, які проходять строкову військовою службу в Збройних Силах України, – до 12 місяців;

- для матросів і старшин, які проходять строкову військовою службу на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил України, – до 18 місяців;
- для осіб, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, – до 9 місяців;

(Підпункт «а» пункту 4 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

б) для солдатів (матросів), сержантів і старшин із числа військовослужбовців строкової військової служби, жінок і військовозобов'язаних, прийнятих на військовою службу за контрактом на посади рядового, сержантського і старшинського складу, – не менше трьох років.

Військовослужбовців строкової служби, які під час її проходження оволоділи у повному обсязі професійними навичками відповідно до займаних посад, дисципліновані, зразково виконують службові обов'язки, командир військової частини має право згідно з підпунктом «а» цього пункту звільнити в запас, якщо вони прослужили в календарному обчисленні відповідно не менш як 11, 17 і 8 місяців, але не раніше видання указу Президента України про черговий призов на строкову військовою службу та про звільнення в запас військовослужбовців, які вислужили встановлені строки строкової військової служби. (Абзац шостий пункту 4 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

5. Граничний вік перебування на військовій службі встановлено:

а) для осіб рядового, сержантського і старшинського складу строкової військової служби – до 27 років;

б) для осіб рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військовою службу за контрактом, – до 45 років.

Особи рядового, сержантського і старшинського складу, які досягли граничного віку перебування на військовій службі, підлягають звільненню в запас у порядку, визначеному цим Положенням.

Військовослужбовці, в яких закінчився строк контракту і які досягли граничного віку перебування на військовій службі, можуть бути залишені на службі за їхнім бажанням після укладення нового контракту на строк не більше 5 років. Залишення зазначених військовослужбовців на військовій службі здійснюється лише за наявності висновку військово-лікарської комісії про їх придатність за станом здоров'я до військової служби.

Військовослужбовці, які проходять військовою службу за контрактом і були залишені на військовій службі понад граничний вік перебування на військовій службі, можуть бути звільнені з військової служби до закінчення строку, на який їм продовжено військовою службу на підставах, передбачених підпунктами «в» – «з» пункту 85 цього Положення.

6. Початком проходження військової служби є:

- день прибуття до військового комісаріату для відправлення у військовою частину – для призовників;
- день зарахування до списків особового складу військової частини – для громадян, які вступають на військовою службу за контрактом. (Абзац третій пункту 6 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

7. Днем закінчення проходження військової служби є день, з якого військовослужбовця виключено наказом по військовій частині із списків особового складу.

8. Громадяни, які призвані або добровільно вступили на військовою службу, складають Військову присягу на вірність Українському народу.

9. На строкову військову службу в мирний час призиваються придатні до неї за станом здоров'я і віком громадяни чоловічої статі, яким до дня відправлення у військову частину виповнилося 18 років.
10. На військову службу за контрактом на посади рядового, сержантського і старшинського складу приймаються громадяни, які виявили бажання служити у Збройних Силах України і відповідають вимогам проходження військової служби:
- а) військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які прослужили на строковій військовій службі не менше шести місяців і мають відповідну професійну підготовку за фахом; (Підпункт «а» пункту 10 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
  - б) військовозобов'язані та жінки, які не мають військових звань офіцерського складу, прапорщиків і мічманів, з відповідною освітою та спеціальною підготовкою, віком від 19 до 40 років; (Підпункт «б» пункту 10 із змінами, внесеними згідно з Указами Президента N 373/2004 від 29.03.2004, N 360/2006 від 10.05.2006)
  - в) громадяни призовного віку, які не проходили строкову військову службу і мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра (далі – громадяни призовного віку). (Пункт 10 доповнено підпунктом «в» згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- На військову службу за контрактом приймаються громадяни чоловічої статі, які визнані військово-лікарськими комісіями придатними за станом здоров'я до проходження військової служби і мають відповідну фізичну підготовку, та громадяни жіночої статі, які придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний час. (Абзац пункту 10 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
11. Військовослужбовці строкової служби, прийняті на військову службу за контрактом на посади рядового, сержантського і старшинського складу, в разі розірвання контракту переводяться на становище військовослужбовців строкової військової служби, якщо вони не вислужили встановленого строку строкової військової служби, за винятком випадків, передбачених підпунктом «з» пункту 85 цього Положення. При цьому до строку строкової військової служби військовослужбовцю зараховується тривалість військової служби за контрактом з розрахунку два місяці військової служби за контрактом за один місяць строкової військової служби. (Абзац пункту 11 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- Порядок дальшого проходження військової служби та зарахування строку військової служби за контрактом до строку строкової військової служби, визначений абзацом першим цього пункту, в разі розірвання контракту поширюється і на військовослужбовців, прийнятих на військову службу за контрактом із числа громадян призовного віку. (Пункт 11 доповнено абзацом згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

II. ПРИЗОВ І ПРИЙНЯТТЯ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ. УКЛАДЕННЯ КОНТРАКТУ

12. Призов громадян на строкову військову службу проводиться в установлені строки на підставі указу Президента України, який публікується в засобах масової інформації не пізніше як за місяць до початку призову. Порядок підготовки і проведення призову громадян на строкову військову службу визначається Кабінетом Міністрів України.
13. Контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України – письмова угода, що укладається між громадянином України і державою, від імені якої діє Міністерство оборони України, для встановлення правових відносин між сторонами під час проходження військової служби.
- Контракт укладається за зразком, що додається, у двох примірниках, підписується особою, яка вступає на військову службу за контрактом або продовжує її, і посадовою особою, зазначеною в пункті 14 цього Положення, скріплюється гербовою печаткою військової частини і зберігається у громадяни-

на та у штабі військової частини. Контракт є підставою для видання наказу по військовій частині про зарахування особи на військову службу до Збройних Сил України і призначення її на посаду. (Абзац другого пункту 13 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

14. Право підписання контракту від імені Міністерства оборони України з особами, які вступають на військову службу і призначаються на посади рядового, сержантського і старшинського складу, надається командирі (начальнику), який має право видавати накази по військовій частині.

15. Строк дії контракту обчислюється з дня набрання ним чинності.

Перший контракт набирає чинності:

- з військовозобов'язаними, жінками та громадянами призовного віку – з дати підписання контракту, але не раніше дня зарахування громадянина до списків особового складу військової частини; (Абзац третього пункту 15 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- з військовослужбовцями строкової військової служби – з дати укладення контракту.

Про дату набрання чинності першим контрактом робиться запис в обох примірниках контракту, один з яких зберігається в особовій справі військовослужбовця.

16. Перший контракт про проходження військової служби з особами рядового, сержантського і старшинського складу строкової військової служби, військовозобов'язаними, жінками та громадянами призовного віку укладається на строк не менше трьох років. (Абзац першого пункту 16 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Після закінчення строку військової служби, визначеного першим контрактом, військову службу може бути продовжено за новим контрактом на строк від 3 до 5 років щоразу до досягнення граничного віку перебування на цій службі, про що видається наказ по військовій частині.

Строк контракту обчислюється повними роками.

Новий контракт укладається не пізніше як за три місяці до закінчення чинного контракту і набирає чинності після дня закінчення дії попереднього контракту.

17. Дія контракту припиняється:

- у день закінчення його строку;
- у день, зазначений у наказі про виключення військовослужбовця зі списків військової частини, в разі дострокового розірвання контракту;
- з наступного дня після смерті (загибелі) військовослужбовця, а також визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим.

У разі припинення чинності контракту у примірнику, що зберігається в особовій справі, робиться запис про підставу і дату припинення дії контракту.

18. Чинність контракту з військовослужбовцями, відрядженими із Збройних Сил України до інших військових формувань з виключенням зі списків особового складу Збройних Сил України, припиняється.

Контракт з військовослужбовцями, відрядженими з інших військових формувань до Збройних Сил України з виключенням із списків особового складу відповідних інших військових формувань, укладається на загальних підставах і набирає чинності з дня зарахування до особового складу військової частини.

Військовослужбовцям-жінкам, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, а також по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, строк контракту продовжується до закінчення зазначених відпусток. (Абзац третього пункту 18 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

У разі переміщення по службі військовослужбовця з однієї військової частини до іншої контракт не розривається. За необхідності окремі умови контракту за новим місцем служби можуть бути переглянуті і засвідчені підписами командира військової частини та військовослужбовця.

19. Військовослужбовець рядового, сержантського і старшинського складу строкової військової служби, який виявив бажання проходити військову службу за контрактом, після укладення контракту зараховується наказом по військовій частині на військову службу за контрактом з одночасним призначенням на відповідну посаду.
20. Відбір кандидатів для прийому на військову службу за контрактом із числа військовозобов'язаних, жінок та громадян призовного віку проводиться районними (міськими) військовими комісаріатами на підставі заявок військових частин та безпосередньо командирами військових частин.

У заявках зазначаються умовне найменування та пункт дислокації військової частини, військово-облікова спеціальність, посада, на яку необхідно відібрати кандидата для проходження військової служби за контрактом, та оклад грошового забезпечення за посадою.

Районними (міськими) військовими комісаріатами на військовозобов'язаних, жінок та громадян призовного віку, які виявили бажання вступити на військову службу за контрактом і відповідають вимогам проходження служби, оформляються особові справи, до яких додаються послужний список, довідка про трудову діяльність, автобіографія, службова характеристика з місця роботи або навчання, рапорт (заява) про бажання вступити на військову службу, висновок військово-лікарської (лікарської) комісії про придатність до військової служби, нотаріально завірени копії документів про народження, освіту та сімейний стан, довідка від житлово-експлуатаційної організації про склад сім'ї та місце проживання.

Медичний огляд військовозобов'язаних, жінок та громадян призовного віку щодо їх придатності за станом здоров'я до проходження військової служби за контрактом у Збройних Силах України здійснюється військово-лікарськими комісіями при районних (міських) військових комісаріатах або в інших медичних закладах за направленням військового комісара. Медичний огляд кандидатів для прийняття на військову службу за контрактом до інших військових формувань може здійснюватися військово-лікарськими комісіями при районних (міських) військових комісаріатах або за направленням військового комісара військово-лікарськими комісіями при лікувальних закладах зазначених формувань. (Абзац четвертий пункту 20 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Оформлені особові справи на військовозобов'язаних, жінок та громадян призовного віку, які виявили бажання вступити на військову службу за контрактом, надсилаються військовими комісаріатами командирам військових частин для розгляду та прийняття рішення.

У разі позитивного рішення командира військової частини про прийняття на військову службу за контрактом до військового комісаріату надсилається запит, на підставі якого військовий комісаріат видає відібраним військовозобов'язаним, жінкам та громадянам призовного віку відповідний припис та проводить відправлення їх до місця служби.

Після прибуття до місця проходження служби військовозобов'язані, жінки та громадяни призовного віку, які виявили бажання вступити на військову службу за контрактом, укладають контракт про проходження військової служби. У разі необхідності командир військової частини забезпечує військовослужбовців документами для проїзду членів їх сімей до нового місця служби та перевезення особистих речей.

Після укладення контракту командири військових частин надсилають до військового комісаріату витяги із наказів по військовій частині про прийняття зазначених осіб на військову службу за контрактом, на підставі чого військовий комісаріат знімає їх з обліку військовозобов'язаних і призовників. У разі відмови у прийнятті на військову службу за контрактом командування військової частини повідомляє військового комісара про причини відмови та повертає до військового комісаріату особову справу. (Абзац восьмий пункту 20 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

(Пункт 20 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

21. З військовослужбовцями, які на добровільних засадах зараховуються до підрозділів Збройних Сил України, що направляються до інших держав, укладається окремий контракт про умови і порядок проходження військової служби у складі цих підрозділів за формою, що затверджується Міністерством оборони України.

III. ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ

22. Перше військове звання рядового присвоюється призваним на строкову військову службу громадянам у день прибуття до військового комісаріату для відправлення у військову частину наказом військового комісара, жінкам та громадянам призовного віку, які вступають на військову службу за контрактом, військове звання рядового, матроса присвоюється при зарахуванні до списків особового складу військової частини. (Абзац перший пункту 22 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Військове звання матроса військовослужбовцям строкової військової служби, яким військовим комісаром присвоєно військове звання рядового, присвоюється командиром військової частини при призначенні на посаду, за якою воно передбачено.

Громадянам, які згідно із законодавством були звільнені від призову на строкову військову службу, а також позбавлені судом військового звання, одночасно із зарахуванням у запас наказом військового комісара присвоюється військове звання рядового.

Військові звання старшого солдата, старшого матроса, сержантського і старшинського складу присвоюються військовослужбовцям з урахуванням їх професійних і ділових якостей, організаторських здібностей, військової та спеціальної підготовки, досвіду служби, посади, яку вони займають, та інших умов, передбачених цим Положенням.

За військовослужбовцями строкової військової служби, військовозобов'язаними, прийнятими на військову службу за контрактом, зберігаються військові звання рядового, сержантського і старшинського складу, присвоєні до їх прийняття на військову службу за контрактом. (Абзац п'ятий пункту 22 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

23. Військові звання присвоюються:

а) старший солдат (старший матрос) – рядовим (матросам), які зразково виконують свій військовий обов'язок, мають добрі і відмінні показники в бойовій підготовці, зразкову військову дисципліну та призначені на посади, за якими штатами (штатними розписами) передбачено військове звання старшого солдата (старшого матроса), а також у порядку заохочення;

б) молодший сержант (старшина 2 статті) – військовослужбовцям рядового складу, які закінчили спеціальні курси в навчальних військових частинах (навтрах) за програмою підготовки сержантів (старшин) і призначені на посади сержантів (старшин);

в) сержант (старшина 1 статті) – молодшим сержантам (старшинам 2 статті), які прослужили на посадах сержантів (старшин) не менш як 6 місяців, гідні присвоєння чергового військового звання і призначені на посади, за якими штатами (штатними розписами) передбачено військове звання сержанта (старшини 1 статті);

г) старший сержант (головний старшина) – сержантам (старшинам 1 статті), які прослужили на посадах сержантів (старшин 1 статті) не менше 12 місяців, за висновками тестів та атестаційної комісії гідні присвоєння чергового військового звання і призначені на посади, за якими штатами (штатними розписами) передбачено військове звання старшого сержанта (головного старшини);

д) старшина (головний корабельний старшина) – старшим сержантам (головним старшинам), які прослужили на посадах старших сержантів (головних старшин) не менше 12 місяців, за висновками тестів та атестаційної комісії гідні присвоєння чергового військового звання і призначені на посади,

за якими штатами (штатними розписами) передбачено військове звання старшини (головного корабельного старшини).

24. Сержантам (старшинам) строкової військової служби, які звільняються в запас, у порядку заохочення може бути присвоєно чергове військове звання на один ступінь вище від військового звання, передбаченого штатною посадою, яку обіймав військовослужбовець при звільненні в запас, до старшого сержанта, головного старшини включно.

25. Присвоєння військових звань здійснюється:

а) старшого солдата (старшого матроса) – командирами окремих військових частин, які користуються дисциплінарною владою командира батальйону (корабля 3 рангу) і мають право видавати накази, та вище;

б) молодшого сержанта (старшини 2 статті), сержанта (старшини 1 статті), старшого сержанта (головного старшини) – командирами бригад, полків, кораблів 1 і 2 рангу, окремих батальйонів і начальниками, які мають рівні з ними права, та вище;

в) старшини (головного корабельного старшини) – командирами корпусів, бригад кораблів і начальниками, які мають рівні з ними права, та вище. (Підпункт «в» пункту 25 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

26. Особам рядового, сержантського і старшинського складу може бути присвоєно звання прапорщика (мічмана) або офіцерське звання в порядку, встановленому Положенням про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України.

27. Пониження у військовому званні на один ступінь старших солдатів (старших матросів), сержантів і старшин може застосовуватися як вид дисциплінарного стягнення згідно з Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

Пониження у військовому званні старших солдатів (старших матросів), сержантів і старшин може здійснюватися також з одночасним переміщенням їх на нижчі посади.

Пониження у військовому званні молодших сержантів (старшин 2 статті) є позбавленням сержантського (старшинського) звання.

Особи, понижені у військовому званні в порядку дисциплінарного стягнення, можуть бути поновлені у військовому званні незалежно від займаної штатної посади не раніш як через 6 місяців після пониження наказами про зняття такого стягнення тих командирів (начальників), які його застосували, або наказами їх прямих начальників.

28. Військовослужбовці можуть бути позбавлені військових звань у зв'язку із засудженням за вчинені злочини за вироком суду, а також у порядку дисциплінарного стягнення посадовими особами, яким таке право надано Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

Військовослужбовці, позбавлені військових звань старшого солдата (старшого матроса), сержантів і старшин у порядку дисциплінарного стягнення, продовжують проходити військову службу у військовому званні рядового (матроса).

Військовослужбовців, позбавлених військових звань, може бути поновлено у попередньому військовому званні:

- у зв'язку зі скасуванням чи зміною вироку суду або у разі звільнення від покарання на підставі закону про амністію чи акта про помилування;
- за рішенням посадових осіб, які позбавили цю особу військового звання у порядку дисциплінарного стягнення.

Військовослужбовцям, позбавленим військових звань сержантського, старшинського складу у порядку дисциплінарного стягнення, можуть бути присвоєні військові звання, рівні або нижчі колишніх військових звань, за умови, якщо вони зарекомендують себе гідними заміщати посади сер-

жантського, старшинського складу, але не раніш як через рік після позбавлення військового звання, а особам, позбавленим військових звань у зв'язку із засудженням, крім того, – після погашення чи зняття судимості.

У разі поновлення військовослужбовця у попередньому військовому званні на підставі закону про амністію чи акта про помилування видається наказ по особовому складу про таке поновлення посадовою особою, яка видавала наказ про виключення військовослужбовця зі списків особового складу. За відсутності такої посадової особи внаслідок розформування військової частини наказ видається вищою посадовою особою, яка має право видання наказів по особовому складу.

IV. ПІДГОТОВКА СЕРЖАНТІВ (СТАРШИН) І КВАЛІФІКОВАНИХ СОЛДАТІВ (МАТРОСІВ)

29. Підготовка сержантів (старшин) і кваліфікованих солдатів (матросів) здійснюється у навчальних військових частинах (центрах) Збройних Сил України (далі – навчальні частини).

Військовослужбовці, які мають вищу освіту, направляються, як правило, до навчальних частин для підготовки сержантів, старшин і кваліфікованих солдатів (матросів) за фахом, спорідненим з їх освітою, або у військові частини для проходження відповідної підготовки і призначення на посади, споріднені з їх освітою.

Солдати (матроси), які навчаються у навчальних частинах, іменуються курсантами.

30. Строки підготовки сержантів (старшин) і кваліфікованих солдатів (матросів) у навчальних частинах та перелік спеціальностей, за якими проводиться їх підготовка, визначаються штабами видів Збройних Сил України, керівниками структурних підрозділів центрального апарату Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, яким підпорядковані відповідні навчальні частини. (Абзац перший пункту 30 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Солдати (матроси), які проходять підготовку в навчальних частинах або безпосередньо у військових частинах і на кораблях, після закінчення курсу підготовки складають іспити за відповідними програмами.

31. Курсанти навчальних частин звільняються від нарядів поза військовою частиною, а також від участі у заходах, не пов'язаних з навчальним процесом, крім:

- нарядів у варті з метою одержання практичних навичок у несенні вартової служби в межах часу, передбаченого для цієї мети навчальним планом;
- почесних варт та ескортів;
- робіт, пов'язаних із ліквідацією надзвичайних ситуацій та їх наслідків, якщо для цього недостатньо особового складу інших військових частин, у порядку, встановленому законодавством.

32. Відрахування курсантів з навчальних частин здійснюється тільки за станом здоров'я в разі виникнення у них під час навчання захворювань, які несумісні з продовженням навчання на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії.

Переведення курсантів до військових частин для дальшого проходження військової служби здійснюється за розпорядженням штабу виду Збройних Сил України, структурного підрозділу центрального апарату Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України (далі – штаб (структурний підрозділ), яким підпорядкована навчальна частина, якщо військовослужбовець проходить підготовку для військових частин і підрозділів, підпорядкованих цьому штабу (структурному підрозділу). (Абзац другий пункту 32 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Курсанти, які навчаються за заявками інших штабів (структурних підрозділів), переводяться до військових частин розпорядженням начальника Головного управління особового складу Генераль-

ного штабу Збройних Сил України. (Абзац третій пункту 32 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Накази про закінчення підготовки в навчальних частинах оголошуються курсантам в урочистій обстановці з одночасним врученням посвідчень установленого у Збройних Силах України зразка.

Курсантам, які закінчили підготовку в навчальних частинах за програмами підготовки сержантів (старшин) і склали встановлені іспити, військове звання молодшого сержанта (старшини 2 статті) присвоюється після їх призначення у військових частинах на посади сержантів (старшин).

33. Громадяни, які виявили бажання вступити на військову службу за контрактом, направляються до навчальних частин (після укладення контракту з командиром частини) для підготовки за відповідною спеціальністю.

(Пункт 33 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

V. ПРИЗНАЧЕННЯ НА ВІЙСЬКОВІ ПОСАДИ, ПЕРЕМІЩЕННЯ ПО СЛУЖБІ.

АТЕСТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА КОНТРАКТОМ

34. Військові посади, що підлягають заміщенню солдатами (матросами), сержантами і старшинами, та відповідні їм військові звання визначаються штатами (штатними розписами) військових частин.

Перелік посад рядового, сержантського і старшинського складу, що підлягають заміщенню військовослужбовцями строкової військової служби та військовослужбовцями, прийнятими на військову службу за контрактом, відповідні їм військові звання та тарифні розряди посад визначаються Міністерством оборони України.

Солдати (матроси), які до призову на строкову військову службу пройшли підготовку з військово-технічних спеціальностей у навчальних закладах Товариства сприяння обороні України та професійно-технічних навчальних закладах, призначаються на штатні військові посади відповідно до набутих військово-облікових спеціальностей.

Військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які пройшли підготовку в навчальних військових частинах (центрах) або набули практичних навичок під час проходження військової служби, призначаються на військові штатні посади відповідно до набутої ними спеціальності та присвоєного військового звання.

35. Встановлюється така відповідність типових військових штатних посад сержантів і старшин їх військовим званням:

- командир відділення та йому відповідні – сержант, старшина 1 статті;
- заступник командира взводу – старший сержант, головний старшина;
- старшина роти, команди та їм відповідні – старшина, головний корабельний старшина.

36. Право призначення на посади належить:

а) командирів відділень, заступників командирів взводів та їм відповідних – командирам (начальникам) окремих військових частин, які мають дисциплінарні права командира батальйону (корабля 3 рангу) і право видавати накази, та вище;

б) старшин рот, команд та їм відповідних – командирам бригад, полків, окремих батальйонів, кораблів 1 і 2 рангу і начальникам, які мають рівні з ними права, та вище.

Призначення солдатів (матросів), сержантів і старшин на посади та звільнення з посад, які вони займають, здійснюється наказом по військовій частині.

37. Просування по службі солдатів (матросів), сержантів і старшин здійснюється залежно від їх службової відповідності, морально-ділових якостей, стану здоров'я та наявності вакантних посад.

На посади із штатними категоріями військових звань сержанта (старшини 1 статті) можуть призначатися добре підготовлені та дисципліновані солдати (матроси), які закінчили спеціальні курси

в навчальних частинах, з одночасним присвоєнням їм військового звання молодшого сержанта (старшини 2 статті).

На посади із штатними категоріями військових звань старшого сержанта (головного старшини), старшини (головного корабельного старшини) можуть призначатися добре підготовлені та дисципліновані сержанти (старшини 1 статті) і молодші сержанти (старшини 2 статті), які за результатами тестування, а для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, і висновком атестаційної комісії гідні призначення на ці посади. (Абзац третій пункту 37 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

На посади із штатними категоріями військових звань прапорщика (мічмана) можуть призначатися добре підготовлені та дисципліновані сержанти (старшини), які за висновками тестів та атестаційної комісії гідні призначення на ці посади. У разі потреби призначення на зазначені посади прапорщиків військовослужбовці за контрактом, які займають посади прапорщиків, переміщуються на посади рядового, сержантського або старшинського складу.

Особи рядового, сержантського і старшинського складу проходять військову службу у військових частинах і на кораблях, до яких їх було направлено під час призову на строкову військову службу або куди вони прибули після підготовки в навчальних військових частинах (центрах).

Матроси і старшини, які проходять військову службу на кораблях і суднах Військово-Морських Сил України і визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби на них, підлягають переведенню до берегових частин Військово-Морських Сил України.

38. Переміщення по службі військовослужбовців строкової служби з однієї військової частини до іншої проводиться:

- за службовою необхідністю;
- за сімейними обставинами – внаслідок зміни сімейних обставин під час проходження військової служби на підставі клопотання військовослужбовця або клопотання, порушеного військовим комісаріатом на прохання членів сім'ї військовослужбовця та акта обстеження сімейного стану військовослужбовця, затвердженого обласним військовим комісаром;
- за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії.

39. Переміщення по службі осіб рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, здійснюється:

- а) на вищі посади – у порядку просування по службі;
- б) на рівні посади:
  - у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
  - у разі проведення заміни у місцевостях із встановленими строками служби;
  - для більш доцільного використання за фахом чи досвідом роботи;
  - за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;
  - за сімейними обставинами – на особисте прохання;
  - з меншим обсягом роботи, виходячи з професійних, ділових і моральних якостей, – на підставі атестаційного висновку;
- в) на нижчі посади:
  - у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів – у разі неможливості переміщення на рівну посаду;
  - за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії;
  - виходячи з професійних, ділових і моральних якостей – на підставі атестаційного висновку;

- у порядку реалізації дисциплінарного стягнення – відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України;
- за віком або сімейними обставинами – на особисте прохання;
- г) у зв'язку зі вступом до військового навчального закладу із звільненням з посади, а також у разі призначення на посаду після закінчення навчання.

Посада вважається вищою, якщо за цією посадою штатом (штатним розписом) передбачено вище військове звання, а за умови рівних звань – більший посадовий оклад; нижчою, якщо за цією посадою штатом (штатним розписом) передбачено нижче військове звання, а за умови рівних звань – менший посадовий оклад. У разі коли штатом (штатним розписом) передбачено два військових звання або диференційовані посадові оклади, до уваги береться вище військове звання або вищий посадовий оклад.

У разі переміщення по службі осіб рядового, сержантського і старшинського складу, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, їм надаються компенсації і пільги, передбачені для працівників відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

40. Переміщення по службі військовослужбовців, не пов'язане з проведенням організаційних заходів, направленням на навчання, призначенням на інші посади і звільненням з військової служби, проводиться, як правило, після закінчення зимового і літнього періодів навчання у Збройних Силах України. Переміщення в інший час допускається тільки в разі крайньої потреби.

У разі проведення у військових частинах організаційних заходів, коли немає можливості використати військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, на посадах, що відповідають їх військовим званням і рівню підготовки, допускається переміщення сержантів і старшин за їх згодою з вищих посад на нижчі, в тому числі на посади солдатів і матросів.

41. Переміщення по службі осіб рядового, сержантського і старшинського складу здійснюється:

- а) у межах військової частини – наказом командира військової частини;
- б) у межах з'єднання з однієї військової частини до іншої – розпорядженням штабу з'єднання;
- в) у межах оперативного командування – розпорядженням начальника управління особового складу штабу оперативного командування; (Підпункт «в» пункту 41 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- г) з одного оперативного командування до іншого – розпорядженням начальника управління особового складу штабу командування Сухопутних військ Збройних Сил України; (Підпункт «г» пункту 41 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- д) у межах виду Збройних Сил України – розпорядженням начальника управління особового складу штабу виду Збройних Сил України; (Підпункт «д» пункту 41 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- е) з одного виду Збройних Сил України до іншого – розпорядженням начальника Головного управління особового складу Генерального штабу Збройних Сил України; (Підпункт «е» пункту 41 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- є) з однієї військової частини до іншої, підпорядкованої керівнику структурного підрозділу центрального апарату Міністерства оборони України або Генерального штабу Збройних Сил України, – розпорядженням керівника відповідного структурного підрозділу; (Підпункт «є» пункту 41 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- ж) в інших випадках – розпорядженням начальника Головного управління особового складу Генерального штабу Збройних Сил України. (Підпункт «ж» пункту 41 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Переведення осіб рядового, сержантського і старшинського складу із Збройних Сил України до інших військових формувань здійснюється на підставі розпоряджень начальника Головного управління особового складу Генерального штабу Збройних Сил України після погодження з органами військового управління цих формувань. (Абзац десятий пункту 41 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Особи рядового, сержантського і старшинського складу Збройних Сил України за їх згодою можуть бути відряджені до органів виконавчої влади, інших цивільних установ із залишенням на військовій службі. Перелік посад, що можуть бути заміщені військовослужбовцями в органах виконавчої влади, інших цивільних установах, та граничних військових звань за цими посадами затверджується Кабінетом Міністрів України.

Звільнення з посад відряджених військовослужбовців здійснюється за рішенням керівника органу виконавчої влади, іншої цивільної установи з наступним направленням у розпорядження Міністерства оборони України за погодженням з цим Міністерством:

- після виконання обсягу робіт оборонного характеру;
- за зверненням військовослужбовця;
- у разі невиконання військовослужбовцем обов'язків за займаною посадою.

У разі потреби Міністр оборони України має право в будь-який час відкликати з органів виконавчої влади, інших цивільних установ відряджених військовослужбовців. Звільнені з посад відряджені військовослужбовці направляються в розпорядження Міністерства оборони України зі службовими характеристиками та витягами з наказів про звільнення з посад. Після повернення в розпорядження Міністерства оборони України зазначені військовослужбовці призначаються на посади, з яких вони були відряджені, або на рівні посади.

Дозволяється здійснювати переведення військовослужбовців строкової військової служби, які є братами-близнюками, для спільного проходження служби в одному підрозділі.

Заборонено переміщати військовослужбовців-жінок на нижчеоплачувані посади у зв'язку з вагітністю, в разі наявності у них дітей віком до трьох років, а також одиноких матерів – у разі наявності у них дитини віком до 14 років або дитини-інваліда.

42. Для забезпечення правильного добору, розстановки, виховання, вдосконалення підготовки осіб рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять службу за контрактом, визначення об'єктивної та принципової оцінки професійної підготовки і морально-ділових якостей кожного військовослужбовця, відповідності посад і перспективи службового використання проводиться їх атестування.

Атестування осіб рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, проводиться в разі:

- закінчення строку контракту (не пізніше ніж за два місяці);
- переміщення на вищі або нижчі посади;
- продовження строку служби за контрактом понад граничний вік перебування на військовій службі;
- прийняття рішення командуванням щодо звільнення з військової служби військовослужбовця за службовою невідповідністю або у зв'язку з систематичним невиконанням ним умов контракту;
- переведення для дальшого проходження військової служби до інших військових формувань;
- проведення організаційних заходів та неможливості використання військовослужбовця на військовій службі за контрактом.

Для проведення атестації у військових частинах від окремого батальйону, йому рівних та вище створюються атестаційні комісії. Склад атестаційної комісії оголошується наказом командира військової частини.

Військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, атестують їх прями начальники.

Атестаційні матеріали, які містять висновки про невідповідність військовослужбовця займаній посаді або систематичне невиконання ним умов контракту, розглядаються атестаційною комісією в присутності військовослужбовця.

Затверджені командиром військової частини результати атестації оголошуються військовослужбовцю у семиденний строк. Виняток становлять тільки військовослужбовці, що перебувають у відрядженні, відпустці або на лікуванні, яким результати атестації оголошуються відразу після повернення у військову частину.

Скарга з приводу порушення порядку атестування або необ'єктивності атестації може бути подана військовослужбовцем у встановленому порядку не пізніше одного місяця з дня оголошення її результатів.

VI. ВІДРЯДЖЕННЯ

43. Військовослужбовці направляються у службу відрядження за рішенням командира частини з оголошенням наказу по військовій частині із зазначенням прізвищ, мети і строку відрядження.

У службові відрядження особи рядового, сержантського і старшинського складу направляються в таких випадках:

- а) для навчання на курсах, зборах, вступу до військових навчальних закладів;
- б) для забезпечення заходів, пов'язаних з бойовою підготовкою;
- в) для забезпечення охорони, супроводження і доставки військових вантажів, озброєння, військової техніки та інших матеріальних засобів;
- г) як нарочні або для супроводження нарочних з таємними документами і матеріалами;
- д) для супроводження окремих військовослужбовців (у разі потреби), хворих або команд військовослужбовців та конвоювання заарештованих і засуджених;
- е) для одержання державних нагород;
- є) для участі в засіданнях судів або прибуття в разі потреби до органів дізнання та досудового слідства; (Підпункт «є» пункту 43 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- ж) для участі у спортивних і культурно-масових заходах;
- з) в інших випадках за викликом (розпорядженням) старших командирів (начальників).

Не допускається направлення у відрядження вагітних військовослужбовців-жінок та тих, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, без їх згоди.

44. Військовослужбовцям, які направляються у відрядження, видається посвідчення про відрядження, зразок якого затверджується Міністерством оборони України.

Військовослужбовці після прибуття до пункту відрядження зобов'язані негайно з'явитися до посадової особи, в розпорядження якої вони відряджені, і в установленому порядку стати на облік відповідно у військовій частині чи у військовому комісаріаті, а в разі їх відсутності – у місцевій державній адміністрації чи в органі місцевого самоврядування.

Під час прямування у відрядження та під час повернення з нього військовослужбовцям забороняється відхилитися від зазначеного у посвідченні про відрядження маршруту або здійснювати самовільні зупинки в проміжних пунктах маршруту.

У разі затримки в дорозі з незалежних від нього обставин військовослужбовець повинен поставити відповідну позначку у посвідченні про відрядження або одержати довідку про причину затримки у начальника органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (військового комісара), а якщо він відсутній – в адміністрації шляхів сполучення або місцевій державній адміністрації чи органі місцевого самоврядування. (Абзац четвертий пункту 44 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

У разі втрати в дорозі службових або особистих документів, зброї, іншого військового майна військовослужбовець повинен негайно повідомити про це начальника органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (військового комісара), а якщо він відсутній – орган внутрішніх справ, адміністрацію шляхів сполучення або місцеву державну адміністрацію чи орган місцевого самоврядування. (Абзац п'ятий пункту 44 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

45. За наявності поважних причин, що перешкоджають військовослужбовцю своєчасно вибути з пункту службового відрядження до місця постійної служби, він повинен повідомити про це командира військової частини або посадову особу за місцем, де його взяли на облік.

Поважними причинами затримки військовослужбовців у відрядженні понад строки, визначені в посвідченні про відрядження, є розпорядження старших начальників про продовження строку відрядження, хвороба, що позбавила його можливості своєчасно повернутися з відрядження, перешкода стихійного характеру. Причини затримки мають бути підтверджені відповідними документами.

Про затримку військовослужбовців у відрядженні понад строк, зазначений у посвідченні про відрядження, начальник, у розпорядження якого вони прибули, або начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (військовий комісар) зобов'язані повідомити командира (начальника), який направив військовослужбовця у відрядження, із зазначенням причин його затримки. (Абзац третій пункту 45 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

У разі порушення військовослужбовцем військової дисципліни в період відрядження начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військовий комісар мають право припинити відрядження з відповідною позначкою про це у посвідченні про відрядження військовослужбовця із зазначенням строку прибуття його до військової частини. (Абзац четвертий пункту 45 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Про причини припинення відрядження і строк прибуття військовослужбовця до військової частини начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (військовий комісар) повідомляє командира військової частини. (Абзац п'ятий пункту 45 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

46. У разі неповернення військовослужбовця з відрядження в установленний строк та відсутності повідомлення про причини затримки командир військової частини негайно робить запит начальнику, у розпорядження якого було відряджено військовослужбовця, або начальнику органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (військовому комісару). Після одержання відповіді про те, що відряджений не прибув до пункту призначення або своєчасно вибув до своєї військової частини, командир частини організовує його розшук у встановленому порядку. (Пункт 46 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

47. У разі оголошення мобілізації або одержання відповідних повідомлень про це військовослужбовці, які перебувають у відрядженні, зобов'язані з дозволу начальників, у розпорядження яких вони прибули, негайно повернутися до своїх військових частин.

Якщо військові частини змінили місце дислокації, військовослужбовці зобов'язані прибути до найближчого начальника органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах

України або військового комісаріату. (Абзац другий пункту 47 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

VII. ВІДПУСТКИ

48. Особи рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять строкову військову службу, мають право на такі види відпусток:

- а) основна відпустка;
- б) додаткова відпустка – як заохочення;
- в) відпустка для лікування у зв'язку з хворобою;
- г) відпустка за сімейними обставинами.

49. Основна відпустка надається військовослужбовцям строкової військової служби за весь період проходження військової служби тривалістю:

- солдатам (матросам) – 20 календарних днів;
- сержантам і старшинам – 25 календарних днів.

Військовослужбовцям строкової військової служби, віднесеним до 2 або 3 категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, основна відпустка надається тривалістю: (Абзац пункту 49 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

- для солдатів і сержантів, яким установлено строк служби до 12 місяців, – 30 календарних днів; (Абзац пункту 49 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- для матросів і старшин, яким установлено строк служби до 18 місяців, – 30 календарних днів за перший рік служби та 15 календарних днів за другий рік служби; (Абзац пункту 49 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)
- для солдатів і матросів, сержантів і старшин, яким установлено строк служби до 9 місяців, – 20 календарних днів. (Абзац пункту 49 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

При цьому військовослужбовцям строкової служби надається додатково, понад строки відпусток, визначені цим пунктом, час для проїзду до місця проведення відпустки і назад. (Абзац пункту 49 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Основна відпустка надається військовослужбовцям після проходження ними не менш як 3 місяці строкової служби. (Абзац пункту 49 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

50. Додаткова відпустка як заохочення для військовослужбовців строкової військової служби надається один раз за весь період цієї служби тривалістю до 5 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки і назад. Така відпустка надається за високі показники в бойовій підготовці, зразкову військову дисципліну, вмілу експлуатацію озброєння, бойової техніки і оголошується наказом по військовій частині. (Абзац перший пункту 50 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Додаткова відпустка надається, як правило, разом з основною відпусткою військовослужбовця, а в разі використання основної додаткова відпустка надається протягом місяця з дня оголошення заохочення.

51. Відпустка для лікування у зв'язку з хворобою надається на строк не більш як два місяці на підставі висновку госпітальної (гарнізонної) військово-лікарської комісії, а також військово-лікарської комісії при військовому комісаріаті або лікарської комісії цивільного лікувального закладу, якщо таким комісіям надано права госпітальної військово-лікарської комісії.

У разі неможливості з поважних причин використати відпустку для лікування у зв'язку з хворобою за межами військової частини військовослужбовець може бути залишений у військовій частині

зі звільненням його на час відпустки від усіх робіт, занять, несення служби у наряді та варті. Матроси і старшини кораблів і суден Військово-Морських Сил України в цьому випадку за розпорядженням старшого морського начальника розміщуються в одній із берегових частин (без виключення зі списків корабля або судна), де зараховуються на всі види постачання. Відпустка при військовій частині проводиться, як правило, в медичному пункті (лазареті) частини зі здійсненням необхідних лікувально-профілактичних та оздоровчих заходів.

Військовослужбовці під час відпустки для лікування у зв'язку з хворобою за розпорядженням командира військової частини або начальника органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, а також військового комісара можуть направлятися на медичний огляд за місцем проведення відпустки. (Абзац третій пункту 51 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Продовження відпустки для лікування таким військовослужбовцям визначається відповідно до постанови військово-лікарської комісії.

Особи рядового, сержантського і старшинського складу, яким до закінчення встановленого строку військової служби залишилося служити менше одного місяця, відпустку у зв'язку з хворобою проводять при військовій частині.

52. Відпустка за сімейними обставинами може бути надана:

- а) у разі тяжкої хвороби або смерті близьких родичів військовослужбовця (батько, мати, діти, рідні брати і сестри, дружина, її батьки) або особи, на вихованні яких він перебував до призову;
- б) у разі пожежі або стихійного лиха, що завдало шкоди майну сім'ї військовослужбовця;
- в) в інших випадках, коли, на думку командира військової частини, необхідна особиста присутність військовослужбовця у сім'ї.

Необхідність надання відпустки за сімейними обставинами має бути підтверджена військовим комісаром за місцем проживання близьких родичів військовослужбовця, а у випадках, передбачених підпунктом «а» цього пункту, також головним лікарем лікувального закладу. Відповідні документи повинні подаватися разом із клопотанням про надання відпустки або, в крайньому разі, після повернення з відпустки.

Відпустка за сімейними обставинами надається на строк до 10 календарних днів. Військовослужбовцям, які відбувають у відпустки, передбачені підпунктами «а» і «б» цього пункту, понад тривалість відпустки надається додатковий час для проїзду до місця проведення відпустки і назад.

53. Особи рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, мають право на відпустки:

- а) щорічні:
  - основну;
  - додаткову за особливий характер служби та за роботу зі шкідливими та важкими умовами служби;
  - інші додаткові відпустки, передбачені законодавством;
- б) додаткові у зв'язку з навчанням у вищих навчальних закладах без відриву від служби;
- в) соціальні:
  - у зв'язку з вагітністю та пологами;
  - для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
  - г) для лікування у зв'язку з хворобою;
  - д) за сімейними обставинами та з інших поважних причин.

54. Тривалість щорічної основної відпустки встановлюється для військовослужбовців, які мають вислугу в календарному обчисленні до 10 років, – 30 календарних днів; від 10 до 20 років, – 35 календарних днів; від 20 до 25 років, – 40 календарних днів; які мають вислугу понад 25 кален-

дарних років, – 45 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки і назад.

Військовослужбовцям-інвалідам, а також учасникам бойових дій та прирівняним до них особам надаються щорічні основні відпустки тривалістю 45 календарних днів у зручний для них час незалежно від вислуги років.

Щорічна основна відпустка має бути надана протягом календарного року. В особливих випадках з дозволу прямого начальника – командира корпусу, прирівняної до нього особи та вище чергова щорічна відпустка може надаватися за минулий рік у першому кварталі наступного року, якщо раніше її не було надано через виняткові обставини.

Відпустка тривалістю 40 календарних днів і більше на прохання військовослужбовця може бути надана у два прийоми за умови, що основна її частина становитиме не менш як 30 календарних днів. Додатковий час на проїзд до місця проведення відпустки і назад надається один раз.

Права командирів (начальників) щодо надання відпусток, а також порядок надання відпусток визначаються Міністерством оборони України з урахуванням необхідності підтримання постійної бойової готовності військових частин, з'єднань та органів управління.

55. За особливий характер служби та за роботу зі шкідливими і важкими умовами служби військовослужбовцям рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, надаються щорічні додаткові відпустки. Ці відпустки можуть бути використані одночасно з основними відпустками або в інший строк з урахуванням побажання військовослужбовця та інтересів служби.

Перелік посад і виконуваних робіт, що дають право особам, які їх займають або виконують, на щорічну додаткову відпустку за особливий характер служби та за роботу зі шкідливими і важкими умовами служби, визначається Міністерством оборони України.

56. Військовослужбовцям, допущеним до складання вступних іспитів у вищі навчальні заклади з вечірньою та заочною формами навчання, надаються відпустки тривалістю 15 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця знаходження навчального закладу і назад. Документом, який дає право на зазначену відпустку, є повідомлення за підписом керівника навчального закладу про допуск до складання вступних іспитів.

Військовослужбовцям, які успішно навчаються у вищих навчальних закладах без відриву від служби, надаються додаткові відпустки:

а) на період настановних занять, виконання лабораторних робіт, складання заліків та іспитів для тих, хто навчається на першому та другому курсах у вищих навчальних закладах:

- I-II рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 10 календарних днів;
- III-IV рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 20 календарних днів;
- незалежно від рівня акредитації з заочною формою навчання – 30 календарних днів;

б) на період настановних занять, виконання лабораторних робіт, складання заліків та іспитів для тих, хто навчається на третьому і наступних курсах у вищих навчальних закладах:

- I-II рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 20 календарних днів;
- III-IV рівнів акредитації з вечірньою формою навчання – 30 календарних днів;
- незалежно від рівня акредитації з заочною формою навчання – 40 календарних днів;

в) на період складання державних іспитів у вищих навчальних закладах незалежно від рівня акредитації – 30 календарних днів;

г) на період підготовки та захисту дипломного проекту (роботи) військовослужбовцям, які навчаються у вищих навчальних закладах з вечірньою та заочною формами навчання I-II рівнів акредитації, – два місяці, а III-IV рівнів акредитації – чотири місяці.

57. Додаткові відпустки за сімейними обставинами, у зв'язку з навчанням, для лікування у зв'язку з хворобою та з інших поважних причин на тривалість основної відпустки не впливають.

Додаткові відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин можуть бути надані тривалістю до 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення додаткової відпустки і назад.

58. Особам рядового, сержантського і старшинського складу, прийнятим на військову службу за контрактом, тривалість щорічної основної відпустки в рік прийняття на військову службу за контрактом обчислюється пропорційно часу з дня прийняття на військову службу і до кінця календарного року з розрахунку два з половиною дні відпустки за кожний повний місяць служби. При цьому, якщо тривалість відпустки становить понад 10 календарних днів, оплачується проїзд до місця проведення відпустки і назад до місця попередньої служби та надається додатковий час на дорогу. Відпустка тривалістю менше 10 календарних днів за бажанням військовослужбовця може бути надана одночасно з черговою відпусткою в наступному році.

59. Особам рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і звільняються з військової служби, крім тих, які звільняються за віком, станом здоров'я або у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, тривалість щорічної чергової відпустки визначається з розрахунку 1/12 тривалості відпустки, на яку вони мають право згідно з пунктами 54 і 55 цього Положення, за кожний повний місяць служби у році звільнення. При цьому, якщо тривалість відпустки перевищує 10 календарних днів, оплачується проїзд до місця проведення відпустки і назад до місця попередньої служби чи обраного місця проживання та надається додатковий час на дорогу.

60. Особам рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і звільняються з військової служби за віком, станом здоров'я та у зв'язку з проведенням організаційних заходів, щорічна основна відпустка у рік звільнення надається на строк, установлений пунктами 54 і 55 цього Положення.

Військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом і накази про звільнення яких підписано у минулому році, але які не виключені зі списків військової частини, відпустка за період служби у поточному році не надається.

61. Особи рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, віднесені до 1 або 2 категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, щорічну відпустку використовують у зручний для них час. Вони мають право на отримання додаткової відпустки із збереженням матеріального забезпечення тривалістю 14 робочих днів на рік.

62. Додаткова відпустка для лікування у зв'язку з хворобою надається військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, на підставі висновку військово-лікарської комісії. Тривалість такої відпустки визначається характером захворювання. Час безперервного перебування на лікуванні в лікувальних закладах і у відпустці у зв'язку з хворобою не повинен перевищувати чотирьох місяців (крім випадків, коли законодавством передбачено більш тривалі строки перебування на лікуванні). Цей строк може бути продовжено за рішенням прямих начальників від командира корпусу, прирівняної до нього особи і вище на підставі висновку лікувального закладу.

Після закінчення встановленого безперервного перебування на лікуванні та у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою військовослужбовці підлягають огляду військово-лікарською комісією для вирішення питання про придатність їх до військової служби.

Після видання наказу про звільнення військовослужбовця з військової служби відпустка для лікування у зв'язку з хворобою не надається.

63. На підставі медичного висновку військовослужбовцям-жінкам надаються відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю:

- до пологів – 70 календарних днів;
- після пологів – 56 календарних днів (70 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та в разі ускладнення пологів), починаючи з дня пологів.

Після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням військовослужбовця-жінки їй надається відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Військовослужбовці-жінки користуються всіма пільгами, передбаченими законодавством з питань соціального захисту жінок, охорони материнства і дитинства. Ці пільги поширюються на батьків із числа військовослужбовців, які виховують дітей без матері (у разі її смерті, позбавлення батьківських прав, на час перебування у лікувальному закладі та в інших випадках відсутності материнського піклування про дітей).

64. Для тимчасового заміщення посад, укомплектованих військовослужбовцями-жінками, на період відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами чи відпусток по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку командири військових частин можуть тимчасово приймати на роботу працівників, які мають відповідні спеціальності, з укладенням з ними на цей період трудового договору.

65. Право надання відпусток солдатам і матросам, сержантам і старшинам належить командирі військової частини.

Про відбуття солдатів і матросів, сержантів і старшин у відпустку та їх повернення з відпустки оголошується в наказі по військовій частині.

Військовослужбовцям рядового, сержантського і старшинського складу, щодо яких проводиться дізнання чи досудове слідство або стосовно яких справа розглядається судом, відпустка надається за погодженням з відповідними органами дізнання, досудового слідства чи судом.

Військовослужбовцям, які відбувають у відпустку, видаються відпускні квитки встановленого зразка та військові перевізні документи або кошти для проїзду до місця проведення відпустки і назад.

Після прибуття до місця проведення відпустки військовослужбовці зобов'язані стати на облік, а в разі відбуття – знятися з обліку в порядку, визначеному Статутом гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

У разі втрати відпускнуго квитка в дорозі або за місцем проведення відпустки військовослужбовець повинен доповісти про це начальнику органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військовому комісару за місцем проведення відпустки. (Абзац шостий пункту 65 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 360/2006 від 10.05.2006)

Начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військовий комісар відповідно до даних обліку, а в разі відсутності даних – після встановлення особи військовослужбовця видає довідку, що засвідчує законність перебування військовослужбовця у відпустці, повідомляє про це за місцем служби військовослужбовця і контролює його повернення до військової частини. (Абзац сьомий пункту 65 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 360/2006 від 10.05.2006)

66. Відпустку може бути продовжено в разі:

а) затримки на шляху до місця проведення відпустки або неможливості виїзду з місця проведення відпустки внаслідок перешкод у сполученні чи хвороби військовослужбовця, який прямує у відпустку або повертається з відпустки, на підставі документів, засвідчених посадовими особами, зазначеними в пункті 44 цього Положення, – на фактичний строк затримки, що підтверджується відповідними документами;

б) пожежі або стихійного лиха, від яких постраждала сім'я військовослужбовця, смерті або тяжкої хвороби близьких йому родичів (батько, мати, діти, рідні брати і сестри, дружина, її батьки) або особи, на вихованні яких він перебував до призову – на строк до 10 календарних днів.

67. Після перевірки причин затримки відпустку може бути продовжено, але не більше ніж на 10 календарних днів. Право продовження військовослужбовцю відпустки належить начальнику органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військовому комісару за місцем проведення відпустки. (Абзац перший пункту 67 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Про строки і причини затримки начальника органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військовий комісар повинен негайно повідомити командира військової частини, з якої прибув військовослужбовець, і зробити про це позначку у відпускнуому квитку. (Абзац другий пункту 67 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Якщо військовослужбовець своєчасно не повернувся з відпустки, командир військової частини вживає заходів, передбачених пунктом 46 цього Положення.

68. У разі порушення військовослужбовцем військової дисципліни під час перебування у відпустці начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України має право вжити до нього заходів, визначених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України про вжиті заходи, а військовий комісар про вчинене правопорушення, якщо його вчинено за межами гарнізону, повідомляють командира військової частини.

(Пункт 68 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

69. У разі оголошення мобілізації військовослужбовці, які перебувають у відпустці, крім тих, що перебувають у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою, зобов'язані знятися з обліку і негайно виїхати до своєї військової частини. У разі зміни дислокації військової частини військовослужбовці повинні прибути до найближчого начальника органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військового комісаріату. Військовослужбовці, які перебувають у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою, повинні з'явитися до військового комісаріату для переосвідчення (повторного огляду), а у разі неможливості прибути за станом здоров'я – негайно повідомити про це військового комісара письмово з поданням довідки лікувального закладу (лікаря).

(Пункт 69 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

VIII. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ, ЩОДО ЯКИХ ПРОВАДИТЬСЯ ДІЗНАННЯ, ДОСУДОВЕ СЛІДСТВО АБО СПРАВА РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ СУДОМ ЧИ ВИРОК СУДУ НАБРАВ ЗАКОННОЇ СИЛИ

70. Особи рядового, сержантського і старшинського складу, які виступили встановлені строки строкової військової служби і щодо яких проводиться дізнання, досудове слідство або справа розглядається судом, звільняються зі служби тільки з повідомленням про це відповідних органів дізнання, досудового слідства чи суду.

Усунення військовослужбовців від виконання службових обов'язків здійснюється прямим командиром (начальником) відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України. (Пункт 70 доповнено абзацом згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

У разі притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності відсторонення їх від посад здійснюється відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України про що командиром військової частини видається відповідний наказ. (Пункт 70 доповнено абзацом згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Військовослужбовці, усунуті від виконання службових обов'язків або відсторонені від посад, продовжують проходити військову службу згідно з цим Положенням, виконуючи службові обов'язки в

межах, визначених командиром військової частини. (Пункт 70 доповнено абзацом згідно з Указом Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Військовослужбовці, які засуджені судом до позбавлення волі, а також військовослужбовці строкової військової служби, направлені для відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, виключаються зі списків військових частин, де вони проходили військову службу до засудження, з дня набрання вироком законної сили.

Військовослужбовці, що проходять військову службу за контрактом, до яких судом застосовано кримінальне покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців, продовжують проходити військову службу згідно з цим Положенням.

Військовослужбовці, до яких за вироком суду застосовано кримінальне покарання у виді арешту, проходять військову службу з урахуванням обмежень, що застосовуються до них згідно з правилами тримання військовослужбовців на гауптвахті, передбачених Статутом гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

71. Особам рядового, сержантського і старшинського складу, які перебували на строковій військовій службі чи на службі за контрактом і були незаконно засуджені або незаконно притягнуті до кримінальної відповідальності, в разі скасування або постановлення судом виправдувального вироку або прийняття рішення про закриття кримінальної справи органом дізнання чи досудового слідства час відбування покарання в місцях позбавлення волі або обмеження волі і перебування під вартою, а для військовослужбовців строкової військової служби – час перебування в дисциплінарному батальйоні зараховується до строку військової служби.

Зазначені особи направляються до своїх військових частин для дальшого проходження служби, де їх поновлюють у колишніх військових званнях (у разі їх позбавлення) і на посадах або звільняють в запас чи відставку з поновленням у колишніх військових званнях у разі їх позбавлення.

72. Військовослужбовці строкової військової служби, звільнені з дисциплінарного батальйону, направляються для дальшого проходження служби, як правило, в ті самі військові частини, де вони проходили службу до засудження, а направлені в дисциплінарний батальйон із військових частин, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, – до інших військових частин за розпорядженням штабу оперативного командування або Генерального штабу Збройних Сил України (якщо військова частина перебуває в його підпорядкуванні).

Військовослужбовцям строкової військової служби, які відбували покарання у дисциплінарному батальйоні, час відбування покарання до строку військової служби не зараховується.

Військовослужбовцям, звільненим із дисциплінарного батальйону, час перебування у ньому може бути зарахований до строку служби в порядку, встановленому Положенням про дисциплінарну частину у Збройних Силах України.

73. Військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом і щодо яких ведеться досудове слідство чи кримінальна справа розглядається судом, звільненню з військової служби не підлягають до прийняття остаточного рішення у справі.

Якщо під час досудового чи судового слідства у військовослужбовця, що проходить військову службу за контрактом, закінчився строк контракту і командування частини або сам військовослужбовець не виявили бажання укласти новий контракт, після закінчення строку контракту військовослужбовець звільняється з військової служби за підпунктом «а» пункту 85 цього Положення з одночасним повідомленням про звільнення відповідних органів досудового слідства чи суду.

74. Особи рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і яких засуджено до міри покарання, не пов'язаної з позбавленням волі або обмеженням волі, залишаються на військовій службі.

Під час відбування покарання у вигляді службового обмеження для військовослужбовців засуджений не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

ІХ. ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

75. Права та обов'язки осіб рядового, сержантського і старшинського складу визначаються Конституцією та законами України, військовими статутами та цим Положенням.

Військовослужбовці отримують за рахунок держави грошове і матеріальне забезпечення за нормами, встановленими законодавством.

Умови пенсійного забезпечення військовослужбовців та військовозобов'язаних, призваних на збори, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва під час виконання службових обов'язків у період проходження цих зборів, та членів їхніх сімей визначаються законодавством.

Військовослужбовці, а також військовозобов'язані, призвані на збори, підлягають державному обов'язковому особистому страхуванню. Умови страхування і порядок виплати страхових сум цим особам та членам їхніх сімей встановлюються Кабінетом Міністрів України.

76. Солдати (матроси), сержанти і старшини носять установлену форму одягу із знаками розрізнення відповідно до військових звань.

Військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, у вільний від служби час мають право носити цивільний одяг.

Військовослужбовці строкової військової служби мають право носити цивільний одяг під час відпустки.

Документом, що посвідчує особу рядового, сержантського або старшинського складу, є військовий квиток (посвідчення особи), який військовослужбовець повинен мати при собі під час виконання обов'язків військової служби і пред'являти у випадках, установлених законодавством, у тому числі на вимогу старшого начальника та начальника патруля.

77. За порушення військової дисципліни і громадського порядку військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу несуть відповідальність згідно з Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, а за вчинені злочини, адміністративні правопорушення та заподіяні матеріальні збитки – кримінальну, адміністративну або матеріальну відповідальність згідно із законодавством.

78. Особи, які проходять службу за контрактом на посадах солдатів (матросів), сержантів і старшин, забезпечуються житлом згідно із законодавством.

79. Військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, для поглиблення професійних знань та здобуття вищої освіти можуть навчатися без відриву від служби у вищих навчальних закладах. При цьому навчання не повинно перешкоджати виконанню ними службових обов'язків.

Військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, можуть проходити підготовку для зайняття посад офіцерського складу в порядку, визначеному законодавством.

(Пункт 79 в редакції Указу Президента N 360/2006 від 10.05.2006)

Х. ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

80. Звільнення осіб рядового, сержантського і старшинського складу з військової служби здійснюється:

а) у запас – якщо вони не досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби в мирний та воєнний час;

б) у відставку – якщо вони досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі або непридатні за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.

81. Звільнення зі служби здійснюється:

а) військовослужбовців строкової військової служби, які виступили встановлені строки, – в запас командиром військової частини в порядку, визначеному Міністерством оборони України, і строки згідно з наказом Міністра оборони України, виданим на підставі Указу Президента України;

б) військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, – на підставах, передбачених пунктом 85 цього Положення.

У разі потреби за рішенням Президента України військовослужбовці строкової військової служби, які виступили встановлені строки, можуть бути затримані на службі на строк до шести місяців.

Особи рядового, сержантського і старшинського складу у разі оголошення мобілізації продовжують проходити військову службу, за винятком військовослужбовців-жінок, які мають дітей віком до 16 років, якщо вони не виявили бажання продовжувати службу.

82. Військовослужбовці строкової військової служби, звільнені з військової служби у запас, повинні в семиденний строк стати на військовий облік у районних (міських) військових комісаріатах за місцем постійного проживання.

Військовослужбовцям, звільненим зі строкової військової служби у запас, командуванням військової частини видаються обліково-послужна картка, припис, службова характеристика та медична книжка.

Військовослужбовці, звільнені зі строкової військової служби в запас або у відставку, забезпечуються відповідним обмундируванням за переліком, установленим Міністерством оборони України, проїзними документами до місця проживання, харчуванням на час перебування в дорозі, грошовою допомогою в розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Військовослужбовці строкової військової служби за їх бажанням можуть бути звільнені в запас у власному цивільному одязі.

83. Військовослужбовці строкової військової служби, які підлягають звільненню в запас, але перебувають у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою чи за сімейними обставинами, строк якої закінчується за 5 днів до початку чергового звільнення, до місця служби не повертаються, а після погодження з командирами військових частин звільнюються в запас рішенням відповідних військових комісарів за місцем проведення відпустки. Про прийняте рішення повідомляються командири військових частин, які надсилають до відповідних військових комісаріатів необхідні документи для взяття на військовий облік звільнених у запас військовослужбовців.

Військовослужбовці строкової військової служби, які виступили встановлені строки і перебувають на лікуванні (обстеженні) у військових лікувальних закладах, підлягають огляду військово-лікарськими комісіями після закінчення лікування (обстеження). Звільнення цих осіб з військової служби здійснюється наказом начальника військового лікувального закладу після погодження з командирами військових частин, в яких проходили службу військовослужбовці.

84. Військовослужбовці строкової військової служби можуть бути звільнені з військової служби достроково:

- за станом здоров'я;
- за сімейними обставинами;
- у зв'язку із засудженням до позбавлення волі за вироком суду, що набрав законної сили.

Дострокове звільнення з військової служби військовослужбовців строкової військової служби за станом здоров'я здійснюється командиром військової частини на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії.

Військовослужбовці строкової військової служби звільнюються зі служби за сімейними обставинами достроково в разі виникнення в них права на відстрочку внаслідок зміни сімейних обставин під час проходження військової служби, а також у разі виникнення обставин, передбачених абзацом четвертим частини першої статті 18 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу».

У разі надходження рапорту від військовослужбовця або заяви від його родичів про дострокове звільнення в запас за сімейними обставинами командир військової частини зобов'язаний у

триденний строк направити до відповідного військового комісаріату за місцем проживання сім'ї військовослужбовця запит для перевірки його сімейного стану.

Районний військовий комісар, одержавши документи від командира військової частини або заяву безпосередньо від родичів військовослужбовця про дострокове звільнення, призначає комісію, яка в десятиденний строк перевіряє сімейний стан родичів військовослужбовця. За результатами перевірки складається акт обстеження, який надсилається на розгляд обласному військовому комісару.

Обласний військовий комісар зобов'язаний у триденний строк розглянути документи про дострокове звільнення військовослужбовця строкової служби і за наявності законних підстав направити їх командирі військової частини, де проходить службу військовослужбовець.

За відсутності законних підстав для дострокового звільнення військовослужбовця із строкової служби за сімейними обставинами обласний військовий комісар надає заявнику відповідь про причини відмови і повідомляє про це командира військової частини, де проходить службу військовослужбовець.

Після надходження документів від обласного військового комісара командир військової частини подає їх разом зі своїм висновком за підпорядкованістю до відповідного штабу для прийняття рішення. Командир військової частини на підставі одержаного дозволу звільняє військовослужбовця достроково в запас за сімейними обставинами.

85. Контракт припиняється (розривається), а військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, звільняються з військової служби:

- а) після закінчення строку контракту;
- б) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;
- в) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність до військової служби;
- г) у зв'язку зі скороченням штатів – у разі неможливості використання на службі у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
- д) через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
- е) за службовою невідповідністю;
- є) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем;
- ж) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту командуванням;
- з) у зв'язку із засудженням до позбавлення волі, обмеження волі за вироком суду, що набрав законної сили.

86. Командування військової частини має право достроково розірвати контракт і звільнити військовослужбовця, який проходить військову службу за контрактом, з військової служби за наявності підстав, передбачених підпунктами «б», «г», «е», «є», «з» пункту 85 цього Положення.

З ініціативи військовослужбовця контракт може бути розірвано з підстав, зазначених у підпунктах «б», «в», «д», «ж» пункту 85 цього Положення.

Про дострокове розірвання контракту командування повинно попередити військовослужбовця не пізніше ніж за місяць до подання документів про звільнення зі служби. У цей же строк військовослужбовець повинен повідомити командування, якщо він виявляє намір достроково розірвати контракт.

Військовослужбовець, щодо якого прийнято рішення про дострокове розірвання контракту, має право оскаржити це рішення в порядку, встановленому законодавством. Оскарження не припиняє виконання рішення.

У разі визнання рішення про дострокове розірвання контракту незаконним військовослужбовець поновлюється на посаді, яку займав раніше, або на рівній посаді з виплатою грошового забезпечення за час вимушеного прогулу.

87. Особу, яка має підстави для звільнення за віком чи за станом здоров'я, звільняють за однією з цих підстав за бажанням військовослужбовця.
88. Особи рядового, сержантського і старшинського складу, які проходили військову службу за контрактом і померли, загинули або визнані судом безвісно відсутніми чи оголошені померлими, а також особи, позбавлені військового звання, виключаються зі списків особового складу Збройних Сил України в порядку, визначеному Міністерством оборони України.
89. Звільнення військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, у зв'язку із службовою невідповідністю здійснюється після всебічної оцінки їхніх професійних, ділових та моральних якостей, вивчення вчинених ними правопорушень, якщо застосування до них виховних заходів та заходів дисциплінарного впливу не дало позитивних результатів.

Приймати на військову службу за контрактом військовозобов'язаних і жінок, раніше звільнених з військової служби у запас із Збройних Сил України згідно з підпунктами «е», «є», «з» пункту 85 цього Положення, заборонено.

90. У разі дострокового розірвання контракту і звільнення з військової служби військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, на підставах, передбачених підпунктами «е», «є», «з» пункту 85 цього Положення, вартість виданого їм речового майна підлягає відшкодуванню у сумі, що обчислюється пропорційно часу, який залишився до закінчення строку служби (строку його носіння).
91. Звільнення з військової служби вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, одиноких матерів з дитиною віком до чотирнадцяти років або дитиною-інвалідом, не допускається, крім випадків невиконання ними умов контракту. Якщо з'єднання, частина повністю ліквідується або у разі проведення організаційних заходів таким військовослужбовцям-жінкам надаються посади у своїх або за рішенням старшого командира в інших військових частинах.

Військовослужбовці-жінки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, в разі проведення організаційних заходів, внаслідок чого їх посади підлягають скороченню і немає можливості перемістити таких жінок на вакантні посади, до закінчення відпустки по догляду за дитиною утримуються поза штатом частини. Після закінчення відпустки по догляду за дитиною командир військової частини звільняє їх з військової служби згідно з підпунктом «г» пункту 85 цього Положення.

92. Перед звільненням у запас військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом, направляються на огляд військово-лікарських комісій.

У разі дострокового розірвання контракту та звільнення з військової служби на підставах, передбачених підпунктами «д», «е», «є», «з» пункту 85 цього Положення, військовослужбовці на медичний огляд не направляються.

93. Звільнення з військової служби проводиться за наказом командира (начальника), зазначеного в пункті 14 цього Положення.

Чинність контракту припиняється в день закінчення його строку, а також достроково:

- у день, зазначений у наказі про виключення військовослужбовця зі списків військової частини у разі дострокового розірвання контракту;
- з наступного дня після смерті (загибелі) військовослужбовця, а також визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим.

Про дату і підставу припинення чинності контракту робиться відповідний запис у примірнику контракту, який зберігається в особовій справі, та зазначається в наказі командира військової частини про виключення військовослужбовця зі списків військової частини.

Припинення чинності контракту тягне за собою припинення виконання обов'язків, передбачених умовами контракту.

Зразок

Додаток до Положення про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України, затвердженого Указом Президента України від 7 листопада 2001 року N 1053/2001

(Малий Державний Герб України)

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ*Контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України*

Міністерство оборони України в особі:

_____ (посада, найменування військової частини, військове звання,

_____, з одного боку,

та громадянин _____

(прізвище, ім'я, по батькові,

_____ число, місяць, рік народження, а також військове звання,

_____ посада, яку займає, та особистий номер, якщо вони є)

з другого боку, відповідно до пунктів 13-21 Положення про проходження військової служби солдатами, матросами, сержантами і старшинами Збройних Сил України уклали цей Контракт про таке:

1. Громадянин _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

ознайомився із законами та іншими нормативно-правовими актами України, які регулюють порядок проходження військової служби, і добровільно бере на себе зобов'язання:

проходити військову службу у Збройних Силах України протягом строку дії контракту на умовах, установлених законами та іншими нормативно-правовими актами України, що регулюють порядок проходження військової служби, та цього Контракту;

сумлінно виконувати вимоги військових статутів, накази командирів та начальників, службові обов'язки, добре володіти довіреною технікою (озброєнням), уміло керувати особовим складом.

2. Міністерство оборони України зобов'язується забезпечувати громадянинові

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

додержання його прав та прав членів його сім'ї, включаючи отримання пільг, гарантій та компенсацій, установлених законами та іншими нормативно-правовими актами України, які визначають статус військовослужбовців та порядок проходження військової служби, а також призначення його на військову посаду відповідно до професійної освіти, військового звання та військово-облікової спеціальності.

3. Контракт укладено на _____ років з _____ до _____.

(прописом)

(число, місяць, рік)

(число, місяць, рік)

4. Не пізніше як за 2 місяці до закінчення строку дії Контракту сторони зобов'язуються повідомити одна одну про намір укласти контракт на новий строк або про його неукладення.

5. Контракт укладено у двох примірниках, які мають однакову силу і зберігаються кожною із сторін.
6. Інші умови Контракту _____

_____
(особистий підпис, прізвище
та ініціали, домашня адреса
громадянина)

_____
(посада, найменування військової частини,
військове звання, особистий підпис, прізвище
та ініціали командира (начальника)

МП

7. Умови Контракту можуть бути змінені або доповнені тільки за згодою сторін у письмовій формі.
8. Підписи та адреси сторін:

_____
(особистий підпис, прізвище
та ініціали, домашня адреса
громадянина)
« ____ » _____ року

_____
(посада, найменування військової частини,
військове звання, особистий підпис, прізвище
та ініціали командира (начальника)
« ____ » _____ року

МП

9. Контракт набирає чинності з « ____ » _____ року.
10. Чинність Контракту припинено « ____ » _____ року у зв'язку з:

_____
(підстави припинення Контракту, дата виключення

_____
військовослужбовця зі списків особового складу, номер наказу)

_____
(посада, найменування військової

_____
частини, військове звання,

_____
особистий підпис, прізвище та

_____
ініціали командира (начальника)

МП

Примітка. Пункт 6 Контракту заповнюється в разі виникнення нових обставин або прийняття сторонами додаткових зобов'язань, які не суперечать законодавству.

Затверджено Указом Президента України від 7 листопада 2001 року N 1053/2001 Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів

I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

1. Це Положення визначає порядок проходження військової служби (навчання) за контрактом курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають кафедри військової підготовки (факультети, відділення, інститути військової підготовки) (далі – вищі військові навчальні заклади, підрозділи) з програмами підготовки громадян на посади осіб офіцерського складу, їх права та обов'язки.
2. Підготовка громадян на посади осіб офіцерського складу складається з теоретичного і практичного курсів навчання, практики та військового стажування. Порядок проведення цієї підготовки затверджується Міністерством оборони України та Міністерством освіти і науки України.

II. ПРИЙОМ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ (НАВЧАННЯ)

3. На військову службу (навчання) на посади курсантів (слухачів) до вищих військових навчальних закладів, підрозділів приймаються громадяни України за власним бажанням, які закінчили загальноосвітні навчальні заклади, пройшли відповідну попередню підготовку, склали вступні іспити, а також придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком:
  - особи віком від 17 до 21 року, в тому числі ті, яким 17 років виповнюється в рік зарахування на навчання; (Абзац другого пункту 3 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)
  - військовослужбовці та військовозобов'язані віком від 18 до 23 років, які не мають військових звань офіцерського складу.
(Абзац четвертий пункту 3 виключено на підставі Указу Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)
Військовослужбовці жіночої статі приймаються до вищих військових навчальних закладів та підрозділів на відповідні спеціальності підготовки згідно з переліком посад офіцерського складу, на які можуть призначатися жінки, що затверджується наказами Міністра оборони України.
(Абзац шостий пункту 3 виключено на підставі Указу Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)
4. Прийом громадян до вищих військових навчальних закладів та підрозділів здійснюється в порядку, визначеному правилами прийому на перший курс зазначених навчальних закладів, що розробляються і затверджуються начальниками вищих військових навчальних закладів та ректорами вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, відповідно до Умов прийому до вищих навчальних закладів України, що затверджуються Міністром освіти і науки України.
5. Особи з числа цивільної молоді, які виявили бажання вступити до вищих військових навчальних закладів та підрозділів, з питань оформлення відповідних документів звертаються до районних (міських) військових комісаріатів за місцем військового обліку.
6. Військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу та прапорщики (мічмани), які виявили бажання вступити до вищих військових навчальних закладів, підрозділів, подають рапорт про це у порядку підпорядкованості. Відповідно до рапорту військовослужбовця на нього оформляються і подаються до вищого військового навчального закладу, підрозділу документи в порядку, визначеному правилами прийому на перший курс за-

значених навчальних закладів. (Пункт б із змінами, внесеними згідно з Указами Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)

7. Громадяни, які зараховані на військову службу (навчання) відповідно до цього Положення і не мають військових звань прапорщиків (мічманів), є курсантами, а ті, які мають такі звання, – слухачами.
8. Курсанти, які до вступу у вищі військові навчальні заклади, підрозділи не проходили військової служби, складають Військову присягу на вірність Українському народу.

III. ПОРЯДОК ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (НАВЧАННЯ). УКЛАДЕННЯ КОНТРАКТУ

9. Курсанти, що проходять військову службу (навчання) у вищих військових навчальних закладах, підрозділах, до присвоєння їм первинного офіцерського військового звання мають право на соціальний і правовий захист, який передбачено законами, іншими нормативно-правовими актами для військовослужбовців строкової служби.
10. Початком проходження військової служби (навчання) для громадян, які добровільно вступають на військову службу, вважається день призначення на посаду курсанта (слухача) вищого військового навчального закладу, підрозділу.

Початком військової служби за контрактом курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, підрозділів вважається день видання наказу про зарахування на військову службу (навчання) за контрактом.

11. Призначеним на посаду курсантам (слухачам) надаються всі види забезпечення згідно з нормами утримання для відповідних категорій військовослужбовців.
12. Після зарахування до списків особового складу вищого військового навчального закладу, підрозділу курсанти проходять первинну військово-професійну підготовку.
13. Курсанти (слухачі) під час проходження військової служби (навчання) можуть призначатися до складу добового наряду для підтримання внутрішнього порядку, охорони особового складу, озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки, приміщень і майна вищого військового навчального закладу, підрозділу, здійснення контролю за станом справ у підрозділах, своєчасного вжиття заходів до запобігання правопорушенням та виконання інших обов'язків внутрішньої служби, а також для несення гарнізонної служби та служби гарнізонних варт у порядку, визначеному статутами Збройних Сил України.

Курсанти (слухачі) жіночої статі, як правило, до складу добового наряду не призначаються, крім випадків, визначених статутами Збройних Сил України.

14. Контракт про проходження військової служби (навчання) курсантом (слухачем) – письмова угода, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає Міністерство оборони України, для встановлення правових відносин між сторонами у процесі військової служби (навчання).

Контракт укладається з курсантами (слухачами) після закінчення першого курсу навчання і переведення на другий курс за умови досягнення курсантами 18-річного віку. (Абзац другого пункту 14 в редакції Указу Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)

15. Контракт укладається за зразком, що додається, у двох примірниках, підписується особою, яка проходить військову службу (навчання), і начальником вищого військового навчального закладу, підрозділу, якому надається право підписання контракту від імені Міністерства оборони України, скріплюється гербовою печаткою відповідного навчального закладу і зберігається у кожній із сторін.

Після укладення контракту про проходження військової служби (навчання) курсантом (слухачем) раніше укладений контракт про проходження військовослужбовцем військової служби розривається.

16. Однією з умов контракту є зобов'язання курсанта (слухача) про подальше проходження ним військової служби на посадах осіб офіцерського складу протягом 5 років після закінчення навчання.
17. Контракт про проходження військової служби (навчання) курсантом (слухачем) набирає чинності з дати його укладення і припиняється з дня присвоєння курсанту (слухачу) первинного офіцерського звання, а також на підставах, визначених у пунктах 59 і 61 цього Положення. (Пункт 17 в редакції Указу Президента № 1182/2003 від 15.10.2003)
18. Під час переведення курсантів (слухачів) на останній курс навчання з ними укладається контракт про проходження військової служби на посадах офіцерського складу після закінчення вищого військового навчального закладу, підрозділу строком на 5 років.
Цей контракт набуває чинності з дати присвоєння курсантам (слухачам) первинного офіцерського звання.
19. Строки військової служби в календарному обчисленні для курсантів (слухачів) визначаються тривалістю навчання.
20. Курсанти чоловічої статі, відраховані з вищих військових навчальних закладів, підрозділів (за винятком відрахування за станом здоров'я), направляються до військових частин для подальшого проходження військової служби, якщо вони не вислужили встановленого строку строкової військової служби.
При цьому до строку військової служби зараховується:
  - тривалість строкової військової служби до вступу у вищий військовий навчальний заклад, підрозділ;
  - тривалість військової служби за контрактом до вступу у вищий військовий навчальний заклад, підрозділ з розрахунку два місяці військової служби за контрактом за один місяць строкової військової служби;
  - тривалість військової служби під час навчання у вищому військовому навчальному закладі, підрозділі з розрахунку два місяці служби (навчання) у зазначених навчальних закладах за один місяць строкової військової служби.

Як виняток, штатні вакансії в підрозділах забезпечення навчального процесу можуть заповнюватися відрахованими курсантами, крім відрахованих за порушення військової дисципліни.

Курсанти з числа військовослужбовців, які проходили військову службу за контрактом, та слухачі, а також курсанти (слухачі) жіночої статі, відраховані з вищих військових навчальних закладів, підрозділів, звільняються з військової служби. (Абзац сьомий пункту 20 із змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 1182/2003 від 15.10.2003)

Курсанти віком до 18 років, відраховані з цих навчальних закладів, звільняються з військової служби і направляються до військових комісаріатів за місцем їх військового обліку до навчання з метою їх подальшого військового обліку та призову з 18 років на військову службу в порядку, визначеному Положенням про проходження військової служби солдатами, матросами, сержантами і старшинами Збройних Сил України.

У разі засудження і набрання обвинувальним вирокком суду стосовно курсанта (слухача) законної сили, контракт про проходження військової служби (навчання) розривається достроково, а курсант (слухач) звільняється з військової служби в порядку, визначеному Міністром оборони України, крім випадків, передбачених вирокком суду.

IV. ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ. ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДИ

21. Курсантам під час проходження ними військової служби (навчання) за контрактом у вищих військових навчальних закладах, підрозділах присвоюються військові звання, передбачені Зако-

- ном України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» для рядового, сержантського та старшинського складу.
22. Курсантам, які не мали військового звання до вступу у вищі військові навчальні заклади, підрозділи, після зарахування на навчання присвоюється військове звання рядового (матроса). За іншими курсантами, а також слухачами зберігаються військові звання, присвоєні їм до вступу в зазначені навчальні заклади.
  23. Чергові військові звання сержантського і старшинського складу присвоюються курсантам у порядку, встановленому статутами Збройних Сил України та Положенням про проходження військової служби солдатами, матросами, сержантами і старшинами Збройних Сил України. У порядку заохочення курсантам з військовим званням рядовий (матрос) може бути присвоєно військове звання старшого солдата (старшого матроса).
  24. Позбавлення (пониження) старших солдатів (старших матросів), сержантів і старшин військових звань здійснюється у випадках і порядку, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.
  25. Право присвоєння та позбавлення курсантів військових звань, призначення курсантів (слухачів) на посади та переведення їх на нижчі посади рядового, сержантського та старшинського складу належить начальникам вищих військових навчальних закладів, підрозділів.
  26. Для заміщення посад старшин курсів (рот), батареї, заступників командирів взводів (командирів навчальних груп), командирів відділень наказами начальників вищих військових навчальних закладів, підрозділів призначаються на зазначені посади курсанти і слухачі. На посади старшин курсів (рот), батареї курсанти (слухачі) призначаються лише в разі коли це передбачено у штаті.
  27. Військові посади, на які дозволено призначати курсантів (слухачів), та відповідні військові звання визначаються штатами (штатним розписом) вищих військових навчальних закладів, підрозділів.
  28. Установлюється така примірна відповідність типових штатних посад сержантів і старшин їх військовим званням:
    - командир відділення (навчального відділення) – сержант (старшина 1 статті);
    - заступник командира взводу (командир навчальної групи) – старший сержант (головний старшина);
    - старшина роти (курсу), батареї – старшина (головний корабельний старшина).
  29. Чергові військові звання сержантському і старшинському складу вищого військового навчального закладу, підрозділу присвоюються:
    - молодший сержант (старшина 2 статті) – курсантам після закінчення першого семестру навчання, гідним присвоєння чергового військового звання і призначенням на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено військові звання сержанта (старшини 1 статті), старшого сержанта (головного старшини), старшини (головного корабельного старшини); (Абзац другий пункту 29 із змінами, внесеними згідно з Указами Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)
    - сержант (старшина 1 статті) – молодшим сержантам (старшинам 2 статті), які прослужили на посадах сержантів (старшин) після присвоєння попереднього військового звання не менше 6 місяців, гідним присвоєння чергового військового звання і призначенням на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено військові звання сержанта (старшини 1 статті), старшого сержанта (головного старшини), старшини (головного корабельного старшини);
    - старший сержант (головний старшина) – сержантам (старшинам 1 статті), які прослужили на посадах сержантів (старшин) після присвоєння попереднього військового звання не менше 12 міся-

ців, гідним присвоєння чергового військового звання і призначеним на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено військові звання старшого сержанта (головного старшини), старшини (головного корабельного старшини);

- старшина (головний корабельний старшина) – старшим сержантам (головним старшинам), які прослужили на посадах сержантів (старшин) після присвоєння попереднього військового звання не менше 12 місяців, гідним присвоєння чергового військового звання і призначеним на посади, за якими штатом (штатним розписом) передбачено військові звання старшини (головного корабельного старшини).

Курсантам і слухачам, засудженим до службового обмеження для військовослужбовців, під час відбування цього покарання чергові військові звання не присвоюються. Строк покарання не зраховується їм до строку вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

30. На посади старшин та заступників командирів взводів (командирів навчальних груп) можуть призначатися, за їх згодою, слухачі з числа прапорщиків і мічманів.
31. Курсанти, які мають військові звання сержантів і старшин та були понижені у посаді в дисциплінарному порядку, можуть бути відновлені на колишній або рівнозначній посаді, але не раніше ніж через 6 місяців після пониження у посаді та за наявності вакантних посад, за рішенням начальника, який застосував до них зазначене стягнення, якщо воно відіграло виховну роль і військовослужбовець виправив свою поведінку та зразково виконує обов'язки військової служби.

У разі відсутності вакантних посад дисциплінарне стягнення може бути знято без поновлення на посаді.

Переміщення по службі на вищі посади курсантів (слухачів), засуджених до службового обмеження для військовослужбовців, під час відбування цього покарання не провадиться.

V. ВІДПУСТКИ

32. Курсантам і слухачам щороку надається канікулярна (зимова) відпустка тривалістю 14 календарних днів та щорічна основна (літня) відпустка тривалістю 30 календарних днів. Курсантам і слухачам, які мають навчальну заборгованість, відпустка надається після ліквідації заборгованості в межах строків, установлених графіком навчального процесу, при цьому щорічна основна (літня) відпустка повинна тривати не менш як 15 календарних днів.
33. Курсантам і слухачам, щодо яких проводиться дізнання чи досудове слідство, відпустки надаються за погодженням з відповідними органами дізнання чи досудового слідства.
34. Крім канікулярної (зимової) та щорічної основної (літньої) відпусток курсантам і слухачам можуть надаватися додаткові відпустки для лікування у зв'язку з хворобою або за сімейними обставинами. Ці додаткові відпустки надаються відповідно в порядку, передбаченому положеннями про проходження військової служби солдатами, матросами, сержантами і старшинами Збройних Сил України та про проходження служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України.
35. У разі відбуття курсантів (слухачів) у відпустку їм видаються відпускні квитки та інші документи встановленого зразка.
36. Після прибуття до місця проведення відпустки курсанти (слухачі) повинні не пізніше наступного дня стати на облік у військовій комендатурі або в найближчому військовому комісаріаті, а за день перед відбуттям до місця навчання – знятися з обліку.
37. Якщо місце перебування курсанта (слухача) віддалене від військової комендатури гарнізону або військового комісаріату на відстань понад 30 кілометрів, курсант (слухач) може стати на облік (знятися з обліку) в органі місцевого самоврядування.

38. У разі втрати відпускнуго квитка в дорозі або за місцем проведення відпустки курсант (слухач) зобов'язаний доповісти про це військовому коменданту на транспорті, військовому коменданту гарнізону або військовому комісару за місцем проведення відпустки. Зазначені посадові особи згідно з обліковими даними, а за відсутності таких даних – після встановлення особи видають курсанту (слухачу) довідку про законність перебування у відпустці, повідомляють про це за місцем навчання курсанта (слухача) і контролюють його повернення до навчального закладу.
39. Відпустку може бути продовжено в разі:
- а) затримки на шляху до місця проведення відпустки або неможливості виїзду з місця проведення відпустки внаслідок перешкод у сполученні або хвороби курсанта (слухача), який прямує у відпустку або повертається з відпустки, на підставі документів, засвідчених військовим комендантом на транспорті або головним лікарем медичного закладу, де курсант (слухач) перебував на лікуванні, – на фактичний строк затримки, що підтверджується відповідними документами;
  - б) пожежі або стихійного лиха, від яких постраждала сім'я курсанта (слухача), смерті або тяжкої хвороби близьких його родичів (батько, мати, діти, рідні брати, сестри, дружина та близькі її родичі) або інші особи, на вихованні яких він перебував) – на строк до 10 календарних днів.
40. Право продовження відпустки належить військовому коменданту гарнізону або військовому комісару за місцем проведення відпустки.
- Про строки і причини затримки військовий комендант гарнізону або військовий комісар повинен негайно повідомити начальника вищого військового навчального закладу, підрозділу, з якого прибув курсант (слухач), і зробити про це позначку у відпускнуго квитку.
41. Якщо курсант (слухач) своєчасно не повернувся з відпустки і начальнику вищого військового навчального закладу, підрозділу невідомі дійсні причини його неповернення, то начальник вживає заходів до організації розшуку курсанта (слухача) в порядку, визначеному Міністерством оборони України.
42. У разі порушення курсантом (слухачем) військової дисципліни під час перебування у відпустці військовий комендант гарнізону, військовий комендант на транспорті або військовий комісар має право вжити до нього заходів дисциплінарного впливу в межах, визначених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Про вжиті заходи комендант (військовий комісар) повідомляє начальника вищого військового навчального закладу, підрозділу.
43. У разі оголошення мобілізації:
- курсанти (слухачі), які перебувають у відпустці, крім тих, що перебувають у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою, зобов'язані знятися з обліку і негайно виїхати до своїх навчальних закладів. Якщо навчальні заклади переведені з місця постійної дислокації, курсанти (слухачі) повинні прибути до найближчої військової комендатури або військового комісаріату і діяти відповідно до наказу (розпорядження) військового коменданта чи військового комісара;
  - курсанти (слухачі), які перебувають у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою, повинні прибути до військової комендатури або військового комісаріату для повторного огляду військово-лікарською комісією, а в разі неможливості прибуття за станом здоров'я – негайно повідомити про це військового коменданта або військового комісара письмово з поданням довідки лікувального закладу (лікаря) і діяти відповідно до наказу (розпорядження) військового коменданта або військового комісара.

VI. ВІДРЯДЖЕННЯ

44. Курсанти (слухачі) можуть бути направлені у службу відрядження як самостійно, так і у складі команди з метою:

- виконання заходів, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності вищого військового навчального закладу, підрозділу та організацією і проведенням навчально-виховного процесу;
  - проходження практики та військового стажування;
  - отримання державної нагороди;
  - участі у:
    - засіданнях військових судів або за викликом органів дізнання чи досудового слідства;
    - планових заходах (збори, семінари, засідання, наради тощо);
    - ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
    - спортивних і культурно-масових заходах;
    - інших випадках за викликом (розпорядженням) старших командирів і начальників.
45. Курсантів (слухачів) направляють у службові відрядження начальники вищих військових навчальних закладів, підрозділів на підставі розпоряджень старших начальників або за власним рішенням, про що видається наказ.
46. У разі направлення курсантів (слухачів) у відрядження беруться до уваги їх ділові та моральні якості, стан здоров'я і додержання ними військової дисципліни.
47. Курсантам (слухачам), яких направляють у відрядження, видається посвідчення про відрядження.
- Курсанти (слухачі) після прибуття до пункту відрядження зобов'язані негайно з'явитися до посадової особи, в розпорядження якої вони були відряджені, і виконувати поставлені нею завдання.
- Під час прямування до місця відрядження та повернення з нього курсанту (слухачу) заборонено відхилитися від зазначеного у посвідченні про відрядження маршруту або здійснювати самовільні зупинки в проміжних пунктах.
48. У разі затримки в дорозі з незалежних від нього обставин, курсант (слухач) повинен поставити відповідну позначку в посвідченні про відрядження або одержати довідку про причину затримки у військового коменданта на транспорті, військового коменданта гарнізону чи військового комісара, а якщо вони відсутні – в адміністрації шляхів сполучення або місцевій державній адміністрації чи в органі місцевого самоврядування.
- У разі втрати в дорозі службових або особистих документів, зброї, іншого військового майна відряджений курсант (слухач) повинен негайно повідомити про це військового коменданта на транспорті, військового коменданта гарнізону чи військового комісара, а в разі їх відсутності – посадових осіб адміністрації шляхів сполучення або місцевої державної адміністрації чи органу місцевого самоврядування. Про втрату зазначених документів та майна курсант (слухач) зобов'язаний повідомити працівників органів внутрішніх справ.
49. За наявності поважних причин, що перешкоджають своєчасному виїзду з місця відрядження до місця навчання, курсант (слухач) повинен повідомити про це військового коменданта гарнізону чи військового комісара, а в разі їх відсутності – посадових осіб місцевої державної адміністрації чи органу місцевого самоврядування, які, в свою чергу, мають сповістити начальника, який направив курсанта (слухача) у відрядження, із зазначенням причин його затримки.
- Поважними причинами затримки у відрядженні понад строки, зазначені в посвідченні про відрядження, є розпорядження старших начальників про продовження строку відрядження, хвороба, що позбавила курсанта (слухача) можливості своєчасно прибути до місця навчання, перешкода стихійного характеру та інші надзвичайні обставини. Причини затримки мають бути підтверджені відповідними документами.

Про затримку курсанта (слухача), направленого у відрядження, понад строк, зазначений у посвідченні про відрядження, посадова особа, в розпорядження якої він прибув, або військовий комендант гарнізону чи військовий комісар зобов'язані повідомити начальника, який направив курсанта (слухача) у відрядження, із зазначенням причин його затримки.

У разі порушення курсантом (слухачем) військової дисципліни в період відрядження військової комендант гарнізону, військовий комендант на транспорті або військовий комісар мають право припинити відрядження з відповідною позначкою про це у посвідченні про відрядження із зазначенням строку повернення курсанта (слухача) до навчального закладу. Про причини припинення відрядження і строк повернення курсанта (слухача) до місця навчання військовий комендант чи військовий комісар повідомляє начальника вищого військового навчального закладу, підрозділу.

50. У разі неповернення курсанта (слухача) з відрядження в установлений строк та відсутності повідомлення про причини його затримки начальник, який направляє курсанта (слухача) у відрядження, негайно робить запит посадовій особі, в розпорядження якої був відряджений курсант (слухач), або військовому коменданту гарнізону чи відповідному військовому комісару. Після одержання відповіді про те, що відряджений не прибув до пункту призначення або своєчасно вибув до свого навчального закладу, начальник вищого військового навчального закладу, підрозділу організовує його розшук у порядку, встановленому Міністерством оборони України.
51. У разі оголошення мобілізації курсанти (слухачі), які перебувають у відрядженні, зобов'язані з дозволу посадових осіб, у розпорядження яких вони прибули, негайно повернутися до своїх навчальних закладів. У разі переведення навчального закладу з місця постійної дислокації курсанти (слухачі) повинні прибути до найближчої військової комендатури або військового комісаріату і діяти відповідно до наказу (розпорядження) військового коменданта чи військового комісара.

VII. ПРАКТИКА ТА ВІЙСЬКОВЕ СТАЖУВАННЯ

(У розділі VII слова «(корабельне) стажування» в усіх відмінках замінено словами «(флотське) стажування» у відповідних відмінках згідно з Указом Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)

52. Практична підготовка курсантів (слухачів) проводиться шляхом організації навчальної, виробничої, ремонтної, корабельної, інших видів практики та військового (флотського) стажування.
53. Навчальна практика організовується на молодших курсах з метою набуття курсантами (слухачами) практичних навичок із спеціальності і проводиться в навчальних центрах, навчальних частинах і частинах (підрозділах) забезпечення навчального процесу та інших структурних підрозділах навчального закладу, а також на ремонтних базах та підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства оборони України.
54. Виробнича, ремонтна, корабельна, інші види практики та військове (флотське) стажування організовуються для курсантів (слухачів) старших курсів у військових частинах, на навчальних і бойових кораблях, а також на ремонтних базах та підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства оборони України.

Курсанти (слухачі) проходять військове (флотське) стажування, як правило, на посадах, що відповідають спеціальностям, за якими вони навчаються.

55. Порядок організації і проведення навчальної, виробничої, ремонтної, корабельної, інших видів практики та військового (флотського) стажування визначається Міністром оборони України.
56. Використання курсантів (слухачів) не за призначенням, а також на посадах і роботах, не пов'язаних із виконанням програм практики та військового (флотського) стажування, заборонено.
57. Курсанти (слухачі) після завершення військового (флотського) стажування складають письмовий звіт про виконання програми та індивідуального завдання, який затверджується команди-

ром (начальником) тієї військової частини (підрозділу, установи тощо), в якій курсанти (слухачі) проходили військове (флотське) стажування.

Захист письмових звітів курсантів (слухачів) відбувається в порядку і в строки, визначені начальником вищого військового навчального закладу, підрозділу.

За результатами захисту письмових звітів курсантам і слухачам виставляється оцінка.

VIII. ВІДРАХУВАННЯ. ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ (РОЗІРВАННЯ) КОНТРАКТУ

58. Відрахування з вищого військового навчального закладу, підрозділу, поновлення на навчанні курсантів (слухачів) чи переведення їх з одного вищого військового навчального закладу, підрозділу до іншого проводиться в порядку і за умовами, визначеними Міністром оборони України та Міністром освіти і науки України відповідно до вимог цього Положення.

Переведення курсантів (слухачів) для подальшого проходження військової служби (навчання) за контрактом з вищих військових навчальних закладів, підрозділів Збройних Сил України до вищих військових навчальних закладів, підрозділів інших військових формувань та у зворотному порядку здійснюється за погодженням між Міністерством оборони України та центральними органами виконавчої влади, що здійснюють керівництво відповідними військовими формуваннями, за згодою цих курсантів (слухачів) із виключенням із списків (включенням до списків) особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань.

Рішення про переведення оформлюється:

- слухачів – у порядку, визначеному пунктом 42 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України, затвердженого зазначеним Указом;
- курсантів – згідно з наказами першого заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України, заступників керівників відповідних центральних органів виконавчої влади.

(Пункт 58 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)

59. Підставами для дострокового припинення (розірвання) контракту про проходження військової служби (навчання) курсантом (слухачем) вищого військового навчального закладу, підрозділу з курсантом (слухачем) є:

- а) недисциплінованість;
- б) небажання продовжувати навчання;
- в) відмова від проходження військової служби на посадах офіцерського складу після закінчення навчання;
- г) стан здоров'я за висновком (постановою) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність до військової служби (навчання);
- д) сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
- е) набрання законної сили обвинувальним вироком суду;
- є) систематичне невиконання умов контракту як з боку начальника вищого військового навчального закладу, підрозділу, так і з боку курсанта (слухача).

60. Про дострокове розірвання контракту начальник вищого військового навчального закладу, підрозділу повинен попередити курсанта (слухача) не пізніше ніж за місяць, крім випадків, коли контракт розривається у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, стосовно курсанта (слухача), а також через його академічну неуспішність та недисциплінованість. У цей же строк курсант (слухач) має повідомити в порядку підпорядкованості начальника вищого військового навчального закладу, підрозділу про свій намір достроково розірвати контракт, якщо він виявляє такий намір.

61. Чинність контракту про проходження військової служби (навчання) курсантом (слухачем) вищого військового навчального закладу, підрозділу з курсантом (слухачем) припиняється в день закінчення його строку, а також достроково:

- у день, який зазначено в наказі про виключення курсанта (слухача) із списків вищого військового навчального закладу, підрозділу, в разі дострокового розірвання контракту;
- з наступного дня після смерті (загибелі) курсанта (слухача), а також визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим.

Про дату і підставу припинення чинності контракту зазначається в наказі начальника вищого військового навчального закладу, ректора вищого навчального закладу про виключення курсанта (слухача) із списків навчального закладу та робиться відповідний запис у примірнику контракту, який зберігається в особовій справі.

Припинення чинності контракту тягне припинення виконання обов'язків, передбачених його умовами.

62. Курсант (слухач), щодо якого прийнято рішення про дострокове розірвання контракту, має право оскаржити це рішення в порядку, встановленому законодавством України. Оскарження не припиняє виконання рішення.

У разі визнання рішення про дострокове розірвання контракту незаконним курсант (слухач) повнюється на навчання у вищому військовому навчальному закладі, підрозділі.

ІХ. ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

63. Права та обов'язки курсантів (слухачів), пов'язані з проходженням військової служби (навчання), визначаються Конституцією та законами України, статутами Збройних Сил України та цим Положенням.

64. Курсанти (слухачі) мають право на соціально-економічні, політичні та особисті права і свободи і зобов'язані виконувати всі обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України, передбачені Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами України, за винятком обмежень, установлених законодавством.

65. Умови пенсійного забезпечення курсантів (слухачів), які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання під час проходження військової служби (навчання), та членів їхніх сімей у разі втрати годувальника визначаються законодавством України.

66. Курсанти (слухачі) підлягають обов'язковому державному особистому страхуванню.

67. Надання курсантам (слухачам) грошового, речового, продовольчого, житлового та інших видів забезпечення здійснюється за рахунок державного бюджету.

Курсантам вищих військових навчальних закладів, підрозділів із числа осіб, які не перебували на військовій службі до зарахування на навчання, посадові оклади встановлюються залежно від їх курсу навчання, в розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Курсантам із числа військовослужбовців строкової служби посадові оклади виплачуються за останніми штатними посадами, які вони займали у військових частинах (установах, закладах) до зарахування на навчання, але не нижче посадових окладів, передбачених для курсантів із числа осіб, які не перебували на військовій службі.

Курсантам із числа військовослужбовців, які проходили військову службу за контрактом, та слухачам виплачується грошове забезпечення за останніми штатними посадами, які вони займали у військових частинах (установах, закладах) до зарахування на навчання.

68. Курсанти (слухачі) носять установлену військову форму одягу з відповідними знаками розрізнення військовослужбовців.

69. Курсанти першого і другого курсів розміщуються в казармах у порядку, встановленому Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України.

Курсанти третього та наступних курсів (слухачі незалежно від курсу) мають право проживати в гуртожитках, які розташовані на територіях вищих військових навчальних закладів, підрозділів, а сімейні – в сімейних гуртожитках або з дозволу начальника вищого військового навчального закладу, підрозділу – на квартирах поза розташуванням навчального закладу.

Для курсантів жіночої статі незалежно від курсу навчання обладнуються окремі гуртожитки (спальні приміщення).

70. Курсанти першого і другого курсів звільняються з розташування вищих військових навчальних закладів, підрозділів у порядку, встановленому для військовослужбовців строкової служби.

Курсанти третього та наступних курсів (слухачі незалежно від курсу) звільняються відповідно до розпорядку дня та мають право перебувати поза розташуванням вищого військового навчального закладу, підрозділу після закінчення навчальних занять і обов'язкових годин самостійної роботи до початку занять наступного дня.

71. Порядок проживання курсантів (слухачів) у казармах та гуртожитках, а також створення для них інших соціально-побутових умов визначається статутами вищих військових навчальних закладів, підрозділів згідно з вимогами статутів Збройних Сил України та наказами Міністра оборони України.

72. Право носити цивільний одяг поза межами розташування вищих військових навчальних закладів, підрозділів надається:

курсантам першого – третього курсів – тільки під час перебування у відпустці;

курсантам наступних курсів (слухачам незалежно від курсу) – під час перебування у відпустці та у вільний від служби (навчання) час.

73. Одруженим курсантам третього та наступних курсів і слухачам незалежно від курсу в разі відсутності сімейного гуртожитку у розташуванні вищого військового навчального закладу, підрозділу виплачується грошова компенсація за місцем навчання за тимчасовий піднайм (найом) жилого приміщення поза розташуванням вищого військового навчального закладу, підрозділу в порядку і розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України.

74. Курсантам військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів (незалежно від курсу їх навчання) у разі відсутності у військовому навчальному підрозділі казарменого фонду або гуртожитку виплачується грошова компенсація за місцем навчання за тимчасовий піднайом (найом) жилого приміщення в порядку і розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України.

75. Курсанту (слухачу) видається документ установленого зразка, що посвідчує особу, який він повинен завжди мати при собі, пред'являти в усіх випадках, установлених законодавством України щодо пред'явлення паспортів або інших документів, що посвідчують особу.

76. Курсантам вищих військових навчальних закладів, підрозділів із числа військовослужбовців строкової військової служби та осіб, які не перебували на військовій службі до зарахування на навчання, за відмінні і добрі оцінки в навчанні за результатами екзаменаційних сесій підвищуються посадові оклади в порядку і розмірах, визначених Положенням про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України, що затверджується Міністерством оборони України.

77. Курсантам (слухачам) – відмінникам навчання можуть бути призначені іменні стипендії Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, імені героїв Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років тощо. (Пункт 77 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1182/2003 від 15.10.2003)

78. Курсантам (слухачам), які не склали іспитів (заліків) під час екзаменаційної сесії з поважних причин (хвороба, сімейні обставини тощо), підтверджених відповідними документами, надається право на складання екзаменів (заліків) у строки, визначені начальником вищого військового навчального закладу, підрозділу.
79. Курсантам (слухачам) після закінчення вищих військових навчальних закладів, підрозділів при своєюється кваліфікація відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня та первинне офіцерське військове звання, а також видається диплом устанвленого зразка та нагрудний знак.
80. Особам, які одержали золоту медаль або диплом з відзнакою, виплачується одноразова грошова винагорода у розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України, і надається право на вибір місця служби. Прізвища осіб, які закінчили навчання із золотою медаллю, заносяться на дошку пошани вищого військового навчального закладу, підрозділу.
81. Курсанти (слухачі) зобов'язані додержувати вимог Конституції та законів України, статутів Збройних Сил України, інших нормативно-правових актів та наказів командирів і начальників. Крім того, курсанти (слухачі) зобов'язані:
- знати мету і завдання навчання у вищому військовому навчальному закладі, підрозділі;
  - виконувати завдання навчального плану, систематично і старанно працювати над оволодінням знаннями, сучасними методами досліджень за фахом, набуттям практичних навичок, професійної майстерності, підвищенням загального культурного рівня;
  - всебічно розвивати свої здібності, спрямовувати їх на безумовне і творче оволодіння військовою спеціальністю;
  - набувати та розвивати необхідні військово-професійні якості, постійно вдосконалювати свій психологічний і фізичний рівень;
  - не допускати розголошення відомостей, що становлять державну таємницю;
  - суворо додержувати правил та заходів безпеки під час навчальних занять і проведення робіт з озброєнням та військовою технікою, а також під час відпустки або звільнення;
  - виховувати в собі високу відповідальність, принциповість, рішучість та морально-етичні норми гідного поведіння в колективі.
82. Курсанти (слухачі) зобов'язані невідкладно доповідати своїм безпосереднім командирам (начальникам) про зміни сімейного стану з підтвердженням їх відповідними документами, копії яких зберігаються в особових справах курсантів (слухачів).
83. За порушення військової дисципліни і громадського порядку, вчинення злочинів та правопорушень, заподіяння матеріальної шкоди курсанти (слухачі) несуть відповідальність згідно із законодавством.
84. Курсанти, які проходять підготовку на посади офіцерського складу, в разі дострокового розірвання контракту через небажання продовжувати навчання або через недисциплінованість та у разі відмови від дальшого проходження військової служби на посадах офіцерського складу після закінчення вищого військового навчального закладу підрозділу відшкодовують Міністерству оборони України та іншим військовим формуванням витрати, пов'язані з їх навчанням і утриманням у вищому військовому навчальному закладі, підрозділі. Відшкодування коштів здійснюється в порядку і розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України.
- У разі відмови добровільного відшкодування витрат таке відшкодування здійснюється в судовому порядку.

Зразок

Додаток до Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, затвердженого Указом Президента України від 7 листопада 2001 року N 1053/2001

(Малий Державний Герб України)

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Контракт про проходження військової служби (навчання) у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу

Міністерство оборони України в особі:

_____ (посада, військове звання,

_____, з одного боку,

та громадянин _____

(прізвище, ім'я, по батькові,

яка далі іменується «начальник вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу», з одного боку, та громадянин України

_____ (військове звання, прізвище, ім'я, по батькові,

_____ число, місяць, рік народження, домашня адреса, серія і

_____ номер паспорта (посвідчення особи), коли і ким видано)

який далі іменується «курсант» (слухач), з другого боку, відповідно до пунктів 14-17 Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів, уклали цей Контракт про таке:

1. Курсант (слухач) _____

(військове звання, прізвище, ім'я, по батькові)

ознайомився із законами та іншими нормативно-правовими актами України, які регулюють порядок проходження військової служби (навчання), і добровільно бере на себе зобов'язання: проходити військову службу (навчання) у _____

_____ (назва навчального протягом строку дії Контракту закладу)

на умовах, установлених законами та іншими нормативно-правовими актами України, що регулюють порядок проходження військової служби (навчання), та цього Контракту;

сумлінно виконувати вимоги статутів Збройних Сил України, накази командирів і начальників, свої службові обов'язки, добре володіти довіреною військовою технікою (озброєнням), уміло керувати особовим складом;

мати позитивні результати навчання, наполегливо оволодівати знаннями, необхідними для майбутньої військової служби на посаді офіцера;

продовжувати даліше проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу протягом не менше п'яти років після закінчення навчання.

2. Начальник вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу зобов'язується забезпечувати курсантові (слухачеві)

(військове звання, прізвище, ім'я, по батькові)

додержання його особистих прав і свобод та прав членів його сім'ї, включаючи одержання пільг, гарантій та компенсацій, встановлених Конституцією України, законами України, статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, які визначають статус курсанта (слухача) та порядок проходження військової служби (навчання);

необхідні для навчання умови, визначені наказами Міністра оборони України та Міністра освіти і науки України, статутом вищого військового навчального закладу, військового навчального підрозділу вищого навчального закладу та іншими нормативно-правовими актами; фінансове і матеріальне забезпечення відповідно до законодавства України.

3. Контракт укладено на _____ років з _____ до _____.

(прописом) (число, місяць, рік) (число, місяць, рік)

4. Контракт укладено у двох примірниках, які мають однакову силу і зберігаються кожною із сторін.

5. Умови Контракту можуть бути змінені або доповнені тільки за згодою сторін у письмовій формі.

6. Інші умови Контракту _____

7. Підписи та адреси сторін:

(особистий підпис, військове звання,
прізвище та ініціали курсанта
(слухача)

«___» _____ року

(посада, військове звання, особистий підпис,
прізвище та ініціали начальника вищого
військового навчального закладу

«___» _____ року

МП

9. Контракт набирає чинності з «___» _____ року.

10. Чинність Контракту припинено «___» _____ року у зв'язку з:

(підстави припинення Контракту, дата виключення курсанта (слухача)

зі списків особового складу навчального закладу, номер наказу)

(посада, військове звання, особистий підпис,

прізвище та ініціали начальника вищого
військового навчального закладу)

МП

Примітка. Пункт 6 Контракту заповнюється в разі прийняття сторонами додаткових зобов'язань, які не суперечать законодавству.

(ПОЛОЖЕННЯ про проходження військової служби за контрактом та кадрової військової служби у Службі безпеки України втратило чинність на підставі Указу Президента N 1262/2007 від 27.12.2007)

УДК 623.445
ББК 68.9 (укр)
З-45

Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України

А. Гриценко, А.Єрмолаєв, Ф.Флурі

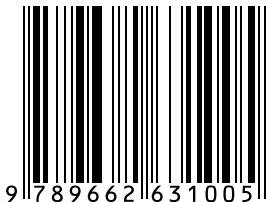
Підписано у друк 10.04.2012 р.
Наклад 1000 екз.

Комп'ютерна верстка – О. Кочергіна

Київ-2012

© Центр досліджень армії,
конверсії та роззброєння, 2012
© Geneva Centre for the Democratic
Control of Armed Forces, 2012

ISBN 978-966-2631-00-5

9 789662 631005

**GENEVA CENTRE
FOR THE DEMOCRATIC
CONTROL OF ARMED
FORCES (DCAF)**

P.O.Box 1360
CH-1211 Geneva 1
Switzerland
Tel: +41 (0) 22 741 77 00
Fax: +41 (0) 22 741 77 05

**ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ
АРМІЇ, КОНВЕРСІЇ
ТА РОЗЗБРОЄННЯ
(ЦДАКР)**

Почайнинська, 4
04070, Київ, Україна
Tel: +38 (0) 44 425 93 31
www.defense-ua.com

ЦДАКР

ISBN 978-966-2631-00-5

